Gromon András

Isten országa rajtatok áll vagy bukik!

Vázlatok Jézus arcképéhez

Elpídia Kiadó

Gromon András

ISTEN ORSZÁGA
RAJTATOK ÁLL VAGY BUKIK!

Gromon András

ISTEN ORSZÁGA
RAJTATOK ÁLL VAGY BUKIK!

Vázlatok Jézus arcképéhez

ELPÍDIA KIADÓ
DUNAKESZI, 2016

A borítón
a Genezáret-tó részlete látható

Tördelés: Szitár Zsolt
Nyomás: IMI Print Kft., Nyíregyháza
Felelős vezető: Nagy Imréné

ISBN 978-963-89881-1-9

Semmi más ne vezéreljen bennünket,
mint szüntelenül készen állni a változásra,
ha jobbat és igazabbat foghat fel elménk.
Ne tétovázzunk odahagyni,
amit igazságnak véltünk korábban,
ha az igazabbról győzetünk meg
elménk és lelkiismeretünk által.

Husz János

Kétféle keresztény van:
az egyik, aki követi Jézust,
és a másik – az olcsóbb kiadás –,
aki csodálja őt.

Sören Kierkegaard

A sorsod ez: a szenvedéseket
széppé tenyészteni a szíveden,
hogy ami szétmar, felfal tégedet,
másoknak édes gyógyszere legyen.

Váci Mihály

Gimnáziumi magyartanárom,
Dr. Fekete Antal emlékére:
nélküle nem tanultam volna meg írni.

A kulcs Jézus életéhez

„Megkeresztelkedése", helyesebben ***alámeríttetése*** Keresztelő János által a Jordánban (Mk 1,9-11): ***ez a központi jelentőségű esemény Jézus életében***. Önmagában véve nehezen értelmezhető, tartalmát és jelentőségét illetően egyaránt; előzményei és következményei azonban kölcsönösen feltételezik, és egyúttal magyarázzák egymást.

E központi eseménynek ***két fő előzményét kell megemlítenünk***.

Az egyik: Keresztelő János igehirdetése. Ha ez nem történt volna meg, és ha nem az lett volna a tartalma, ami, akkor talán sosem következett volna be Jézus „megkeresztelkedése" (s még merészebb feltételezéssel: talán maga a „Jézus-esemény" sem). János igehirdetésének tartalmát így lehetne röviden összefoglalni: Isten igazságos bíró, akinek fogytán a türelme; hamarosan eljön rendet csinálni: a jókat „csűrébe gyűjti", a gonoszokat „olthatatlan tűzbe veti"; csak az menekülhet meg, aki megvallja bűneit, alámerítkezik nála a Jordánban és „jó gyümölcsöket terem"; tétovázásra nincs idő, „a fejsze már a fák gyökerére tétetett"...

A másik: Jézus istenkeresése. Hajlandó volt mintegy 150 kilométert gyalogolni, hogy meghallgathasson egy híres prédikátort; vagyis szerény volt, kész volt tanulni. Elhitte, amit János a haragos bíróról tanított. Különben miért vágyakozott volna az alámerítésre, és ezzel arra, hogy megszabaduljon bűneitől és a fenyegető rettenetes büntetéstől? – Persze buzgó keresztények ezt már az első-második generációban lehetetlennek tartották, ki is javították szépen Márk beszámolóját (a számunkra elérhető legősibb szöveget), amint Máté is a vonatkozó szakaszban (Mt 3,13-17). Ha valóban úgy történt volna, ahogy Máté leírja, akkor ez azt jelentené, hogy Jézus hazugsággal kezdte volna mű-

ködését, azaz úgy tett volna, mintha szüksége lenne az alámerítésre, holott nem volt.

E két tevékenység, irányultság, törekvés találkozásából jött létre aztán a szóban forgó, központi jelentőségű esemény, amelyet most szemügyre akarunk venni, s amelynek lényege nem az, ami Jézus*sal*, hanem ami Jézus*ban* történt (s amit később elmesélhetett bizalmas tanítványainak, például Péternek, aki továbbadhatta Márknak...).

Mi is történt akkor és ott a Jordánban?

János alámerítette Jézust a vízbe, amely így ellepte őt. Talán túlságosan is erőteljesen merítette bele, ösztönösen megérezve esetleg, hogy Jézusban a bűnbánat valódi készsége mellett némi kétely is munkál: Valóban Istennek tetszővé tesz-e az alámerítés? Mindenesetre Jézus talán közel járt a fulladáshoz – fizikailag, vagy gondolatilag.

Azután kiemelkedett a vízből, és végre *ismét tudott lélegezni*. Összesen ennyi, ami eseményszerűen történt, ami Jézus*sal* történt; a lényeg az, ami ezután (vagy ezzel egyidejűleg) történt Jézus*ban*:

Először is, hogy *„megnyílt az ég”*. Nem kell fizikai, vagy valami ködös-misztikus jelenségre gondolni. Az ókori elképzelés szerint az eget hétszeres kristályburok választja el a földtől, magyarán: Isten és az ember között válaszfal van. Ez a válaszfal omlott le Jézus*ban*: a távoli Isten, aki után keresésében tapogatózott, egyszeriben közelivé, sőt jelenvalóvá lett, mégpedig magában ebben a tapasztalatban, „élményben”: „Nem igaz, hogy Isten el akarja pusztítani a bűnösöket; Isten nem akarta, nem akarja, hogy megfulladjak; Isten azt akarja, hogy éljek, hogy mindenki éljen: adja nekem és mindenkinek adja a levegőt, a teremtő, életet adó lélegzetet, a Pneumát...” A harmadik személyű Isten (Ő) itt második személyűvé (Te) lett: személyes valóság. (Máté e tekintetben is „kijavítja” Márkot, „*Te* vagy az én szeretett fiam” helyett „*Ez* az én szeretett fiam”-ot írva.)

Azután *„látta...”* Mit látott? Ha alaposan megnézzük a szöveget, akkor azt kell mondanunk: semmit. Nem látta Istent, nem látott mennyei trónt, angyalokat, szeráfokat, túlvilági életképeket... Azt „látta” csak, hogy *„a Lélek leszáll (lejön)”*. De mi ez a „Lélek”? Hiszen az eredetinek tekinthető Márk-szövegben

nincs ott, hogy „Isten Lelke" vagy a „Szent Lélek", csak annyi: a Pneuma. Ez a kifejezés viszont a Teremtés könyvének első lapjait idézi föl, nevezetesen amikor azt olvassuk, hogy „Isten belelehelte Ádámba a Pneumát" (1Móz 2,7). A Pneuma ennek alapján a Teremtő életereje, „lélegzete", „lehelete", amely „ott lebegett a vizek fölött" (1Móz 1,2); ahogy a 104. zsoltár (30. v.) is mondja: „Kiküldöd lélegzetedet, hogy élőlényeket teremts és megújítsd a föld színét." Ezt az isteni Lélegzetet, Pneumát és annak „leszállását" azonban Jézus nem láthatta, hanem csak tapasztalhatta, érezhette. Hogyan? Egyszerűen azzal, hogy felmerülve a vízből, ismét tudott lélegezni: beszívhatta az *életadó, teremtő* levegőt! Tapasztalhatta, hogy *belé*hatol a Pneuma, mint egykor Ádámba (Mk: *eisz auton*, amit a többi evangélista megint „kijavít": *ep' auton, rá*száll)! Mégpedig „galambként" (nem pedig „galamb képében", „galambhoz hasonló testi alakban"), azaz enyhén, szelíden, békésen, mint az a galamb, amelyik az életet jelképező olajágat vitte el Noénak a vízözön után (1Móz 8,11) – vagyis nem viharosan, vadul, pusztítóan, ahogy János prédikálta.

Jézus tehát fizikailag nem látott semmit (Keresztelő János még kevésbé), ami azért egy „prófétai elhívás" történetében mégiscsak furcsa (vö. Izajás vagy Ezekiel meghívásának történetével). A „látta" azt jelenti: meglátta, fölismerte, rádöbbent, *megvilágosodott számára*. Micsoda? *Az,* hogy nincs válaszfal Isten és ember között (legalábbis abban az értelemben, hogy Isten nem veszi körül magát válaszfallal), Isten közel van, jelen van, továbbá hogy Isten nem olyan, amilyennek János hirdette: nem akarja elpusztítani a bűnösöket (sem), mert Ő az Élet és a Szeretet Istene.

Ezt *„hallotta"* is Jézus: „Te vagy az én szeretett fiam, akiben kedvem telik." Hogyan hallotta? Fizikai hallással? Héberül? Arámul? Nem, hanem „a szív hallásával". A szív bizonyosságának „hangját" hallotta, mint a csecsemők: „Ez az én Anyukám, aki nagyon kedvel engem és gondoskodik rólam!" – Ez minden. És ez tényleg minden! Tehát ahogy semmi prófétait nem látott, úgy semmi prófétait nem is hallott: szó sincs semmiféle felhatalmazásról vagy küldésről, hogy ezt vagy azt hirdesse vagy tegye! (Később szabadon dönt majd arról, hogy mit fog tenni, vö. Mt 11,27d.)

Lássuk ezek után az esemény következményeit, azokat a következményeket, amelyek Jézus minden későbbit meghatározó istenélményéből fakadtak.

Mielőtt azonban ezeket számba vennénk, ***vessünk egy pillantást az eseményt és a következményeket összekötő kapocsra***, azaz a pusztai számvetésre, hagyományos nevén Jézus megkísértésére (Mk 1,12-13; Mt 4,1-11; Lk 4,1-12). Jézus nem volt „habókos", mielőtt Jánoshoz ment, és sorsfordító élménye után sem vált (vallási) rajongóvá: megmaradt normális embernek. Ennek jele az is, hogy „nem bízta el magát", nem gondolta, hogy elmúlt a kérdések ideje, és már csak a kinyilatkoztatásnak van helye. Ellenkezőleg. Kiment a pusztába (az Istennel találkozás „hagyományos" helyére), mérlegre tette önmagát, mérlegre tette az élményét: Valóban átélte-e mindazt, amit, vagy csak hallucinált? Azonosul-e azzal, amit tapasztalt, vagy elveti? Ha azonosul, mi következik abból?

Lássuk most már valóban ***a következményeket!***

Feltétlen gyermeki bizalom Istenben. Ahogy a csecsemő bízik anyjában. Honnan tudjuk ezt? Onnan, hogy ebben foglalta össze üzenetét, amikor nyilvánosan fellépett (Mk 1,15: „Bízzatok..."), és később is folytonosan erre biztatott (példabeszéd a mezők liliomairól, gyógyítások: „Kicsiny bizalmúak... Bízzatok..."). Ez volt az ő válasza, ha úgy tetszik: viszontajándéka Isten szerető megnyilatkozására. Ez a feltétlen bizalom az Újszövetség nyelvén a *pisztisz*, közismert, sajnos nagyon rossz fordításban: a „hit", amellyel tehát *nem* Isten ajándékozza meg az embert, hanem az ember ajándékozhatja meg Istent (hiszen a bizalom a saját döntésünkből fakadó odafordulás, saját döntésünket pedig Isten nem ajándékozhatja nekünk: ez abszurd ellentmondás lenne...).

A jó hír hirdetése (az elveszetteknek). Isten nem kényszerítette erre, még csak megbízást sem adott neki rá! Jézus érezte úgy: Isten jóságáról bizonyságot kell tennie az emberek számára (akik tévedésben élnek: Istent korrekt, haragos bírónak tartják, és félnek tőle), és szabadon úgy döntött, meg is teszi (Mt 11,27d). Ez lett élete egyik fő mozgatója és egyúttal tartalma is: hirdetni az Isten jóságáról szóló igét (és az ebből fakadó következtetéseket).

Másokért odaáldozott élet. Jézus nemcsak beszélt: föllépésétől kezdve megszűnt létezni önmaga számára, nem voltak többé magán-ügyei és nem volt többé magán-élete; ön-zetlen, csak másokért élő emberré vált: élete szemléltető ábra volt a tanításához; ez a szemléltetés, Isten jóságának cselekedetekkel való bemutatása, „bizonyítása" lett életének másik fő mozgatója és egyúttal tartalma.

Gyermekien könnyed, gond-talan életstílus. Csak néhány példa: a megélhetés miatti gond elvetése (Mt 6,25-33), a betegséggel kapcsolatos szorongások feloldódása (Mk 5,35), a természeti csapásoktól való félelem elvetése (Mk 4,35-40), a vallási előírások szabad kezelése (Mk 2,18-19), az emberektől való félelem legyőzése (Lk 12,6-7), a halálfélelem feloldása (Lk 7,11-17; Jn 11,38-44). Mindez azt mutatja: Jézus megszabadult a „Jaj, mi lesz, ha...?" görcsétől.

Maximális követelmények: Legyetek tökéletesek (= egészek, teljesek), mint mennyei Atyátok (Mt 5,48), szeressetek úgy, mint Isten (Lk 15,11-32: a tékozló fiú története), még ellenségeiteket is (Mt 5,44-45)! Természetesen számtalan konkrét eseten, pl. az adópénz kapcsán (Mk 12,17) mutatta meg, mit jelent ez a „maximalizmus".

Alámerülés a szenvedésbe. Kiteszi magát a meg nem értésnek, a fizikai és szellemi otthontalanságnak, az üldöztetésnek, a közvetlen életveszélynek, s végül önként belemerül a kínszenvedésbe, amelyet teljes elhagyatottság kísér.

A Jordánban, alámerítésekor szerzett istentapasztalat nélkül mindezek nem lettek volna lehetségesek, és megfordítva: mindezek magyarázzák meg, bontják ki, mi is történt tulajdonképpen a Jordánban.

Persze lehet, hogy egy ilyen élményt nem is lenne szabad analizálni („szétszedni"), és ezzel talán tönkretenni, megsemmisíteni, mint ahogy nincs értelme analizálni Mona Lisa mosolyát vagy egy szerelmi vallomást (hiszen mi más volt Isten szava: „Te vagy az én szeretett [régi fordításokban: szerelmes] fiam...", illetve Jézusnak erre egész életével adott válasza?). Annál is kevésbé, mivel azt, hogy mi történt voltaképpen a Jordánban, ***úgyis csak az fogja érteni*** a szó igazi értelmében**, *aki ugyanazt átélte*** (mint azt az érzést, amely arra a mosolyra ihlet-

te Mona Lisát, vagy mint egy szerelmet és szerelmi vallomást). Hogy ezt kisebb vagy nagyobb intenzitással átélje, arra ***lehetősége és esélye is van bárkinek*** – aki ugyanolyan szerényen keresi Istent, mint Jézus, aki ugyanúgy egy lapra tesz föl mindent, mint Jézus, és aki ugyanúgy mindenre el van szánva, mint Jézus. Az ilyen emberrel bármikor megeshet, hogy megnyílik neki az ég...

(1999)

Tanítása

Túl az igazságosságon

„Az igazságosság irgalom nélkül
nem sokkal több az embertelenségnél.”
(Albert Camus)

A tétel és kifejtése

Jézus üzenetének egyik legfontosabb vonását így lehet összefoglalni: Nem elég igazságosnak (ha úgy tetszik: tisztességesnek) lenni; túl kell lépni az igazságosságon, szeretni kell! Ennek tételszerű megfogalmazását a Hegyi beszédben olvashatjuk (Mt 5,20): „*Ha a ti igazságosságotok bőven fölül nem múlja az írástudókét és a farizeusokét, semmiképp nem mentek be a Mennyek országába.”*

Mit jelent „az írástudók és farizeusok igazságossága”? Kissé leegyszerűsítve így határozhatjuk meg: egyfelől a Törvény betűjének szigorú követését, másfelől azt, amit „osztó igazságosságnak” szokás nevezni, vagyis mindenkinek azt adni, ami „neki jár” (akinek jutalom vagy elismerés, annak azt, akinek megvetés vagy büntetés, annak azt), mindenkivel szemben úgy viselkedni, „ahogyan megérdemli”, népiesen szólva: „Amilyen az adjonisten, olyan lesz a fogadjisten!” Ezt kell *bőven* fölülmúlni ahhoz, hogy átléphessünk a „Mennyek országába” (= „Isten országába”), vagyis a szeretet világába.

Ezt az alaptételt fejti ki rögtön *a Hegyi beszéd hat ún. antitézise* (Mt 5,21-47), vagyis Jézusnak azok a mondásai, amelyeknek közismert formai szerkezete így hangzik: „Úgy hallottátok, hogy Isten azt mondta a régieknek... Én viszont azt mondom nektek, hogy...” A konkrét példák jól mutatják, mire is gondolt Jézus: Nem elég nem ölni, már a haragot is kerülni kell; nem csupán a végrehajtott házasságtöréstől kell tartózkodni, hanem annak szándékától is; a válással kapcsolatban nem elég a törvé-

nyes formákra ügyelni, hanem kerülni kell magát a válást; nem elég tartózkodni a hamis eskütől, hanem egyáltalán nem szabad esküdni, és arra kell törekedni, hogy minden szavunk igaz legyen; nem a helyes mérték szerint kell bosszút állni (általánosítva: büntetni): „szemet szemért, fogat fogért", hanem egyáltalán nem szabad bosszút állni; végül: helytelen az a kettős mérce és kettős magatartás, hogy „felebarátainkat" (a „hozzánk tartozónkat", a „mieinket", a „magunkfajtákat") szeretjük, ellenségeinket pedig gyűlöljük, mert ellenségeinket is „szeretnünk kell": nemcsak elviselnünk kell ellenségességüket és bántásaikat, hanem még valami jót is kell tennünk velük.

Hasonlóképpen: nem elég pontosan/kínosan ügyelni a kultikus/vallási előírások betartására, ennél sokkal többre, a szív tisztaságára kell ügyelni (Mk 7,15-19): *„Ami kívülről megy be az emberbe, nem teheti tisztátalanná [Isten előtt]... ami kijön az emberből, az teszi tisztátalanná, mert az ember szívéből jönnek elő a gonosz megfontolások..."* Nem a (vallási/egyházi – de nyugodtan kiegészíthetjük: „világi", állami) törvények jelentik a legfőbb mércét, ahogyan erre szombati gyógyításai kapcsán is rámutatott Jézus, hanem az ember igazi java (például az egészsége), mert *„a szombat lett az emberért, nem pedig az ember a szombatért"* (Mk 2,27).

Ezt a „túllépési alapelvet" fogalmazza meg *általánosságban* Jézus két, gyakran félreértett példabeszéde is.

Az egyik *a talentumokról szóló*, jól ismert példabeszéd (Mt 25,14-27), amelyben a talentumokat kiosztó úr megdicséri a (kétségtelenül sikeresen) hazardírozó szolgákat, de szemrehányást tesz annak, aki gondosan megőrizte a rábízott pénzt, és azzal fillérre elszámolt. De éppen itt, a harmadik szolga alakjában és viselkedésében, illetve az úr reakciójában áll az igazságosság iránti érzékünket provokáló, az igazságosságot megcsúfoló mozzanat, és ebből fakad a példabeszéd *mondanivalója*: Isten nem előírások korrekt/szolgai teljesítését várja el az embertől, hanem azt bátran túlteljesítő magatartást, konkrétabban: a Jézus által hirdetett „Isten országa" *az igazságosságot meghaladó szeretetet* kíván meg az embertől, és ennek érdekében persze fantáziát és kezdeményezőkészséget, kreativitást, kockáztatni is tudó, merész elkötelezettséget is.

Más képet használva is utalt erre Jézus *a mezőről hazatérő szolga* példabeszédével (Lk 17,7-9), amely után maga fogalmazta meg annak tanulságát (17,10): *„Ha [már] megtettetek mindent, amit Isten megparancsolt nektek, mondjátok ezt: Átlagos szolgák vagyunk, csak azt tettük meg, amivel tartoztunk!”* Magyarul: A szolga nem várhat köszönetet, ha megtette a dolgát, azaz ha *csak* annyit tett, amennyi a kötelessége, amennyit megparancsoltak neki. Mai nyelven: a napszámos, a kereskedő, az autószerelő nem várhat el még köszönetet is, ha megkapta a munkabérét. Mennyivel inkább érvényes ez az ember és Isten kapcsolatában: Ha csak a kötelességünket, ha csak Isten *„parancsait”* teljesítettük (mondhatnánk úgy is: ha csak tisztességesen viselkedtünk), nem várhatunk külön köszönetet Istentől**,** mert a parancsok teljesítésével megmaradunk a kötelességek és jogok világában, az igazságosság világában. Valami mást, *valami többet* kell tennünk ahhoz, hogy átlépjünk Isten világába (az Isten elgondolása szerinti magatartás világába). Például parancs az, hogy „Ne lopj!”. De aki nem lop, az még semmi rendkívülit nem tesz, csak egy „jogi” (mondhatnánk: jogos) előírást teljesít. Aki azonban nemcsak nem lop, hanem még azt is odaadja a rászorulóknak, ami jogosan a sajátja, az valami „többet” tesz.

Teljesen világossá teszi ezt annak *a gazdag ifjúnak* a története (Mk 10,17-22), aki azt állította: „A *parancsokat* mind megtartottam” (ti. Isten parancsait, a „tízparancsolatot”). Jézus nem vonta kétségbe ezt. Mégis azt felelte: „Valami még *hiányzik* neked. Add oda vagyonodat a szegényeknek” (Mk 10,21)! Az igazságosságon való túllépést azonban talán még ennél is jobban fejezi ki *a házasságtörő asszony* története (Jn 8,1-11): Nyilvánvaló, hogy az általános erkölcsi normák alapján is el kellett volna ítélni őt, a mózesi törvényre épülő igazságszolgáltatás alapján pedig egyenesen ki kellett volna végezni. Jézus állásfoglalása nyomán – *„Aki bűn nélkül van közületek, az vesse rá az első követ!”* – a vádlók mind eloldalognak, és Jézus közli az asszonnyal: *„Én sem ítéllek el...”*

A napnál világosabban *megerősíti a fentieket* egy szintén sokszor félreértett történet, ill. jézusi mondás (Lk 13,1-3): Valakik hírt vittek Jézusnak azokról a galileaiakról, „akiknek a

vérét Pilátus egybemosta áldozati állataik vérével", vagyis legyilkoltatta őket. Jézus erre így reagált: *„Ti azt gondoljátok, hogy ezek a galileaiak bűnösebbek voltak az összes többi galileainál, minthogy ilyet szenvedtek el. Mondom nektek: Semmiképpen! De ha meg nem tértek, valamennyien hasonlóan fogtok elveszni!"*

Mivel a legtöbb lázadás Galileából indult ki, a galileaiak általánosságban zelótáknak számítottak. A zelóták vallási buzgóságból fakadóan meg akarták szabadítani Izraelt a „pogány" római uralomtól, mégpedig terrorista módszerekkel, például kihasználták a zarándokok nyüzsgését a jeruzsálemi templom udvarán, s a tolongásban tőrrel leszúrták a rómaiak feltételezett barátait, kollaboránsait. A közeli Antónia-várban tanyázó rómaiak válasza aztán véres megtorlás volt.

Jézus bizonyára jól ismerte a zelótákkal rokonszenvező kortársai felfogását, nevezetesen azt a véleményüket, hogy Isten nyilvánvalóan csak azért engedte meg ezt a vérfürdőt, mert a szóban forgó „galileaiak", vagyis zelóták bűnösebbek voltak, mint a többi zelóta, és ezért kellett elszenvedniük az erőszakos halált, mintegy Isten *büntetéseként*.

Válaszának első felében *(„Semmiképpen!")* Jézus igyekezett *kijózanítani* honfitársait, és meg akarta szabadítani őket hagyományos istenképüktől: az *„igazságos"* és „megtorló" Isten képétől, amelynek értelmében Isten a jókat megjutalmazza, a roszszakat megbünteti (vö. Jn 9,2). (Ebből persze az is következik, hogy a Pilátus által lemészárolt zelóták nem voltak bűnösebbek, mint a többi zelóta.)

Válaszának második fele – az imént mondottak miatt – nem jelentheti azt, hogy „Ha meg nem tértek, Isten titeket is megbüntet" (akár e világi csapással, akár túlvilági kárhozattal), hanem csak ezt: „Ha ti, akik rokonszenveztek a lemészárolt terroristákkal, és azonosultok az ő felfogásukkal, céljaikkal és módszereikkel, nem tértek meg, nem változtatjátok meg gondolkodásmódotokat és viselkedéseteket, azaz ha nem léptek túl *a zelótizmuson* (vagyis az „igazságos honvédelem" felfogásán, lelkületén és gyakorlatán), és nem juttok el az ellenségszeretet „igazságtalan többletéhez", akkor ugyanúgy konfliktusba fogtok keveredni Pilátussal (Rómával), és ugyanúgy le fog(nak) mészárolni titeket" (vö. Lk 23,27-28.31!).

Közvetve bár, de ugyancsak megerősíti az eddig mondottakat *a „nyolc boldogság”* két mondása (azért csak közvetve, mert szokványos értelmezésükben egyiküket sem tarthatjuk hitelesen jézusinak).

Az egyik: *„Boldogok, akik éhezik és szomjazzák az igazságosságot, mert Isten majd kielégíti őket”* (Mt 5,6). – E mondás Máté által szándékolt értelmét – az „igazságosság” közelebbi meghatározásának híján – csak találgatni lehet, de talán nem tévedünk, ha a mondás címzettjein azokat értjük, akik igazságtalanságot-jogtalanságot szenvednek, és Istentől várnak „kiegyenlítő igazságosságot”. A zsidó és a kora keresztény apokaliptika valóban azt hirdette ugyan, hogy Isten ki fogja elégíteni az effajta „éhséget és szomjúságot” (vö. Lk 18,6-8!), Jézus azonban lépten-nyomon azt tanította, hogy Isten *nem „igazságosságot” akar*, és nem „kiegyenlíteni”, megbosszulni-megtorolni, hanem megbocsátani akarja az elkövetett igazságtalanságokat (vö. Lk 23,34!), és ugyanezt a megbocsátási készséget várja el „fiaitól”, azaz a hozzá tartozóktól is (ld. Mt 5,43-45).

A másik: *„Boldogok, akiket az igazságosság kedvéért üldöznek, mert övék a Mennyek országa”* (Mt 5,10). – Az „igazságosság” (gör. *dikaioszüné*) elméletileg jelenthetné itt a mondás címzettjei, tehát az üldözöttek által gyakorolt igazságosságot, az „igazságos, helyes, igaz” viselkedést – csakhogy ennek ellene mond *tartalmilag* az, hogy az igazságosság gyakorlása Jézus szerint nem elégséges az Isten országába kerüléshez (Mt 5,20), *formailag* pedig az, hogy hiányzik a birtokos névmás (gör. *autón*), aminek megléte esetén így kellene fordítani a kifejezést: „az *ő* igazságosság*uk* miatt”. (A görög *heneken* elöljáró-szó nemcsak *oksági* összefüggést fejezhet ki: „miatt”, hanem a cselekvés *célját* is, illetve a kettőt *egyszerre* is; a „kedvéért” kifejezés egyaránt tartalmazza a cselekvés mozgatórugóját és célját.)

Azt, hogy az igazságosságot *gyakorló*, és emiatt üldözött ember Isten vagy az Istenség oltalma alatt áll, minden igazságosan gondolkodó és érző zsidó vagy pogány eleve feltételezhette. Itt azonban – ha jézusi értelmet akarunk adni a szövegnek – az

előző bekezdésben mondottak alapján nem lehet szó róluk, hanem csak olyanokról, akik *vétettek* a törvények szabta igazságosság ellen (ez az üldözésük oka), s akiket másfelől azért üldöznek, hogy ezzel helyreállítsák „a törvényt és a rendet", vagyis az igazságosságot (ez az üldözésük célja). Ezek lehetnek „köztörvényes bűnözők", de olyan „ártatlanok" is, mint Jézus, aki a maga módján szintén vétett a „fennálló rend", vagyis az igazságosság ellen, amikor például áthágta a kultikus tisztasággal vagy a szombattal kapcsolatos szabályokat.

E mondás *feltételezhető* – és Mt 5,6 fenti értelmezésével összhangban lévő – jézusi értelme tehát: Nem azoké a Mennyek országa, *nem* azok a részesei-tagjai Isten országának, a szeretet világának, akik „jámbor buzgósággal" (vö. igazságszolgáltatás, inkvizíció, szent háború, dzsihád stb.), az *igazságosság* (helyreállítása) kedvéért üldözik a törvényszegőket (ahogyan a zelóták vagy „az írástudók és farizeusok" is tették)! Ellenkezőleg: Isten az áldozatok oldalán áll! Mert Jézus felfogása szerint Isten még a valódi bűnösöket sem akarja megbüntetni *„az igazságosság helyreállítása kedvéért"*, hanem meg akar bocsátani nekik, és meg akarja gyógyítani őket. A bűnösöknek nem bíróra, hanem orvosra van szükségük (vö. Mk 2,15-17!).

Szemléltetés példabeszédekkel

Tételem kifejtéséhez is fölhasználtam már példabeszédeket, most azonban kifejezetten csak példabeszédekkel szemléltetem azt.

Kezdjük azzal, amelyik azt öltözteti képbe, hogy *Isten vég nélkül megbocsátja* az ember minden bűnét, és azt várja el, hogy az ember ugyanígy járjon el embertársaival (Mt 18,23-33; a 34-35. v. későbbi betoldás). Ahhoz, hogy kellően értékelhessük a példabeszéd üzenetének súlyát, előzetesen tudatosítanunk kell, hogy a szóban forgó, nyilvánvalóan jelképes 10 000 talentum elképesztően óriási összeg: Egy talentum 6000 dénárral egyenlő (1 dénár = egy munkás egy napi bére volt Jézus korában). Tízezer talentum tehát lehetetlenül nagy összeg, a határtalan eladósodás jelképe: tízezerszer hatezer munkanapi bér... Támpontul érdemes arra gondolni, hogy Nagy Heródes éves bevétele 900 talentum volt, Galilea Péreával együtt 200 talentum adóbevételt jelentett Kr. e. 4-ben. (Persze egy „hétköznapi

ember” számára a 100 dénár is szinte megfizethetetlen volt: ez akkoriban 100 napi munkabért jelentett, ma talán úgy mondanánk: kb. három-négy havi minimálbér.) Így már nem nehéz belátni, hogy a 10 000 talentum vagy akár csupán a 100 dénár egyetlen kérő szóra történő elengedése (vö. Lk 18,13-14a!), illetve az ezzel jelképezett megbocsátás messze meghaladja az igazságosságról alkotott elképzeléseinket. Kétszer-háromszor megbocsátani valakinek, ezt még úgy-ahogy el tudjuk képzelni az igazságosság keretein belül; ehhez képest már Péter apostolnak a hétszeri megbocsátásra vonatkozó felvetése is irreálisnak tűnik, a jézusi „hetvenszer hétszer” pedig végképp (Mt 18,21-22). Nem nehéz hát belátni, hogy a határtalan megbocsátásban kifejeződő szeretet mennyivel múlja felül az igazságosságot.

Talán még „látványosabban” és egyúttal „szívhez szólóbban”, illetve sokak számára egyenesen felháborítóan ábrázolja ezt *„a tékozló fiú” példabeszéde* (Lk 15,11-32). Ez a fiú idő előtt kikéri az apai örökség neki járó részét, aztán elutazik, és a távolban önsorsrontó életmóddal elherdálja a pénzt; a disznók között köt ki, és éhségében már azok eledével is megtöltené a gyomrát; ekkor megbánja tettét, és hazamegy, hogy „az igazságosságnak eleget téve”, bocsánatkérés után és jóvátételt ígérve visszatérhessen a szülői házba. Apja azonban minden elképzelést meghaladóan túllép az igazságosságon: eléje fut, a nyakába borul, öleli-csókolja; nem engedi, hogy fia végigmondja az általa előre kigondolt bűnbánati szöveget (vö. 18-19. és 21. v.), elmarad az erkölcsi prédikáció, nincs leszámolás, nincs egyezkedés, mi illeti meg a hazatért tékozlót, és mi nem, és végképp nincs szó büntetésről, ellenkezőleg: feltétel nélkül helyreállítja a fiú „gyermeki státusát” (ruha, gyűrű és saru), és ünnepi lakomát rendel el, zeneszóval és tánccal. – (Zárójelben azért jegyezzünk meg két fontos mozzanatot: 1/ A „tékozló fiú” és az otthon maradt, „tisztességes” fiú példája egyaránt azt mutatja, hogy az igazságosságon túllépő szeretet csak annak számára válik valósággá, csak abban „érvényesül”, „fejti ki hatását”, aki kész befogadni azt. 2/ Az igazságosságon való túllépés nem jelent igazságtalanságot: Az apa megérti, hogy nagyobbik fia úgy érzi, igazságtalanul bánt vele, továbbá elismeri az igazságosság iránti igényét, de közli vele, hogy valójában nem érte őt semmiféle jogtalanság, hiszen minden, ami a sajátja, az a fiáé is. De itt sem

valamiféle hideg-rideg igazságosságról van szó: idősebbik fiát is anyaian „Gyermekem”-nek szólítja, a szívére beszél, kérleli, megindokolja neki, miért is „kell” most ünnepelni.)

Az előző két példabeszéd tanításának egyik nagyon komoly gyakorlati következményét, megnyilvánulását mutatja be *a búzáról és a konkolyról* szóló példabeszéd (Mt 13,24-30). Ennek üzenetét éppen az a meglepő mozzanat tartalmazza, amely *ellentmond* a korabeli mezőgazdasági és „társadalmi” gyakorlatnak egyaránt. Számos olyan irányzat működött ugyanis Jézus korában, amely – összhangban az ószövetségi alapelvvel: „Irtsd ki körödből a gonoszt!” (5Móz 13,6) – a „bűnösök” kiküszöbölésével Isten „tiszta” népének közösségét akarta megteremteni. Mindenekelőtt *a farizeusok* mozgalmára kell gondolnunk; ők „a föld népét” akarták kizárni, az „átkozott népséget, amely mit sem ért a törvényből” (Jn 7,49), és azt vallották, hogy ők maguk alkotják Isten igazi népét. *Az esszénusok* rajtuk is túltettek: kivonultak a „bemocskolt szentélyből” a pusztába (Kumránba), és „az új szövetség gyülekezetét” akarták megalkotni. Ebbe a sorba tartozik *Keresztelő János* is, aki tanításával és alámerítési gyakorlatával azt a messiást hirdette meg, aki „megtisztítja majd szérűjét, összegyűjti búzáját a magtárban, a pelyvát azonban olthatatlan tűzzel fogja elégetni” (Mt 3,12)! Ugyancsak az erőszakos megoldások hívei voltak *a zelóták*, akik a római megszállóktól és azok kollaboránsaitól akarták megtisztítani Isten népét (vö. Lk 13,1-3). – Mindezekkel *szemben* fogalmazza meg üzenetét Jézus: Ne tépjétek ki a konkolyt, hogy ki ne tépjétek vele a búzát is! Ne akarjátok Isten „tiszta” népét megteremteni: a „bűnösöknek” is helyük van benne! Vagyis Jézus nem kevesebbet mond, mint hogy sem „Isten népéből”, sem a társadalomból (vö. Jn 8,7!) nem kell és nem is szabad „kigyomlálni” (például kiközösítéssel vagy börtönnel), pláne kiirtani (halálbüntetéssel) a „bűnösöket”. Ezzel „gátlástalanul” túllép az igazságosságról alkotott elképzeléseinken, és kihúzza a szőnyeget a minden társadalomban központi helyet elfoglaló „igazságszolgáltatás” alól.

Ugyanezt az üzenetet fogalmazza meg „pozitív módon” az előbbi példabeszéd párja, *a tóba vetett kerítőháló* példázata (Mt 13,47), illetve *a királyi lakodalomról* szóló példabeszéd (Mt 22,1-10): a kerítőháló *mindenfajta* halat összegyűjt, illetve: „a

szolgák kimentek az utakra, és összegyűjtöttek *mindenkit*, akit csak találtak, *rosszakat és jókat egyaránt*".

Az irgalmas szamaritánusról szóló példabeszéd (Lk 10,30-35) szintén rámutat arra, hogy Jézus társadalmi-politikai vonatkozásban is komolyan gondolta az igazságosság bőséges meghaladását (vö. Mt 5,20!). A zsidók és a szamaritánusok ugyanis kölcsönösen ellenségnek tekintették és gyűlölték egymást; amikor tehát a szamaritánus rábukkant az út szélén fekvő, kifosztott és félholtra vert zsidóra, az igazságosság jegyében az lett volna a legkevesebb, hogy nagy ívben kikerüli, akárcsak az előtte arra haladó pap. De ő nemcsak odament, nemcsak megnézte, mi a baj és mit tehetne, hanem el is látta a bajba jutott ellenség sebeit, aztán elvitte a legközelebbi vendégfogadóba, ott kb. két hétre előre kifizette szállásának és további ápolásának költségeit (ennyit ért a két dénár, amit átadott a fogadósnak!), sőt ígéretet tett az esetleges további költségek megtérítésére is!

Lássuk végül a *„kései szőlőmunkásokról"* szóló példabeszédet, amelyet sokan egyenesen vérlázítónak tartanak, mert szerintük minden elképzelést fölülmúlón csúfolja meg az igazságosságot, talán a tékozló fiú példabeszédénél is sokkal erősebben (Mt 20,1-15). Egy szőlősgazda korán reggel, a tizenkét órás munkanap kezdetén kimegy piacra, munkásokat fogad fel a szőlőjébe, és megegyezik velük a szokásos napi egy dénár munkabérben. Aztán három óránként újabb munkásokat fogad fel, de csak annyit mond nekik: „Majd megadom nektek, ami igazságos." Végül a munkaidő lejárta előtt egy órával ismét fölfogad néhány munkást. Amikor azonban a bér kifizetésére kerül sor, először azokat fizeti ki, akik csak egy órát dolgoztak, és egy dénárt ad nekik; az egész napot végigdolgozó napszámosok azt hiszik, ők majd többet kapnak (az igazságosságnak megfelelően), de ők is csak egy dénárt kapnak. Föl is lázadnak, de zúgolódásukra a gazda azt feleli szóvivőjüknek: „Barátocskám, nem bánok veled igazságtalanul! Nemde egy dénárban egyeztél meg velem? Vidd, ami a tiéd, és menj! Én ennek az utolsónak is annyit akarok adni, mint neked. ... Vagy gonosz szemmel nézed, hogy én jó vagyok?" – Világos: A gazda kétségtelenül messze, s ha úgy tetszik, valóban vérlázító módon túllép az igazságosságon, mégpedig a jóság irányában, hiszen akik csak

később vagy csak az utolsó órában álltak munkába, azok nem lustaságból tették ezt, hanem azért, mert korábban senki sem fogadta fel őket (ld. 7. v.; Jézus korában óriási munkanélküliség volt Palesztinában!), viszont nekik is volt családjuk, amelynek megélhetéséről gondoskodniuk kellett. Ugyanakkor pedig az is nyilvánvaló, hogy azokat sem érte igazságtalanság, akik „hordozták a nap terhét, és elviselték a hőséget", hiszen pontosan megkapták, amiben megegyeztek (s amiből ők is el tudták tartani a családjukat).

Alátámasztás

A fent részletezett tanítás avagy „elmélet" alátámasztásául érdemes utalni Jézus „gyakorlati megnyilvánulásaira", azaz *viselkedésére* is.

Az igazságosság bajnokai, mondhatnánk megszállottjai, az írástudók és a farizeusok felfogása szerint – túl a téma vallási, a mózesi törvényekkel összefüggő vonatkozásain – „minden normális és tisztességes ember" az „igazak", a „törvényteljesítők", az „Istennek tetszők" társaságát keresi, és szigorúan kerüli a „bűnösöket", hiszen ez így igazságos. Jézus azonban rendszeresen túllépett ezeken a korlátokon, és előszeretettel forgolódott *„vámosok és bűnösök" társaságában*. A farizeusok és írástudók pedig erősen zúgolódtak emiatt, mondván: „Ez jó fogadtatásban részesít bűnösöket, és együtt eszik velük" (Lk 15,2). Az együtt étkezés a közösségvállalás jelképe volt, és teljes ellentétben állt a rabbinikus szabállyal: „Az ember ne társuljon istentelenekhez, még azért se, hogy a Tórához közelítse őket."

Két konkrét példát érdemes külön is megemlíteni, mert Jézus mindkettőben a „nyilvános bűnösök" legszélsőségesebb képviselőivel, vámosokkal ült egy asztalhoz, méghozzá úgy, hogy ezt ő kezdeményezte. Tettének súlyát akkor érezzük át igazán, ha tudatosítjuk, hogy a vámosok nemcsak népnyúzók voltak (mert sokszor könyörtelen zsarolással, túlzott összegeket követeltek), hanem kollaboránsok, magyarul hazaárulók is (mert a megszálló rómaiak számára szedték a vámot).

Az egyik esetben Jézus *Zakeushoz*, a vámosok fejéhez tér be szállásra (Lk 19,1-10). Akik ezt meglátták, mind zúgolódtak, éppen azért, mert tisztában voltak Jézus viselkedésének forra-

dalmi jelentőségével. S ő valóban forradalmi szavakkal reagált erre a zúgolódásra: *„Ma jött el a megmentés napja e ház számára, mivelhogy ő is Ábrahám fia!”* Ennek súlya és jelentősége persze elhomályosul az evangélista elbeszélésében, mert ő azután közli ezt a mondatot, hogy Zakeus megígéri vagyona felének szétosztását, és az általa okozott károk négyszeres megtérítését. Csakhogy Lukács ezzel éppen azt árulja el, hogy nem érti Jézust: nála az igazságosság szellemében, Zakeus „megtérésének” jutalmaként hangzik el Jézus idézett mondata. Jézus szellemisége alapján azonban épp az események fordított sorrendjét kell feltételeznünk: Jézus nyilatkozata váltja ki Zakeusból megtérésének szavait és kezdeti lépéseit. Jézus kijelentése ugyanis, tudniillik hogy „ő is Ábrahám fia”, nem kevesebbet jelent, mint hogy „ő is Ábrahám népéhez tartozik”, e kijelentés értelme pedig – tekintettel a korabeli közfelfogásra – ez: „Ő is Izrael népének *egyenjogú* tagja – bár »bűnös« vámos” (vö. Lk 5,30; 7,34; 15,2). És ahogy a szövegösszefüggés egyértelműen mutatja („Ma jött el a megmentés…, *mivelhogy*...”), ez azt is magában foglalja, hogy *nem* „érdemeiért” (megtéréséért és bőkezű jóvátételéért), nem „igazságosan”, hanem az igazságosságot meghaladó szeretetből, „alanyi jogon”, egyszerűen mint embernek *jár neki* is a „megmentés”, az „üdvösség” felkínálása, amit Jézus szállásvétele jelképez!

A másik vámos, *Máté* esetében (Mk 2,15-17) nem ismerjük ennyire a részleteket, viszont Jézus viselkedése, ha lehet, még súlyosabb üzenetet hordoz, hiszen ezúttal nemcsak a megmentést kínálja fel a közmegvetésben álló vámosnak, hanem meghívja legszűkebb tanítványi körébe is, ami az igazságosság alapján állva sosem történhetett volna meg. Máté el is fogadja a meghívást, Jézus teljes emberi közösségvállalását pedig erőteljesen fejezi ki, hogy – nyilván Mátéval együtt – „sok vámos és bűnös ült asztalhoz az ő házában”, vagyis Jézus házában (vö. Mk 2,1; 3,20; 9,33). (Lukács ezzel az eseménnyel kapcsolatban is elárulja tökéletes értetlenségét, azt, hogy az igazságosság eszméjének rabja, és fogalma sincs az ezt fölülmúló szeretetről; leírásában ugyanis – a Zakeus-történettel megegyezően – „feje tetejére” állítja a dolgot, és ezzel elveszi Jézus sajátos prófétai gesztusának élét: *nála* nem Jézus lát vendégül bűnösöket, ha-

nem a *már megtért* vámos, Lévi ad lakomát Jézus tiszteletére, továbbá Jézus nem Isten *ingyenes* jóságát jeleníti meg, hanem megtérésre szólítja fel a bűnösöket: Lk 5,29-32. Pedig Jézus világosan megmondta: *„Nem azért jöttem, hogy »igazságosakat« hívjak meg, hanem [kitaszított] bűnösöket."*)

Jézus „igazságosságon túli" viselkedésének van még két, nem ennyire látványos, de nem kisebb jelentőségű megnyilvánulása.

Egyszer valaki a tömegből így szólt Jézushoz: „Mester, mondd meg a testvéremnek, hogy ossza meg velem az örökséget!" Ő azonban ezt mondta neki: *„Ember, ki tett engem bíróvá vagy osztóvá köztetek?"* (Lk 12,13-14). – Az ember igazságosságra vágyik. A szóban forgó kérelmező feltehetően az „isteni igazságosság" képviselőjét látta Jézusban, de mekkorát kellett csalódnia válaszában: „Isten nem tett engem bíróvá. Nem bízott meg azzal, hogy helyreállítsam köztetek az igazságos egyensúlyt." A kemény örökösödési vitában álló „tömegember" („valaki a tömegből…") persze nem tud mit kezdeni ezzel: túl „magas", túl fantasztikus számára ez a szemléletmód. De ha „beiratkozna Jézus iskolájába", akkor az ő nyomában járva fokozatosan megtanulhatná, hogy megszabaduljon a birtoklás igényétől (vö. Lk 12,15), és neheztelés, harag nélkül a testvérének tudná ajándékozni a maga örökrészét is (vö. Mt 5,40!), aminek következtében pedig talán még a testvére is eljutna odáig, hogy visszaajándékozza neki...

A másik esettel a nagyon nehezen fordítható és értelmezhető Mária–Márta-történetben találkozunk (Lk 10,38-42). Mostani nézőpontunk szempontjából közömbös, hogy valóban a Lukács által említett, a konyhai szolgálattal kapcsolatos nézeteltérésről volt-e szó, vagy másról. Az a döntő, hogy Márta „felizgatta magát", mivel Mária „a jobbik részt választotta", s most azt akarja, hogy Jézus vonja meg Máriától az előnyt (bármi legyen is az). Az egyik lehetséges görög szövegváltozat szerint Jézus így felel neki: *„Márta, Márta! Te felizgatod magad! Mária a jobbik részt választotta, s az nem vétetik el tőle."* Vagyis Márta „igazságos kiegyenlítést", *„igazságszolgáltatást"* vár. Jézus azonban úgy dönt: Máriát nem kell megfosztani előnyétől. Barátságosan, de nyomatékosan figyelmezteti az irigység által

kínzott asszonyt („Márta, Márta!”), ne izgassa fel magát, és ne sajnálja riválisától annak szerencséjét. Lépjen túl az igazságosságon!

A minta és a mérce

Jézusnak az igazságosságon messze túlmutató tanítását és gyakorlatát nem érthetjük meg, ha nem vesszük figyelembe, hogy az igazságosság „bőséges felülmúlásában” mi volt a mintája és a mércéje. Ezt keresve könnyen rájöhetünk arra, hogy helytelen a megközelítésünk, ha azt keressük, *mi* volt – mert nem *valami*, hanem *valaki* volt: az az Isten, akit ő a Jordánba történt alámerítésétől kezdve (Mk 1,9-11) feltételek és korlátok nélkül szerető Atyának élt meg. Az az Isten, aki fölkelti napját gonoszokra és jókra, és esőt küld igazaknak és igaztalanoknak (Mt 5,45). Az az Isten, akit legjobban az a király jelképez, aki szolgájának egyetlen kérő szavára elengedi annak „10 000 talentumos” tartozását (Mt 18,26-27); vagy az a hitelező, akinek két adósa volt, s az egyik 500 dénárral tartozott, a másik 50-nel, de mivel nem volt miből fizetniük, mindkettőjüknek odaajándékozta az összeget (Lk 7,41-42); vagy az a pásztor, akinek ha száz juha van, s egy elkóborol közülük, utánamegy az egy elveszettnek, és addig keresi, amíg meg nem találja (Lk 15,3-7); vagy az a háziasszony, akinek tíz drachmája van, s ha egyet elveszít, kisöpri az egész házat, és addig keresi gondosan, amíg meg nem találja (Lk 15,8-10); vagy az a szőlősgazda, aki nem áll bosszút a szolgáit ért súlyos sérelmeken, hanem végül a fiát küldi el a bérlőkhöz (Mk 12,1-6) – hogy a „tékozló fiú” apjáról ne is beszéljünk (Lk 15,11-32)...

Jézus számára ennek a feltételek és korlátok nélkül szerető Istennek a *személye*, vagy ha úgy tetszik, ennek az Istennek a *viselkedése* a minta és a mérce. Ahogyan ezt példázatok nélkül, „elvi síkon” is megfogalmazta, az evangéliumok szerint két változatban is.

Az egyiket Máté evangéliumában találjuk, mintegy a témánkat összefoglaló jézusi mondás (*„Ha a ti igazságosságotok bőven fölül nem múlja az írástudókét és a farizeusokét, semmiképp nem mentek be a Mennyek országába”*: Mt 5,20) végkövetkeztetéseként: *„Ti tehát legyetek olyan teljesek, amilyen*

teljes a ti mennyei Atyátok" (Mt 5,48)! – Szándékosan kerülöm ebben a mondatban a megszokott „legyetek tökéletesek – amilyen tökéletes" fordítást, mert ez a szóhasználat nagyon félrevezető, ugyanis a görög filozófia, illetve a későbbi keresztény teológia tökéletességeszményének – téves – felfogását idézi. Az eredeti görög *teleiosz* az Ószövetség Hetvenes fordításában (LXX) a héber *tamim* szót adja vissza, amelynek jelentése: egész, teljes, sértetlen, osztatlan. A felszólítás tehát nem a „hibátlan erényességet", az abszolút erkölcsi tökéletességet kívánja meg az embertől (ami nyilvánvaló képtelenség), hanem azt, hogy az „igazságos" viselkedést meghaladva „egészen, teljesen, osztatlanul" embertársainak, embertársaiért éljen, ahogyan Isten „egészen, teljesen, osztatlanul" az emberért van (45. v.). Ezt az „osztatlanul"-t ma talán úgy is mondhatnánk: radikálisan.

Valószínű azonban, hogy Máté a legalista zsidó szókészletből meríti a *„teljes/tökéletes"* kifejezést, s ezzel szemben ennek a mondásnak a Lukács-evangéliumban olvasható változatát kell eredetinek tekintenünk: *„Váljatok olyan irgalmassá, amilyen irgalmas a ti Atyátok"* (Lk 6,36)! Ez az Ószövetség hagyományos szóhasználata is (pl. 2Móz 34,6; 5Móz 4,31; Zsolt 78,38; 86,15), s ez fejezi ki hűen az igazságosságon való túllépés szellemiségét is.

Persze fontos tisztázni az itteni szóhasználat eredeti értelmét is. Az „irgalmasság" ugyanis a „megkönyörülés, kegy[elm]et gyakorlás" képzetét kelti bennünk, pedig ez a görög *oiktirmón* mögött álló arám *rahamim*nak csak az egyik jelentése; a másik jelentése „anyai", minthogy a *rehem* = anyaméh, anyaöl szóból származik. Csak a hagyomány kedvéért érdemes megtartani a fordításban az „irgalmas" szót; helyesebb lenne az „anyai" használata („Váljatok olyan anyaivá, amilyen anyai a ti Atyátok!"), mert itt ténylegesen erről van szó. Ez az anyaiság világít rá az irgalmasság jézusi jelentésére: egy *igazi* anya mindig *csak* szeretni akarja gyermekét, ellenszolgáltatás nélkül, a hiábavalóság kockázatával is, függetlenül gyermeke barátságos vagy ellenséges viselkedésétől, magatartása tehát minden tekintetben felülmúlja az igazságosság elvét és gyakorlatát.

A mennyei Atya tehát anyai. Ő feltételek és korlátozások nélkül úgy viszonyul *minden* emberhez, ahogyan a földi anyák

saját gyerekeikhez. Ez az *istenkép* Jézus világszemléletének és tanításának magva, lényege, abszolút középpontja, amiből minden más következik. Az is, hogy Jézus ezzel az új istenképpel *alapozza és indokolja meg* az általa hirdetett új erkölcsiséget: az igazságosság, a számítás, a haszonkeresés helyett a viszonzást nem váró ajándékozásnak *az ellenségre is kiterjesztett* alapelvét, amely – ha megvalósítják! – új viszonyokat teremt az emberek között, személyes és társadalmi, sőt gazdasági és politikai vonatkozásban egyaránt.

Mindenesetre nem kétséges, hogy amikor Jézus az igazságosság eszméjének és gyakorlatának bőséges fölülmúlására szólította fel hallgatóit, akkor nem kevesebbre biztatta őket, mint hogy váljanak olyanná, mint a feltételek és korlátozások nélkül szerető mennyei Atya...

(2014)

Az erőszakmentesség Jézus tanításában

Itt a „fizikai", tehát a legszorosabb értelemben vett erőszakmentességről lesz szó, ezért nem beszélek olyan, az erőszakmentességgel különben szorosan összefüggő témákról, mint például a szelídség, a megbocsátás vagy a békességteremtés. Mindazonáltal elkerülhetetlen, hogy bevezetésként beszéljünk a fizikai erőszakmentességet megalapozó, *általános* jézusi alapelvekről.

Az első ilyen alapelv ***az ellenségszeretet „parancsa"***, amelyet most a Lukács-evangélium megfogalmazásában idézek: „Szeressétek ellenségeiteket! Tegyetek jót azokkal, akik gyűlölnek titeket, áldjátok azokat, akik átkoznak titeket, imádkozzatok azokért, akik gyötörnek titeket" (Lk 6,27-28)!

A második az ószövetségi ***„Ne ölj" parancs jézusi radikalizásálása***: „Úgy hallottátok, hogy Isten azt mondta a régieknek: 'Ne ölj! Aki öl, arra ítélet vár.' Én viszont azt mondom nektek, hogy mindenkire ítélet vár, aki csak haragszik is a testvérére" (Mt 5,21-22).

A harmadikat a jól ismert konkoly-példabeszéd tartalmazza, amely szerint a gazda ***megtiltja*** szolgáinak, ***hogy kitépjék a*** búzával együtt növekedő ***konkolyt*** (Mt 13,24-30). Ennek az a háttere, hogy Jézus korában számos olyan irányzat működött, amely – összhangban az ószövetségi alapelvvel: „Irtsd ki körödből a gonoszt!" (pl. 5Móz 13,6) – a „bűnösök" kiküszöbölésével Isten „tiszta" népének közösségét akarta megteremteni. Mindenekelőtt *a farizeusok* mozgalmára kell gondolnunk; ők az *am ha arec*et, „a föld népét" akarták kizárni, az „átkozott népséget, amely mit sem ért a törvényből" (Jn 7,49), és azt vallották, hogy ők maguk alkotják Isten igazi népét (nevük, az „elkülönültek" a „szentek" szinonimája...). *Az esszénusok* rajtuk is

túltettek: kivonultak a „bemocskolt szentélyből" a pusztába (Kumrán), és „az új szövetség gyülekezetét" akarták megalkotni. Ebbe a sorba tartozik *Keresztelő János* is, aki tanításával és alámerítési gyakorlatával azt a messiást hirdette meg, aki „megtisztítja majd szérűjét, összegyűjti búzáját a magtárban, a pelyvát azonban olthatatlan tűzben fogja elégetni" (Mt 3,12)! És ne feledkezzünk meg *a zelótákról* sem, akik a megszállóktól és azok kollaboránsaitól akarták megtisztítani Isten népét (vö. Lk 13,1-3). Mindezekkel *szemben* fogalmazza meg üzenetét Jézus: Ne tépjétek ki a konkolyt, hogy ki ne tépjétek vele a búzát is! Ne akarjátok Isten „tiszta" népét megteremteni: a „bűnösöknek" is helyük van benne! (Vö. Mt 22,10!)

Minden magyarázat nélkül is nyilvánvaló, hogy Jézus felfogásában *ez a három alapelv* eleve kizárja a fizikai erőszak alkalmazását. (Ez egyúttal fontos hermeneutikai szempont is azon szövegek értelmezéséhez, amelyek ebből a szempontból problematikusak, pl. Lk 22,35-38.)

A *konkrét* jézusi útmutatásokat talán érdemes a legenyhébb esettel kezdeni, amelynek két változata is van. Az egyik az, amikor kisgyermekeket vittek Jézushoz, hogy megáldja őket, a tanítványok azonban keményen rájuk szóltak; erre Jézus „boszszús lett", és (számos kézirat szerint „keményen rájuk szólva") azt mondta a tanítványoknak: *„Hagyjátok, hogy a gyermekek hozzám jöjjenek, és* ***ne álljátok útjukat****..."* (Mk 10,13-14)! Hasonló, de talán kicsit „erősebb" eset az, amikor a tanítványok látnak valakit, aki Jézusra hivatkozva űz ki démonokat, viszont nem követi velük együtt Jézust, és ezért igyekeznek útját állni [tevékenységének]; Jézus ekkor ugyanazokkal a szavakkal figyelmezteti őket: „Ne álljátok útját..., mert aki nincs ellenünk, az értünk van" (Mk 9,38-40)! – „Valakiknek az útját" elállni nem feltétlenül jelenti fizikai *erőszak* alkalmazását, de nagy valószínűséggel *fizikai* fellépést (is) jelent: fizikai odaállást az illetők és a közé, amit szeretnének elérni.

A következő példa már nagyon kemény helyzetre vonatkozik: *„Úgy hallottátok, hogy megmondatott: 'Szemet szemért, és fogat fogért!' Én viszont azt mondom nektek, hogy ne álljatok szembe ellenségesen a gonosz emberrel! Ellenkezőleg: Aki megüti a jobb arcodat, annak* ***fordítsd oda a másikat is***" (Mt

5,38-39)! A jobb arcra adott ütés – jobbkezességet feltételezve – kézfejjel történik, s a fizikai fájdalomokozáson túl meggyalázást, megalázást is jelent. A másik arc odatartására való felszólítás azt mutatja, hogy Jézus megkívánja a lemondást a fizikai ellenállásról, az erőszak alkalmazásáról és a fizikai visszavágásról, sőt az ellenség iránti jóindulatot is, ami már több, mint a bántás puszta elviselése: az itt elhangzó két példa (Mt 5,40-41) nyilvánvalóvá teszi, hogy a rossz elviselésén túl valamilyen jótettet is végbe kell vinni: oda kell adni a felsőruhát is, el kell menni kétezer lépésre.

Az alábbi esetben már az emberölés is szóba kerül: Jeruzsálem felé tartva Jézus szamaritánus vidéken halad át tanítványaival. Néhány tanítványát előreküldi, hogy az egyik faluban szállást készítsenek. A szamaritánusok azonban – a zsidókkal fennáló, több évszázados ellenségesség jegyében[1] – nem hajlandók befogadni őket. Jakab és János, „a mennydörgés fiai" (Mk 3,17) erre megkérdezik Jézust: „Uram, akarod-e, hogy azt mondjuk: Tűz szálljon le az égből, és pusztítsa el őket!?" Jézus erre „keményen rájuk szól", és így utasítja el vágyuk teljesedését: ***„Nem tudjátok, miféle szellem hatása alatt álltok"*** (Lk 9,52-55)! Nyilvánvaló: nem isteni, hanem nagyon is emberi, vagy épp sátáni szellem hatása alatt kívánták villámcsapással elpusztítani az ellenséges szamaritánusokat.

Ez az eset azért is fontos, mert itt már nem csupán arról van szó, hogy Jézus *magánéleti* konfliktusban tiltja erőszak alkalmazását, hanem két népcsoport közötti viszályban, azaz *társadalmi* és – a szamaritánusok Róma-barátsága miatt – *politikai* jellegű összeütközésben, bár ez a mozzanat csak közvetve, rejtetten van jelen. A következőkben már kifejezetten társadalmi-politikai helyzeteket fogunk szemügyre venni, amelyeknek közös vonása a zsidóság és a megszálló római hatalom szembenállása, és azt tapasztaljuk majd, hogy Jézus ebben az egész nép sorsát érintő ügyben is szilárdan ragaszkodott az erőalkalmazás tilalmához.

Az élre a „nyolc boldogság" egyike, Jézus felfogásának alaptételszerű megfogalmazása kívánkozik. Bevett fordításban így hangzik: „Boldogok a szelídek, mert ők fogják örökölni a földet" (Mt 5,5). Nézetem szerint azonban pontosabb ez a fordí-

tás: ***„Szerencsések***[2] ***az erőszakmentesek***[3]***,*** *mert ők fogják örökölni az országot*[4]*."* E mondás megértéséhez azt kell felidéznünk, hogy Jézus kortársainak egy része, a zelóták (de lélekben talán minden kortársa) „Istennel" és erőszak alkalmazásával akarták elragadni „az országot", Izraelt, nevezetesen a megszálló rómaiaktól. Jézus azonban itt a szemükbe mondja: Ez a felfogás hamis, és ezért hamis a politikátok is, amely ebből a szemléletből táplálkozik. Nem az erőszakosok fogják birtokba venni az országot; Isten, az ország igazi tulajdonosa (vö. 3Móz 25,23) csak azoknak ajándékozza örökségképpen, akik rábízzák magukat, és lemondanak a háborús erőszak alkalmazásáról.

Jézus e felfogásának az a magyarázata, hogy az általa megtapasztalt és hirdetett Isten a feltétlen szeretet Istene, akinek szeretete kiterjed az ország ellenségeire is (vö. Mt 5,38-41!).[5] Ugyanakkor politikailag hatékony Isten is Ő: ha „hívei" csak arra törekszenek, hogy az Ő „uralma" (akarata) érvényesüljön Izraelben, az Ő lelkülete hassa át őket (ld. Mt 6,9-10), akkor Isten „megadja nekik ráadásként" azt az országot is, amelyre szükségük van ahhoz, hogy szabadságban és békében éljenek (ld. Mt 6,33).[6]

Ezt a tételt konkretizálja Jézus a Lk 13,1-3-ban olvasható jelenetben. Pilátus áldozatbemutatás közben lemészárolt bizonyos galileaiakat, vagyis zelótákat.[7] Valakik megviszik ezt a hírt Jézusnak, nyilván panaszkodva és méltatlankodva, illetve „mentegetve Istent", mondván, csak azért engedhette meg ezt, mert a szóban forgó „galileaiak" bűnösebbek voltak a többieknél. Erre Jézus azt feleli: ***„...ha meg nem tértek, valamennyien hasonlóan fogtok elveszni!"*** Ismerve Jézus felfogásának egészét, ez nem jelentheti azt, hogy „Ha meg nem tértek, Isten titeket is megbüntet" (akár e világi csapással, akár túlvilági kárhozattal), hanem csak ezt: „Ha ti, akik rokonszenveztek a lemészárolt terroristákkal, azonosultok az ő felfogásukkal, céljaikkal és módszereikkel, nem tértek meg, azaz nem változtatjátok meg gondolkodásmódotokat és viselkedéseteket, konkrétan: ha nem tértek meg *a zelótizmusból*, akkor ugyanúgy konfliktusba fogtok keveredni Pilátussal (Rómával), és ugyanúgy le fog(nak) mészárolni titeket is."[8]

Ugyanezt fejezte ki Jézus akkor, amikor utoljára ment föl Jeruzsálembe, odaérve megrendülten megsiratta a várost, és így

szólt: ***„Bárcsak felismerted volna ... a békesség feltételeit”*** (Lk 19,42)! A szerető és megbocsátó Istenről, illetve az ellenségszeretetről szóló jézusi tanítás, a jézusi békeprogram (vö. Lk 4,18-19; Mk 11,2) elfogadása fokozatosan elvezethette volna Jeruzsálemet (és egész Izraelt) a valódi és teljes körű békességre.[9] Jézus tanításának és példájának követése megóvta volna Izraelt a Rómával való végzetes konfliktustól.[10]

Ennek tudatában lehet megérteni, hogy „a templom megtisztításával” kapcsolatosan Jézus miért ***„nem engedte, hogy valaki [valamilyen] eszközt vigyen keresztül a templomon”*** (Mk 11,16). Az eredeti görög szövegben előforduló *szkeuosz* mindenféle eszközt jelent, tehát nemcsak „háztartási eszközt” vagy „kultikus eszközt”, hanem *„harci eszközt”* is. Az evangélista nagyon jól választotta meg ezt a többértelmű szót, mert a római korban a zsidóknak nem volt szabad harci eszközt (például kardot) maguknál tartaniuk, viszont az ember elrejthetett az öltözékében egy hosszú kést borjúvágáshoz (vagy emberek leszúrásához), egy kisebb baltát fahasogatáshoz (vagy mások koponyájának széthasításához), avagy egy rövid, görbe tőrt („Izrael ellenségeinek” meggyilkolásához), ahogy tették ezt a *zelóták*, más néven szikáriusok (*sica* az előbb említett tőr neve), az erőszakos nemzeti ellenállás képviselői, akiket Josephus Flavius „afféle jeruzsálemi rablóknak” nevezett. Annál is inkább beleillik a „harci eszköz” fordítás a szövegösszefüggésbe, mert Jeremiás prófétát (7,11) idézve Jézus is rablók búvóhelyéről beszél a 17. versben. Ezek a *„rablók”*, zelóták, mai szóhasználattal *terroristák* nem egyszer használták ki a nemzeti szentély ünnepi nyüzsgését arra, hogy „Isten nevében harcolva Isten ellenségei ellen”, orgyilkosságokat hajtsanak végre a rómaiak (és velük kollaboráló zsidók) ellen, amire persze véres megtorlás volt a válasz a rómaiak részéről (ld. Lk 13,1).[11]

A fő ellenség, a rómaiak ellen alkalmazott erőszak tiltását Jézus még a keresztúton is megerősítette, amikor azt mondta az őt siratói jeruzsálemi asszonyoknak: *„...ne miattam sírjatok!* ***Sírjatok inkább magatok és gyermekeitek miatt”*** (Lk 23,28)! Jézus kemény elutasítását akkor érthetjük meg, ha tudatosítjuk, hogy ezek nem azok az asszonyok voltak, akik Galileától egészen a keresztig követték őt (Mk 15,40-41), hanem annak a

„Jeruzsálemnek a leányai", amely elvetette őt és békeüzenetét (vö. Lk 19,42), s még inkább, hogy az asszonyok sírása aligha csak a természetes részvét megnyilvánulása volt, hanem *Róma-ellenes* tüntetés is: a Jézus (vagy inkább a vele kivégzésre vitt zelóták?) iránti részvét mellett ott izzott benne a rómaiakkal szembeni gyűlölet is. Jézus ezért önmagukra és gyermekeikre irányítja az asszonyok figyelmét: Óvakodjanak maguk is, és óvják gyermekeiket is a fanatikus nacionalizmustól! – Azt, hogy valóban erre gondolt, illetve óvásának az indoklását szavainak folytatása tartalmazza. ***„Mert ha már a nedvdús fával ezeket teszik, mi történik majd a szárazzal"*** (Lk 23,31)? Magyarán: „Ha a rómaiak (pusztán taktikázásból) már velem is ilyen brutálisan bánnak el, jóllehet én csak »nedvdús fa« vagyok, az állam nem igazi, »eltüzelésre« alkalmatlan, veszélytelen »ellensége«, nem valódi lázadó – mit fognak tenni a tüzelésre valóban alkalmas »száraz fával«, a valódi lázadókkal, a »szabadságharcosokkal«, ha egyszer kitör a fegyveres konfliktus?"

Jézus legutolsó megnyilatkozásai arról tanúskodnak, hogy a fentiekben részletezett felfogásához *a végsőkig ragaszkodott*, akkor is, amikor ez a felfogás már az életét veszélyeztette, és azon az áron is, hogy az életébe került.

Az utolsó vacsora egyik súlyos párbeszédének hátterében az áll, hogy elmúltak már a szép galileai napok, amikor az emberek mindenütt barátságosan fogadták Jézust és tanítványait. Az ellenséges Jeruzsálemben veszélyes a helyzet, a levegőben lóg Jézus letartóztatása. Ebben a légkörben elfogyhatott a tanítványok Istenbe vetett bizalma, és elkezdhettek így gondolkodni: „Most már nekünk kell gondoskodnunk magunkról! Most mindegyikünknek pénzre lesz szüksége, meg útravalóra, és mindenekelőtt fegyverre, hogy megvédhesse magát. Egy tőrre nagyobb szükség lesz, mint egy köpenyre!"

Jézus meghallhatta ezt, vagy tudomást szerezhetett erről (vö. Mk 8,16; 9,33-34), ezért megkérdezi tőlük: „Amikor erszény és tarisznya nélkül küldtelek szét titeket, szenvedtetek-e hiányt valamiben?" Gyanútlanul rávágják: „Semmiben." Mire záporoznak az *ironikus kérdések*:[12] *„Úgy? Tehát most már nem érvényes, amit korábban tanultatok és megtapasztaltatok? Most vigye magával a pénzét, akinek van, s ugyanígy a tarisznyáját?*

És ***akinek nincs tőre, az adja el még a köpenyét is, hogy vásárolhasson?"*** Az egyik, tökéletesen süket és vak tanítvány erre rávágja: „Uram, nézd, van itt két tőr!" Mire Jézus csak annyit mond: ***„Elég!"*** Bár az ironikus kérdések után lehetne ezt is ironikusan értelmezni: „Bőven elég. Még sok is – hiszen egyre sincs szükségünk!", de valószínűbb, hogy egyszerűen csak azt jelenti: „Elég ebből az ostoba beszédből" (vö. 5Móz 3,26)!

Tanítását hamarosan, a Getszemáni-kertben önmagára is alkalmazza Jézus, mégpedig közvetlen életveszélyben: Amikor letartóztatják, egyik tanítványa meg akarja védeni őt, előrántja a tőrét, és rásújt a főpap szolgájára, Jézus azonban leállítja. Lukácsnál ezt olvassuk: ***„Hagyjátok itt abba"*** (22,51),[13] Máténál pedig a szállóigévé lett szavakat: *„Tedd vissza tőrödet a helyére, mert* ***mindazok, akik tőrt ragadnak, [a] tőr által vesznek el"*** (26,52; ld. még Jn 18,11)! Ennek *közhelyszerű értelmezése* – „aki erőszakot alkalmaz (esetleg az emberölésig menően), az maga is erőszak áldozata lesz (esetleg meg is ölik) – két szempontból sem jöhet szóba: egyrészt Jézus nem azért tanított, hogy közhelyeket ismételgessen, főképp nem olyan végsőkig kiélezett helyzetben, mint az itteni, másrészt ez a közhely a gyakorlatban nem is állja meg a helyét, mert rengeteg gyilkos (sőt tömeggyilkos!) „ágyban, párnák közt" hal meg, miközben erőszakot nem alkalmazó emberek sokaságát gyilkolják le.[14]

Valójában arról az „elveszettségről" van itt szó, amelyet Zakeus példája mellett (Lk 19,1-10) a „tékozló fiú" esete szemléltet a legjobban: hátat fordított az apai háznak és az ott érvényes törvényeknek, és ezért – bár fizikai értelemben életben maradt! – a szó lelki-szellemi-erkölcsi-egzisztenciális értelmében „elveszett" (Lk 15,24.32). Úgy is mondhatnánk: ez az „elveszettség" az Isten országán, azaz a (jézusi!) *szeretet világán kívüli létet* jelenti, és ezzel együtt az embernek *mint embernek a tönkremenését*, ahogy erről más alkalmakkor beszélt Jézus: „Aki meg akarja menteni életét, el fogja veszejteni [tönkre fogja tenni]..." (Mk 8,35).

Ezek alapján Jézus e mondása azt jelenti, hogy aki erőszakot alkalmaz embertársa ellen, az a *saját maga* által alkalmazott erőszak *következtében* „elvész", lelki-szellemi-erkölcsi értelemben halott lesz („emberileg tönkremegy"), mert szembekerül a

szeretetnek az ellenségre is vonatkozó követelményével (Mt 5,44).

Minderre utolsó előtti szavaival tette rá a pecsétet Jézus, amikor a kereszten azokért imádkozott, akik megfeszítették: ***„Atyám, bocsáss meg nekik”*** (Lk 23,34)! A keresztre feszítés kínjai közepette is hű maradt az általa hirdetett egyetemes szeretethez. Ezzel a maga részéről megtörte a „szemet szemért, fogat fogért”, az erőszak és a viszonterőszak, a gonosztett és a bosszú, a bűn és a büntetés, az „igazságos” megtorlás ősrégi ördögi körét – s ha van egyáltalán valami „megváltói” jellegű mozzanat Jézus szenvedésében, akkor az éppen e *példa értékű* tettében áll (nem pedig valamiféle engesztelő halálban, ahogyan Pál vélte).

A felsorolt esetek kétséget kizáróan tanúsítják Jézus egyetemes, azaz minden helyzetre kiterjedő radikális erőszakmentességét. Befejezésképpen azonban megjegyezzük, hogy ez az erőszakmentesség ***nem jelent balekséget*** – ahogyan Jézus erre is példát adott. Amikor az Annás főpap előtti kihallgatáson szájon vágta őt egy pribék, oktatni kezdte: „Ha rosszul szóltam, bizonyítsd be a rosszat, de ha jól, miért ütsz engem” (Jn 18,23)?!

Köztudomású, hogy a vádlottnak, ha jót akar magának, egyetlen helyes magatartása lehet a kihallgatáson, mégpedig hogy mindenre azt mondja: „Igenis!” Minden ezzel ellenkező megnyilvánulással csak ront a helyzetén, és újabb pofonokat provokál ki. Jézus azonban nem önmagának akart jót, hanem az őt verő pribéknek (s ezen az sem változtat, hogy egyúttal síkra szállt saját emberi méltóságáért!): Oktató kérdésével *föl akarta rázni* abból, hogy rutinszerűen („öntudatlanul”) viselkedjék, *el akarta gondolkodtatni* a valóban helyes viselkedésről, *meg akarta nyitni számára az utat* ahhoz, hogy esetleg rádöbbenjen, mit csinál, és változtatni tudjon humánusnak éppen nem nevezhető magatartásán (nemcsak ott és akkor, hanem egyáltalán, ti. ami a pribéki foglalkozást illeti...). Ez a javító szándékú tanítás volt részéről az a többlet, amelyet – a bántások elviselésén túlmenően – követőitől is megkívánt (Mt 5,39-41).

(2012)

[1] A szamaritánusok – az asszír hódítás, Kr. e. 721 után betelepített – ázsiai törzsek utódai voltak, akik összekeveredtek a fogságba nem hurcolt zsidókkal; átvették ugyan a Jahve-vallást, de kultuszuk mégis különbözött a zsidókétól, és Garizim-hegyén külön templomuk volt, amelyet a hellenizálás során I. Johannesz Hürkanosz Kr. e. 128-ban lerombolt. A zsidókkal szembeni, Ezdrásra visszanyúló ellenségességük (Ezdr 4. fej.) és Róma-barátságuk ezután még határozottabbá vált, ami persze csak megerősítette a zsidók velük szembeni megvetését és gyűlöletét. Ez a feszültség kölcsönös szidalmazásokhoz (vö. Jn 8,48), gáncsoskodásokhoz (vö. Jn 4,9) és támadásokhoz vezetett. A szamaritánusok részéről itt is ez az ellenségesség nyilvánul meg a vendégbarátság megtagadásában.

[2] A hagyományos „boldogok" fordítás sok félreértésre ad alkalmat. A görög *makariosz* szónak elvileg még sok más fordítása is lehetne, pl. gazdag, tehetős, vagyonos; áldott; megelégedett; szerencsés; üdvözült, az (örök) üdvösség helyén tartózkodó, az (örök) üdvösség birtokosa. Azért döntöttem a „szerencsések" mellett, mert a szónak (általában) ténylegesen ez az értelme Jézus ajkán: azokat jelöli, akik olyan „kincset" találtak, amelyet „nem szolgáltak meg". Két példa, amely világosan mutatja ezt: „Szerencsések azok a szemek, amelyek látják, amit ti láttok" (Lk 10,23); „Szerencsés az a méh, amely hordozott... Inkább azok a szerencsések, akik hallgatják és megtartják Isten szavát" (Lk 11,27-28).

[3] Nem könnyű a *praüsz* (vagy *praosz*) értelmezése, mert (1Pt 3,4-et leszámítva) *kizárólag* Máténál fordul elő, és ezen a helyen kívül csak a nagyon bizonytalan hitelességű 11,29-ben, valamint a 21,5 ószövetségi idézetében. A fordítások hol „szelíd"-del, hol „alázatos"-sal adják vissza. Az én fordításomat a mondás itt következő értelmezése határozza meg, az pedig a mondás feltételezhető „Sitz im Leben"-jén („életbe ágyazottságán") nyugszik.

[4] A görög *gé* (= föld) többfélét jelenthet: termőföld, egy bizonyos terület (vidék, táj), ország, a földkerekség. Az olyan összefüggésekben, mint az itteni is, földi-politikai valóságot jelent Jézus és zsidó hallgatói számára egyaránt: azt a „tejjel-mézzel folyó" területet, amelyet Jahve ígért örökségként népének (vö. 5Móz 5,16), azaz Izrael országát. „Isten országát" hirdetve Jézus ezt az országot és ennek népét tartotta szem előtt (vö. Lk 12,49.51– Lk 780, továbbá Mt 10,34), és semmi sem szól a mellett, hogy *nyilvános működése idején* „a földkerekség" lett volna gondolkodásának és prédikációinak távlata (vö. Mt 10,5-6; 15,24 – Mt 28,19; Mk 16,15; Lk 24,47).

[5] Ebben a szellemben mondja Jézus: *„Ha valaki egy mérföldnyire kényszerít,* ***menj el vele kétannyira***” (Mt 5,41)! A szóban forgó kényszerítés eredetileg a perzsa postaszolgálatot jellemezte: az utazó állami hivatalnok igénybe vehetett csomagja számára teherhordó állatot vagy pedig embert, hogy magányos vidéken elkísérje. Ezt a gyakorlatot a rómaiak is átvették; ezen az alapon kényszerítették például cirénei Simont, hogy vigye Jézus keresztjét (Mk 15,21). Jézus e tanításának súlyát akkor értjük meg és érezzük át igazán, ha tudatosítjuk, hogy ezzel a hazáját megszálló római hadsereg katonája iránti szeretetre biztatta hallgatóit.

[6] Bármilyen utópikusan csengjen is mindez, Jézus Istenre alapozott pacifizmusát *közvetve* igazolta annak elutasítása: A zelótizmus a Róma elleni lázadáshoz, s az ún. zsidó háborúhoz vezetett, amelynek eredménye a jeruzsálemi templom lerombolása és Izrael szétszóratása, az ország elvesztése lett (vö. Lk 19,42a).

[7] Mivel a legtöbb lázadás Galileából indult ki, a galileaiak általánosságban zelótáknak számítottak.

[8] Jézus ezzel megadta az általa szükségesnek tartott „megtérés”, vallási és politikai gondolkodás-átalakítás irányát és tartalmát is: a személyválogatást nem ismerő Istenhez, illetve *az ellenségszeretetre* kell megtérni. Ily módon Jézus elutasított minden, mégoly vallásos nacionalizmust (de a hazafiságot nem, vö. Lk 19,42), és természetesen minden „szent háborút” is; másfelől az ellenségszeretet útját nemcsak Istennek tetszőnek tartotta (Mt 5,45; Lk 6,36), hanem a békességteremtés egyedül hatékony módszerének is.

[9] A héberben a békesség (*salóm*) a bel- és külpolitikai békét, az ember „belső békéjét”, s az Istentől jövő boldogságot és üdvösséget egyaránt jelenti.

[10] Ez azonban egyáltalán nem jelenti azt, hogy Jézus *konkrétan* előre látta volna Jeruzsálem 70-ben bekövetkezett lerombolását, és még kevésbé, hogy megjövendölte volna azt, amint Lk 19,43-44 mondja.

[11] *Hogyan* „nem engedte” Jézus, hogy valaki harci eszközökkel járkáljon a templom területén? Őröket állított a templom minden kapujához, s azok megmotozták a tömeget? Képtelenség. Csak arról lehet szó, hogy (az eladók és a vásárlók *kiutasításával* összhangban!) *nem enged*élyezte, azaz *megtiltotta*, mégpedig a saját köreiből valóknak, rajongóinak és/vagy közvetlen tanítványainak, akik galileaiak lévén, eleve hajlottak a zelótizmusra (kettőjük eleve zelóta volt, Simon és Júdás: Lk 6,15-16).

[12] Vö. Lk-kommentárom 1487. lábj., ill. Mk-kommentárom 653-654. és 967. lábj.

[13] János evangéliuma 18,35 szerint Jézus már ezt megelőzően megmondta Pilátusnak: „Az én országom nem e világból való. Ha e világból való volna országom, harcra kelnének szolgáim, hogy ne kerüljek a zsidók kezére. Az én országom azonban nem innen való."

[14] A felszínes, közhelyszerű értelmezés abból fakad, hogy a görög *apollüein* (elveszejt/elvész) igének csak a konkrét, fizikai értelmét veszik figyelembe, pedig nagyon határozottan megvan az átvitt értelmű, lelki-szellemi jelentése is – Jézus ajkán is. Jézus azt vallotta: Isten nem akarja, hogy csak egy is „elvesszen" a kicsik közül (Mt 18,14), és hogy Isten olyan, mint az egyetlen elveszett báránynak utánamenő pásztor, illetve az elveszett drachmáját megkereső asszony (Lk 15,4-7.8-10), ezért saját küldetésének is az „elveszettek" megkeresését és megmentését tartotta (Lk 19,10 és Mt 15,24), és tanítványait is ezzel a küldetéssel bízta meg (Mt 10,6).

Jézus és a gyerekek

Jézusnak a gyerekekkel kapcsolatos mondásai erősen romantikus értelmezésben élnek a keresztény köztudatban, mintha Jézus a gyermeki tisztaságot, ártatlanságot, sőt a gyermeki jóságot állította volna példaképül a felnőttek elé. Látni fogjuk, hogy a szóban forgó mondásokban nincs szó efféle erkölcsi értékekről (ha egyáltalán lehetnek kisgyerekeknek erkölcsi értékeik), hanem egészen más az üzenetük.

Voltaképpen mindössze két evangéliumi helyről, illetve ezek párhuzamos helyeiről és kiegészítéseiről van szó: Mk 10,13-16 és Mk 9,36-37a.

Mindkét helynek az értelmezését megnehezíti, hogy a bennük szereplő jézusi mondásokat – sok más esethez hasonlóan – „elszigetelten", vagyis az elhangzás idejének, helyének és körülményeinek[1] megadása nélkül hagyományozták át, vagy a különböző élethelyzeteket összekeverték.

Mk 10,13-16-ban *most ez áll:* (13) „Kisgyermekeket vittek hozzá, hogy érintse meg őket, a tanítványok azonban keményen rájuk szóltak. (14) Amikor azonban Jézus ezt meglátta, bosszús lett, és (keményen rájuk szólva) azt mondta nekik: »Hagyjátok, hogy a gyermekek hozzám jöjjenek, ne álljátok útjukat, mert az ilyenek számára van [itt] az Isten országa. (15) Ámen, mondom nektek, hogy aki nem gyermekként fogadja Isten országát, semmiképp be nem megy oda.« (16) Aztán átkarolta őket, és rájuk téve kezét, megáldotta őket."

Arra a nehézségre, amelyet az eredeti élethelyzet közlésének hiánya okoz, ez esetben sajátos ellentmondás hívja föl a figyelme: a 13. versbeli bevezetés azt mondja, gyermekeket *vittek* hozzá (nyilván a szülők), a 14. versben viszont Jézus azt mondja a tanítványoknak, ne akadályozzák a gyerekeket (!) abban,

hogy hozzá *menjenek*, vagyis a 13. versben járni még nem tudó kisgyerekekről[2], a 14-ben saját lábukon járó gyerekekről van szó. Ráadásul a 14., illetve a 15. v. mondásának más és más a jelentése.

Ezek alapján azt mondhatjuk, a 13-16. versben *két helyzet, illetve két mondás keveredik össze* (13a.15 és 13b.14 – a 16.v. tartalma pedig mind a két helyzetre vonatkozhat, akár részben, akár egészében): 1) Kicsi gyerekeket *vittek* hozzá, hogy áldja meg őket; meg is tette, és hozzáfűzte a 15. v. tanítását. 2) Nagyobb gyerekek *mentek* hozzá, de a tanítványok el akarták zavarni őket: ehhez kapcsolódik a 14. v. jézusi reakciója és tanítása.

Kezdjük az utóbbival!

„Ilyeneké az Isten országa"

Mk 10: (13b) [Gyerekek mentek hozzá], a tanítványok azonban keményen rájuk szóltak. (14) Amikor azonban Jézus ezt meglátta, bosszús lett, és (keményen rájuk szólva)[3] azt mondta nekik: »Hagyjátok, hogy a gyermekek hozzám jöjjenek, ne álljátok útjukat, mert az ilyenek számára van [itt][4] az Isten országa!« (16) Aztán átkarolta őket, és rájuk téve kezét, megáldotta őket."[5]

Mielőtt értelmeznénk a jelenetet és a benne elhangzó jézusi mondást, egy fordítási sajátossággal kell szembenéznünk. „Az ilyenek számára van itt" a görögben és a szokásos fordításokban is így hangzik: „az ilyeneké"; ez azt a benyomást keltheti, mintha automatikusan az ő „tulajdonuk" lenne az Isten országa, mintha automatikusan „tagjai", részesei lennének Isten országának, azaz a szeretet világának. Ilyen *automatika azonban nem létezik*, egyetlen társadalmi csoport sem lesz részese automatikusan Isten országának, a „belépéshez" – amint később még látni fogjuk – meg kell térni[6]. Az „ilyeneké" kifejezés tehát – ugyanúgy, mint Lk 6,20-ban a „szegényeké"[7] – csak azt jelentheti: (főként) az ilyenek számára van, az ilyeneknek van rá (leginkább) szükségük, az ilyeneknek kínálom föl (elsősorban).

Továbbá azt kell tudatosítanunk, hogy minden valószínűség szerint utcagyerekekről van szó[8], vagyis *a társadalmi ranglétra alján állók* (más jézusi kifejezéssel a „kicsik": Mk 9,42) egyik csoportjáról[9], az „aljanép" tagjairól, akik tülekedtek Jézushoz,

mert érezték jóságát, és akiket a „tisztességesek” (és a „nagyok”) ismételten le akartak választani róla[10].

Feltételezésünk szerint így járnak el most a tanítványok is. Ezzel azonban szíven találják Jézust, aki úgy gondolja: az általa felkínált Isten országa (elsősorban) pont *az „ilyenek”* számára van itt, *vagyis* a *„kicsik”*, az olyan emberek számára, akiket a társadalom éppúgy semmibe vesz, mint ezeket a gyerekeket, *azaz* mai nyelven – és ez a vizsgált mondás jelentése, üzenete –: Isten országa (elsősorban) a gyerekek által jelképezett *kisemberek*, *a társadalom peremén élők, a társadalmi ranglétra alján állók, a lecsúszottak, a jogfosztottak, a hátrányos helyzetbe taszítottak számára van*.[11]

„Aki nem kisemberként fogadja…”

Az persze kevés, hogy Jézus felkínálja az Isten országát, elsősorban a „gyerekek”, a „kicsik”, a társadalom alján állók számára; az embernek el is kell fogadnia a felkínált lehetőséget, s erről, ennek a hogyanjáról szól a fent említett első helyzet:

Mk 10: (13a) „Kisgyermekeket vittek hozzá, hogy érintse meg őket[12]. (15) [Ekkor Jézus azt mondta nekik]: »Ámen, mondom nektek, hogy aki nem gyermekként fogadja Isten országát, semmiképp be nem megy oda.« (16) Aztán átkarolta őket, és rájuk téve kezét, megáldotta őket.”[13]

Az itteni jézusi mondás értelmezésének kulcsa a „gyermekként fogadja” kifejezés. Ennek csak *két* értelmes *jelentése lehet*: a) gyermeki állapotban, a gyermekség állapotában fogadja, b) úgy fogadja, ahogyan a [kis]gyermekek fogadnak valamit. – Itt az első változat értelmét vesszük szemügyre, s majd a következő alpontban a másodikét.

Ebben *az első esetben* a „gyermeket” jelképes értelemben vesszük, s a fentiek értelmében a „kicsik”, a társadalmi ranglétra alján állók jelképének tekintjük. A „gyermeki állapotban, a gyermekség állapotában” ekkor azt jelenti, hogy „kisemberként, a kisemberek helyzetében, a kisemberek életállapotában, a társadalmi ranglétra alján helyezkedve el” – a jézusi mondás jelentése, *mondanivalója* pedig nem kevesebb, mint hogy *csak* az ebben a társadalmi helyzetben lévő ember *képes* arra, hogy „belépjen Isten országába”, a szeretet, vagyis az ingyenes és köl-

csönös ajándékozás világába! – Ez meglepő lehet, de jól megvilágítja, és egyúttal megerősíti a gazdag ifjú története; Jézus azt mondja neki: „Menj el, add el mindazt, amit birtokolsz, és add a szegényeknek, így kincset birtokolsz majd Istennél”[14], majd határozottan közli az értetlenkedő tanítványokkal: „Könnyebb a tevének átmennie a tű fokán, mint a gazdagnak bemennie Isten országába”[15] (Mk 10,21.25)!

Ezt a jelentéstartalmat támasztja alá és pontosítja a *Mt 18,3-ban* olvasható jézusi mondás: „Ámen, mondom nektek, ha meg nem tértek[16], és olyanokká nem váltok[17], mint a gyermekek, semmiképp nem mentek be Isten[18] országába!” – A „gyermekek” itt is a „kicsiket”, a társadalmi ranglétra alján elhelyezkedő kisembereket jelentik, a pontosítás pedig abban áll, hogy a társadalom alján elhelyezkedés nem egyszerűen adottság kérdése, illetve az oda tartozás nem jelenti automatikusan a bejutást Isten országába, hanem ez *csak akkor* következik be, *ha* valaki „megtér”, azaz *tudatosan választja* ezt a élethelyzetet!

Kétségtelenné teszi ezt Jézus szavainak folytatása *Mt 18,4-ben*: „Aki tehát olyan alacsonnyá/kicsivé *teszi magát*, mint ez a gyerek…” Ez világosan mutatja, hogy tudatos döntésről, választásról van szó, a *tapeinun* [*heauton*] ige Lk 14,11 és 18,14-beli alkalmazása pedig egyértelművé teszi, hogy a gyerek szóban forgó „alacsonysága/kicsisége” a társadalmi értelemben vett alacsonyságot/kicsiséget[19] jelenti.

Mielőtt rátérnénk a „gyermekként fogadja” kifejezés másik értelmezési lehetőségére, említsük még meg Jézusnak a társadalmi kicsiséggel kapcsolatos *értékítéletét*: *Lk 9,48c* első pillanatra homályosnak tűnik: „Aki mindannyiotok között a legkisebb, az a legnagyobb”, ám *Mt 18,4* megmagyarázza ezt: „Aki olyan alacsonnyá/kicsivé *teszi magát*, mint ez a gyerek, az a legnagyobb Isten országában” – vagyis Isten országának értékrendje, mércéje szerint. Az emberi társadalomban – tudatosan – betöltött alacsony helyzet Isten szemében való nagyságot jelent (és fordítva, amint Lk 14,11 és 18,14 erről is tanúskodik).

„Aki nem ajándékként fogadja…”

Mk 10: (13a) „Kisgyermekeket vittek hozzá, hogy érintse meg őket. (15) [Ekkor Jézus azt mondta nekik]: »Ámen, mondom nektek, hogy aki nem gyermekként fogadja[20] Isten ország-

gát, semmiképp be nem megy oda.« (16) Aztán átkarolta őket, és rájuk téve kezét, megáldotta őket."[21]

Most a „gyermekként fogadja" *másik lehetséges értelme* – „úgy fogadja, ahogyan a [kis]gyermekek fogadnak valamit" – szerint nézzük meg e jelenet, illetve a benne foglalt jézusi tanítás mondanivalóját.

A megoldás kulcsa annak a kérdésnek a megválaszolásában rejlik, hogyan lehet „fogadni", „átvenni", „megkapni" valamit. Lényegében háromféleképpen. a) A brutális emberek *ellopják-elrabolják*, ami nekik kell. A zelóták például azt hitték, erőszakkal valósíthatják meg „Isten országát". b) Az igazságosan gondolkodók *megvásárolják* (pénzzel, munkával, érdemekkel), amire szükségük van. A farizeusok és az apokaliptikusok korrekt törvényteljesítéssel és pótlólagos böjttel, imával, jócselekedetekkel akarták kiérdemelni „Isten országának eljövetelét". c) A kisgyermekek – kimondatlan vagy kimondott kéréseik nyomán – egyszerűen *megajándékoztatják magukat* a szüleikkel, ha valamire szükségük van. A „tisztességes emberek" és általában a felnőttek nemigen kedvelik a kapásnak ezt a fajtáját, de a kisgyerekek, illetve a „gyermek" Jézus számára ez a természetes, hiszen ő egy jóságos Apa szeretett fiának élte meg magát (vö. Mk 1,11).

Mindenesetre: Aki el akar ragadni valamit Istentől, az úgy tesz, mintha Isten nem akarna eleve minden szükségeset nekünk ajándékozni (Mt 6,25-33 // Lk 12,24-28); aki ellenszolgáltatásokkal akar valamit megkapni tőle, az kereskedővé fokozza le a Jóságost (Jn 2,16b!); egyetlen helyes viszonyulás marad: *Fogadjuk ajándékként Isten felkínált országát*, a szeretet világát, ahogy a kisgyerekek: jogigény és érdemek nélkül[22], de bizalommal is[23], különben – értelemszerűen – sosem fogjuk átlépni a küszöbét annak az „isteni területnek", ahol csak a kölcsönös ajándékozás magatartása érvényes, mivel ott az isteni szeretet „uralkodik"[24], azaz érvényesül.[25]

Amint látszik, itt valóban valamilyen *gyermeki tulajdonságot* jelöl a „gyermekként" kifejezés – ám két dolgot meg kell állapítanunk: egyrészt ez a tulajdonság nem erkölcsi teljesítménye, tehát nem is érdeme a gyermeknek, hanem veleszületett adottsága, másrészt ez az egyetlen olyan hely a jézusi „gyer-

mekség-mondások" sorában, ahol a „gyermekség" nem a társadalmi kicsiséget, a társadalmi ranglétra alján állást jelöli. E kivételesség miatt elvileg meg is lehetne kérdőjelezni ennek a magyarázatnak a hitelességét, de a feltételezett „életbe ágyazottság" miatt[26] mégsem teszem ezt: nem valószínű ugyanis, hogy az egészen kicsi gyerekekben is a társadalom perifériáján élők jelképét látta Jézus.

„Aki befogad egy ilyen gyereket…"

A fentiek után aligha csodálkozhatunk egy pillanatig is azon, hogy Jézus a „gyerekekkel", a „kicsikkel", azaz a társadalmi ranglétra alján elhelyezkedőkkel (ha úgy tetszik, az elnyomottakkal…) azonosult, nem pedig a ranglétra tetején állókkal, a „nagyokkal". Ezt fejezi ki a **Mk 9,37a-ban** *megőrzött mondása, amelynek bevezetése a 36. vers*[27]:

(36) „Akkor[28] fogott egy kisgyereket, odaállította középre, majd átkarolta őt, és azt mondta nekik: (37a) »Ha valaki az én kedvemért[29] befogad[30] egy ilyen kisgyereket, engem fogad be.«"[31]

Ezt a jézusi mondást akkor érthetjük meg legjobban, ha fölidézzük, hogy „jól szituált", „tisztességes" emberek gyakran hívták meg Jézust ebédre, vacsorára. Őt, a híres prédikátort és gyógyítót szívesen látták – de a bogáncsként rátapadó kisembereket, a társadalomban megvetett vámosokat, utcanőket, szegényeket, leprásokat, elmebetegeket, és a különben is sokadrangú állampolgárnak számító nőket, az örökké éhes (utca)gyerekeket és (rab)szolgákat, egy szóval a „csőcseléket" nem: „Tehát engedjük be őt, de aztán gyorsan zárjuk be a kaput! (Neki is ezzel adjuk meg az illő tiszteletet, nemde?)"

Jézus egy prófétai jellel[32] határozottan elutasítja ezt a szétválasztást. Fog egy (utca)gyereket, a társadalomban semmit sem számító *kisemberek jelképét*, és előbb közéjük állítja, hogy jól nézzék meg, aztán átkarolja, hogy tudják: *azonosul vele*, mint anya a gyerekével. Mindenki érthette a gesztust: „Engem csak úgy fogadhattok be, hogy velem együtt a kicsiket, a szegényeket is befogadjátok!"[33] Hozzáfűzött magyarázatával azonban a gesztus *„másik oldalát" is* megfogalmazta: „Ha [voltaképpeni hajlandóságotok ellenére] a kedvemért befogadtok egy ilyen

gyereket [= bárkit a kicsik, szegények közül], engem fogadtok be."

Ebben az értelmezésben teljesen helyénvaló a „befogadni" eredeti jelentése (ld. 30. lábj.), és aláhúzza, hogy *ez* a befogadás nem valami elvi elfogadást jelent, hanem a kicsik, a társadalom peremére szorultak, a szegények konkrét megsegítését; másfelől pedig helyénvaló a „kedvemért" kitétel is, hiszen „elvileg" nem Jézus kedvéért kell tenni a jót, hanem azok kedvéért, akik arra rászorulnak – ha viszont valaki csak az ő kedvéért tenné, tudja meg: a kicsik alakjában magát Jézust fogadta be!

* * *

Ha e tanulmány címére gondol az olvasó, talán csalódottan fejezi be az olvasást, hiszen alig-alig mondtam valamit arról, mit gondolt Jézus a gyerekekről, vagy hogyan viszonyult hozzájuk. Mentségemre szóljon, hogy mindössze a vizsgált jézusi mondások egyetlen mozzanata adott erre lehetőséget („gyermekként fogadni…"). Befejezésül azonban még felidézek egy apró, de talán nem jelentéktelen mozzanatot: Márk evangéliumában *mindkét* vizsgált jelenetben (9,36-37a; 10,13-16) találkozunk azzal a megállapítással, hogy Jézus *„átkarolta, átölelte"* a szóban forgó gyereket, illetve gyerekeket. Levonhatjuk hát a következtetést: Jézus érző szívvel fordult a gyermekek felé, különösen az átlagosnál is hátrányosabb helyzetűek, az utcagyerekek felé; talán még azt is megkockáztathatjuk, hogy ezt egyenesen anyai módon tette, hiszen kora patriarchális társadalmában aligha volt jellemző, hogy az apák-férfiak nagyon ölelgessék a gyerekeket. Jézus azonban azt az apai-anyai Istent képviselte, akit leghatásosabban a tékozló fiú példabeszédében szereplő apa jelenít meg (Lk 15,11-32).

(2011)

---

[1] Szaknyelven „Sitz im Leben" = életbe ágyazottság.

[2] Vö. Tamás-evangélium, 22. logion: „Jézus kisgyerekeket látott, akik szoptak. Azt mondta tanítványainak: Ezek a kicsinyek, akik szopnak, azokhoz hasonlatosak, akik bemennek a Királyságba."

[3] Ezt a kiegészítést nem minden, de számos kézirat tartalmazza; amint a Mk 8,32-33-ból kitűnik, az effajta jelenet nem volt idegen Jézustól

és tanítványaitól: amott Jézus és Péter, emitt Jézus és több tanítványának kemény szócsatájáról értesülünk.

[4] Vö. Mk 1,15; Mt 11,5; 12,28; Lk 4,19; 11,20.

[5] Párhuzamos helyek: Mt 19,14 és Lk 18,16.

[6] Vö. Mk 1,15; 9,45; 10,25; Mt 5,20; 18,3; Lk 13,24; más kérdés, hogy ezt a megtérést megelőzi „Isten országának felkínálása", „Isten országa kincsének megtalálása", vö. Mt 13,44; 18,33; Lk 6,36; 7,41-43; 19,6.8.

[7] A görög *hümeterosz* = „tiétek" nemcsak szubjektív értelemben fogható fel, hanem objektív értelemben is. Például a *hai hümeterai elpidesz* kifejezés jelentheti azt is, hogy „a ti reményeitek", de azt is, hogy „a belétek vetett, hozzátok fűzött remények". Teljesen világossá teszi ezt Lk 6,24, ahol „a ti vigasztalásotok" (*paraklészisz hümón*) kifejezés értelme semmiképp nem lehet az, hogy „az a vigasztalás, amely a ti tulajdonotok" (hiszen ez azt jelentené, hogy önmagukat vigasztalják), hanem csak az, hogy „az a vigasztalás, amely titeket illet meg"; ezt a jelentést aztán még megerősíti a „járandóságát megkapja" jelentésű *apekhein* ige is.

[8] Ezek nem élvezetből, szórakozásból vagy rossz szándékkal csavarogtak, hanem többnyire nyomorúságukban: élelem után kutattak vagy koldultak, mert az alsó néprétegek szokásos szegénységét csak növelte a nagy munkanélküliség, ld. Mt 20,3-7.

[9] Ha nem utcagyerekekről, hanem „egyszerű", „normális" gyerekről lenne szó, az sem változtatna a lényegen, mert a gyerekek – akárcsak a nők vagy (rab)szolgák – valamennyien a társadalmi ranglétra (gyakorlatilag semmibe vett) alját alkották. (Akkoriban még nem a gyerekek uralma jellemezte a társadalmat…!)

[10] Vö. Mk 2,16; 3,22; 9,37a; Lk 7,39; 19,7.

[11] Vö. Lk 6,20-21: „Szerencsések vagytok ti, szegények, mert számotokra van itt az Isten országa! Szerencsések vagytok ti, akik most éheztek, mert majd jóllakatnak titeket!" – Miért a szegények „számára van itt" Isten országa – kérdezhetnénk. Egyrészt azért, mert Jézus Istene, mint minden normális anya, *először* leggyöngébb, legrászorultabb gyermekeiről akar gondoskodni, másrészt mert ő *nem akarja* a társadalmi igazságtalanságokat, nem akarja a szenvedéseket, a nyomort. Ezért Jézus is elsősorban a leginkább nélkülözők, a legtöbbet szenvedők számára hirdeti meg Isten országát és annak ajándékait, vagyis azt akarja, hogy az éhezők táplálékhoz jussanak, végre jóllakjanak, a szenvedők sírása pedig nevetésre forduljon. Vö. még Mt 11,28!

[12] Azaz: tegye fejükre a kezét, és imádkozzék értük. Az effajta áldáskérés, ill. megáldás igen gyakori volt a korabeli Palesztinában: gyermekek kérték a szüleiktől, tanítványok a mesterüktől, vagy szülők a gyermekeik számára az írástudóktól az Engesztelés napján. – Ezt a kérést aligha vehették zokon, ill. akarhatták megakadályozni a tanítványok, hiszen csak megtiszteltetésnek tekinthették mesterük (és mellesleg a maguk) számára, de semmiképp sem olyan megterhelésnek, amitől meg kellett volna kímélniük Jézust (az utcagyerekek „tolakodását" viszont nagyon is ilyennek tekinthették).

[13] Párhuzamos helyek: Lk 18,17 első értelmezési lehetősége és Mt 18,3.

[14] A „kincs" maga Isten, az ő „országa", szeretete.

[15] Ahogyan a teve nem képes átmenni a tű fokán, ugyanúgy lehetetlen, hogy a gazdag bejusson „Isten országába", hiszen az nem más, mint az egymást szeretők, egymással mindent megosztók kölcsönös ajándékozásának világa, abban pedig képtelenség azt mondani: „Ez vagy az *csak* az enyém, az én *magántulajdonom*, és *jogom* van ahhoz, hogy azt csináljak vele, *amit akarok*", legyen szó akár egy üzemről, egy földbirtokról vagy az utolsó darab kenyérről. Automatikusan *kizárja magát* ebből a világból az, aki így gondolkodik és cselekszik – mindaddig, *amíg* össze van nőve a gazdagságával, mint a teve a púpjával.

[16] A görög *sztrephein* ige szó szerinti jelentése „megfordul", megfelelően a mögötte húzódó héber *sub* igének, amely azt jelenti: megfordulni, gyökeres életfordulatot végrehajtani; ez azonban csak képi megfogalmazása az elvontabb *metanoein* igének, amely a gondolkodás átalakítását és az ebből fakadó életátalakítást jelenti.

[17] Az „olyanokká váltok" elvileg jelenthetné azt is, hogy „úgy fogadjátok, ahogyan a [kis]gyermekek fogadnak valamit", a 4. versbeli folytatás azonban („*olyan alacsonnyá/kicsivé* teszi magát") itt kizárja ezt az értelmezési lehetőséget.

[18] Az eredetiben: „a mennyek", ez azonban csak Isten nevének tiszteletből történő körülírása.

[19] Vö. Fil 2,8; 4,12; Jak 1,9.

[20] A görög *dekheszthai* tárgyakra, dolgokra vonatkozóan azt jelenti: átvesz, [meg]kap, elfogad, valahogyan fogad valamit. Mindegyik jelentés helyénvaló itt, de a legjobban talán az utolsó illik bele a tartalmi összefüggésbe.

[21] Párhuzamos hely: Lk 18,17 második értelmezési lehetősége.

[22] Vö. Mt 20,1-15; Lk 15,11-32; Mt 22,11-13.

[23] Vö. Mk 1,15; Mt 7,7-11.

[24] Ebben az értelemben nevezhető/fordítható „Isten uralmának" az „Isten országa" (*malkuth Jahve, baszileia tu theu*).

[25] Jézus nem mond ellent itteni kijelentésének, ha máskor azt kívánja, hogy önmagunk feláldozásáig menően vessük be magunkat Isten országáért (Mk 8,34; Lk 13,24), hiszen az az elkötelezettség, amelyikre ő gondol, *nem előzetes* teljesítmény Isten országának elnyeréséhez, *hanem* közvetlen, természetszerű *reakció* Isten országának ajándékára, az Istentől jövő szeretetre, ld. Mt 13,44; 18,33; Lk 6,36; 7,41-43; 19,6.8; Jn 8,7.11 – de már Mk 1,15 is, ahol világos: nem azért „kell" megtérni, *hogy* eljöjjön Isten országa, hanem azért, *mert* eljött.

[26] Kicsi, karon ülő, a Tamás-evangélium szerint még szopó gyerekeket *vittek* hozzá, hogy áldja meg őket.

[27] Márk a számunkra ismeretlen *eredetitől eltérő* összefüggésbe állítja be ezt a jelenetet és a benne foglalt jézusi mondást, mégpedig a tanítványok rangvitájának keretébe. Nézetem szerint ugyanis a 9,30-31.32.33 vers határozottan azt sugallja, hogy a szenvedés-bejelentés után a tanítványok félnek megkérdezni Jézus, s ezért egymás között vitatkoznak arról, hogy Jézus lehet-e valóban Isten küldötte, az igazi messiás (mint ahogy hiszik-remélik, ld. Mk 8,29), ha szenvedését és esetleges halálát helyezi kilátásba – s a 37b versben Jézus erre a kérdésre adja meg a választ: „Igenis én vagyok Isten hiteles küldötte, ahogyan a hegyen is „hallhattátok", és jó, ha emlékeztek rá, hogy az én elfogadásommal vagy elutasításommal Isten útját fogadjátok vagy utasítjátok el" (vö. Mk 9,7; 8,33!). – A rangvita (Mk 9,34-35) eredeti szövegösszefüggésének, illetve a rangvitára eredetileg adott jézusi válasznak a Mt 18,1-4-ben foglaltakat tekinthetjük (azzal a módosítással, hogy Máté „átírja" a témaindító kérdést).

[28] Az előző lábjegyzetben foglaltak alapján úgy gondolom, hogy a jelenet és a jézusi mondás eredeti élethelyzete („Sitz im Leben") ezúttal is ismeretlen.

[29] Az eredetiben: „az én nevemben". Ez a kifejezés a következőket jelentheti: „az én megbízásomból", „velem azonosulva", „miattam", „rám való tekintettel"; az utóbbi illik legjobban a szövegösszefüggésbe. (A „név" a zsidó gondolkodásban magát a személyt jelenti.)

[30] A görög *dekheszthai* személyekre vonatkozóan azt jelenti: vendégszeretően fogad, szállást ad, vendégül lát, megvendégel.

[31] Párhuzamos helyei: Mt 18,5 és Lk 9,48a.

[32] Vö. Mk 11,7 (szamáron lovaglás), 11,13-14 (beszélgetés a fügefával), 11,15-16 (demonstráció a templomi üzem ellen).

[33] Vö. Mt 25,40!

„Isten országa rajtatok áll vagy bukik!”
(Lk 17,21)

Az apokaliptikától megszabadított Jézus

Jézus eredeti (szerényebben fogalmazva: valószínűleg eredetinek tekinthető) alakját (gondolkodásmódját, tanítását, tetteit) kezdettől fogva (vagyis már a szóbeli áthagyományozástól és az evangélisták műveitől kezdve) különféle átalakítások „átfestések” érték, de ezek közül az egyik (vagy talán *a*) legrosszabb az, amelyet eszkatologikus-apokaliptikus átfestésnek nevezhetünk.

Az ***eszkatológia*** (görög *eszkaton* = végső, legutolsó + *logosz* = tan) az emberiség (és a világ) végső sorsát tárgyaló bibliai, illetve teológiai tanítások (halál, feltámadás, ítélet, tisztulás, menny, pokol stb.) összessége. A Bibliában különféle elképzelésekkel találkozunk az egyén, Izrael és az emberiség végső földi sorsára, illetve túlvilági életére vonatkozóan, ennek megfelelően beszélünk egyéni, nemzeti és általános, illetve transzcendentális eszkatológiáról.

A Kr. e. 2-1. században létrejött ***apokaliptika*** (*apokalüpszisz* = feltárás, felfedés, kinyilatkoztatás) az *eszkaton*, a végidő közeli eljövetelének türelmetlen várása, illetve az eme eljövetellel kapcsolatos elképzelések összessége – és az ezeket összefoglaló irodalom. Tárgyát azok az események alkotják, amelyek (az elképzelések szerint) lezárják és beteljesítik majd a történelmet, és bevezetik az – e világi és/vagy túlvilági értelemben vett – végidőt.

Lényegi mozzanatai a következők: A történelem beteljesedése Isten közvetlen beavatkozásának eredménye lesz; véget ér a jelenlegi tökéletlen világrend, helyébe üdvösséges és végleges világrend lép; a nagy fordulatig a gonoszság uralkodik, de aztán Isten leszámol a gonoszokkal, a bűnösöket megbünteti, a jókat pedig megjutalmazza; ennek az „igazságtevésnek” az egyete-

mességét az teszi lehetővé, hogy a halottak feltámadnak; a jelentől egészen odáig bekövetkező, többnyire borzalmas események és kozmikus katasztrófák időpontját és menetét Isten egy-egy embernek „tárja föl, nyilatkoztatja ki" álmok, látomások, mennyei utazások révén, s az így nyert ismeretek „ezoterikusak", vagyis a „beavatottak" számára vannak fenntartva; mivel minden előre megszabott isteni rend szerint megy végbe, sem az igazakat vigasztaló buzdítást, sem a gonoszokra váró ítélet meghirdetését nem kíséri megtérésre sürgető felhívás. Az apokaliptikus elképzelésvilág különösen fontos alakja egy titokzatos „Emberfia".

Az apokaliptika megteremtette a maga sajátos *szimbolikus nyelvezetét* és *irodalmi formáit*; a művek általában álnéven, a múlt kiemelkedő személyiségeihez kötve jelentek meg. (Az Újszövetségben egyetlen „klasszikus" apokaliptikus mű kapott helyet: a Jelenések könyve.)

A késői zsidóság kozmikus átalakulások izzó színeivel festette le ezt az élénk jövő- és végvárást, az első keresztények pedig átvették, és Jézusra alkalmazták (vö. pl. Mt 24,29-31), azután pedig azt állították róla, hogy elválaszthatatlanul hozzátartozik Jézus zsidó azonosságtudatához és az igazi keresztények azonosságtudatához egyaránt. (Az újkorban olyan jelentős teológusok azonosultak ezzel a szemlélettel, mint például *Albert Schweitzer* vagy *Joachim Jeremias*, és a közeli végvárásnak – „Naherwartung" – hatalmas irodalma jött létre.)

A Jézus-képnek ez az eszkatologikus átfestése azért a legtorzítóbb, a legkönyörtelenebb, a legdurvább és a legtartósabb az összes átfestések között, mivel a Jézus-kép minden hasadékába és repedésébe behatolt; ennek alapján értelmezték aztán Jézus minden szavát, minden példázatát, minden tettét – a bizonytalan, távoli (vagy olykor a közeli) jövőre vonatkoztatva azokat. *Walter Nigg* egyenesen így fogalmaz: „Kevés személyiséget festettek át annyira a felismerhetetlenségig, mint Jézust. A világtörténelemben vele bántak el a leginkább, s így kereszthalála után újabb passión kellett keresztülmennie."

Mivel a szóban forgó eszkatologikus-apokaliptikus Jézus-képnek épp az ellenkezője az igaz, a valódi Jézus-kép és a helyes keresztény önazonosság megtalálásához fel kell ismerni és

határozottan el kell távolítani az arra rákent mázat, azaz meg kell szüntetni a Jézus-kép eszkatologikus átfestését. Az alábbiakban erre teszek kísérletet.

A szinoptikus evangéliumokban közel száz alkalommal találkozunk ezzel a problematikával; a legfontosabb előfordulásokat a tartalom alapján adódó főbb témakörökbe csoportosítva veszem sorra. (A jézusi idézetekben dőlt betűkkel közlöm azt, amit az evangélisták Jézus ajkára adtak, de nem tartom hitelesen jézusinak, dőlt és kövér betűkkel azt, amit hitelesen jézusinak tartok.)

*

Világvége

A világvégére – illetve az ezt megelőző, a nemzetek közötti háborúskodásokra és Jeruzsálem pusztulására – vonatkozó, *Jézus ajkára adott* tanításokat és „jövendöléseket" a szinoptikus evangéliumok „nagy apokaliptikus beszédei" tartalmazzák: elsődlegesen Mk 13,5-37 és párhuzamos helyei (Mt 24. és Lk 21. f.), további kiegészítésekkel mind Máté, mind Lukács részéről (Mt 24,10-12.26-28.37-41 és 25. f.; Lk 17,22-37; 23,29-30). Fölösleges lenne mindezt szó szerint idézni, ezért csak ízelítőül a legfontosabbnak tűnő néhány mondat (Lk 19,43-44; Mk 13,7-8.24-27.32): *„Olyan napok jönnek majd rád, [Jeruzsálem], amikor ostromsáncot emelnek ellened ellenségeid, és körülvesznek, és mindenfelől szorongatnak, és a földdel tesznek egyenlővé téged és benned lakó gyermekeidet, és nem hagynak követ kövön benned ... Amikor pedig háborúkról és háborús hírekről hallotok ... ez még nem a vég ... mert nép nép ellen, és ország ország ellen támad majd. Itt is, ott is földrengés lesz, és éhínségek lesznek. Ez a szülőfájdalmak kezdete. ... Azokban a napokban viszont ... a nap el fog sötétedni, a hold nem adja fényét, a csillagok lehullanak az égről, és az egekben lévő erők megrendülnek. Akkor meg fogják látni az Emberfiát, aki eljön a felhőkön nagy erővel és dicsőséggel. És akkor elküldi az angyalokat, és összegyűjti kiválasztottait a négy égtáj felől, a föld sarkától az ég sarkáig... Azt a napot vagy azt órát azonban senki sem ismeri, sem az angyalok az égben, sem a Fiú, csak az Atya."*

Ítélet

A világvége központi eseménye az apokaliptikusok felfogása/várakozása szerint az ítélet, a „végítélet" lesz: az „szétválasztja a jókat és a rosszakat", s az előbbiekre boldog örök élet, az utóbbiakra örök büntetés vár. Ezt az elképzelést Jézusra is *„ráaggatták"* (nem utolsósorban talán „első fellépésének", nyilvános működésének a keresztre feszítésben végződött „kudarca" miatt, mintegy annak ellensúlyozásaként).

Tételszerűen fogalmazza meg ezt a nézetet Mt 16,27: „*Mert eljön majd angyalaival, Atyja dicsőségében az Emberfia, s akkor megfizet mindenkinek cselekedetei szerint."* Szelídebb megfogalmazásban, de ugyanez áll Mk 8,38-ban: *„Aki szégyell engem és az én szavaimat e házasságtörő és bűnös nemzedék előtt, azt az Emberfia is szégyellni fogja, amikor eljön Atyja dicsőségében a szent angyalokkal."*

Ugyancsak elvi síkon fogalmazta meg ezt Lukács – méghozzá Jézus szájába adva – az özvegy és az igazságtalan bíró példázatához fűzött magyarázatában (Lk 18,7-8): *„Isten ne szolgáltatna igazságot választottainak, ... amikor éjjel-nappal hozzá kiáltanak? Mondom nektek, váratlanul igazságot szolgáltat majd nekik."* Ugyanez szólal meg a „nyolc boldogság" Jézusnak tulajdonított egyik tételében is (Mt 5,6): *„Áldottak, akik éhezik és szomjazzák az igazságosságot, mert [Isten] majd kielégíti őket."*

Jézus *állítólag* még az apostoloknak is megígérte, hogy részt vehetnek majd az ítélkezésben: *„Ámen, mondom nektek, hogy ti, akik követtetek engem, a világ megújulásakor, amikor az Emberfia odaül majd dicsőséges trónjára, ti is tizenkét trónon ültök majd, és ítélni fogjátok Izrael tizenkét törzsét"* (Mt 19,28 // Lk 22,28-30). Közvetve magában foglalja ezt a gondolatot a Jézus jobbján és balján ülés „az ő eljövendő dicsőségében", amire Jakab és János törekedett, és amit Jézus persze határozottan elutasított (Mk 10,35-40).

A „jók és rosszak szétválasztásának", a jutalmazásnak és büntetésnek a témáját *belevitték* Jézus példázataiba, ill. azok magyarázatába is. A dúsgazdag és a koldus Lázár példabeszédében Ábrahám azt mondja a pokolba jutott gazdagnak: *„Emlékezzél meg arról, hogy életedben megkaptad javaidat, hasonló-*

an Lázár is a rosszat: őt most itt vigasztalják, te viszont szenvedsz. Mindemellett köztünk és köztetek nagy szakadék van, hogy akik át akarnak menni innen hozzátok, ne legyenek képesek rá, se onnan hozzánk át ne keljenek" (Lk 16,25-26). Ezt *fogalmazta bele* Máté az ún. „ítélettablóba": *„Amikor pedig az Emberfia eljön dicsőségében, és vele az összes angyalok, akkor dicsőséges trónjára ül majd, és összegyűlik előtte minden nemzet, és elkülöníti őket egymástól, ahogyan a pásztor elkülöníti a juhokat a kecskéktől, s a juhokat a jobbjára állítja, a kecskéket pedig baljára ... Akkor így szól majd a balján állókhoz: Menjetek tőlem, átkozottak, az örök tűzbe, amely az Ördögnek és angyalainak készült! ... És ezek elmennek majd az örök büntetésre, az igazak pedig az örök életre"* (Mt 25,31-33.41-46). Hasonló keménységgel beszél a búza és a konkoly példabeszédéhez fűzött apokaliptikus magyarázat is: *„Ahogyan tehát összeszedik a konkolyt, és tűzben elégetik, úgy lesz az e világi élet végén is: Az Emberfia elküldi majd angyalait, s azok összeszednek az ő országából minden ... törvényszegőt, és tüzes kemencébe vetik őket: sírás és fogcsikorgatás lesz ott! Az igazak pedig felragyognak majd Atyjuk országában, mint a nap"* (Mt 13,40-43 – vö. Jn 15,6!).

Mindez nem más, mint a Jézus korabeli apokaliptika magától értetődő, kihagyhatatlan eleme, *„a mérleg törvénye"*, vagyis az „osztó igazságosság" avagy „kiegyenlítő igazságosság" eszméje, amit egyszerűen így lehet megfogalmazni: „A jók elnyerik jutalmukat, a rosszak elnyerik büntetésüket Istentől", illetve „az isteni ítélet nyomán a jók és a rosszak rangsora megfordul". Ezt az elvet alkalmazva *toldotta meg* Lukács a Hegyi beszédnek megfelelő Síksági beszéd „boldogmondásait" a négyszeres „jajkiáltással": *„Jaj nektek, gazdagok, mert már megkaptátok a nektek járó vigasztalást! Jaj nektek, akik most elteltetek, mert éhezni fogtok! Jaj nektek, akik most nevettek, mert bánkódni és sírni fogtok! Jaj nektek, ha jókat mondanak rólatok az emberek..."* (Lk 6,24-26).

Csakhogy *Jézus következetesen elutasította* az igazságosság effajta felfogását: azt tanította, hogy Isten nem „igazságosságot" akar, és nem „kiegyenlíteni", azaz megbosszulni/megtorolni, hanem megbocsátani akarja az elkövetett igazságtalanságokat,

és ugyanezt a megbocsátási készséget várja el „fiaitól", azaz a hozzá tartozóktól is. Az Istent példázó király ezért engedi el egyetlen kérő szóra a „tízezer talentum" adósságot (Mt 18,23-33), és az ugyancsak őt mintázó szőlősgazda ezért adja meg az utolsó órában munkába állt napszámosoknak is a teljes napi bért (Mt 20,1-15). Isten példájából levonva a következtetést, Jézus határozottan kijelenti: ***„Mondom nektek, ha a ti igazságosságotok bőven fölül nem múlja az írástudókét és farizeusokét, semmiképp nem mentek be a Mennyek országába"*** (Mt 5,20). Ebből fakad az ellenségszeretet követelménye is (Mt 5,44-45): ***„Szeressétek ellenségeiteket, és imádkozzatok üldözőitekért hogy így fiaivá váljatok mennyei Atyátoknak, mivel ő olyan, aki fölkelti napját gonoszokra és jókra, és esőt küld igazaknak és bűnösöknek."*** Önmagára vonatkozóan is általános érvénnyel fogalmazta meg Jézus (Lk 12,14): ***„Ki tett engem bíróvá vagy osztóvá köztetek?"*** – Ez a Jézus hogyan vallhatta volna a fenti apokaliptikus nézeteket?

Az Emberfia

A világvégi események, és azokon belül a végítélet központi alakja az „emberfia", aki mennyei Bíróként jelenik majd meg: ítélkezik, és gondoskodik az ítélet végrehajtásáról. Csakhogy a szövegek Jézusra is alkalmazzák az „emberfia" címet, illetve Jézus is beszélt önmagáról „emberfiaként", amiből olyan fogalmi káosz keletkezett (már az evangéliumokon belül is), hogy témánk tárgyalásához mindenekelőtt fogalmi tisztázásra van szükség.

Az „emberfia" (vagy „emberek fia") kifejezés eredeti értelme a *hétköznapi* arám nyelvben: „az ember", „egy ember", „az ember általában"; az „én" körülírására használták, legtöbbször olyan összefüggésekben, amelyekben a meggyaláztatás vagy a halál volt a téma. A *vallási* nyelvben sajátos mellékzöngéje volt: „szegény, hatalom nélküli ember, aki egészen rá van utalva Istenre, és akit Isten támogat" (vö. Zsolt 8,5 és a próféta állandó „emberfia" megszólítása Ezekiel könyvében; akárcsak Ezekiel személyében, Jézusban is figyelemre méltó módon összekapcsolódik az „emberfia" és a „próféta" mivolt, vö. Ez 34,1-2; Mk 6,4).

Jézus mindig önmaga megjelölésére használta e fogalmat, mégpedig szokásos alapjelentésének megfelelően, értelme tehát: „az ember általában, és így én is", „egy egyszerű ember, mint én (is)", „egyszerű, az embereknek kiszolgáltatott, hatalom nélküli ember vagyok, akit azonban Isten a maga erejével tölt el". Az *eredetinek* tekinthető „emberfia"-mondások mind ezt a jelentést hordozzák (pl. Mk 8,31; 14,41-42; Mt 11,16-19; Lk 9,44; 11,29-30.32; 12,8-9).

Egészen mást jelentett az „emberfia" a kor *apokaliptikus* irodalmában (részben a kánoni Dániel könyve, részben az apokrif Hénokh könyve nyomán): „titokzatos, hatalmas, emberfeletti ember, aki arra lett kiválasztva, hogy meghatározott napon lejöjjön az égből, és dicsőséges világbíróként a büntető angyalok segítségével végrehajtsa Isten bosszúját a gonoszokon". *Utólag* aztán ezt a szemléletet tükröző emberfia-mondásokat *adtak Jézus szájába* (pl. Mt 16,27; 19,28; Lk 21,25-28), illetve egyes valódi emberfia-mondásokat apokaliptikus emberfia-mondásokkal *vegyítettek* (pl. Mk 14,62a-hoz hozzátoldották 14,62b-t), vagy apokaliptikusan *átértelmezték* őket (pl. Mk 9,9.12-ben). Az Emberfia ezáltal titokzatos *messiási cím* lett. (A fordításban következetesen különbséget teszek a kettő között oly módon, hogy az eredeti-jézusi értelemben mindig kisbetűvel, az apokaliptikus-messiási értelemben mindig nagybetűvel írom az „emberfia" szót.) Nézzük meg a legfontosabb eseteket!

„A szombat lett az emberért, nem pedig az ember a szombatért, *tehát az Emberfia Ura a szombatnak is"* (Mk 2,27). – Az „emberfia" *elméletileg* jelenthetné itt Jézust mint embert, valamint az embert általában, s ebben az esetben a mondás értelme ez lenne: Isten az ember javára rendelte a pihenőnapot, ezért *az embernek* (= minden embernek) szabad azt ebben az értelemben használnia, mintegy „a szombat uraként", azaz szabad természetes szükségleteit kielégítenie, jót tennie, segítenie, gyógyítania – Isten részéről történő korlátozás nélkül (vö. Mk 3,4). Ebben az esetben persze kis kezdőbetűvel kellene írni az „emberfiát" és az „urat". – Ennek azonban ellentmond az, hogy Isten iránti feltétlen tisztelete (vö. Mk 10,17-18; 12,29) megtiltotta Jézusnak, hogy önmagát vagy az embert általában az Isten adta rend „urának" nevezze, *ténylegesen* tehát az apokaliptikus érte-

lemben vett Emberfia és Úr (*küriosz*) jelentéssel van dolgunk. Megerősítheti ezt három további megfigyelés: 1) A *küriosz* igei alakja, a *kürieuein* annyit jelent, mint „úrként bánni egy rabszolgával", de épp ez az a magatartás, amelyet Jézus határozottan elvetett önmagára és követőire vonatkozóan egyaránt (Lk 22,25). 2) Az egész mondat „logikátlan", mert miért következne az Isten által alkotott rendből („a szombat lett az emberért, *tehát*..."), hogy az Emberfia ura a szombatnak!? Vagyis az Emberfia úr volta tiszta önkényuralomként jelenik meg. 3) Az *„is"* szócska a mondat végén voltaképpen fölösleges, hiszen nem volt szó más területekről, csak a szombatról; de a kifejezés azt sejteti, hogy „*még* a szombatnak *is*" ura az Emberfia, vagyis akkora úr, hogy szabadon rendelkezik még az Isten által megszabott renddel is.

A „színeváltozás" hegyéről lejőve Jézus állítólag azt kérdezte tanítványaitól (Mk 9,12): *„De hogyan van megírva az Emberfiáról, hogy sokat kell szenvednie, és semmibe kell hogy vegyék?"* – A 10-11. verssel alkotott szövegösszefüggés („feltámadás a halottak közül", s ezt megelőzően „Illés eljövetele") egyértelművé teszi, hogy itt a Jézustól idegen, apokaliptikus (Hénokh-féle) értelemben vett, dicsőséges Emberfiáról van szó. Erről az Emberfiáról viszont *sehol* sincs megírva az Ószövetségben (és egyáltalán semmiféle *emberfiáról*), hogy „sokat kell szenvednie". (Az Izajás 53. fejezetében leírt „Jahve Szolgája" alakját csak a keresztény teológia alkalmazta „Jézusra mint az Emberfiára".) Ez a mondat tipikus példája a hiteles emberfia-mondások átértelmezésének, illetve a valódi és a nem valódi emberfia-mondások vegyítésének, ugyanis meghúzódik benne a jézusi szenvedés-bejelentések két hiteles eleme *is*: „sokat kell szenvednie", „el kell vettetnie" (Mk 8,31).

Megerősíti ezt az értelmezést az az általános érvényű megfigyelés, hogy 1) Jézus szenvedés-bejelentéseiben nincs utalás arra, hogy ő valamikor visszatér majd ítélkezés céljából, holott ez teljesen logikus lenne (Mk 8,31; 9,31; 10,33-34 és ezek párhuzamos helyei); ennek oka aligha más, mint hogy ezeket az összefoglalásokat hiteles jézusi mondásokból állították össze; 2) a Jézus bírói visszatérésével kapcsolatos Emberfia-mondásokban sosincs visszautalás Jézus szenvedésére, holott ez

talán még az előbbinél is logikusabb lenne; ennek oka aligha más, mint hogy a mintaadó, Hénokh-féle apokaliptikus Emberfia-szemléletből hiányzik a szenvedés mozzanata, mégpedig méltán, hiszen a szenvedés e dicsőséges Emberfia kudarcát jelentené.

Az iménti két bekezdésben mondottak érvényesek arra a kérdésre is, amelyet Lukács szerint a „feltámadt" Jézus tett föl az emmauszi tanítványoknak (Lk 24,26): *„Nemde ezeket kellett elszenvednie a Messiásnak, és ily módon bemennie dicsőségébe?"* Majd állítólag „elkezdve Mózestől és az összes prófétáktól, az összes írásokban megmagyarázta nekik azt, ami róla szól" (Lk 24,27). – Az említett érveket azonban még kettővel ki kell egészíteni: 1) Hogyan mondhatta volna ezt az a Jézus, aki korábban minden dicsőségkergetést szigorúan elutasított (ld. Mk 10,40 és a helyesen, kérdésként értelmezett Lk 22,29-30), s a legvégén is elutasít (ApCsel 1,7-8)? Ha tényleg mondta volna, azzal ugyanúgy visszavonta volna egész tanítását, mint ha az utolsó vacsorán fegyvervásárlásra biztatta volna tanítványait (vö. Lk 22,36). 2) Lk 9,22 szenvedés-bejelentésében az emberfia szenvedését „talpra állása" követi, nem pedig bevonulása a dicsőségbe. – Nagy kár továbbá, hogy Lukács nem közli, mely „róla szóló" ószövetségi helyeket magyarázott meg Jézus. Ennek legvalószínűbb oka az, hogy ebben a Lukács által feltételezett értelemben egyetlenegy ilyen helyet sem magyarázott meg...

Ugyancsak Jézus szenvedésével kapcsolatos az az Emberfia-mondás, amelyet Máté toldott be egy egészen más témájú szövegösszefüggésbe (Mt 12,38-41). Az írástudók és farizeusok Istentől való „csodajelet" követeltek Jézustól, hogy azzal igazolja küldetésének hitelességét; Máté szerint ő így felelt erre: ***„Ez a nemzedék csodajelet követel, de Isten nem fog csodajelet adni neki, hacsak nem Jónás próféta jelét.*** *Ahogyan ugyanis Jónás három nap és három éjjel volt a tengeri szörny gyomrában, úgy lesz az Emberfia is a föld gyomrában három nap és három éjjel.* ***A ninivei férfiak felkelnek majd az ítéletkor ezzel a nemzedékkel együtt, és elítélik azt, mert ők már Jónás prédikációjára megváltoztatták gondolkodásukat és életüket..."*** – A betoldás feje tetejére állítja Jézus mondanivalóját, ráadásul na-

gyon ügyetlenül: Az előző versben Jézus azt mondta, hogy nem kapnak semmiféle *csoda*jelet, most meg állítólag mégis felkínál nekik egy bizonyító *csodát*, nevezetesen háromnapos sírban nyugvását, vagyis olyan csodában kellene hinniük, amely még a jövő tárgya! Ráadásul Máté azt is figyelmen kívül hagyta, hogy „a tengeri szörny gyomrában rejtőzést" (amely csupán Jónás kezdeti engedetlenségét *jelképezi*) a niniveiek nem tapasztalhatták, következésképpen „jel" sem lehetett számukra! Ha kihagyjuk a betoldást, akkor „varratmentes", logikus szöveget kapunk, és rögtön világossá válik Jézus mondanivalója: a niniveiek számára Jónás prédikációja volt a „jel", és kortársai sem kapnak más „jelet", csak az ő (Jézus) igehirdetését (vö. Lk 11,29-30!).

A következő eset talán a legveszedelmesebb fajtája Jézus apokaliptikus átfestésének, mert (egyetlen mondaton belül!) egy hiteles emberfia-mondás egészül ki egy nem hiteles Emberfia-mondással (ld. föntebb is, Mk 2,27; más témában, de hasonló veszélyes betoldással van dolgunk Mk 10,45-ben is: *„...és váltságul adja életét sokakért"*!). Jézus kihallgatása során a főpap megkérdezte tőle: „Te vagy-e a Messiás, az Áldott [Isten] fia?" Mire Jézus így felelt: ***„Te mondtad, hogy én vagyok; ámde látni fogjátok az emberfiát az Erő jobbján ülni,*** *és jönni az ég felhőivel"* (Mk 14,62). Máté evangélista megfogalmazásában: „***Ezt te mondtad. Viszont én azt mondom nektek: Mostantól fogva látni fogjátok az emberfiát az Erő jobbján ülni,*** *és jönni az ég felhőivel"* (Mt 26,64). Lukács viszont azt írja: *„Mostantól azonban az emberfia Isten erejének jobbján fog ülni"* (Lk 22,69).

Jézus (hiteles) válaszának megértéséhez tudatosítanunk kell, hogy „az Erő" vagy „az Erős" Isten egyik neve vagy körülírása az Ószövetségben (pl. Iz 9,6; Jer 16,19; Ez 10,5, vagy a Zsoltárok számtalan helyén, pl. 27,1; 31,3; 61,4; 89,9.) Az inkvizítorok előtt, akik bizonyítékokat követelnek Jézustól a személyét, illetve küldetését illetően, Jézus a maga csodamentes „istenbizonyítékára" hivatkozik: Isten, akinek Mózes előtti neve „Erő" (*ÉL*), erőt ad majd nekem a rám váró terhek elviseléséhez. A „de látni fogjátok" (Máténál a „mostantól fogva látni fogjátok") arra utal, hogy ellenfelei *látható* bizonyítékokat akartak, hát mostantól *látni* fogják, hogy ő, a kiszolgáltatott, halálra ítélt

ember Istentől jövő erővel fogja végigjárni útját, és nem fog összetörni; őt oltalmazó Istene nem művel ugyan bizonyító csodákat, de csodálatos erővel tölti el övéit. – Látszólag jelentéktelen, valójában ég és föld a különbség Márk/Máté, illetve Lukács szövege között. Márk/Máté azt írja: „(*Ámde/Mostantól*) *látni fogjátok* az emberfiát az Erő jobbján ülni." Ebben három állítás van: „emberfia", egyszerű ember vagyok – de Isten oltalma alatt állok – és mindezt hamarosan saját szemetekkel láthatjátok majd. Ezzel szemben Lukács: „*Mostantól* azonban az emberfia Isten erejének *jobbján fog ülni*." Azaz: „Mostantól nem egyszerű ***e***mberfia vagyok, hanem az [apokaliptikus] ***E***mberfia, aki az Isten jobbján ül [= vele egyenrangú], és a világ dicsőséges bírájaként eljön majd, hogy ítéletet tartson." (Pontosan erre utal aztán Lukács Péter két beszédében is: ApCsel 2,34-36 és 5,31.)

A mellett, hogy az *„és jönni [fog] az ég felhőivel"* apokaliptikus betoldás, tartalmi és formai érv is szól. A *tartalmi*: a felhőkön eljövő Emberfia a Hénokh-irodalom tipikus alakja (gondolhatnánk Dániel könyve 7,13-ra is, csakhogy az ottani Emberfia nem a földre jön el a felhőkön, hanem az Ősöreghez megy oda). A *formai*: ez a félmondat nincs benne a tisztán apokaliptikus szemléletű lukácsi mondatban, márpedig ha Lukács megtalálta volna az általa felhasznált Márk-szövegben, biztosan nem hagyta volna ki! Akkor viszont nagy valószínűséggel az történt, hogy Máté építette be ezt a Hénokh-féle Emberfiára (és/vagy esetleg mégis a Dán 7,13-ra) történő utalást, s aztán az ő evangéliumából került be utólag Márk evangéliumába! (A rend kedvéért azonban meg kell jegyezni, hogy más, alább rögtön említendő összefüggésben Márk 13,26 és Lukács 21,27 is beszél arról – ahogyan Máté 24,30 is –, hogy „az Emberfia eljön felhő(k)ben".)

Értelmezésemet támogatja még az is, hogy a „valakinek a jobbján ülni" hétköznapi szófordulat volt, bár ez kétségtelenül alapot adhatott a Hénokh (és/vagy Dániel) nyomán történő átértelmezéshez. Mindenesetre az *„és jönni [fog] az ég felhőivel"* betoldásával Jézusból apokaliptikus bírót csináltak, aki majd eljön, hogy bosszút álljon ellenségein. (Ez persze azt is jelenti, hogy a Jézus „második eljövetelére" vonatkozó keresztény tanítás *nem* hivatkozhat Jézusra!)

Az eljövendő Emberfia bírói szerepét már a Jézus-követés, ill. „a kereszt vállalása" kapcsán is megemlítik a szinoptikus evangéliumok, a legvilágosabb megfogalmazásban Mt 16,27: *„Mert eljön majd angyalaival az Emberfia, Atyja dicsőségében, s akkor megfizet mindenkinek cselekedetei szerint"* (ld. még Mk 8,38; Lk 9,26), de ez az ún. nagy apokaliptikus beszédeknek lesz központi témája (Mk 13., Lk 17. és 21., Mt 24-25. f.); itt ismét Máté megfogalmazása a legjellegzetesebb: *„Akkor aztán látszani fog az Emberfia jele az égen, és akkor jajveszékel majd a föld minden népe, és látni fogják, hogy az Emberfia eljön az ég felhőin nagy erővel és dicsőséggel, és elküldi angyalait nagy harsonaszóval. ... Akkor dicsőséges trónjára ül majd, és összegyűlik előtte minden nemzet, és elkülöníti őket egymástól, ahogyan a pásztor elkülöníti a juhokat a kecskéktől...";* „az áldottak öröklik majd Atyjuk országát", „az átkozottak viszont az örök tűzbe mennek, amely az Ördögnek és angyalaiank készült" (Mt 24,30; 25,31-34.41 // Mk 13,26; Lk 21,27).

Az evangéliumok egésze azonban nyilvánvalóvá teszi, hogy mindez csupán az őskeresztények vágygondolkodása és *apokaliptikus fantáziálása*, amellyel Jézus működésének a keresztre feszítésben megmutatkozott „csődjére" reagáltak. Mert hogyan is hirdethette volna meg magát bosszúálló apokaliptikus Emberfia-Bíróként az a Jézus, akinek egyik legfontosabb üzenete az volt, hogy Isten nem az igazságosság, hanem az irgalmasság Istene (pl. Mt 5,45; 20,1-15; Lk 15,11-32) és az embernek is erre az irgalmasságra kell törekednie (Lk 6,36; Mt 5,38-41.43-45), aki ennek következtében a feltétel nélküli, korlátlan megbocsátást hirdette (pl. Mt 18,21-22.23-33), és aki indulatosan utasította el magától az „igazságosztó" és büntető bírói szerep gyakorlását (Lk 9,54-55; 12,14)? Mert a valódi emberfia-Jézus ***„nem azért jött, hogy elpusztítsa az emberek életét, hanem hogy megmentse azt"*** (Lk 9,56; vö. Lk 19,10!).

Fenyegetés

Mindenesetre nyilvánvaló, hogy az Emberfia ítélkező bíróként történő váratlan megjelenése a világ végén (Mk 13,32.36) fenyegetést jelent a Jézus-követők és az egész emberiség számára, és az evangélisták fenyegetésnek is szánták. Szemléltetésül lássunk néhányat ezekből:

„Sokan mondják majd nekem azon a napon: »Uram, Uram! Nem a te nevedben prófétáltunk, nem a te nevedben űztünk ki rossz szellemeket, és nem a te nevedben vittünk végbe csodákat?« És akkor megvallom nekik: »Sohasem ismertelek titeket! Távozzatok tőlem, ti törvényszegők!«" (Mt 7,22-23//Lk 13,25-27) – *„[Izrael] fiait pedig Isten kiveti a külső sötétségre: sírás és fogcsikorgatás lesz ott!"* (Mt 8,12 // Lk 13,28-29) – *„Jaj neked, Koradzin! Jaj neked, Betszaida! Mert ha Tíruszban és Szidónban történtek volna azok a csodák, amelyek nálatok történtek, zsákruhát öltve és hamuban ülve régen megtértek volna. Mindazonáltal Tírusznak és Szidónnak elviselhetőbb lesz a sorsa az ítéleten, mint nektek. És te, Kafarnaum! Vajon az égig fogsz felmagasztaltatni? Az alvilágig fogsz leszállni!"* (Lk 10,13-15) – *„Azt gondoljátok, hogy az a tizennyolc, akire rádőlt a torony Siloámban, és megölte őket, vétkesebb volt minden más embernél, aki Jeruzsálemben lakik? Mondom nektek: Semmiképpen! De ha meg nem tértek, ugyanígy fogtok elveszni valamennyien."* (Lk 13,4-5) – *„... nehogy váratlanul meglepjen titeket az a nap, mint valami csapda: mert rá fog törni mindazokra, akik az egész föld színén laknak..."* (Lk 21,34-35). – *„... íme, olyan napok jönnek, amikor azt mondják majd: »Szerencsések a meddők; azok az anyaméhek, amelyek nem szültek, és azok az emlők, amelyek nem szoptattak!« Akkor majd kezdik mondani a hegyeknek: »Essetek ránk!« És a domboknak: »Takarjatok el minket!«"* (Lk 23,29-30).

Ezt az apokaliptikus szellemiséget még Jézus példabeszédeibe is belevitték az evangélisták:

„Isten országával úgy áll a dolog, mint amikor az ember magot vetett a földbe, aztán alszik és fölkel, éjjel lesz és nappal, a mag pedig kisarjad és nő, anélkül hogy észrevenné. Öntevékenyen hoz termést a föld, először szárat, azután kalászt, azután érett szemet a kalászban. *Amikor aztán a termés engedi, rögtön nekiereszti a sarlót, mert itt az aratás ideje"* (Mk 4,26-29). – A záradék (mellesleg ószövetségi idézet: Jóel 4,13) a jézusi mondanivalóval ellentétes, apokaliptikus irányultságot ad a példázatnak, a végítélet öldöklő angyalára irányítva az olvasó figyelmét (vö. Jel 14,15!)

A búza és a konkoly példabeszédének (Mt 13,24-30) végére Máté is a végítélet motívumát szúrta be: *„Aratás idején aztán*

majd szólok az aratóknak: Először a konkolyt szedjétek össze, és kössétek kévébe, hogy elégessék, a búzát pedig gyűjtsétek be magtáramba!" – Hasonlóan járt el a kerítőháló példázatával is: ***„A Mennyek országával** megintcsak **úgy vagyunk, mint azzal a kerítőhálóval, amelyet a tóba vetettek, és mindenfajta [halat] összegyűjtött"*** (Mt 13,47), ugyanis beleépítette a szétválasztás apokaliptikus tételét: *„…amikor megtelt, kihúzták a partra, leültek, a jókat edényekbe szedték össze, a használhatatlanokat pedig kidobták"* (Mt 13,48), majd kiáltóan apokaliptikus magyarázatot fűzött hozzá: *„Így lesz az e világi élet végén is: kimennek majd az angyalok, különválasztják az igazaktól a roszszakat, és tüzes kemencébe vetik őket: sírás és fogcsikorgatás lesz ott"* (Mt 13,49-50).

Ugyanezt az apokaliptikus fenyegetést toldotta be a talentumokról szóló példabeszédbe is: *„Vegyétek hát el tőle a talentumot, és adjátok oda annak, akinek tíz talentuma van! Mindannak ugyanis, akinek van, még adatik, és fölöslege lesz, akinek pedig nincs, attól még az is elvétetik, amije van. Ezt a használhatatlan szolgát pedig dobjátok ki a külső sötétségre: ott sírás és fogcsikorgatás lesz!"* (Mt 25,28-30; vö. Mt 18,34-35!) – és előzőleg valamivel finomabb formában a tíz szűzről szóló példabeszédbe: *„…Később aztán megjött a többi szűz is, és így szóltak: »Uram, uram! Nyiss ajtót nekünk!« Ő azonban így válaszolt: »Ámen, mondom nektek, nem ismerlek titeket!«"* (Mt 25,5-13).

Pontosan ezt a szemléletet tükrözi a terméketlen fügefa példázata is Lukács evangéliumában (13,6-9): *„…Uram, hagyd meg még ebben az évben is, amíg körös-körül megkapálom és megtrágyázom, és ha jövőre gyümölcsöt terem, akkor jó. Ha azonban mégsem, majd kivágod."* Jellemzően apokaliptikus vonás ugyanis, hogy aki egy bizonyos időpontig nem tér meg („Ha jövőre sem..."), „annak vége": soha többé nem lesz lehetősége megtérni, és így „üdvözülni" sem fog, ld. Keresztelő János azonos értelmű fenyegetését: „A fejsze pedig már ott van a fák gyökerén: Isten valóban kivág és tűzre vet minden olyan fát, amely nem terem jó gyümölcsöt" (Mt 3,10).

Virrasztás

Teljesen logikusan következik az iméntiekből az evangélisták visszatérő buzdítása a „virrasztásra", az „ébrenlétre", a „résen levésre":

„Vigyázzatok, legyetek éberek, mert nem tudjátok, mikor van a kedvező idő! ... Legyetek hát résen, mert nem tudjátok, mikor érkezik meg a ház ura: este, éjfélkor, kakasszóra vagy kora reggel, nehogy alva találjon titeket, amikor váratlanul megérkezik!" (Mk 13,33.35) – *„Tehát legyetek éberek minden időben, és könyörögjetek, hogy legyen erőtök elmenekülni mindezektől, amik történni fognak, és megállni az Emberfia előtt!"* (Lk 21,36) – *„Nem múlik el ez a nemzedék, amíg mindez meg nem történik."* (Mk 13,28) – *„Bizony, mondom nektek: nem végeztek Izrael városaival, mire eljön az Emberfia."* (Mt 10,23)

Ugyanezt a szemléletet tükrözi a Lukács-evangélium 12. fejezetének három kis példázata. Az első: *„Legyetek munkaruhában, mécsesetek égjen, és legyetek hasonlóak azokhoz az emberekhez, akik urukat várják, mikor tér vissza a lakodalomból, hogy amikor megérkezik és zörget, tüstént megnyissák neki a kaput. Szerencsések azok a szolgák, akiket résen állva talál az úr, amikor megérkezik"* (35-38. v.). – A harmadik: *„Ki tehát a hűséges és okos intéző, akit az úr a szolgaszemélyzet fölé fog rendelni, hogy a megfelelő időben kiadja nekik élelemadagjukat? Szerencsés az a szolga, akit az úr ebben a tevékenységben talál, amikor megérkezik..."* (42-46. v.). – A középsőnek az a jellegzetessége, hogy Lukács szándéka szerint egészében apokaliptikus figyelmeztetés, de első fele önmagában véve hiteles, erkölcsi jellegű jézusi buzdítás: ***„Ha a házigazda tudná, melyik órában jön a tolvaj, résen állna, és nem hagyná, hogy betörjön a házába. Ti is legyetek felkészültek,*** *mert az Emberfia abban az órában jön, amelyikben nem feltételezitek!"* (39-40. v.).

Csakhogy az időpont (és a helyszín) számítgatása az apokaliptika egyik tipikus ismertetőjegye, Jézustól azonban idegen: ***„Isten országa eljövetelét nem lehet kiszámítani, és azt sem lehet mondani: »Íme, itt!« vagy »Ott van!«*** (Lk 17,20-21 – részletesen ld. az utolsó alpontban).

Noha Jézus hiteles tanítása szerint semmiképp sem lehet azonosítani „az Emberfia eljövetelét" és „Isten országa eljöve-

telét", ezen a ponton érdemes megjegyezni, hogy a történeti Jézus már működése *legelején* kijelentette, hogy ***„itt a kedvező idő"*** (Mk 1,15; 10,30), és az ő fellépésével ***„elérkezett az Isten országa"*** (Mk 1,15), s ezt később is sokszor megerősítette: ***„Amikor látjátok, hogy felhő támad nyugatról, rögtön azt mondjátok: »Eső jön!«, és úgy is történik. És amikor látjátok, hogy déli szél fúj, azt mondjátok: »Tikkasztó hőség lesz!«, és úgy történik. Ti színészek! A föld és az ég arculatának megítéléséhez értetek. Hát ennek a kedvező időnek a megítéléséhez hogy-hogy nem értetek?"*** (Lk 12,54-56); ***„Az Úr Lelke szállt le rám ... hogy következtként kihirdessem az Úr kedves esztendejét ... Ma teljesedett be ez az írás a fületek hallatára"*** (Lk 4,18-19.21; vö. Lk 19,9); ***„Hagyjátok, hogy a gyermekek hozzám jöjjenek, ne álljátok útjukat, mert az ilyenek számára van itt Isten országa"*** (Mk 10,14); ***„Ha én Isten Lelkének segítségével űzöm ki a démonokat, akkor már el is jutott hozzátok Isten országa"*** (Mt 12,28 // Lk 11,20) – tehát nem kell arra várni, hogy „majd egyszer" apokaliptikus robajjal betör a világba (ld. még a „növekedési példázatokat": Mk 4,26-28; Lk 8,4-8); nem, az embernek csak meg kell nyitnia a szívét (vö. Mk 1,15: „...bízzátok rá magatokat Istenre"), ki kell nyújtania érte a karját (vö. Lk 17,21b).

Következésképpen Jézus nem mondhatta működése *végén*, hogy ez a „kedvező idő" a bizonytalan *jövőben* érkezik el: *„Vigyázzatok, legyetek éberek, mert nem tudjátok, mikor van a kedvező idő"* (Mk 13,33). Ennek a ténynek a tudomásulvétele *fölöslegessé tesz* számos teológiai spekulációt, attól kezdve, hogy tévedett-e Jézus a maga „Isten országa eljövetelének várásában", odáig, hogy „a világ végén" eljön-e Jézus másodszor is, és ez mikor következik be.

Rejtett utalások

A fent tárgyalt mondások között is akad néhány, amelyben nem feltűnő az apokaliptikus jelleg vagy a célzás valamilyen apokaliptikus témára, de az alább tárgyalandó eseteknek kifejezetten jellemzőjük a rejtett összefüggés az apokaliptikával. Másfelől „rejtett utalások" helyett talán még célszerűbb lenne „rejtett tagadásokról" beszélni, mivel ezekben az esetekben

Jézus határozottan valamilyen apokaliptikus tan *ellenében* fogalmazza meg tanítását.

Mt 10,26-ot általában így vagy hasonlóképpen szokás fordítani: „...nincs olyan rejtett dolog, ami le ne lepleződnék, és olyan titok, amely ki ne tudódnék." Ez azonban vagy lapos közhely, vagy teljesen homályos a konkrét jelentése. Egy csapásra megváltozik a helyzet, ha komolyan vesszük az eredeti szöveg szenvedő igealakjait, amelyek Istent írják körül (*passivum divinum*), és azt, hogy az elrejtés (*kalüptein*) és a feltárás (*apokalüptein*) az Ó- és Újszövetségben általában az Istennel kapcsolatos dolgokra vonatkozik; ekkor így hangzik a mondat: ***„Isten semmit sem rejtett el, amit ne tárna majd fel, és nincs olyan Isten elől elrejtett dolog, amely ismertté ne válnék majd Isten számára."*** – Témánk szempontjából csak az első tagmondat jön számításba, üzenete pedig a következő: Isten nyitott az ember felé, nincsenek olyan titkai, amelyeket nem akar közölni az emberekkel. Jézus ezzel alighanem a korabeli apokaliptikusok felfogását akarta *cáfolni*, azok ugyanis azt állították, hogy Isten csak nekik nyilatkoztatta ki – álombeli látomásokban, angyali üzenetek által, túlvilági utazásokon – a túlvilág titkait, és ezekbe csak a kiválasztottakat szabad beavatni. Jézus szerint azonban minden romlatlan emberi szív „látja" Istent (Mt 5,8), és az örömüzenetnek mindenki számára világítania kell (Mt 5,15 – ld. még az itt következő esetet). De Isten nem afféle „titkokat" leplez le, mint amilyenekről az apokaliptikusok beszéltek (például hogyan „csinálja" Isten az időjárást, mivel foglalkoznak az angyalok és az ördögök, mi lesz az utolsó ítélet „menetrendje"), hanem csak azt tárja föl, amit az embernek valóban tudnia kell Istenről ahhoz, hogy boldog lehessen: azt, hogy Isten feltétel nélkül szereti az embert, ahogyan egy igazi apa („Abba") a gyermekét (ld. Lk 15,11-32). Ezen túlmenően nincsenek olyan „titkok" ég és föld között, amelyeket fontos lenne megtudnunk; Jézus hitelesnek tartható igehirdetésében sosem fordul elő a „titok" (*müsztérion* = misztérium) szó (Mk 4,11-12 az evangélista szerkesztői megjegyzése).

Az iméntiekkel összhangban mondta Jézus a tanítványoknak (Mt 10,27): ***„Amit sötétségben mondok nektek, a világosságban mondjátok el, és amit fülbe súgva hallotok, hirdessétek a***

háztetőkről!" – Jézus nem akart szektát alapítani, nem a világtól elfordult, csak önmagával elfoglalt „kiválasztottak" csoportját akarta elvezetni az „üdvösségre", ezért programja (Isten mindenkit meghívó „országa") a nyílt hirdetést igényli, *ellentétben* az apokaliptikusok (és Kumrán) gyakorlatával. Ha mégis elvonult, hogy tanítványait elmélyülten oktassa (vö. Mk 9,30-31), vagy otthon „esti korrepetálásban" részesítette őket (vö. Mk 9,33-35; 10,10), akkor ez csak azt a célt szolgálta, hogy helyesen tudják majd továbbadni, amit a „sötétségben", azaz esténként hallottak. (De tanítása továbbadásának súlyos akadálya lehet a hatalmasoktól való félelem. Meghirdetni azt az „Isten országát", amely leleplez és elutasít minden emberi uralmat, veszélyes vállalkozás. Ezért nyomatékosan figyelmeztette tanítványait: Ne hallgassátok el az üzenetet a hatalmasoktól való félelmetekben!)

Jézus szenvedés-bejelentéseinek (Mk 8,31; 9,31; 10,33-34) visszatérő befejezése: ***„Az emberfiának*** *... [miután sokat szenvedett] ...* ***három nap múltán [újból] talpra kell állnia."*** – A „három nap múltán" (a görögben *meta treisz hémerasz*) semitizmus, jelentése: „rövid időn belül, hamarosan". Jézus az apokaliptikusoknak „a világ végéhez" kötődő elképzelésével *szemben* azt hangsúlyozza itt, hogy Isten a halál után *hamarosan* újból életre kelti az embert, azaz nemcsak őt, hanem *minden* embert (ld. Az Emberfia alpontban a fogalom tisztázását!), következésképpen őt is. – A „három nap múltánt"-t csak Máté és Lukács alakította át „a harmadik napon"-ra (*té trité hémera*): ez az időpontrögzítés azonban annak a *krisztológiai irányultságnak* a megnyilvánulása, hogy Jézus „feltámadását" kivételes, csodaszerű eseményként értelmezzék, és „messiási" meg „istenfiúi" mivoltát „bizonyítsák" vele. Ennek megfelelően mind a négy evangélista masszív természeti csodaként prédikálja Jézus feléledését, különösen János (20,24-29).

Úgy tűnik, hogy az Isten országát valamiképpen ***a vetőmagok példájával*** szemléltető példázatok mind *az apokaliptikus elképzelésekkel szállnak szembe*, és Isten országa „eljövetelének" *módját* írják le:

a) Isten országa *nem látványos és fantasztikus csodaként* valósul meg, hanem földbe vetett magként, „természetes" módon

bontakozik ki: ***„Kiment a magvető, hogy elvesse magját ... Amelyik jó földbe esett, százszoros termést hozott”*** (Lk 8,4-8). – ***„Isten országával úgy vagyunk, mint a mustármaggal, amely a földön lévő összes magvaknál kisebb, amikor elvetik, de ha egyszer elvetették, felnő, és nagyobb lesz minden kerti veteménynél...”*** (Mk 4,31-32). A Jézus által használt kép különlegessége *nem* Isten országának eljövendő nagyságában áll, hiszen azt minden zsidó prédikátor lelkes szavakkal ecsetelte. A meglepő mozzanat Isten országának *kezdeti kicsisége*, hiszen azt várták, hogy apokaliptikus csoda révén hatalommal, lenyűgözően, egy csapásra jelenik meg. Jézus viszont azt mondja: Kisebb minden más magnál... (Másodlagosan persze besorolhatjuk ezt a példázatot is az ún. kontraszt-példabeszédek közé, amelyek az Isten országának kezdete és vége közötti kiáltó különbséget mutatják.) A mondás vége – *„...nagy ágakat hajt, úgyhogy az ég madarai fészket rakhatnak árnyékában”* – Márktól eredő betoldás, amely az eredeti mondanivalót éppen az ellenkezőjére fordítja, mert *a végső nagyságra* helyezi a hangsúlyt. Az evangélista itt ószövetségi utalásokkal él (Ez 17,23; 31,6; Dán 4,9.18), amelyeket irreális képpé dolgoz fel, hiszen nem léteznek akkora mustárbokrok (pláne fák, ahogyan Máté és Lukács írja), amelyeken madarak fészkelnének.

b) Isten országa *nem feltűnően, zajosan*, *nagy robajjal* tör be világunkba, hanem csendesen növekszik, mint a földbe vetett mag, ahogyan ezt a már idézett magvető-példabeszéd (Lk 8,4-8) mellett leginkább a „magától növő” mag – más szempontból már említett – példázata szemlélteti (Mk 4,26-28): ***„Isten országával úgy áll a dolog, mint amikor az ember magot vetett a földbe, aztán alszik és fölkel, éjjel lesz és nappal, a mag pedig kisarjad és nő, anélkül hogy észrevenné. Öntevékenyen hoz termést a föld, először szárat, azután kalászt, azután érett szemet a kalászban.”***

c) Isten országa *nem valami világvégeként* jön el a közeli vagy a ködös jövőben, hanem „szervesen” és fokozatosan „érik meg”, amint ezt a búza és konkoly példázata tanúsítja (Mt 13,24-30): ***„A Mennyek országával úgy áll a dolog, mint amikor egy ember jó magot vetett a szántóföldjébe. … Aztán odamentek a gazdához a szolgái, és így szóltak hozzá: Akarod-e,***

hogy elmenjünk, és összeszedjük a konkolyt? De ő ezt mondta: Nem, nehogy gyökerestül kitépjétek vele együtt a búzát is! Hagyjátok mindkettőt együtt növekedni az aratásig!"

Isten országának ezt a „szerves", fokozatos „megérését", kibontakozását talán még nyomatékosabban szemlélteti a lisztbe vegyített kovász példázata (Lk 13,20-21): ***„Mihez hasonlítsam Isten országát? Úgy áll vele a dolog, mint a kovásszal, amelyet egy asszony fogott, elrejtett*** *három mércényi* ***lisztbe, míg végül az egész átkovászosodott."*** (A „három mércényi" kb. 50 kg-ot jelent: ez ugyanolyan apokaliptikus túlzás, mint a nagy fává növő mustármag, hiszen nincs az a háziasszony, aki közel fél mázsa lisztből sütne kenyeret.) – A korabeli apokaliptikusok a világ Isten általi, erőszakos megjavításában reménykedtek (ld. Keresztelő János prédikációját: „A fejsze pedig már ott van a fák gyökerén: Isten valóban kivág és tűzre vet minden olyan fát, amely nem terem jó gyümölcsöt": Mt 3,10). Jézus azonban úgy látta, Isten más módszerrel dolgozik; úgy, mint az az anya, aki tápláló kenyeret akar készíteni az élvezhetetlen lisztből: beletesz egy kevés kovászt, s az képes olyan erjedési folyamatot elindítani és végbevinni, amely *nem erőszakosan és mechanikusan*, hanem biológiai módon, szervesen és fokozatosan létrehozza az élvezhető étel alapanyagát.

A legcsattanósabb – és a tájékozatlan olvasó számára valóban tökéletesen rejtett – utalást/tagadást Jézus „názáreti székfoglaló beszédének" (Lk 4,18-19) vége tartalmazza: ***„Az Úr Lelke szállt le rám, mivel felkent engem, hogy megvigyem az örömüzenetet a szegényeknek ... és következtében kihirdessem az Úr kedves esztendejét."*** Jézus ugyanis ezen a ponton *elhagyta* az idézett Izajás-szöveg (Iz 61,1-2) folytatását, az apokaliptikusok kedvenc tételét (vö. ismét Mt 3,10!): *„és Istenünk bosszújának napját"* (szó szerint: „a bosszú napját Istenünk számára")! Ezen elhagyás mellett szól egyrészt egy *formai* mozzanat, mégpedig az evangélistának az a megjegyzése, hogy „Aztán összegöngyölte a könyvtekercset, visszaadta a zsinagógaszolgának, és leült" (20. v.): ez teljesen fölösleges lenne, ha nem azt akarná kifejezni: Jézus éppen *itt* tett pontot a felolvasott szöveg végére – másrészt pedig az a *tartalmi* érv, hogy Isten bosszújának elvetése tökéletes összhangban áll Jézusnak a „*csak* szerető Isten"-

ről adott tanításával. Csupán a kora keresztény apokaliptikusok „helyesbítik" majd Jézus istenképét, és hirdetik az evangélistáktól kezdve (pl. Lk 19,27) Pálon át (pl. Róm 12,19-20) a Jelenések könyvének szerzőjéig (pl. Jel 6,10 és 8-9. fejezet), hogy Isten bosszújának napja nem marad el, csak későbbre tolódott.

Átkapcsolás

Nevezetesen: *átkapcsolás az apokaliptikából a parainézisbe*, vagyis az erkölcsi buzdításba, avagy kicsit általánosabban fogalmazva: átkapcsolás az apokaliptikából a morálba. Szentírástudományi szakkifejezésről van szó, s azt jelenti: amikor Jézusnak apokaliptikus jellegű kérdést tesznek fel, akkor egyszerűen semmibe veszi a kérdés tárgyát, és az *apokaliptikus* tartalmú kérdésre *erkölcsi* tartalmú választ ad. (Mivel itt viszonylag hosszú magyarázatokat kell adnunk, a jobb átláthatóság kedvéért számozással különítem el az előfordulásokat. A felsorolandókon kívül még két helyen feltételezhető ez a jelenség – Mk 13,1-4.28-29 és Lk 19,11.12-27 –, de mivel ezek értelmezésében elég sok bizonytalansággal kell számolni, nem tárgyalom őket.)

1) Mk 13,1-3.9-13: Amikor kifelé ment a templomból, egyik tanítványa így szólt hozzá: „Rabbi, nézd, micsoda kövek és micsoda épületek!" Jézus pedig azt mondta neki: ***„Ezeket a nagyszerű épületeket nézed? Semmiképp sem hagyatik itt kő kövön, amely le ne romboltatna majd!"*** ... A tanítványok megkérdezték: „Mondd meg nekünk, mikor lesz ez, és mi lesz a jele, hogy mindez megvalósulóban van?" ... ***„Ti önmagatokra ügyeljetek! ... Ki fognak szolgáltatni titeket bíróságoknak... Aki végig állhatatos marad, meg fog menekülni."***

A jeruzsálemi templom, ill. annak jövőbeli leromboltatása a beszélgetés témája. Márk-kommentáromban kimutattam (776-777. lábj.), hogy Jézus itt nem a templom fizikai lerombolását „jövendölte meg", hanem arról beszélt, hogy a templom által jelképezett kultuszt és vallásosságot Isten el akarja törölni, az ő szemében mindez már a múlté. Jézus ugyanis élesen szemügyre vette a „templomi üzemet", és *átlátta* annak *istenellenességét*, akár az áldozatbemutatással kapcsolatos üzletelés (Mk 11,15), akár a templomkincstár dolgában (Mk 12,41-44.40). Átlátta,

hogy a templomi kultusz, vagy tágabban: az e kultusz által jelképezett vallás az Istenbe vetett bizalom helyett az Istennel folytatott üzletelésre (Mk 11,15), Isten akaratának megcselekvése helyett Isten megvesztegetésére (Mt 9,13), az emberekkel való megbékélés helyett az isteni bocsánat elnyerésének technikáira nevel (Mt 5,23-25). Ezért küzdött Jézus maga is e vallásosság ellen, és ezért akart „három nap alatt" (= hamarosan) egy másik „templomot" fölépíteni (feltéve, hogy Jn 2,19-beli mondását hitelesnek tekinthetjük): azt a „modelltársadalmat", amelyet ő Isten országának hívott.

A tanítványok azonban az apokaliptikus korszellemtől – és talán messiási elképzeléseiktől is – meghatározottan félreértik Jézus szavait: A „jelek" és az időpont iránti érdeklődés ugyanis jellemzően apokaliptikus elem: „Mikor lesz ez? És mi lesz a jele...?"

Jézus azonban ügyet sem vet az apokaliptikus kérdésekre, hanem felszólítja őket: „Ti önmagatokra ügyeljetek!" – amit értelemszerűen ki lehetne egészíteni ily módon: „... ne pedig apokaliptikus jelekre!" Vagyis arra ügyeljetek, hogy a várható nehéz helyzetekben helyesen viselkedjetek!

2) Lk 13,23-24: Valaki megkérdezte [Jézustól]: „Uram, vajon csak kevesen vannak-e, akik megmenekülnek?" Ő azonban ezt mondta nekik: ***„Vívjatok élet-halál harcot azért, hogy bemehessetek a szűk ajtón, mert – mondom nektek – sokan törekszenek majd másképp bemenni, de nem fog sikerülni nekik."***

Értelme szerint, s a mi vallási nyelvünkön a „megmenekülnek-e" azt jelenti: „üdvözülnek-e". Ez az ősegyház problematikája és kifejezésmódja; Jézus azzal foglalkozott, „ki mehet be Isten országába" (vö. pl. Mk 10,25), amint itteni válasza is mutatja. A lényeg azonban az, hogy jellemzően apokaliptikus kérdésfelvetéssel van dolgunk, hiszen az apokaliptikában nagy jelentőségű volt annak találgatása, hányan és kik „üdvözülnek" majd.

Jézus azonban egyszerűen semmibe veszi a kérdés tárgyát, és az *apokaliptikus* tartalmú kérdésre *erkölcsi* tartalmú választ ad: „Kevesen vannak-e?... [Ti] vívjatok élet-halál harcot, hogy bemehessetek…!" Azaz: Ne azt *találgassátok*, kevesen vannak-e vagy sokan, hanem *tegyétek meg* azt, ami a bejutáshoz szükséges!

Ami a fordítást illeti: az „Igyekezzetek bemenni/bejutni!" jellegű megoldások nagyon halványak, hiszen az *agónidzeszthai* ige tulajdonképpeni értelme az életre-halálra folytatott küzdelem, amint ezt világosan mutatja Lk 22,44 és a magyar „agonizál" („a halállal küzd") kifejezés is. Az ilyen súlyú küzdelem elengedhetetlenségére a „láblevágás" (Mk 9,45) és a „kereszt-felvétel" (Mk 8,34) képével is utalt Jézus.

A Jézus által használt képben az a döntő mozzanat, hogy az ajtó *szűk* – vagyis nem arról van szó, hogy az ajtó mögötti terem túl kicsi lenne, és csak kevés embert fogadhatna be. A belépésért folytatott élet-halál harcot tehát nem azért kell vívnunk, hogy „kiszorítsuk onnan versenytársainkat", hanem azért, hogy „önmagunkat kellően vékonnyá tegyük", és ily módon átférjünk a szűk ajtón.

Jézus szerint ugyanis Isten országa nem túlvilági csodaország, hanem „a szeretet világa": az a „világ", az az „élettér", amelyet Isten szeretetlelkülete hat át és határoz meg (vö. Mt 6,10). Ebbe az „ünnepi terembe" mindenki meghívást kap ugyan, de aki ide, a radikális *altruizmus* terébe be akar menni, annak le kell vetnie *egoizmusát*. Ha például a gazdagságán, vagyonán csüng még, akkor meg kell válnia attól, hogy „vékony lehessen", mint a cérna, amelyet átfűzünk a tű fokán (ld. Mk 10,21.25). Ha még ragaszkodik a jogaihoz, mint az örökségéért aggódó ember vagy a tékozló fiú bátyja, a könyörtelen szolga vagy a szőlő első munkásai, akkor le kell mondania jogairól, és ajándékozó emberré kell válnia (ld. Lk 12,13-14; 15,25-32; Mt 18,23-33; 20,1-15). Sőt, ha még „meg akarja menteni" magát, akkor le kell vetnie (régi, önző) Én-jét is, hogy e „megnyúzódás" révén „megszülhesse" (új, önzetlen) igazi Én-jét (ld. Lk 17,33). Egyszerűen fogalmazva: magától értetődő, hogy az önzetlenség életterébe csak az önzetlenség révén lehet bekerülni, „másképp nem": az önzés *automatikusan* kizár belőle.

3) Lk 17,20-21: Amikor a farizeusok megkérdezték tőle, mikor jön el Isten országa, így válaszolt nekik: ***„Isten országa nem kiszámítható módon jön el, és azt sem fogják mondani: »Íme, itt!« vagy »Ott van!«, mert íme, Isten országa rajtatok fordul!"***

Isten országa eljövetelének időpontja a kor judaizmusának és apokaliptikájának egyik központi kérdése volt (vö. Dán 9,2), és

buzgón kutatták azokat a jeleket, amelyek alapján úgy vélték, rögzíthetik az időpontot.

A „nem kiszámítható módon" kifejezést szó szerint úgy kellene fordítani: „nem szemmel láthatóan, nem megfigyelhetően, nem észrevehető módon"; csakhogy a *paratérészisz* a *paratérein* igéből ered, amely azt jelenti: közvetett módon megfigyelni valamit (vö. Lk 20,20-at Mk 12,13-mal), tüneteket megvizsgálni, különösen olyankor, amikor a megismerni kívánt tárgyról lehetetlen is közvetlen tapasztalatot szerezni. (A *paratérészisz* szót elsősorban a csillagászatban, időjárási előrejelzésben, horoszkópkészítésben használták.) Ilyen, közvetlenül nem megfigyelhető valóság a jövő is, amelyről a farizeusok érdeklődnek: „Mikor jön el...?" Mivel a kérdés <u>az idővel</u> kapcsolatos, és válaszának első harmadában Jézus *ezt* az érdeklődést utasítja el, ezért a „nem kiszámítható" fordítás felel meg a tényleges tartalomnak (a bekezdés elején említett kifejezések ugyanis *tér*beli képzettársításokat keltenek).

Jézus azonban nemcsak az időmeghatározásra irányuló kérdést utasítja el, hanem válaszának második harmadában – kérdés nélkül! – az Isten országa eljövetelének-megvalósulásának <u>helyével</u> kapcsolatos találgatásokat is. Ezek egyrészt *látványos csodák*, csodajelek várásával függtek össze, gondolván, hogy a csodákban „helyileg rögzíthető" Isten működése, „Isten országa", másrészt a várakozás *politikai* formáját jelentették, amennyiben Izrael messiási országának megvalósulását értették „Isten országán".

A két negatív válasz hatásos előkészítése után Jézus válaszának harmadik harmada adja meg a pozitív feleletet, amelynek <u>egyik kulcsa</u> az *entosz* elöljárószó helyes értelmezése az eredeti *entosz hümón esztin* kifejezésben. Ennek bevett fordítása a világ minden Újszövetség-kiadásában vagy az „[Isten országa] bennetek van", vagy az „[Isten országa] köztetek van" – azonban mindkettőt ki kell zárnunk, mert mindkettő helymeghatározást jelent, márpedig válaszának második harmadában Jézus határozottan elutasította az Isten országa eljövetelének helyére irányuló találgatásokat!

Pusztán nyelvtani alapon persze lehetséges lenne az „[Isten országa] bennetek van" fordítás, hiszen az *entosz* elöljárószó

egyik jelentése „-ban, -ben” – ezt azonban Lukács könnyedén és egyértelműen kifejezhette volna az ilyen értelmű *en* elöljárószóval.

Ugyanez vonatkozik az *entosz* másik, „között” jelentésére: „[Isten országa] köztetek van” – csakhogy ennek kifejezésére Lukács mindig az *en meszó hümón* kifejezést használja evangéliumában és az Apostolok cselekedeteiben egyaránt, ld. Lk 2,46; 24,36, ApCsel 1,15; 6,15; 27,21 és különösen Lk 22,27 és ApCsel 2,22.

Van azonban az *entosz*-nak harmadik jelentése is: „valakinek a hatókörében, hatósugarában, kartávolságában, hatalmi területén, rendelkezési területén belül, befolyási övezetében”. Persze ha ez csak fizikai közelséget akarna itt kifejezni, akkor egyrészt gyakorlatilag azonos lenne az *en meszó* jelentésével („között”), másrészt mégiscsak „statikus”, azaz helyhatározói értelmű választ adna a farizeusok kérdésére, holott azt Jézus már elutasította. Így aztán csak az *entosz* „dinamikus” alkalmazásáról lehet szó: „a ti hatókörötökben van, ti rendelkeztek vele”, azaz: „tőletek, a ti akaratotoktól és tetteitektől függ, rajtatok áll”, vagy valóban dinamikus megfogalmazásban: „rajtatok múlik”, s még inkább: „rajtatok fordul”, de talán legkifejezőbben a hétköznapok nyelvén: „rajtatok áll vagy bukik” (az egyházatyák közül Tertullianus is így értelmezte).

Az *entosz hümón esztin* jelentésének tisztázása után már nem nehéz felismerni Jézus válaszának <u>másik kulcsát</u> (amaz nélkül lehetetlen is lenne), azt, hogy itt is *az apokaliptikából a morálba való átkapcsolással* van dolgunk, csak most a legmagasabb szintű elvi megfogalmazásban. Nevezetesen: miután Jézus elutasította az Isten országa eljövetelének idejével és helyével kapcsolatos apokaliptikus találgatásokat, rámutat arra, hogy nem mástól (Istentől) kell várnunk, hanem *„tőlünk függ”, „rajtunk fordul”, „rajtunk áll vagy bukik”* Isten országának „létrejötte, kibontakozása, megvalósulása”. Ez a „rajtunk áll vagy bukik” egyaránt jelenti Isten országának „egyszerű” *elfogadását, befogadását* (vö. Mk 10,15) <u>*és*</u> az érte végbevitt, élet-halál harc intenzitású *erőfeszítéseket*, a szükség szerinti „láblevágást” és „keresztfölvételt” (vö. Lk 12,23-24; Mk 9,45; 8,34).

(2015)

A násznéptől az eunuchokig

Különös képek Jézus tanításában

Tanításában Jézus gyakran használt különös, merész, sőt meghökkentő képeket, hasonlatokat. Erre gondolva mindenkinek rögtön eszébe jut a szálka-gerenda vagy a szúnyog-teve párhuzam („Miért nézed a szálkát testvéred szemében? A gerendát pedig, amely a saját szemedben van, nem veszed észre?": Lk 6,41; „Vak vezetők! A szúnyogot megszűritek, a tevét pedig lenyelitek": Mt 23,24). Ezek a képek, hasonlatok olykor rendkívül szellemesek és magától értetődő jelentésűek, máskor viszont – a megfelelő háttérismeretek nélkül – sokszor homályosnak vagy egyenesen érthetetlennek tűnnek, és ezzel félreértésre/félreértelmezésre adnak alkalmat. Ezért hasznosnak tartom, hogy az összesen kb. 25 esetből a legfontosabbnak tűnő tízet alaposan szemügyre vegyük, mégpedig egyszerűen a Márk-, ill. Máté-evangélium szerinti előfordulás sorrendjében.

A násznép és a vőlegény

Keresztelő János tanítványai és a farizeusok böjtölő emberek voltak. Elmentek Jézushoz, és megkérdezték: „Miért van az, hogy János tanítványai és a farizeusok böjtölnek, akik viszont neked lettek közülük tanítványaid, nem böjtölnek?" Jézus erre azt felelte nekik: ***„Vajon böjtölhet-e a násznép, ha a vőlegény velük van a lakodalmas teremben?"*** (Mk 2,18-19a)

A kérdezők és Jézus közti feszültség megértéséhez tudnunk kell, hogy itt nem a rászorulókkal való osztozás vagy az önfegyelem gyakorlása miatti böjtről van szó, hanem arról a kultikus-aszketikus böjtölésről, amely az *Isten* (Jahve) *távolléte* miatti *szomorúságot* fejezte ki, illetve Isten uralmának eljövetelét akarta siettetni. Talán nem Jézus minden tanítványának szólt a

szemrehányás, hanem csak azoknak, akik Keresztelő János tanítványai közül váltak az ő tanítványaivá (vö. Jn 1,35-39), és Jézust követve már nem folytatták korábbi mesterük (és a farizeusok) böjtölési gyakorlatát.

Ellenkérdésével Jézus megvédte a maga és tanítványai nemböjtölő gyakorlatát, mégpedig egy olyan képpel, amelynek a jelentését az ószövetségi háttér ismeretében könnyen megfejthették az érdeklődők. Az Ószövetségből ugyanis közismert volt a *„Jahve* mint Izrael népének vőlegénye" kép (Iz 54,5; 62,4-5; Jer 2,2; Ez 16. f.; Oz 2,18), vagyis egyértelmű volt *Jézus válaszának üzenete:* Isten, „a Vőlegény" nincs távol népétől, hanem jelen van körében, következésképpen nincs ok a szomorúságra, és így a szomorúságot kifejező böjtölésre sem!

Ellenfelei persze megkérdezhették volna, honnan tudja ezt ilyen biztosan, ő pedig kifejthette volna, hogy a Keresztelő János által a Jordánba történt alámerítésekor azt élte át, hogy nem kell tovább várakozni („Itt a kedvező idő": Mk 1,15), Isten jelen van, mégpedig nem leszámolásra kész Bíróként (ahogyan János prédikált róla), hanem szerető Édesapaként, avagy az itteni képet használva, népének szerető Vőlegényeként. Ha pedig a vőlegény jelen van a lakodalmas teremben, akkor ez *örömmel* tölti el a násznépet, s az képtelen lesz böjtölni. Isten közelségének ismertetőjegye tehát az öröm, a víg evés-ivás, nem pedig a komor böjtölés.

A későbbiekben a keresztények már nem értették Jézus válaszát, s ennek, illetve kivégzésének hatására kiegészítették Jézus válaszát: *„Amíg körükben tartózkodik a vőlegény, nem böjtölhetnek. Jönnek azonban olyan napok, amikor erővel elragadják tőlük a vőlegényt, akkor majd böjtölnek, azon a napon"* (2,19b-20). Ezzel azonban *átértelmezték* Jézus szavait: itt már nem *Isten* a vőlegény, hanem *Jézus*, s az ő erőszakos elragadása miatt (vö. Iz 53,8!) szomorkodva böjtölnek a keresztények, visszaesve a jézusiatlan böjtölés gyakorlatába. Ezzel a kiegészítéssel-átértelmezéssel ráadásul azt a látszatot keltették, *mintha* Jézus már az események kezdetén megjövendölte volna passióját, s úgy rendelkezett volna, hogy „az öröm miatti böjtölni-nemtudás" csak földi jelenlétének idejére legyen érvényes, s azt akarta volna, hogy utána meggyászolják, és böjtöljenek távollé-

te miatt... (Máté evangélista aztán már Jézus eredeti válaszába is belevitte az átértelmezést és az abból fakadó következtetést, mégpedig mindössze egy apró nyelvtani változtatás segítségével: a „Vajon böjtölhet-e a násznép, *ha* a vőlegény velük van..." helyett azt írja: „Vajon bánkódhat-e a násznép, *amíg* velük van a vőlegény?" – Mt 9,15.)

A malomkő

„Ha valaki csak egyet is eltántorít Isten útjától ezek közül a kicsik közül, akik bíznak Istenben, jobb lenne neki, ha malomkövet kötnének a nyakába, és a tengerbe vetnék" (Mk 9,42).

A párhuzamos helyen (Mt 18,6) nem „Istenben bízó", hanem „Jézusban bízó" kicsikről van szó (értsd: a társadalmi ranglétra alján álló kisemberekről), és nehéz eldönteni, melyiket tekintsük eredetinek. Valóban elképzelhető, hogy Jézus itt az *őbenne* bízó kicsikről beszélt, akiket az írástudók nemegyszer megpróbáltak „leválasztani róla" (vö. pl. Mk 2,16 és 3,22), de lehet, hogy mégis inkább Márk változatát kell elsődlegesnek tekintenünk, mert az általános érvényű: az *Istenbe* vetett bizalmat nem köti össze Jézus személyével. Mostani témánk szempontjából nincs jelentősége ennek a különbségnek.

Első hallásra olyan megdöbbentő Jézus kijelentése, hogy hajlamosak lennénk azt gondolni, nem is mondhatta. Valóban meglepő, hogy a *szelíd* Jézus olykor nem habozik *erőszakos* képekkel szemléltetni mondanivalóját; a kánoni evangéliumok éppúgy tanúskodnak erről (ld. Lk 14,31-32), mint az apokrif hagyomány (Tamás-ev. 98: „Az Atya országával úgy vagyunk, mint azzal emberrel, aki meg akart ölni egy nagy urat. Otthon kihúzta a kardját hüvelyéből, és átszúrta a falat, hogy megtudja, elég erős-e a karja. Azután megölte a nagy urat."). De nem kell megijednünk, ha tudatosítjuk, hogy Jézus kedvelte az ilyen *groteszk túlzásokat* (pl. „Könnyebb a tevének átmenni a tű fokán..."). A nyakba kötött malomkő képével egyszerűen azt *szemlélteti* a „bölcsek és okosak" (vö. Mt 11,25) számára, *mekkora* rosszat követnek el az Istenben (vagy őbenne) bízó „kicsik" ellen azzal, ha Istennel szembeni saját bizalmatlanságukkal azokat is ráviszik ennek a bizalmatlanságnak a tévútjára

(például az Istentől jövő megbocsátás kérdésében, ld. Mk 2,3-11).

Teljesen jézusiatlan lenne tehát e mondásból azt a következtetést levonni, hogy a szóban forgó félrevezetőknek, Isten útjától eltántorítóknak „örök kárhozat" a sorsuk, vagy hogy jogos lenne inkvizíciós módszerekkel felkutatni, majd megölni őket. Az az Isten, akinek Jézus a követségében járt, *mindenkit* meg akar menteni. Jézus *példaadása* egyértelművé teszi a dolgot: Péter egy alkalommal különösen veszélyes „kelepce, botránykő", félrevezető volt számára, de sem a pokol mélyére, sem a tenger fenekére nem küldte őt, hanem oda, ahol a helye volt, vagy legalábbis kellett volna lennie, azaz maga mögé, hogy kövesse példáját (Mk 8,32-33).

A csapda

„Ha csapdába ejt a lábad, vágd le! Jobb neked sántítva életben maradni, mint ha mindkét lábad birtokában a holtak gödrébe vetnek" (Mk 9,45).

Ez csak a *képi* fele egy – elveszett? – példázatnak, amelynek *tárgyi* fele („megfejtése") hiányzik: *Ahogyan* viselkedned kell, ha a lábad csapdába esik, *úgy* viselkedj, ha...! A *kép* tömör és iróniával fűszerezett („mindkét láb birtokában a holtak gödrébe kerülni..."), *háttere* pedig az, hogy a korabeli felfogás szerint, ha a róka csapdába esik, inkább lerágja beszorult mancsát, semmint hogy bevárja a vadászt, és az agyonverje. Azaz egy tagot feláldozni az életért: okossággal párosult élni akarás.

Ez az általános életbölcsesség persze csak azáltal válik *jézusi* útmutatássá, hogy Jézus szerint Isten országa az a legfőbb jó, aminek a kedvéért az embernek még „a lábát is le kell vágnia": ezért érdemes, ill. „kell" minden egyebet föláldoznia (vö. Mt 13,44-46, ill. Mk 8,34).

Ez a mondás azonban még egy fontos dolgot megvilágít. Képileg szólva: értelmetlen lenne *szükség nélkül* levágni lábunkat az életben maradás érdekében. Magyarán: értelmetlen az élet javait *önmagukban véve* megvetni, vagy *szükség híján* lemondani róluk. Vidáman enni-inni, hitelesen jézusi magatartás (vö. Mk 2,19); ha azonban vannak éhezők, *akkor* meg kell osztanunk kenyerünket (vö. Mk 6,35-44; 8,1-8; 8,14.16-21). Csa-

ládban élni természetes és jó; ha azonban a családi kötelékek az Isten országa melletti elkötelezettség akadályaivá válnak, *akkor* el kell szakítanunk őket (vö. Mk 3,31-35).

Ezt a jézusi mondást sajnos már Márk „megszaporította" a kéz levágásának és a szem kivájásának *értelmetlen* és fölösleges példájával (9,43-44.46-48), ráadásul úgy, hogy a jézusi mondás értelmének *ellentmondó* saját *értelmezését* belevitte magába a *képbe*: az életben maradásból, ill. meghalásból „Isten országába bemenés", ill. „gehennába kerülés" lett: *„Ha csapdába ejt a kezed, vágd le! Jobb neked csonkán bemenni az életre, mint mindkét kezed birtokában elmenni a gehennába, a kiolthatatlan tűzbe, ahol férgük nem hal meg, és a tűz nem alszik ki. ... És ha a szemed ejt csapdába, vájd ki! Jobb neked fél szemmel bemenni Isten országába, mint ha mindkét szemed birtokában a gehennába vetnek, ahol férgük nem hal meg, és a tűz nem alszik ki."*

Az evangélista szemléletében a gehenna és a kiolthatatlan tűz is a túlvilági büntetés, a „pokol" jelképe. Eredetileg azonban a *gehenna* a Jeruzsálem melletti Hinnom-völgyét jelenti (héberül *Gé-Hinnom*, arámul *Gé-Hinnam*), amely a város szeméttelepe volt, ahol örökké füstölt-lángolt valahol a tűz, s ahová kivégzett bűnözőket is temettek olykor, vagy egyszerűen csak odahajították őket temetetlenül. (A holttest temetetlenül hagyása az ókorban az ember végső megbecstelenítésének számított.) A féreg a holttest temetetlenségére utal, a tűz pedig annak elégetésére. Ószövetségi felfogás szerint a halott sorsa testi maradványainak sorsától függ, ezért számított súlyos büntetésnek a temetetlenül maradás vagy az elégetés.

A teve és a tű foka

„Milyen nehezen fognak bemenni Isten országába azok, akik vagyont birtokolnak. ... Könnyebb a tevének átmennie a tű fokán, mint a gazdagnak bemennie Isten országába" (Mk 10,23.25).

Jézus nemcsak prédikátor volt, hanem szellemes költő is! Teljesen mindegy, hogy – a szentírás-magyarázók különböző nézetei szerint – a valóságos tevére, vagy a matrózok által akkoriban „tevének" nevezett hajókötélre, illetve a valóságos tű fo-

kára, vagy egy Jeruzsálemben „a tű fokának” nevezett kapura gondolt-e – a lényeg, *mondásának értelme* minden esetben ugyanaz:

Ahogyan a teve nem képes átmenni a tű fokán, ugyanúgy lehetetlen, hogy a gazdag bejusson „Isten országába”, hiszen az nem más, mint az egymást szeretők, egymással mindent megosztók kölcsönös ajándékozásának világa, abban pedig képtelenség azt mondani: „Ez vagy az *csak* az enyém, az én *magántulajdonom*, és *jogom* van ahhoz, hogy azt csináljak vele, *amit akarok*”, legyen szó akár egy üzemről, egy földbirtokról vagy az utolsó darab kenyérről. Automatikusan *kizárja magát* ebből a világból az, aki így gondolkodik és cselekszik – persze csak addig, *amíg* össze van nőve a gazdagságával, mint a teve a púpjával. A 23. és a 25. vers szövegösszefüggése ugyanis világossá teszi, hogy Jézus *nem* a gazdagságról lemondás *lehetetlenségéről* beszél, hanem rendkívüli *nehézségéről*, illetve nehézségének *mértékéről* (ahogyan a fent már említett malomkő is valami rossznak a *mértékét* szemlélteti): „*Milyen nehéz* a gazdagnak bemennie Isten országába! Olyan nehéz, hogy a *még a tevének is könnyebb* átmennie a tű fokán...!” De nem lehetetlen, ahogy a feltehetően dúsgazdag fővámos, Zakeus példája is mutatja (Lk 19,8)!

A mondás csak akkor fejez ki lehetetlenséget, ha megfeledkezünk arról, hogy *képről* van szó. Jézus felfogása (mint mindig, most is) csak az egyébként mindenki által ismert realitást tükrözi: Rettenetesen nehéz a gazdagoknak lemondaniuk vagyonukról – de nem lehetetlen.

Kutyák és disznók

„Ne rakjatok a kutyákra arany- vagy ezüstkarikát, és ne aggassátok gyöngyfüzéreiteket a disznók orrára” (Mt 7,6a)!

Ez a csak Máténál található mondás a legnehezebben értelmezhetők közé tartozik. Szokásos fordítása: *„Ne adjátok a szentet a kutyáknak, és ne dobjátok gyöngyeiteket a disznók elé...”*, szokványos értelmezésében pedig *„a szent”* és a *„gyöngyök”* többnyire a tanítványokra bízott, az Isten országáról szóló üzenetet, a *„kutyák”* és a *„disznók”* olykor a nem zsidó népeket, a „pogányokat”, máskor a nem keresztényeket vagy a kereszténységtől elpártoltakat jelölik.

Ennek alapján egyes magyarázók arra gondolnak, hogy itt eredetileg nem is jézusi mondással van dolgunk, hanem bizonyos szigorú zsidókeresztény körök szabályával, amellyel szembefordultak a „pogányoknak" a hellenista keresztények által megkezdett misszionálásával. Ezt a jelentést azonban aligha lehet feltételezni a Máté-evangéliumban, hiszen az a „pogány" népek misszionálásának parancsában csúcsosodik ki (Mt 28,19-20).

Mások – a 2Pét 2,20-ra utalva – úgy vélik, e mondás arra inti Jézus követőit, hogy legyenek nagyon óvatosak a tőlük elpártolt „tévtanítókkal" és „hamis prófétákkal" (vö. 2Pét 2,1 – illetve az egész 2. fejezet), és ne akarják őket rendre utasítani vagy megtérésre felszólítani, hanem hagyják magukra, és kerüljék őket (vö. 1Jn 4,1-3.6; 2Jn 2,10-11).

Ezt az értelmezést azonban, illetve minden olyan értelmezést, amely bizonyos embercsoportokat ért „kutyákon és disznókon", kizárhatunk azon az alapon, hogy Jézus lelkületétől teljesen idegen volt az a lekezelő, sőt megvető beszéd- és bánásmód, amelyet ezek az értelmezések feltételeznek. Lehetetlen ugyanis, hogy aki kortársai felfogásával ellentétben azt tanította, hogy Isten fölkelti napját jókra és gonoszokra egyaránt, s hogy az ember csak Isten jóságának az ellenség szeretéséig terjedő utánzásával válhat „Isten fiává" (Mt 5,44-48), az kortársaival egyetértésben kijelentse, hogy csak a zsidók (vagy: az ő követői) kedvesek Istennek, a nem zsidók (vagy: az őt nem követők) pedig csak kutyák vagy disznók (a Mk 7,27-beli kijelentést vagy Jézus egyik tanítványa, vagy a ház gazdája tehette). A „másként gondolkodókkal" vagy „másként hívőkkel" kapcsolatban pedig úgy nyilatkozott, hogy „aki nincs ellenünk, értünk van" (Mk 9,40), de természetesen azokra vonatkozóan is érvényesnek tartotta az ellenségszeretet parancsát, akik „ellenünk vannak" (vö. még Lk 11,23).

E mondás vélhetően helyes értelmezésének két kulcsa van: egyrészt meg kell találnunk a lehető legpontosabb *fordítást*, másrészt semmiképp sem szabad allegóriaként felfognunk, vagyis nem szabad minden egyes kép (hagyományos fordításban „a szent", „kutyák", „gyöngyök", „disznók") konkrét megfelelőjét keresnünk a valóságban, hanem *metaforaként*, azaz átvitt

értelmű képes kifejezésként kell kezelnünk, azt keresve, hogy a képek milyen üzenetet, mondanivalót hordoznak.

Ami a fordítást illeti, az segíthet, ha tudatosítjuk, hogy Jézus arámul beszélt, s ezért a görög szöveg mögött a feltételezhető „arám eredetit" keressük. Mielőtt ezt tennénk, tudatosítanunk kell még, hogy a két metafora („a szent – kutyák", „gyöngyök – disznók") eltérő képekkel ugyan, de *ugyanazt* akarja kifejezni; viszont a hagyományos fordításban „a szent" itt csak „szent ételt", különösképpen áldozati húst jelenthet (vö. 2Móz 29,33-34; 3Móz 2,3; 22,10-16; 4Móz 18,8-10; 5Móz 12,15) – ám ekkor a két metafora összeütközésben áll, hiszen az áldozati hússal ellentétben az igazgyöngy nem eleség. Tehát azt kell feltételeznünk, hogy *vagy* a második metafora beszél (az elsőhöz hasonlóan) valami ehetőről, *vagy* az első metafora beszél (a másodikhoz hasonlóan) valamilyen ékszerről.

Konkrétan a következőket mondhatjuk: 1. Az általában „a szent" jelentésű arám *qaddisa'* azt is jelenti, hogy „karika", nevezetesen fülkarika vagy orrkarika mint ékszer (bár az arám szót többnyire *q^{e}dasa'*-ként ejtették). A karika képe ekkor tökéletesen megfelel a gyöngyök képének. 2. A görög *emproszthen* = „elé, előtt" elöljárószónak („a disznók elé") az arámban a *b^{e}appe* felel meg, ami azt is jelentheti ugyan, hogy „elé", de azt is, hogy „(valakinek vagy valaminek) az orrára, az ormányára". 3. Az itt használt görög *balete* (a szokásos fordításban „dobjátok, vessétek"), illetve az alapjául szolgáló arám *tarmón* jelentéstartománya igen széles az Újszövetségben (ld. pl. Mk 4,26; 15,24; Mt 9,17; 26,12; Lk 13,19; 14,35; Jn 13,5; 15,6; ApCsel 22,23; Jak 3,3); itteni értelme: elhelyez, valamire rátesz, ráerősít. – Ezek alapján adódik ez a fordítás: *„Ne rakjatok a kutyákra [arany- vagy ezüst]karikát, és ne aggassátok gyöngy[füzér]eiteket a disznók orrára!"* (A disznók orrán egyenként el nem helyezhető „gyöngyök" helyett értelemszerűen „gyöngyfüzérre" kell gondolnunk.)

A disznók orrára helyezett gyöngyök, illetve arany- vagy ezüstkarika képe nagyon is *ismerős lehetett* Jézus hallgatói számára. Egy palesztinai közmondás ugyanis így szólt: „Aggass bár egy bizonyos dologra [= a disznóra] pálmarügyeket [= bizonyos pálmák zöldségként használt levélbimbóit], az mégis

ugyanaz marad [= a koszban hempereg]", a Példabeszédek könyve 11,22-ben pedig ez áll: „Mint disznó orrában az aranykarika, olyan a szép asszony jó erkölcsök híján." Fordításom helyességét megerősíti, hogy az iszlám hagyományban így él ez a mondás: „És mondá Jézus: Ne akasszatok gyöngyöket a disznók nyakába!", sőt létezik ez a változata is: „Ne rakjátok gyöngyeiteket a disznók orrára!"

Most már csak a kettős metaforából álló mondás *mondanivalóját* kell megfogalmaznunk. Mivel Jézus másutt (éppen Máté evangéliumában: 13,46) *Isten országát* nevezi nagy értékű igazgyöngynek, méltán feltételezhetjük, hogy itt is arra gondol, s azt mondja: *„Becsüljétek meg drága kincseteket* (= „igazgyöngyök", „arany- vagy ezüstkarika"), vagyis az Isten országába tartozásotokat! Ne bánjatok vele meggondolatlanul, könnyelműen, felelőtlenül!" – akármit jelentsen is a gyakorlatban ez a helytelen bánásmód.

Föltéve, hogy a fenti magyarázat helyes, azt kell mondanunk, hogy a folytatás, a 6b vers – *„...nehogy lábukkal szétta-possák azokat, és megfordulván széttépjenek titeket!"* – ebben a szövegösszefüggésben nem hiteles jézusi mondás, hiszen csak akkor lenne értelme, ha „kutyákon és disznókon" bizonyos embercsoportokat értenénk, de ezt az értelmezési lehetőséget kizártuk.

Elképzelhető azonban, hogy a 6b vers valamilyen *más összefüggésben* része volt Jézus tanításának, mégpedig a tanítványoknak adott missziós útmutatásként, amellyel arra intette őket, hogy az Isten országáról szóló evangéliumot ne akarják ráerőltetni olyanokra, akik még alkalmatlanok annak befogadására; az ilyenek ugyanis csalódottságukban könnyen szembefordulhatnak az evangéliummal és annak hirdetőivel egyaránt – például akkor, ha az „Isten országától" önző vágyaik kielégülését várták, de aztán kiderül, hogy az odatartozás önátadást követel, és komoly áldozatokat is (vö. pl. Mk 8,34; 9,45; Lk 13,24).

Farkasnak látszó bárányok

„Íme, én úgy küldelek el titeket, mint farkasnak látszó bárányokat" (Mt 10,16a).

Az eredeti görög szöveg súlyos értelmezési nehézségek elé állít minket. Ott ugyanis szó szerint ez áll: „...mint bárányokat

farkasok *közepette*" vagy „...farkasok *belsejében*" (*en meszó lükón*). Ez azonban értelmezhetetlennek tűnik, ezért valóban kézenfekvő, hogy a fordítók a görög *en meszó* (= között, valaminek a közepén) részes esetű kifejezést a héber-arám szóhasználatnak megfelelően tárgyesetként fordítják: *eisz meszon*, és akkor a magyar fordítás a megszokott lesz: „...farkasok *közé*" (így járt el már a ***B*** és a ***W*** kódex is; ld. a két kifejezés váltakozását például Lk 8,7-ben és 8,14-ben).

Ez a fordítás azonban – „...úgy küldelek el titeket, mint bárányokat a farkasok közé" – Jézustól idegen jelentést ad: mert igaz ugyan, hogy lehetne ezt a kifejezést egyszerűen a tanítványokra váró üldözések (Mt 10,17-33) képi megjelenítésének tekinteni, de akkor is azt kellene mondanunk, hogy túlságosan durva, Jézushoz nem illő ez a kép. Jézus ugyanis általánosságban nem nevezte farkasoknak az embereket, még ellenfeleit vagy ellenségeit sem (*talán* kivétel Mt 7,15).

Kétségtelen, hogy a „bárányokat farkasok közepette/belsejében" fordítás első hallásra nemcsak furcsának, hanem értelmetlennek is tűnik, mégis sajátos jézusi értelmet kaphat, ha a mondatot a Mt 7,15-ben olvasható mondás *ellenpárjának* tekintjük: Ott arról van szó, hogy a hamis próféták „bárányok ruhájában", „báránybőrben" jönnek, vagyis *kívülről* báránynak látszanak, *belül* azonban ragadozó farkasok – itt viszont azt mondja Jézus, hogy úgy küldi tanítványait, mint akik *kívülről* farkasoknak látszanak, a „farkasok belsejében" azonban, azaz *belül* bárányok. A „farkasok belsejében" kifejezést tehát így is fordíthatnánk: „farkasok ruhájában, öltözetében", „farkasbőrben" – az értelem szerinti, magyaros fordítás tehát ez: „...úgy küldelek el titeket, mint farkasnak látszó bárányokat."

Mindezek alapján a mondás *konkrét* jelentését így fogalmazhatjuk meg: A Jézustól kapott új tanítások hirdetésével a tanítványok *kívülről* farkasoknak tűnhetnek majd az emberek számára: ördögtől megszállottaknak, a törvény és a hagyomány lerombolóinak, istenkáromlóknak, a nép megrontóinak (ahogyan maga Jézus is ilyennek tűnt sokak számára, ld. pl. Mk 3,22; 7,5; 14,64; Lk 23,2) – nekik azonban *„belül"*, azaz valójában olyanoknak kell lenniük, mint a bárányok: békéseknek és fegyverteleneknek, védteleneknek.

Kígyók és galambok

Legyetek tehát okosak, mint a kígyók, azaz egyszerűek, mint a galambok” (Mt 10,16b)!

Először is, ami a fordítást illeti: a) A galambok jelzőjeként általában azt olvassuk, hogy „szelídek” vagy „ártatlanok”. Az utóbbi éppen lehetséges, de az eredeti görög *akeraiosz* melléknévnek „szelíd” jelentése nincsen. Viszont jelenti a következőket: vegyítetlen, keveretlen, tiszta, valódi, ép, sértetlen... A „vegyítetlen, keveretlen, tiszta”, azaz „nem összetett”, „nem különfélékből álló” jelentést foglaltam össze az „egyszerű”-vel. b) A mondás második felét a fordításokban az „és” kötőszó vezeti be: „...mint a kígyók, *és* egyszerűek...”. Kétségtelenül ez áll az eredetiben is (*kai*), csakhogy a görög „és”-nek az Újszövetségben több tucat (!) jelentése fordul elő. Többek között olyan mondatokat és fogalmakat is összekapcsolhat, amelyek logikailag függenek egymástól. Itt is ezt kell feltételeznünk, ugyanis az a felhívás, hogy a tanítványok a helyzetnek megfelelően viselkedjenek *hol* kígyókként, *hol* galambokként, Isten országába nem illő közhely lenne, ráadásul a kígyó az Ószövetségben a ravaszság és a hazugság jelképe (is) volt (vö. 1Móz 3,1-5), ezért nem szolgálhatott minden további nélkül példaképül Jézus követői számára. Ezért döntöttem úgy, hogy az „és”-t „kifejtő” vagy „következtető” „és”-ként értelmezem (*et explicativum* vagy *et consecutivum*), jelentése ekkor: „azaz, következésképpen”.

Ez a fordítás – *„azaz* egyszerűek...” – illik bele a *szövegösszefüggésbe* is, és vezet el e mondás helyes értelmezéséhez: Jézus követőinek éppen az előző mondásban foglaltak miatt – „...farkasoknak fognak tartani titeket, legyetek *tehát* okosak...” – van szükségük újfajta okosságra: nem a kígyók álságos ravaszságára, hanem a galambok egyszerűségére, *egyértelműségére*; mondhatnánk úgy is: nem a „bölcsek és értelmesek” (Lk 10,21) okosságára, hanem az „éretlenek” (Lk 10,21), az „egyszerű szeműek” (Mt 6,22 – vö. Mt 20,15!), a „tiszta szívűek” (Mt 5,8), a „gyermekek” (Mk 10,15) okosságára.

Erre az „egyszerű” okosságra Jézus sokszor adott példát. Az egyik leglátványosabb: amikor figyelték őt, vajon meggyógyítja-e szombati napon a béna kezű embert, hogy aztán vádat

emelhessenek ellene, ezzel az „egyszerű", „gyermeki" (mondhatnánk „óvodás") kérdéssel szerelte le ellenfeleit, és tárta föl ugyanakkor teljes világossággal Isten akaratát (ha úgy tetszik, „törvényét"): „[Isten részéről] megengedett dolog-e szombaton jót tenni..., életet menteni...?" (Mk 3,4 és Lk 14,3; más példák: Mk 2,19; 10,2-9; 11,27-33; 12,13-17; Jn 8,3-7).

Kard

„Ne gondoljátok, hogy azért jöttem, hogy békét hozzak az országnak! Nem azért jöttem, hogy békét hozzak, hanem kardot. Azért jöttem ugyanis, hogy elkülönítsem az embert apjától... Az ember ellenségei saját háznépének tagjai lesznek" (Mt 10,34-36).

Nyilvánvaló, hogy Isten országáról szóló üzenetével Jézus az átfogó értelemben vett békét akarta meghozni Izrael országának (vö. Lk 10,5; 4,18-19; 19,42; Mt 5,9). Amint az is nyilvánvaló, hogy a kard nem jelentheti a fegyverhasználatot Jézus vagy követői részéről, hiszen világosan megmondta, éppen Máté evangéliumában olvashatóan: „... mindazok, akik kardot ragadnak, a kard által vesznek el" (tudniillik a saját kardjuk által, lelki-szellemi-erkölcsi értelemben: Mt 26,52). Annál meghökkentőbbek itteni kijelentései. A látszólagos ellentmondást azonban nem olyan nehéz feloldani, ha észre tudjuk venni a *provokatív prófétai nyelvezet* mögötti mondanivalót: Az óhajtott békéhez nem a megszállók elleni háborún keresztül vezet az út, ahogyan a zelóták vélték (vö. Lk 13,1-3; 19,42; 23,28.31), hanem a „nemzedékek közötti harc" által, vagyis a szó eredeti, teljes értelmében vett béke (*salóm*) csak úgy valósulhat meg, ha a „fiak" elszakadnak az „apák" torz gondolkodásmódjától (ld. Jézus „első szavát": „Változtassátok meg gondolkodásotokat...": Mk 1,15).

Miért volt erre szükség? Azért, mert az „ősökhöz", az „atyákhoz" való kötődés egyúttal beágyazódást jelentett az Isten akaratától eltérő, megmerevedett vallási hagyományrendszerbe, amely nem akart megnyílni a Jézus által hozott újdonság számára (Mk 2,21-22 // Lk 5,36-38; Mk 7,5-8; 10,5-6; távolabbról: Mt 5,21-22.23-24.27-28).

Ezért aztán Jézus gyakran felszólította hallgatóit, hogy „szakadjanak el" családjuktól (Lk 9,59-60.61-62; 14,26; Mk 10,28-

31; közvetve: Mt 19,12; 23,8-9), ahogyan ezt neki magának is meg kellett tennie (Mk 3,21.31-35). Csakhogy ez az elszakadás nyilvánvalóan nem ment, nem megy „békés úton", mert a Jézus útjához csatlakozni nem akaró családtagok, rokonok ellenszenvét, ellenkezését (végső esetben erőszakos fellépését) váltja ki. A „kard" *ennek a jelképe*, ahogyan Lukács finomabb kifejezése, a „megoszlás, szakadás" (*diameriszmosz*) jól tükrözi ezt (ld. Lk 12,51). Pontosan ez hangzik el aztán a 36. v. kép nélküli megfogalmazásában: az ember ellenségei saját háznépének tagjai lesznek (vö. Mk 6,4b). – Csupán a 34. verset figyelembe véve a „kard" lehetne éppen a Jézus-követőket általánosságban érő üldözések jelképe is, de a 35-36. v. leszűkíti és konkretizálja a kép tartalmát.

Iga

„Vegyétek magatokra az én igámat, és tőlem tanuljatok..., az én igám ugyanis kényelmes, és az én terhem könnyű" (Mt 11,29-30)!

Ami az iga jelzőjét illeti, a legkülönfélébb fordításokkal találkozunk: enyhe, lágy, jó, jóságos, sőt: édes, boldogító. Az eredeti *khrésztosz*nak kétségtelenül sok jelentése van (használható, alkalmas, hasznos, előnyös, jóleső, üdvös, célszerű, jó, kedvező, szerencsés, kellemes), de itt csak az jöhet számításba, amelyik az „iga" eredeti jelentésének (igavonó állatok nyakára-vállára helyezhető, a vontatást lehetővé tévő eszköz) és Jézus mondanivalójának egyaránt megfelel, az említettek közül leginkább az *„alkalmas, célszerű, jó"*. Azért választottam a „kényelmes" jelzőt, mert talán ez fejezi ki a legjobban a „jó igának" azt a tulajdonságát, hogy *nem nyomja, nem töri* az állat nyakát-vállát; tehát mondhatnánk úgy is: *„testre szabott"* igáról van szó.

Az iga az Ószövetségben és a rabbinikus irodalomban egyaránt jelképezi a Tórát, a mózesi törvényt, illetve annak szerteágazó értelmezését. Jézus látta, hogy a szegénység és betegség által megkínzottakat (vö. Lk 6,20-21) még pótlólagosan is megterhelték szigorú „pásztoraik", akik „súlyos terheket kötöztek össze, és rátették az emberek vállára" (Mt 23,4). Ezeket a szegényeket hívja-csalogatja itt e felhívásában, hogy a jövőben *ne*

eddigi tanítóikhoz igazodjanak, *hanem őhozzá*, mert ő meg akarja könnyíteni terhüket.

Jézus realista, nem ígérget könnyelműen: a saját „iskoláját", tanításának követését is igának (és tehernek) nevezi, de azt mondja, hogy ez az iga „kényelmes", hordozójának nyakához-vállához igazított, és ez a teher a korábbiakhoz képest könnyű. Például: a szombat törvényét ő is megtartandónak tartja, mert az Istentől való, de abban a szellemben, hogy „a szombat lett az emberért, nem pedig az ember a szombatért" (Mk 2,27). S ha az Ószövetség számtalan előírására és azok szőrszálhasogató magyarázataira gondolunk, akkor Jézus kettős főparancsát (Mk 12,29-31) valóban felüdülésként élhették meg kortársai.

Természetesen föl lehet tenni a kérdést, hogy Jézus „terhe" valóban könnyű-e. Könnyű-e önmagunk megtagadása (Lk 13,24; 17,33), az ellenségszeretet (Mt 5,44) vagy a vértanúság készsége (Mt 10,38)? De akit valóban megragadott Jézus üzenete Isten szeretetéről, annak talán tényleg nem olyan nehéz viszontszeretnie ezt az Istent, és ennek alapján szolgálnia embertársait.

Eunuchok

„Vannak olyan eunuchok, akik anyjuk méhéből születtek így, és vannak olyan eunuchok, akiket az emberek tettek eunuchhá, és vannak olyan eunuchok, akik a Mennyek országáért önmagukat tették eunuchhá" (Mt 19,12).

Az eunuch jelentése: kasztrált férfi (tágabban: nemzésre képtelen férfi). Izraelben azonban szigorúan tilos volt a kasztráció: olyan szörnyűség, amely alkalmatlanná tette az érintettet a kultuszban való részvételre. Másrészt az „Eunuch!" durva szitokszó volt, tehát Jézus aligha illette vele önmagát és követőit, ezért csak arról lehet szó, hogy mások szidalmazták így őt/őket: „De hiszen ti eunuchok vagytok!" Jézus pedig – szokásához híven – *higgadt humorral fogadta* a szidalmat, és még ki is élezte: „Bizonyára eunuchok vagyunk, sőt rosszabb a helyzet: Mi tettük magunkat azzá!" (Kár, hogy Jézus nevetését és szavainak dallamát nem tudták lejegyezni...) Máskor ugyanilyen gondtalanul ismerte el: „Igen, »éretlenek« vagyunk", amit úgy is lehetne fordítani: „idióták" (Lk 10,21), vagy azt, hogy ő csak

„közönséges ember", „falánk és iszákos", „a vámosok cimborája" (Lk 7,34).

Hogy mit érhetett Jézus „a Mennyek országáért önmagukat tették eunuchhá" szavakon, az más, nem kevésbé sokkoló mondásaiból válik világossá: „Aki nem gyűlöli apját és anyját, nem lehet a tanítványom" (Lk 14,26); „Hagyd a halottakra, hogy eltemessék halottaikat" (Lk 9,60); „Az ember ellenségei saját háznépének tagjai lesznek" (Mt 10,36). Ezekben és a hasonló követelményekben mindig ugyanarról van szó: aki „kezét az eke szarvára tette", aki Jézussal síkraszáll az Isten országáért, annak nem szabad „hátratekintenie" (Lk 9,62), vagyis el kell szakítania *azokat* a kötelékeket, amelyek akadályozzák Isten országa melletti elkötelezettségét; ez azt jelenti, hogy az illető *ebben az értelemben* „házasságra alkalmatlanná" teszi magát, és kiteszi magát az „Eunuch!" szidalomnak: Már nem képes „mindenekfölött" szeretni egy nőt (ahogyan a szüleit vagy a gyerekeit sem), ha egyszer az Isten országát szereti „mindenekelőtt" (Mt 6,33!) – mert „a szántóföldben elrejtett kincset" vagy „nagyon értékes igazgyöngyöt" talált (vö. Mt 13,44-46).

Mindez azt is jelenti: annak, hogy valaki „a Mennyek országáért eunuchhá teszi magát", *semmi köze sincs* az „Isten országáért önként vállalt nőtlenséghez" (vagy tágabban, hogy a nőkre is vonatkozzék: a házasságról való lemondáshoz), nem is szólva a kötelező cölibátusról.

Ennek fényében a (katolikus egyházban ismert) cölibátustörvény egyrészt túl keveset, másrész túl sokat kíván.

1) Mint *cölibátus*-törvény túl keveset kíván, két tekintetben is: a) Nemcsak a házassághoz és a családhoz fűződő köteléket kell elszakítani, ha az megakadályozza Isten országának szolgálatát, hanem például a vagyonhoz való, bénító kötődést is (Lk 14,33; Mk 10,25), vagy amiről gyakran megfeledkezünk, az egyházi vagy világi hatalmasoknak történő, félénk engedelmesség kötelékét is (Mt 10,27; Lk 12,4; Mt 10,29-31). b) Ez nemcsak a – Jézus által különben sem akart – klérusra vonatkozik, hanem mindazon „laikusokra" is, akik elismerik Isten országának abszolút elsőbbségét (Mt 13,44.46).

2) Mint cölibátus-*törvény* túl sokat kíván, két tekintetben is: a) Jézusnak az 1a pontban említett követelményei feltételes

jellegűek: Ha valami akadályoz (ill. amilyen mértékben akadályoz), (olyan mértékben) szabadulj meg tőle! „*Ha* csapdába ejt a lábad, vágd le” (Mk 9,45)! Ebből értelmes módon nem lehet levezetni azt a rendelkezést, hogy „eleve vágd le a lábadat, nehogy csapdába ejtsen”. b) A cölibátus törvénye kimondva-kimondatlanul a szexualitás megvetését, vagy legalábbis gyanúsnak tartását jelenti, holott Jézus kifejezetten Isten akaratának minősítette (Mk 10,6); ahogyan nem szabad elfajulnia, feláldozni sem szabad a kultikus tisztaság oltárán.

* * *

Tanulság? Talán csak (?) az, amit a geri rabbi mondott egyszer: „Gyerekkoromban nem voltam hajlandó a nyelvtan tanulmányozásában elmélyedni, mert úgy véltem, hogy az is csak egy tudomány a sok közül. Később azonban ráadtam a fejem – amikor észrevettem, hogy azon nyugszanak a Tóra titkai.”

(2015)

Mit mondott Jézus?

Klasszikus félreértelmezések helyett...

...megpróbálom összefoglalni néhány fontos evangéliumi hely vélhetőleg helyes értelmezését. Ezeknek ugyanis megvan a maguk beidegzett, és mondhatni egyetemesen elfogadott értelmezésük, de azt gondolom, hogy azok nem Jézus szellemét és szándékát tükrözik. Természetesen nem képzelem, hogy a végső igazság birtokában vagyok, ezért kész vagyok módosítani álláspontomat, ha meggyőző érveket kapok.

A kiválasztott esetek között semmilyen logikai összefüggés sincs, csupán az evangéliumi leírások időrendjét követem, többé-kevésbé.

Válás semmiképpen!

Ami a válással kapcsolatos jézusi tanítást illeti, a szentírástudósok és a különböző fordítások szinte egyöntetűen azt állítják, hogy bár Jézus radikalizálta az ószövetségi felfogást, egyetlen kivételt megengedett: „paráznaság esetén" engedélyezte a vétlen félnek az elválást. Máté evangéliumában két helyen is találkozunk ezzel: 5,31-32 és 19,8-9.

Nem perdöntő, de bevezetésképpen érdemes megjegyezni, hogy a „paráznaság" (*porneia*) itteni jelentése bizonytalan, valószínűleg „helytelen szexuális viselkedésre" utal: „vad, perverz érzékiségre" a házasságon belül, vagy pedig arra, amit ma „megcsalásnak, házasságtörésnek" nevezünk. (Jézus korában mást jelentettek ezek a fogalmak: a „megcsalás" még nem számított házasságtörésnek: az akkor következett be, amikor az elbocsátott nő újból házasságot kötött: ekkor „tört meg" – szűnt meg ténylegesen – előző házassága.)

A döntő kérdés az, hogyan kell fordítani az állítólagos kivételt jelentő kifejezést: *parektosz logu porneiasz*, közelebbről, hogy mi a *parektosz* elöljárószó értelme. A legtöbben kizárólagos (exkluzív) értelemben fordítják: „kivéve (paráznaság esetén)", s a másik két újszövetségi előfordulás közül az egyikben valóban kivételről van szó (ApCsel 26,29: „e bilincsek kivételével"), a másik helyen azonban (2Kor 11,28) bennfoglaló (inkluzív) értelme van, s azt jelenti: „ezeken kívül", „ráadásul".

Elvileg tehát így is, úgy is fordítható, az értelmezéstani szabályok *azonban* azt követelik, hogy az itteni esetben bennfoglaló értelemben használjuk: ***„…mindaz, aki elbocsátja feleségét – még ha paráznaság okából is! –, házasságtörésbe kergeti őt..."*** (Mt 5,32).

Az *egyik* ide vágó szabály ugyanis a szövegösszefüggés (*kontextus*) szerinti értelmezést követeli meg: a „hegyi beszédben" Jézus radikálisan új erkölcsi elveket hirdet meg (ld. Mt 5,20), ha tehát a *parektosz*-t exkluzív értelemben kellene venni („*kivéve* paráznaság esetén"), akkor ezzel elégséges ok nélkül ismételte volna a Második Törvénykönyv tilalmát (5Móz 24,1), illetve a témával kapcsolatos, Hillel és Sammai rabbi közti vitában a Hillelhez képest szigorúbb Sammai mellé állt volna (vö. ismét Mt 5,20!). Ugyanez következik a *másik* hermeneutikai szabályból is, amely szerint a homályosabb szövegeket a világosabbak irányában kell értelmezni. Ilyen világosabb szövegek pedig valóban rendelkezésre is állnak: Mk 10,11-12 és Lk 16,18 (valamint a helyesen értelmezett Mt 19,9 is). – Tehát teljes joggal fordíthatjuk-értelmezhetjük így a kifejezést: „*beleértve* azt is, ha paráznaság okából".

Mt 19,9-ben más görög kifejezés okozza a nehézséget: *mé epi porneia.* Ennek az értelméről is vita folyik a szakirodalomban, és jobbára kizáró (exkluzív) értelemben, azaz megengedő kivételként fordítják: *„kivéve* paráznaság esetén". Csakhogy a *mé* szócska a csonka tiltó mondatokban, azaz ha hiányzik az ige, jelölheti a bennfoglaló (inkluzív) értelmet. Ilyen kijelentésre sok példa található az Újszövetségben, pl. Mt 26,5-ben: a Főtanács elhatározta, hogy csellel tartóztatják le Jézust, de úgy döntöttek: *mé en té heorté*, azaz „ne is [vagy: és ne, de ne] az ünnepen, hogy zavargás ne támadjon a nép között". Továbbá itt

is érvényesek a fent említett értelmezéstani szabályok, ezért a *mé epi porneia* kifejezés tényleges értelme: „még paráznaság esetén sem".

A gyerekek kenyerét a kutyáknak?

Jézus egy alkalommal elment tanítványaival a többségében „pogányok" által lakott Tírusz és Szidón vidékére, és amint Márk írja, „bement egy zsidó házba, mert azt akarta, hogy senki se tudja meg ottlétét, de nem maradhatott rejtve; ellenkezőleg, rögtön hallott róla egy asszony, akinek volt egy tisztátalan szellem hatása alatt álló kislánya; ez eljött, és Jézus lábai elé vetette magát. Az asszony görög volt, szír-föníciai származású, mégis arra kérte őt, hogy űzze ki lányából a démont." Erre Jézus állítólag azt mondta neki: *„Engedd, hogy előbb a gyerekek lakjanak jól! Nem helyes ugyanis elvenni a gyerekek [értsd: a zsidók] kenyerét, és a kiskutyák [értsd: a pogányok] elé vetni"* (Mk 7,24-27).

A görög eredetit olvasva feltűnik, hogy az „Azt mondta neki" állításnak a szövegben nincs alanya, sem személynév, sem személyes névmás, sem mutató névmás formájában, vagyis nem világos, ki mondta az idézett mondatot! A klasszikus értelmezés szerint „természetesen" Jézus. (Meglepő, hogy a legkiválóbb fordítások is gondtalanul betoldják: „ő", „Jézus", sőt: „mondotta neki az Úr"...)

De három szempontból is képtelenségnek tűnik, hogy Jézus ezt mondta volna: 1) Lehetetlen, hogy az a Jézus, aki *kortársai felfogásával ellentétben* azt tanította, hogy Isten fölkelti napját jókra és gonoszokra egyaránt, s hogy az ember csak Isten jóságának az ellenség szeretéséig terjedő utánzásával válhat „Isten fiává" (Mt 5,44-45), az kortársaival egyetértésben kijelentse, hogy csak a zsidók Isten gyermekei, a nem zsidók pedig csak kutyák. Fokozott képtelenség, hogy ezt egy gyermeke egészségéért könyörgő, különben is a lábainál heverő asszonynak mondja, mintegy még jól meg is rugdalva őt. 2) A kenyér elvevésének képe *nem illik bele a helyzetbe*, használata gyengeelméjűnek tünteti föl Jézust, hiszen a zsidók cseppet sem rövidülnének meg, ha meggyógyítana egy pogányt. Ellenkezőleg, csak növekedne a zsidók Istenének tekintélye. Ha viszont a kép nem

a kenyér szűkösségére, hanem értékére akarna utalni, akkor azt jelentené, hogy Isten szemében a pogányok csak „kutyák", és nem érdemlik meg, hogy megkönyörüljön rajtuk. Jézus azonban ennek az ellenkezőjét hirdette és gyakorolta (vö. Mk 5,19; Mt 8,10-13). 3) Jézus nem mondhatta, hogy „nem helyes", hogy aztán rögtön *megtegye, amit az imént helytelennek tartott* (a gyógyítást), hacsak közben nem változott meg a helyzet, vagy nem merült fel új nézőpont. Az evangélista leírása szerint azonban mindössze annyi történt, hogy a pogány nő nyomatékosan megismételte eredeti kérését.

A valóságban – az evangélista ábrázolásával ellentétben – kétféleképpen mehettek végbe az események: 1) Ismerve – és Jézusról, a zsidó gyógyítóról is feltételezve – a zsidók felfogását, *az asszony* mondhatta Jézusnak: „Bizony, a ti szemetekben mi csak kutyák vagyunk. De hát a kiskutyák is esznek az asztal alá hullott morzsákból..." 2) Jézus egyik tanítványa, de még inkább *a ház gazdája*, egy diaszpóra-zsidó mondhatta a Jézus szájába adott mondatot, s erre reagálhatott az asszony: „De hát a kiskutyák is esznek az asztal alatt a kisgyerekek morzsáiból...."

Az áthagyományozás, ill. az evangéliumszerkesztés folyamatában aztán (a Jézust nem értő, valójában meg nem tért „Jézus-követők"...) jézusi mondást csináltak az asszony szavaiból, s a végleges változatban az asszony immár csak megerősíti „Jézus kijelentését". Talán épp erre a bonyolult áthagyományozási folyamatra utal, hogy a végleges szövegben *nyelvtanilag nem állapítható meg*, ki tette a szóban forgó kijelentést!

„Haszontalan szolgák"

A mezőről hazatérő szolgáról szóló, ritkán idézett példabeszéd (Lk 17,7-10) végén hangzik el Jézus részéről ez a mondat, legalábbis a hagyományos fordításban: *„Ha teljesítettétek mindazt, amit parancsoltak nektek, mondjátok: Haszontalan szolgák vagyunk, csak azt tettük, ami a kötelességünk."*

A példabeszéd helyes értelmezéséhez három dolgot kell előzetesen figyelembe vennünk: 1) A „Ki az közületek...?" formulával kezdődik, s az ilyen példabeszédek a kisebbről (emberek) a nagyobbra (Isten) következtetést szolgálják. 2) A „parancsoltak nektek" az eredetiben szenvedő szerkezet („parancsoltat-

tak"), amiről azt kell feltételeznünk, hogy Isten nevének a körülírása (*passivum divinum*), hiszen ha a itt is (mint a 8-9. versben) emberek által kiadott parancsokról lenne szó, akkor egyrészt a példázat mondanivalója olyan közhely lenne, amiért Jézusnak fölösleges lett volna példázatot mondania, másrészt – és ez a fontosabb – nem valósulna meg a „Ki az közületek…?" kérdéssel bevezetett példázatokra jellemző, a kisebbről a nagyobbra történő következtetés. 3) A görögben olvasható jelző alapértelme valóban „használhatatlan, haszontalan". Csakhogy a szövegösszefüggés itt (Mt 25,30-étől eltérően) azt mutatja, hogy a szóban forgó szolga nagyon is használható és hasznos, ezért erőltetett és értelmetlen lenne a szó szerint fordítás – még akkor is, ha a szerénységet akarná kifejezni, hiszen ennek a példázatnak a témája nem a helyes önértékelés vagy az alázat, mint például Lk 18,9-14-ben.

Mindebből következően Jézus valójában azt mondja: A szolga nem várhat köszönetet, ha megtette a dolgát, azaz ha *csak* annyit tett, amennyi a kötelessége, amennyit megparancsoltak neki. Mai nyelven: a napszámos, a kereskedő, az autószerelő nem várhat el még köszönetet is, ha megkapta a munkabérét. *Mennyivel inkább* érvényes ez az ember és Isten kapcsolatában: Ha csak a kötelességünket, ha *csak Isten „parancsait" teljesítettük* (mondhatnánk úgy is: ha csak tisztességesen viselkedtünk)*, nem várhatunk külön köszönetet Istentől***;** mert a parancsok teljesítésével megmaradunk a kötelességek és jogok világában, az igazságosság világában.

Valami mást, *valami <u>többet</u> kell tennünk ahhoz, hogy átlépjünk Isten világába* („Isten országába": az Isten elgondolása szerinti magatartás világába, illetve az Istennel való közösségbe). Amíg csak a parancsait teljesítjük, addig úgy viszonyulunk hozzá, mint szolga az urához; de ő nem úr a szó szokványos értelmében, hanem „atya" (vö. Mt 6,9; Lk 6,36), és nem „szolgákat" akar, hanem hogy „fiaivá-lányaivá" váljunk (vö. Mt 5,9.45). A felnőtt fiak-lányok pedig egy jó szülő-gyermek kapcsolatban *nem parancsokat*, kirótt feladatokat teljesítenek (mint a gazdag ifjú vagy a tékozló fiú bátyja: Mk 10,20; Lk 15,29), *hanem* apjuk-anyjuk *szándékát*, kedvét keresik, s azzal *belsőleg azonosulva,* de mégis szabadon cselekszenek – „többet" (akár-

csak Jézus vagy a talentumok példabeszédének első két szolgája; vö. Mk 10,3-6 – Mt 25,16-17).

Néhány példával szemléltetve a mondottakat: Parancs, hogy „Ne lopj!", és parancs az is, hogy „Ne ölj!". De aki nem lop vagy nem öl, az még semmi rendkívülit nem tesz, csak egy „jogi" (mondhatnánk: jogos) előírást teljesít. Aki azonban nemcsak nem lop, hanem *még azt is odaadja a rászorulóknak, ami jogosan a sajátja,* az valami „többet" tesz. Aki nemcsak nem öl, hanem meg is bocsát az őt bántónak, és *„odatartja a másik arcát"* (Mt 5,39), azaz valami jót is tesz az ellenségének, az valami „többet" tesz. – Egészen világos ez annak a gazdag ifjúnak a történetében, aki azt állítja: „A *parancsokat* mind megtartottam" (ti. Isten parancsait, a „tízparancsolatot"). Jézus ezt nem vonja kétségbe. Mégis azt feleli: *„Valami még hiányzik neked.* Add oda vagyonodat a szegényeknek" (Mk 10,21)! – Hasonlóan világos a talentumokról szóló példabeszéd. Aki elásta a talentumát, nem mehet be az örömlakomára. Hogy-hogy? Hiszen pontosan visszaadta urának, amit tőle kapott! Ez igaz; de semmi „többet" nem tett, *nem kamatoztatta* a talentumot (Mt 25,27); megmaradt a jog, az előírások keretein belül.

A példabeszéd tanulsága végül is egyszerű: Isten részéről csak azoknak „jár ki a köszönet", Isten csak azokat tessékelheti be „örömlakomájára" (Mt 25,21.23), másképpen: Isten csak azokat fogadhatja magához fiaiként-lányaiként (vö. Mt 5,9.45), még másként: csak azok nyerhetik el a „mennyei kincset" (ld. Mk 10,21), Isten barátságát, akik olyanokká válnak, mint ő, azaz *többet* tesznek, mint amit a jog vagy a parancsok előírnak, *vagyis az igazságosságon túl eljutnak az ingyenes, ajándékozó szeretethez* (vö. Mt 5,20!) – hiszen maga Isten is többet tesz, mint amennyi igazságos, mert fölkelti napját a gonoszokra is, esőt ad a bűnösöknek is (Mt 5,34).

A három közül melyik?

Az irgalmas szamaritánus közismert példabeszéde (Lk 10,30-35) után Jézus megkérdezi a törvénytudót: ***„Hogy tűnik neked? E három közül melyik lett embertársa annak, aki a rablók kezébe esett?"*** (Lk 10,36) Ez könnyű kérdés, nyilvánvalóan a szamaritánus. Ha viszont azt a kérdést tesszük föl, hogy a

történet *melyik három* szereplőjére gondolt Jézus, akkor már nem ilyen egyszerű a helyzet – noha tízből tízen azt felelnék, hogy a részvétlen papra és levitára, meg az irgalmas szamaritánusra.

Csakhogy a levita színre léptetése semmitmondó ismétlés, viselkedése még csak fokozást sem jelent a pap magatartásához képest; alakját valószínűleg akkor toldották be az elbeszélésbe, amikor már nem értették, hogy a Jézus által összehasonlított három alak nem a pap, a levita és a szamaritánus, hanem a pap, a szamaritánus és a fogadós! Vagyis a történet harmadik szereplője „a vendégfogadós", csak a levita alakjának betoldása miatt az ő viselkedése elkerüli a magyarázók figyelmét. Miről is van szó? Miért a fogadós a harmadik szereplő?

Amit a fogadósok foglalkozásszerűen és fizetség ellenében teljesítenek, nevezetesen idegenek elszállásolását és ellátását, azt *szükséghelyzetben* minden embernek ingyen kellene megtennie, amennyire csak képes rá. Nos, ennek a fogadósnak nyilvánvalóan egy ilyen szükséghelyzetben lévő embert visznek a házába. A szamaritánus nemcsak maga gondoskodik ott róla, hanem – noha egyáltalán nem kötelessége – előre ki is fizeti a sebesült további gondozásának és szállásának költségeit. Azt lehetne várni, hogy nagylelkűsége átragad a fogadósra (mondjuk „mint magánemberre"). De nem. Ő nem lép túl az „előírásokon", az igazságosságon, a jogszerűségen, hanem megmarad üzletembernek, és ragaszkodik a biztonsághoz. Legalábbis *erre utalnak* a szamaritánus megnyugtató szavai (amelyeket Jézus kihegyezetten a történet végére állít, megfelelve ezzel a „végén csattan az ostor" elbeszélői törvényének!): „Ha többet költenél rá, megtérítem, amikor visszafelé jövök!" *A fogadós hitvány viselkedése* a papénál is szánalmasabb, mert ő könnyebben és kevesebb kockázattal segíthetett volna – hiszen a pap egyrészt rituális tisztaságát kockáztatta volna, ha hozzáér a félholtra vert, kifosztott emberhez, másrészt abban sem lehetett biztos, hogy nem csapnak le őrá is a környékben leselkedő rablók.

Márta – Mária

Jézus betér tanítványaival egy baráti családhoz, ahol aztán Márta a háziasszonyi teendőkben sürgölődik, nővére, Mária

pedig leül Jézus lábához, és hallgatja a tanítását. Mártának ez nem tetszik, szól Jézusnak, hogy figyelmeztesse Máriát, ne hagyja őt egyedül szolgálni. Jézus azonban megfeddi Mártát (Lk 10,38-42). – Ezt a történetet többnyire úgy értelmezik, hogy Márta a „cselekvő", Mária a „szemlélődő" életmód megjelenítője, és Jézus határozottan az utóbbi mellé áll. Pedig szó sincs ilyemiről.

Már a fordítók is hibáznak, mert egy-két kivételtől eltekintve nem vesznek tudomást arról, hogy az eredetiben nem az áll, hogy „Mária leült az Úr lábához", hanem az, hogy „az Úr lábához is odaült"! Ez az „is" – tekintetbe véve a szövegösszefüggést – fontos részletre mutat rá: Mária nem viselkedett egyoldalúan! Részt vett a konyhai munkában, a vendégek kiszolgálásában is, de „az Úr lábához *is* odaült". A Márta által felpanaszolt „cserbenhagyást" ezért alighanem úgy kell értenünk: *egy idő után* „cserbenhagyta" nővérét.

„Valakinek a lábainál ülni" abban a korban szakkifejezés volt, s azt jelentette: „tanítványának lenni" (ld. ApCsel 22,3-at, továbbá a rabbinikus mondást: „Engedd, hogy rád szálljon lábuk pora!"). Csakhogy akkoriban a nőket nem oktatták a Tórára, s a rabbik nem fogadtak tanítványul nőket. Jézus viszont e tekintetben is lerázta magáról a hagyomány béklyóját, és nőket is tanítványaivá fogadott. Következésképpen értelmetlen e jelenet alapján „szemlélődő életmódról" beszélni, hiszen Mária nem „szemlélődött", hanem tanítványként hallgatta Jézus szavait. (Ha Lukács a szemlélődésre akart volna utalni, tudta volna, hogyan tegye: ld. 2,19 és 2,51 vége.)

Jézus szavainak értelmezését nagyon megnehezíti, hogy a görög szöveg nem egyértelmű, a különböző kódexek eltérő változatokat tartalmaznak. A két legvalószínűbb változat, illetve az azoknak megfelelő magyarázati lehetőségek a következők:

a) ***„Márta, Márta! Sok minden aggaszt és tesz zaklatottá téged, pedig kevésre van szükség!"*** – nevezetesen *„ahhoz, hogy kiszolgálj minket, hiszen kevéssel is megelégszünk"*. – Ezt a következők igazolhatják: 1. Jézus sosem elégedett meg „az ige" puszta hallgatásával, hanem annak meghallgatását *és* megtevését kívánta meg (ld. Lk 6,46; 10,29.37; 11,28; Mt 7,21). 2. Jézus rögtön abbahagyta a prédikálást, mihelyt észrevette, hogy az

embereknek korog a gyomruk (vö. Mk 6,35; 8,2), és egyébként is gondja volt az evésre (és pihenésre), amikor azt helyénvalónak találta (vö. Mk 5,43; 6,31; Lk 10,7b). 3. Jézus azonban azt is tanította, hogy elégedjünk meg a „mai kenyérrel" (Lk 11,3), ahelyett hogy a „holnaputáni" után kívánkoznánk (Lk 12,22.29), azaz elvetett mindenféle aggodalmaskodást. (Jézus intelméből azonban a „túlbuzgó háziasszonyok" – vagy bármi mással „túlságosan foglalatoskodók" – nem csupán kritikát olvashatnak ki, hanem bátorítást is: Ahogy mindenkinek, a háziasszonynak is joga van szabadidőre!)

b) ***„Márta, Márta! Te felizgatod magad! Mária a jobbik részt választotta, s az nem vétetik el tőle."*** – Ez esetben nem tekintjük lényegesnek a Lukács által megrajzolt esemény részleteit; lehet, hogy a szóban forgó nézeteltérésről volt szó, lehet, hogy másról. Az a döntő, hogy Márta „felizgatja magát", mivel Mária „a jobbik részt választotta", s azt akarja, hogy Jézus vonja meg tőle az előnyt (bármi legyen is az). Vagyis *„igazságos kiegyenlítést", „igazságszolgáltatást"* vár. Jézus döntése: Máriát nem kell megfosztani előnyétől. Barátságosan, de nyomatékosan („Márta, Márta!") figyelmezteti az irigység által kínzott asszonyt, ne izgassa fel magát, és ne sajnálja riválisától annak szerencséjét.

A szőlőmunkások példázatában is egyeseket meg nem érdemelt szerencse ér, s a többiek irigylik azt tőlük (Mt 20,1-15). Hasonlóan reagál a tékozló fiú bátyja is (Lk 15,25-30), vagy az az ember, aki az örökösödésben a rövidebbet húzta (Lk 12,13-15). Jézus azonban azt tanítja, hogy Isten megmarad a szabad ajándékozás mellett (Mt 20,13-15; Lk 15,32) – és ő maga Isten példáját követi. Tehát nekünk is meg kell szabadulnunk attól, hogy „jogigényt támasszunk" az Istentől (vagy „az élettől") jövő ajándékokra.

Nem „fifti-fifti"!

Jézus egyik legtöbbet idézett mondása – közhelyszerű megfogalmazásában –: *„Adjátok meg a császárnak, ami a császáré, és Istennek, ami Istené!"* Szokásos értelmezése szerint *egyformán* fontos, hogy megadjuk a „császárnak", vagyis az aktuális államhatalomnak azt, ami jár neki, és ugyanígy Istennek is.

Mintha két egyenrangú szereplőről lenne szó. Az eredeti szöveg alapos fordítása és értelmezése egészen más jelentést ad.

Ami a fordítást illeti, két mozzanatra kell nagyon ügyelni, a szórendre és a mondás két fele közötti kötőszóra. a) Más a szórend az ősibbnek és hitelesebbnek tekinthető Márk-evangéliumban (12,17), és más Máté meg Lukács művében (22,21; 20,25), az eltérő szórend pedig eltérő hangsúlyokat eredményez: Máténál és Lukácsnál azon van a hangsúly, hogy „adjátok meg a császárnak", Márknál azonban azon, hogy „viszont adjátok meg Istennek". b) Az „és" (*kai*) kötőszó a görögben sok egyéb mellett ellentétes jelentést is hordozhat (vö. pl. Lk 14,11: „...*de* aki megalacsonyítja magát..."). – Ezek alapján a Márk-szöveg így pontos: ***„Ami megilleti a császárt, azt adjátok meg a császárnak, viszont ami megilleti Istent, adjátok meg Istennek!"*** Máté és Lukács szövege pedig: *„Adjátok meg a császárnak, ami megilleti a császárt, viszont adjátok meg Istenek, ami megilleti Istent!"*

A jézusi mondás *első felének* lényege: „*A császár nem versenytársa Istennek*, következésképpen mindazt, *ami megilleti őt*, jó lelkiismerettel *megadhatjátok* neki, mert ezzel semmit nem vesztek el Istentől – és *adjátok is meg* neki" (értelemszerűen: „ahelyett hogy lázadoznátok ellene"; ez nagyon súlyos üzenet volt a zelótáknak és minden „igaz zsidó hazafinak"...) – Ez a válasz azonban bennfoglaltan még két nagyon fontos dolgot tartalmaz: a) Jézus *semmiképp* sem tanítja azt, hogy a császárnak, vagyis az államhatalomnak *bármit és mindent* meg kell adni, amire csak igényt tart, akár az adózást, akár valami mást illetően. b) Jézus nem mondja meg *konkrétan*, mi illeti meg a császárt (közelebbről: mennyi adó illeti meg; lehetséges, hogy épp semennyi) – nem gyáva taktikázásból, és nem is azért, mert ő nem szőrszálhasogató jogász vagy moralista, hanem azért, mert erre nincs „recept" (ahogyan másra sincs), vagyis *nem lehet* megmondani, csak a „politikai ész" döntheti el esetről esetre, természetesen *ahhoz igazodva*, ami Istent illeti meg.

Ha eltekintünk attól a kérdéstől, hogy a kötőszó értelme itt „és"-e, vagy „viszont", akkor is azt kell mondanunk, hogy Jézus válaszának *második fele* nem mellérendelten áll az első mellett, hanem annak tökéletesen *fölérendelten*, mint az a nézőpont,

amelyből az adózást és minden más kérdést is tekinteni kell (tudományosan fogalmazva: Mk 12,17 „hermeneutikai horizontja" Mt 6,24) – hiszen semmit sem lehet egyenrangúan mellérendelni Istennek, Jézus másik szavával szólva: nem lehet „két úrnak szolgálni". Mondanivalója: Az *elsődleges* az, hogy megadjuk *Istennek*, ami őt megilleti – mindenki másnak pedig csak annyit, ami ezután még „megmarad", vagyis ami ebből következik, illetve ezzel nem áll ellentétben! (Jézusnak nem kellett külön meghatároznia, mi illeti meg Istent, hiszen minden zsidó tudhatta, mert ezt tartalmazta a „főparancs": szeretni őt minden képességünkkel. Pontosításként legfeljebb annyit tett hozzá, hogy az Isten iránti szeretettől *elválaszthatatlan* az emberek iránti szeretet: Mk 12,29-30.31.)

Ezzel az útmutatásával Jézus – az ókori világban gyakorlatilag ismeretlen módon – egyfelől *szétválasztotta* a politikát és a vallást, másfelől – teljes ellentétben Pállal (Róm 13,1-7) – *megszüntette* az uralmi struktúrák misztifikálását és abszolutizálását.

Átok helyett remény

A fügefa „megátkozásáról" szóló történet (Mk 11,12-14.20-23: *„Senki ne egyék rólad gyümölcsöt soha többé!"*...) ebben a formájában egy szélsőségesen torzító áthagyományozási folyamat terméke, amely talán már a Máté-evangélium hatását is magán viseli, és fájón tükrözi, hogy Jézust felnagyítani akaró buzgalmukban akaratlanul is miként csináltak bolondot Jézusból a korai prédikátorok. Mert hiszen ki akar fügét szedni akkor, amikor még nincs itt a termés ideje? (Igaz, Máté e tekintetben kimenti őt: kihagyja Márk szövegéből, hogy „még nem volt fügeérés ideje".) Ki varázsol el egy fát csak azért, mert nincs rajta termés, amikor még nem is lehet? Ha pedig a fa Izraelt jelképezi, akkor – az iménti felfogás szellemében – még roszszabb a helyzet: Csak egy elmebeteg fanatikus kárhoztatna örökös megtérés-képtelenségre egy egész népet azért, mert annak mértékadó hatalomgyakorlói pillanatnyilag elutasítják őt. – „Mellesleg": Hogyan vetemedhetett volna önszántából a fügefa = Izrael megátkozására az a Jézus, aki azt tanította, hogy még a minket ért átokra is áldással válaszoljunk (Lk 6,28)?

Ahhoz, hogy helyesen érthessük az eseményt és Jézus szavait, tudatosítanunk kell, hogy a korai görög kéziratokban még nem használtak központozást; az élő beszédben viszont sokszor csak a szórend és a hangsúly különbözteti meg a felszólítást és a kérdést. Az ittenin kívül is több olyan mondást hagyományoztak ránk, amely csak akkor egyeztethető össze Jézus szellemiségével és tanításának egészével, ha kijelentés vagy felszólítás helyett kérdésként fogjuk fel, mégpedig *nyilvánvaló* választ magában foglaló „költői kérdésként" (ld. Lk 22,28-30.36).

A történet *eredeti* lezajlását és értelmét tehát így rekonstruálhatjuk: Jeruzsálemért vívandó, immár küszöbön álló „harca" előtt Jézus meg akarta mutatni a kíséretében, sőt tanítványai körében is ott lévő fanatikusoknak (vö. pl. Lk 9,54; 22,38; Mk 14,47), *mekkora ostobaság lenne* türelmetlenségük – a fügefa által jelképezett! – Izrael *népével* szemben, ha az még éretlennek bizonyulna („még nem volt fügeérés ideje") az ő új üzenetének befogadására. Zseniális pedagógusként a szamáron Jeruzsálembe vonuláshoz hasonló újabb „játékot", *jelképes prófétai cselekedetet* rendez meg. Úgy tesz, mintha ő is időnek előtte keresne gyümölcsöt a fán, amely – persze szavak nélkül, puszta létével – mentegeti magát: „Sajnálom, még nincs itt a termés ideje!" Erre így „felel" neki: ***„Hát az örökkévalóságon át soha többé ne egyék rólad gyümölcsöt senki?"*** Magyarán: „(Izrael népe!) *Lehetetlen*, hogy örökre megtagadd a gyümölcshozást!" Vagyis: *megátkozás helyett rendíthetetlen bizalom!* Mert megtagadni a Teremtőtől az őt megillető termést (vö. Mk 12,2) tarthat túl sokáig akár egyének, akár népek életében, de örökké nem, mert az teremtésellenes lenne. A Teremtő ugyanis addig keresi elkóborolt juhait, amíg meg nem találja őket (Mt 18,12-14; Lk 15,3-7), ami persze konkrétan csak az emberi szabadság figyelembevételével mehet végbe.

A Templom „megtisztítása"

Sokan hivatkoznak önigazoló módon erre a jelenetre (Mk 11,15), mondván: „Lám-lám, egyszer még Jézust is elhagyta a türelme, és a szelíd Jézus erőszakhoz folyamodott: „kiverte a kufárokat a templomból"; a fordítások is többnyire azt írják, hogy „kiűzte őket" (a pontosabbak: „elkezdte kiűzni őket").

Ahhoz, hogy megállapíthassuk, nagy valószínűséggel mi történhetett, nagyon sok szempontot kell figyelembe vennünk.

a) Csak beszámoló-*töredékek* állnak rendelkezésünkre, és ezek is magukon viselik az áthagyományozás minden bonyodalmát, kuszaságát és túlzását. Mindenesetre az értelmezésbe be kell vonnunk a János-evangélium szövegét is (2,13-17). b) Csak a rendkívül problematikus János-szöveg tud *korbácsról*, és esetleg az emberek ellen is alkalmazott erőszakról. c) Csak János mondja, hogy Jézus „kidobott mindenkit a templom*ból* ", a szinoptikusok szerint „elkezdte kidobni/kidobta azokat, akik a templom*ban* adtak-vettek". d) Sem a kereskedők, sem a főpapság szolgálatában álló templomrendőrség, sem a római helyőrség, sem a tömeg *nem avatkozott közbe*, pedig mindegyiknek meglehetett volna rá a maga oka. e) A templom (erőszakos) „megtisztítását" *nem hozták fel vádként* Jézus „perében", holott a templom „lerombolásának" vádját igen (Mk 14,58; 15,29; vö. Jn 2,19; Jn 4,21.23). f) A szellemi és hatalmi elit *számon kérte* Jézustól, amit a templom „megtisztítása" során mondott és tett (Mk 11,28; Jn 2,18). g) Az összes kereskedőket és állatokat, sőt a vásárlókat is („akik... *vásároltak* a templomban") kiűzni a templom*ból* gyakorlatilag *fizikai lehetetlenség* lett volna. h) Mk 7,1-23 és Mt 5,23-24 fényében nem feltételezhetjük Jézusról, hogy a templom *kultikus tisztasága* iránti, a farizeusokénál is nagyobb buzgalma vezette volna fellépésében. i) A kritikus *„kidob, kihajít"* (*ekballein*) ige összes előfordulásait megvizsgálva állíthatjuk, hogy ez csak a legritkább esetben jelent erőszakos, vagy annak mondható magatartást (Mk 12,6; Lk 4,29; Jn 9,34), egyébként pedig sokjelentésű szó, főképpen a „démonok kidobására/kiűzésére" vonatkozik (rengeteg helyen), de van olyan értelme is, hogy „elővesz" (Mt 12,35; 13,52; Lk 10,35), „állatokat kienged" (Jn 10,4), „elküld, kiküld" (Mk 1,43; Mt 9,25), sőt kétszer teljesen pozitív értelemben Isten (Lk 10,2), ill. Isten Lelke az alanya (Mk 1,12; vö. Mt 12,28; Lk 11,20); van aztán még egy, gyakran előforduló és az itteni szövegösszefüggésbe pontosan beleillő (valamint a Mk 11,16-beli „nem engedélyezéssel" összhangban lévő!) jelentése: „elvet, elutasít, *kiutasít*" (Mk 9,47; Lk 6,22.42; 13,28; Jn 6,37; 12,31). j) *Nyelvtanilag* nem igazolható, hogy János szövegében a kötelekből

font korbács használata az emberekre és az állatokra is vonatkozik, ellenkezőleg: meggyőzően alátámasztható, hogy „a juhokat is, meg az ökröket is" (*te... kai...*) az előző félmondatban található „mindenkit/mindeneket" (*pantasz*) értelmezése, *kifejtése*, tehát a korbácsos „kidobás/kiűzés" csak az állatokra vonatkozik. k) A korbács valóban helyénvaló lehet állatok tényleges vagy jelképes hajtásának (nem feltétlenül *ki*hajtásának) eszközeként. l) Jézusról feltételezhetjük, hogy nemcsak maga nem alkalmazott erőszakot, hanem olyasmit sem tett, ami *másokat* erre ösztönözhetett volna (pl. a pénzváltók asztalainak felborogatása; még a „legerőszakosabb" leírást adó János is azt mondja: „A galambárusokhoz pedig így *szólt* : *Vigyétek el* ezeket innét").

Mindezek alapján olyan történést kell feltételeznünk, amely tettekben is megnyilvánuló *látványos rendzavarás* volt, de semmiféle nagyobb csődületet, tömegjelenetet nem váltott ki, és nem jelentette fizikai erőszak alkalmazását emberekkel szemben, sőt valószínűleg állatokkal szemben sem. *Konkrétan* a következőképpen gondolhatjuk el: Jézus felszólította a *templomban*, nevezetesen a *templomudvaron* árusító és vásárló embereket, hogy hagyják abba ezt a tevékenységet, és vigyék el onnét állataikat; ehhez fűzte hozzá tanítását (Jn 2,16b), és jelképesen, vagy szavainak tényleges nyomatékosításául (az állatok vezetésére szolgáló kötelekből font) korbáccsal az állatok *felé* sújtott, vagy éppen csak megcsattogtatta azt. (Ezt megelőzte, kísérte vagy követte másik, az „eszközvitelre" vonatkozó tiltása és ahhoz kapcsolódó tanítása: Mk 11,16-17.) Tehát nem „kiűzte", hanem ***kiutasította*** azokat, akik a Templomban adtak-vettek.

Vagyis rövid időn belül (a szamáron lovaglás és a fügefával „beszélgetés" után) harmadszor van dolgunk *jelképes prófétai cselekedettel* (vö. Jer 19,1.10-13), a *templomi* üzemmel szembeni *demonstrációval*, amelyet nyugodtan nevezhetünk *forradalmi, de erőszakmentes* tettnek (ahogyan az volt a szombatra vonatkozó törvények többszöri áthágása is a *zsinagógai* rendszerrel szemben), s amely *tiltakozás* volt az áldozatbemutatásból bőséges hasznot húzó templomi arisztokrácia és főpapság *uralma*, és közvetve a megszálló római *uralom* ellen is (hiszen a

főpapot csak Róma „előzetes hozzájárulásával" lehetett megválasztani) – örök példát adva egyúttal követőinek, hogyan kell ellenállást tanúsítaniuk az erőszakos, elnyomó rendszerekkel szemben.

Az adódó végkövetkeztetés tehát: Jézus nem megtisztítani, hanem *megszüntetni* akarta az áldozati állatokkal folytatott kereskedést (és a részben ennek szolgálatában álló pénzváltást). Csakhogy áldozati állatok nélkül nincs kultikus áldozat, így hát ez azt jelenti, hogy *magukat a kultikus áldozatokat* akarta ***megszüntetni***, mert azok egyfajta *cserekereskedelmet* jelentenek az ember és Isten között (áldozatbemutatásért jó termés, jó egészség, sikeres felvételi, karrier, jó házasság, anyagi gyarapodás stb., stb. cserébe), Isten országában, a szeretet rendjében pedig nincs helye ilyesminek, csak a *kérésnek* (vö. Mk 11,17), ahogyan egyetlen valamirevaló családban sem üzleti alapon és módon nyújtják egymásnak a szolgálatokat. – Ezen értelmezés mellett szól nemcsak Jézus több más megnyilatkozása (Mk 13,2; 14,58; Jn 2,19; 4,21.23; Mt 5,23-24), hanem a jeruzsálemi ősgyülekezetnek az a gyakorlata is, hogy – legalábbis a fennmaradt hagyomány szerint – csak az ima-istentiszteleteken vettek részt a jeruzsálemi templomban, a kultikus áldozatok bemutatásában nem.

A Templom „lerombolása"?

A közfelfogás szerint Jézus megjövendölte a jeruzsálemi templom későbbi (ténylegesen Kr. u. 70-ben bekövetkezett) lerombolását, amikor azt mondta: *„Nem marad itt kő kövön, amit le ne rombolnának"* (Mk 13,2). Ha azonban pontosabban fordítjuk a mondatot, és Jézus szemléletének egészében helyezzük el, akkor más eredményre jutunk.

A szó szerinti fordítás kétségtelenül furcsán hat, de közelebb visz a lényeghez: ***„Semmiképp sem hagyatik itt kő kövön, amely le ne romboltatna majd!"*** Ha a szenvedő szerkezetet mindkét esetben Isten cselekvésének körülírásaként értelmezzük (*passivum divinum*), akkor a mondás azt jelenti: *„Isten tervében, Isten szándéka szerint ez a templom már nem létezik.*"

Részletesebben: Jézus élesen szemügyre vette a „templomi üzemet", és *átlátta* annak *istenellenességét*, akár az áldozatbe-

mutatással kapcsolatos üzletelés (Mk 11,15), akár a templomkincstár dolgában (Mk 12,41-44.40). Átlátta, hogy a templomi kultusz, vagy tágabban: a kultusz által jelképezett vallás az Istenbe vetett bizalom helyett az Istennel folytatott üzletelésre (Mk 11,15), Isten akaratának megtevése helyett Isten megvesztegetésére (Mt 9,13), az emberekkel való megbékélés helyett az isteni bocsánat elnyerésének technikáira nevel (Mt 5,23-25). Nem volt hát nehéz arra a *következtetésre* jutnia, hogy ezt a kultuszt, ezt a vallásosságot Isten el akarja törölni, az ő szemében mindez már a múlté (vö. Mk 14,58).

Ezért küzdött Jézus maga is e vallásosság ellen, nemcsak *tanításával*, hanem azzal is, hogy meg akarta ingatni e vallás *pénzügyi* alapjait a templomadó megtagadásával (Mt 17,24-26), a papságnak jól jövedelmező „korbán" (Mk 7,9-13) és az áldozati adás-vétel (Mk 11,15) istenellenesnek nyilvánításával, valamint a szegények adományaiból (is) élő papságnak címzett súlyos figyelmeztetéssel (Mk 12,40) – és ezért akart „három nap alatt" (azaz hamarosan) egy másik „templomot" fölépíteni (feltéve, hogy Jn 2,19-beli mondását hitelesnek tekinthetjük), azt a „modelltársadalmat", amelyet ő Isten országának hívott. Radikális *valláskritikájában* komoly *prófétai* hagyományra támaszkodhatott (pl. Iz 58,1-10; Oz 6,6).

Szó sincs tehát itt a jeruzsálemi templom fizikai lerombolásának „megjövendöléséről"! Ezt megerősíti, hogy Jézustól idegen mindenféle apokaliptikus találgatás (vö. Lk 13,23-24; 17,20-21; Mk 13,3-4.9a.28-29).

Valamit azonban érdemes hozzátenni: Úgy tűnik, Jézusnak csak az áldozati kultusz, ill. az általa jelképezett vallásosság ellen volt kifogása (ld. még Mk 14,15!), „a kérés/az imádkozás minden nép számára nyitva álló házaként" (Mk 11,17) felfogott „istentiszteleti hely" ellen azonban nem, mint ahogy a zsinagógába is eljárt, amíg csak tehette, és soha nem emelt szót annak léte ellen.

Isten nem avatkozik be

Jézus szenvedés-bejelentésének valószínűleg legősibb változata Márk evangéliumában (hagyományos fordításban) így hangzik (9,31): *„Az Emberfia emberek kezébe adatik"*, hagyományos értelmezése pedig: Jézust a zsidó nép vezetői kiszolgál-

tatják a rómaiaknak, akik keresztre feszítik őt. Mivel azonban úgy tűnik, hogy az idézett mondásnak a Lk 9,44-beli változata a hitelesebb, abban érdemes keresni Jézus eredeti üzenetét: ***„Vegyétek fületekbe ti ezeket a szavakat! Az embernek ugyanis, és így nekem is számolnom kell azzal, hogy Isten emberek kezének szolgáltat ki."***

Először is nagyon fontos e mondás *keretezése*, mert különös súlyt ad a közrefogott mondanivalónak. Az emberek mind csodálják Jézus összes tetteit (9,43b), s ebben a magasra szökött hangulatban mondja el Jézus a rettenetes kijózanító szavakat, amelyeket éppen tanítványainak kellene befogadniuk (hangsúlyos „ti": 9,44a), de ők nem értik beszédét, és félnek is megkérdezni tőle annak értelmét (9,45), alighanem azért, mert ösztönösen el akarják hárítani maguktól annak megértését, sejtvén rettenetes mélységeit.

Ami a *fordítást* illeti: 1) Az eredetiben olvasható *„emberfia"* jelentése: „az ember (általában)", de mivel itt Jézus nyilvánvalóan önmagáról beszél, ezért fordítottam értelemszerűen úgy, hogy „az ember általában, és így én is". 2) A „kiszolgáltattatik" kifejezés Isten nevének körülírása (*passivum divinum*), ezért tényleges jelentése: „*Isten* kiszolgáltatja..." 3) Lukács emelkedettebb nyelvezetének tudva be és a jövő idő szokásos körülírásának tekintve a *mellein* + *főnévi igenév* szerkezetet (*mellei paradidoszthai*), lehetetett volna egyszerűen így fordítani: „Isten ki fogja szolgáltatni az emberfiát..." A *mellein* azonban igen gazdag jelentésű ige, sok egyéb mellett azt is jelenti, hogy „kell", „muszáj" és „megemlékezik valamiről, számításba vesz". A *szövegösszefüggés* (a keretezés) és az alábbiakban kifejtett tartalom miatt döntöttem úgy, hogy a fordításban figyelembe veszem mindezeket a jelentéseket.

Az ember erőszakos emberek kezébe esik. Önmagában véve ez csak mindennapos, szomorú tapasztalat. Mi olyan különös és megfoghatatlan hát Jézus kijelentésében? Az, hogy noha tanítványai a Messiásnak tartották őt (Mk 8,29), s azt gondolták róla, hogy Isten különleges védelme alatt áll (Mt 16,22), *ő is alá van vetve* a dzsungel törvényének! Feltétlenül tanítványai lelkébe kellett vésnie tehát kudarcának, bukásának és szenvedésének lehetőségét, sőt valószínűségét. *Egyfelől* ezt hangsúlyozza a

nagy lelkesedés közepette: „Jegyezzétek meg jól: Nekem is számolnom kell azzal, hogy emberek kezébe kerülök..."

De hol marad Isten? Mindenestül benne van a dologban: éppen *Isten „szolgáltatja ki"* az embert, még „kedvenc fiát" is (Mk 1,11; 9,7; 12,6) brutális embereknek (és természeti katasztrófáknak, betegségeknek, baleseteknek...) – azáltal, hogy nem avatkozik bele az események menetébe. Ezt hangsúlyozza Jézus *másfelől*.

Ennél keményebb kijózanítás aligha lehetséges Istennel kapcsolatban, ez az ateizmus határát súrolja. Bár különbséget tett Isten be nem avatkozása és a bűnös emberi kiszolgáltatás között (ld. Mk 14,41.42 és Lk 17,21; 22,22), Jézus nem adott racionális magyarázatot a megmagyarázhatatlanra (nem oldotta meg elméletileg a „teodícea-problémát"), hanem szerényen tudomásul vette – és *mégis* bízott Istenben, nem vonta kétségbe abszolút jóságát. Ez a „mégis" választja el Jézus józanságát azok józanságától, akik azt mondják: Nincs Isten. S ha létezik „jézusi misztika", akkor az ebben a „mégis"-ben áll.

Vegyünk kardot?

A Lukács-evangélium 22. fejezetének 35-38. verseiben foglalt párbeszéd hagyományos fordítása és értelmezése *felszólító módban* fogja fel, és „komolyan veszi" a 36. verset: *„...akinek nincs kardja, adja el a köpenyét, és vásároljon!"* (Valójában inkább tőrről kellene beszélni, hiszen kardot csak a rómaiak viselhettek, a zsidóknak megtiltották). Ez a *szó szerinti* értelmezés vezetett a középkorban „a két kard elméletéhez" (amelynek értelmében az egyik változat szerint mindkét kard a pápát illeti meg mint Krisztus helytartóját, s ő kölcsönzi a világi hatalmat a császárnak, a másik változat szerint az egyik kard az egyházat illeti meg, a másik az államot, s így az egyházi és az állami hatalom egyenrangú), vagyis Jézusnak ezekkel a szavaival *igazolták az erőszakot* és a „szent háborúk" gyakorlatát. A mai magyarázók többsége már tisztában van ennek a „logikának" a képtelenségével, és – bár változatlanul felszólító módban, de – *jelképesen* fogják fel Jézus szavait, mégpedig *vagy* annak a veszélynek a jelképeként, amely *az utolsó jeruzsálemi napokban* fenyegette Jézust és tanítványait, *vagy* annak az üldöztetés-

nek a jelképeként, amely *később* várt Jézus követőire (vö. Mt 10,34; Lk 12,51).

Ha igazuk lenne azoknak, akik *az erőszak igazolását* látják a 36. versben, és azt mondják: a végén, amikor veszélyessé vált a helyzet, a korábban erőszakmentes Jézus is belátta, hogy „végső soron szükség van az erőszakra", akkor ez azt jelentené, hogy Jézus, szembekerülve addigi felfogásával és gyakorlatával, megtagadta korábbi önmagát, azaz leszámolt az ellenségszeretetről (Mt 5,43-45; Lk 6,32-35), a megbocsátásról (Mt 6,12; Mk 11,25-26) és az erőszakmentességről (Mt 5,38-42; Mk 11,16; Lk 9,55; Mt 26,52 // Lk 22,51) szóló tanításával.

Az említett két *jelképes értelmezés* már összhangban van Jézus szellemiségével, de az *első* esetben érthetetlen, hogy Jézus miért egy ilyen könnyen félreérthető, és egész korábbi tanításának ellentmondani látszó felszólítással hívta fel tanítványai figyelmét a helyzet veszélyességére. És milyen céllal, ha egyébként meg akart volna maradni az erőszakmentesség mellett? A *második* jelképes magyarázatnak pedig semmi köze nincs a konkrét helyzethez.

Nyilvánvalónak látszik tehát, hogy *mindhárom* fenti magyarázat tévút. A történetnek és a szövegnek azonban lehetséges olyan értelmezése, amely *konkrétan kapcsolódik* a helyzethez is, és Jézus korábbi tanításával és gyakorlatával is teljes *összhangban áll* – csupán azt kell feltételeznünk, hogy a fent tárgyalt fügefatörténethez hasonlóan itt is az a kulcs, hogy kérdésekként (ez esetben ironikus kérdésekként) értelmezzük Jézus szavait. Ennek alapján így történhettek a dolgok:

Elmúltak már a szép galileai napok, amikor az emberek mindenütt barátságosan fogadták Jézust és tanítványait. Az ellenséges Jeruzsálemben veszélyes a helyzet, a levegőben lóg Jézus letartóztatása (vö. Jn 11,57). Ebben a légkörben (talán valóban az utolsó vacsora titkos összejövetelén, talán már korábban) elfogyhatott a tanítványok Istenbe vetett bizalma, és elkezdhettek így gondolkodni: „Most már nekünk kell gondoskodnunk magunkról! Most mindegyikünknek pénzre lesz szüksége, meg útravalóra, és mindenekelőtt fegyverre, hogy megvédhessük magunkat. Egy kardra nagyobb szükség lesz, mint egy köpenyre!"

Jézus meghallhatta ezt, vagy tudomást szerezhetett erről (vö. Mk 8,16; 9,33-34), ezért megkérdezi tőlük: ***„Amikor erszény és tarisznya nélkül küldtelek szét titeket, szenvedtetek-e hiányt valamiben?”*** (Vö. Lk 9,1-6.) Gyanútlanul rávágják: „Semmiben.” Mire záporoznak az ironikus *kérdések*: *„Úgy? Tehát* ***most már*** *nem érvényes, amit korábban tanultatok és megtapasztaltatok? Most vigye magával a pénzét, akinek van, s ugyanígy a tarisznyáját? És* ***akinek nincs kardja, az adja el még a köpenyét is, hogy vásárolhasson?”*** (Azaz: kérdéseivel Jézus valójában *tanítványai* véleményét *idézi*!)

Az egyik, tökéletesen süket és vak tanítvány erre rávágja: „Uram, nézd, van itt két kard!” Mire Jézus csak annyit mond: ***„Elég!”*** Bár az ironikus kérdések után lehetne ezt is ironikusan értelmezni: „Bőven elég. Még sok is – hiszen egyre sincs szükségünk!”, de valószínűbb, hogy egyszerűen csak azt jelenti: „Elég ebből az ostoba beszédből” (vö. 5Móz 3,26)!

„Vissza a kardot!”

A Jézus letartóztatása körüli tumultusban egyik tanítványa előrántja – hagyományos fordításban – a kardját (valójában inkább a tőrét), rásújt a főpap egyik szolgájára, és levágja annak fülét. Jézus azonban határozottan leinti: ***„Tedd vissza a helyére kardodat, mert mindazok, akik kardot ragadnak, [a] kard által vesznek el!”*** (Mt 26,52)

E felszólítás *közhelyszerű értelmezése* – „aki erőszakot alkalmaz (esetleg az emberölésig menően), az maga is erőszak áldozata lesz (esetleg meg is ölik) – két szempontból sem jöhet szóba: *egyrészt* Jézus nem azért tanított, hogy közhelyeket ismételgessen, főképp nem olyan végsőkig kiélezett helyzetben, mint az itteni, *másrészt* ez a közhely a gyakorlatban nem is állja meg a helyét, mert rengeteg gyilkos (sőt tömeggyilkos!) „ágyban, párnák közt” hal meg, miközben erőszakot nem alkalmazó emberek sokaságát gyilkolják le.

A felszínes, közhelyszerű értelmezés abból fakad, hogy a görög *apollüein* (elveszejt/elvész) igének csak a konkrét, fizikai értelmét veszik figyelembe, pedig nagyon határozottan megvan az átvitt értelmű, lelki-szellemi jelentése is – Jézus ajkán is. Jézus azt vallotta: Isten nem akarja, hogy csak egy is „elvesz-

szen" a kicsik közül (Mt 18,14), és hogy Isten olyan, mint az egyetlen elveszett báránynak utánamenő pásztor, illetve az elveszett drachmáját megkereső asszony (Lk 15,4-7.8-10), ezért saját küldetésének is az „elveszettek" megkeresését és megmentését tartotta (Lk 19,10 és Mt 15,24), és tanítványait is ezzel a küldetéssel bízta meg (Mt 10,6). Arról az „elveszettségről" van itt szó, amelyet Zakeus példája mellett (Lk 19,1-10) a „tékozló fiú" esete szemléltet a legjobban: hátat fordított az apai háznak és az ott érvényes törvényeknek, és ezért – bár fizikai értelemben életben maradt! – a szó lelki-szellemi-erkölcsi-egzisztenciális értelmében „elveszett" (Lk 15,24). Úgy is mondhatnánk: ez az „elveszettség" az Isten országán, azaz a (jézusi értelemben vett!) *szeretet világán kívüli létet* jelenti, és ezzel együtt az embernek *mint embernek a tönkremenését*, ahogy erről más alkalmakkor beszélt Jézus: „Aki meg akarja menteni életét, el fogja veszejteni [tönkre fogja tenni]..." (Mk 8,35; Lk 17,33).

Mindezek alapján már nem nehéz megfogalmazni Jézus itteni mondásának jelentését: aki erőszakot alkalmaz embertársa ellen, az a *saját maga* által alkalmazott erőszak *következtében* – „a saját kardja által"! – „elvész", lelki-szellemi-erkölcsi értelemben halott lesz („emberileg tönkremegy"), mert szembekerül a szeretetnek az ellenségre is érvényes követelményével (Mt 5,44). *Erről* a halálról beszél Jézus az „elveszettség" párhuzamos kifejezéseként a „tékozló fiúval" kapcsolatban kétszer is: „...halott volt, de életre kelt, elveszett, de rátaláltunk" (Lk 15,24.32). (Természetesen ebből a halálból is fel lehet támadni, ahogyan például épp a tékozló fiú példabeszéde tanúsítja.)

„Ne...", vagy „Nem..."?

Getszemáni-kerti imádságos vívódása során Jézus azt kérte Atyjától: ***„Ha lehetséges, távozzék el tőlem ez a pohár"*** (vagyis a rá váró szenvedés). Majd a szokványos fordítás, ill. értelmezés szerint így folytatta: *„De ne az történjék, amit én akarok, hanem amit te!"* (Mt 26,39)

Csakhogy az eredeti szöveg egyáltalán nem ilyen egyértelmű, ugyanis első részében hiányos mondatról van szó, amelyben a görög *ti* lehet alanyeset is, de lehet tárgyeset is; ennek megfelelően kétféle szó szerinti fordítás lehetséges: „De ne

az..., amit én akarok, hanem amit te!" – „De nem azt..., amit én akarok, hanem amit te."

A mondat szokásos kiegészítése: „Ne az *történjék* , amit én akarok..." helytelen, mert *ellentétben áll* Jézus *istenképével*; az ő Istene nem akarja, hogy kegyetlenül megkínozzák és kivégezzék őt: sem azért, hogy ezzel engesztelést nyújtson neki (Róm 5,10), sem azért, hogy így mutassa meg irántunk való szeretetét (Jn 3,16; 1Jn 4,10), sem bármi egyéb okból. Isten nem „akarja", hogy Jézus szenvedjen, csak elviseli, ha mégis szenvednie „kell" e világ törvényszerűségeinek következtében. (E törvényszerűségeket ő alkotta meg, mégsem függetlenítheti magát tőlük, ha nem akarja „bábszínházzá" lefokozni teremtését, illetve nem akar hazugságba, álságos megtévesztő műveletekbe bonyolódni.)

Jézus istenképének és szellemiségének, valamint az adott lélektani helyzetnek egyaránt megfelel viszont a „Nem azt *fogom cselekedni* , amit én akarok..." kiegészítés. Eszerint a) Isten csak azt akarja, azt kívánja tőle (mint minden embertől), hogy *helyesen cselekedjék*, még ha az szenvedésbe kerül is, vagyis egyenes gerinccel járja végig útját, félelem és gyűlölet nélkül; b) Jézusnak valódi „kísértése" lehetett, hogy megmagyarázza magának: *most* el kell menekülnie *innen*, hogy *később* eredményesebben dolgozhasson Istenért *másutt* (akár „pogány" vidéken is). A kitartást akarta Isten, az elmenekülést akarhatta Jézus.

Jézus végkövetkeztetése: „Nem azt fogom cselekedni, amit én akarok, hanem amit te. *Itt és most* kell félelem és gyűlölet nélkül hirdetnem az örömüzenetet – a templomi hierarchiának, még ha az életembe kerül is!" Feltehetően segítette e döntésében, hogy fölerősödött benne korábbi felismerése: „Aki tönkreteszi életét az örömüzenetért, meg fogja menteni azt" (Mk 8,35).

(2015)

Jézus valláskritikája

Sokan sokféleképpen magyarázzák Jézus viszonyát a zsidósághoz (kora zsidóságához), közelebbről a zsidó valláshoz. Az egyik szélsőség teljesen feloldja Jézust a zsidóságban („csak egy rabbi a sok közül, még ha kiemelkedő is"), a másik teljesen szembeállítja a zsidósággal („új vallást alapított"). A probléma és annak „megoldása" sokkal összetettebb ennél. Általánosságban talán így fogalmazhatunk: Jézus nem függetleníthető korától és környezetétől, de nem egyszerűen annak terméke; Jézusban erősen élnek a zsidó gyökerek, de messze túlnő azokon.

Jól szemléltetheti ezt a megállapítást, ha – még mindig csak általánosságban – egy pillantást vetünk Jézus és a mózesi törvény viszonyára.

Egyfelől azt mondja: „Ne gondoljátok, hogy azért jöttem, hogy hatályon kívül helyezzem a törvényt vagy a prófétákat! Nem azért jöttem, hogy hatályon kívül helyezzem, hanem hogy teljessé tegyem" (Mt 5,17)[1], és határozottan megvallja, hogy „az összes parancsok közül az első" Izrael hitvallása: „Halld, Izrael, az Úr, a mi Istenünk az egyetlen Úr! Szeresd az Urat, a te Istenedet…" (Mk 12,29). – Másfelől félreérthetetlenül közli,

[1] E szavak folytatása, a 18-19. v. nem tekinthető hiteles jézusi mondásnak: valójában azt a mózesi törvény egyes parancsainak érvényessége körüli ősegyházi vitát tükrözi, amely a törvényhez kötődő zsidókeresztények és a szabadabb felfogású pogánykeresztények között folyt: ebben egyrészt különbséget tettek nehéz és könnyű, fontos és jelentéktelen parancsok között, másrészt az ellenfelet nem zárták ki Isten országából, csak jelentősebb vagy csekélyebb helyet juttattak neki (Mt-komm., 117. lábj.). – Az alábbiakban a „komm." rövidítés Márk-, Lukács- és Máté-kommentáromra vonatkozik.

hogy „a törvény csak [Keresztelő] Jánosig volt érvényben, attól kezdve Isten országa hirdettetik örömüzenetként” (Lk 16,16)[2], és „ha a ti igazságosságotok bőven fölül nem múlja az írástudókét és a farizeusokét, semmiképp nem mentek be a Mennyek országába” (Mt 5,20)[3].

Jézus tehát egyfelől alkalmazkodik népe vallásához-vallásosságához, másfelől azonban gondtalanul bírálja, sőt felülbírálja azt, olyannyira, hogy nem túlzás azt állítanunk: *szinte minden szava és tette* kritikája annak a vallásnak, amelyben felnőtt. Az alábbiakban négy pontban fogjuk kifejteni ezt, bemutatva Jézusnak az ószövetségi[4] istenképen gyakorolt kritikáját, bibliakritikáját, kultuszkritikáját és vallási politikai kritikáját.[5]

Az öröklött istenkép kritikája

Jézus egész valláskritikájában ez a leggyakrabban előforduló mozzanat, amely több változatban jelenik meg.

Az Ószövetség önközpontú, ***önmaga tiszteletét*** feltétel nélkül megkövetelő, önmaga dicsőítését elváró Istenével Jézus az emberért lévő Istent állítja szembe: jelképesen, és egyúttal elvi magaslaton fejezi ki ezt a szombattal kapcsolatos állásfoglalása: „A szombat lett az emberért, nem pedig az ember a szombatért”

---

[2] Ezt a tételt húzza alá a „színeváltozás” eseménye, amelyben Isten üzeneteként hangzik el: „Ez az én szeretett fiam! Őrá hallgassatok” (Mk 9,7) – vagyis ne Mózesre és Illésre, ill. ne próbáljátok „közös nevezőre hozni” Jézust Mózessel és Illéssel (vö. Mk 9,4-5).

[3] Ezt a tételt fejtik ki aztán a híres „antitézisek” (Mt 5,21-48): ezeknek az elemzése önmagában is elégséges lenne ahhoz, hogy helyes képet alkossunk Jézus és a Törvény viszonyáról.

[4] Tisztában vagyok az „Ószövetség” sokszínű jelentéstartalmával, de az alábbiakban általánosító, és ezért leegyszerűsítő módon használom az „ószövetségi” jelzőt, részben a mózesi törvényre, részben a Jézus korabeli zsidó közgondolkodásra vonatkoztatva. Hozzátehetjük azonban, hogy ez az „ószövetségi” istenkép lényegében megegyezik a vallások „általános” istenképével.

[5] Jézus egy-egy tanítása vagy cselekedete olykor két kategóriába is sorolható: egyszerre jelentheti az istenkép és a – tág értelemben vett – kultusz (vallásgyakorlat) kritikáját.

(Mk 2,27). Az Ószövetségben épp ennek az ellenkezője áll, vagyis hogy Isten nem az ember javára, hanem saját dicsőségére rendelte el a szombati nyugalmat: „A hetedik nap... *szent Jahve számára*" (2Móz 35,1-3). Jézus azonban frontális támadást intéz a megkövesedett szombattörvény mögötti megkövesedett istenkép ellen, amint ezt sokszorosan igazolja a szombattal kapcsolatos törvényeket megszegő magatartása, elsősorban *a szombati gyógyítások*.[6]

A Márk által tévesen Jézusnak is szájába adott[7] ószövetségi felfogással szemben, amely szerint Isten képes bármit megtenni, vagyis mindenható, Jézus kifejezetten és többször is rámutatott arra, hogy Isten ***nem mindenható***, például nem képes megakadályozni, hogy az ember „emberek kezébe essék" (Mt 16,21-23 // Mk 8,33; Lk 9,44-45), és nem képes minden rosszat kiküszöbölni a világból (Lk 17,1).

Jézus felfogásában az is Isten mindenhatóságának korlátozását jelenti, hogy az ő Istene *csak szeretni tud*, haragudni vagy rosszat tenni (például övéinek ellenségeit kiirtani) nem.[8] [9]

Ennek az emberrel törődő, az emberről gondoskodó[10], „csak jó" Istennek az egyetemes szeretete sajátosan mutatkozik meg

---

[6] Vö. Mk 3,1-6; Lk 13,10-16; 14,1-6; Jn 5,1-15; 7,23; 9,1-16; ld. még a szombati kalásztépést: Mk 2,23-27.

[7] A gazdag ifjú történetében: „Istennek minden lehetséges" (Mk 10,27).

[8] Az ezzel ellentétesnek látszó jézusi kijelentések vagy *nem tőle származnak*, csupán a szájába adták őket (pl. Mt 18,34-35; 22,7; 25,41; Mk 12,9; komm. 698. lj.; Lk 17,34-35), vagy csak *látszólag* mondanak ellent Jézus felfogásának (pl. Mk 3,29; komm. 135. lj., ill. Mk 11,14; komm. 654. lj.; Mk 11,25-26; komm. 673-675. lj. és Mk 16,16; komm. 1040. lj.).

[9] Érdekességként megjegyezhetjük viszont, hogy van Jézusnak egy olyan mondása, amely *az embert* tünteti fel szinte mindenhatónak: „Minden lehetséges annak, aki bízik Istenben" (Mk 9,23; komm. 489. lj.).

[10] Példabeszéd az ég madarairól és a mezők virágairól (Lk 12,22-28; komm. 750. lj.), a felzörgetett barátról és az igaztalan bíróról (Lk 11,5-8 és 18,1-5; komm. 632. és 1152. lj.), vagy annak kijelentése, hogy Isten „minden szál hajunkat számon tartja" (Lk 12,6-7; komm. 715-716).

abban, hogy ***nem személyválogató***, hanem szeretete magától értetődően és feltétel nélkül kiterjed a „bűnösökre" is, amint ezt látványosan szemlélteti a béna meggyógyítása (Mk 2,1-12)[11], Máté meghívása a szűkebb tanítványi körbe (Mt 9,9-13), Zakeus meglátogatása (Lk 19,1-10)[12] vagy Jézus viselkedése a „bűnös asszonnyal" (Lk 7,36-50)[13], elvi magaslaton megfogalmazva pedig az elveszett bárányról, az elveszett drachmáról és az elveszett fiúról (Lk 15,3-7.8-10.11-32), valamint a szőlőmunkásokról szóló példabeszéd (Mt 20,1-15). Jézus végső tanúságtétele ezen istenképe mellett, hogy imádkozott felfeszítőiért: „Atyám, bocsáss meg nekik" (Lk 22,34)[14].

Isten személyválogatás nélküli, a bűnösökre is feltétel nélkül kiterjedő jósága egy másik, talán még érzékenyebb (ha nem a legérzékenyebb) ponton is érinti az ószövetségi (és általánosan emberi…) istenképet: eltörli annak ***Isten igazságosságáról*** alkotott elképzelését, amely a legegyszerűbb megfogalmazásban így hangzik: Isten a jókat megjutalmazza, a rosszakat megbün-

---

[11] Mk-komm. 61. lj.: Akkoriban (is) úgy gondolták, hogy a betegség Isten büntetése az illető, vagy elődei (nyilvánvaló vagy titkos) bűneiért. Jézus kijelentése, „Isten megbocsátja/megbocsátotta bűneidet", azt jelenti: Betegségednek semmi köze a bűneidhez. Isten nem fizet betegséggel a bűnökért, hanem megbocsátja a bűnöket, mégpedig ingyen!

[12] Lk-komm. 1236., ill. 1240. lj.: A „mivel ő is Ábrahám fia", azaz „Ábrahám népéhez tartozik" (vö. Lk 13,16: „Ábrahám leánya") forradalmi jelentőségű értelme – tekintettel a korabeli közfelfogásra – az, hogy „ő is Izrael népének *egyenjogú* tagja – bár »bűnös« vámos". És ahogy a szövegösszefüggés egyértelműen mutatja („Ma jött el a megmentés…, *mivelhogy*..."), ez azt is magában foglalja, hogy *nem* „érdemeiért" (megtéréséért és bőkezű jóvátételéért), hanem „alanyi jogon", egyszerűen mint embernek *jár neki* is a „megmentés", *az „üdvösség"* felkínálása, amit Jézus szállásvétele jelképez!

[13] Lk-komm. 301. és 311. lj.

[14] Lk-komm. 1641. lj.: A „…mert nem tudják, mit cselekszenek" kiegészítés hitelességét erősen kétségessé teszi az, hogy Jézus egész életében Isten feltétel nélküli és mindenkire érvényes megbocsátását hirdette (vö. pl. Mt 5,43-45; Lk 6,32-35), és soha, egyetlen egy alkalommal sem említett olyasféle korlátozást, hogy Isten megbocsátása csak a „tudatlanságból" elkövetett bűnökre vonatkozna.

teti. Jézus szerint viszont Isten olyan, aki „fölkelti napját gonoszokra és jókra, esőt küld igazaknak és bűnösöknek" (Mt 5,45), egyetlen kérő szóra (Mt 18,26), vagy egy éppen csak megkezdett bűnvallás nyomán (Lk 15,21) elengedi az ember „végtelenül nagy" („tízezer talentumnyi") bűnadósságát (Mt 18,23-33; Lk 15,11-32)[15]. Itt – sok más példa képviseletében – ismét a béna meggyógyításának története (Mk 2,1-12) szolgálhat látványos gyakorlati példaként, mert Jézus kijelentése: „Isten megbocsátja bűneidet", azt jelenti: az ószövetségi felfogással[16] szöges ellentétben Isten nem bünteti „igazságosan" betegséggel a bűnt, hanem ingyen (!)[17] megbocsátja, és engesztelő áldozat bemutatását sem kéri, hiszen nincsen benne harag, amit ki kellene engesztelni (vö. Mt 5,23).

Az áldozati kultusz alább bemutatandó kritikája egyúttal az ószövetségi istenkép kritikáját is jelenti: az áldozatbemutatás ugyanis egyfajta cserekereskedelmet jelent az ember és Isten között, az Istenbe vetett bizalom[18] (*piszteuein, pisztisz*) helyett

---

[15] A tékozló fiú apja egyszerűen túllép az igazságosságon: elcsavargott fia hazatérésekor elmarad az erkölcsi prédikáció, nincs leszámolás, nincs egyezkedés, mi illeti meg a hazatért tékozlót, és mi nem, és végképp nincs szó büntetésről.

[16] Vö. Jn 9,2!

[17] A béna sem bűnvallomást nem tesz, sem bűnbánatot nem tanúsít, de még csak bocsánatot sem kér, mint a 10 000 talentummal tartozó szolga vagy a tékozló fiú!

[18] Jézus egész működésével, tanításával és viselkedésével is azt akarta elérni, hogy az ember többé ne a szorongás, a rettegés és az élet megcsonkításának forrásaként gondoljon Istenre (vö. pl. Mk 2,5; komm. 61. lj.), hanem fordítson hátat ennek a felfogásnak, és térjen vissza az Isten iránti feltétlen *bizalom* útjára. Ez a bizalom aztán szinte automatikusan magával hozza az ember *fizikai* és *morális* jobbulását (ahogyan – megfelelő körülmények közé kerülve – a vetőmag is „automatikusan" hoz termést: Mk 4,26-28!): a *testi* betegségek gyógyulását („A *bizalmad* gyógyított meg téged": Mk 5,34.37; 10,52; továbbá 2,5; 7,28 és általánosítva: 9,23; ellenpróba: Mk 6,5-6), a *halálfélelem* megszűnését (vö. Mk 4,40; komm. 188. lj.), illetve az *erkölcsi* megtérést (a kincset, igazgyöngyöt talált ember *örömében* adja el mindenét: Mt 13,44-46; vö. Mk-komm. 580. lábj., utolsó előtti bek.; ellenpróba: Lk 15,25-30; vö. még Tamás-ev. 7. logion: „*kín nélkül* [más fordítások-

az *Istennel folytatott üzletelésre* nevel (áldozatbemutatásért cserébe bűnbocsánat, jó termés, jó egészség, karrier, jó házasság, anyagi gyarapodás stb., stb.), holott Isten országában, a szeretet rendjében nincs helye ilyesminek, csak a kérésnek (Mk 11,15-17)[19]. (Nyelvi telitalálat tehát Jézus szóválasztása a templomot illetően: „üzletközpont"[20].)

Ám Isten igazságosságának „eltörlése" Jézus részéről nem jelenti azt, hogy Isten igazságtalan lenne, csupán azt, hogy Isten mérhetetlenül ***több, mint igazságos***: feltétel és korlátozás nélkül, egyetemesen szeret, ahogyan ezt a szőlőhegy munkásairól szóló, „vérlázító" példabeszéd tanúsítja (Mt 20,1-15)[21].

Noha Jézus korlátozás nélkül képviselte, hogy Isten nem személyválogató, ezen belül maradva azonban óriási ***hangsúlyáthelyezést*** hajtott végre. Az ószövetségi felfogásban ugyanis Isten elsősorban a gazdagok és a hatalmasok Istene: a gazdagság és a társadalmi nagyság Isten áldása, az Ő tetszésének jele. Jézus a feje tetejére állította ezt az értékrendet, az ő szemében Isten elsősorban a szegények és a „kicsik", azaz a társadalmi ranglétra alján elhelyezkedők Istene: a) A gazdagság Isten és Isten ügyének talán legnagyobb ellenfele; a „Mammon" valóságos „ellenisten" (Mt 6,24 // Lk 16,13)[22], és „szerencsések a

---

ban: habozás/zokszó nélkül] a nagy halat választotta").

[19] Mk-komm. 657. lj., továbbá Mk 13,2; komm. 777. lj.; vö. még Mk 10,15; komm. 580. lj., 2b-c pont!

[20] Jn 2,16b.

[21] A szőlősgazda kifejezetten közli az egész napot végigdolgozók, majd a fizetéskor lázadozók szóvivőjével: „Nem vagyok veled igazságtalan! Nem egy dénárban egyeztél meg velem?..." De a tékozló fiú példabeszéde is mutatja, hogy az igazságosságon fölülemelkedő Isten nem igazságtalan: a példabeszédbeli apa megérti, hogy otthon maradt fia úgy érzi, igazságtalanul bántak vele, továbbá elismeri az igazságosság iránti igényét, de közli vele, hogy valójában nem érte őt semmiféle jogtalanság (vö. Mt 20,13!), hiszen minden, ami a sajátja, az a fiáé is. (De itt sem valamiféle hideg-rideg igazságosságról van szó: idősebbik fiát is anyaian „Gyermekem"-nek szólítja, szívére beszél, kérleli, megindokolja neki, miért is „kell" most ünnepelni.)

[22] Lk-komm. 1042. lj.: A pénzközpontúság voltaképpen a Mammon vallásos szolgálata, *bálványimádás*, mert ez a szolgálat kizárólag Istent, az „egyetlen urat" illeti meg: az embernek őt kell szeretnie

szegények, akik éheznek és sírnak, mert számukra van az Isten országa" (Lk 6,20-21)[23], de „könnyebb a tevének átmennie a tű fokán, mint a gazdagnak bemennie Isten országába" (Mk 10,25)[24]. – b) A vendégségről mondott példabeszéd egyértelművé teszi, hogy Isten szemében a „kicsiség", a szolgálat, a társadalmi ranglétra alján elhelyezkedés számít értékesnek, és aki társadalmi nagyságra, hatalomra tör, az Isten szemében kicsi, értéktelen lesz[25] (Lk 14,7-11)[26].

Bibliakritika

Jézusra nem volt különösebben jellemző, hogy az ószövetségi Szentírásra hivatkozott, vagy azzal érvelt volna, mégis van három nagyon fontos és tanulságos eset.[27]

Az egyikben – a „názáreti székfoglaló" alkalmával (Lk 4,16-22), saját küldetését értelmezve – Jézus ***kihagyott egy félmondatot*** az általa idézett Izajás-szövegből (Iz 61,1-2): a „kihirdessem az Úr kedves esztendejét" után már nem olvasta föl, hogy „és Istenünk bosszújának napját".[28]

(„előnyben részesítenie"), mégpedig „*teljes* szívével, *teljes* lényével, *teljes* gondolkodásával és *teljes* erejével" (Mk 12,29-30); itt különösen fontos, hogy az „erő" a héberben azt is jelenti: tőke, vagyon, pénz!

[23] A részletes magyarázatot ld. Lk-komm. 150-159. lj.

[24] Vö. Mk-komm. 596-597. lj.

[25] Persze ebből nem következik, hogy Isten szeretete ne áradna rá ugyanúgy!

[26] Vö. Lk-komm. 889. lj.

[27] Kevésbé jelentős persze van több is, például Mk 11,17 (Iz 56,7 és Jer 7,11); 12,10 (Zsolt 118,22-23); 12,36 (Zsolt 110,1); Mt 8,4 és Lk 17,14 (3Móz 14,2-32).

[28] A Lukácsnál olvasható idézet több ponton is problematikus („meggyógyítsam a megtört szívűeket – a vakoknak/elvakítottaknak szemük felnyílását – szabadon bocsássam a meggyötörteket"), de az említett félmondat elhagyása (a 19. versben) minden bizonnyal Jézus tudatos tette volt.

Álláspontomat megerősíti egyrészt egy *formai* mozzanat, mégpedig az „és összegöngyölte a könyvtekercset..." megjegyzés (20. v.), amely teljesen fölösleges lenne, ha nem azt akarná kifejezni: Jézus éppen *itt* tett pontot a felolvasott szöveg végére, másrészt az a *tartalmi* érv, hogy Isten bosszújának elvetése tökéletes összhangban áll Jézusnak a

A másikban – a gazdag ifjúval beszélgetve (Mk 10,17-22) – Jézus ***betoldott egy félmondatot*** az általa idézett Tízparancsolatba (2Móz 20,2-17 és 5Móz 5,6-21), ugyanis annak egyik szövege sem tartalmazza a „Ne rabolj!" felszólítást[29], amellyel Jézus feltehetően 5Móz 24,14-re utalt, s akkor ez azt jelenti: „a munkásnak kijáró bér meg nem adásával ne rabold ki őt", vagyis a kizsákmányolást tiltja.

A harmadik esetet tarthatjuk a legsúlyosabbnak, ekkor ugyanis – a válás lehetőségéről vitázva a farizeusokkal (Mk 10,2-9) – a Tóra egyik kijelentésével ***szembeállította*** annak másik kijelentését, nevezetesen: a válást megengedő részt (5Móz 24,1) emberi találmánynak minősítette, a válást ellenző részt viszont (1Móz 1,27) Isten akaratának.

Mindhárom példa Jézus szabad, sőt kritikus bibliakezeléséről tanúskodik, amelynek súlyát akkor értjük meg igazán, ha felidézzük az egykori rabbik felfogását: „Nem lesz része a jövendő életben annak, aki azt mondja: »Az egész Tóra Istentől van, ennek a versnek a kivételével, amelyet nem Isten mondott, hanem Mózes.« Az ilyenre vonatkozik: »Megvetette Jahve szavát«."[30] A szentírási helyek közötti válogatással Jézus kimerítette az eretnekség fogalmát, hiszen a „herezis, heretikus" kifejezés a (többek között) „kivesz, kiválaszt, válogat" jelentésű görög *haireiszthai* igéből származik.

Érdemes megemlítenünk még egy kicsit más jellegű, de idetartozó negyedik esetet is. Ekkor Jézus nem kapcsolódott konkrétan az ószövetségi Biblia egyik helyéhez sem, ám annál jelentősebb, hogy *az egész Tórára* vonatkozik általános jellegű, rejtett utalása: „Az ég és a föld elmúlik, az én tanításom[31] azonban nem múlik el" (Mk 13,31)[32]. A korabeli írástudóknak az volt a

---

„*csak* szerető Isten"-ről adott tanításával. Csupán a kora keresztény apokaliptikusok „helyesbítik" majd Jézus istenképét, és hirdetik az evangélistáktól kezdve (pl. Lk 19,27) Pálon át (pl. Róm 12,19-20) a Jelenések könyvének szerzőjéig (pl. Jel 6,10 és 8-9. fejezet), hogy Isten bosszújának napja nem marad el, csak későbbre tolódott.

[29] 19. vers.

[30] Babiloni Talmud, Szanhedrin 99a, Baraita.

[31] Szó szerint: szavaim.

[32] Nem zárható ki, hogy utólag adták Jézus szájába ezt a mondást,

véleményük (amit aztán később tévesen Jézus szájába adtak[33]), hogy „ég és föld könnyebben múlik el, mint hogy egy veszszőcske is elvesszen *a Törvényből*" (Lk 16,17; Mt 5,18). Jézus feltehetően ezzel állította szembe azt a meggyőződését, hogy „ég és föld elmúlhat, de ***az én tanításom*** nem múlik el".[34]

Kultuszkritika

Az alábbiakban a legtágabb értelemben vett kultusz, a hétköznapi értelemben vett vallásosság, vallásgyakorlás kritikájáról lesz szó.

A zsidó gyakorlati vallásosság három fő területének ***a jótékonykodás, az imádkozás és a böjtölés*** számított. A Máté-evangélium 6. fejezetében ezek egyik közös sajátosságának

---

hiszen kitűnően beleillik a későbbi krisztológia eszmevilágába. Mégis úgy vélem, nem idegen a történeti Jézustól, föltéve, hogy gondolkodásának egészében elhelyezve értelmezzük.

[33] Hiszen a Tóra-, sőt Biblia-kritikus, a Törvény előírásait nemegyszer áthágó Jézus nem hirdethette a Törvény abszolút sérthetetlenségét. Ám az is lehetséges, hogy mivel sem a héberben, sem a görögben nem használtak központozást, így idézőjeleket sem, idézetként, a törvénytudók nézetének idézéseként kell felfognunk a Törvényt abszolutizáló mondást.

[34] A kétségtelenül kemény megfogalmazás ellenére nem az „én"-re kell tenni a hangsúlyt, hanem a „tanításom"-ra. Jézus ugyanis nem hagyott kétséget a tekintetben, hogy számára *Isten* az egyedüli Úr (Mk 12,29), az egyedüli Atya (és ezzel atyai tekintéllyel bíró: Mt 23,9), az egyedüli Jó (Mk 10,18), és *őhozzá mérve* ítélte meg aztán a legnemesebbnek vagy leginkább Isten elgondolását tükrözőnek tűnő emberi gondolatokat is (pl. Mt 16,23: „emberi módon gondolkodol", Lk 9,55: „nem tudjátok, miféle lélek lakik bennetek"). Az ő szavai tehát csak azért biztosabbak, mint a Tóra szavai, mivel töretlenebbül tükrözik Isten gondolatait, hiszen azokat közvetlenül szoros istenkapcsolatából merítette (vö. Lk 10,22), nem pedig az „atyáktól", a „régiektől" vette.

De érvelhetünk Jézus e mondásának hitelessége mellett egyszerűen azzal is, hogy tanítása „csak" annyi volt, hogy szeretet az Isten, és az ember akkor cselekszik helyesen, ha (Isten példája szerint) szeret. Nem kellett tehát nagy merészség (még kevésbé isteni mivolt) annak kijelentéséhez, hogy ez nem veszíti érvényét. Olyan ez, mintha azt mondta volna: „Ég és föld elmúlhat, de a kétszer kettő mindig négy marad."

kritikájával találkozunk (6,1-4.5-6.16-18): mind a három megnyilvánulást fenyegeti az a veszély, hogy a vallásos ember azért gyakorolja őket, *hogy az emberek megbámulják* érte[35], elnyerje a többiek tetszését. Ekkor a vallásosságnak, amelynek gyökere és meghatározója az istenkapcsolat (kellene, hogy legyen), voltaképpen már nincs is köze Istenhez. Jézus figyelmeztet: Isten tetszését és barátságát csak az nyeri el[36], aki nem saját becsvágyának kielégítése és az emberek elismerésének elnyerése érdekében segít a rászorulókon, gyakorolja az imádkozást vagy a böjtölést[37], hanem „rendeltetésszerűen" él ezekkel.

Az imádságra vonatkozóan Jézusnak van még három kritikus megjegyzése; az első kettő általános érvényű, a harmadik sajátosan a papokat érinti.

„Amikor imádkoztok, ne hajtogassátok folyton ugyanazt, mint a pogányok! Ők ugyanis úgy vélekednek, hogy *sok beszédükért* hallgatja meg őket [az istenség][38]. Ne legyetek tehát

---

[35] A *theaszthai* = megnéz, megbámul, csodájára jár ige a *thea* = nézés, szemlélés – színjáték, színi előadás, színház („teátrum") főnevet rejti!

[36] Szó szerint: „csak az kap fizetséget Istentől". Csakhogy: Jézus egyik fő törekvése az volt, hogy az ember istenkapcsolatát megtisztítsa az „úr–szolga" viszonytól (Lk 17,7-10; komm. 1110. lj), illetve a „kereskedői gondolkodásmódtól" (Mk 11,17; komm. 657. lj.), s így az „igazságos megfizetés" szemléletétől is (Mt 20,1-15). A „fizetség" szó itteni használata tehát csak ironikus vagy átvitt értelmű lehet. Mindezt részletesen ld. Lk-komm. 167., 178. és 185. lj.

[37] A böjtöléssel kapcsolatos szakasz (Mt 6,16-18) nagy valószínűséggel nem Jézustól származik, mert ő radikálisan elvetette a kultikus böjtölést (ld. Mk 2,19a; komm. 82., 86. és 87. lj.), így a nem képmutató böjtölésre sem biztathatta követőit. Ebben az esetben a Jézus útmutatása ellenére a böjtöléshez visszatérő keresztények felfogása tükröződik itt (vö. Mk 2,19b-20; komm. 88. lj.). Ha azonban mégsem erről lenne szó, hanem az osztozás, az önfegyelem gyakorlása vagy a mélyebb istenkapcsolat érdekében végzett böjtölésről, akkor természetesen erre is vonatkozik a jótékonykodással és az imádkozással kapcsolatos jézusi figyelmeztetés.

[38] Ennek hátterében az a mágikus felfogás áll, hogy (helyes) nevének kimondásával és ismételgetésével cselekvésre lehet kényszeríteni az istenséget, konkrétan: „engedelmessé lehet tenni", rá lehet venni, hogy teljesítse a hozzá forduló ember vágyát, kívánságát.

hozzájuk hasonlóvá, hiszen Atyátok tudja, mire van szükségetek, még mielőtt kérnétek őt" (Mt 6,7-8)![39]

Másutt Jézus arra hívja föl a figyelmet, hogy *mielőtt imádkozásba kezdenénk*, bocsássuk meg másoknak, amit vétettek ellenünk[40] (Mk 11,25), különben nem lehetünk békében Istennel, és imánk füstbe megy[41]. Kérdezhetnénk: Imádságunkkal miért nem menekülhetünk ellenségeink vagy a minket megbántók elől Isten védőszárnyai alá (ahogy ez számos zsoltárnak az alapgondolata)? Azért, mert az az Isten, akit Jézus Atyaként hirdetett, *mindenkinek* Atyja, az elveszett fiaknak is, a minket bántóknak, az ellenségeinknek is. Ő mindenkinek jót akar. Egy ilyen Istennel pedig nem lehetünk békében addig, amíg nem érzünk és cselekszünk úgy, mint ő, aki fölkelti napját a rosszakra is, és esőt ad a bűnösöknek is (Mt 5,45).

A papokat[42] különleges veszély fenyegeti az imádkozással összefüggésben, mégpedig az, hogy színlelésből hosszasan

---

[39] Jézus alaptapasztalata (Mk 1,11; komm. 16. lj.) az, hogy Isten jóságos és gondoskodó Apa („Abba"), ezért mondhatja, hogy értelmetlen és fölösleges úgy viszonyulnunk hozzá, ahogyan a „pogányok" a maguk istenségeihez: nem kell előzetesen tájékoztatnunk őt szükségleteinkről, és rábeszélnünk őt a segítségnyújtásra, hiszen ő eleve tudja, mire van szükségünk, s amire valóban szükségünk van, azt kész is megadni. Ezért imádságunkat is kizárólag az Isten apai gondoskodásába vetett bizalomnak kell meghatároznia (vö. Mt 7,7-11).

[40] Más összefüggésben (Mt 5,23-24) azt is elmondja, hogy előzetesen azokat a bűnöket is rendeznünk kell, amelyeket mi követtük el mások ellen.

[41] Azt jelentené ez, hogy Isten feltételhez köti megbocsátását? Nem. Csak arról van szó, hogy aki elutasítja a megbocsátást (azt, hogy ő maga megbocsásson), az ezáltal magát a Megbocsátást, Istent, az ő lényegét utasítja el, ezért *nem részesülhet* a tőle jövő, különben mindenki számára feltétel nélkül készen álló megbocsátásban.

[42] Márk az írástudókra vonatkoztatja a Jézus által kárpált magatartást; ez előfordulhatott az ő körükben is (ha például özvegyek jogi tanácsadójaként léptek föl), de egyáltalán *nem volt jellemző* az írástudók „osztályára", viszont *kifejezetten jellemző* volt a papokra, hiszen ők egyfelől valóban az özvegyek „vagyonát" is begyűjtő templomkincstárból éltek, másfelől naponkénti foglalkozásuk volt (az áldozatbemutatás és) a hosszas imádkozás, a liturgia végzése, aminek valóban bizonyos ellenszolgáltatás jellege volt.

imádkoznak, s közben „felélik az özvegyek házát” (Mk 12,40). Ha a papok továbbajándékoznák a még szegényebbeknek, ami az önkéntes adományokból a gazdagoktól és a szegényektől befolyt, minden rendben lenne, hiszen nem sérülne „Isten (mindenkit magában foglaló) családjának” szeretetrendje, amelyben csak a kérésnek és a kölcsönös ajándékozásnak van helye, az üzletelésnek nincs (Mk 11,15); ők azonban ehelyett látszólag tisztességes, mert látszólag Istennek tetsző „ellenszolgáltatást nyújtanak”: bemutatják az áldozatokat és eléneklik a sok fenséges zsoltárt. Jézus szerint ezért „súlyosabb ítélet”[43] vár rájuk.

A hétköznapi értelemben vett vallásosság a Jézus korabeli zsidóságban is erősen kötődött a templomhoz, a templomi istentisztelethez, a papsághoz – és így mindezeknek pénzügyi feltételeihez is: a jeruzsálemi templom fenntartását szolgáló templomadóhoz, illetve a papok meg a leviták megélhetését szolgáló tizedhez, valamint a „korbánhoz”, vagyis a templomnak nyújtott fogadalmi adományokhoz.

A templomadó megfizetését – Péter közvetítésével – Jézustól is számon kérték az illetékes adószedők, ő azonban így válaszolt Péternek: „Mit gondolsz, Simon? A földi királyok kitől szednek vámot vagy adót? Fiaiktól, vagy az idegenektől?” Péter logikus válasza nyomán pedig – „Az idegenektől” – kijelentette: „A fiak tehát mentesek” (Mt 17,24-26). Azaz: Jézus szerint a templomhoz fűződő viszonyt (is) az Istenhez fűződő viszonynak kell meghatároznia[44], az pedig, ha helyes, nem hatalomra és jogra épülő, hideg uralmi viszony, mint a földi uralkodók és alattvalóik között. Csak egy világi módon felfogott „Isten országában” lenne helyénvaló a templomadó (avagy „egyházi adó”). Isten azonban Atyánk, s az apák nem adóztatják meg fiaikat. Ez a családiasság végét jelentené. A fiak szabadok. (Ez nem azt jelenti, hogy minden kötelezettségtől szabadok, csak

[43] Nem derül ki, kikre vár kevésbé súlyos ítélet, de talán nem tévedünk nagyot, ha a közönséges rablókra gondolunk, akik a maguk módján szintén fölélik az özvegyek házát, de legalább nem keverik bele Istent a dologba: a rablók tevékenysége után „csak” a *semmi* marad az özvegyeknek, a papok viszont „*negatívumot* hoznak létre”, mert meghamisítják Isten szándékait, és megbecstelenítik őt.

[44] Ld. fönt, az istenkép kritikája, 19. lábj.

nem kényszerből, hanem *önkéntesen* járulnak hozzá – lehetőségeik szerint – a családi vagyonközösséghez.[45]) Idézett kijelentésével tehát Jézus elvből tagadja a templomadót, ami természetesen létében fenyeget minden templomi rendszert, hiszen azzal a következménnyel jár, hogy már nem a templomból élő papság, hanem a hívők lelkiismerete határozza meg, hogy *önkéntes* adományaikkal a szükséget szenvedőkön akarnak-e segíteni, avagy fenn akarnak-e tartani egy lelki hatalmi rendszert.[46]

Súlyosan bírálja Jézus a farizeusok ***tizedfizetését*** is: „Jaj nektek, mert tizedet adtok ugyan mentából, kaporból és minden zöldségféléből, viszont kikerülitek Isten[47] ítéletét és szeretetét”

---

[45] Vö. Mk 10,28-30; komm. 600-601.

[46] A Mt 17,27-ben leírt csodatörténet hiteltelenségét már enyhén szólva furcsa volta is mutatja – ámbár az is lehet, hogy eredetileg nem csodatörténet volt: nem tartalmazta a „Ha felnyitod a száját” kifejezést, és a „Találsz benne egy ezüstpénzt” azt jelentette, hogy a kifogott és aztán eladott hal majd meghozza a templomadó értékét – és a „Ha felnyitod a száját” kifejezés betoldásával csak később csináltak belőle természeti csodát. De ha eltekintünk a csodás mozzanattól, akkor sem tekinthetjük hitelesnek Jézus felszólítását, mert az, hogy a botránykeltéstől való félelmében Jézus visszavonja merész döntését, amelyet az imént igazolt Istenhez fűződő újfajta viszonyával, tökéletesen ellentmond prófétai fellépésének (vö. Mt 15,12-14a – komm. 591 és Lk 6,46-47.49 – komm. 211). Viszont a templomadóra mondott elvi „nem”-et taktikázásból gyakorlati „igen”-né változtatni, ez alighanem nagyon is megfelelt bizonyos zsidókeresztény csoportoknak, amelyek nem akarták megbotránkoztatni zsidó környezetüket. Megerősíti ezt az állításunkat, hogy hasonló motivációból hasonló változtatást hajtottak végre egy másik jézusi mondáson is, és a „nem böjtöléstől” (Mk 2,19) visszatértek az „újbóli böjtöléshez” (Mk 2,20; vö. fönt, 37. lábj.)

[47] Az ítélet (*kriszisz*) elsődlegesen az ítélés/megítélés folyamatát jelenti, a *döntést* arról, mi helyes, mi helytelen – mégpedig *Isten* döntését, akkor is, ha ő nincs külön megnevezve (vö. Lk 11,32; Mt 5,21-22 helyes fordításban: „Hallottátok, hogy Isten azt mondta a régieknek: Ne ölj!... Én viszont azt mondom nektek, hogy mindenkire ítélet vár, aki csak haragszik is a testvérére”; itt a „mondatott” *passivum divinum*, vagyis Isten határozatáról, erkölcsi „ítéletéről” van szó). Ennek megfelelően „Isten szeretetén” *Istennek* az ember iránti szeretetét – mint mércét – kell érteni (nem pedig az ember Isten iránti szeretetét).

(Lk 11,42). Jézus nem vitatja el a farizeusoktól, hogy nagyon komolyan veszik saját előírásaikat; bírálata nem is a buzgóságukra, hanem annak téves irányára vonatkozik: Elmennek a mellett, mi a helyes *Isten* szemében, és a mellett, hogyan szeret *Isten*, márpedig Jézus szerint kizárólag ez a mérce[48]. Magyarul: saját előírásaik megtartásával „kikerülik", kijátsszák Isten akaratának követését és Isten szeretetének utánzását, az irgalmasság gyakorlása *helyett* „áldozatot mutatnak be"[49].

Még keményebb szavakkal ostorozza ezt a magatartást Jézus ***a korbán*** gyakorlatáról szólva: „Remekül vetitek el Isten akaratát [annak érdekében], hogy megőrizhessétek a ti [saját] hagyományaitokat. Mózes ugyanis azt mondta: »Tiszteld apádat és anyádat!«... Ti viszont azt mondjátok: »Ha valaki azt mondja apjának vagy anyjának: Korbán – vagyis áldozati adomány – az, amivel hasznodra lehetnék«, [akkor már] nem engeditek meg, hogy az illető bármit is tegyen apjáért vagy anyjáért. Így helyezitek hatályon kívül Isten szavát hagyományotok révén, amelyet ti magatok tettetek hagyománnyá[50]" (Mk 7,9-13). – A *korbán* „intézményével" a farizeusok és az írástudók (Mk 7,5) zseniális trükköt eszeltek ki arra, hogyan játszhatják ki Isten akaratát – Istenre hivatkozva: Ha valaki „korbánnak", a templomnak szánt áldozati adománynak minősítette azt, amivel (idős) szüleit kellett volna segítenie, akkor mentesült a szülők támogatását előíró 4. parancsolat hatálya alól, s ráadásul élete végéig használhatta a szóban forgó javakat, minthogy azok csak saját halála után szálltak át a templomra! „Mellesleg" az effajta adományok igen hasznosak voltak a templom gazdasági bázisa és mindazok számára, akik a templomból éltek…

---

[48] Vö. Mk 7,8-9.13; 10,5-6; 10,18-19.

[49] Vö. Mt 9,13; 12,7.

[50] A mondat második fele a szokott fordítások szerint („amelyet áthagyományoztatok") fölösleges ismétlés; az eredeti, valóban nem könnyen fordítható kifejezés (*hé paredókate*) értelmét így fogalmazhatjuk meg: Isten akaratát oly módon helyezitek hatályon kívül, hogy saját „áthagyományozásotokkal" azt teszitek szent „hagyománnyá", amit akartok. (A szóban forgó kifejezésben a *hé* a vonatkozó névmás módhatározói részes esete.)

Mielőtt rátérnénk Jézus kultuszkritikájának utolsó, legkeményebb mozzanatára, említsük meg az iménti bírálat egy másik változatát, amellyel két, lényegében azonos helyzetben találkozunk (Mk 7,1-8 és Lk 11,37-41 – ez utóbbit „sűríti" Mt 23,25-26). Farizeusok és írástudók szemére vetették Jézusnak, hogy étkezés előtt nem végezte el a szokásos szertartásos kézmosást, és ezzel megsértette a ***kultikus tisztasági***[51] ***előírásokat***. Márknál Izajást (29,13) idézve válaszol Jézus, „hiábavaló istentiszteletnek" nevezi a kultikus tisztaság megtartását, és a korbánnal kapcsolatban is elhangzott kritikáját fogalmazza meg: „Isten akaratát figyelmen kívül hagyjátok, és [helyette] emberek hagyományához ragaszkodtok" (8. v.). A Lukács által közölt jelenetben azt is megmondja, hogy e hamis tisztaság helyett hogyan lehet eljutni az igazi tisztaságra: „Adjátok oda a tálban lévőket[52] adományként [a rászorulóknak], és íme, [rögtön] minden tiszta lesz számotokra" (41. v.)![53]

---

[51] Nem a fizikai tisztaság, a higiéné kérdéséről van itt szó, hanem az ún. kultikus tisztaságról, arról, hogy mi az, ami összefér, vagy nem fér össze Isten tisztaságával, szentségével, azaz lényegileg arról, hogy mitől válik az ember tisztává, értékessé, vagy pedig értéktelenné Isten szemében, teológiai megfogalmazásban: „mitől igazul meg". (A „tisztátalan"-nak megfelelő görög *koinosz* = közös szó arra utal, ami a hamis isteneket szolgáló „pogányokkal" közös, vagyis az igaz Istentől idegen, mondhatnánk úgy is, profán.)

[52] A kézmosás elhagyásának vádja nyomán Jézus itt a kultikus tisztaságmánia egy másik megnyilatkozását veti ellenfelei szemére: kínosan ügyelnek a poharak és tálak külső tisztaságára, és – a téma hitelesebb, mátéi változatában (23,25) – leleplezi, hogy ezek a tálak ugyanakkor tele vannak azzal, amit másoktól raboltak el. (Ez a szemrehányás eredetileg aligha szólt a farizeusoknak és írástudóknak, mert rájuk egyáltalán nem volt jellemző a rablás, hanem inkább a vámosoknak, akiknél Jézus szintén gyakran vendégeskedett – őket viszont aligha izgatta a poharak és tálak kultikus tisztogatása. Ily módon ezek a szövegváltozatok rámutatnak az áthagyományozás folyamatának bonyodalmaira.)

[53] Márknál később a tisztátalanság/tisztaság gyökérmozzanatára is rámutat Jézus: „Semmi, ami kívülről megy be az emberbe, nem teheti tisztátalanná… Ami kijön az emberből, a teszi tisztátalanná az embert, ugyanis belülről, az ember szívéből jönnek elő a gonosz megfontolá-

A kultusznak, az „istentiszteletnek” alighanem minden vallásban ***az áldozatbemutatás*** a „csúcsa”, a legfontosabb megnyilvánulása. Kultuszkritikájában Jézus ez ellen intézte a legkeményebb támadást.

Hallgatói bizonyára megdöbbentek már akkor is, amikor egy alkalommal így nyilatkozott: „Ha [áldozati] adományodat az oltárhoz viszed, és ott eszedbe jut, hogy testvérednek valami [panasza] van ellened, hagyd ott adományodat az oltár előtt, menj el[54], *előbb békülj ki testvéreddel*, azután jöjj el, és vidd oda[55] adományodat” (Mt 5,23-24)! Tréfával fűszerezett, mégis sokkoló prédikációjával Jézus egyszerű igazságot akar belevésni hallgatói lelkébe: Istennel jóban lenni csak úgy lehet, ha békességre jutunk embertársainkkal, vagyis a kultikus engesztelő áldozat, amelyet embertársainkat megkerülve szeretnénk felajánlani neki, semmit sem ér.[56]

---

sok…” (7,17-21).

[54] Szó szerint véve Jézus hallatlan és lehetetlen dolgot kíván, hiszen az ember mégsem hagyhat ott egy levágott bárányt Jeruzsálemben, „az oltár előtt”, hogy közben elintézzen egy talán igen hosszadalmas ügyet (esetleges elutazás Galileába, tárgyalás az ellenféllel, visszatérés Jeruzsálembe); igencsak bűzlene addigra az a bárány… De ami sokkal fontosabb: kultikus okokból engedélyezett volt az áldozatbemutatás megszakítása, de az embertárssal való kiengesztelődés érdekében nem.

[55] Úgy látszik, az ellen nem tiltakozott Jézus, hogy a megtörtént kiengesztelődés jeleként fölajánljuk „adományunkat” Istennek. Mindazonáltal ez az „engedmény” feszültségben áll azzal, hogy Jézus megtiltotta tanítványainak a részvételt a templomi áldozatbemutatásban (Mk 11,15; Jn 2,16 – ld. alább), és egyetlen följegyzés sincs arról, hogy ő maga, vagy később a tanítványai részt vettek volna abban (vö. ApCsel 2,46; 3,1). Elképzelhető, hogy Jézus felfogása e tárgyban is változott az idők folyamán, mint néhány másikban (pl. a Sátánról, vö. Lk 22,31; 10,18 – komm. 1513. és 561. lj.), de könnyen lehetséges, hogy itt is a zsidókeresztények későbbi engedményéről, vagyis betoldásról van szó, vö. fönt, 37. és 46. lábj.

[56] Ugyanezzel a meglepő igazsággal találkoztunk már föntebb is, Mk 11,25-ben is (vö. 41. lábj.), és ugyanezt az alapigazságot fejezi ki Jézus a Mt 25,40-ben: a szerető Isten azonosul a rászoruló emberrel: „Amit egynek tettetek a legkisebbek közül, velem tettétek.”

Még sokkolóbb lehetett az – bár egyáltalán nem a szokásos magyarázat értelmében! –, amit *„a templom megtisztításának”* szokás nevezni. Miről is van itt szó? „[Miután] megérkeztek Jeruzsálembe, és bement a templomba, elkezdte kiutasítani[57] azokat, akik eladtak és vásároltak templomban[58]…” (Mk 11,15)[59]; értelemszerűen ide kell beszúrni a Jn 2,16b-ben megőrzött felszólítást: „Ne tegyétek Atyám házát üzletközponttá!”, majd következhet[60] a bibliai hivatkozás[61]: „Nincs-e megírva,

[57] A kritikus *„kidob”* (*ekballein*) ige összes előfordulásait megvizsgálva állíthatjuk, hogy ez csak a legritkább esetben jelent erőszakos, vagy annak mondható magatartást (Mk 12,6; Lk 4,29; Jn 9,34), különben pedig sokjelentésű szó, főképpen a „démonok kidobására/kiűzésére” vonatkozik (rengeteg helyen), de van olyan értelme is, hogy „elővesz” (Mt 12,35; 13,52; Lk 10,35), „állatokat kienged” (Jn 10,4), „elküld, kiküld” (Mk 1,43; Mt 9,25), sőt kétszer teljesen pozitív értelemben Isten (Lk 10,2), ill. Isten Lelke az alanya (Mk 1,12; vö. Mt 12,28; Lk 11,20); van még egy, gyakran előforduló és az itteni szövegösszefüggésbe pontosan beleillő jelentése: „elvet, elutasít, *kiutasít*” (Mk 9,47; Lk 6,22.42; 13,28; Jn 6,37; 12,31). – Másfelől Jézusról feltételezhetjük, hogy nemcsak maga nem alkalmazott erőszakot, hanem olyasmit sem tett, ami másokat erre ösztönözhetett volna (ilyen a pénzváltók asztalainak felborogatása; még a „legerőszakosabb” leírást adó János is azt mondja: „A galambárusokhoz pedig így *szólt*: *Vigyétek el* ezeket innét”; Mk 11,15 második felét tehát nem tekinthetjük hitelesnek).

[58] Csak a rendkívül problematikus János-szöveg mondja, hogy Jézus „kidobott mindenkit a templom*ból*”, a szinoptikusok szerint „elkezdte kidobni/kidobta azokat, akik a templom*ban* adtak-vettek” (konkrétan: a templom udvarán).

[59] Nyelvtanilag nem igazolható, hogy János szövegében a kötelekből font korbács használata az emberekre és az állatokra is vonatkozik, ellenkezőleg: meggyőzően alátámasztható, hogy „a juhokat is, meg az ökröket is” felsorolás (*te... kai...*) csak az előző félmondatban található „mindenkit/mindeneket” (*pantasz*) értelmezése, *kifejtése*, tehát a korbácsos „kidobás” csak az állatokra vonatkozik, de nagy valószínűséggel rájuk is csak jelképes értelemben, mert tényleges kihajtásuk a zsúfolt templomtérről fizikai képtelenség lett volna.

[60] Mk 2,17.

[61] Iz 56,7.

hogy »az én házamat a kérés házának nevezik majd minden nép számára« (Mk 11,17)?"

Az 57-59. lábjegyzetben foglaltak alapján olyan történést kell feltételeznünk, amely tettekben is megnyilvánuló, látványos rendzavarás volt, de semmiféle nagyobb csődületet, tömegjelenetet nem váltott ki, és nem jelentett fizikai erőszak-alkalmazást emberekkel szemben, sőt valószínűleg állatokkal szemben sem. Konkrétan a következőképpen gondolhatjuk el: Jézus felszólította a templomudvar*on* árusító és vásárló embereket, hogy hagyják abba ezt a tevékenységet, és vigyék el onnét állataikat; ehhez fűzte hozzá tanítását (Jn 2,16b), és jelképesen, vagy szavainak tényleges nyomatékosításául (az állatok vezetésére szolgáló kötelekből font) korbáccsal az állatok *felé* sújtott, vagy éppen csak megcsattogtatta azt.

Vagyis rövid időn belül (a szamáron lovaglás és a fügefával „beszélgetés" után) harmadszor van dolgunk *jelképes prófétai cselekedettel* (vö. Jer 19,1.10-13), a templomi üzemmel szembeni demonstrációval, amelyet nyugodtan nevezhetünk forradalmi, de erőszakmentes tettnek (ahogyan az volt a szombatra vonatkozó törvények többszöri áthágása is a zsinagógai rendszerrel szemben).[62]

Semmi fogódzópont sincs annak feltételezéséhez, hogy Jézus az üzleteléssel kapcsolatos csalásokat akarta volna elítélni. Csupán a templom(udvar)on kívülre szorítani a kereskedést, nem lett volna értelme, főleg ezzel a módszerrel. Mk 7,1-23 és Mt 5,23-24 fényében kizárhatjuk Jézus „kultikus tisztaság iránti buzgóságának" lehetőségét is. Ha csak morálisan vagy kultikusan megreformálni/megtisztítani akarta volna a templomi áldozatbemutatást, ehhez joga lett volna, mint minden törvényhű rabbinak, a vallási hatóság azonban olyan rettenetesnek értékelte eljárását, hogy felhatalmazásának bizonyítékát követelte (Mk 11,28).

Egyetlen értelmes magyarázat marad: Jézus nem megtisztítani, hanem *megszüntetni* akarta az áldozati állatokkal folytatott

[62] Ez közvetve tiltakozás volt az áldozatbemutatásból bőséges hasznot húzó templomi arisztokrácia és főpapság uralma ellen (és talán a megszálló római uralom ellen is, hiszen a főpapot csak Róma „előzetes hozzájárulásával" lehetett megválasztani).

kereskedést (és a részben ennek a szolgálatában álló pénzváltást). Csakhogy áldozati állatok (vagy más „áldozati adományok") nélkül nincs kultikus áldozat, így hát ez azt jelenti, hogy *magukat a kultikus áldozatokat* akarta megszüntetni[63], mert azok egyfajta cserekereskedelmet jelentenek az ember és Isten között – Isten országában, a szeretet rendjében viszont nincs helye ilyesminek, csak a kérésnek[64], ahogyan egyetlen valamirevaló családban sem üzleti alapon és módon nyújtják egymásnak a szolgálatokat.[65]

Megerősíti, és a lehető legsokkolóbb módon fejezi ki az imént mondottakat Jézusnak ***a templom jövőjére*** vonatkozó mondása: „Semmiképp sem hagyatik [itt] kő kövön, amely le ne romboltatna majd" (Mk 13,2). A talán körülményesnek ható szó szerinti fordítás a helyes értelmezést szolgálja, a szenvedő szerkezet ugyanis mindkét esetben *Isten* cselekvésére utal (*passivum divinum*), vagyis: „Isten nem hagy [itt] követ kövön, amelyet le ne rombolna majd", magyarul: Isten tervében, Isten szándéka szerint ez a templom voltaképp nem létezik már, ő minden követ lerombolja majd!

Részletesebben: Jézus élesen szemügyre vette a „templomi üzemet" (Mk 11,11), és átlátta annak *istenellenességét*, akár az áldozatbemutatással kapcsolatos üzletelés (Mk 11,15), akár a templomkincstár dolgában (Mk 12,41-44.40). Átlátta, hogy a templomi kultusz, vagy tágabban: a kultusz által jelképezett vallás az Istenbe vetett bizalom helyett az Istennel folytatott üzletelésre (Mk 11,15), Isten akaratának megcselekvése helyett

---

[63] Értelmezésem mellett szól nemcsak Jézus több más megnyilatkozása (Mk 13,2; 14,58; Jn 2,19; 4,21.23), hanem a jeruzsálemi ősgyülekezetnek az a gyakorlata is, hogy – legalábbis a fennmaradt hagyományok szerint – csak az ima-istentiszteleteken vettek részt a jeruzsálemi templomban, a kultikus áldozatok bemutatásában nem.

[64] Ld. fönt, 19-20. lábj. – A görög *proszeukhé* kérést és imádkozást is jelent; Mk 11,15 és Jn 2,16b témájához az előbbi, Mk 15,16-17 témájához (ld. lejjebb) az utóbbi jelentés illik jobban.

[65] Az Istennel folytatott cserekereskedelmet megtestesítő kultikus áldozatoktól természetesen meg kell különböztetni az ember szeretetből fakadó és semmit sem követelő önátadását, amit a vallási nyelvezet gyakran szintén „áldozatnak" nevez.

Isten megvesztegetésére (Mt 9,13)[66], az emberekkel való megbékélés helyett az isteni bocsánat elnyerésének technikáira nevel (Mt 5,23-25). Nem volt hát nehéz arra a *következtetésre* jutnia, hogy *ezt* a kultuszt, *ezt* a vallásosságot Isten el akarja törölni[67], az ő szemében mindez már a múlté.[68]

Ezért küzdött Jézus maga is e vallásosság ellen, nemcsak *tanításával*, hanem azzal is, hogy meg akarta megingatni e vallás *pénzügyi* alapjait a templomadó megtagadásával (Mt 17,24-26), a papságnak jól jövedelmező „korbán" (Mk 7,9-13) és az áldozati adás-vétel (Mk 11,15) istenellenesnek nyilvánításával, valamint a szegények adományaiból (is) élő papságnak címzett súlyos figyelmeztetéssel (Mk 12,40).[69]

Mielőtt rátérnénk e tanulmány utolsó alpontjára, érdemes tudatosítanunk Jézus sokszoros kultuszkritikájának ***visszavisszatérő jellegzetességét***, amelynek két összetevője van: a) Az általa bírált vallásosság/vallásgyakorlás mindig közvetlenül *Istenre* irányul (a szó legtágabb értelmében vett „istentiszteletet" jelent): imádság, templomadó, tized, fogadalmi adomány (korbán), kultikus tisztaság, áldozatbemutatás – ehelyett a helyes *emberi* kapcsolatokat kéri számon: a megbocsátást, az irgalmasság gyakorlását és a rászorulók megsegítését. – b) A „helyes emberi kapcsolatok" az esetek túlnyomó többségében

---

[66] „Tanuljátok meg, mit tesz az: Irgalmasságot akarok, nem pedig áldozatbemutatást" (vö. Ozeás 6,6)!

[67] Úgy tűnik, a – magukat Jézustól eredeztető – keresztény egyházak semmit sem okultak Jézus e tanításából, mert a katolikus egyház mindmáig „Jézus keresztáldozatának vértelen megújítását" végzi a miséken, a protestáns egyházak pedig „Jézus helyettesítő keresztáldozatát" ünneplik istentiszteleteiken.

[68] Szó sincs tehát a jeruzsálemi templom fizikai lerombolásának „megjövendöléséről". Ezt megerősíti, hogy Jézustól idegen volt mindenféle apokaliptikus találgatás (vö. Lk 13,23-24; 17,20-21; Mk 13,3-4.9a.28-29).

[69] A pontosság kedvéért hozzá kell tennünk: Úgy tűnik, Jézusnak csak az áldozati kultusz, ill. az általa jelképezett vallásosság ellen volt kifogása, „a kérés/az imádkozás minden nép számára nyitva álló házaként" (Mk 11,17) felfogott „istentiszteleti hely" ellen azonban nem, mint ahogy a zsinagógába is eljárt, amíg csak tehette, és soha nem emelt szót annak léte ellen.

az anyagi javakkal, a pénzzel függnek össze: nem szabad „felélni az özvegyek házát", nem kell megfizetni a kötelező templomadót, tized fizetése helyett az Isten mércéje szerinti szeretetet kell gyakorolni, a templomnak nyújtott fogadalmi adomány (korbán) helyett az idős szülőket kell támogatni, a kultikus tisztaság ápolása helyett „a tálban lévőket" oda kell adni a rászorulóknak, áldozatbemutatás helyett az irgalmasságot kell gyakorolni[70].

E kettős jellegzetesség láttán az ember hajlamos azt gondolni, hogy a helyes vallásosság Jézus szerint lényegében két dolgot jelent: a megbocsátás gyakorlását és a rászorulók anyagi támogatását…

A vallási politika kritikája

Vallási politikán itt a *vallási alapon folytatott politizálást* értjük, a politizálást inkább a szó hétköznapi, mint szigorú értelmében véve, vagyis az uralkodók hatalomgyakorlásaként felfogott politikáról inkább csak elvi szempontból esik majd szó, a gyakorlati politikai (jellegű) tevékenységet inkább a nép körében figyelhetjük majd meg – s mindezt „negatív fényben", Jézus kritikus szemléletében.

Az élre Jézus híres-hírhedt szállóigévé vált, elvi jelentőségű mondása kívánkozik: „Ami megilleti a császárt, [azt] adjátok meg a császárnak, viszont ami megilleti Istent, [adjátok meg] Istennek" (Mk 12,17)!

A mondás első felének lényege: A *császár nem versenytársa Istennek*, következésképpen mindazt, ami megilleti őt, jó lelkiismerettel megadhatjátok neki, mert ezzel semmit nem vesztek el Istentől, és adjátok is meg neki, ahelyett hogy lázadoznátok ellene![71] A mondás második felének mondanivalója: Az *elsődleges* az[72], hogy *megadjuk Istennek*, ami őt megilleti[73] (minden-

[70] Mt 9,13 – vö. Mt 25,35-36!

[71] Ez nagyon súlyos üzenet volt az adófizetést bojkottáló zelótáknak és minden „igaz zsidó hazafinak" – de semmiképp sem jelenti azt, hogy a császárnak, vagyis az államhatalomnak *bármit és mindent* meg kell adni, amire csak igényt tart, akár az adózást, akár valami mást illetően, hanem csupán azt kell megadni, „ami megilleti" (ennek tartalmát esetről esetre kell konkretizálni).

[72] Jézus válaszának második fele *nem* mellérendelten áll az első mel-

ki másnak pedig csak annyit, ami ezután még „megmarad", vagyis ami ebből következik, illetve ezzel nem áll ellentétben)!

Útmutatásával Jézus – az ókori világban gyakorlatilag ismeretlen módon – egyfelől ***szétválasztotta*** a politikát és a vallást, másfelől – teljes ellentétben Pállal (Róm 13,1-7) – ***megszüntette*** az uralmi struktúrák misztifikálását és abszolutizálását.[74]

Ebből az alapállásból is következik Jézus válasza, amelyet két tanítványa, Jakab és János kérésére ad. A kérés így hangzott: „Add meg nekünk, hogy egyikünk jobbodon, másikunk balodon üljön a te dicsőségedben!" A válasz pedig: „…a jobbomon vagy balomon ülést megadni nem az én ügyem" (Mk 10,37.40).

A Zebedeus-fiak kérelme mögött az a várakozásuk áll, hogy Jézus a saját, Dávid modellje szerinti messiási uralmát[75] fogja

---

lett – mintha bármit is mellé lehetne rendelni Istennek, és lehetséges lenne „két úrnak szolgálni" (vö. Mt 6,24) –, hanem annak tökéletesen fölérendelten, mint az a nézőpont, amelyből az adózást és minden más kérdést is tekinteni kell. Tudományosan fogalmazva: Mk 12,17 hermeneutikai horizontja Mt 6,24.

[73] Jézusnak ezt nem kellett külön meghatároznia, hiszen minden zsidó tudhatta, mert ezt tartalmazta a „főparancs": szeretni őt minden képességünkkel (Mk 12,29-30). Pontosításként legfeljebb annyit tett hozzá, hogy az Isten iránti szeretettől *elválaszthatatlan* az emberek iránti szeretet, Isten egyetemes, azaz *mindenkit* megmenteni kívánó akaratának teljesítése (Mk 12,31).

[74] Felfogása mögött annak az *Istennek* a képe áll, aki a) *nem köthető többé* (mint a nemzeti istenek) egy néphez és földterülethez (Jézus Istene „Izrael Istene" marad ugyan, de nem kizárólagosan: ő azt akarja, hogy a templom „minden nép számára nyitott ház" legyen: Mk 11,17); b) *éppoly kevéssé azonosul* Dávid vagy egy Dávid-utód szakrális zsidó királyságával (vö. Mk 8,29-30; 12,35-37), mint a szakrális pogány Római Birodalommal; c) *nem a politikai-evilági terület „mellett"* akar egy elhatárolt, paradicsomi „Isten országát" létrehozni, hanem éppen e konkrét világ adottságai „közepette" akar fokozatosan „uralomra jutni" („Jöjjön el a te országod!"), akarja a maga szeretetmintájára áthatni és átalakítani a világot, mégpedig d) olyan *emberek által*, akik annak „megadására", megvalósítására törekszenek, ami „megilleti Istent" („Legyen meg a te akaratod!").

[75] Vö. Mt 20,21: *en té baszileia szu* = a te királyságodban; a „dicső-

megvalósítani Jeruzsálemben. Fejükbe vették ugyanis, hogy bizonyára ő a Messiás (Mk 8,29), s most a várt messiási birodalom legfőbb miniszteri helyeire pályáznak „a király jobbján és balján". Jézus határozottan közli velük, hogy nem kínálhat nekik díszhelyeket és hatalmi pozíciókat egy eljövendő messiási birodalomban. Ennek oka egyszerű: ***nem lesz semmiféle jézusi uralom*** (*baszileia szu*), sem Jeruzsálemben, sem „egy eljövendő világkorszakban", sem a túlvilágon, mivel Jézust kizárólag *Isten* „uralmának" (*baszileia tu theu*), „a szeretet országának" megvalósulása érdekli, abban pedig semmiféle emberi uralomnak nincs helye (ld. Mt 23,9.8; Lk 22,25-27). Ha lenne Jézusnak (bármikor, bárhol) valamilyen „királysága, országa, uralma", akkor megilletné őt a hivatalok osztogatása, de neki „nincs ilyen ügye".[76]

Az előbb tárgyalt két helyen is jelen volt már *a messiási problematika*[77], de Jézus kifejezetten is reagált erre, egyrészt általánosságban, másrészt konkrétan a saját személyére vonatkozóan.

Általános jellegű állásfoglalása így hangzik: „Hogyan mondhatják az írástudók, hogy a Messiás Dávid fia[78]? Hiszen maga Dávid mondta a szent Lélek által[79]: »Így szólt az Úr az én

---

ség" ennek a királyságnak a dicsősége.

[76] Az imént említett *tartalmi* érvek mellett a folytatás – „…hanem [azok részesülnek majd benne], akiknek [Isten] elkészítette" – egyenetlen *stilisztikai* kapcsolódása is a mellett szól, hogy ez *nem* Jézustól származik, hanem egy kora keresztény apokaliptikus elképzelést vittek bele Jézus válaszába (vö. Mt 19,28 és főként Lk 22,29-30), így akarva enyhíteni annak határozottságát, s azt sugallva: „Most nem uralkodhattok velem, de később majd igen, ha Atyám megadja nektek."

[77] A „messiás" cím több értelmet is hordozott (prófétai, papi, királyi messiás), Jézus korának közgondolkodásában azonban (és itt éppen erről van szó!) harcos politikai szabadítónak számított: azt várták tőle, hogy megszabadítja Izraelt a „pogány" római elnyomástól.

[78] A „Dávid fia" kifejezés utalhatna a biológiai leszármazásra is, itt azonban inkább a szellemi rokonságot-hasonlóságot-utódlást fejezi ki (vö. Mk 10,47-48; 11,10), annál is inkább, mivel a vér szerinti leszármazás még nem akadálya annak, hogy trónra lépésével a fiú esetleg apjának urává váljék.

[79] Azaz „isteni inspirációra". Mivel azonban Jézus itt épp az idézett

uramhoz: Ülj a jobb kezem felől, amíg ellenségeidet lábad alá vetem!« Maga Dávid mondja őt »urának« – de [akkor] hogyan fia neki" (Mk 12,35-37)?

Kétségtelenül a nagyon nehezen értelmezhető részek közé tartozik ez a néhány mondat, született is számos magyarázati próbálkozás; legvalószínűbb jelentése nézetem szerint a következő: Rámutatva az isteni sugalmazásúnak tartott zsoltárszöveg belső ellentmondására („a Dávid-fia Messiás ura Dávidnak"), Jézus arra világít rá, hogy „a szent Lélek által szóló" Dávid tévedett, mert ***semmiféle messiás*** – vagy legalábbis dávidi stílusú, harcos politikai messiás – ***nem létezik***, hiszen Isten maga az egyetlen „úr" (vö. Mk 12,29!), és ezért az általa akart „világrendben", a szeretet rendjében (= Isten országa) semmiféle emberi uralomnak nincs helye, fegyveres felszabadító harcnak pedig a legkevésbé (vö. Mk 10,40!).[80]

A *konkrét*, saját személyére irányuló messiási várakozásokat pedig a lehető legkeményebben utasította vissza. Tanítványaihoz intézett kérdésére Péter „kivágja az adu ászt": „Te vagy a Messiás!" Márk még elfogulatlanul közli Jézus nyers reagálását, amelyet aztán Lukács már módosít (9,21), Máté pedig egészen az ellenkezőjére fordít (16,17-20): „Erre keményen rájuk szólt, hogy senkinek se beszéljenek őróla" (Mk 8,29-30).

Ez azt jelenti: Jézus sehogyan sem foglalt állást Péter véleményével kapcsolatban!! Már csak a messiási cím (elvi) többértelműsége miatt sem válaszolhatott egyszerű igennel (még utalásszerűen sem), de azért sem, mert a közgondolkodásbeli ér-

---

dávidi gondolat ellentmondásosságát, és ezáltal érvénytelenségét emeli ki, értelemszerűen be kellene toldani: *„állítólag"* [a szent Lélek által], ami aztán azt is jelentheti: Dávid vélte úgy, hogy a szent Lélek sugallatára, de azt is, hogy mások vélik úgy (pl. az írástudók) – vagy mindkettőt.

[80] Ez az értelmezés megfelel annak, hogy Jézus máskor is feltárta a próféták tévedéseit (pl. Mk 9,4-8.12-13; Mt 11,11). Ha viszont ez az értelmezés a helytálló, akkor Lk 4,18-ban „az Úr kent föl engem" nem jelent messiási mivoltot, hanem csak az isteni küldetést emeli ki, amit Jézus nem egyszer hangsúlyozott. – Egy valami egészen biztos: Jézus érvelésének lényege, hogy elhatárolódik a korabeli messiási várakozásoktól.

telmezést határozottan vissza kellett volna utasítania; ráadásul – ahogy az előbb láttuk – mindenfajta messiásvárást elutasított; állást nem foglalását tehát ***semmiképp sem lehet Péterrel egyetértésként értelmezni***. Megerősíti ezt, hogy Péter nyilvánvalóan igenlést várt Jézustól (ahogyan ezt Máté 16,17 majd betoldja), mint ahogy az evangélium első olvasói is, akik már Messiásnak tartották Jézust. Az evangélium feliratának tanúsága szerint (1,1) Márk is annak tartotta; ha tehát tudott volna olyan hagyományról, amely szerint Jézus egyetértett Péter felfogásával, aligha hallgatta volna el! (Írói tisztessége elismerést érdemel!) Jézus csak annyit mond itt, hogy „senkinek se beszéljenek *őróla*" (*médeni legószin peri autu*)[81]: A tanítványoknak *nem* Jézus *személyét* kell igehirdetésük középpontjába állítaniuk, *hanem* Jézus Istenről és az ő országáról szóló *üzenetét*, és azt tetteikkel is hitelesíteniük kell (vö. Mk 6,12-13).

E magyarázat hitelességét a szóban forgó jelenet folytatása teszi egészen nyilvánvalóvá: Jézus hideg zuhannyal akarja lerombolni tanítványai messiási illúzióit, ezért várható szenvedéséről kezd beszélni: „Az emberfiának sokat kell szenvednie…" „Erre Péter magához vonta őt, és kezdett keményen beszélni vele. Ő azonban megfordult, ránézett tanítványaira, keményen rászólt Péterre, és azt mondta: »Menj innen mögém, Sátán![82] Mert ***nem Isten [gondolatai]*** járnak a fejedben, hanem az emberekéi«" (Mk 8,31-33)!

Hogy mit jelenthetett Péter kemény beszéde, hitelesen értelmezi Máté evangélista: „Irgalom neked [Isten legyen irgalmas hozzád / Isten irgalmas lesz hozzád], uram! Ilyesmi nem történhetik veled" (16,22)! A bevett ószövetségi gondolkodás alapján Péter úgy gondolja, hogy ha egyszer Jézus a Messiás,

---

[81] Lukács azt írja: „Felszólította őket, hogy senkinek se beszéljenek erről", vagy „senkinek se mondják el ezt" (9,21: *médeni legein tuto*), és ezzel ugyanazt sejteti, amit Máté nyíltan megfogalmaz: „Rájuk parancsolt, hogy senkinek se mondják el, hogy ő a Messiás" (16,20: *hoti autosz esztin ho khrisztosz*).

[82] Ha nem akarunk átlépni a fantázia birodalmába, és hűségesek akarunk maradni annak a Jézusnak a szellemiségéhez is, aki senkit sem minősített ördöginek (ezt csak Jn 6,70 és 8,44 fogta rá), akkor ezt a megszólítást csak így értelmezhetjük: „A Sátán beszél belőled!"

Isten Fölkentje, akkor nem érheti üldözés, szenvedés, s főképp nem erőszakos halál, hiszen Isten „vigyáz az övéire, megkíméli őket az ilyesmitől”[83]. Ezek azonban Jézus szerint nem Isten gondolatai, hanem emberekéi, vagyis tévesek: az is, hogy Jézus a Messiás, és az is, hogy Jézus nem szenvedhet erőszakos halált!

Tanulságosan vetődik föl a messiási problematika *Keresztelő János és Jézus viszonylatában* is (Lk 7,18-23).

János elküldi két tanítványát Jézushoz, ezzel a kérdéssel: „Te vagy-e »az, aki majd eljön«, vagy mást várjunk?” – János érdeklődése erre az „eljövendő” Messiásra[84] irányul: „Te vagy-e az?” Ez azonban valójában nem pozitív tartalmú *kérdés*, sokkal inkább kérdésbe öltöztetett, csodálkozással és kétkedéssel teli *kritika*, elutasítás (vö. 23. v.!), de legalábbis várakozó álláspontra helyezkedés: „Te nem lehetsz a Messiás!” Hiszen eltérő istenképével és gyakorlatával, azzal, hogy Isten feltétlen és korlátlan jóságát hirdette, illetve asztalközösséget tartott a bűnösökkel, Jézus az ellenkezőjét képviselte János szigorúságának és elvárásainak.

Jézus ügyet sem vet arra, hogy igazolja János számára: valóban ő a Messiás (ez érthető, hiszen – ahogy az imént láttuk – nem tartja magát annak), hanem Izajás prófétára tett utalásokkal[85] arra mutat rá, hogy Isten mit cselekszik általa *most*, s hogy Isten egészen más, mint amilyennek János gondolja őt Kumrán szellemében, majd a kérdésbe öltöztetett kritikára ***kritikus üzenettel válaszol:*** „Jó annak, aki nem tántorul el tőlem.” Ez *meghívás és buzdítás* egykori Mestere számára: „Alakítsd át gondolkodásodat, és – látván-hallván, miket viszek végbe Isten erejéből – ismerd el, hogy Isten nem bosszúálló bíró, hanem mindenkit szerető Atya! Meglátod, valóban jó annak, aki nem utasít el engem, hanem általam a valódi Istenhez csatlakozik!”[86]

---

[83] Vö. Bölcsesség könyve 2,10.18: „Bánjunk el a szegény igazzal…! Mert ha az igaz [ember] Isten gyermeke, akkor Isten a pártjára kel, és kiszabadítja ellenségei kezéből.”

[84] Vö. Mt 3,10-12; Lk 3,16-18.

[85] Iz 29,18-19; 35,5-6; 61,1.

[86] Vö. Mk 1,15; Lk 7,28b; 11,20.

A történet folytatásában Jézus, bár csupán rejtett utalással, de *a nép messiásvárására is reagál:* „Mi célból mentetek ki a pusztába?... Azért, hogy prófétát lássatok?... Mondom nektek: Asszonyok szülöttei között senki sem nagyobb Jánosnál, de aki a legkisebb Isten országában, az nagyobb nála" (Lk 7,24-28).

Ha az „Azért, hogy prófétát lássatok?" kérdés folytatását – „Igen, mondom nektek, prófétánál is nagyobbat" – a szentírásmagyarázók egyöntetű véleményét követve úgy akarnánk értelmezni, mintha Jézus azt mondta volna, hogy János a prófétáknál is nagyobb valaki, akkor egyrészt Jézust *ellentmondásba kevernénk* önmagával[87], másrészt figyelmen kívül hagynánk, hogy a görög szövegben *hiányos mondatról* van szó, amelyet – a megelőző kérdések miatt (háromszoros „Mi célból mentetek ki?") – nem lehet így érteni: „Mondom nektek, hogy prófétánál is nagyobbat [*láttatok*]", hanem csak így: „Igen, azért mentetek ki, hogy prófétánál is nagyobbat [*lássatok*]." De ki nagyobb még a prófétáknál is? Kézenfekvő: a Messiás – és maga Lukács evangéliuma tanúskodik arról, hogy valóban így vélték: „A nép feszülten várakozott, és valamennyien azt fontolgatták szívükben, hátha maga János a Messiás" (3,15); ezt a János-evangélium is megerősíti (1,19-27)!

Tehát Jézus ***nem erősítette meg a nép messiási elképzelését*** sem, hanem egyrészt elismerte Keresztelő János nagyságát[88], másrészt viszont elképesztő keménységgel azt állította, hogy Isten országának legkisebb tagja is nagyobb Jánosnál (és ezzel azt is, hogy János – legalábbis objektíve – kívül van Isten országán). Jézusnak ez az értékítélete érthetővé válik, ha tudato-

[87] Vö. pl. Lk 7,22-23; 7,28; 16,16.

[88] A keleties beszédmód kedvelte a túlzó, nagy hévvel előadott dicséreteket – tehát Jézus mondását nem szabad szó szerint értenünk, mintha az egész addigi történelem legnagyobb alakjának tartotta volna Keresztelő Jánost, de kétségtelenül *rendkívül* nagyra értékelte: elképesztő aszkézisben megmutatkozó könyörtelen keménységét önmagával szemben (Mk 1,6), óriási bátorságát és állhatatosságát a hatalmasokkal szemben (Lk 3,20; Mk 6,17-29), s hogy mindkettővel Istent akarta szolgálni. Iskolájában, amely a halálhoz hasonló alámeríttetést célozta meg, követői megtanulhatták, hogy halálosan komolyan vegyék Istent és a megtérést.

sítjuk, hogy a Jézus által hirdetett „Isten országa" az igazságosságot felülmúló, *határtalanított szeretet* világa[89], János viszont mind istenképét, mind erkölcsiségét illetően megmaradt *az igazságosság és a jog* keretei között[90], akárcsak a tékozló fiú bátyja[91].

A messianizmus, a vallási alapon gyakorolt nemzeti felszabadítási politika[92] legszélsőségesebb és egyúttal *leggyakorlatiasabb képviselői* a zelóták, más néven szikáriusok[93] voltak, akiket Josephus Flavius „afféle jeruzsálemi rablóknak" nevezett[94], és akik erőszakkal akarták lerázni a római igát. A tőlük való elhatárolódással Jézus végképp egyértelművé tette, hogy elutasítja a vallási alapon folytatott politizálást.

Ennek első példája: Egy alkalommal „hírt hoztak Jézusnak azokról a galileaiakról[95], akiknek a vérét Pilátus egybemosta áldozati állataik vérével[96]. [Jézus] megfelelt nekik, mondván:

---

[89] Ld. Mt 5,20 és Lk 4,19; 6,32-36.

[90] Ld. Lk 3,7-9.10-14.

[91] Lk 15,25-32. A párhuzam egyúttal arra is rámutat, hogy az „Isten országán kívüli lét" nem szükségképpen végérvényes: csak addig tart, amíg az ünnepi lakomára bemenni nem akaró báty, illetve Keresztelő János meg nem tér a feltétlen és határok nélküli szeretethez. Mindenki számára ez a feltétele annak, hogy „bemehessen Isten országába" (vö. Mk 1,15; Mt 5,20; Lk 13,24).

[92] Vö. 77. lábj.

[93] A latin *sica* jelentése: rövid, görbe tőr. – Tisztában vagyok a két név (zelóták, szikáriusok) azonosításának bizonytalanságaival, de az egyszerűség kedvéért ennél maradok.

[94] Antiquitates Iudaicae 20, 185-188; De bello Iudaico 2, 254-256. – Vö. Mk 11,17: „…rablók barlangjává tettétek"; Mk 14,48: „..mint valami rabló ellen, úgy vonultatok ki tőrökkel és dorongokkal, hogy elfogjatok."

[95] A legtöbb lázadás Galileából indult ki, ezért a galileaiak általánosságban zelótáknak számítottak.

[96] A zelóták terrorista módszerek alkalmazásával (is) akarták megszabadítani Izraelt a „pogány" római uralomtól, például kihasználták a zarándokok nyüzsgését a jeruzsálemi templom udvarán, s a tolongásban tőrrel leszúrták a rómaiak feltételezett barátait, kollaboránsait. A közeli Antónia-várban tanyázó rómaiak válasza aztán véres megtorlás volt.

»Ti azt gondoljátok, hogy ezek a galileaiak bűnösebbek voltak az összes [többi] galileainál, hogy ilyeneket szenvedtek el.[97] Mondom nektek: Semmiképpen! De ha meg nem tértek, valamennyien hasonlóan fogtok elveszni«" (Lk 13,1-3).

Válaszának első felében („Semmiképpen!") Jézus szeretné kijózanítani honfitársait: Meg akarja szabadítani őket hagyományos istenképüktől, az „igazságos" és „megtorló" Isten képétől, amelynek értelmében Isten a jókat megjutalmazza, a rosszakat megbünteti. Vagyis Isten nem olyan, amilyennek a hírhozók képzelik.[98] Ez azt is jelenti, hogy a Pilátus által lemészárolt zelóták Jézus szerint nem voltak bűnösebbek, mint a többi zelóta.

Válaszának második fele – az iméntiekből következően – nem jelentheti azt, hogy „Ha meg nem tértek, Isten titeket is megbüntet" (akár e világi csapással, akár túlvilági kárhozattal), hanem csak ezt: „Ha ti, akik rokonszenveztek a lemészárolt zelótákkal[99], azonosultok az ő felfogásukkal, céljaikkal és módszereikkel, nem tértek meg, nem változtatjátok meg gondolkodásmódotokat és viselkedéseteket[100], azaz ***ha meg nem tértek*** *a zelótizmusból*, akkor ***ugyanúgy fogtok elveszni***, azaz konfliktusba fogtok keveredni Pilátussal (Rómával), és ugyanúgy le fog(nak) mészárolni titeket."[101]

Jézus ezzel megadta az általa szükségesnek tartott „megtérés", azaz vallási és politikai gondolkodás-átalakítás irányát és tartalmát is: a személyválogatást nem ismerő Istenhez, illetve *az*

---

[97] Jézus nyilván jól ismerte a zelótákkal rokonszenvező kortársai felfogását, nevezetesen azt a véleményüket, hogy Isten nyilvánvalóan csak azért engedte meg ezt a vérfürdőt, mert a szóban forgó „galileaiak", vagyis zelóták bűnösebbek voltak, mint a többi zelóta, és ezért kellett elszenvedniük az erőszakos halált, mintegy Isten büntetéseként.

[98] Újabb adalék ez Jézusnak az ószövetségi istenképen gyakorolt kritikájához (vö. 16-17. lábj.).

[99] Ma úgy mondanánk: terroristákkal.

[100] Ezt jelenti a *metanoein* ige.

[101] A pár évtizeddel későbbi zsidó felkelés kimenetele igazolta Jézust, és megmutatta, hogy a vallásos zelótizmus tévút volt. Természetesen szó sincs arról, hogy Jézus *megjövendölte* volna a bukást, csupán az ok-okozati összefüggésre mutatott rá.

ellenségszeretetre kell megtérni (vö. Mt 5,45).[102] Ily módon Jézus elutasított minden, mégoly vallásos nacionalizmust (de a hazafiságot nem, ld. alább Lk 19,42), és természetesen minden „szent háborút" is; másfelől az ellenségszeretet útját nemcsak Istennek tetszőnek tartotta (Mt 5,45; Lk 6,36), hanem a békességteremtés egyedül hatékony módszerének is (ld. alább Lk 19,42; 23,31).

„A templom megtisztításakor" Jézus nagyon *konkrét módon is* kifejezte elhatárolódását a zelótizmustól. Ezt az elhatárolódást rejti Mk 11,16 kissé homályos megjegyzése: „…nem engedte[103], hogy valaki [valamilyen] eszközt vigyen keresztül a templomon."

A homály feloldásában segít, ha tudatosítjuk, hogy a görög *szkeuosz* szó mindenféle eszközt jelent, azaz nemcsak „háztartási eszközt" vagy „kultikus eszközt", hanem *„harci eszközt"* is, ezért nagyon is megfelelő az itteni alkalmazása, hiszen a római korban a zsidóknak nem volt szabad harci eszközt (például kardot) maguknál tartaniuk, viszont az ember elrejthetett az öltözékében egy hosszú kést bárányvágáshoz (vagy emberek leszúrásához), egy kisebb baltát fahasogatáshoz (vagy mások koponyájának széthasításához), avagy egy rövid, görbe tőrt („Izrael el-

[102] Konkrét példával is szolgál, és éppen a megszálló rómaiakkal összefüggésben: „Aki egy mérföld[nyi munkaszolgálat]ra kényszerít, azzal menj el kettőre" (Mt 5,41)! A szóban forgó kényszerítés eredetileg a perzsa postaszolgálatot jellemezte: az utazó állami hivatalnok igénybe vehetett csomagja számára teherhordó állatot, vagy pedig embert, hogy magányos vidéken elkísérje. Ezt a gyakorlatot a rómaiak is átvették; ezen az alapon kényszerítették például cirénei Simont, hogy vigye Jézus keresztjét (Mk 15,21).

[103] Témánk szempontjából másodlagos, mégis fontos kérdés, *hogyan* „nem engedte" Jézus, hogy valaki harci eszközökkel járkáljon a templom területén? Őröket állított a templom minden kapujához, s azok megmotozták a tömeget? Csak arról lehet szó, hogy (az eladók és a vásárlók *kiutasításával* összhangban, vö. 57. lábj.!) *nem enged*élyezte, azaz *megtiltotta*, mégpedig a saját köreiből valóknak, rajongóinak és/vagy közvetlen tanítványainak, akik galileaiak lévén, eleve hajlottak a zelótizmusra (kettőjük zelóta múltú volt, Simon és Júdás: Lk 6,15-16; vö. Lk 22,38).

lenségeinek" meggyilkolásához), ahogy tették ezt a *zelóták* vagy a szikáriusok.[104]

Tiltását azután így indokolta meg Jézus: „Nincs-e megírva, hogy »az én házamat az imádkozás házának nevezik majd minden nép számára«? Ti viszont terroristák[105] búvóhelyévé tettétek" (Mk 11,17). Azaz nemcsak általános erőszakmentessége miatt ***utasította el a vallásilag feldíszített nacionalizmust***, hanem az ellenségszeretet melletti elkötelezettsége miatt is, mondván: A mi Istenünk háza nem a gyilkolás háza, hanem *az imádságé*, és nem a mi népünk magántulajdona, hanem *„minden nép számára"*, konkrétan: a körülmetéletlenek és „tisztátalanok", a „pogányok", a rómaiak számára is nyitva kell állnia, hogy találkozhassanak benne azzal az Istennel, akinek minden nép minden tagja egyformán gyermeke[106]. Ti azonban zelóta magatartásotokkal, merényletek elkövetésére való készségetekkel „rablók", terroristák búvóhelyévé teszitek!

Két olyan esetet kell még megemlítenünk, amikor Jézus határozottan elvetette a vallási politikát, de oly módon, hogy az egyúttal határozottan kifejezte hazaszeretetét is.

Jeruzsálemi bevonulása kapcsán ezt írja Lukács: „Amikor megközelítette, és meglátta a várost, megsiratta, és így szólt: ***„Bár felismerted volna… a békesség***[107] ***feltételeit"*** (Lk 19,42)! – Sírása és szomorú felsóhajtása megmutatja, hogy amilyen távol állt Jézustól az erőszakos (zelóta) nacionalizmus, olyan közel állt hozzá a más népeknek ártani nem akaró, igazi hazaszeretet. Megrendültséget sugárzó viselkedése és mondása azt

---

[104] Vö. 93. és 96. lábj.!

[105] Minden kor „gerilláit", „partizánjait" – a politikai álláspontól függően – vagy „szabadságharcosoknak", vagy „terroristáknak" nevezik. A szóban forgó szikáriusokat ennek megfelelően „buzgólkodóknak" (*dzélótész*) vagy „rablóknak" (*lésztész*) hívták. Jézus az utóbbi nevet használta... Vö. 94. lábj.

[106] Vö. Mt 28,19a; Lk 24,47. (E két hely jézusi eredetiségét nagyon sok exegéta vitatja, sőt tagadja; ám nem nehéz hitelesnek tartani őket, ha Mk 11,17a-t tekintjük hermeneutikai horizontjuknak.)

[107] A héberben a békesség (*salóm*) a bel- és külpolitikai békét, az ember „belső békéjét", s az Istentől jövő boldogságot és üdvösséget egyaránt jelenti.

jelenti: A szerető és megbocsátó Istenről, illetve az ellenségszeretetről szóló tanítása[108], békeprogramjának elfogadása[109] fokozatosan elvezethette volna Jeruzsálemet (és egész Izraelt) a valódi és teljes körű békességre.[110]

Még megrendítőbb, hogy ez a kettős gond – a vallási alapú erőszak elutasítása és a hazaszeretet összekapcsolódása – utolsó útján, a kereszt hordozásakor is megnyilatkozik:

Nagy népsokaság követte, meg asszonyok, akik gyászolták és siratták őt.[111] Jézus azonban hátrafordult hozzájuk, és ezt mondta: „Jeruzsálem leányai, ne miattam sírjatok! Sírjatok inkább magatok miatt és gyermekeitek miatt" (Lk 23,27-28)! – Jézus nem kér az asszonyok részvétnyilvánításából. ***Kemény elutasítását*** akkor érthetjük meg, ha tudatosítjuk, hogy ezek

---

[108] Mt 5,45; Lk 6,36 és Mt 5,38-48; Lk 6,27-36, különös tekintettel Mt 5,41-re, ld. 102. lábj.

[109] Ennek *elvi* kifejtése a „názáreti székfoglaló": Lk 4,18-21; komm. 63. lj., jelképes prófétai cselekedetben kifejeződő, *gyakorlati* megnyilatkozása pedig az, hogy szamáron vonult be Jeruzsálembe (Mk 11,1-7): ez ugyanis – kapcsolódva Zak 9,9-10-hez: „... alázatos és szamáron ül, szamárcsikó hátán... Eltünteti a harci szekereket... és a harci paripákat Jeruzsálemből..." – hatásosan fejezte ki békeprogramját, és azt is, hogy ellentmond a nemzeti felszabadítási (zelóta) várakozásoknak (konkrétan: a megszálló rómaiak erőszakkal való kiűzésének), mert nem tartja magát harci paripán járó, harcos politikai-nemzeti messiásnak.

[110] És azt is jelenti: Jézus tanításának és példájának követése megóvta volna Izraelt a Rómával való végzetes konfliktustól. Viszont egyáltalán nem jelenti azt, hogy Jézus *konkrétan* előre látta volna Jeruzsálem 70-ben bekövetkezett lerombolását, és még kevésbé, hogy megjövendölte volna azt, amint Lk 19,43-44 mondja; csupán arról van szó, hogy Jézus világosan látta, előbb-utóbb (és többé-kevésbé szükségszerűen) hová vezet a vallásilag fűtött nemzeti felszabadítási politika, vö. 101. lábj. és 114. lábj.

[111] Az elítélt siratása szokás volt Palesztinában, s a rómaiak engedélyezték is. A kísérők „nagy népsokaságra" és „asszonyokra" osztása mögött valószínűleg Zak 12,12-14 áll, de az is lehet, hogy a „nagy népsokaságot" csupán Lukács toldotta be egy olyan forrásanyagba, amely csak „asszonyokról" beszélt. A „gyászolás és siratás" szintén Zakariás könyvét idézi (12,10).

nem azok az asszonyok voltak, akik Galileától egészen a keresztig követték őt (Mk 15,40-41), hanem annak a „Jeruzsálemnek a leányai", amely elvetette őt és békeüzenetét, s még inkább, hogy az asszonyok sírása aligha csak a természetes részvét megnyilvánulása volt, hanem *Róma-ellenes tüntetés* is: a Jézus (és a vele együtt kivégzésre vitt zelóták?) iránti részvét mellett ott izzott benne a rómaiakkal szembeni gyűlölet is. Jézus ezért önmagukra és gyermekeikre irányítja az asszonyok figyelmét: Óvakodjanak maguk is, és óvják gyermekeiket is a fanatikus és erőszakos nacionalizmustól.[112]

Azt, hogy valóban erre gondolt, illetve óvásának az indoklását szavainak folytatása tartalmazza: „Mert ha [már] a nedvdús fával ezeket teszik, mi történik [majd] a szárazzal" (Lk 23,31)? – A szövegösszefüggésből[113] nyilvánvaló, hogy az általános alany („teszik") nem azt jelenti: „az emberek", vagy „a sors", és még kevésbé „Isten", hanem egészen konkrétan: „a rómaiak", a figyelmeztetés értelme pedig: „Ha a rómaiak (pusztán taktikázásból) már velem is ilyen brutálisan bánnak el, jóllehet én csak »nedvdús fa« vagyok, az állam nem igazi, »eltüzelésre« alkalmatlan, veszélytelen »ellensége«, nem valódi lázadó – ***mit fognak tenni*** a tüzelésre valóban alkalmas »száraz fával«, ***a valódi lázadókkal***, a »szabadságharcosokkal«, ha egyszer kitör a fegyveres konfliktus?"[114]

A Golgotára vezető út már nem volt alkalmas arra, hogy Jézus hosszú prédikációt tartson az isten- és emberellenes zelótizmusról, de a pillanat lehetővé tett számára még egy utolsó figyelmeztetést. S miközben a főpapság a nép vallási megrontójaként elítélte, és politikai lázítóként kiszolgáltatta a róma-

[112] Lukács itt betoldja az apokaliptikus ítélet „megjövendölését", ezzel azonban épp az ellenkezőjére fordítja Jézus mondanivalóját: a népe iránti aggódásból és jóságból Isten bosszúja és ítéletének tüze lesz (vö. Lk 13,35; komm. 868. lj.; Lk 19,43-44; komm. 1302. lj.; Lk 21,21-22; illetve Lk 3,9.17), és a figyelmetlen olvasó számára ráadásul lehetetlenné teszi, hogy fölismerje: a 31. versben a *rómaiakról* van szó.

[113] Az asszonyok sírása Róma-ellenes tüntetés (is).

[114] Természetesen ezt sem konkrét „jövendölésként" kell felfogni, hanem úgy, hogy Jézus rámutatott, hová vezethet a nacionalista gondolkodásmód (vö. 101. és 110. lábj.).

iaknak, Jézus – a kivégzésre menet is – népe sorsával törődött. Mindvégig megmaradt a valódi szeretet útján, ahogyan Getszemáni-kerti vívódásában megígérte Atyjának[115].

* * *

Befejezésképpen talán elég egy költői meg egy kevésbé költőinek tűnő kérdést föltenni:

A fentiek fényében csodálkozhatunk-e azon, hogy bár mindenkihez, még ellenségeihez is jó volt, Jézust mégis kivégezték?

Ha ma jönne el Jézus, az ún. keresztény világba, miben állna a valláskritikája?

(2012)

---

[115] Mk 14,36: „…nem azt [fogom cselekedni], amit én akarok, hanem amit te." – Az eredetiben ez hiányos mondat: „De ne(m) az(t)..., amit én akarok, hanem amit te." A görög *ti* = mi(t) lehet alanyeset, de lehet tárgyeset is.

A mondat szokásos kiegészítése: „Ne az *történjék*, amit én akarok..." helytelen, mert ellentétben áll Jézus istenképével; az ő Istene nem akarja, hogy kegyetlenül megkínozzák és kivégezzék őt: sem azért, hogy ezzel engesztelést nyújtson neki (Róm 5,10), sem azért, hogy így mutassa meg irántunk való szeretetét (Jn 3,16; 1Jn 4,10), sem bármi egyéb okból. Isten nem „akarja", hogy Jézus szenvedjen, csak elviseli, ha mégis szenvednie „kell" e világ törvényszerűségeinek következtében (vö. Mk 8,31; komm. 434. lj.). (E törvényszerűségeket ő alkotta meg, de nem függetlenítheti magát tőlük, ha nem akarja „bábszínházzá" lefokozni teremtését, illetve nem akar hazugságba, álságos megtévesztő műveletekbe bonyolódni.)

Jézus istenképének és szellemiségének, valamint az adott lélektani helyzetnek egyaránt megfelel viszont a „Nem azt *fogom cselekedni*, amit én akarok..." kiegészítés. Eszerint a) Isten csak azt akarja, azt kívánja tőle (mint minden embertől), hogy helyesen cselekedjék, még ha az szenvedésbe kerül is, vagyis egyenes gerinccel járja végig útját, félelem és gyűlölet nélkül; b) Jézusnak valódi „kísértése" lehetett, hogy megmagyarázza magának: *most* el kell menekülnie *innen*, hogy *később* eredményesebben dolgozhasson Istenért *másutt* (akár „pogány" vidéken is). A kitartást akarta Isten, az elmenekülést akarhatta Jézus. Jézus végkövetkeztetése: „Nem azt fogom cselekedni, amit én akarok, hanem amit te. *Itt és most* kell félelem és gyűlölet nélkül hirdetnem az örömüzenetet – a templomi hierarchiának, még ha az életembe kerül is!"

A szabad Jézus

Negatív képek/példák – pozitív mondanivaló

Enyhén szólva meghökkentő, hogy Jézus viszonylag gyakran szemlélteti pozitív mondanivalóját negatív, sőt kifejezetten erőszakos képekkel/példákkal. Az alábbiakban ezeket az eseteket vesszük szemügyre („a teljesség igénye nélkül"). Mivel semmilyen logikai összefüggés nincs az egyes esetek között, az egyszerűség kedvéért a finomabb képektől/példáktól haladunk a durvábbak felé.

Egyszer Jézus felszólított valakit, hogy kövesse őt, ám az illető ezt mondta: „Uram, engedd meg, hogy előbb elmenjek, és eltemessem apámat!" Ő azonban azt felelte neki: ***„Hagyd a halottakra, hogy eltemessék halottaikat! Te pedig menj el, és hirdesd mindenütt Isten országát"*** (Lk 9,60)!

Irreális az a szokványos feltételezés, hogy az illető apja holtan feküdt, és Jézus nem engedte meg neki, hogy megvárja a temetést. Sokkal inkább az áll a háttérben, hogy ez a tanítványjelölt meg akarta várni apja – ki tudja, mikor – bekövetkező halálát, hogy ne maradjon majd le az örökségről... Persze Jézus válasza így is igen kemény, de pozitív üzenete világos (talán még akkor is, ha feltételezzük, hogy második mondata nem ekkor hangzott el, hiszen nyilvánvaló, hogy ezzel követését akarja ismételten nyomatékozni): „Csak a *szellemileg halottak* [= a szeretet ügye szempontjából halottak] számára fontos *az örökség*, csak ők *várakoznak* arra, hogy hozzájussanak, ezt hagyd meg nekik! Te ne késlekedj, hanem menj, és hirdesd az [igazi] életet!"

Az értetlenséggel fogadott jézusi mondások között előkelő helyen áll a következő: „***Ha csapdába ejt a lábad, vágd le! Jobb neked sántítva életben maradni, mint ha mindkét lábad birtokában a holtak gödrébe vetnek”*** (Mk 9,45).

Brutális öncsonkítás! – gondolják sokan, pedig szó sincs róla. A kép tömör és iróniával fűszerezett („mindkét lábad birtokában a holtak gödrébe...”), háttere pedig az, hogy a korabeli felfogás szerint ha a róka csapdába esik, inkább lerágja beszorult mancsát, semmint hogy bevárja a vadászt, és az agyonverje. Azaz egy tagot feláldozni az életért: okossággal párosult élni akarás. A mondanivaló tehát: *Ahogyan* viselkedned kell, ha a lábad csapdába esik, *úgy* viselkedj, ha...!

Ez az általános életbölcsesség persze csak azáltal válik *jézusi* útmutatássá, hogy szerinte Isten országa az a legfőbb jó, aminek a kedvéért az embernek még „a lábát is le kell vágnia”, vagyis *ezért* érdemes, ill. „kell” is minden egyebet föláldoznia (vö. Mt 13,44-46, ill. Mk 8,34).

Jézus útmutatásából azonban az is következik, hogy – képletesen szólva – értelmetlen lenne szükség nélkül levágni a lábunkat az életben maradás érdekében. Magyarán: értelmetlen az élet javait *önmagukban véve* megvetni, vagy *szükség nélkül* lemondani róluk. Vidáman enni-inni, hitelesen jézusi magatartás (vö. pl. Mk 2,19); ha azonban vannak éhezők, *akkor* meg kell osztanunk kenyerünket (vö. Mk 6,36-44; 8,14.16-21). Családban élni természetes és jó; ha azonban a családi kötelékek az Isten országa melletti elkötelezettség akadályaivá válnak, *akkor* el kell szakítanunk őket (vö. Mk 3,31-35).

Ezt a jézusi mondást sajnos már Márk „megszaporította” (9,43-44.46-48) a kéz levágásának és a szem kivájásának *értelmetlen* és fölösleges példájával – s ezzel eleve megakadályozta, hogy helyesen lehesen érteni a láb levágásának képét –, ráadásul úgy, hogy a jézusi mondás értelmének *ellentmondó* saját értelmezését belevitte magába a képbe: az életben maradásból, ill. meghalásból „Isten országába bemenés”, ill. „gehennába kerülés” lett.

Többnyire a „hűtlen sáfárról” szólót tartják Jézus „legbotrányosabb” példabeszédének, mondván: Hogyan dicsérheti meg az úr azt a gazembert, aki súlyosan megkárosította őt, s aztán

ismét kegyetlenül becsapja, hogy mentse a maga bőrét ***(Lukács 16,1-8)***... Kétségtelen, hogy az egyik legnehezebben érthető példabeszédéről van szó, de ha helyesen értjük, akkor éppen annak egyik legzseniálisabb példája, hogyan tudott Jézus negatív képekkel pozitív mondanivaló sugallni!

A hűtlen sáfár „első lépésben" valóban megkárosította az urát, hiszen „eltékozolta annak vagyonát". De amikor száz hordó olaj helyett ötvenet, ill. száz zsák búza helyett nyolcvanat íratott az adósok adóslevelére (és ez az alapja a mondanivalónak!!), akkor már nem okozott újabb kárt a gazdájának! Ugyanis itt arról van szó, hogy a korabeli gyakorlatnak megfelelően a bevádolt intéző *a szerződés megkötésekor* nem 50 hordó olajat, ill. 80 zsák búzát íratott az adóslevelekre, azaz nem annyit, amennyit a földesúr kiszabott, hanem 100 hordó olajat és 100 zsák búzát (hogy a „ráadásból" meggazdagodjon). *Most,* amikor el kell számolnia, és nagy valószínűséggel nélkülözés vár rá, a legokosabbat (és legegyszerűbbet) teszi, amit ebben a helyzetben tehet: elengedi a parasztoknak tartozásuk azon részét, amelyet a szerződéskötéskor ő zsarolt ki tőlük, vagyis a *plusz* 50 hordó olajat, ill. 20 zsák búzát. Azzal, hogy ötvenet és nyolcvanat írnak az új adóslevélre, voltaképpen a földesúrral kötött *eredeti* szerződés jön létre, vagyis az intéző ez esetben nem csapja be az urát, nem sikkaszt annak vagyonából, hanem – a kizsarolt *plusz* olaj- és búzamennyiség elengedésével – *visszaadja a parasztoknak* azt, amit jogtalanul követelt tőlük. (Effajta „állapothelyreállításról" beszél Zakeus is, csak ő még ennél az intézőnél is nagylelkűbb, mert csalásainak négyszeres megtérítését ígéri: Lk 19,8.) Az adósok persze hálásak lesznek, és „befogadják majd házukba", azaz vállalják megélhetésének – legalábbis átmeneti – biztosítását

A példabeszéd tényleges mondanivalója tehát *általánosságban*, azaz ha Jézusnak a 16,8a-ban elhangzott kommentárját vesszük figyelembe (*„az úr megdicsérte a hűtlen intézőt, mivel okosan járt el"*): „Ahogyan az intéző egy nehéz helyzetből *okosan* kivágta magát, úgy kell mindenkinek *okosan* viselkednie az egész emberi élet megoldása (ha úgy tetszik, »Isten országa« és/vagy »az örök üdvösség«) szempontjából." – A példabeszéd így a Mt 7,24-27 // Lk 6,46-49 példázatával és a (későbbi betol-

dások nélkül felfogott) „tíz szűzről szóló" példabeszéddel (Mt 25,1-4) áll egy sorban, és az okosság *a helyes* – az ember életét a szó teljes értelmében megmentő – *magatartást* jelenti, vagyis azt, hogy valaki nem csupán hallgatja Jézus tanítását, és lelkesedik érte, vagy szóban mond rá igent, hanem *tettekre is váltja*.

Ha pedig Jézusnak a 16,9-ben olvasható kommentárját vesszük tekintetbe (*„Szerezzetek magatoknak barátokat a hamis mammonnal, hogy amikor megszűnik, befogadjanak titeket az örök sátrakba"*), akkor a példabeszéd *konkrét* mondanivalója ez: „Ahogyan az intéző azáltal biztosította befogadását az adósok házába, hogy *anyagilag* segített rajtuk, ti is azzal biztosíthatjátok befogadásotokat az »örök hajlékba«, hogy a »mammonnal«, *a pénzetekkel* segítetek a rászorulókon, s így »barátaitokká« teszitek őket – ők ugyanis tanúskodni fognak mellettetek Istennél, aki azonosul azokkal az éhezőkkel, akiknek enni adtatok…" (vö. Mt 25,35-36!). – A példabeszéd ekkor ugyanazt fejezi ki, amit Jézus máskor is megfogalmazott: „Adjátok el birtokotokat, s az árát adjátok oda irgalmas adományként a szegényeknek… *[Így]* készítsetek magatoknak maradandó kincset Istennél" (Lk 12,33), és konkrétan alkalmazott is például a gazdag ifjúra: „Add el mindazt, amit birtokolsz, és add a szegényeknek – *így* kincset birtokolsz majd Istennél" (Mk 10,21).

A Golgotára haladva, keresztjét hordozva Jézus ezekkel a szavakkal intette az őt sirató jeruzsálemi asszonyokat (Lk 23,28.31): ***„Jeruzsálem leányai, ne miattam sírjatok! Sírjatok inkább magatok miatt és gyermekeitek miatt! Mert ha már a nedvdús fával ezeket teszik, mi történik majd a szárazzal?"***

Az „ezeket teszik" közvetlenül Jézus brutális kivégzésére vonatkozik, közvetve pedig az asszonyok és gyerekeik hasonló jövőbeli sorsára utal. A negatív kép, illetve a pozitív mondanivaló (= az óvás) fölfedezéséhez tudatosítanunk kell, hogy ezek nem azok az asszonyok voltak, akik Galileától egészen a keresztig követték őt (Mk 15,40-41), hanem annak a „Jeruzsálemnek a leányai", amely elvetette őt és békeüzenetét (vö. Lk 19,42), s még inkább, hogy az asszonyok sírása aligha csak a természetes részvét megnyilvánulása volt, hanem *Róma-ellenes* tüntetés is: a Jézus (vagy inkább a vele kivégzésre vitt zelóták?)

iránti részvét mellett ott izzott benne a rómaiakkal szembeni gyűlölet is.

Jézus ezért önmagukra és gyermekeikre irányítja az asszonyok figyelmét: Óvakodjanak maguk is, és óvják gyermekeiket is a fanatikus nacionalizmustól: „Ha a rómaiak (pusztán taktikázásból) már velem is ilyen brutálisan bánnak el, jóllehet én csak »nedvdús fa« vagyok, az állam nem igazi, »eltüzelésre« alkalmatlan, veszélytelen »ellensége«, nem valódi lázadó – mit fognak tenni az eltüzelésre valóban alkalmas »száraz fával«, a valódi lázadókkal, a »szabadságharcosokkal«, ha egyszer kitör a fegyveres konfliktus?" (Ezt természetesen nem konkrét „jövendölésként" kell felfogni, hanem úgy, hogy Jézus rámutatott, hová vezethet a nacionalista és erőszakra is kész gondolkodásmód.)

A Golgotára vezető út már nem volt alkalmas arra, hogy Jézus hosszú prédikációt tartson az isten- és emberellenes zelótizmusról, de a pillanat lehetővé tett számára még egy utolsó figyelmeztetést. S miközben a főpapság a nép vallási megrontójaként elítélte, és politikai lázítóként kiszolgáltatta a rómaiaknak, Jézus – a kivégzésre menet is – népe sorsával törődött (vö. Lk 19,41!)...

Ha a házigazda tudná, melyik órában jön a tolvaj, résen állna, és nem hagyná, hogy betörjön a házába. Ti is legyetek felkészültek..." (Lk 12,39-40)! – Betörés és a betörés megakadályozása: mindkettő erőszakot feltételez. Hol van itt a pozitív üzenet?

A „nem hagyná, hogy betörjön a házába" az eredeti görög szövegben így hangzik: „…hogy átfúrja a házát". Az egyszerű emberek háza rendszerint egyetlen helyiségből állt, amelyhez ablaktalan éléskamrát ragasztottak, amelybe csak a ház belsejéből lehetett bejutni. Ravasz tolvajok azonban a ház ajtajának kinyitása nélkül is behatolhattak oda oly módon, hogy kívülről megfúrták a gyenge vályogfalat.

Jézus szellemében értelmezve a képet, *általánosságban* azt mondhatjuk: a megvédendő kincs „Isten országa" (vö. Mt 13,44-46!), illetve az Istenbe vetett bizalom (Mk 1,15; 9,42) és a hozzá való hűség (vö. Mk 14,27).

A *konkrét* figyelmeztetés pedig: Számolnotok kell azzal, hogy nemcsak erőszakosan (brutális üldözéssel) akarják majd elrabolni a kincseteket (vö. Lk 13,31), hanem megpróbálják majd titokban is ellopni, anélkül hogy észrevennétek. Létezik ugyanis a hűtlenség *álcázott* kísértése is, amely megjelenhet például „okos emberi gondolatokként" (Mt 16,22-23), családtagok „jóindulatú aggódásaként" (Mk 3,21) vagy „komoly vallásos emberek" botránkozásaként (Mk 2,16).

Az üldözés alakjában megjelenő *durva* kísértés ajtódöngetéssel tör a házba, és küzdelemre készteti az embert, viszont az Istennel szembeni bizalmatlanság és hűtlenség *finom* kísértése ellen – amely tolvajként, észrevétlenül fúrja át a ház falát – csak az állandó belső éberség segít (ld. ezzel kapcsolatban a Tamás-evangélium példabeszédét arról az asszonyról, akinek korsójából kifolyt a lisztje, anélkül hogy észrevette volna: Tam 97)!

Az „istentelen bíróról" szóló példabeszéd ***(Lukács 18,2-5)*** főszereplőjének negatív személyisége és viselkedése szembeötlő: „Istent nem félte, emberrel nem törődött", és csak hosszas huzavona után, félelmében volt hajlandó igazságot szolgáltatni a hozzá járó özvegyasszonynak, attól tartva, hogy az majd teljesen kimeríti őt állandó jövetelével, zaklatásával. Ez a „kimerítés, zaklatás" az eredeti görög szövegben még durvábban hangzik, az ott olvasható ige alapjelentése ugyanis: „a szeme alá üt, ököllel az arcába vág". Ennek alapján sokan így is fordítják a mondatot: „…nehogy végül nekem jöjjön, és az arcomba vágjon".

Végül is mellékes, hogy az özvegyasszony részéről idegi vagy esetleges fizikai zaklatásról van-e szó, a negatív képekkel terhes példázat pozitív mondanivalója – „a kisebbről a nagyobbra következtetés" elve alapján – ugyanaz: „Ha már egy ilyen tisztességtelen bíró is végül igazságot szolgáltat a kiszolgáltatott özvegyasszonynak, *mennyivel inkább* megadja Isten az embernek azt, amire szüksége van" (persze *nem* az ember „állhatatos imádkozásának" hatására, ahogyan az evangélista beállítja a dolgot, hanem *„eleve"*, „önmagától", egyszerűen azért, mert ő *mindenkinek* jó *Atyja* – ahogyan a napfényt és az esőt sem „kitartó imádkozás" hatására adja igazaknak és bűnösöknek egyaránt).

Első hallásra rettenetesnek tűnik Jézusnak az a kijelentése, hogy ***„ha valaki csak egyet is eltántorít Isten útjától ezek közül a kicsik közül, akik bíznak Istenben, jobb lenne neki, ha malomkövet kötnének a nyakába, és a tengerbe vetnék”*** (Mk 9,42), és szokványos értelmezésében, vagyis hogy az ilyen félrevezetőknek „örök kárhozat” a sorsuk, nincs is semmi pozitív.

Természetesen értelmetlen és jézusiatlan is ez a szokványos értelmezés, hiszen az az Isten, akinek Jézus a követségében járt, *mindenkit* meg akar menteni, a végleges megfulladás gondolata viszont kizárja a reménynek még a csíráját is. Jézus *példaadása* egyértelművé teszi a dolgot: Péter egy alkalommal különösen veszélyes „csapda, botránykő”, azaz félrevezető volt számára, de sem a tenger fenekére, sem a pokol mélyére nem küldte őt, hanem oda, ahol a helye volt, vagy legalábbis kellett volna lennie, azaz maga mögé, hogy kövesse példáját (Mk 8,31-33).

A nyakba kötött malomkő képével Jézus valójában azt *szemlélteti* a „bölcsek és okosak” (vö. Mt 11,25!) számára, *mekkora* rosszat követnek el az Istenben bízó „kicsik” ellen azzal, ha Istennel szembeni saját bizalmatlanságukkal amazokat is rávíszik ennek a bizalmatlanságnak a tévútjára.

A tízezer talentummal tartozó szolgáról szóló példabeszédben ***(Máté 18,23-33)*** két súlyosan negatív, sőt erőszakos részlet is van: Az egyik, hogy „mivel nem volt miből megfizetnie tartozását, az úr megparancsolta, hogy adják el őt, feleségét, gyerekeit és mindenét, amije van, és így fizessen”. A másik pedig, hogy miután könyörgésére az úr elengedte egész tartozását, „ő kiment, találkozott egyik szolgatársával, aki csak száz dénárral tartozott neki; megragadta, fojtogatta, és így szólt: Fizesd meg, amivel tartozol!... És börtönbe vettette”.

A példabeszéd eredeti befejezése azonban, vagyis az úr kérdése egyértelműen megfogalmazza a pozitív üzenetet: ***„Nem kellett volna-e neked is megkönyörülnöd szolgatársadon, ahogyan én is megkönyörültem rajtad?”*** Azaz: amilyen határtalanul megbocsátó Isten az emberrel szemben, olyan határtalanul megbocsátónak kell lennie az embernek embertársával szemben (vö. Lk 15,32: „vigadnod és örülnöd kellene...”). Hiszen a példabeszéd voltaképpen csak szemléltetése akart lenni annak a

válasznak, amelyet Jézus Péter ama kérdésére adott, hogy hányszor kell megbocsátania: ***„Nem azt mondom neked, hogy akár hétszer is, hanem azt, hogy akár hetvenszer hétszer is”*** (Mt 18,21-22).

A Máté által a példabeszédhez kapcsolt 34. vers (*„Ekkor megharagudott rá az ura, és átadta őt a hóhérsegédeknek, amíg meg nem fizeti neki egész tartozását”*) már semmiképp nem tartozhatott bele Jézus eredeti példabeszédébe, mert ellentmondásban van a 27. verssel (***„Az úr szíve megesett ezen a szolgán, elbocsátotta, és adósságát is elengedte”***), mintegy visszavonja annak üzenetét, sőt ellenkezőjére fordítja a királyról/Istenről rajzolt képet: a határtalanul nagylelkű megbocsátás helyébe az igazságos megtorlást állítja. Ezt az érvet megerősíti, hogy Jézus tanításának egyik központi mondanivalója éppen az igazságosság felülmúlása a határtalan és feltétel nélküli szeretet révén (ld. pl. Mt 5,20.45; 20,9..15b; Lk 6,32-36; 15,20.22-24.29-32; 18,14a).

Meggyalázás, ütlegelés, fejbeverés, gyilkosságok – mondhatnánk: vér, vér és vér Jézus egyik legismertebb példabeszédében: a gonosz szőlőmunkások sorra elbánnak a gazda küldötteivel, akik szeretnék begyűjteni a termésből a gazdának járó részt ***(Mk 12,1-6)***. És mégis: ez a példabeszéd egyike annak a négynek, amelyek egészen különleges módon hangsúlyozzák Isten jóságát, irgalmasságát és türelmét (a másik három: az előbb idézett Mt 18,23-33; továbbá Mt 20,1-15 és Lk 15,11-32). Elmondásával Jézus azt akarta elérni, hogy hallgatói megfontolják: Az, hogy Izrael annyiszor elvetette a prófétákat, „nem szegte Isten kedvét”, hanem ismételten újabbakat küldött, és most őbenne, az egyszerű galileai vándorprédikátorban az ő „szeretett fiát” küldte el, remélve, hogy fölismerik majd benne „legvégső” esélyüket (vö. Lk 10,23-24), és hallgatnak rá.

Végül egy olyan példabeszéd, amelyben már egyenesen tíz- és húszezres hadseregekről van szó (Lk 14,31-32): ***„Ki az a király, aki hadba vonul egy másik király ellen anélkül, hogy előbb leülne, és haditanácsot tartana, vajon képes-e tízezer harcosával szembeszállni azzal, aki húszezerrel jön ellene? Ha***

pedig mégsem, akkor követséget küld, amikor amaz még távol van, és meghódol neki.”

Kétségtelenül nem könnyű fölfedezni ebben a pozitív mondanivalót (különös tekintettel arra, hogy Lukács a ténylegestől nagyon eltérő értelmezést sugall a 14,26-27.33-ban), de nem is olyan nehéz, ha tudjuk, hogy az effajta példázatokat „a kisebbről a nagyobbra következtetés” elve alapján kell értelmezni. Ebben az esetben segít az is, hogy a példabeszédet megelőzi azonos mondanivalójú „párja” a toronyépítésről (Lk 14,28-30).

Mi lehet hát e (két) példázat háttere és mondanivalója? Nagyon is könnyen elképzelhetjük, hogy tanítványai kételkedtek a Jézus által meghirdetett „Isten országa” e világi kibontakozásának sikerében (vö. Mk 13,1.4!). Nekik mondhatta Jézus: „Nézzétek csak! (Ha már egy normális ember is úgy jár el, hogy mielőtt nagy építkezésbe fogna, leül, költségvetést készít, és nem vág bele hebehurgyán a munkába…) Ha már egy normális király is előbb meggondolja, képes-e tízezer harcosával szembeszállni az ellenség húszezerével, különben nem indul el, hanem békét kér… *Mennyivel inkább* feltételezhetitek, hogy Isten is meggondolta a dolgot, mielőtt belevágott volna emberteremtő vállalkozásába…”

* * *

Ráadásképpen lássunk még egy példázatot, amelyben Jézus az eddigieknél is vadabb képet alkalmaz: ***„Az Atya országával úgy vagyunk, mint azzal emberrel, aki meg akart ölni egy nagy urat. Otthon kihúzta a kardját hüvelyéből, és átszúrta a falat, hogy megtudja, elég erős-e a karja. Azután megölte a nagy urat.”***

A Tamás-evangélium 98. mondása ez, és minden további nélkül is érthető, miért nem vették be ezt a példabeszédet a szinoptikus evangéliumokba. Másfelől viszont alig képzelhető el, hogy ezt a példabeszédet az ősegyház alkotta volna meg. A mondás merészsége csak magának Jézusnak tulajdonítható, aki – ahogyan ismételten láttuk – nem riadt vissza attól, hogy enyhén szólva kétes moralitású alakokat tegyen meg példabeszédei tárgyává.

Ami a pozitív mondanivalót illeti, most már egyszerű dolgunk van, mert az ugyanaz, mint a tízezer katonával rendelkező

király példabeszédéé: (Ha már egy merénylő sem vág bele a dologba anélkül, hogy meg ne győződött volna arról, elég erős lesz-e a karja, akkor) elképzelhetetlen, hogy Isten elindította volna művét anélkül, hogy képes lenne véghez vinni! Bármilyen kicsinek és szerénynek tűnjék is a kezdet, és bármilyen nagynak az ellenhatalom: Isten keresztülviszi, amit elkezdett.

* * *

Végiggondolva mindezeket, megdöbbenve állapíthatjuk meg, hogy a feltétlen és korlátlan szeretetet, s ezen belül totális *erőszakmentességet* hirdető, szelíd Jézus sokszor nem habozott *erőszakos képekkel* szemléltetni mondanivalóját. Micsoda szabadság!...

(2015)

Életpéldája

Az érvelő Jézus

A „keresztény köztudatban” Jézus abszolút tekintélyi alakként él, olyanként, aki „kinyilatkoztatta”, megfellebbezhetetlenül közölte tanítását, követelményeit, és elvárta, hogy követői „gondolkodás nélkül” elfogadják, egyszerűen elhiggyék mindazt, amit mond.

Kétségtelen, hogy Jézusnak vannak „tekintélyi” vagy legalábbis tekintélyi jellegű kijelentései. Például: „A szombat lett az emberért, nem pedig az ember a szombatért”; „Senki sem jó, csak egy valaki: Isten”; „Könnyebb a tevének átmennie a tű fokán, mint a gazdagnak bemennie Isten országába”; „Semmiképp sem hagyatik itt kő kövön, amelyet majd le ne rombolnának” (Mk 2,27; 10,18; 10,25; 13,2) – de ebbe a kategóriába sorolhatjuk az „Ámen, mondom nektek”-kel kezdődő mondásokat, a „nyolc boldogság” (Mt 5,3-10) megállapításait vagy ún. antitéziseket is (Mt 5. f.: „Hallottátok, hogy megmondatott a régieknek – én viszont azt mondom nektek...”), ámbár ez utóbbiakat éppenséggel lehetne a szerénység megnyilvánulásának is tartani: „Hallottátok, hogy... – nekem viszont az a véleményem...”

Mindenesetre a szinoptikus evangéliumokban nem találkozunk Jézusnak olyan megnyilatkozásaival, amelyek közvetlenül vagy közvetve azt kívánnák, hogy bármit is elhiggyünk neki, csak azért, mert ő mondja. Viszont számtalanszor lehetünk tanúi annak, hogy megindokolja, érvekkel támasztja alá kijelentéseit vagy erkölcsi követelményeit.

Másfelől nemcsak maga gyakorolta a logikus, érvelő-következtető gondolkodást, hanem hallgatóitól is elvárta, mégpedig a legsúlyosabb, az „isteni igazságokat” érintő kérdésekben is, általános érvénnyel: Lukács evangélista szerint (12,54-

57) a tömeghez intézte a következő szavakat, alighanem azért, mert az emberek túlságosan is igazodtak különféle tekintélyekhez, írástudókhoz, farizeusokhoz, főpapokhoz: *„Amikor látjátok, hogy felhő támad nyugatról, rögtön azt mondjátok: »Eső jön!«, és úgy is történik. És amikor látjátok, hogy déli szél fúj, azt mondjátok: »Tikkasztó hőség lesz!«, és úgy történik... A föld és az ég arculatának megítéléséhez értetek... **Miért nem ítélitek meg magatok** azt is, mi a helyes Isten szemében?”*

Ugyanezt a logikus gondolkodást szellemi ellenfeleitől is számon kérte, és amikor azok nem voltak hajlandók erre, megtagadta tőlük a választ (Mk 11,27-33): Miután kiutasította a jeruzsálemi templomból a kereskedőket és a vásárlókat, odamentek a főpapok, az írástudók és a vének, és így szóltak hozzá: „Milyen hatalommal teszed ezeket? Vagy ki adta meg neked ezt a hatalmat, hogy ezeket tedd?” Mire Jézus ezt mondta nekik: *„Ellenkérdést intézek hozzátok: **Nevezzetek meg egyetlen ésszerű indokot**, és feleljetek nekem, akkor megmondom majd nektek, milyen hatalommal teszem ezeket! A János által végzett alámerítés Istentől való volt-e, vagy emberektől? Feleljetek nekem!”* Erre fontolgatták magukban a dolgot, mondván: „Ha azt mondanánk: Istentől, azt fogja mondani: Miért nem ajándékoztátok hát meg bizalmatokkal? Inkább mondjuk azt: Emberektől?” Féltek azonban a néptől, mert Jánosról mindenki azt tartotta, hogy valóban próféta volt. Ezért így feleltek Jézusnak: „Nem tudjuk.” Erre Jézus is így szólt hozzájuk: *„Akkor én magam sem mondom meg nektek, milyen hatalommal teszem ezeket.”*

Van még egy nagyon érdekes példa arra, milyen nagyra értékelte Jézus az „értelmes beszédet”; olyan nagyra, hogy annak hatására még saját elképzelésén is hajlandó volt változtatni (Mk 7,24-30): Egy alkalommal útra kelt, és elment a jobbára pogányok lakta Tírusz határvidékére, ahol bement egy diaszpórazsidó házába, mert azt akarta, hogy senki se tudja meg ottlétét, de nem maradhatott rejtve. Ellenkezőleg, rögtön hallott róla egy asszony, akinek volt egy tisztátalan szellem hatása alatt álló kislánya. Eljött, és Jézus lábai elé vetette magát. Az asszony görög volt, szír-föníciai származású, mégis arra kérte őt, hogy űzze ki lányából a démont. Ekkor talán valamelyik tanítvány, de még valószínűbb, hogy a házigazda így szólt az asszonyhoz:

„Engedd, hogy előbb a gyerekek lakjanak jól! Nem helyes ugyanis elvenni a gyerekek kenyerét, és a kutyák elé vetni", utalva ezzel arra, hogy a zsidók szemében a pogányok gyakran csak „kutyáknak" számítottak. Az asszony viszont megfelelt neki, és így szólt hozzá: „Igen, uram! De a kutyák is esznek az asztal alatt a kisgyerekek morzsáiból." Ekkor Jézus azt mondta neki: *„**Erre az értelmes beszédre való tekintettel** menj el, lányodból kiment a démon."*

Az alábbiakban Jézus érveléseiből mutatok be jó néhányat. Kategorizálásuk többé-kevésbé önkényesnek minősíthető, de hát sokszor elég nehéz eldönteni, melyikbe sorolhatóak; annyi biztos, hogy nem lenne célszerű „ömlesztve" közölni őket.

Alapelvek indoklása

Jézus úgy látta, hogy az írástudók – a kor teológusai – annyira ragaszkodnak a vallási hagyományokhoz, hogy azokat állítják Isten akarata helyébe. Ezt a tényt, illetve ennek megengedhetelenségét így támasztotta alá (Mk 7,9-13): *„Mózes azt mondta: »Tiszteld apádat és anyádat!« Ti viszont azt mondjátok: »Ha valaki azt mondja apjának vagy anyjának: Korbán – vagyis [a templomnak szánt] áldozati ajándék – az, amivel hasznodra lehetnék«, akkor már nem engeditek meg, hogy az illető bármit is tegyen apjáért vagy anyjáért. Így helyezitek hatályon kívül Isten szavát hagyományotok révén, amelyet ti magatok tettetek hagyománnyá."*

Ennél is szemléletesebben magyarázta meg értetlenkedő tanítványainak, hogy semmilyen étel, az ún. tisztátalanok sem tehetik Isten szemében „tisztátalanná", azaz értéktelenné az embert (Mk 7,17-23; érdemes fölfigyelni arra, hogy kérdéseiben a racionális gondolkodást kéri számon): *„Ti is ennyire értetlenek vagytok? Nem fogjátok föl, hogy semmi, ami kívülről megy be az emberbe, nem teheti tisztátalanná, mivel nem a szívébe megy, hanem csak a gyomrába, majd pedig a budiba kerül? Viszont ami kijön az emberből, az teszi tisztátalanná az embert; ugyanis belülről, az ember szívéből jönnek elő a gonosz gondolatok, és ezek valóban tisztátalanná teszik az embert."*

Általános érvényű alapelv, hogy senki sem képes két csúcsérték szerint élni – sem elvben, sem a gyakorlatban. Senki sem

tarthat egyszerre két dolgot a legfontosabbnak, a csúcson mindenkinek az értékrendjében csak egy valami állhat, és ténylegesen mindig csak egy valami áll is: amikor valaki cselekszik, mindig egyetlen csúcsérték szerint jár el, az ő tényleges csúcsértéke szerint. A maga korának nyelvén Jézust ezt így fogalmazta és indokolta meg (Mt 6,24): *„Senki sem képes két úrnak szolgálni: ugyanis vagy gyűlölni fogja az egyiket, és szeretni a másikat, vagy ragaszkodni fog az egyikhez, és meg fogja vetni a másikat."* A „gyűlölni/szeretni" értelme itt: háttérbe szorítani/előnyben részesíteni; ezt tudva még meggyőzőbb Jézus érvelése, hiszen tényleg lehetetlen valamit egyszerre előnyben is részesíteni, meg háttérbe is szorítani. Azután levonja a súlyos következtetést: *„Nem vagytok képesek Istent is szolgálni, meg a Pénzt is."* (Fontos észrevenni, hogy Jézus nem arról beszél, hogy „nem szabad", hanem arról, hogy „nem lehetséges"!)

Amikor egy alkalommal Jézus és tanítványai Kafarnaumba érkeztek, odamentek Péterhez a templomadó beszedői, és megkérdezték tőle: „A ti mesteretek nem fizeti a templomadót?" Ő így szólt: „De igen." Nem derül ki, hogy Péter mire alapozta határozott igenlő válaszát, talán az a legkézenfekvőbb feltételezés, hogy enyhíteni akarta a várható konfliktust, és úgy értette az „igen"-t, hogy Jézus majd meg fogja fizetni. Otthon aztán – rávezetve Pétert a logikus gondolkodásra – Jézus megindokolta elvi adómegtagadását: *„Mit gondolsz, Simon? A földi királyok kiktől szednek vámot vagy adót? Fiaiktól, vagy az idegenektől?"* Amikor pedig Péter azt mondta: „Az idegenektől", Jézus kimondta a nyilvánvaló következtetést: *„Akkor tehát a fiak szabadok!"* Vagyis: Jézus szerint a templomhoz fűződő viszonyt (is) az Istenhez fűződő viszonynak kell meghatároznia, az pedig, ha helyes, akkor nem hatalomra és jogra épülő, hideg uralmi viszony, mint a földi uralkodók és alattvalóik között. Csak egy világi módon felfogott „Isten országában" lenne helyénvaló a templomadó (avagy „egyházi adó"). Isten azonban Atyánk, az apák pedig nem adóztatják meg fiaikat. Ez a családiasság végét jelentené. A fiak szabadok (Mt 17,24-27).

Jézus más-más képpel/példázattal érvelve, ismételten rámutatott arra, hogy szavainak hallgatása (és személyének/küldetésének elismerése) semmit nem ér, ha azt nem követi tanítá-

sának tettekre váltása. A legismertebb változat a Hegyi beszéd végén található (Mt 7,24-27): *„Mindaz, aki hallgatja a szavaimat, de nem váltja tettekre őket, hasonlatos az ostoba emberhez, aki homokra építette házát. Amikor aztán esett az eső, és jöttek az árvizek, és fújtak a viharos szelek, beleütköztek abba a házba, az összedőlt, és nagy volt a romlása."* – Ritkán szokták idézni a következő, könnyen megfejthető kis példázatot (Mt 21,28-31): *„Mit gondoltok? Egy embernek volt két fia. Odament az elsőhöz, és ezt mondta: »Fiam, menj, dolgozz ma a szőlőben!« Az így felelt: »Igen, uram!« De nem ment el. Aztán odament a másikhoz, és ugyanazt mondta neki. Az így felelt: »Nem akarok.« Később azonban megbánta, és elment. A kettő közül melyik teljesítette az apa akaratát?"* – A harmadik példázat (Mt 25,1-4) csak akkor mutatkozik meg világosan, ha leválasztjuk róla az evangélista értelmező kiegészítését (5-12. v.): *„Isten országával úgy áll a dolog, mint azzal a tíz szűzzel, akik fogták fáklyájukat, és kimentek a vőlegény fogadására. Közülük öten ostobák voltak, öten pedig okosok, az ostobák ugyanis magukkal vitték ugyan fáklyájukat, de olajat nem vittek magukkal, az okosok viszont fáklyájukkal együtt olajat is vittek edényekben."* Magyarul: ahogyan az olaj nélküli fáklya („az áram nélküli villanykörte") semmit sem ér, úgy Jézus szavainak hallgatása sem, ha valaki nem követi azokat. – Mindhárom esetben arról van tehát szó, amit a Jakab-levél is visszatérően hangsúlyoz, például így: „Mit használ, ha valaki azt mondja, hogy van hite, cselekedetei azonban nincsenek? Vajon üdvözítheti őt a hit? ... Amint a test lélek nélkül holt, úgy a hit is holt tettek nélkül" (Jak 2,14-26; ld. még Jak 1,22-27).

Megindokolt erkölcs

Jézus rendszeresen megindokolta erkölcsi követelményeit is, ami nagyon is érthető, ha arra gondolunk, hogy ezek a követelmények messze felülmúlják a bevett, „hétköznapi" erkölcsiséget", az ún. tisztességetikát, és nem kisebb mércét állítanak, mint magának Istennek az erkölcsiségét (Lk 6,36): *„Váljatok olyan irgalmassá, mint amilyen irgalmas a ti Atyátok!"* Ennek legkiemelkedőbb megnyilvánulása az ellenségszeretet (Lk 6,35), amit Jézus így indokolt meg (Lk 6,32-34): *„Ha csak azo-*

kat szeretitek, akik szeretnek titeket, miféle jóság lakik bennetek? Hiszen a bűnösök is szeretik azokat, akik szeretik őket! És ha csak azokkal tesztek jót, akik jót tesznek veletek, miféle jóság lakik bennetek? Hiszen a bűnösök is ugyanezt teszik! És ha csak azoknak adtok kölcsön pénzt, akiktől remélitek, hogy meg is kapjátok, miféle jóság lakik bennetek? A bűnösök is kölcsönöznek a bűnösöknek, hogy ugyanannyit kapjanak vissza. Inkább ellenségeiteket szeressétek..."

Ezt aztán konkrétan alkalmazta és maga is gyakorolta Jézus a letartózatásakor, amikor leintette a fegyveres erőt alkalmazó Pétert (Mt 26,52): *„Tedd vissza a helyére a kardodat...",* megadva rögtön felszólításának indoklását is: *„...mert mindazok, akik kardot ragadnak, [az általuk megragadott] kard által vesznek el!"* A felszínes, közhelyszerű értelmezéssel szemben ez azt jelenti, hogy aki erőszakot alkalmaz, az éppen ezáltal automatikusan „elvész": kiesik „Isten országából", a szeretet világából, és lelki-szellemi-erkölcsi értelemben halott lesz, ahogyan a „tékozló fiúról" is azt mondja az apja (Lk 15,24-32): „...elveszett, ...halott volt" (amíg bűnbánatot nem tartott). – De lássunk két „hétköznapibb" példát is.

A tanítványok egyszer elfelejtettek elegendő kenyeret beszerezni, és csak egy kenyér volt velük; mindjárt vitatkozni is kezdtek egymással, nyilván arról, hogy ki a felelős, és hogy kinek jusson abból az egyből (Mk 8,14-16). Amikor Jézus észrevette, hogy vitáznak, a korábbi két nagy kenyérmegosztásra (nem „kenyérszaporításra"!) utalt vissza (Mk 6,35-44; 8,1-10), és egyfelől ismét a logikus gondolkodást kérte számon tanítványain (Mk 8,17): *„Miért vitatkoztok azon, hogy nincs kenyeretek? Még mindig nem fogjátok föl, és nem is értitek?"* (vö. föntebb, Alapelvek indoklása, 2. bek.: Mk 7,17-23!), másfelől a korábbi példákkal világította meg a mostani teendőt (Mk 8,19-21): *„Nem emlékeztek, hogy amikor az öt kenyeret megtörtem...? És amikor hét kenyeret törtem meg...? Még mindig nem értitek?"* „Megtörni" a biblikus szóhasználatban annyi, mint megosztani (vö. Iz 58,7: „Törd meg kenyeredet az éhezőnek..."), tehát azt kellett volna megérteniük, hogy ha kevés ennivaló van, akkor nem vitatkozni kell, hogy kinek mi jusson belőle (és főképp nem kizárni valakiket), hanem ami van, azt meg kell osztani...

Az ember persze számtalanszor kerül olyan helyzetbe, amikor nagy a csábítás, hogy ne a jézusi erkölcsiség elvei szerint cselekedjen, vagy egyszerűen úgy érzi, hogy nincs ereje megfelelni a magas eszménynek. Ezekben az esetekben érdemes megfontolnia Jézus szemléletes buzdításának logikáját (Mk 9,45): *„Ha csapdába ejt a lábad, vágd le! Jobb neked sántítva életben maradni, mint ha mindkét lábad birtokában a holtak gödrébe vetnek!”* E mondás háttere az, hogy a korabeli felfogás szerint a róka inkább lerágja beszorult mancsát, ha csapdába esik, semmint hogy bevárja a vadászt, és az agyonverje. Azaz egy tagot feláldozni az életért: okossággal párosult élni akarás. Jézusi üzenete pedig az, hogy az Isten országába, a szeretet világába tartozás kedvéért – egyszerűbben: annak érdekében, hogy megmaradhassunk a szeretetben – szükség esetén érdemes minden ezzel szemben álló dolgot „föláldozni” (vö. Mt 13,44-46).

Érvek Isten jósága mellett

Az itt következő példákat – legalábbis részben – sorolhattuk volna az előző kategóriába is, mivel kétségtelenül tartalmaznak erkölcsi jellegű mondanivalót is. Elsősorban azonban Isten jóságáról akarják érzékletes képekkel/hasonlatokkal meggyőzni a hallgatót, mégpedig sajátos „érvelési technikával”, a kisebbről a nagyobbra következtetés (*a minore ad majus*) módszerével.

Ami a megélhetést illeti, Jézus azt mondja (Mt 6,25-30): *„Nézzétek meg az ég madarait! Nem vetnek, nem aratnak, csűrökbe sem gyűjtenek, mennyei Atyátok mégis táplálja őket. Nem értek-e ti sokkal többet náluk? ... Figyeljétek meg a mező liliomait, hogyan növekednek! Nem fáradoznak, és nem is fonnak! De azt mondom nektek: Salamon minden pompájában sem volt úgy felöltözve, mint egy ezek közül. Ám ha Isten ilyen [előkelően] öltözteti a füvet, amely ma a mezőn áll, holnap meg kemencébe vetik, nem sokkal inkább titeket, csekély bizalmúak?”* (Ahhoz, hogy meggyőzőnek érezhessük ezt az érvelést, természetesen figyelembe kell vennünk – egyebek mellett! – azt, hogy a madarak is utánajárnak táplálékuknak, és a liliomok is elvégzik a fotoszintézist...)

Ugyanezt két másik példázattal is megfogalmazta Jézus (Lk 11,5-8 és 18,1-5): *„El tudjátok képzelni, hogy ha valakinek*

közületek van egy barátja, és elmegy hozzá az éjszaka közepén, és azt mondja neki: »Barátom, adj kölcsön nekem három kenyeret, mivel beállított hozzám egy úton lévő barátom, és nincs mit elébe tennem!«, akkor az majd így felel: »Ne fárassz! Már rég bereteszeltük az ajtót, és gyermekeim itt vannak velem a fekhelyen: Nem tudok felkelni, hogy odaadjam neked.«?" – „Volt egy városban egy bíró, aki Istent nem félte, emberrel nem törődött. Volt pedig abban a városban egy özvegyasszony is, aki ismételten elment hozzá, és azt mondta: »Szolgáltass nekem igazságot ellenfelemmel szemben!« A bíró egy ideig vonakodott, de azután ezt mondta magában: »Ha Istent nem félem és emberrel nem törődöm is, hát azért, mivel fáraszt engem ez az özvegyasszony itt, igazságot szolgáltatok neki, nehogy állandó jövetelével lassanként teljesen kimerítsen.«" – Ha már egy átlagos barát, sőt egy tisztességtelen bíró is eleget tesz a hozzá forduló kérésének, mennyivel inkább biztosak lehetünk abban, hogy Isten megadja nekünk, amire ténylegesen szükségünk van.

Az iméntiek alapján már érthető Jézus buzdítása (Mt 7,7-8), annak indoklása (Mt 7,9-10) és az indoklásból levont következtetése (Mt 7,11): *„Kérjetek, és Isten adni fog nektek! Keressetek, és találni fogtok! Zörgessetek, és Isten majd ajtót nyit nektek! – Avagy közületek ki az az ember, aki követ ad oda a fiának, ha az kenyeret kér, vagy kígyót ad oda neki, ha halat kér? – Ha tehát ti, bár rosszak vagytok, tudtok jó adományokat adni gyermekeiteknek, mennyivel inkább ad majd a ti mennyei Atyátok jókat azoknak, akik kérik tőle!"*

Ami pedig az üldöztetést és az esetleges erőszakos halált illeti (de kiterjeszthetjük ezt általánosságban minden szenvedésre), Jézus így érvel (Lk 12,6-7): *„Nemde öt verebecskét pár fillérért árulnak? De azért Isten egyikükről sem feledkezik meg. Nektek pedig még a fejetek hajszálait is mind számon tartja! Ne féljetek! Ti az összes verebeknél többet értek számára."* (Persze ez nem meggyőző, ha csak az e világi valóságot tartjuk szem előtt...)

Jézusnak alighanem már kortársai is ellene vetették, hogy a valóságban túlságosan is sokszor nem érvényesül Isten „gondviselése", és túlságosan is sok az égbekiáltó szenvedés, és föltehették neki az örök kérdést: Mindez hogyan egyeztethető össze

Isten jóságával? Feltételezhetően erre a kérdésre (vagy a tanítványoknak az Isten országa megvalósulásával kapcsolatos kétkedésére) mondta el válaszul a következő kettős példázatot (Lk 14,28-32): *„Ki az közületek, aki ha nagy házat akar építeni, nem ül le előbb, s nem számítja ki a költséget, hogy telik-e neki a befejezésig? Nehogy aztán, ha lerakta az alapot, de az építkezést véghez vinni nem volt ereje, mindenki, aki ezt észreveszi, gúnyolni kezdje, mondván: »Ez az ember elkezdett építkezni, de nem volt ereje véghez vinni!« Vagy ki az a király, aki hadba vonul egy másik király ellen anélkül, hogy előbb leülne, és haditanácsot tartana, vajon képes-e tízezer harcosával szembeszállni azzal, aki húszezerrel jön ellene? Ha pedig mégsem, akkor követséget küld, amikor amaz még távol van, és meghódol neki."* – A kisebbről a nagyobbra következtetés logikája pedig ezt a mondaivalót sugallja: Ha már egy normális építkező is úgy jár el, hogy... Ha már egy normális király is előbb meggondolja, hogy… Mennyivel inkább feltételezhetitek, hogy Isten is meggondolta a dolgot, mielőtt belevágott volna emberteremtő vállalkozásába…

Megvédett gyakorlat

Jézus sokszínűen ontja érveit, amikor megvédi „lelkipásztori gyakorlatát", nevezetesen azt, hogy miért ül egy asztalhoz, azaz vállal közösséget a lenézett és a társadalomból kitaszított bűnösökkel.

Ezt már működése elején felrótták neki a farizeusok – pontosabban ekkor még udvariasan a tanítványainak: „Hogyhogy a vámosokkal és bűnösökkel eszik együtt?" Jézus azonban meghallotta a kérdést, és mindjárt megadta nekik a magyarázatot (Mk 2,17): *„Nem az erejük teljében lévőknek van szükségük orvosra, hanem azoknak, akik rosszul vannak. Nem azért jöttem, hogy »igazságosakat« hívjak meg, hanem kitaszított bűnösöket."* Válaszának első fele nem kíván kommentárt, legfeljebb azt érdemes hangsúlyozni, hogy Jézus a bűnöst nem „bűnözőnek" tartja, aki büntetést érdemel, hanem „betegnek", akinek orvosra van szüksége. Válaszának második felét illetően azonban érdemes megjegyzést fűzni a súlyosan ironikus „igazságosak" kifejezéshez. Ennek egyik lehetséges jelentése: Az igaz[sá-

gos]aknak, pontosabban: a magukat igaznak/igazságosnak tartóknak nincs szükségük meghívásra: ők úgy tudják, hogy jogosan meghívottak. A másik: Az igazságosság emberei nem akarják, hogy bármit is ajándékba kapjanak, mert úgy képzelik, hogy ők jogszerűen „megszolgálják a bérüket". Jézus azonban rámutat arra, hogy Isten más, mint amilyennek a mózesi törvény ábrázolja (annak értelmében Istennek – „a mérleg törvénye" szerint – igazságosan meg kell torolnia mindent bűnt, s ettől csak megfelelő engesztelés esetén tekinthet el); ő ilyen „igazságtalan": abszolút megmentői akarata mindenkire vonatkozik, ezért ingyen, feltétel nélkül árasztja jóságát azokra is, akik „nem érdemelték ki" (vö. Mt 20,1-15), ahogyan napját is fölkelti jókra és gonoszokra egyaránt (Mt 5,45).

Lukács evangéliuma szerint hasonló helyzetben, amikor a farizeusok és az írástudók ismét zúgolódtak, mondván: „Ez jó fogadtatásban részesít bűnösöket, és együtt eszik velük" (Lk 15,2), Jézus két példázattal és egy nagy ívű példabeszéddel védte meg eljárását. Az utóbbit, „a tékozló fiú" példabeszédét nem szükséges idéznünk (Lk 15,11-32), de a két példázat érvelését érdemes (Lk 15,3-10): *„El tudjátok képzelni, hogy ha közületek egy embernek száz juha van, és elveszít közülük egyet, nem hagyja ott a kilencvenkilencet a pusztában, nem megy az elveszett után, amíg meg nem találja? És ha megtalálta, örvendezve a vállára veszi, és hazamenvén, összehívja barátait és szomszédait, és azt mondja nekik: »Örüljetek együtt velem, mert megtaláltam az elveszett juhomat!« … Vagy ki az az asszony, akinek ha tíz drachmája van, és elveszít egy drachmát, nem gyújt mécsest, nem söpri ki a házat, és nem keresi gondosan, amíg meg nem találja? És ha megtalálta, összehívja barátnőit és szomszédasszonyait, és azt mondja: »Örüljetek együtt velem, mert megtaláltam az elveszett drachmát!«…"*

Az előbbi esetekben a farizeusok csak „általánosságban", csoportként kaptak oktatást, Jézus azonban nem habozott ugyanezt megtenni személyre szólóan is, mégpedig olyan alkalommal, amikor egy farizeus vendégségbe hívta őt (Lk 7,36-50): Ekkor egy asszony, aki bűnös életet élt a városban, megtudta, hogy asztalhoz telepedett a farizeus házában; alabástrom edényben illatos olajat hozott, sírva megállt mögötte, a lábánál,

könnyeivel kezdte öntözni a lábát, hajával letörölte, csókolgatta a lábát, és megkente az illatos olajjal. Amikor meglátta ezt a farizeus, aki meghívta, így szólt magában: „Ha ez próféta volna, tudná, kicsoda és miféle ez az asszony, aki őt érinti; hogy bűnös." Erre Jézus ezt mondta neki: *„Simon, van valami mondanivalóm számodra."* Mire ő így szólt: „Mester, mondd!" Jézus pedig így indokolta meg viselkedését: *„Egy hitelezőnek két adósa volt. Az egyik ötszáz dénárral tartozott, a másik ötvennel. Mivel nem volt miből megadniuk, mindkettőnek odaajándékozta. Mármost melyikük fogja jobban szeretni őt?..."*

Lefegyverző Jézusnak ez a „gyermekien egyszerű" kérdése. Ez az egyszerű kérdezés- és érvelésmód már-már „gyilkos iróniával" mutatkozott meg egy béna meggyógyításakor (Mk 2,1-12): Látva a béna, ill. az őt szállítók bizalmát, Jézus közli a bénával: *„Gyermekem, Isten megbocsátja bűneidet."* Erről azért kellett biztosítania, mert akkoriban teljesen általános nézet volt, hogy minden betegség Isten büntetése valamilyen bűnért. Az ott ülő írástudók azonnal föllázadnak Jézus „eretneksége" ellen: „Ki ez, hogy így mer beszélni? Istent gyalázza!" Az ő felfogásuk szerint ugyanis Jézus azt gyalázta, ami Istenben a legistenibb, vagyis hogy abszolút igazságosan jutalmaz és büntet. Tehát nem lehet csak úgy dobálózni az ingyenes bűnbocsánattal (a béna még csak bocsánatot sem kért...)! Jézus azonban megkérdezi tőlük: *„Miért fontolgatjátok ezeket szívetekben? Mi könnyebb? Azt mondani a bénának: Isten megbocsátja bűneidet!, vagy azt mondani: Állj fel, fogd hordágyadat, és járkálj!?"* Nyilvánvaló: egyformán könnyű mondani! De az írástudók még azt a semmi fáradságot nem igénylő segítséget sem akarják megadni a bénának, hogy azt *mondják* neki: „Ne aggódj! Isten megbocsátja bűneidet!" (és ezzel feloldják lelki györcsét, ami aztán esetleg testi gyógyulását is eredményezheti), hanem azt akarják, hogy „érvényesüljön Isten igazságossága": maradjon beteg, „elnyerve bűnei méltó büntetését".

Ugyancsak óvodás korú gyerekek számára is könnyen megválaszolható kérdéssel (Mk 3,4) védte meg Jézus azt az eljárását, hogy szombati napokon is gyógyított (ha valaki szándékosan megszegte a szombat törvényét, rabbinikus felfogás szerint megkövezéssel ki kellett végezni...): *„[Isten részéről] megen-*

gedett dolog-e szombaton jót tenni vagy rosszat tenni, életet megmenteni vagy megölni?" Bármilyen kockázatos volt is, Jézus az ellenfeleit is gondolkodásuk (konkrétan istenképük) átalakítására akarta ösztönözni, mert őket is meg akarta gyógyítani, meg akarta menteni...

Különleges, egyszerre teológusi és köznapi (vagy ha úgy tetszik: ünnepi) módon indokolta meg Jézus a maga és tanítványai nem-böjtölő gyakorlatát, amikor a farizeusok és Keresztelő János tanítványai számon kérték (Mk 2,18-19). Ezt a költői kérdést tette föl nekik: *„Vajon böjtölhet-e a násznép, ha a vőlegény velük van a lakodalmas teremben?"* Nekünk már magyarázatra van szükségünk ennek megértéséhez, de kortársai minden további nélkül értették (vagy érthették, ha akarták): Az ószövetségi próféták gyakran nevezték Istent Izrael népe *vőlegényének* (Iz 54,5; 61,10-11; 62,4-5; Jer 2,2; Ez 16. f.; Oz 2,18). Jézus pedig azt élte át a Jordánba történt alámerítkezésekor, hogy nem kell tovább várakozni („Itt a kedvező idő"), mert Isten *jelen van*, mégpedig nem leszámolásra kész Bíróként (ahogyan Keresztelő János prédikált róla), hanem szerető Édesapaként, avagy az itteni képet használva, népének szerető *Vőlegényeként*. Ha pedig a vőlegény jelen van a lakodalmas teremben, akkor ez örömmel tölti el a násznépet, s az képtelen lesz böjtölni. Isten közelségének ismertetőjegye tehát az öröm, a víg evés-ivás, nem pedig a komor böjtölés (ami a korabeli gyakorlatban az Isten távolléte miatti szomorúságot fejezte ki, illetve Isten uralmának eljövetelét akarta siettetni).

Idézetekkel felvértezve

Jellemzőnek nem mondhatjuk, de néhány esetben előfordult, hogy Jézus az Ószövetségből vett idézettel támasztotta alá küldetését, vagy védte meg tanítását.

Működése elején Izajás próféta önértelmezését alkalmazta magára a názáreti zsinagógában (Lk 4,18-19): *„Az Úr Lelke szállt le rám..., hogy megvigyem az örömüzenetet a nyomorgóknak; elküldött engem, hogy meggyógyítsam a megtört szívűeket, következtként kihirdessem a szabadulást a raboknak, s az elvakítottaknak szemük felnyílását, szabadon bocsássam a meggyötörteket, és következtként kihirdessem az Úr kedves esztendejét..."* (Ér-

demes tudatosítani, hogy e szöveg felolvasásakor kihagyta annak végét: „...és bosszújának napját”!)

Jézus személyével kapcsolatban a kortársak legsúlyosabb kérdése az volt, hogy a Messiásnak tartja-e magát. Egy alkalommal erre is kérdéssel válaszolt (Mk 12,35-37): *„Hogyan mondhatják az írástudók, hogy a Messiás Dávid fia? Hiszen maga Dávid mondta a szent Lélek által: »Így szólt az Úr az én uramhoz: Ülj a jobbkezem felől, amíg ellenségeidet lábaid alá vetem!« Maga Dávid mondja őt »úrnak« – de akkor hogyan »fia« neki?”* – Kétségtelenül nehéz értelmezni ezeket az „úr” és a „fiú” ellentétére épülő mondatokat, a legvalószínűbbnek az alábbi két magyarázatot tarthatjuk: a) A 110. zsoltár 1. verséből vett érvvel a mellett tör lándzsát, hogy az *igazi* messiás (ő maga) szellemi értelemben nem „fia”, azaz alárendeltje, hanem „ura”, vagyis feljebbvalója Dávidnak, tehát nem kell hozzá igazodnia: nem kell fegyverrel e világi uralmat megvalósítania (vagyis érvénytelen az ellenségek láb alá vetésének programja). b) Rámutatva az isteni sugalmazásúnak tartott zsoltárszöveg belső ellentmondására („a Dávid-*fia* Messiás *ura* Dávidnak”), Jézus arra világít rá, hogy „a szent Lélek által szóló” Dávid tévedett, mert *semmiféle* messiás („Isten földi helytartója”) nem létezik, hiszen Isten maga az egyetlen „úr” (Mk 12,29!), és ezért az általa akart „világrendben”, a szeretet rendjében („Isten országában”) semmiféle emberi uralomnak nincs helye (Mk 10,40!) – Akár az első, akár a második értelmezést fogadjuk el, Jézus érvelésének lényege, hogy elhatárolódott a korabeli messiási várakozásoktól.

A házassági elválást tiltó felfogását is bibliai hivatkozással támasztotta alá (Mk 10,6-9): *„Isten a teremtés kezdetétől fogva férfivá és nővé tette az embereket”* **,** majd levonta a következtetést: *„Amit tehát Isten összekötött, ember ne válassza szét!”* – Izgalmas sajátossága ennek az érvelésnek, hogy Jézus szentírási idézetet (1Móz 1,27) állított szembe egy másik szentírási idézettel (5Móz 24,1), amely megengedte a válást...

(2014)

A talpraesett Jézus

A téma ötletgazdájának,
Karlócai Miklósnak ajánlom.

Ha az evangéliumokat olvasva nemcsak arra figyelünk, *mit* tanított Jézus, hanem arra is, *hogyan*, akkor nem nehéz észrevennünk, hogy „fölényes biztonsággal", sőt – főként az ellenfeleivel folytatott vitákban – rendkívül szellemesen, talpraesetten, mondhatni „slágfertig" módon tanított, olyannyira, hogy talán nem túlzás azt állítani: nemcsak tanításának tartalma volt zseniális, hanem az is, ahogyan azt alkalmazta, különösen a számára veszélyes helyzetekben, amelyekből „játszi könnyedséggel" vágta ki magát.

Ahhoz azonban, hogy ezt igazán érthessük és értékelhessük, nemegyszer meglehetősen sok „háttérinformációra" van szükségünk Jézus vallási környezetéről. Ezeknek az adatoknak a fölidézése talán kissé nehézkessé teszi témánk bemutatását, de remélhetőleg megéri a fáradságot.

*

Jézus és legfőbb szellemi ellenfelei, az „írástudók és farizeusok" közötti összeütközések egyik leggyakoribb kiváltója az volt, hogy Jézus megszegte ***a szombati munkaszünettel kapcsolatos*** előírásokat, főképpen gyógyításaival. Az egyik ilyen alkalommal, a béna kezű ember esetében (Mk 3,1-6), amikor „figyelték őt, vajon meggyógyítja-e szombaton, hogy aztán vádat emeljenek ellene", Jézus egy óvodás korú gyermekek számára is könnyűszerrel megválaszolható kérdéssel lép ki a csapdahelyzetből: *„Megengedett dolog-e szombaton jót tenni vagy rosszat tenni, életet megmenteni vagy elpusztítani?"*[1] Másik két

[1] Ezzel persze nemcsak önmagát akarta menteni, hanem ellenfeleit is

esetben még konkrétabb, gyakorlatiasabb és személyhez szólóbb, és ezért még találóbb Jézus kérdése. A tizennyolc éve görnyedten járó asszony meggyógyításakor így hangzik: *„Nem oldja-e el mindegyikőtök szombaton is ökrét vagy szamarát a jászoltól, és nem vezeti-e ki itatni?”* (Lk 13,15), a vízkóros férfi meggyógyításakor pedig így: *„Ki az közületek, aki szombat napján is azonnal ki nem húzza fiát vagy ökrét, ha az kútba esik?”* (Lk 14,5).

A „szombat” körüli konfliktusok hátterében ez az ószövetségi előírás állt: „Jahve megparancsolta: Hat napon át szabad dolgozni. A hetedik nap legyen előttetek szent, a tökéletes nyugalom napja, szent *Jahve számára*! Mindenki, aki ezen a napon munkát végez, halállal bűnhődjék. Szombaton még tüzet sem gyújthattok házaitokban” (2Móz 35,1-3). Eszerint a szombatot Isten nem az ember javára rendelte, hanem *önmaga tiszteletére*. Oly *kizárólagosan*, hogy az ember legelemibb szükségleteinek is háttérbe kell szorulniuk, például a főzés céljából történő tűzgyújtásnak. És oly *szigorúan*, hogy Isten a szombat minden áthágását halállal büntetteti.

Jézus rádöbbent: Micsoda Isten az ilyen?! Pontosabban: Micsoda istenkép?! – és a szombati kalásztépéssel kapcsolatos vitában egyszerűen megfordította a logikai sorrendet: „Isten a szombatot teremtette az emberért, nem pedig az embert a szombatért”, az eredetiben: *„A szombat lett az emberért, nem pedig az ember a szombatért”* (Mk 2,27).

Így, kijelentő módban hagyományozták át ezt a tanítását, de könnyen elképzelhetjük, hogy *eredetileg kérdő módban* fogalmazta meg, kérdéssel válaszolva a farizeusok *kérdésére* („Miért tesznek [tanítványaid] olyat, ami nem megengedett?”). A kérdés formájú válasz még jobban kifejezné talpraesettségét, és csipetnyi iróniát is tartalmazna: „Vajon Isten előbb a szombatot alkotta meg a maga tiszteletére, és csak aztán *az embert a szombatért* (hogy szombaton ne kelljen egyedül tisztelnie önmagát), vagy *a szombatot az emberért* alkotta?”[2]

---

gondolkodásuk, konkétan istenképük átalakítására akarta ösztönözni, mert őket is meg akarta gyógyítani...

[2] Erre a feltevésre feljogosít, hogy az ilyen esetek túlnyomó többségé-

*

Ugyancsak sok vitára adott alkalmat ***a rituális tisztaság*** kérdésköre, vagyis hogy mi az, ami összefér, vagy nem fér össze Isten tisztaságával, szentségével (vö.: a szombat „szent Jahve számára"), ez azonban gyakorlatilag azt a kérdést jelentette, hogy mitől válik az ember tisztává, értékessé, vagy éppen értéktelenné Isten szemében (teológiai megfogalmazásban: „mitől igazul meg").

Amikor egyes farizeusok és jeruzsálemi írástudók látták, hogy Jézus tanítványai mosatlan kézzel esznek, számon kérték Jézustól, hogy követői „miért nem járnak el a vének hagyománya szerint". Márk evangélista szerint Jézus ekkor előbb saját törvényszegésükkel szembesítette ellenfeleit (7,9-13), majd „a tömegnek" adta meg a választ: *„Semmi olyan nem teheti tisztátalanná az embert Isten előtt, ami kívülről megy beléje, hanem az teszi tisztátalanná, ami kijön belőle"* (7,16). Ennek az eligazításnak éppen egyszerűségében van az ereje, de úgy látszik, még tanítványai sem fogták föl, ezért kénytelen volt nekik külön elmagyarázni, ezúttal is kérdésként; ez kicsit „szájbarágósabb" és bővebb, mint a tömegnek adott válasz, eredetiségét és szellemességét pedig éppen a vulgáris csattanó adja (7,18-19): *„Nem fogjátok föl, hogy ami kívülről megy be az emberbe, nem teheti tisztátalanná, mivel nem a szívébe megy, hanem csak a gyomrába – majd pedig a budiba kerül?"*

Ennél érthetőbben és szemléletesebben nehezen lehetett volna elmagyarázni a dolgot, a bátor és ötletes szóhasználat jelentőségét pedig – súlyos teológiai kérdésben a budira hivatkozni... – az mutatja, hogy a „budi" kifejezést az ókor egyetlen klasszikusa sem vette soha a szájára, és már az Újszövetség egyes másolói is szégyellték: a ***D*** kódex a „kanális, árok, gödör" görög megfelelőjével helyettesítette.

*

A hagyományok közé tartoztak ***a böjtölési szokások*** is, különösen a farizeusok körében, akik egy alkalommal számon is

---

ben, amikor Jézus ötletesen kivágta magát egy nehéz helyzetből, kérdés formájában fogalmazta meg „mentségét".

kérték Jézustól, hogy az ő tanítványai miért nem böjtölnek (Mk 2,18). Ahhoz, hogy megértsük e számonkérés súlyát, illetve Jézus válaszának nagyszerűségét, három dolgot kell tudatosítanunk: a) Ez a böjtölés nem valamilyen külsőséges-felszínes vallásgyakorlatot jelentett, hanem azt a böjtölést, amely az Isten (Jahve) távolléte miatt szomorúságot fejezte ki, illetve „Isten uralmának" eljövetelét akarta siettetni. b) Az Ószövetségből mindenki számára ismert volt az a kép, amely szerint „Izrael Jahve menyasszonya", és „Jahve Izrael népének vőlegénye" (pl. Iz 54,5; Jer 2,2; Oz 2,18). c) A Jordánba történt alámerítésekor Jézus azt élte át, hogy nem kell tovább várakozni: „Itt a kedvező idő" (Mk 1,15), Isten nincs távol, hanem jelen van, mégpedig nem leszámolásra kész bíróként (ahogyan Keresztelő János prédikálta), hanem – az ószövetségi képet használva – népének szerető vőlegényeként.

Így már érthető Jézus ismét csak kérdésbe öltöztetett, roppant egyszerű és mégis nagy teológiai mélységű, szemléletes válasza (Mk 2,19): *„Vajon böjtölhet-e a násznép, ha a vőlegény vele van a lakodalmas teremben?"*

*

A mózesi törvény, valamint a hagyományok és a szokások kérdése olykor „elvi síkon" is fölvetődött: ***Mi a legfontosabb***, a törvény mely részeit kell elsődlegesen megtartani? (Vö. Mk 12,28: „Melyik az első az összes parancsok közül?") Erre utal a farizeusoknak címzett jézusi szemrehányás: „Jaj nektek, farizeusok..., mert tizedet adtok ugyan a mentából, az ánizsból és a köményből, viszont figyelmen kívül hagyjátok ... [Isten] ítéletét [azt, hogy Isten megítélése szerint mi a helyes], az irgalmasságot és a hűséget" (Mt 23,23), illetve Lukács megfogalmazásában: „...tizedet adtok ugyan mentából, kaporból..., viszont kikerülitek Isten ítéletét és szeretetét [Istennek az ember iránti szeretetét]" (11,42). Vagyis a jelentéktelen dolgokra gondosan ügyelnek, viszont az összehasonlíthatatlanul fontosabbakat könnyedén figyelmen kívül hagyják. Jézus szellemes összefoglalása és végkövetkeztetése: *„Vak vezetők! A szúnyogot megszűritek, a tevét pedig lenyelitek"* (Mt 23,24)!

De hogyan is láthattak volna világosan a Jézust bíráló farizeusok és írástudók? Ő erre is megadta a választ, ismét remek

képet használva (Lk 6,41): *„Miért nézed a szálkát testvéred szemében – a gerendát pedig, amely a saját szemedben van, nem veszed észre?”* Ennek a mondásnak az ötletességét nem csorbítja, ellenkezőleg, csak fokozza, hogy Jézus itt éppen a rabbik körében ismert és használatos közmondással él! A jelenet hátterében pedig az áll, hogy mindenekelőtt az írástudók – foglalkozásukból fakadó – feladata volt, hogy ügyeljenek „testvéreik” (kollégáik, tágabban pedig honfitársaik) „látáshibáira”, azaz teológiai tévedéseire. Egyikük fordulhatott így jóindulattal a „tévtanító” Jézushoz: „Testvér, én jót akarok neked, hadd húzzam ki szemedből a szálkát! Mert nekem úgy tűnik, tévedésben vagy, amikor figyelmen kívül hagyod a szombatot, egy asztalhoz ülsz a bűnösökkel...” Jézust azonban nem lehetett levenni a lábáról, és megadta az illetőnek a keménynek tűnő, de szintén jóindulatú útmutatást: *„Vesd ki előbb szemedből a gerendát, akkor majd elég tisztán látsz ahhoz, hogy kivedd testvéred szeméből a szálkát”* (Lk 6,42)!

*

Ám Jézus nem csupán ellenfeleit tudta sziporkázó szellemességgel „helyretenni”, hanem ***szimpatizánsait is***. Amikor valakit felhívott arra, hogy kövesse őt, és az illető azt felelte: „Engedd meg, hogy előbb elmenjek, és eltemessem apámat!”, akkor így szólt: *„Hagyd a halottakra, hadd temessék el halottaikat!”* Majd hozzátette (kezünkbe adva e kemény szavak helyes értelmezésének kulcsát): *„Te pedig menj el, és hirdesd Isten országát”* (Lk 9,59-60)!

Jézus nem volt fanatikus. Még tanítványai fáradtságára is tekintettel volt, és biztosította számukra a pihenést (Mk 6,30-31; 14,38). Tehát a szó szerinti értelmezés, az éppen elhunyt apa eltemetésének megtiltása ellentmondásban állna egész személyiségével és viselkedésével, de teljesen értelmetlen is lenne, hiszen Isten országa nem szenvedne kárt, ha az illető fél vagy egy nap „késéssel”[3] kezdené hirdetni. Ezért ezt az értelmezést nyugodtan kizárhatjuk.

Reálisan feltételezhetjük viszont, hogy az „Előbb hadd temessem el apámat” azt jelenti: „Hadd várjam meg, amíg apám

[3] A nagy hőség miatt általában még aznap eltemették az elhunytakat.

meghal; ő ugyanis ellenzi, hogy kövesselek, s ha mégis megtenném, abból családi konfliktus lenne!" Jézus kétségtelenül kemény és merész válasza ekkor azt jelentené: Hagyd a szellemileg halottakra [= az Isten országa, a szeretet ügye szempontjából halottakra], hogy megvárják, amíg családi konfliktusok nélkül követhetik szívük vágyát! Te csak menj, és hirdesd Isten ügyét!"

Mivel azonban ez a kérdéskör, illetve magyarázat inkább Lk 9,61-62 sajátossága, valószínűbbnek kell tartanunk, hogy az „Előbb hadd temessem el apámat" azt jelenti: „Hadd várjam meg, amíg apám meghal, ugyanis csak akkor juthatok hozzá örökségemhez, s ha nem leszek ott, lemaradhatok róla!" Ekkor rögtön világos és konkrét értelmet kapnak Jézus szavai: „Csak a szellemileg halottak [= a szeretet ügye szempontjából halottak] számára fontos az örökség, csak ők várakoznak arra, hogy hozzájussanak. Te menj, és hirdesd az [igazi] életet!"

*

A következő két esetben Jézus ***súlyos teológiai problémát*** old meg bámulatos ügyességgel – bár mai megértésükhöz valóban komoly háttérismeretekre van szükség.

Amikor a Jézust körülvevő tömegen áthatolva, egy bénát visznek hozzá annak rokonai-barátai, bizalmukat látva Jézus így szól a bénához: *„Gyermekem, Isten megbocsátja bűneidet"* (sok fontos kódex szerint: „megbocsátotta": Mk 2,5). Ez azt jelenti: „Betegségednek semmi köze a bűneidhez. Isten nem fizet betegséggel a bűnökért, hanem megbocsátja a bűnöket, mégpedig ingyen!" Fontos volt ezt kijelentenie, akkoriban ugyanis úgy gondolták – manapság nem? –, hogy a betegség Isten büntetése az illető, vagy elődei (nyilvánvaló vagy titkos) bűneiért (vö. Jn 9,2).

Szavai nyomán az épp ott ülő írástudók ezt fontolgatják magukban: „Ki ez, hogy így mer beszélni? Istent gyalázza!" Felfogásuk szerint Jézus azt gyalázta, ami Istenben a legistenibb, vagyis hogy Isten abszolút *igazságosan* jutalmaz és büntet, s ettől csak ő maga térhet el *kegyelmi* aktusai révén, másfelől pedig csak az „általa felhatalmazott" személyek (az áldozatot

bemutató papok vagy próféták) ismerhetik fel és jelenthetik ki, hogy adott esetben megbocsátott-e, vagy sem.[4]

Jézus azonban átlát rajtuk, amihez nem volt szüksége semmilyen „természetfölötti képességre", mert ismerve kora teológusainak gondolkodásmódját, „józan paraszti ésszel" is tudhatta, hogy teológiai előfeltevéseik alapján azt kell gondolniuk, amit most ténylegesen fontolgatnak, vagyis hogy ő Istent gyalázza Isten ingyenes bocsánatának kihirdetésével. Ezért aztán két kérdéssel felel meg ki nem mondott gondolataikra (Mk 2,8-9):

„Miért fontolgatjátok ezeket szívetekben?" A „Miért?" kérdőszó értelme itt nem „Mi okból?", hanem „Mi célból?", ahogyan ezt a mátéi változat (Mt 9,4) határozottan alátámasztja: „Mi célból (gör. *hinati*) gondoltok rosszakat szívetekben?" Magyarul: Milyen céllal teologizáltok? Valóban az a célotok, hogy „Isten megdicsőüljön", vagyis tiszteljék és szeressék őt az emberek, vagy az, hogy a „bűnösök" „megérdemelt" verést kapjanak?

Majd következik a bravúros befejezés: *„Mi könnyebb? Azt mondani a bénának: Isten megbocsátja bűneidet!, vagy azt mondani neki: Állj fel, fogd hordágyadat, és járkálj!?"* – Súlyos irónia! Természetesen *egyformán* könnyű *elmondani* az egyik vagy a másik mondatot! Csakhogy az írástudók még azt a semmi fáradságot nem igénylő segítséget sem akarják megadni a bénának, hogy azt *mondják* neki: Isten ingyen megbocsátja a

[4] Az írástudók szavainak folytatása – „Mert ki képes megbocsátani a bűnöket, ha nem egyedül Isten" – nem hiteles, ez Márk betoldása, ami két dologból is következik: a) Jézus szóban forgó mondása egyáltalán nem azt jelenti, hogy „a maga nevében", „saját bűnbocsátó hatalmánál fogva" bocsátja meg a béna bűneit, csupán azt állítja, hogy Isten megbocsátja/megbocsátotta azokat: a görög szövegben ugyanis szenvedő igealak áll („megbocsáttattak"), az ún. *passivum divinum*, amely Isten – tiszteletből történő – körülírására szolgál. b) A szigorúan monoteista zsidók körében eszébe sem juthatott senkinek, hogy Jézus Istennek tartja magát, és ezért mondja, hogy „megbocsáttattak" [szokványos fordításban: „bocsánatot nyertek] a bűneid". – Az általa betoldott kérdéssel Márk elő akarja készíteni a 10. versben következő krisztológiai tételét, miszerint Jézusnak mint (apokaliptikus) Emberfiának és mennyei Bírónak már a földön is van hatalma a bűnök megbocsátására, s ezt a rákövetkező csodatevéssel bizonyítja.

bűnöket, és nem bünteti azokat betegséggel – hanem azt akarják, hogy „érvényesüljön Isten igazságossága”: maradjon beteg, „elnyerve bűnei méltó büntetését”.

Talán nem tévedünk nagyot, ha azt gondoljuk, hogy sem Jézus előtt, sem azóta, soha nem oldottak meg súlyos teológiai problémát ilyen könnyed, már-már légies eleganciával – a „köznép” számára is első hallásra érthetően! Hasonlót mondhatunk el a következő esetről is, azzal a különbséggel, hogy ennek első hallásra történő megértéséhez és nagyra értékeléséhez korabeli teológusnak kellett lenni.

Egy alkalommal, amikor Jézus a jeruzsálemi templomban tanított, valaki fölvethette az akkoriban szinte mindenkit izgató messiási problematikát, amire Jézus így felelt (Mk 12,35-37): *„Hogyan mondhatják az írástudók, hogy a Messiás Dávid fia?*[5] *Hiszen maga Dávid mondta a szent Lélek által: »Így szólt az Úr az én uramhoz: Ülj a jobb kezem felől, amíg ellenségeidet lábaid alá vetem!« Maga Dávid mondja őt »úrnak«, de akkor hogyan fia neki?”*

Jézus remeklése ezúttal abban áll, hogy egyszerűen rámutat az isteni sugalmazásúnak tartott zsoltárszöveg *belső ellentmondására:* ha a Messiás Dávid „fia”, akkor nem lehet „ura” Dávidnak, és ezzel arra világít rá, hogy „a szent Lélek által szóló” Dávid tévedett, mert *semmiféle* messiás („Isten földi helytartója”) nem létezik, hiszen Isten maga az egyetlen „úr” (vö. Mk 12,29!), és ezért az általa akart „világrendben”, a szeretet rendjében („Isten országában”) semmiféle emberi uralomnak nincs helye (vö. Mk 10,40!).[6]

*

Jézus egyszer az ***egyházi adó*** alanyaként került kínos helyzetbe (Mt 17,24-26). Minden valószínűség szerint az történt,

[5] A „Dávid fia” kifejezés utalhatna a biológiai leszármazásra is, itt azonban inkább a szellemi rokonságot-hasonlóságot, illetve a szellemi utódlást fejezi ki (vö. Mk 10,47-48; 11,10), annál is inkább, mivel a vér szerinti leszármazás még nem akadálya annak, hogy trónra lépésével a fiú apjának urává váljék.

[6] Ez az értelmezés megfelel annak, hogy Jézus máskor is feltárta a próféták tévedéseit (ld. pl. Mk 9,4-8.12-13; Mt 11,11).

hogy amikor „állandó lakhelyén” (vö. Mk 2,1.15; 3,20), Kafarnaumban a templomadó beszedői kérték tőle az adót, nem fizette meg, ezért az adószedők megkérdezték Pétert: „A ti mesteretek nem fizeti a templomadót?” Péter alighanem enyhíteni akarta a konfliktust, és azt mondta: „De igen!”, úgy értve, hogy később majd megfizeti. Hazaérve azonban Jézus ezt a kérdést tette föl neki: *„Mit gondolsz? A földi királyok kiktől szednek vámot vagy adót? Fiaiktól, vagy az idegenektől?”*[7] Péter természetesen azt felelte: „Az idegenektől.” Jézus pedig levonta a cáfolhatatlan következtetést: *„Akkor tehát a fiak szabadok!”* – vagyis adómentesek.

Jézus szerint a templomhoz fűződő viszonyt is az Istenhez fűződő viszonynak kell meghatároznia, az pedig, ha helyes, nem hatalomra és jogra épülő, hideg uralmi viszony, mint a földi uralkodók és alattvalóik között. Csak egy világi módon felfogott „Isten országában” lenne helyénvaló a templomadó (avagy „egyházi adó”). Isten azonban, a „mennyei király” (vö. Mt 18,23; 22,2.11) Atyánk, s az apák nem adóztatják meg fiaikat. Ez a családiasság végét jelentené. A fiak szabadok.[8]

*

Mielőtt rátérnénk az utolsó két esetre, amelyek a leglátványosabban bizonyítják Jézus zsenialitását, vegyük szemügyre azt az esetet, amikor Jézus úgy vágta ki magát egy kínos helyzetből, hogy nem vágta ki magát: egyszerűen ***megtagadta a választ*** (Mk 11,27-33).

A jeruzsálemi templom „megtisztítása” (Mk 11,15-17) után odamentek hozzá a főpapok, az írástudók és a vének, és megkérdezték: „Milyen hatalommal teszed ezeket?...” Mire ő azt mondta nekik: *„Ellenkérdést intézek hozzátok. ... Feleljetek*

[7] A „fiak” ez esetben nem átvitt értelemben, hanem szó szerint értendő, azaz a királyfikat (hercegeket) jelöli, az „idegenek” pedig a királyok uralmának alávetett embereket.

[8] Később bizonyos zsidókeresztény csoportok sajnos az ellenkezőjére fordították Jézus egyértelmű állásfoglalását, nem akarván „megbotránkoztatni” zsidó környezetüket; ezért aztán betoldották a 17,27-et, amely szerint Jézus csodás módon előteremtette az adópénzt, és határozott elvi állásfoglalása ellenére mégis megfizette a templomadót.

nekem, akkor megmondom majd nektek, milyen hatalommal teszem ezeket. A János által végzett alámerítés Istentől való volt-e, vagy emberektől?" Ellenfelei erre taktikázni kezdtek, és tekintélyüket meg állásukat féltve, végül azt felelték: „Nem tudjuk." Erre Jézus így szólt hozzájuk: *„Akkor én magam sem mondom meg nektek, milyen hatalommal teszem ezeket."*

Próféta, azaz Isten küldötte, követe lévén Jézus független emberként viselkedik a „lelki hatósággal" szemben: válaszuktól teszi függővé, belemegy-e a vizsgálatba. Ez nem azt jelenti, hogy nem veszi komolyan ellenfelei kérdését; hiszen egyrészt valóban „le akarta rombolni a templomot", persze nem fizikai, hanem sokkal mélyebb értelemben (ld. Mk 11,15; 13,2), másrészt ellenfeleit is meg akarta menteni, rá akarta vezetni őket a helyes magatartásra. Ellenkérdésével és Keresztelő János példájával azt mutatta meg, hogy *tisztán racionális* érvekkel, illetve *inkvizíciós* módszerekkel nem lehet „tesztelni" Isten küldötteit, nem lehet megkülönböztetni az emberi szellem működését Isten „szellemének", „Lelkének" működésétől. Ezért nem adhat – és nem is ad választ a felhatalmazását firtató kérdésre.

*

Az egyik olyan csapdahelyzet, amelyben Jézus közvetlen életveszélyben forgott, és válaszától függött, megmenekül-e abból, az volt, amikor a farizeusok és a heródiánusok (egymás vallási és politikai ellenfelei!) összefogtak, és hogy szaván fogják, megkérdezték tőle (Mk 12,13-14): „Szabad-e adót fizetni a császárnak, vagy nem? Adjunk, vagy ne adjunk?"

Ha Jézus helyesli ***az adó*** megfizetését a rómaiaknak, akkor a nyilvánosság előtt kollaboránsnak bizonyul – és könnyen áldozatául eshet például zelóta fanatikusok orgyilkosságának; ha helyteleníti az adó megfizetését, akkor a megszálló római hatalom nyílt ellenségének bizonyul – és Pilátus minden további nélkül kivégeztetheti (vö. Lk 23,2!). Tehát nem felelhet sem igennel, sem nemmel!

És ekkor – a dénár bemutatásának bizonytalan hitelességű közjátéka után (Mk 12,15-16) – elhangzik Jézus talán legtöbbet idézett, értelmezett és félreértelmezett válasza (Mk 12,17): *„A császárnak adjátok meg mindazt, ami megilleti a császárt, viszont adjátok meg Istennek mindazt, ami megilleti Istent!"*

E válasz első felének lényege: A császár nem versenytársa Istennek, következésképpen mindazt, ami megilleti őt, jó lelkiismerettel megadhatjátok neki, mert ezzel semmit nem vesztek el Istentől, és adjátok is meg neki, ahelyett hogy lázadoznátok ellene![9] (Ez nagyon súlyos üzenet volt a zelótáknak és minden „igaz zsidó hazafinak"...)

Jézus válaszának második felét csak akkor érthetjük helyesen, ha tudatosítjuk, hogy nem mellérendelten áll az első mellett (mintha bármit is mellé lehetne rendelni Istennek, és lehetséges lenne „két úrnak szolgálni", ld. Mt 6,24), hanem annak tökéletes fölérendelten, mint az a nézőpont („hermeneutikai horizont"), amelyből az adózást és minden más kérdést is tekinteni kell. Mondanivalója tehát: Az *elsődleges* az, hogy megadjuk Istennek, ami őt megilleti – mindenki másnak pedig csak annyit, ami ezután még „megmarad", vagyis ami ebből következik, illetve ezzel nem áll ellentétben![10]

Útmutatásával Jézus – az ókori világban gyakorlatilag ismeretlen módon – egyfelől *szétválasztotta* a politikát és a vallást

[9] Ez a válasz azonban még két nagyon fontos dolgot tartalmaz. Egyrészt Jézus *semmiképp* sem tanítja azt, hogy a császárnak, vagyis az államhatalomnak *bármit és mindent* meg kell adni, amire csak igényt tart, akár az adózást, akár valami mást illetően; másrészt nem mondja meg konkrétan, mi illeti meg a császárt (közelebbről: mennyi adó illeti meg; még az is lehetséges, hogy semennyi); nem gyáva taktikázásból, és nem is azért, mert ő nem szőrszálhasogató jogász vagy moralista, hanem azért, mert erre nincs „recept" (ahogyan másra sincs), vagyis *nem lehet* megmondani, csak a „politikai ész" döntheti el esetről esetre, természetesen *ahhoz igazodva*, ami Istent illeti meg. Az adózás példáját véve (de természetesen csak általánosságban): Jogtalan adót fizetni szabad, és a helyzettől függően, a nagyobb rossz elkerülése érdekében talán szükséges is. De jogtalan adókat kiszabni, vagy engedelmes állami hivatalnokként behajtani, biztosan isten- és emberellenes.

[10] Jézusnak ezt nem kellett külön meghatároznia, hiszen minden zsidó tudhatta, mert ezt tartalmazta a „főparancs": szeretni őt minden képességünkkel (Mk 12,29-30). Pontosításként legfeljebb annyit tett hozzá, hogy az Isten iránti szeretettől *elválaszthatatlan* az emberek iránti szeretet, Isten egyetemes, azaz *mindenkit* megmenteni kívánó akaratának teljesítése (Mk 12,31).

(de nem szigetelte el, ld. alább „c”!), másfelől – teljes ellentétben Pállal (Róm 13,1-7) – *megszüntette* az uralmi struktúrák misztifikálását és abszolutizálását. Felfogása mögött annak az Istennek a képe (és élménye: Mk 1,10-11!) áll, aki a) *nem köthető többé* (mint a nemzeti istenek) egy néphez és földterülethez (Jézus Istene „Izrael Istene” marad ugyan, de nem kizárólagosan: ő azt akarja, hogy „minden nép számára nyitott ház” legyen a templom: Mk 11,17), b) *éppoly kevéssé azonosul* Dávid vagy egy Dávid-utód szakrális zsidó királyságával (vö. Mk 8,29; 10,48; 11,10!), mint a szakrális pogány Római Birodalommal, c) *nem a politikai-evilági terület „mellett”* akar egy elhatárolt, paradicsomi „Isten országát” létrehozni, hanem éppen e konkrét világ adottságai „közepette” akar fokozatosan „uralomra jutni”, vagyis akarja a maga szeretetmintájára áthatni és átalakítani a világot, mégpedig d) olyan *emberek által*, akik annak „megadására”, megvalósítására törekszenek, ami „megilleti Istent” (vö. Mt 6,10: „Jöjjön el a te országod” = „Legyen meg a te akaratod”).

Jézus ezzel *teljesen új távlatot* nyitott meg a politikai élet alakítása előtt (is), azt, amelyet másutt így fogalmazott meg: „Keressétek *előbb* Isten országát..., akkor ő majd minden mást hozzáad nektek” (Mt 6,33)! Az Isten országa melletti elsődleges és kizárólagos elkötelezettség majd „magától” (vö. Mk 4,28) megtermi a politikai, társadalmi és gazdasági „üdvösség” gyümölcsét!

*

Nézzük végül azt a jelenetet, amelyben talán a korábbiaknál is zseniálisabban nyilvánul meg Jézus talpraesettsége és szellemessége (Jn 7,53-8,11)!

Az egyik kora reggel, amikor Jézus megjelent a Templomban, „a farizeusok és írástudók egy ***házasságtörésen ért asszonyt*** hoztak oda, és középre állították”.

Közlik Jézussal a tagadhatatlan tényállást, majd azt, hogy Mózes törvénye mit rendel az ilyen esetre: halálbüntetést, konkrétan megkövezést (5Móz 22,22), és megkérdezik a népszerű rabbit, akiről közismert irgalmassága és a bűnösök iránti szere-

tete, mi az ő véleménye. Az evangélium szerint „ezzel próbára akarták tenni, hogy aztán bevádolhassák”.[11]

Mindenesetre kérdésük sokszorosan rafinált – és életveszélyes (akárcsak az a kérdés volt, hogy szabad-e adót fizetni a császárnak): *Jézus négyszeresen kínos helyzetbe kerül.* Ha megengedi a megkövezést, akkor (1) szembekerül Róma törvényével, amellyel a kivégzések jogát magának tartotta fenn, (2) pusztulni hagyja az asszonyt, és (3) szembekerül saját elveivel is; ha megtiltja a megkövezést, akkor (4) szembekerül a zsidók törvényével, amely Isten törvényének számított. Ezek közül az 1-es és a 4-es szembekerülés mint lázadónak, illetve törvényszegőnek *az életét veszélyezteti*! Olyan választ kellene tehát adnia, amely egyszerre felel meg mind a négy, egymást kizáró követelménynek. Abszolút képtelenség, mondanánk mi.

Jézus először nem szólt semmit, hanem „lehajolt, és ujjával írni kezdett a földön”. Sokan és sokszor találgatták már, hogy mit írt, és *két válasz* látszik a legvalószínűbbnek. *Az egyik:* annak a törvénynek a szövegét írta le, amelyre a vádlók hivatkoztak, amely azonban ilyen esetben azt is előírta, hogy a bűntárs férfit is ki kell végezni (5Móz 22,22); *a másik:* jelképesen Jeremiás 17,13-ra akarta emlékeztetni őket (esetleg ténylegesen írta is ezt a mondatot): „A porba íratnak [értsd: megsemmisülnek] azok, akik elpártolnak tőlem, mert elhagyták az Urat, az élő vizek forrását.”[12]

---

[11] Az utolsó napok légkörében ez nagyon is lehetséges, mégsem szükségszerű feltételezni: elég, ha azt gondoljuk, hogy tisztességes és ügybuzgó, de engedelmes teológusok voltak, ti. Mózesnak akartak engedelmeskedni (hiszen arra hivatkoznak, hogy „Mózes azt parancsolja a törvényben...” – amelyet hitük szerint mintegy Isten diktált neki).

[12] *Az első* változat mellett szól könnyebb érthetősége, *a második* mellett az, hogy magasabb, elvi síkon ad választ a kérdésre (és mint prófétai jelképes cselekedet is jobban illik Jézushoz, meg tartalmilag is jobban illik hozzá, mint a ragaszkodás a mózesi törvényhez). Mindenesetre a második változat azt jelenti, hogy a törvény szigorát érvényesíteni szándékozó vádlókat Jézus Isten ítélete elé utalja, amelynek alapján *minden* ember bűnös. Korabeli emberként a prófétai jelek iránt érzékkel bíró vádlóknak ebből meg kellett volna érteniük, hogy semmi

Egyelőre azonban, úgy látszik, nem értik, vagy nem akarják érteni Jézus jelképes válaszát, ezért tovább faggatják, mire elhangzik tőle a történelem egyik legzseniálisabb mondata: *„Aki bűn nélkül van közületek, az dobja rá az első követ!”* Ez a válasz pofon egyszerű, ugyanakkor elképesztően szellemes, és *egyszerre felel meg mind a négy fönti (egymást kizáró) követelménynek!*

Bámulatunkat csak fokozza, ha tudatosítjuk, hogy egyfelől *Jézus úgy akadályozta meg a megkövezést, hogy felszólított rá* (csupán a kezdés sorrendjét állapította meg: „az dobja az *első* követ”), s hogy másfelől *felszólítását a megkövezés végrehajtásának korabeli gyakorlatából vette* – egy leheletfinom, ugyanakkor gyökerekig ható módosítással. Az volt ugyanis a szokás, hogy a kövezés kezdetén valamelyik vezető ember, vagy a jelenlévők közül a legidősebb felszólította a szemtanú[ka]t egy bevett formulával: „Aki közületek *szemtanúja* volt a bűnnek, az dobja az első követ” (5Móz 17,7). Jézus viszont, látszólag azonosulva felfogásukkal, és látszólag magára öltve a bíró szerepét, így szólít fel a kövezés megkezdésére: „Aki közületek *bűn nélkül van,* az dobja rá az első követ!...”

*

Voltaképpen minden felsorolt esettel kapcsolatban elmondhatjuk azt, amit az utolsó esetben különösen is: Micsoda lélekjelenlét! (És Lélek-jelenlét...) Ezek a válaszok csak olyan ember lelkében fogalmazódhattak meg, akire szó szerint érvényes volt ellenfeleinek róla adott jellemzése: „Mester, tudjuk, hogy igazmondó vagy, Isten útját az igazsághoz híven tanítod, és nem mások szerint igazodol, mert nem vezet emberi tekintet” (Mt 22,16)!

(2015)

---

alapjuk sincs a másik ember elítéléséhez, és inkább saját bűneiken kellene elgondolkodniuk.

Jézus érzelmei

Amikor Jézus érzelmeit akarjuk szemügyre venni, akkor tudatosítanunk kell, hogy a szokottnál is nagyobb mértékben vagyunk ráutalva az evangélisták beszámolóira, hiszen az esetek többségében *nem maga Jézus* nyilatkozik az érzelmeiről (persze ilyenkor is meghatározó, hogy az evangélisták mit és hogyan közvetítenek a hozzájuk eljutott hagyományból), hanem *az evangélisták kommentárjai* utalnak azokra.

Jézusnak az evangéliumokban megjelenő érzelmeit számba véve enyhén szólva meghökkentő, hogy a negatívnak nevezhető érzelmek vannak *túlsúlyban*: bosszankodott, feldúlt, mérges, zaklatott és indulatos volt, haragra gerjedt. Ezeket részletesen bemutatom *A dühös Jézus* c. tanulmányomban.

Most a többi érzelmét vesszük sorra, mégpedig úgy, hogy a ritkábban előfordulóktól (vagy csak az evangélisták által ritkábban följegyzettektől?) haladunk a gyakoribbak felé.

Öröm

A szinoptikus evangéliumok egyszer említik meg kifejezetten, hogy Jézus örült (János evangéliuma is csak egyszer, szinte mellékesen említi Jézus örömét: 15,11), mégis van három olyan hely, amely erre utal: egy kifejezetten, kettő pedig burkoltan.

Lukács szerint (10,21) a hetvenkét tanítvány missziós útjáról való visszatérése után Jézus „a Lélek hatására felujjongott", és ezt mondta: *„Magasztallak téged, Atyám, ég és föld Ura, mivel elrejtetted ezeket a »bölcsek és értelmesek« elől, az »éretleneknek« azonban feltártad. Valóban jó, Atyám, hogy így határoztál jóakaratodban."*

Sem az evangélista, sem Jézus nem mondja ki az „öröm" szót Jézus „megkeresztelésének", azaz a Jordán-folyóba történt alámerítésének jelenetében, de aligha képzelődünk, ha azt gon-

doljuk, hogy hatalmas öröm töltötte el Jézust, amikor azt élte át, hogy Isten az ő „szeretett fiának" tartja, akiben „gyönyörködik" (Mk 1,11) – különös tekintettel arra, hogy előzőleg nyilván azonosult Keresztelő Jánosnak a szigorúan ítélkező Istenről alkotott képével (Mt 3,10-12). Feltételezésünk jogosságát megerősíti, hogy amikor Jézus a nyilvánosság elé lép, első mondatával evangéliumot, örömüzenetet hirdet (Mk 1,15).

Bizonyos értelemben ennek az eseménynek a megismétlődését, illetve ennek az örömnek a felizzását láthatjuk Jézus „színeváltozásának" jelenetében (Mk 9,2-7).

Szomorúság

Két esetben értesülünk Jézus szomorúságáról. A béna kezű ember meggyógyításakor Jézus a farizeusok keményszívűsége miatt szomorodik el (Mk 3,1-6), kivégzése előtt pedig, a Getszemáni-kertben „halálos szomorúság" fogja el (Mk 14,34); az utóbbinak két oka is lehetett: a szenvedés- és halálfélelem mellett (vö. Lk 12,50!) legalább olyan súlyosan érinthette a hirtelen felismerés, hogy az általa remélt áttörés nem következett be, azaz sem a hatalmasokat, sem a népet nem sikerült megtérítenie, még tanítványai sem értik, mit akar, művét tehát az összeomlás fenyegeti.

Csodálkozás

A csodálkozás talán nem sorolható a szokványos értelemben vett érzelmek közé, de kétségtelenül sajátos érzelmekkel jár együtt. Két változatban is találkozunk vele Jézusnál.

Amikor szülőfalujában „családja és rokonai" megvetették őt mint prófétát, „csodálkozott bizalmatlanságukon" (szokványos fordításban „hitetlenségükön": Mk 6,6). A szövegösszefüggés alapján elsősorban a *személye* iránti bizalmatlanságra kell gondolnunk, de benne lehet az *Isten* iránti bizalmatlanság is: „nem nézték ki" Istenből, hogy egy egyszerű ember („emberfia"!) által szólhat hozzájuk.

A másik helyzet az előbbinek épp az ellenkezője: Amikor azt tapasztalja, hogy a kafarnaumi százados feltétel nélkül bízik gyógyítói szándékában és képességében, Jézus „megcsodálja" őt, és így szól: „Mondom nektek, még Izraelben sem találkoztam ilyen nagy bizalommal" (szokványos fordításban „hittel":

Lk 7,9; érdekes: Máté a „megcsodálta őt” helyett itt is azt írja: „elcsodálkozott”: 8,10).

Vágyak

Az érzelmek sajátos válfaját alkotják a vágyak. Lukács evangéliuma két esetben beszél Jézusnak valamilyen vágyáról.

Az egyik: *„Azért jöttem, hogy tüzet gyújtsak az országban, és mennyire szeretném, ha már égne”* (Lk 12,49)! Bár nem könnyű megmondani, pontosan miféle tűzre gondolt Jézus, azt biztosan feltételezhetjük, hogy az élethez szükséges, fényt és meleget adó tűz fellobbanására vágyott, nem pedig arra az életet megsemmisítő tűzre gondolt, amellyel Keresztelő János fenyegetőzött (Mt 3,12; Lk 3,17), amelyet ötven-ötven ellenfelére Illés próféta „hívott le az égből” kétszer is (2Kir 1,10-12), és amelyet Jézus tanítványai is be akartak vetni a szamaritánusok ellen (Lk 9,54). Talán nem tévedünk, ha közelebbről az Isten, a jó Atya iránti lelkesedés tüzére gondolunk (vö. Lk 10,21), illetve az Isten és az ember közötti kölcsönös szeretet tüzére (vö. Mk 9,49).

A másik: Amikor letelepedtek az utolsó vacsora asztalához, Jézus így szólt tanítványaihoz: *„Vágyva-vágytam arra, hogy megegyem veletek ezt a pászkabárányt, mielőtt szenvedek”* (Lk 22,15). Sajnos nincs a kezünkben fogódzó arra nézve, hogy pontosan miért vágyódott Jézus oly nagyon erre a közös vacsorára, találgatásokba pedig nem érdemes bocsátkozni – annál is kevésbé, mivel itt úgy tűnik, hogy Jézus biztosan bekövetkezőnek látja szenvedését, holott később, a Getszemáni-kertben még reménykedik, hogy talán elkerülhető: „Atyám, ha lehetséges, távozzék el tőlem ez a pohár...” (Mt 26,39).

Vonzalmak

A szinoptikus evangéliumokban egyetlen alkalommal találkozunk Jézus érzelmi vonzódásának kifejezett megnevezésével: Az „örök élet” elnyerésének feltételeiről érdeklődő gazdag ember a jól ismert parancsok hallatán azt mondja: „Rabbi, ezeket mind megtartottam ifjúkorom óta.” Márk pedig hozzáfűzi: „Jézus ránézett, és megkedvelte” (Mk 10,21).

János evangéliuma még két esetről tud, és azt írja: „Jézus kedvelte Mártát, nővérét [Máriát] és Lázárt” (11,5), illetve

egyik tanítványát, a hagyomány szerint Jánost, aki az utolsó vacsorán „ott nyugodott Jézus keblén" (13,23; 19,26; 20,2; 21,20).

Magány

Jézus sem beszél róla kifejezetten, és az evangélisták sem szólnak Jézus magányáról és magányossági érzéseiről, de jó néhány alkalommal lehetünk tanúi Jézus rettenetes – szellemi – magányának, amely környezetének, elsősorban tanítványainak értetlenségéből fakad. Indulatos, vagy legalábbis szenvedélyes kifakadásai árulkodnak magányának érzelmi mélységeiről:

Názáreti hallgatói „rémülten ámuldoznak", és zavartan kérdezik, „miféle bölcsesség adatott ennek"; úgy vélik, túlságosan is jól ismerik őt és egész rokonságát ahhoz, hogy ne tudjanak mit kezdeni prófétai föllépésével. „Megbotránkozásukra" Jézus így reagál: *„Csak a hazája veti meg a prófétát, meg a rokonai és a családja"* (Mk 6,1-4).

A „színeváltozás" hegyéről lejőve odamegy hozzá egy epilepsziás fiú apja, és kéri, hogy gyógyítsa meg, mert tanítványai nem voltak képesek rá, mire Jézus rögtön kifakad: *„Ó, ti Istenbe vetett bizalom nélküli nemzedék vagytok! Hát meddig legyek még veletek? Hát meddig viseljelek el titeket?"* Majd amikor az apa szavai elárulják, hogy őt sem az Istenbe vetett bizalom, hanem Jézus mágikus gyógyító erejének feltételezése mozgatja („Ha képes vagy valamire..."), akkor ő szinte rátámad: *„Ez a »Ha képes vagy«! Minden lehetséges annak, aki bízik Istenben"* (Mk 9,14-27).

Miután a farizeusokkal és írástudókkal folytatott tisztasági vita végén Jézus világossá tette a tömeg számára, hogy *„semmi olyan nem teheti tisztátalanná Isten előtt az embert, ami kívülről megy beléje; hanem az teszi tisztátalanná az embert, ami kijön belőle"* (Mk 7,15), tanítványai még mindig „talányosnak" találják e szavakat, és megkérdezik őt azok értelméről. Ekkor Jézus kirobban, és egyenesen vulgárissá válik: *„Ti is ennyire értetlenek vagytok? Nem fogjátok föl, hogy semmi, ami kívülről megy be az emberbe, nem teheti tisztátalanná, mivel nem a szívébe megy, hanem csak a gyomrába, majd pedig a budiba kerül?"* (Mk 7,18)

Egy alkalommal a tanítványok elfelejtettek elegendő kenyeret beszerezni, csak egyet vittek magukkal a bárkában, s azon vitatkoztak egymással, hogy nincs kenyerük (konkrétan talán azon, hogy ki a felelős, és kié legyen az az egy). Ekkor már túl voltak a két „kenyérszaporításon", de ők még mindig nem értették Jézus példájának tanulságát, hogy ha kevés ennivaló van, akkor nem vitatkozni kell, hanem megosztani azt, ami van. Értetlenségük nyomán csak úgy záporoznak rájuk a „tudományával" magára maradt Jézus kérdései: *„Miért vitatkoztok azon, hogy nincs kenyeretek? Még mindig nem fogjátok föl, és nem is értitek? Megkövesedett a szívetek? Nem emlékeztek, hogy amikor az öt kenyeret megtörtem az ötször sok embernek, hány tele hordeszköznyi kenyérdarabot vettetek át?" ... És amikor hét kenyeret törtem meg a négyszer sok embernek, hány tele fonott kosárnyi kenyérdarabot vettetek át?" ... Még mindig nem értitek?"* (Mk 8,14-21)

Amikor Jézus elkezdi oktatni tanítványait arról, hogy számolnia kell elvettetésével, szenvedésével, sőt megöletésével is, akkor a többiekkel együtt messiási álmokat kergető Péter megpróbálja szép vallási érvekkel „észhez téríteni" („Isten őrizz, uram! Semmiképp nem történik ez veled!"). Jézus ekkor páratlan reagálásra ragadtatja magát: *„Menj innen mögém, sátán! Mert nem Isten gondolatai járnak a fejedben, hanem az emberekéi"* (Mk 8,31-33; Mt 16,21-23)!

Az utolsó vacsorán kétszer is nyilvánvalóvá válik a tanítványok teljes értetlensége.

Először versengés támad köztük amiatt, hogy melyikük számít a legnagyobbnak. Ironikus kérdések zuhataga árulkodik Jézus fájdalmas magányáról: *„Végtére is ki a nagyobb? Aki az asztalnál ül, vagy aki felszolgál? Hát nem az, aki az asztalnál ül? Én azonban olyan vagyok közöttetek, mint aki felszolgál. Ti viszont? Ti mindvégig kitartottatok velem próbatételeimben?? És én királyi uralmat hagyok rátok?? Ahogyan Atyám hagyott rám?? Hogy asztalomnál egyetek és igyatok »az én országomban«?? És majd trónon ülve ítélitek Izrael tizenkét törzsét??"* (Lk 22,27-30).

Azután – tekintettel a veszélyes helyzetre, Jézus levegőben lógó letartóztatására – a tanítványok elkezdhettek így gondol-

kodni és egymás között pusmogni: „Elmúltak a szép galileai napok... Most már nekünk kell gondoskodnunk magunkról! Most mindegyikünknek pénzre lesz szüksége, meg útravalóra, és mindenekelőtt fegyverre, hogy megvédhessük magunkat. Egy kardra nagyobb szükség lesz, mint egy köpenyre!" Jézus meghallhatta ezt, ezért megkérdezi tőlük: *„Amikor elküldtelek titeket erszény és tarisznya nélkül, volt-e hiányotok valamiben?"* Gyanútlanul azt válaszolják: „Semmiben!" Ismét következnek a mélységes csalódottság ironikus és keserű kérdései: *„Most viszont, akinek van erszénye, vegye elő?? Hasonlóképpen a tarisznyát is?? És akinek nincs tőre, adja el felsőruháját, és vásároljon??"* Mire ők, tökéletesen értetlenül: „Uram, nézd, van itt két kard!" Ez több a soknál. Jézus csak annyit mond: *„Elég"* – és sajnálhatjuk, hogy ennek szónak a hanghordozását nem örökíthették meg... (Lk 22,35-38).

Végezetül: föntebb már említettük Jézus „halálos szomorúságát" a Getszemáni-kertben (Mk 14,34), és azt, hogy ennek oka lehetett meg nem értettsége miatti végletes magánya is.

Higgadtság és félelem

Néhány alkalommal megcsodálhatjuk Jézus különleges higgadtságát, nyugalmát, lelki békéjét – annál is inkább, mivel ez minden esetben az életét fenyegető veszély kapcsán nyilvánul meg.

Amikor a Genezáreti-tavon hajójukkal hirtelen nagy viharba kerülnek, a tanítványok kétségbeesetten fölrázzák a szendergő Jézust, aki meglepő módon leteremti őket (Mk 4,40): *„Miért vagytok ennyire gyávák? Hogyan van az, hogy még mindig nem bíztok Istenben?"* Fontos tudatosítanunk: Jézus nyugalma, higgadtsága nem annak titkos tudásából fakad, hogy a vihar hamarosan véget ér, még kevésbé, hogy képes varázsszóval véget vetni neki, hanem Istenbe vetett bizalmából, ami szintén nem azt jelenti, hogy a vihar megszüntetését vagy a biztos megmentést remélte Istentől, hanem azt a bizonyosságot, hogy bármi történjék is, az Atya jóságos kezében vannak és maradnak: ha megmenekülnek, akkor is, ha belefulladnak a tóba, akkor is – hiszen az Atya „három nap múltán" ismét felkelti az elhunytakat (vö. Mk 8,31).

Az összes többi előfordulásban az üldöztetés miatt fenyegeti veszély az életét. Józanul ő maga hívja föl tanítványai figyelmét arra, hogy számítania kell az erőszakos halálra (Mk 8,31; 9,31; 10,33): *„Az emberfiának sokat kell szenvednie... de három nap múltán újból talpra kell állnia."*

Ezért talán nem is annyira meglepő, hogy amikor a farizeusok figyelmeztetik: „Távozz el, és menj innen, mert Heródes meg akar ölni", teljes nyugalommal így felel (Lk 13,32): *„Menjetek el, és mondjátok meg annak a rókának: Íme, démonokat űzök ki és gyógyításokat végzek ma és holnap, és a harmadik napon leszek készen..."*

Szenvedésének közvetlen közelébe érkezve, a Getszemánikertben így imádkozik (Mk 14,36): *„Abba! ... Vedd el tőlem ezt a poharat! De [akármi történik is], nem azt fogom cselekedni, amit én akarok, hanem amit te."* Azaz még a kereszt árnyékában is küldetése teljesítését (konkrétan a jeruzsálemi hierarchia előtti tanúságtételt) tartja szeme előtt, alárendelve ennek életet-halált egyaránt.

Ennél is megdöbbentőbb az a higgadtság, amelyről már a keresztúton, kivégzése felé haladva tesz bizonyságot; mintha nem is az ő szenvedéséről és haláláról lenne szó, így oktatja az őt siratót-gyászoló jeruzsálemi asszonyokat (Lk 23,28): *„Jeruzsálem leányai, ne miattam sírjatok! Sírjatok inkább magatok és gyermekeitek miatt!"* Mivel az asszonyok sírása feltehetően nemcsak a természetes részvét megnyilatkozása volt, hanem a kivégzést végrehajtó római hatalom elleni tüntetés is, azt mondhatjuk: Jézust még az utolsó órákban is jobban érdekelte népe sorsa, mint saját erőszakos halála.

Félreértések elkerülése érdekében azt is meg kell jegyeznünk, hogy Jézus normális ember volt, ezért nincs mit csodálkozni azon, hogy rendkívüli békességébe és lelki nyugalmába olykor félelem és szorongás vegyült. Várható szenvedését nemcsak higgadtan bejelenteni tudta, hanem ezzel kapcsolatos szorongását is megvallotta bizalmas tanítványainak (Lk 12,49-50): *„Azért jöttem, hogy tüzet gyújtsak az országban, és mennyire szeretném, ha már égne! De [a szenvedésbe való] alámerítéssel kell alámerítttetnem, és mennyire szorongok, amíg be nem teljesedik!"* A Getszemáni-kertben pedig, miután „szomorkodni

kezdett és kezdte elveszíteni nyugalmát" (Mt 26,37), így szólt hozzájuk (Mk 14,34): *„Halálosan szomorú vagyok. Maradjatok itt, és legyetek résen!"*

A fentiek alapján azonban megállapíthatjuk, hogy olyan személyiség volt, aki szorongásai és félelme ellenére hitelesen biztathatta követőit ezekkel a szavakkal (Mt 10,28-32; Lk 12,4-7): *„Ne féljetek azoktól, akik megölik a testet! ... Nemde két verebecskét egy fillérért adnak? De azért egy sem esik a földre Atyátok tudta nélkül. Nektek pedig még a hajatok szálait is megszámlálta Isten. Ne féljetek tehát!"*

Megrendültség és részvét

Jézusnak az evangélisták által leggyakrabban bemutatott érzelmi állapota – a bevezetésben említett negatív érzelmeken kívül – a megrendültség és a mások iránti részvét sajátos ötvözete. Az eredeti görög kifejezést általában úgy szokták fordítani, hogy „megesett rajtuk a szíve". Az itt használt *szplankhnidzein* ige gyökere a többnyire többes számban használt *szplankhnon* főnév, amelynek jelentése általában „belső részek" (többnyire a nemesebb szervekre, de a zsigerekre vonatkozóan is), sajátos jelentése pedig „anyaméh". A „megesett rajtuk a szíve" eredeti és teljes értelme tehát valahogy így fogalmazható meg: „lénye legmélyéig megrendülve együtt érzett velük".

Ez a kettős – egyrészt Jézus lelke mélyét, másrészt kifelé irányulását megmutató – érzelem volt benne, amikor megtisztulást kért tőle egy leprás (Mk 1,41), amikor szembesült a pásztor nélküli nyáj benyomását keltő tömeggel (Mk 6,34) vagy a tanítását kitartóan hallgató, de már éhes emberekkel (Mk 8,2), és amikor találkozott a tőle gyógyulást remélő két vakkal (Mt 20,34), illetve az egyetlen fiát gyászoló naini özveggyel (Lk 7,13).

Ugyanezt az érzelmi állapotot feltételezhetjük azonban néhány olyan esetben is, amikor az eredeti szövegben más kifejezést olvasunk. Például amikor Jézus megkérdezi ellenfeleit, szabad-e szombaton jót tenni, életet menteni, de ők hallgatnak, Jézust a szomorúság és a – szívük keménysége miatti – részvét keveréke fogja el (Mk 3,5). De ugyancsak erre a kettős érzelemre gondolhatunk, amikor azt olvassuk, hogy a süketnéma meg-

gyógyítása előtt feltekintett az égre, és „sóhajtozott” (Mk 6,34), illetve a farizeusok csodajelkérése nyomán „lénye legmélyéig megrendülten felsóhajtott (Mk 8,12). Végül ugyanez a kettős érzelem tölti el akkor is, amikor jeruzsálemi bevonulásakor megsiratja a várost, mert megsejti annak pusztulását (Lk 19,41-42), majd a keresztúton meginti az őt sirató jeruzsálemi asszonyokat (Lk 23,28): megrendíti őt népének vaksága, ugyanakkor együtt is érez övéivel a rájuk váró keserves jövő miatt.

Érzelmek nyomán tettek

Jézus érzelmei nem voltak meddők, nem maradtak meg puszta érzelemnek, hanem többnyire valamilyen tett fakadt belőlük, az esetek többségében gyógyítás vagy tanítás. Az előbbire példa a leprás, a béna kezű ember, a süketnéma és a két vak meggyógyítása (Mk 1,41; 3,5; 7,34; Mt 20,34), az utóbbira leginkább tanítványainak oktatása (pontosabban kioktatása: Mk 7,18-23; 8,17-21; 8,33; Lk 22,24-30.35-36), a tömeg, a gazdag ifjú vagy a jeruzsálemi asszonyok tanítása (Mk 6,34; 10,21; Lk 23,28), de talán tanításra kell gondolnunk akkor is, amikor azt olvassuk, hogy az elhunyt naini ifjút „odaaadta/visszaadta anyjának” (Lk 7,15). Nem kevésbé tanulságos észrevenni azt is, hogyan következik megrendültségéből kenyerének megosztása az éhes emberekkel (Mk 8,2-8), higgadtságából küldetésének következetes teljesítése (Lk 13,31-33; Mk 14,36.42) vagy halálos szomorúságából Atyjába kapaszkodó imádkozása (Mk 14,33-41).

*

Jézus érzelmi gazdagságának jellemzésére befejezésül megemlítem: kétszer is azt olvassuk, hogy egyazon helyzet háromféle érzelmet váltott ki Jézusból. Amikor a gyógyulást kérő leprás térdre borult előtte, akkor egyrészt „haragra gerjedt”, másrészt megesett rajta a szíve, azaz „megrendült” és „részvétet érzett iránta” (Mk 1,41); amikor pedig a farizeusok hallgatással reagáltak arra a kérdésére, hogy szabad-e szombati napon jót tenni, „haraggal végignézett rajtuk”, és mivel „részvétet érzett irántuk”, „szomorú volt” szívük megkövesedettsége miatt (Mk 3,5).

(2014)

A dühös Jézus

Bizonyára provokatívnak tűnik a cím, hiszen Jézusról alkotott képünkbe semmiképp sem látszik beleilleni a „dühös" jelző. Ha azonban figyelmesen olvassuk az evangéliumokat, akkor kiderül, hogy ha furcsa is ez a jelző, az a viselkedéskör, amelyre utalni szeretnék vele, egyáltalán nem idegen Jézustól: számos esetben türelmetlenkedett, sőt teljesen elfogyott a türelme, boszszús lett, feldúlt volt, mérges volt, zaklatottan reagált, indulatosan beszélt vagy cselekedett – „népiesen", de talán a legkifejezőbben úgy mondhatnánk: „felment benne a pumpa".

*

A témával kapcsolatban legtöbbünknek elsőként talán az az eset jut eszébe (Mk 9,14-27), amikor a „színeváltozás" hegyéről lejövetele után Jézushoz odalép ***egy epilepsziás fiú apja***, kérve, hogy gyógyítsa meg a gyerekét, mert bár előzőleg már kérte erre a tanítványait, de „azok nem voltak elég erősek hozzá". Erre Jézus erősen kifakad, ami annál is meglepőbb, mivel – ha menekült is a babonás csodavárás elől – általában nyitottan fogadta a betegeket; most azonban kemény kritikát fogalmaz meg, és kemény kérdéseket tesz föl: *„Ó, ti Istenbe vetett bizalom nélküli nemzedék vagytok! Hát meddig legyek még veletek? Meddig viseljelek el titeket?"*

Nehéz eldönteni, kinek-kiknek szól mindez. Kifakadása az írástudókra (14. v.), a tömegre (15. v.), tanítványaira (14.18. v.) és az apára egyaránt vonatkoztatható; az, hogy „nemzedékről" beszél, talán azt támasztja alá, hogy mindnyájukra. A lényeg az Istenbe vetett bizalom (szokványos fordításban: a hit) hiánya, amit Jézus külön is vonatkoztat az apára, amikor annak értetlensége külön is nyilvánvalóvá válik, amikor azt mondja: „Ha ké-

pes vagy valamire, szánj meg minket, és siess segítségünkre!" (Ez feltehetően azt jelenti: „Ha képes vagy hatásosabban gyógyítani, mint a tanítványaid...") Erre Jézus ismét „felcsattan": *„Ez a »Ha képes vagy«! Minden lehetséges annak, aki bízik Istenben."* Jézus felindultsága és válasza meghökkentő, mert arra mutat rá, hogy gyógyításait nem különleges képesség, sajátos emberi erő gyümölcsének tartja, hanem kizárólag az Istenbe, a tulajdonképpeni gyógyítóba vetett bizalom következményének (mert ez a bizalom teszi lehetővé, hogy a Teremtő életereje kifejtse gyógyító hatását).

Még keményebben fejeződik ki Jézus türelmetlensége és felháborodása a következő három esetben, amelyekben tanítványai az „áldozatok".

Amikor ***az utolsó vacsorán versengés támad*** köztük amiatt, hogy vajon melyikük számít a legnagyobbnak, Jézusból kitör az indulat (Lk 22,24-30). Most elhangzó szavait kijelentő módban, ténymegállapításokként és ígéretekként szokás értelmezni, de ebben az esetben csupa Jézustól idegen abszurditáshoz jutunk, s a kora keresztény apokaliptika világába lépünk át; ha viszont kérdésekként értelmezzük e mondatokat, akkor rögtön világossá válik, hogy Jézus már-már „gyilkos" iróniájával állunk szemben (a kettős kérdőjelek erre utalnak): *„Végtére is ki a nagyobb? Aki az asztalnál ül, vagy aki felszolgál? Hát nem az, aki az asztalnál ül? Én azonban olyan vagyok köztetek, mint aki felszolgál. Ti viszont?? Ti mindvégig kitartottatok velem megpróbáltatásaimban?? És én királyi uralmat hagyok rátok?? Ahogyan Atyám hagyott rám?? Hogy asztalomnál egyetek és igyatok »az én országomban«?? És majd trónon ülve ítélitek Izrael tizenkét törzsét??"* Ezt követő tanítása is inkább indulatos kioktatásnak hat, mint egyszerű oktatásnak: *„A pogány nemzeteken uralkodnak királyaik... Ti azonban ne így cselekedjetek! Ellenkezőleg! Aki köztetek ... vezető, legyen olyan, mint aki felszolgál!"*

Nem sokkal ezután, ugyancsak az utolsó vacsorán hasonló helyzet támad (Lk 22,35-38): a tanítványok ismét bizonyságot tesznek arról, hogy fogalmuk sincs ***Jézus erőszakmentes szellemiségének*** és üzenetének lényegéről, és ez ismét „kiborítja"

Jézust. Nem könnyű a helyzet és a szöveg értelmezése, de Jézus szavainak kérdésekként történő értelmezése most is eligazíthat minket. A legvalószínűbb megoldás ez lehet:

Elmúltak már a szép galileai napok, amikor az emberek mindenütt barátságosan fogadták Jézust és tanítványait. Az ellenséges Jeruzsálemben veszélyes a helyzet, Jézus letartóztatása a levegőben lóg. Ebben a légkörben elfogyhatott a tanítványok Istenbe vetett bizalma, és elkezdhettek így gondolkodni: „Most már nekünk kell gondoskodnunk magunkról. Most mindegyikünknek pénzre lesz szüksége, meg útravalóra, de mindenekelőtt fegyverre, hogy megvédhessük magunkat. Egy tőrre nagyobb szükség lesz, mint egy köpenyre."

Jézus meghallhatta ezt, vagy tudomást szerezhetett erről (vö. Mk 8,16; 9,33-34), ezért megkérdezi tőlük: „Amikor erszény, tarisznya és saru nélkül küldtelek szét titeket, szenvedtetek-e hiányt valamiben?" Gyanútlanul rávágják: „Semmiben." Mire záporoznak az ironikus *kérdések*: *„Most viszont, akinek van erszénye, vegye elő?? Hasonlóképpen a tarisznyáját is?? És akinek nincs tőre, adja el a felsőruháját, és vásároljon??"* (Kérdéseivel Jézus valójában tanítványai véleményét idézi.)

Az egyik, tökéletesen süket és vak tanítvány erre rávágja: „Uram, nézd, van itt két tőr!" Mire Jézus csak annyit mond: *„Elég!"* Bár az ironikus kérdések után lehetne ezt is ironikusan értelmezni: „Bőven elég! Még sok is – hiszen egyre sincs szükségünk!", de lehet, hogy egyszerűen csak azt jelenti: „Elég ebből az ostoba beszédből!" Magyarán: „Pofa be!" Akár így van, akár úgy, ebben a kemény szócskában ott sűrűsödik a Jézusban dúló feszültség egésze!

Mondhatnánk: érthető Jézusnak ez az ingerültsége nyilvános működése végén, hiszen ekkor már joggal várhatta el, hogy tanítványai értsék őt. Csakhogy gyakorlatilag működése kezdetétől (és annak egész folyamán) megfigyelhetjük ezt a „jellemvonását".

A fenti kettőhöz hasonló kérdészuhataggal találkozunk ***a második „kenyérszaporítás" után*** is (Mk 8,14-21), és ebben az esetben minden szentírás-magyarázó egyetért abban, hogy valóban kérdésekről van szó. – A kenyérmegosztás után elhajóz-

nak, s a tanítványok a hajóban veszik észre, hogy csak egy kenyér van náluk; erre vitázni kezdenek arról, hogy nincs kenyerük (konkrétan feltehetően azon civakodnak, hogy akkor hát kinek jusson majd a meglévőből, és ki a felelős a hiányért). Összezártságuk miatt Jézus könnyen észrevehette ezt, és keményen ledorongolja őket: *„Miért vitatkoztok azon, hogy nincs kenyeretek? Még mindig nem fogjátok föl, és nem értitek? Megkövesedett a szívetek? ... Nem emlékeztek, hogy amikor az öt kenyeret megtörtem az 'ötezer' embernek, hány tele hordeszköznyi kenyeret vettetek át? ... És amikor hét kenyeret törtem meg 'négyezer' embernek, hány tele fonott kosárnyi kenyeret vettetek át? ... Még mindig nem értitek?"* Érthető a Mester türelmetlensége: A korábbi két kenyérmegosztásból sem tanulták meg, hogy hiány esetén egyszerűen meg kell osztanunk egymással a meglévő keveset. Agyuk nem volt képes összekapcsolni a kenyérhiányt és a kenyérmegosztást, mert szívük kiszáradt, megkövesedett, érzéketlen volt – méghozzá Jézus közvetlen közelében...

Nem sokkal ezt megelőzően talán ugyanez a türelmetlenség nyilvánult meg a farizeusokkal szemben, akik ***az égből való csodajelet*** követeltek Jézustól, hogy ily módon tegyék próbára (Mk 8,11-13). Az evangélista azt mondja, hogy erre „lénye legmélyéig megrendülten felsóhajtott", és úgy mondta: *„Miért követel csodajelet ez a nemzedék? Ámen, mondom nektek, semmilyen csodajel nem adatik ennek a nemzedéknek"* – majd egyszerűen „otthagyta őket". Talán Jézus türelmetlenségének jele ez az „otthagyás" is.

Nem kétséges viszont, hogy mi zajlott Jézusban, amikor a ***„tiszta és tisztátalan ételek"*** körül folyó vita kapcsán az igazi tisztaságról tanította a népet (Mk 7,14-23). Még tanítványai is „talányosnak" találták azt a kijelentését, hogy *„semmi olyan nem teheti tisztátalanná [Isten előtt] az embert, ami kívülről megy beléje, hanem az teszi tisztátalanná, ami kijön belőle"*, és ezért otthon megkérdezték tőle ennek értelmét. Erre Jézus fölcsattant: *„Ti is ennyire értetlenek vagytok? Nem fogjátok föl, hogy semmi, ami kívülről megy be az emberbe, nem teheti tisz-*

tátalanná, mivel nem a szívébe megy, hanem csak a gyomrába, majd pedig a budiba kerül?" Ez a nem éppen finomkodó beszéd igencsak erős zaklatottságról árulkodik...

De ha hinni lehet Márk kronológiájának, akkor Jézus már jóval korábban is megelégelte tanítványai értetlenségét. Amikor ***hirtelen heves viharba kerülnek*** a Genezáreti-tavon (Mk 4,35-40), a kétségbeesett tanítványok fölrázzák a hajó hátsó részében nyugodtan szendergő Jézust, és szemére vetik: „Rabbi, nem törődöl azzal, hogy elveszünk?" Jézus reakciója enyhén szólva meglepő. Nem nehéz kihallani a kérdéseiben megbújó bosszúságot: *„Miért vagytok ennyire gyávák? Hogyan van az, hogy még mindig nem bíztok Istenben?"*

Ahhoz, hogy jól érthessük Jézus kérdéseit, két dolgot kell tudatosítanunk. Az egyik az, hogy a közönséges gyávaság feltételezése eléggé méltatlannak tűnik Jézus részéről, mert a Genezáreti-tavon meglepő gyorsasággal alakultak ki heves bukószelek, amelyek valóban könnyen végveszélybe sodorták a kis halászhajókat, és legalábbis a tanítványok halászokból lett részéről feltételeznünk kell a viharedzettséget: nem először kerülhettek ilyen helyzetbe, és tudhatták, mit beszélnek. A másik: Jézus nyugalma, higgadtsága nem annak titkos tudásából fakad, hogy a vihar hamarosan véget ér, és még kevésbé abból, hogy tudja: képes varázsszóval véget vetni neki, hanem Istenbe vetett bizalmából, ami szintén nem azt jelenti, hogy a vihar megszüntetését vagy a biztos megmentést remélte Istentől, hanem azt a bizonyosságot, hogy *bármi* történjék is, az Atya jóságos kezében vannak és maradnak: ha megmenekülnek, akkor is, ha belefulladnak a tóba, akkor is (hiszen az Atya „három nap múltán" ismét felkelti az elhunytakat, vö. Mk 8,31; ugyanígy számol majd az Olajfák-hegyén is mindkét lehetőséggel: „Atyám, *ha* lehetséges...", Mt 26,39). Ennek a bizalomnak – annyi prédikáció és gyakorlati bemutatás után – már meg kellene lennie a tanítványokban, ezért kéri számon Jézus, csodálkozva, hogyan lehetnek még mindig ilyen gyávák és bizalmatlanok.

Péternek aztán ennél is keményebb beszédben lesz része, amikor „komoly vallási érvekkel" megpróbálja kiverni Jézus fejéből azt a lehetőséget, hogy ***szenvedés és halál*** vár rá Jeru-

zsálemben (Mk 8,31-33; Mt 16,21-23): „Isten őrizzen ettől, uram! Semmiképp sem történik ez veled!" Jézusnak ekkor egy pillanat alatt „elszakadt a cérnája", és egyedülálló minősítésre ragadtatta magát: *„Menj innen mögém, sátán!"* Mondhatta volna – barátságos megszólítással – egyszerűen csak azt, amit folytatásként mondott: „[Péter, Péter!] *Nem Isten gondolatai járnak a fejedben, hanem az emberekéi!"* Miért kellett „lesátánoznia" Pétert – persze túl a tanítói szándékon és a sátáni kísértés elutasításán (vö. Lk 4,9-12) –, hacsak nem azért, mert hirtelen megint elege lett tanítványa értetlenségéből – amelyet persze annak messiási reménykedése motivált (ld. Mk 8,29)?

Jézus „idegességének" két sajátos megnyilvánulásával találkozunk Lukács evangéliumában.

Az egyik (Lk 10,25-37): Egy törvénytudó megkérdezi Jézustól, mit tegyen, hogy ***örök élet legyen az osztályrésze***. Hogy egy tanult teológus egy laikustól érdeklődjön az örök élet útja iránt, ez akkoriban éppoly szokatlan volt, mint manapság, és alighanem azzal magyarázható, hogy ennek az embernek a lelkiismeretét már felkavarta Jézus (korábban megismert) tanítása. Jézus a tanviták korabeli szabályainak megfelelően ellenkérdéssel válaszol: *„Mi van megírva a Törvényben? Hogyan olvasod?"* A törvénytudó az Isten és a felebarát iránti szeretet kettős-egy parancsát idézi, ami megerősíteni látszik előbbi feltételezésünket, hogy már ismerte Jézus erre vonatkozó tanítását (ugyanis nehéz elképzelni, hogy magától jött rá Jézus zseniális „újítására", az Isten- és emberszeretet effajta szoros összekapcsolására, hiszen a Törvényben egymástól távol és egymástól függetlenül hangzik el ez a két parancs: 5Móz 6,4-5 és 3Móz 19,18). Mindenesetre Jézus megerősíti a törvénytudó feleletének helyességét, nincs is mit hozzátennie, csupán buzdítja őt: *„Tedd ezt, és élni fogsz!"* A törvénytudó azonban „igazolni akarta magát", ami minden valószínűség szerint azt jelenti, hogy a felebaráti szeretet értelmezésében nem akart elmozdulni hagyományos álláspontjáról, amely a honfitársra szűkítette a felebarát fogalmát, de talán azért is vitázott sokat, hogy minél később és minél kevesebbet kelljen *cselekednie*. Ez indokolhatja Jézus türelmetlenségét: nem engedi, hogy kifejtse az „igazolást", hanem rög-

tön *a szavába vág*, és elmondja „az irgalmas szamaritánus" példabeszédét.

A másik esetben az evangélista nem mondja ki, hogy Jézus a partnere szavába vágott, de lényegében ugyanerről van szó (Lk 12,13-14). Valaki megszólította Jézust: „Mester, mondd meg a testvéremnek, hogy ***ossza meg velem az örökséget***!" A korabeli paraszti viszonyok között a legidősebb fiú örökölte az ingatlanokat és az ingóságok kétharmadát; de úgy látszik, a kérelmező testvére mindent meg akart tartani magának, és megtagadta a többieknek járó rész kifizetését. Mivel a zsidó örökösödési törvény az ószövetségi szentíráson nyugodott, a vitás esetek eldöntésére az írástudók voltak alkalmasak, hiszen ők teológusok és egyben jogászok is voltak. Amint megszólítása mutatja („Mester!"), a kérelmező hiteles tanítót lát Jézusban, ezért tőle kér döntést. Jézus azonban meglepő módon annyira türelmetlenné válik, hogy bele sem bocsátkozik a témába, nem érdeklődik a konkrétumok iránt, még csak elvi eligazítást sem nyújt, hanem méltatlankodva szinte rátámad az illetőre: *„Ember, ki tett engem bíróvá köztetek?"*, és alighanem egyszerűen faképnél hagyja. (Ez utóbbi mozzanat valószínűségét megerősíti, hogy amint fentebb már láttuk, az evangélista egyszer kifejezetten rögzítette Jézusnak ezt a magatartását – Mk 8,11-13 –: amikor a farizeusok az égből való csodajelet követeltek tőle, közölte velük, hogy semmiféle csodajelet nem kapnak, majd „otthagyta őket".) Azért is rendkívül elgondolkodtató ez, mert Jézusnak itt ismét alkalma lett volna arra, hogy elmagyarázza és alkalmazza központi üzenetét: csak az igazságosságon túllépve juthatunk el a helyes emberi viselkedésre (vö. pl. Mt 5,20; 18,23-33; 20,1-15; Lk 10,30-35; 15,11-32).

Van néhány olyan eset az evangéliumokban, amikor Jézus nemcsak türelmetlen, zaklatott, indulatos vagy feldúlt volt, hanem kifejezetten dühös is.

A legenyhébb eset az, amikor ***gyerekek*** – feltehetően a társadalmi ranglétra alját, a kisembereket jelképező „utcagyerekek"! – mentek Jézushoz (Mk 10,13-15), de a tanítványok el akarták hárítani „tolakodásukat", s ezért „keményen rájuk szóltak". Amikor azonban Jézus észrevette ezt, *„bosszús lett"*, és

keményen rájuk szólva azt mondta nekik: *„...ne álljátok útjukat, mert az ilyenek számára van itt Isten országa!”*

Amikor a ***farizeusok*** egy alkalommal figyelték Jézust (Mk 3,1-6), vajon meggyógyítja-e szombati napon a béna kezű embert, hogy aztán vádat emelhessenek ellene, megkérdezte tőlük: *„Megengedett dolog-e szombaton jót vagy rosszat tenni, életet menteni vagy megölni?”* Azok azonban hallgattak. „Ekkor *haraggal* végignézett rajtuk...” Haraggal, mert hallgatásuk bűnös gyávaságból, látni-nem-akarásból és szellemi uralomvágyból fakadt, amint látványosan szemléltette ezt egy másik béna gyógyítási történetében (Mk 2,1-12): *„Mi könnyebb? Azt mondani a bénának: Isten megbocsátja bűneidet? – vagy azt mondani: Állj fel, fogd hordágyadat, és járkálj!?”* A farizeusok azonban még azt a semmi fáradságot nem igénylő segítséget sem akarták megadni a bénának, hogy néhány egyszerű szóval „feloldozzák bűneitől” (vö. Mt 23,4: *„Súlyos terheket kötöznek össze, és rá-teszik az emberek vállára, de maguk még egy ujjukkal sem akar-ják megmozdítani azokat”*).

Máskor odament hozzá egy ***leprás*** (Mk 1,40-44), térdre borult előtte, és így esengett hozzá: „Ha akarnád, képes lennél megtisztítani engem!” Erre Jézus *„haragra gerjedt...”* – Jézus haragjának emlékezetét csak néhány kódex őrizte meg (nem véletlenül, hiszen az idő múlásával egyre kevésbé illett bele a róla alkotott képbe), de három dolog is magyarázza ezt a haragot: a leprás térdre borulása, babonás csodavárása és az egyre terjedő csodamánia. Zsidó érzék szerint a térdre borulás egyedül Istent illeti meg. Bár Izraelben nem kellett félnie Jézusnak, hogy felcserélik őt Istennel, de már a személyi kultuszt is elutasította (vö. Mk 10,17-18; Mt 20,20). Isten „uralmában” nincs helye semmiféle emberi uralomnak. Továbbá a leprás kérésének megfogalmazásában ugyanaz a babonás várakozás szólal meg, mint a vérfolyásos asszony elképzelésében (Mk 5,28). Benne volt a kor levegőjében, hogy kiemelkedő személyiségekről feltételezték a mágikus erőátvitel képességét. Végül: sikeres gyógyításai nyomán egyre inkább szenvedélyes csodavárás vette körül Jézust, ez pedig útjában állt evangéliumhirdető tevékenységének (vö. Mk 1,35-38). – A jelenet végén ez utóbbi okból Jézus egyenesen „ráripakodott” a leprásra, és *„rögtön kiutasította”*.

Ez a türelmetlen kiutasítás nem elszigetelt jelenség Jézus életében, még két alkalommal találkozunk vele.

Jairus lánya már a végét járja, amikor apja, a zsinagógai elöljáró Jézusért küld, mert tőle reméli a kislány életének megmentését (Mk 5,21-24.35-43). Jézus elindul, de közben küldöncök érkeznek Jairus házából, azt állítva, hogy a kislány már meghalt. Jézus nem zavartatja magát, elmegy a házhoz, ahol zajos tolongást, siratóasszonyokat és jajgató embereket talál. Leinti őket, mondván: *„Miért zajongtok és sírtok? A kislány nem halt meg, csak alszik."* Erre azok egyszerűen kinevetik. Enyhén szólva meglepő fordulat ez a hirtelen váltás sírásból-zokogásból nevetésbe. Érdekes módon az a kilátás, hogy halottsiratásuk elsietett, nem bátorítja a siratóasszonyokat; cinikus nevetésük kárörvendésnek tűnik, és kézenfekvővé teszi azt a feltételezést, hogy titokban csak arra vártak, hogy jajveszékelésükkel végre „kifejezhessék mély együttérzésüket" a zsinagóga elöljárója iránt, akit gyermeke halálával „megvert az Úr". Jézus azonban egy szót sem veszteget rájuk, hanem kerek perec *kiutasítja őket*, s csak a szülőkkel és tanítványaival megy be a szobába, hogy talpra állítsa a kislányt.

A jeruzsálemi templom „megtisztításának" (Mk 11,15-17) szokványos értelmezése szerint Jézus korbáccsal kergette ki templomból (a templom udvaráról) a kereskedőket, akik az áldozatbemutatáshoz szükséges áldozati állatokat árusították, illetve a pénzváltókat, akik tevékenységükkel lehetővé tették a messziről jött zarándokok vásárlásait. Ez a felfogás számos képtelenséget feltételez, és vele szemben azt lehet meggyőzően alátámasztani, hogy Jézus nem kikergette, hanem *kiutasította*, de nemcsak az eladókat, hanem a vásárlókat is (ld. 15. v.). Nevezetesen felszólította a templom udvarán árusító és vásárló embereket, hogy haladéktalanul hagyják abba ezt a tevékenységet – ugyanis nem „megtisztítani" akarta a templomot, hanem teljesen meg akarta szüntetni a kultikus áldozatokat, mert azok egyfajta cserekereskedelmet jelentenek az ember és Isten között (áldozatbemutatásért cserébe jó termés, jó egészség, jó házasság, anyagi gyarapodás, karrier stb.), „Isten országában", azaz a szeretet rendjében pedig nincs helye ilyesminek (ld. 17. v. és Jn 2,16: *„Ne tegyétek Atyám házát vásárcsarnokká!"* – modernebb kifejezéssel: *üzletközponttá*), csak a kérésnek.

*

Az elmondottak alapján immár maga az olvasó döntheti el, valóban helytálló-e az, amit a bevezetőben Jézus dühösségéről mondtam. Ennél is izgalmasabb és fontosabb azonban föltenni azt a kérdést, hogy a fentiek tanulságát/tanulságait miképpen alkalmazzuk saját életgyakorlatunkra – például arra nézve, hogy dühünkben-indulatunkban-türelmetlenségünkben mit engedhetünk meg magunknak, és mit nem... Vagy elgondolkodni azon a kérdésen: Hogyan hasznosította Jézust azt az energiát, amely „idegességében", dühében, indulataiban rejlett? (Hosszasan írtam erről – persze kicsit más megközelítésben – e fejezet utolsó tanulmányában: Hogyan szerette Jézus az ellenségeit?)

(2014)

Jézus elvárásai –
avagy az igényes Jézus

Itt nem a Jézus által megfogalmazott „egyetemes" erkölcsi követelményekről, erkölcsi „törvényekről", „parancsokról" vagy „intelmekről" lesz szó, hanem a szó hétköznapi értelmében vett elvárásokról: olyan magatartások elvárásáról, amelyeket Jézus az adott helyzetben „magától értetődően feltételezett", vagy „joggal kívánhatott volna meg" környezetének egyikmásik tagjától, csoportjától vagy egészétől – és ha nem ilyen magatartást tapasztalt, akkor ezt többnyire kifejezésre juttatta, sőt határozottan számon kérte!

Logikus gondolkodás

Talán meglepőnek tűnik, de kétségtelen tény: a megvizsgált 32 esetből 18 alkalommal valamilyen formában ***a logikus gondolkodást*** várta el partnereitől: egyes emberektől, tanítványaitól, szellemi (vallási) ellenfeleitől és a „tömegtől", vagyis az átlagembertől egyaránt.

A legkeményebb hangon ***tanítványaitól*** kérte számon a logikus gondolkodást, illetve annak eredményeként a megértést: Miután azok talányosnak tartották azt a kijelentését, hogy *„semmi olyan nem teheti tisztátalanná Isten előtt az embert, ami kívülről megy beléje; hanem az teszi tisztátalanná az embert, ami kijön az emberből"* (Mk 7,15), és megkérdezték ennek jelentéséről, Jézus így ripakodott rájuk: *„Ti is ennyire értetlenek vagytok? Nem fogjátok föl, hogy semmi, ami kívülről megy be az emberbe, nem teheti tisztátalanná, mivel nem a szívébe megy, hanem csak a gyomrába, majd pedig a budiba kerül"* (Mk 7,18-19)? – Amikor pedig a tanítványok arról vitatkoztak, hogy elfelejtettek kenyeret vinni magukkal (és hogy akkor most mi le-

gyen a kevés meglévővel), hasonló hangon támadt rájuk: *„Még mindig nem fogjátok föl, és nem is értitek?”* (Mk 8,17), tudniillik azt, hogy ilyenkor nem vitázni kell, hanem osztozni a meglévőn.

Szellemi/vallási ***ellenfeleivel*** finomabb hangon beszélt, de nem kevésbé határozottan: Amikor a farizeusok (Keresztelő János tanítványaival együtt) arról faggatták, miért nem követi tanítványaival a hagyományos böjtölési szokásokat, a következő kérdéssel válaszolt: *„Vajon böjtölhet-e a násznép, ha a vőlegény velük van a lakodalmas teremben”* (Mk 2,19)? Ennek csak akkor van értelme, ha feltételezzük, hogy ellenfelei pontosan értették a kérdés minden szavát, s a benne rejlő logikát is, nevezetesen: Az ő felfogásukkal ellentétben Isten („a vőlegény”) nincs távol népétől („a násznép”), hanem jelen van körében, mégpedig mint valami lakodalomban, következésképpen nincs értelme-helye a távolléte miatti szomorúságnak és az e szomorúságot kifejező böjtölésnek, hanem csak az örömnek („lakodalmas terem”). – Miután kiutasította a jeruzsálemi templomból a kereskedőket és a vásárlókat, odamentek hozzá a főpapok, az írástudók és a vének, és megkérdezték: „Milyen hatalommal teszed ezeket? Vagy ki adta meg neked a hatalmat, hogy ezeket tedd?” Mire Jézus ezt mondta nekik: *„… Nevezzetek meg egyetlen ésszerű indokot, és … akkor megmondom majd nektek...”* (Mk 11,29)!

A farizeusokkal a rituális tisztaságról folytatott vita kapcsán a ***tömegtől*** is elvárta, hogy logikusan szemlélve a dolgot, megértsék, miről van szó: *„Hallgassatok rám mindnyájan, és értsétek meg: Semmi olyan nem teheti tisztátalanná Isten előtt az embert, ami kívülről megy beléje; hanem az teszi tisztátalanná az embert, ami kijön az emberből. Akinek van füle a hallásra, hallja meg”* (Mk 7,14-16)! – Más alkalommal így szólt a tömeghez: *„Amikor látjátok, hogy felhő támad nyugatról, rögtön azt mondjátok: »Eső jön!«, és úgy is történik. És amikor látjátok, hogy déli szél fúj, azt mondjátok: »Tikkasztó hőség lesz!«, és úgy történik. Ti színészek! A föld és az ég arculatának megítéléséhez értetek. Hát ennek a kedvező időnek a megítéléséhez hogy-hogy nem értetek”*(Lk 12,54-56)? Magyarán: „Csak arra lenne szükség, hogy használjátok józan paraszti eszeteket, amellyel kiválóan meg tudjátok ítélni az időjárási fejleménye-

ket. Ti azonban tettetitek magatokat, mint a színészek: Úgy tesztek, mintha nem lennétek képesek meglátni, hogy általam karnyújtásnyi közelségbe került hozzátok Isten országa" (Vö. Mk 1,15; Lk 10,23; 11,20)!

A logikus gondolkodást nevezhetjük úgy is, hogy „érett, felnőtt gondolkodásmód" (és ennek megfelelő viselkedés). Hogy ezt mennyire elvárta ***mindenkitől***, mutatja „a tömegnek" tett kétszeri súlyos szemrehányása: *„Kihez hasonlítsam hát ennek a nemzedéknek a tagjait? Kihez is hasonlítanak? Hasonlóak azokhoz a gyermekekhez, akik a piacon ülnek, és ezt kiáltják oda egymásnak: »Lakodalmast furulyáztunk nektek, de ti nem táncoltatok!« »Jajveszékeltünk, de ti nem sírtatok«"* (Lk 7,31-32). Az történt ugyanis, hogy Keresztelő Jánost túlságosan is aszkétának tartották, Jézust pedig „falánk és borissza embernek", ezért egyiküket sem fogadták el (Lk 7,31-34). Ezért vádolta őket azzal, hogy „olyanok vagytok, mint a piacon tanyázó, éretlen (és önző) gyerekek, akik csak saját pillanatnyi hangulatukhoz ragaszkodnak, és azt akarják ráerőszakolni a többiekre: »Táncoljatok velünk!« »Nem, ti szomorkodjatok velünk!«" – Még izgalmasabb a másik eset, amikor számon kérte a tömegtől (talán szintén az időjárási előrejelzések kapcsán, talán azoktól függetlenül, más alkalommal): *„Miért nem ítélitek meg magatoktól azt is, mi a helyes Isten szemében"* (Lk 12,57)? Ez az emberi értelem önálló használatát jelentené – ahelyett, hogy restségből vagy a tekintélyektől való félelemből azt várnák, hogy mások („szakemberek", „egyházi" vagy „világi" vezetők) mondják meg nekik, mi a helyes. Lenyűgöző példát látunk az irgalmas szamariáus példabeszédében: egy közönséges szamaritánus férfi külön tanulmányok nélkül is tudta, hogy az adott pillanatban ki az „embertársa", de mondhatnánk úgy is, hogy mi „az Isten akarata" (Lk 10,36-37)!

A logikus gondolkodást biblikus nyelvezettel mondhatnánk „érzékeny szívnek" is (a „szív" a Biblia nyelvében az ember teljes belső életének: gondolatainak, érzelmeinek, emlékezetének, törekvéseinek és akaratának székhelye). Ennek ellentéte a „megkövesedett szív", amellyel tanítványait és ellenfeleit egyaránt megvádolta Jézus: A kevés kenyér miatt folytatott vitájuk miatt többek között azt kérdezte tanítványaitól: *„Megkövesedett a szívetek"* (Mk 8,17)? Amikor pedig a farizeusok Mózes enge-

délyével érveltek a házassági elválás lehetősége mellett, akkor így vágott vissza: *„Szívetek megkövesedettsége miatt írta nektek Mózes ezt a parancsot”* (Mk 10,5).

Különös hangsúllyal kell megemlítenünk azokat az eseteket, amelyekben a ***teológia*** területén kérte számon a tárgyszerű, logikus gondolkodást, többnyire természetesen az „írástudóktól”, azaz a kor teológusaitól, de másoktól is.

Amikor Jézus közölte a hozzá vitt bénával, hogy Isten feltétel nélkül megbocsátja bűneit (tehát bénaságának nincs köze azokhoz), akkor az ott ülő írástudók azt fontolgatták: „Ki ez, hogy így mer beszélni? Istent gyalázza” (Mk 2,7)! Erre Jézus nekik támadt: *„Miért fontolgatjátok ezeket szívetekben? Mi könnyebb? Azt mondani a bénának: Isten megbocsátja bűneidet!, vagy azt mondani: Állj fel, fogd hordágyadat, és járkálj!”* (Mk 2,8-9)? Vagyis: Milyen céllal teologizáltok? Valóban az a célotok, hogy „Isten megdicsőüljön”, azaz tiszteljék és szeressék őt az emberek, vagy az, hogy a „bűnösök” verést kapjanak? Jézus ironikus kérdései mögött az áll: Ha becsületesen használnátok az eszeteket, akkor tudhatnátok, hogy egyformán könnyű *mondani* az egyiket is, meg a másikat is – de ti még ezt a semmi fáradságot nem igénylő segítséget sem akarjátok megadni a bénának, hanem azt akarjátok, hogy „érvényesüljön Isten igazságossága”: maradjon beteg, „elnyerve bűnei méltó büntetését”.

A béna kezű ember meggyógyítása kapcsán Jézus azt kérdezte az őt szemmel tartó farizeusoktól: *„Megengedett dolog-e szombaton jót tenni vagy rosszat tenni, életet megmenteni vagy megölni”* (Mk 3,4)? A kérdés nyivánvalóan teológiai jellegű, hiszen Jézust nem a szőrszálhasogató farizeusi törvénykezés érdekelte, hanem Isten szándéka, akarata. Ezzel az óvodás korú gyermekek számára is könnyűszerrel megválaszolható kérdéssel tehát gondolkodásmódjuk, konkrétan istenképük átalakítására akarta ösztönözni ellenfeleit.

Ugyanez a helyzet a válás kérdésében (Mk 10,1-9). A mózesi engedménnyel Jézus Isten eredeti akaratát állítja szembe: *„Isten a teremtés kezdetétől fogva férfivá és nővé tette az embereket, ezért hagyja el az ember apját és anyját, és a kettő egy test lesz: úgyhogy többé már nem ketten vannak, hanem csak egy test”,* azután levonja a logikus következtetést („tehát”): *„Amit tehát Isten összekötött, ember ne válassza szét!”*, és elvárja, hogy ellenfelei azonosuljanak ezzel.

Az evangélista szerint farizeusokat és írástudókat együttesen vádolt Jézus következetlen, szófacsaró, és ezért hamis teologizálással, amikor azt mondta nekik: *„Remekül vetitek el Isten akaratát annak érdekében, hogy megőrizhessétek a ti saját hagyományotokat. Mózes ugyanis azt mondta: »Tiszteld apádat és anyádat!« Ti viszont azt mondjátok: »Ha valaki azt mondja apjának vagy anyjának: Korbán – vagyis áldozati ajándék – az, amivel hasznodra lehetnék«, akkor már nem engeditek meg, hogy az illető bármit is tegyen apjáért vagy anyjáért: Így helyezitek hatályon kívül Isten szavát hagyományotok révén, amelyet ti magatok tettetek hagyománnyá”* (Mk 7,9-13).

Írástudók, azaz teológusok, valamint egyházi és világi elöljárók (főpapok és vének) egyaránt magyarázatot követeltek Jézustól arra nézve, hogy miféle felhatalmazással avatkozott be a templom rendjébe (vö. Mk 11,15-18). Erre ő nemcsak „ésszerű indokot” kívánt meg tőlük a maga ellenkérdésére vonatkozóan (Mk 11,29), hanem megalapozott teológiai választ is: *„A János által végzett alámerítés Istentől való volt-e, vagy emberektől? Feleljetek nekem”* (Mk 11,30)!

Végül, ahogyan föntebb más összefüggésben már szóba került ez a megnyilatkozása, Jézus a tömegembertől is elvárta, hogy józan eszét használva, maga döntsön teológiai kérdésekben is: *„Miért nem ítélitek meg magatoktól azt is, mi a helyes Isten szemében”* (Lk 12,57)?

Van még egy nagyon érdekes példa arra, milyen nagyra értékelte Jézus az „értelmes [gondolkodást és] beszédet”; olyan nagyra, hogy annak hatására még saját elképzelésén is hajlandó volt változtatni (Mk 7,24-30): Egy alkalommal útra kelt, és elment a jobbára pogányok lakta Türusz határvidékére, ahol bement egy diaszpórazsidó házába, mert azt akarta, hogy senki se tudja meg ottlétét, de nem maradhatott rejtve. Ellenkezőleg, rögtön hallott róla egy asszony, akinek volt egy tisztátalan szellem hatása alatt álló kislánya. Eljött, és Jézus lábai elé vetette magát. Az asszony görög volt, szír-föníciai származású, mégis arra kérte őt, hogy űzze ki lányából a démont. Ekkor talán valamelyik tanítvány, de még valószínűbb, hogy a házigazda így szólt az asszonyhoz: „Engedd, hogy előbb a gyerekek lakjanak jól! Nem helyes ugyanis elvenni a gyerekek kenyerét, és a kutyák elé vetni”, utalva ezzel arra, hogy a zsidók szemében a

pogányok gyakran csak „kutyáknak” számítottak. Az asszony viszont megfelelt neki, és így szólt hozzá: „Igen, uram! De a kutyák is esznek az asztal alatt a kisgyerekek morzsáiból.” Ekkor Jézus azt mondta neki: *„Erre az értelmes beszédre való tekintettel menj el, lányodból kiment a démon.”*

Bizalom Isten iránt

Három, egymástól egészen eltérő helyzetben értesülünk arról, hogy Jézus elvárta volna az emberektől ***az Istenbe vetett bizalmat*** (és talán az őbeléje vetett bizalmat is).

Amikor tanítványaival viharba keveredtek a Genezáretitavon, de ő fáradtan szendergett a bárka végében, tanítványai odamentek, és szemrehányó kérdéssel rázták fel: „Rabbi, nem törődöl azzal, hogy elveszünk?”. Mire ő: *„... Hogyan van az, hogy még mindig nem bíztok Istenben?”* (Mk 4,37-40)? – Jézus nyugalma, higgadtsága aligha fakadt annak titkos tudásából, hogy a vihar hamarosan véget ér, s még kevésbé abból, hogy ő maga képes varázsszóval véget vetni neki, hanem Istenbe vetett bizalmából, ami szintén nem azt jelenti, hogy a vihar megszüntetését vagy a biztos megmentést remélte Istentől, hanem azt a bizonyosságot, hogy bármi történjék is, az Atya jóságos kezében vannak és maradnak: ha megmenekülnek, akkor is, ha belefulladnak a tóba, akkor is (hiszen az Atya „három nap múltán” ismét felkelti az elhunytakat, vö. Mk 8,31). (Ugyanígy számol majd az Olajfák-hegyén is mindkét lehetőséggel: „Atyám, *ha* lehetséges...”, Mt 26,39.) Alighanem úgy gondolta: ennek a bizalomnak – annyi prédikáció és gyakorlati bemutatás után – már meg kellene lennie a tanítványokban.

Szülőfalujában, a szombati istentiszteleten elmondott tanítása után hallgatói rémülten ámuldoztak, és így szóltak: „Honnan vette ez ezeket? Miféle bölcsesség az, amely megadatott ennek? És miféle csodák ezek, amelyek a keze által történnek!? Nem az ács ez itt, Mária fia...” Erre ő azt mondta nekik: *„Csak a hazája veti meg a prófétát, meg a rokonai és a családja”*, és csodálkozott bizalmatlanságukon. – A szövegösszefüggés alapján elsősorban a Jézus személye iránti bizalmatlanságra kell gondolnunk, de ez tartalmazhatja az Isten iránti bizalmatlanságot is: „nem nézték ki” Istenből, hogy a rokonuk-ismerősük, egy egyszerű ember („emberfia”!) által szólhat hozzájuk.

Amikor a „színeváltozás” hegyéről visszatérve egy apa azzal a kéréssel fordul hozzá, hogy gyógyítsa meg epilepsziás fiát, mert tanítványai nem voltak képesek erre, Jézus kifakad: *„Ó, ti Istenbe vetett bizalom nélküli nemzedék vagytok! Hát meddig legyek még veletek? Hát meddig viseljelek el titeket* (Mk 9,19)? – Lehetséges, hogy ez az írástudókra, a tömegre, tanítványaira és az apára egyaránt vonatkoztatható. Mindenesetre aztán rámutat arra, hogy *„minden lehetséges annak, aki bízik Istenben”* (Mk 9,23), vagyis: Nem különleges képességről, az emberi erőről van szó, hanem kizárólag az Istenbe (a tulajdonképpeni gyógyítóba) vetett bizalomról: aki feltétel nélkül rábízza magát, és ezzel eltakarítja az útból a lelki akadályokat, például a kétkedést, a félelmet, a görcsös erőlködést stb., az lehetővé teszi, hogy a Teremtő életereje kifejtse benne gyógyító hatását. Szavaiban feltételezhetően ott van az is, hogy minden követőjének úgy kellene bíznia Istenben, ahogyan ő bízott, és ezért minden követőjének ugyanúgy kellene tudnia gyógyítani is, ahogyan ő tudott.

Helyes cselekvés

Amikor a Genezáreti-tavi viharban a kétségbeesett tanítványok fölrázták a szendergő Jézust, ő érdekes módon nemcsak az Isten iránti bizalmat kérte számon rajtuk, hanem a „normál” hétköznapi ***bátorságot*** is elvárta volna tőlük, legalábbis erre utal első kérdése: *„Miért vagytok ennyire gyávák”* (Mk 4,40).

Amikor a tanítványok elfelejtettek elég kenyeret vinni magukkal, és ebből vita támadt közöttük, Jézus többek között azt kérdezte tőlük, nem csekély méltatlankodással: *„Nem emlékeztek, hogy amikor az öt kenyeret megtörtem az ötször sok embernek, hány tele hordeszköznyi kenyérdarabot vettetek át?”* Azt mondták neki: „Tizenkettőt.” *„És amikor hét kenyeret törtem meg a négyszer sok embernek, hány tele fonott kosárnyi kenyérdarabot vettetek át?”* Azt mondták: „Hetet.” Erre így szólt hozzájuk: *„Még mindig nem értitek?”* (Mk 7,19-21). Vagyis elvárta volna, hogy ***tanuljanak a tapasztalatokból***: szükséghelyzetben osztozni kell.

Az aktuális helyes cselekvést illetően kiemelkedő jelentőségű, mert háromszor is előfordul, hogy Jézus elvárta volna, tanítványai ***ne veszekedjenek***: Az egyik éppen az imént említett

helyzet volt, ahogyan ez kitűnik Jézus ekkor elhangzott négy (!) kérdése közül az elsőből: *„Miért vitatkoztok azon, hogy nincs kenyeretek”* (Mk 8,17)? – A másik két eset a tanítványok visszsza-visszatérő rangvitájával függ össze, mert szinte folyton az izgatta őket, melyikük a nagyobb, és ennek megfelelően olykor rámenősen is a remélt első helyekre törtek (vö. Mk 10,35-37). Ez történt egy alkalommal Kafarnaumba tartva is, ezért amikor hazaértek, Jézus feddően megkérdezte tőlük: *„Miért vitatkoztatok az úton?”* (Mk 9,33). De még az utolsó vacsorán is versengés is támad köztük amiatt, vajon melyikük számít a legnagyobbnak, s ez arra indítja Jézust, hogy felháborodottan, ironikus kérdések zuhatagával kérje számon tőlük azt, aminek már réges-rég magától értetődőnek kellene lennie: *„Végtére is ki a nagyobb? Aki az asztalnál ül, vagy aki felszolgál? Hát nem az, aki az asztalnál ül? Én azonban olyan vagyok közöttetek, mint aki felszolgál. Ti viszont? Ti mindvégig kitartottatok velem próbatételeimben?? És én királyi uralmat hagyok rátok?? Ahogyan Atyám hagyott rám?? Hogy asztalomnál egyetek és igyatok »az én országomban«?? És majd trónon ülve ítélitek Izrael tizenkét törzsét??”* (Lk 22,27-30).

Megindító és tanulságos, hogy Jézusnak a saját személyét illetően is volt elvárása, igaz, csak végső szorongattatásában: A letartóztatása előtti órákban, a Getszemáni-kertben azt mondta tanítványainak: *„Üljetek le itt, amíg imádkozom!”* Aztán maga mellé vette Pétert, Jakabot és Jánost, és kezdett megborzadni, kezdte elveszíteni nyugalmát. Akkor azt mondta nekik: *„Halálosan szomorú vagyok. Maradjatok itt, és legyetek résen!”* Majd kissé előrébb ment, a földre borult, és imádkozott, hogy ha lehetséges, távozzék el tőle ez az óra... (Mk 14,32-35). ***Részvétet,*** lelki támogatást várt volna övéitől a nehéz percekben, de nem kapta meg. Ezért amikor visszatérve hozzájuk, alva találta őket, számon is kérte Pétert: *„Simon, te alszol!? Nem volt erőd egy órát résen lenni?”* (Mk 14,37).

Elgondolkodtató, hogy Jézusnak a helyes magatartásra irányuló fenti elvárásai kivétel nélkül mind a tanítványaira irányulnak...

Végezetül vegyünk szemügyre egy nagyon izgalmas jelenséget: olyan elvárásokról van itt szó, amelyeket Jézus ***olyanokkal szemben*** támasztott, akik valamilyen szempontból nagyra

tartották magukat, illetve komoly készséget mutattak az ő követésére.

Az „örök életet" elnyerni kívánó „gazdag ifjút" Jézus az ismert parancsokhoz utasítja: *„Ne ölj, ne törj házasságot, ne lopj, hamis tanúságot ne tégy, ne rabolj, tiszteld apádat és anyádat!"* Ő azonban magabiztosan, feltehetően nem kis büszkeséggel, és talán még méltatlankodva is azt feleli: „Rabbi, ezeket mind megtartottam ifjúkorom óta." Jézus erre ránézett, megkedvelte, és – magában némi iróniával talán azt gondolva: „No, ha ilyen remek fickó vagy, akkor hozzád méltó feladatot adok neked!" – így szólt hozzá: *„Egy dolog hiányzik neked. Rajta, menj el, add el mindazt, amit birtokolsz, és add a szegényeknek... Aztán gyere ide hozzám, és kövess engem!"* Az viszont elkomorodott erre a szóra, és szomorúan elment, ugyanis nagy vagyont birtokolt (Mk 10,17-22).

Máskor egy törvénytudó, azaz teológus állt elő ugyanazzal a kérdéssel: „Rabbi, mit tegyek, hogy örök életet örököljek?" Jézus őt is a Törvényhez utasítja, ő pedig az Isten és az embertársak iránti szeretet két parancsát idézi abból. Jézus elismerően szól hozzá: *„Helyesen feleltél. Tedd ezt, és élni fogsz!"* Ő azonban, talán azért, hogy ne nagyon kelljen cselekednie, azt firtatja, kit tekinthet embertársának, mire Jézus elmondha neki az irgalmas szamaritánusról szóló példabeszédet, aztán így buzdítja: *„Menj, és te magad is tégy hasonlóan!"* (Lk 10,25-37) – Nem mondta, de talán gondolta: „Hát ha te olyan okos teológus vagy, és most már mindent tudsz, akkor már csak arra van szükséged, hogy okoskodás helyett a tettek mezejére lépj!"

Jézus egyszer fölszólított valakit: *„Kövess engem!"* Úgy látszik, az illető kész volt erre, mert csak azt kérte: „Uram, engedd meg, hogy előbb elmenjek, és eltemessem apámat!" Erre Jézus így fogalmazta meg személyre szabott elvárását: *„Hagyd a halottakra, hogy eltemessék halottaikat! Te pedig menj el, és hirdesd mindenütt Isten országát"* (Lk 9,59-60)! – Jézus nem volt fanatikus. Az éppen elhunyt apa eltemetésének megtiltása ellentmondásban állna egész személyiségével és viselkedésével, de teljesen értelmetlen is lenne, hiszen Isten országa nem szenvedne kárt, ha az illető fél vagy egy nap „késéssel" kezdené hirdetni. Inkább arról van tehát szó, hogy ő meg akarta várni apja halálát, nehogy elessen az örökségtől. Ebben az esetben

világos és konkrét értelmet kapnak Jézus szavai (és mindjárt nem tűnnek olyan embertelennek, mint sokan feltételezik): „Csak a szellemileg halottak [= a szeretet ügye szempontjából halottak] számára fontos az örökség, csak ők várakoznak arra, hogy hozzájussanak. Te menj, és hirdesd az [igazi] életet!”

Más valaki önként jelentkezett Jézus követésére, de hasonló feltételt szabott: „Követni foglak, uram! Előbb azonban engedd meg, hogy búcsút vegyek házam népétől!” Jézus azonban nyilván úgy látta, hogy ha már ekkora készség van benne, akkor elvárhatja tőle a következetességet, ezért határozottan így szólt hozzá: *„Aki kezét az eke szarvára teszi, s közben hátratekint, nem alkalmas Isten országára”* (Lk 9,61-61). – Ép ésszel nem feltételezhetjük Jézusról, hogy az őt követni szándékozótól megtagadta volna az emberiesség minimumát, vagyis az egyszerű búcsúvételt rokonaitól, ezért az illető kérését csak úgy érthetjük: „Engedd meg, hogy *békében* búcsút vegyek!”, azaz: „Majd jövök, ha a rokonaimnak nem lesz kifogásuk ellene!” Ezt Jézus valóban nem fogadhatta el, mert az ilyen ember valóban alkalmatlan arra, hogy tagja legyen Isten országának: egyszerre megfelelni a rokonok tiltásának és Isten országa követelményeinek éppolyan képtelenség (ld. Mt 10,34-36; Lk 14,26), mint hátrafelé nézve egyenes sorokat szántani – vagy két úrnak szolgálni (Mt 6,24)...

(2015)

A kritikus Jézus

Van Jézusnak egy kevéssé emlegetett arca is: kemény, „kritikus" énje, s a róla alkotott kép csak ezzel együtt reális.

A legbőségesebben ***a farizeusok, írástudók, papok*** részesültek Jézus „kritikus" énjéből – tehát azok az emberek, akik magukat igaznak tartották, másokat lenéztek és a hibát mindig másokban keresték és találták meg (vö. Lk 18,9):

A „Miért eszik mesteretek vámosokkal és bűnösökkel?" kérdésre Jézus így reagál: „Nem az egészségeseknek kell az orvos... *Menjetek csak, és tanuljátok meg,* mit jelent az: Irgalmasságot akarok, és nem áldozatbemutatást" (Mt 9,13). – Amikor néhány írástudó és farizeus jelet szeretne tőle látni: *„Gonosz és hűtlen nemzedék!* Nem kap más jelet, csak Jónás prófétáét" (Mt 12,39). – A két fiúról mondott példabeszéd után: „Eljött hozzátok János, hogy az igazságosság útjára vezessen titeket, de *ti nem hittetek neki;* vámosok és utcanők hittek neki; de ti erre sem tértetek meg" (Mt 21,32). – A kézmosás és az edények mosogatása kapcsán: *„Isten parancsát ügyesen kijátsszátok*, hogy megtarthassátok a magatok hagyományait" (Mk 7,9). – Aztán a nagy korholás ugyanezen tárgyban: „Ti farizeusok tisztán tartjátok ugyan a pohár és a tál külsejét, de belül tele vagytok rablással és gonoszsággal... Tizedet adtok mentából, köményből és minden veteményből, de elvetitek Isten ítéletét [= amit Isten helyesnek tart]... Szeretitek a főhelyeket a zsinagógákban és a köszöntéseket a nyilvános tereken... *Olyanok vagytok, mint a letaposott sírok...* Elviselhetetlen nehéz terheket raktok az emberekre, de magatok egy ujjal sem mozdítotok rajta" (Lk 11,39-46). – *„Igaznak mutatjátok magatokat az emberek előtt,* de Isten ismeri a szíveteket. Ami az emberek előtt

kiváló, Isten előtt utálatos" (Lk 16,15). – A papokról: „Fölélik az özvegyek házát, és színleg nagyokat imádkoznak" (Mk 12,40).

De jut ebből a hangból mindenki másnak is.

Szülőfalujában, ahol nem fogadták el őt („Honnan vette mindezt? Ki adott neki ekkora bölcsességet? Nem az ács fia ez? Nem... ezek a testvérei"), kijelentette: „Sehol sincs a prófétának kevesebb becsülete, mint saját hazájában és családjában" (Mk 6,4).

Rokonairól, akik nem értik őt, működését károsnak tartják, s ezért „haza akarják zsuppolni", így beszél: „Ki az én anyám, és kik az én testvéreim? Aki teljesíti mennyei Atyám akaratát, az az én testvérem, nővérem és anyám" (Mk 3,31).

A népnek, amelyen megesett a szíve, amelyért annyit fáradozott, amelyért mindent kockára tett (egy béna kézért az egész életét...), ilyeneket vág oda: „Ha látjátok, hogy nyugaton felhő jön, azt mondjátok, eső lesz... ha déli szél fúj, hőség lesz, és beválik ez is. *Ti színészek!* A föld és az ég jeleiből tudtok következtetni. A mostani időt miért nem ismeritek föl" (Lk 12,54-57)? „Kihez hasonlítsam ezt a nemzedéket? Hasonlítanak a piacon tanyázó gyerekekhez... Furulyáztunk, de nem táncoltatok, siránkoztunk, de nem zokogtatok..." (Lk 7,31-32). *„Hitetlen és romlott nemzedék!* Meddig kell még veletek maradnom? Meddig tűrjelek titeket" (Mt 17,14)?

A gazdagokra vonatkozó sok-sok eset közül csak a gazdag ifjú példája álljon itt szemléltetésül. Amikor az megkérdezi: „Jó Mester, mit kell tennem...?", Jézus erélyesen „igazítja el": „Miért mondasz engem jónak?... Ismered a parancsokat... Valami még hiányzik neked..." (Mk 10,17-22).

Hasonlóan kemény útmutatásban részesíti ***Keresztelő Jánost*** is, amikor az érdeklődik, ő-e az igazi, vagy tovább várakozzanak-e: „Mondjátok meg neki: Vakok látnak, sánták járnak... [„Kedves János! Ha lenne szemed, nem kérdeznél ilyen butaságokat!"] Boldog, aki nem botránkozik meg bennem [mint te]" (Lk 7,18-23).

Az általa meggyógyított ***betegekkel*** sem bánik kesztyűs kézzel: A Bethezda-tónál fekvő, 38 éve béna férfi kifogását nem fogadja el, megkérdezi tőle, akar-e egyáltalán meggyógyulni, s amikor meggyógyítása után ismét összetalálkozik vele, így fi-

gyelmezteti: „Ne vétkezzél többet, nehogy rosszabbul járj” (Jn 5,14). Amikor pedig a tíz leprás meggyógyítása után csak egy megy vissza köszönetet mondani, méltatlankodva fakad ki: „Nemde tízen gyógyultak meg? Nem akadt más, aki visszajött volna, hogy hálát adjon Istennek, csak ez az idegen” (Lk 17,17)?

Tanítványjelöltjeit nem éppen megnyerő módon előre inti: „A rókának is van odúja, de az Emberfiának nincs hová lehajtania a fejét... Hagyd a holtakra, hadd temessék el halottaikat... Aki kezét az eke szarvára teszi, de hátratekint, nem alkalmas Isten országára” (Lk 9,57-62).

Tanítványait számtalanszor „helyretette”, itt csak egyetlen esetet idézek föl: Túl vannak már a „kenyérszaporításon”, amikor úgy esik, hogy elfelejtenek bevásárolni, egyetlen kenyér van csak náluk, s azon tanakodnak, mi lesz mármost (értsd: ki fogja azt az egyet megenni). Erre Jézus nem éppen finoman érdeklődő kérdések sorát zúdítja rájuk: „Mit tanakodtok, hogy nincs kenyeretek? Még mindig nem értitek? Nem fogtátok föl? Még mindig érzéketlen a szívetek? Szemetekkel nem láttok, és fületekkel nem hallotok? Nem emlékeztek, amikor öt kenyeret törtem meg [= osztottam meg, vö. Iz 58,7: „Törd meg az éhezőnek kenyeredet...”]? Hát még mindig nem értitek [hogy nem azon kell veszekedni, kié legyen az az egy kenyér, hanem meg kell osztani egymással, jut, amennyi jut egy-egy embernek]” (Mk 8,17-21)?

Barátait sem igen kíméli. A körülötte sürgölődő, és nővére nem-sürgölődése miatt méltatlankodó Mártának azt mondja: „Márta, Márta, sok minden aggaszt és nyugtalanít téged. Pedig csak egy a szükséges” (Lk 10,41).

A hatalomgyakorlók és kiszolgálóik is magatartásuk súlyának megfelelően kapják meg a magukét. Amikor értesítik arról, hogy Heródes meg akarja öletni, így üzen: „Mondjátok meg annak a rókának: Gyógyítok ma és holnap, csak harmadnapra leszek készen...” (Lk 13,32). Amikor Pilátus azzal kérkedik, hogy hatalma van őt keresztre juttatni vagy fölmenteni, szinte egy kézmozdulattal intézi el: „Semmi hatalmad nem lenne, ha fölülről nem adatott volna [ti. „az emberi szabadságod, amellyel tehetsz, amit akarsz”, nem pedig a gyilkolás hatalma]” (Jn 19,11). Az elfogására érkezetteket is szembesíti önmagukkal:

„Mint valami terrorista („rabló”) ellen, úgy vonultatok ki.... Naphosszat együtt voltam veletek..., mégsem fogtatok el. De ez [az éjszakai] a ti órátok...” (Mt 26,55). Amikor kihallgatása során „illetlen beszéde” miatt az egyik smasszer szájon vágja, nem hagyja szó nélkül: „Ha rosszul szóltam, bizonyítsd be a rosszat, de ha jól, miért ütsz engem” (Jn 18,23)?

De ne feledjük, ***Jézusnak volt alapja*** arra, hogy kritikus legyen: nem a nem létező „valóságos Isten volta”, hanem többek között az, hogy önmagával szemben is rendkívül kritikus volt, sőt túlzás nélkül állíthatjuk, hogy egyenesen kegyetlen...

(1998)

Az önmagához kegyetlen Jézus

Kezdjük az ***önkritikájával***. Az evangéliumokban érthetően csekély az ide vágó anyag, hiszen annak a folyamatnak a során, amelyben egyre magasabb szférákba tolták fel Jézust, retusálni kellett lehetőleg minden olyan mozzanatot, amely túlságosan „emberinek" mutatta őt, következésképpen összeegyeztethetetlen volt „isteni" mivoltával. Kész csoda, hogy fönnmaradtak a kialakított képet zavaró emléktöredékek is...

Talán a „legbotrányosabb" ebből a szempontból, hogy bemeríttette magát Jánossal a Jordánba (Mk 1,9). Ezzel ugyanis – hacsak nem volt részéről színészkedés az egész – nyilvánosan *bűnösnek vallotta magát,* hiszen a szinoptikusok egybehangzó tanúsága szerint János a bűnbánat, a megtérés keresztségét kínálta (Mk 1,5; Mt 3,11; Lk 3,3). Jézus tehát kész volt a megtérésre... – Az alámerülésekor kapott istenélménye (ld. *A kulcs Jézus életéhez*) sem tette elbizakodottá, hanem kiment a pusztába, és *józanul mérlegre tette önmagát:* küldetését, vágyait, céljait, félelmeit... (Lk 4,1-12). – *Tanítását kitette mások kritikájának;* még a legegyszerűbb embereknek sem mondta azt, hogy „higgyétek el nekem, hiszen én mondom", hanem megkérdezte tőlük: „Miért nem ítélitek meg magatok" a dolgot (Lk 12,57). – Sőt az őt szájon vágó *fogdmeggel is kész „megvitatni",* kinek van igaza: „Ha rosszul szóltam, bizonyítsd be a rosszat..." (Jn 18,23). – Ha pedig fölismerte, hogy elképzelése tévesnek bizonyult, *képes volt módosítani rajta*. Eleinte például úgy gondolta, hogy küldetése „csak Izrael házának elveszett juhaihoz szól" (Mt 15,24), s ezért tanítványainak is azt mondta: „A pogányokhoz és a szamaritánusokhoz ne menjetek... Menjetek inkább Izrael házának elveszett juhaihoz" (Mt 10,5-6). Később, látókörének határtalanodása után ezt fölülbírálva már arra biztatta

őket, hogy minden népnek (Mt 28,19; Lk 24,4), sőt minden teremtménynek (Mk 16,15) hirdessék a jó hírt.

Nem kevésbé izgalmas találkozni ***öniróniájával*,** amely például abban mutatkozik meg, hogy fesztelenül idézi a ráaggatott gúnyneveket: „falánk és iszákos ember, vámosok és bűnösök barátja" (Mt 11,19), „Belzebub" (= „a trágya ura", magyarul „szarjancsi": Mt 10,25), „eunuch" (magyarul „herélt": Mt 19,12), „idióta" (Lk 10,21). – Nem önirónia-e, amikor éppen szülőfalujában állapítja meg: *„Sehol sincs a prófétának kevesebb becsülete, mint saját hazájában..."* (Lk 4,24)? – Amikor Heródesnek visszaüzen, azt mondja: *„... ma és holnap gyógyítok... Csak harmadnap »leszek készen«"* (Lk 12,32), ami a görög szövegben így hangzik: »fejeztetem be«..., merthogy *„nem veszhet el próféta Jeruzsálemen kívül"* (Lk 12,33)...

Önmagával szembeni kegyetlensége a következőkben mutatkozott meg.

1) ***Tanításával*** egyfolytában vágta maga alatt a fát. Ugyanis: a) *Totálisan fölborította a bevett istenképet.* Például ilyeneket hirdetett: Isten nem sújtja betegséggel a bűnt (Mk 2,5); Isten jobban örül egyetlen megtérő bűnösnek, mint kilencvenkilenc igaznak (Lk 15,7.10); Isten nem követel elégtételt a megtérő bűnöstől, hanem nagy lakomát rendez hazatérésének örömére (Lk 15,11-24); Isten nem igazságtalan, de nem is igazságos, hanem (mindenkit egyaránt) szeret (Mt 20,1-15). – b) *Keményen bírálta a pénz, a vagyon, a jólét, az életszínvonal imádatát:* Nem szolgálhattok Istennek és a Pénznek (Mt 6,24; úgy is mondhatta volna: jólétre törekvés és vallásosság kizárják egymást); könnyebb a tevének átmenni a tű fokán, mint a gazdagnak bejutni Isten országába (Mt 19,24; az ilyesmit nemcsak a gazdagok, hanem a szegények is rosszul viselik...) – c) *Tanítását fölébe helyezte Mózesének, azaz a korábbi „kinyilatkoztatásnak":* „Hallottátok, hogy megmondatott a régieknek... Én viszont azt mondom..." (Mt 5,21.27.31.33.38.43). Ennek megfelelően gondtalanul fölülbírálta a Szentírást: betoldott és kihagyott belőle (Iz 61,1-2; Lk 4,18-19), vagy átértelmezte (Mk 10,4.5-6; Mt 7,12). – d) *Saját személyét és művét fölébe helyezte*

elődeiének, sőt vízválasztóvá tette, mondván: „Jónásnál nagyobb van itt" (Mt 12,41), „boldog a szem, amely látja, amit ti láttok" (Lk 10,24), továbbá „aki hallgatja és megteszi tanításomat, az sziklára épít, aki nem, az homokra" (Mt 7,24-27).

2) ***A hagyományok és a vallási előírások felrúgásával*** folytonos életveszélynek tette ki magát. a) *Nem tartotta meg a kultikus tisztasági előírásokat:* elhagyta a kézmosást (Mk 7,2), bement a „tisztátalan" vámosok (Lévi és Zakeus) házába és asztalhoz ült velük (Mk 2,15; Lk 19,1), utcanővel kenegettette magát (Lk 7,37), megérintette a leprást (Mk 1,41). – b) *Nem böjtölt* (Mk 2,18-19). – c) *Nőkkel tárgyalt* (Lk 10,39; Jn 4,7-26), sőt társaságukban járta az országot (Lk 8,2). – d) *Megtörte a szombatot:* kalásztéppéssel (Mk 2,23-27), számtalan gyógyítással (pl. Mk 3,1-6: „tanakodni kezdtek, hogyan veszejthetnék el"). – e) *Viselkedését* ráadásul *elvi magaslatra emelte és isteni igazolással látta el:* „Csak nem böjtölhet a násznép, ha vele van a Vőlegény [ti. Isten!]" (Mk 2,19); „Isten a szombatot teremtette az emberért, és nem az embert a szombatért... Az emberfia tehát [értsd: minden ember!] ura a szombatnak" (Mk 2,27); „Isten parancsát ügyesen kijátsszátok, hogy megtarthassátok emberi hagyományaitokat" (Mk 7,9; egyetlen ilyen mondat is kész öngyilkosság).

3) ***Rendszeresen bírálta*** az írástudókat, farizeusokat és papokat, magyarán ***az állami és vallási vezetőket,*** és azok kiszolgálóit: „Világtalanok vak vezetői ők. Ha pedig vak vezet világtalant..." (Mt 15,14). „Akiket a világ urainak tartanak, zsarnokoskodnak népükön és önkényüket éreztetik velük" (Mt 20,25). Az ilyen beszéd bajjal szokott járni...

4) ***Mindenkit megbírált, ha „kellett"*** (vö. *A kritikus Jézus*).

5) A mindenki által megvetett ***ellenségeket példaképül állította:*** az eretnek és szakadár szamaritánusokat (Lk 10,30-37; 17,16), a föníciai pogány asszonyt (Mt 15,28: „Nagy a te bizalmad"), a kafarnaumi pogány századost (Mt 8,10: „Ekkora bizalmat senkinél sem találtam Izraelben").

6) ***A sikert és a személyes kényelmet visszautasította,*** és kérlelhetetlenül alárendelte az Ügynek: Sikeres gyógyításai nyomán népszerűvé válik, tartóztatják: „Mindenki téged keres", de ő tántoríthatatlan: „Menjünk tovább" (Mk 1,35-39)!

7) ***Tudatában volt sorsának, de nem menekült el*,** és nem tett semmit, hogy elkerülje azt, ellenkezőleg: tudatosan vállalta, és nyíltan megmondta: az „emberfia" emberek kezébe adatik, sokat szenved, megölik (Mk 8,31; 9,31; 10,33); Illés eljött már, de kényük-kedvük szerint bántak vele, és így szenved majd az „emberfia" is tőlük (Mt 17,12); „Képesek vagytok inni abból a kehelyből, amelyből én iszom?" (Mt 20,22); „Ha ő most testemre öntötte ezt az olajat, a temetésemre tette" (Mt 26,12).

8) Bizalmas barátainak ***néha elárulta, mennyire szenved:*** „Alámerítéssel kell alámeríttetnem, és mennyire gyötrődöm, míg beteljesedik" (Lk 12,50).

9) ***Agonizált és „vért izzadt"*** (Lk 22,44), amikor kínszenvedésének küszöbére ért, és gyötrelmes tusakodásban vívta ki a helyes döntést és a hűséget mindhalálig (Mt 26,36-46).

10) Letartóztatásakor ***leállította*** a karddal segítségére siető tanítványokat: „Tedd vissza... Mindaz, aki kardot ragad, [az általa megragadott] kard által vész el": Mt 26,52).

11) ***Pere során*,** amikor talán még mindig megmenthette volna magát, ***semmit sem tett*** ennek érdekében, sőt: a főpap kérdésére („Te vagy-e a Messiás?") visszavágott: „Ezt te mondod. Én viszont azt mondom..." (Mt 26,64); a helytartó hasonló kérdésére („Te vagy-e a zsidók királya?) csak két szót válaszolt: „Te mondtad" (Mk 15,5); a helyi uralkodót pedig szóra sem méltatta (Lk 23,9).

12) ***Keresztútján***, fizikai és lelki gyötrelmei közepette mindvégig ***mások gondjával-bajával törődött***.

(1998)

A Mester

Jézus viszonyulása tanítványaihoz

Hogyan viszonyult Jézus a tanítványaihoz? Hogyan viselkedett velük? Ha erre keressük a választ, különösen óvatosan kell eljárnunk, mert lehetséges, hogy az evangéliumi leírások sokszor nem Jézus tényleges viselkedését tárják elénk, hanem csak az evangélisták (vagy az evangélisták által őrzött hagyomány) szemléletét tükrözik. Persze ma már nemigen lehet eldönteni, hogy egy-egy alkalommal melyik esetről van szó, ezért az alábbiakat ezzel az óvatossággal kell kezelni.

Még egy „technikai" megjegyzés: Mivel Jézus egyik-másik tanítása/viselkedése két vagy akár három üzenetet is hordoz, többször is előfordul, hogy ugyanarra a jelenetre két vagy három alkalommal is hivatkozom.

Tanításváltozatok

Magától értődik, hogy Jézus elsődlegesen tanítóként nyilvánult meg tanítványai számára, ezért a szokványos, „normál" tanítás eseteit itt nyugodtan figyelmen kívül hagyhatjuk, és csak a tanítói működés szokatlan, különleges formáit fogjuk szemügyre venni.

Helyreigazítás

Itt azokról az esetekről van szó, amikor Jézus beleütközik tanítványai téves gondolkodásmódjába, és helyreigazítja azt.

Kezdjük a Zebedeus-fiakkal, Jakabbal és Jánossal, mert ők háromszor is határozott helyreigazításban részesülnek: Amikor arra vágyakoznak, hogy majd jobb és bal felől ülhessenek „Jézus dicsőségében" („dicsőséges uralmában"), Jézus nemes egyszerűséggel közli velük: *„Nem tudjátok, mit kértek!"* Majd rá-

mutat: Nem dicsőséges uralkodás vár rá, hanem szenvedés, ezért követőinek sem osztogathat főhelyeket, hanem nekik is az üldöztetés szenvedéseire kell készülniük (Mk 10,35-40). – Ez az uralmi vágy tör ki a Zebedeus-fiakból akkor is, amikor a szamaritánusok nem fogadják be a Jeruzsálembe tartó tanítványi csapatot, s ezért ők le akarják hívni rájuk „a tüzes istennyilát, hogy az elpusztítsa őket". Jézus ismét rámutat a bennük lakozó sötétségre, ill. negatív lelkületre: *„Nem tudjátok, miféle szellem hatása alatt álltok!",* nevezetesen sátáni szellem hatása alatt, majd megmutatja a helyes utat: *„Az emberfia nem azért jött, hogy elpusztítsa az emberek életét, hanem hogy megmentse azt"* (Lk 9,52-56). – A harmadik eset enyhébbnek nevezhető: János közli Jézussal, hogy láttak valakit, aki az ő (Jézus) nevében démonokat űz ki, de nem csatlakozott a tanítványi közösséghez, ezért igyekeztek útját állni tevékenységének. Jézus helyreigazítása ekkor így hangzik: *„Ne álljátok útját, mert aki nincs ellenetek, értetek van"* (Lk 9,49-50).

A „főapostol", Péter ugyancsak háromszor részesül hasonló eligazításban, pedig két esetben is Jézus életéért aggódik, ill. igyekszik azt megmenteni: Amikor Jézus először jelenti be, hogy szenvedés vár rá, Péter félrevonja őt, és igyekszik Jézus fejéből kiverni ezt a gondolatot, mondván, hogy ilyen nem történhetik vele, Isten meg fogja óvni őt; Jézus viszont éppenséggel azt közli vele, hogy *„nem Isten gondolatai járnak a fejedben, hanem az emberekéi"* (Mt 16,21-23). – Ez vagy nem hatotta meg Pétert, vagy kiment a fejéből, mindenesetre amikor letartóztatják Jézust, ő a védelmére kel, és tőrével „az ellenség közé vág"; Jézus azonban felvilágosítja: *„Mindazok, akik kardot ragadnak, [az általuk megragadott] kard által vesznek el"* (Mt 26,52). – Ami a templomnak fizetendő adót illeti, Péter úgy vélte, hogy az helyénvaló, de Jézus egy egyszerű kérdéssel és az abból adódó logikus következtetéssel jobb belátásra bírta: *„Mit gondolsz, Simon? A földi királyok kiktől szednek vámot vagy adót? Fiaiktól, vagy az idegenektől?"* Amikor pedig Péter azt mondta: „Az idegenektől", Jézus így szólt hozzá: *„Akkor tehát a fiak szabadok"* (Mt 17,24-26).

Az utolsó jeruzsálemi tartózkodás napjaiban, a templomból kifelé menet egyik tanítványa így szólt hozzá: „Rabbi, nézd,

micsoda kövek és micsoda épületek!" Ez aligha jámbor turista-megjegyzés, hanem valószínűleg Jézusnak a Jeruzsálemért, az ország vallási központjáért folyó szellemi harca légkörében mondja mesterének a tanítvány: „Olyan hatalmas ez a templom, ez a vallás! Mit tudsz tenni ellene?" Jézus azonban egészen másképp látja a dolgot: *„Semmiképp sem hagyatik itt kő kövön, amely le ne romboltatna majd"* (Mk 13,1-2); ennek feltételezhető értelme nem a templom fizikai lerombolásának „megjövendölése", hanem az, hogy Isten nem kívánja a templom által jelképezett vallást, vallásosságot, és az Ő szándéka szerint ez a templom már nem létezik, csak idő kérdése, hogy eltűnjön.

Az utolsó vacsorán ismét fellángol a tanítványok közötti rangvita: Ki a legnagyobb közülük? Jézus ironikus kérdésekkel józanítja ki, s tanítja őket még egyszer arról, hogy az általa hirdetett „Isten országában" más az értékrend: *„Végtére is ki a nagyobb? Aki az asztalnál ül, vagy aki felszolgál? Hát nem az, aki az asztalnál ül? Én azonban olyan vagyok közöttetek, mint aki felszolgál. ... És én királyi uralmat hagyok rátok?? Ahogyan Atyám hagyott rám?? ... És majd trónon ülve ítélitek Izrael tizenkét törzsét??" ... Ellenkezőleg! Aki köztetek a legnagyobb, legyen olyan, mint a legfiatalabb, és aki a vezető, olyan, mint aki felszolgál"* (Lk 22,24-30)!

Valószínűleg még ekkor sem vették komolyan, és arról beszélgethettek, hogy vége a régi szép időknek, s a fenyegető helyzetben, amikor Jézus letartóztatása a levegőben lóg, immár pénzre és fegyverre van szükségük, Jézus ismét ironikus kérdésekel igazítja helyre őket: *„Amikor elküldtelek titeket erszény és tarisznya és szandál nélkül, volt-e hiányotok valamiben?"* Ők pedig azt mondták: „Semmiben!" Erre azt felelte nekik: *„Most viszont, akinek van erszénye, vegye elő?? Hasonlóképpen a tarisznyát is?? És akinek nincs tőre, adja el felsőruháját, és vásároljon??"* (Lk 22,35-36)

Humorral

Jézus nemcsak iróniával, hanem önirónával és humorral is tudott tanítani. Miután arról beszélt a farizeusoknak, hogy a férfinek semmilyen okból sem szabad elbocsátania házastársát, tanítványai megjegyezték: „Ha ez az ember helyzete a feleségé-

vel, akkor nem hasznos megházasodni." Erre ő így reagált: *„Vannak olyan eunuchok, akik anyjuk méhéből születtek így, és vannak olyan eunuchok, akiket az emberek tettek eunuchhá, és vannak olyan eunuchok, akik a Mennyek országáért önmagukat tették eunuchhá"* (Mt 19,10-12). Ennek megértéséhez egyrészt azt kell tudni, hogy Izraelben szigorúan tilos volt a kasztráció: olyan szörnyűség, amely alkalmatlanná tette az érintettet a kultuszban való részvételre. Másrészt az „Eunuch!" durva szitokszó volt, tehát Jézus aligha illette vele önmagát és követőit, ezért csak arról lehet szó, hogy mások szidalmazták őt/őket így: „De hiszen ti eunuchok vagytok!" Jézus pedig – szokásához híven – *higgadt humorral* fogadta a szidalmat, és még ki is élezte: „Bizonyára eunuchok vagyunk, sőt rosszabb a helyzet: Mi tettük magunkat azzá!" – Máskor ugyanilyen gondtalanul ismerte el: „Igen, »éretlenek« vagyunk", amit úgy is lehetne fordítani: „idióták" (Lk 10,21), vagy azt, hogy ő csak „közönséges ember", „falánk és iszákos", „a vámosok cimborája" (Lk 7,34).

Szemléltetve

Előfordult, hogy Jézus kézzelfogható példával szemléltette tanítását: Egyik rangvitájuk alkalmával tanítványai megkérdezték tőle: „Vajon ki a legnagyobb a Mennyek országában?" Erre ő odahívott egy kisgyereket, odaállította közéjük, és ezt mondta: *„Ha meg nem tértek, és olyanokká nem váltok, mint a kisgyerekek, semmiképp nem mentek be a Mennyek országába* (Mt 18,1-3). – Egyszer Jézus leült a templomi persellyel szemben, és szemügyre vette, hogyan dob a tömeg ércpénzt a perselybe: sok gazdag sokat dobott be, majd jött egy szegény özvegyasszony, és némi aprópénzt dobott be. Erre magához hívta tanítványait, és így oktatta őket: *„Mondom nektek, ez a szegény özvegyasszony többet dobott be, mint mindazok, akik pénzt dobtak a perselybe: amazok ugyanis mind a fölöslegükből dobtak be, ő azonban nélkülözésében mindent bedobott, amije csak volt, egész vagyonát"* (Mk 12,41-44).

Elvárás, számonkérés

Jézus nemcsak oktatta tanítványait, hanem határozott elvárásai is voltak velük szemben, s ha nem feleltek meg azoknak, akkor határozottan számon kérte.

Az öt kifejezetten idetartozó esetből kettőben a tanítványok *értetlenségét*, pozitívan fogalmazva tanításának megértését kérte számon: A farizeusokkal és írástudókkal a rituális tisztaságról folytatott vita után a tanítványok „talányosnak" találták azt a kijelentését, hogy *„semmi olyan nem teheti tisztátalanná Isten előtt az embert, ami kívülről megy beléje; hanem az teszi tisztátalanná az embert, ami kijön az emberből"*, s ezért annak értelméről faggatták. Jézus azonban ekkor nem adott újabb eligazítást, hanem egyszerűen számon kérte értetlenségüket, és immár vulgárisan megismételte a korábbiakat: *„Ti is ennyire értetlenek vagytok? Nem fogjátok föl, hogy semmi, ami kívülről megy be az emberbe, nem teheti tisztátalanná, mivel nem a szívébe megy, hanem csak a gyomrába, majd pedig a budiba kerül?"* (Mk 7,15-19) – Éhes hallgatóságának másodszori megetetése után elhajóznak, de a tanítványok elfelejtenek kenyeret vinni magukkal; mindössze egy darab van náluk, ezért vitatkozni kezdenek, alighanem arról, hogy mi legyen azzal az eggyel, kié legyen. Jézus észreveszi ezt, és indulatosan számon kéri őket: *„Még mindig nem fogjátok föl, és nem is értitek? Megkövesedett a szívetek? Nem emlékeztek, hogy amikor az öt kenyeret megtörtem az ötször sok embernek, hány tele hordeszköznyi kenyérdarabot vettetek át?"* Azt mondták neki: „Tizenkettőt." *„És amikor hét kenyeret törtem meg a négyszer sok embernek, hány tele fonott kosárnyi kenyérdarabot vettetek át?"* Azt mondták: „Hetet." Erre így szólt hozzájuk: *„Még mindig nem értitek?"* (Mk 8,14-21) Már érteniük kellett volna, hogy ha kevés az ennivaló, akkor nem vitatkozni kell, hanem megosztani azt, ami van.

Ez utóbbi esetet azonban már a második csoport tagjának *is* lehetne tekinteni: Jézus ekkor valamilyen *magatartást* vár el, ill. kér számon tanítványaitól: Amikor azok arról vitatkoznak az úton, hogy melyikük a legnagyobb, hazaérve Jézus megkérdezi tőlük: *„Miért vitatkoztatok az úton?"*, amit valószínűleg így kell kiegészíteni: „...ahelyett, hogy megkérdeztetek volna engem" (Mk 9,33). – Amikor Tibériás taván viharba kerülnek, a

tanítványok kétségbeesetten fölkeltik a bárkában szendergő Jézust, és eléggé tiszteletlenül számon kérik: „Rabbi, nem törődöl azzal, hogy elveszünk?", ő ugyancsak számonkéréssel válaszol: : *„Miért vagytok ennyire gyávák? Hogyan van az, hogy még mindig nem bíztok Istenben?"* (Mk 4,35-40). Hiszen Jézusnak már az első (számunkra megőrzött) mondata is az Istenbe vetett bizalomra biztatott (Mk 1,15)... – A Getszemáni-kertbeli szenvedésekor Jézus elvárta volna tanítványaitól, hogy mellette legyenek, s vele virrasszanak, és amikor erre képtelennek bizonyultak, számon kérte Pétertől: *„Simon, te alszol!? Nem volt erőd egy órát résen lenni?* (Mk 14,32-37).

Feddés

Az előző alpontban említett eseteket itt is idézhetnénk, amikor arról van szó, hogy Jézus számos esetben megfeddte, korlholta, „letolta, ledorongolta" tanítványait, ahogyan például akkor is, amikor egy asszony valódi nárduszolajat öntött a fejére, s a tanítványok bosszankodtak, mondván: „Mire való volt a nárduszolajnak ez az elpocsékolása? Több mint háromszáz dénárért el lehetett volna adni, s az árát a szegényeknek lehetett volna adni", és ráripakodtak az asszonyra. Jézus azonban rájuk szólt: *„Hagyjátok békén őt! Miért okoztok neki fáradalmat, hiszen jó tettet vitt végbe rajtam"* (Mk 14,36)?!

Ide tartoznak Jézusnak fent már említett igen kemény megnyilvánulásai is, nevezetesen amikor tanítványai villámmal akarták sújtani az ellenséges szamaritánusokat (Lk 9,52-56), s aztán még az utolsó vacsorán is rangvitát folytattak (Lk 22,24-30), majd azon törték a fejüket, hogy legfőbb ideje lenne fegyvereket beszerezni (Lk 22,35-36).

A formát tekintve Péter apostol kapta a legdurvább ledorongolást, amikor megpróbálta „lebeszélni" Jézust a szenvedésnek még a gondolatáról is: *„Menj innen mögém, sátán! Kelepce vagy számomra, mert nem Isten gondolatai járnak a fejedben, hanem az emberekéi"* (Mt 16,23).

Van aztán néhány olyan eset, amikor a feddés, korholás egyenesen parancsolásba, többnyire kategorikus tiltásba megy át:

Amikor Péter a többiek nevében Messiásnak nyilvánítja Jézust, ő keményen rájuk szól, hogy „senkinek se beszéljenek őróla”, hiszen nekik nem Jézus személyét kell igehirdetésük középpontjába állítaniuk, hanem Jézusnak Istenről és az ő országáról szóló üzenetét (Mk 8,30).

Amikor a tanítványok igyekeznek megakadályozni a Jézusra hivatkozó, de őket nem követő ördögűző tevékenységét, Jézus „kerek perec” közli velük: *„Ne álljátok útját!”* (Mk 9,39), és ugyanígy jár el, amikor a tanítványok megpróbálják távol tartani tőle a hozzá vitt gyerekeket: *„Hagyjátok, hogy a gyermekek hozzám jöjjenek, ne álljátok útjukat”* (Mk 10,14)!

Amikor az utolsó vacsorán a tanítványok fegyvervásárláson járatják az eszüket, a kemény kioktatás sem használ nekik, mert totális értetlenségükről téve bizonyságot, így szólnak: „Uram, nézd, van itt két tőr!” Ekkor hangzik el Jézusnak talán mindenek között legdurvább megnyilvánulása, noha csak egyetlen, de megsemmisítő szócska: *„Elég!”* (Lk 22,38)

Ehhez képest egészen gyengédnek is mondható a Getszemáni-kertben Péternek címzett tiltás: *„Tedd vissza tőrödet a helyére...!”* (Mt 26,52) – Lukács szerint (22,49-51) többen is készek lettek volna fegyvert rántani, meg is kérdezték Jézust, kívánja-e, mire röviden elintézte őket: *„Hagyjátok itt abba!”*

Küldetés, feladatok

Jézus nemcsak oktatta tanítványait, hanem különféle feladatokkal is megbízta őket.

Ezek közül nyilvánvalóan az a legjelentősebb, amit a szakirodalomban „apostoli próbaútnak” szoktak nevezni. Mind a három szinoptikus evangélista beszámol erről (Lukács még ki is egészíti a „hetenkét tanítvány” kiküldésével: Lk 10,1-9). Ennek a küldetésnek a tartalma kettős: *hirdessék Isten országát, és gyógyítsanak* (Lk 9,1-6; Mk 6,7-13; Mt 10,7-16).

Az iménti feladatokkal közel sem azonos, még csak nem is hasonló jelentőségű, de érdekes megjegyezni, hogy Jézus olykor *gyakorlati tennivalókkal* is megbízta közvetlen tanítványait: Az éhes hallgatóság megetetésének történetében (Mk 6,35-43) a tanítványok elküldenék az embereket, hogy maguk gondoskodjanak magukról, Jézus azonban felszólítja őket: „Ti adjatok

nekik enni!", majd elküldi őket, hogy nézzenek utána, mennyi kenyerük van, aztán megtörve e kenyereket, rájuk bízza, hogy szétosszák az emberek között. – Kétszer is szálláskészítési feladattal bízza meg övéit: amikor úton vannak Jeruzsálem felé, és a szamaritánusok vidékén kell keresztülmenniük (Lk 9,52), aztán már Jeruzsálemben az „utolsó vacsora" előkészítését bízza rájuk (Mk 14,12-16). Ezt megelőzően azonban még nekik kell beszerezniük a jeruzsálemi bevonuláshoz igénybe vett szamarat (Mk 11,1-4).

Felkészítés

Jézus azonban nemcsak feladatokat adott tanítványainak, hanem előrelátó, gondos vezetőként fel is készítette őket a feladatok ellátására.

„Apostoli küldetésük" teljesítéséhez *részletes útmutatást* nyújtott: Felszólította őket, hogy semmit se vigyenek az útra, csak vándorbotot; se kenyeret, se tarisznyát, se pénzt az övükben; viszont azt mondta, vegyenek föl szandált, de ne öltsenek két ruhát. Majd így szólt hozzájuk: *„Ha valahol bementek egy házba, maradjatok ott addig, amíg el nem mentek onnan. Ha pedig egy helység nem fogad be titeket, és nem is hallgatnak meg titeket, távozzatok el onnan, és verjétek le a port lábatokról, tanúságtételül nekik"* (Mk 6,8-11; vö. Lk 10,3-8; Mt 10,7-16).

Ennél is jobban dokumentált az evangéliumokban, hogy Jézus több más dologra is felkészítette tanítványait. Kiemelkedik ezek közül, hogy előre fölhívta figyelmüket *saját* üldöztetésének és szenvedésének várható bekövetkezésére (Mk 8,31; 9,31; 10,33), elsősorban talán annak érdekében, hogy ezzel lerombolja messiási illúzióikat, nehogy ezen illúziók miatt aztán „megbotránkozzanak benne", és elforduljanak tőle és az általa megmutatott úttól. – Hasonló nyomatékkal hangsúlyozta azt is, hogy *tanítványainak* is számolniuk kell majd az üldöztetéssel, s akár az erőszakos halállal is: *„...ki fognak szolgáltatni titeket bíróságoknak. ... Amikor pedig átadnak titeket, ne aggódjatok, mit beszéljetek, mert Isten megadja nektek abban az órában, mit mondjatok! ... Mindenféle ember gyűlöl majd titeket miattam. ... Ha valaki utánam akar jönni, tagadja meg önmagát, és vegye*

föl keresztgerendáját, és úgy kövessen engem" (Mt 10,17-22; 16,24; vö. még Mt 10,34)!

Az előbbi két mozzanat talán magától értetődőnek tekinthető, az azonban meglepő, hogy a vég közeledtével Jézus arra is fölkészítette tanítványait, hogy meg fogják tagadni, el fogják árulni őt; ez akkor is különös, ha szavai nem olyan határozott „jövendölésként" hangzottak el, ahogy az evangélisták közvetítik őket, hanem inkább megérzésként, erős valószínűségként. Mindenesetre mind a három mondás az „utolsó órák" légkörében hangzott el, sorrendben így: *„Mondom nektek, hogy egy közületek ki fog szolgáltatni engem! ... Mindannyian eltántorultok majd..."* Péter azonban tiltakozott: „Lehet, hogy mindannyian eltántorulnak majd, de nem én!" Erre Jézus így szólt hozzá: *„...mielőtt a kakas kétszer kiált, háromszor tagadsz meg engem"* (Mk 14,17.27.29-30).

De nemcsak „önmaguktól óvta" Jézus a tanítványait, hanem három esetben másoktól is: a farizeusoktól, Heródestől, a helyi uralkodótól és bizonyos írástudóktól, mai nyelven teológusoktól: A *farizeusoktól* valószínűleg azért (Mk 8,15), mert az ő teológiájuk és magatartásuk fontosabbnak tartotta „Isten dicsőségét", mint a rászoruló embertársak iránti megértést és azok megsegítését (vö. Mk 2,5-9; 2,16-17; 3,2-4; Mt 9,10-13; 12,7; Lk 7,36-50; 18,10-14 stb.). – *Heródes* börtönbe zárta és kivégezte Keresztelő Jánost (Mk 6,17-29); embereit a farizeusok bevonták Jézus elleni összeesküvésükbe (Mk 3,6); Heródest nyugtalanította Jézus működése (Mk 6,14-16); a farizeusok szerint Heródes meg akarta öletni Jézust is (Lk 13,31). Ezek alapján azt mondhatjuk: „Heródes kovásza", amitől Jézus óvott (Mk 8,15), valószínűleg a bénító félelem légköre volt, amelyet a zsarnok mint valami fertőző betegséget terjesztett maga körül, hogy elfojtsa Isten ügyének képviseletét. – *„Óvakodjatok azoktól az írástudóktól, akik szívesen járkálnak talárban, és arra vágyakoznak, hogy a piacon köszöntsék őket, elöl üljenek a zsinagógában, s a díszhelyeket foglalják el vendégségeken",* figyelmeztette övéit Jézus (Mk 12,38-39). Az általa felsorolt négy jellemvonásban a szóban forgó *teológusok* hiúsága és becsvágya a közös mozzanat. Ha ezek a tulajdonságok jellemeznek egy teológust, az azt jelenti, hogy emberektől függ

anyagi, lelki és szellemi értelemben is, és ez megakadályozza mestersége helyes művelésében, olyannyira, hogy az Istennel kapcsolatos legegyszerűbb kérdésekre sem tud aztán válaszolni. Példa: *„Szabad-e szombaton jót cselekedni?”* Óvodásoknak való kérdés. „Ők azonban hallgattak” (Mk 3,4; ld. még Mk 11,32-33).

Végül említsük meg, hogy Jézus általánosságban is reális világlátásra igyekezett felkészíteni tanítványait, mert Isten és az ő ügye iránti lelkesedése nem akadályozta meg őt abban, hogy megőrizze józanságát. Ebből fakadó figyelmeztetése (hagyományos fordításban): *„Lehetetlen, hogy botrányok ne történjenek”* (Lk 17,1). A „botrányok” jelentése: Istentől való eltántorulásra csábító események. Vagyis nem lehet minden rosszat és minden rossz embert eltüntetni a világból, ahogyan ezt a búzáról és a konkolyról szóló példabeszédben is hangsúlyozta (Mt 13,24-30). Tehát arra kell berendezkednünk, hogy együtt éljünk Istenbe vetett bizalmunk állandó veszélyeztetettségével, meg kell birkóznunk a „botrányok” állandóságával, ahelyett hogy bűn és szenvedés nélküli földi paradicsomot várnánk.

Bátorítás, buzdítás

Az eddigiekből úgy tűnhet, mintha Jézus csak nagyon komoly és szigorú tudott volna lenni. Az ezután következő esetek – ebben és a további két alpontban – azt bizonyítják, hogy ugyanakkor nagyon figyelmes, együtt érző és gondoskodó is volt.

A magam részéről ott érzem a bátorítást, buzdítást már a tanítványok meghívásában is: *„Jöjjetek utánam, s akkor én megteszem, hogy emberhalászokká lesztek”* (Mk 1,17), hiszen nem szükségszerű, hogy ezt ellentmondást nem tűrő parancsként, vagy legalábbis tekintélyi megnyilvánulásként fogjuk föl.

Amikor látta, hogyan küszködnek a tanítványok a viharos tavon az evezéssel, a parton feléjük sietett, és mivel azok ráadásul kísértetet véltek látni, feléjük sietett, és rögtön megnyugtatta, biztatta őket: *„Bátorság! Én vagyok! Ne féljetek!”* (Mk 6,50)

Amikor Péter, talán kissé aggodalmaskodva, hogy Jézus követésével „rossz üzletet csináltak”, megjegyezte: „Nézd csak! Mi mindent elhagytunk, és követtünk téged!”, Jézus azonnal

megnyugtatta, méghozzá nem a távoli jövőre, hanem a jelenre utalva: *„Mondom nektek: Senki sem hagyta el házát vagy fivérét vagy nővérét vagy anyját vagy apját vagy gyermekeit vagy földjeit úgy, hogy ne kapott volna százannyit már most, ebben a kedvező korban”* (Mk 10,28-29).

Jézus nemcsak „elkeseríteni” tudta tanítványait, hanem vigasztalni is: miután arról beszélt neki, hogy letartóztatása után alighanem valamennyien cserben fogják hagyni, rögtön azt is hozzátette (reménykedve): *„De mihelyt Isten kihúzott engem a bajból, előttetek megyek majd vissza Galileába”* (Mk 14,28); tanítványai várható hűtlenségét nem tekintette végérvényes szakításnak, s a közös munka folytatásával bátorította őket.

A tanítványokra váró üldöztetésre és szenvedésekre vonatkozóan is volt megerősítő eligazítása: *„Mondom azonban nektek, barátaimnak: Ne féljetek azoktól, akik megölik a testet, de aztán semmi többet nem képesek megtenni! ... Nemde öt verebecskét pár fillérért árulnak? De azért Isten egyikükről sem feledkezik meg. Nektek pedig még a fejetek hajszálait is mind számon tartja! Ne féljetek! Ti az összes verebecskéknél többet értek számára”* (Lk 12,4.6-7). Jézus a realitások talaján marad: nem ígéri meg, hogy Isten megóvja övéit a szenvedéstől, de messzebbre mutat; ahogyan máskor elmondta: Isten „három nap múltán”, azaz hamarosan „talpra állítja”, életre kelti a megölteket (Mk 8,31); ezért nincs ok a valódi, az Isten útjától eltántorító félelemre.

Gondoskodás, törődés

Két példa is van arra, hogy Jézus még tanítványai „fizikai” helyzetére is odafigyelt, megértő és gondoskodó módon.

Miután azok visszatértek az „apostoli próbaútról”, odamentek Jézushoz, és hírt adtak neki mindarról, amit tettek, és mindarról, amit tanítottak. Ekkor ő azt mondta nekik: *„Gyertek egyedül ti magatok egy puszta helyre, és pihenjetek meg egy kicsit!”* Sokan voltak ugyanis, akik jöttek-mentek, és ezért még evésre sem volt alkalmas idejük (Mk 6,30-31). Jézus nem elvont gondolkodó, és nem is hullákon gázoló vallási fanatikus, hanem mélyen emberséges ember (mert egy mélyen emberséges Isten mozgatja őt!): érzékeny az emberi szükségletekre, a fá-

radtságra és az éhségre egyaránt. De ebben az elvonulásban talán többről is szó van, mint fizikai megpihenésről: arról a higgadtságról és Istenre hagyatkozásról is, amely a nyugodtan alvó parasztot jellemzi (vö. Mk 4,26-28): Nem kell örökké aggodalmaskodva nyüzsögnie, mert ha „elvetette a magot", a többit nem neki magának kell „megcsinálnia", hiszen az „magától" hoz termést, ha „jó földbe" került (vö. Mk 4,8), így aztán ő nyugodtan megpihenhet.

Amikor a Getszemáni-kertben, gyötrő lelki szenvedései közepette ismételten alva találja Pétert, Jakabot és Jánost, végül megértően így szól hozzájuk: *„Aludjatok csak tovább, és pihenjétek ki magatokat!..."* (Mk 14,41)

Megosztás

Annak a bensőséges kapcsolatnak, amely Jézust a tanítványaihoz fűzte, több szép példája is van.

Érdekelte, hogy azok mit godolnak róla: *„Mit mondotok ti, ki vagyok én"* (Mk 8,29)?

Másfelől tudatosította bennük kiváltságos helyzetüket: *„Szerencsések azok a szemek, amelyek látják, amit ti láttok! Mert mondom nektek: Sok próféta és király akarta meglátni azt, amit ti láttok, de nem látták meg, és meghallani azt, amit ti hallotok, de nem hallották meg"* (Lk 10,23-24). Jézus ugyanis éppen tanítványai korában hirdette meg és kínálta fel „Isten országát", a határok és feltételek nélküli jóság világát (vö. Lk 16,16!).

Megosztotta velük a „tömeggel" kapcsolatos érzéseit, gondolatait: *„Mélyen együtt érzek a tömeggel, mert már három napja kitartanak nálam, és nincs mit enniük. Ha éhesen bocsátom haza őket, kidőlnek az úton, főleg hogy némelyikük messziről jött"* (Mk 8,2-3).

A leírások alapján nem tudhatjuk pontosan, mi és hogyan történhetett „a színeváltozás jelenetében" (Mk 9,1-8; Mt 17,1-8; Lk 9,28-36), de kétségtelenül valami nagyon mély és bensőséges dolog, amit Jézus előzetesen úgy fogalmazott meg, hogy *„Isten országa eljött erőben"* (Mk 9,1).

Az pedig már egyenesen megható, hogy Jézus megosztotta övéivel legmélyebb küldetéstudatát, és ugyanakkor mélységes félelmét is: *„Azért jöttem, hogy tüzet gyújtsak az országban, és*

mennyire szeretném, ha már égne! De [a szenvedésbe való] alámerítéssel kell alámeríttetnem, és mennyire szorongok, amíg be nem teljesedik” (Lk 12,49-50)!

Ennek fényében kaphat értelmet utolsó vallomása is, néhány órával letartóztatása előtt: *„Vágyva-vágytam arra, hogy megegyem veletek ezt a pászkabárányt, mielőtt szenvedek”* (Lk 22,15)...

(2015)

Jézus és a nők

A cím talán kicsit megtévesztő, mert lényegében nem Jézus és a nők kapcsolatáról, hanem Jézusnak a nőkkel kapcsolatos viselkedéséről lesz itt szó. Nem szoktunk erre fölfigyelni, ezért meglepő lehet, milyen gazdag anyagot tartalmaznak erre vonatkozóan az evangéliumok.

A történelemben Jézus volt az első férfi, aki *áttörte a szokásos férfiközpontúságot* (Platónt vagy Arisztotelészt, de Buddhát vagy Mohamedet sem lehet vele egy lapon említeni), s a férfiak bevett, indulatos ellenségessége („animozitása") helyett fesztelen magától értetődőséggel, a férfiakkal egyenrangú lényként és önmagával is egyenrangú társként bánt a nőkkel (még saját férfitanítványai botránkozására is, vö. Jn 4,27). Mielőtt azonban végignéznénk az ezt igazoló példákat, nézzük meg azt a megnyilvánulását, amely csak közvetve fejezi ki ezt.

A válás tilalma

Az ószövetségi felfogás voltaképpen problémátlanul megengedte a házassági elválást, ez azonban ebben a megfogalmazásban megtévesztő, ugyanis csak a férfi bocsáthatta el feleségét, a nő nem kezdeményezhette a válást, és közös megegyezésről sem lehetett szó. Vita csak arról folyt, hogy milyen súlyú ok esetén bocsáthatja el feleségét a férj, illetve eleget kellett tenni a formalitásnak: a férjnek válólevelet kellett adnia. Ezt a gyakorlatot Jézus „mózesi engedménynek" minősítette, és vele szemben elvi alapon és *egyetemes* jelleggel az elbocsátás, ill. a válás tilalmát hirdette, mondván: *„Amit Isten összekötött, ember ne válassza szét"* (Mk 10,5-9). Felfogásának elvi jelentősége mellett ez a teljesen kiszolgáltatott nők védelmét és egyenrangúvá

tételét is jelentette – ahogyan később Márk evangélista le is vonta ezt a következtetést hellenista olvasói számára: „...ha pedig a feleség bocsátja el férjét, és másik férfihez megy feleségül, szintén házasságot tör" (Mk 10,12).

Ami a válás, pontosabban – az adott zsidó környezetben – a feleség elbocsátásának lehetséges okait illeti, Jézus egyértelművé tette álláspontját: *semmilyen* okot nem fogadott el elégségesnek, még a legsúlyosabbnak tartottat, a „paráznaságot", a házastárs „megcsalását" sem; ugyanis a bevett fordításokkal („*kivéve* paráznaság esetén") ellentétben a helyes fordítás mind Mt 5,32-ben, mind Mt 19,9-ben azt fejezi ki, hogy „még paráznaság esetén is tilos" (a részletes filológiai igazolást ld. Máté-kommentáromban): „Mindaz, aki elbocsátja feleségét, még ha paráznaság okából is, házasságtörésbe kergeti őt". (A fogalmak egyértelműsége érdekében meg kell jegyeznünk, hogy abban a korban a „megcsalás" jogilag még nem számított – ill. csak a nő részéről számított – házasságtörésnek: a „házasságtörés" akkor következett be, ha az elbocsátott nő újból házasságot kötött: ekkor „tört meg", azaz szűnt meg ténylegesen az előző házassága.)

Hogy Jézus ilyen *„végletesen"* komolyan gondolta mindezt, és milyen „szélsőségesen" vette védelmébe a nőket, megmutatja az alábbi, szintén sokszor félrefordított és félreértett kijelentése: *„Mindaz, aki azért nézeget egy feleséget, hogy megkívánja őt, szívében már házasságot tört vele"* (Mt 5,28). (Egyszerűbb/hétköznapibb megfogalmazásban: „Mindaz, aki hátsó szándékkal nézegeti valakinek a feleségét...") Hogy jól értsük: A „megkívánás" itt nemcsak passzív érzéki vágyakozást jelent, hanem a 9. (és 10.) parancsolat eredeti héber értelmének megfelelően aktivitást is, nevezetesen a kívánság tárgyának megszerzésére irányuló törekvést, sőt *mesterkedést*. Tökéletesen világossá válik ez két ószövetségi történetből: az egyikben Aháb király Nábót szőlőskertjét, a másikban Dávid király Uriás feleségét kívánja meg, s mindketten addig mesterkednek, amíg meg nem ölik „vetélytársukat", s így meg nem szerzik kívánságuk tárgyát, a másik tulajdonát (1Kir 21; 2Sám 11).

Megvédi a nőket

Jézus azonban nemcsak általánosságban védte meg a nőket a férfiaknak való kiszolgáltatottságtól, hanem konkrét esetekben is, méghozzá nehéz helyzetbe került, „bűnös" nőket vett védelmébe.

Három, egymáshoz nagyon hasonló történettel találkozunk az evangéliumokban (egyes szentírás-magyarázók feltételezik, hogy voltaképpen ugyanarról a nőről, és ugyanannak az esetnek háromféle feldolgozásáról van szó):

Márk evangéliumának 14. fejezete (3-9. v.) azt mondja el, hogy működésének végén, közvetlenül letartóztatása előtt egy étkezés alkalmával egy asszony alabástrom edényben valódi, sokat érő nárduszolajat öntött Jézus fejére, amiért a tanítványok „bosszankodtak", arra hivatkozva, hogy az olajat el lehetett volna adni (300 dénárért, azaz háromszáz napi minimálbérért!), és árát a szegényeknek lehetett volna kiosztani, majd „ráripakodtak" az asszonyra. Jézus azonban határozottan kiállt mellette: *„Hagyjátok békén őt! Miért zaklatjátok? Hiszen jó tettet vitt végbe rajtam!"* Majd hozzátette: *„Amire képes volt, megtette!"* Ezt az elismerést azonban nem csupán minimális értelemben kell felfogni: „*Annyit*, amennyit és ahogyan képes volt megtenni, megtett", hanem maximális értelemben is: „*Mindazt*, amire csak képes volt, megtette." Ez a viselkedés azzal a szegény özveggyel állítja egy sorba ezt az asszonyt, aki szintén mindenét odaadta, „amije csak volt", s ezzel ugyancsak nagy elismerést váltott ki Jézusból (Mk 12,44). – Jézus viselkedéséből kiderül: elfogadta, hogy az asszony a maga módján, azaz női módon érezzen és cselekedjék, másfelől pedig szavai burkolt felszólítást tartalmaznak a tanítványok számára, hogy ők is végbevigyék a „jó tettet" a maguk módján, vagyis higgadtan és tárgyszerűen ügyelve a szegények tényleges szükségleteire.

János evangéliumában (12,1-8) lényegileg az iménti történetet olvashatjuk, csak nevesítve: „főszereplője" Mária, Lázár nővére, és nem Jézus fejére önti a drága olajat, hanem a lábát keni meg vele, majd hajával megtörli azt.

Lukács evangéliuma szerint (7,36-50) Jézus egy farizeushoz ment vendégségbe, és „egy asszony, aki bűnös életet élt a városban", megtudta, hogy asztalhoz telepedett a farizeus házá-

ban; erre alabástrom edényben illatos olajat hozott, sírva megállt mögötte, a lábánál, könnyeivel kezdte öntözni a lábát, hajával letörölte, csókolgatta a lábát, és megkente az illatos olajjal. Amikor meglátta ezt a farizeus, aki meghívta őt, így szólt magában: „Ha ez próféta volna, tudná, kicsoda és miféle ez az asszony, aki őt érinti; hogy bűnös." Jézus a két adósról szóló példázatával (41-42. v.) védi meg az asszony viselkedését, sőt – „hallani is borzalom"! – közli a farizeussal, hogy Isten megbocsátotta az asszony sok bűnét, hiszen „sok szeretetet mutatott" (47. v.).

A legizgalmasabb az az eset, amelyben Jézus közvetlenül az életét kockáztatva véd meg egy nőt, mégpedig ismét csak egy „bűnös nőt", a házasságtörő asszonyt (Jn 8,1-11). Feltehetően nyilvános működése utolsó napjaiban a farizeusok és írástudók egy házasságtörésen ért asszonyt visznek oda, „középre állítják", és közlik Jézussal a tagadhatatlan tényállást, majd azt, hogy Mózes törvénye mit rendel az ilyen esetre (ti. halálbüntetést – 5Móz 22,22 –, ami gyakorlatilag a megkövezés volt), aztán megkérdezik a népszerű rabbit, akiről közismert irgalmassága és a bűnösök iránti szeretete, mi az ő véleménye.

Kérdésük sokszorosan rafinált – és életveszélyes (akárcsak az a kérdés volt, szabad-e adót fizetni a császárnak, Lk 20,22): Jézus négyszeresen kínos helyzetbe kerül. Ha megengedi a megkövezést, akkor (1) szembekerül Róma törvényével, amelylyel a kivégzések jogát magának tartotta fenn, (2) pusztulni hagyja az asszonyt és (3) szembekerül saját elveivel is; ha megtiltja a megkövezést, akkor (4) szembekerül Mózes törvényével, amely Isten törvényének számított. Ezek közül az 1-es és a 4-es változat mint lázadónak, illetve törvényszegőnek az életét veszélyeztette!

Ekkor elhangzik tőle a zseniális válasz: *„Aki bűn nélkül van közületek, az dobja rá az első követ!"* (Nem sokkal korábban hasonló zsenialitással válaszolt az adó kérdésében, Mk 12,17; Lk 20,25.) Ez a válasz pofon egyszerű, ugyanakkor egyszerre felel meg mind a négy fönti (egymást kizárni látszó) követelménynek. De ami a legfontosabb: megmenti vele az asszony életét (és átmenetileg a sajátját is).

Egyenrangú partnerei

Környezete számára alighanem az fejezte ki a leglátványosabban, hogy Jézus egyenrangú partnereinek tekintette a nőket, hogy országjáró útjain nem csupán férfi tanítványai kísérték, hanem nők is, akik közül néhányat név szerint is megemlít Lukács evangélista (8,1-3). Egyedülálló és rendkívül jelentős ez a tény. Súlyának megértéséhez tudatosítanunk kell, hogy a kor patriarchális társadalmában a nőket alacsonyabb rendű lényként kezelték, erkölcsi, vallási és társadalmi szempontból egyaránt törvényen kívül helyezték, s a gyerekekkel és a rabszolgákkal álltak egy sorban: például nem oktatták őket a Törvényre, felmentették számos vallási kötelezettség alól, és bár – ráccsal elválasztva – ott lehettek a zsinagógában, de nem voltak tagjai a gyülekezetnek, semmilyen ügyben nem tanúskodhattak. A férfiak még csak nem is köszöntek a nőknek, és imádságban adtak hálát azért, hogy nem pogánynak, tudatlannak és nőnek születtek. Nem csoda, hiszen a Tízparancsolat egy kalap alá vette a nőket a szántóföldde l, az állatokkal és egyéb vagyontárgyakkal (2Móz 20,17; 5Móz 5,21).

Szűk körben mutatkozott meg, de az előbbi mozzanatnál is jelentősebb, hogy alkalomadtán Jézus teológiai párbeszédet folytatott nőkkel:

Az egyik a szír-föníciai nő esete (Mk 7,24-30). Jézus egy időre visszavonult Tírusz vegyes lakosságú, többnyire azonban pogány vallású vidékére. Odament hozzá egy helybeli asszony, és kérte, hogy gyógyítsa meg a lányát. Valamelyik tanítvány vagy Jézus zsidó vendéglátója azonban ellene vetette, hogy a zsidók előbbre valók: „Engedd, hogy előbb a gyerekek lakjanak jól! Nem helyes ugyanis elvenni a gyerekek [= zsidók] kenyerét, és a kutyák [= pogányok] elé vetni." A „pogány" asszony azonban megfelelt neki: „Igen, uram! De a kutyák is esznek az asztal alatt a gyerekek morzsáiból." Erre Jézus – bár visszavonultsága okán eredetileg nyilván nem szándékozott gyógyítani – azt mondta neki: *„Erre az értelmes beszédre való tekintettel menj el! Lányodból kiment a démon."*

A másik eset teológiai szempontból még súlyosabb (Jn 4,7-26). Jákob kútjánál Jézus összetalálkozik egy szamariai, azaz félzsidó-félpogány, a történet szerint ötszörösen elvált asszony-

nyal. Jézus felszólítására, hogy hívja el a férjét, az asszony jobbnak látja más vizekre evezni, és teológiai témára vált: „Atyáink ezen a hegyen imádták az Istent, ti pedig azt mondjátok, Jeruzsálem az a hely, ahol imádni kell őt" (20. v.). Jézus komolyan veszi a felvetést, és mélyen teológiai választ ad rá: *„... Eljön az óra, sőt már itt is van, amikor az igazi imádók lélekben és igazságban imádják az Atyát..."* (23. v.).

Hallatlan és páratlan volt Jézusnak ez a viselkedése – és súlyát csak növeli, hogy nem egyszerűen nőkkel, hanem idegen, „pogány" és „az ellenséghez tartozó" nőkkel állt szóba, és folytatott teológiai eszmecserét!

Az eddigieknél is jelentősebb azonban a Máriáról és Mártáról szóló történetnek (Lk 10,38-42) az az apró megjegyzése, hogy a „csak" az asztalnál szolgáló Mártával ellentétben Mária „az Úr lábához is odaült"; ugyanis „valakinek a lábainál ülni" abban a korban szakkifejezés volt, s azt jelentette: „tanítványának lenni" (ld. Pál vallomását: „...ebben a városban nevelkedtem Gamáliel lábainál" [ApCsel 22,3], továbbá a rabbinikus mondást: „Engedd, hogy rád szálljon lábuk pora!"). Csakhogy amint az előbb szó volt róla, akkoriban a nőket nem oktatták a Tórára, s a rabbik nem fogadtak tanítványul nőket. Jézus viszont e tekintetben is lerázta magáról a hagyomány béklyóját, és nőket is tanítványaivá fogadott. A mondat folytatása is („kitartóan hallgatta szavát") megerősíti, hogy Máriát valóban Jézus tanítványának kell tekintetünk. A női nemnek olyan mértékű „felemelése" volt ez Jézus részéről, hogy valódi értékét manapság elképzelni is alig tudjuk.

Ennek fényében még azt is feltételezhetjük, hogy azon nők között, akik útjain kísérték és szolgálták Jézust, olyanok is voltak, akiket szintén a férfiakkal egyenrangú tanítványainak nevezhetünk. Ezt megerősíteni látszik a Márk-evangélium megjegyzése azokról az asszonyokról, akik Jeruzsálembe is elkísérték Jézust, és egészen a temetéséig kitartottak mellette: „...követték és szolgálták, amikor Galileában volt" (Mk 15,41): a görög *akoluthein = követ* ige a tanítványi követés szakkifejezése, amint ezt mutatják Jézus tanítványságra hívó felszólításai: „Kövess engem!" (pl. Mk 1,14; 10,21; Lk 9,59 – vö. Mk 8,34; Lk 5,11; 9,49).

Az elmondottak után méltán vethetné föl valaki azt a kérdést, hogy ha mindez így van, akkor Jézus miért nem választott be a tizenkét tanítvány közé nőket is. A válasz egyszerű: *csak* azért nem, mert a kor említett felfogása miatt ugyanúgy nem küldhette őket hivatalos követekként, apostolokként honfitársaihoz, ahogyan egy „pogányt" sem tehetett apostollá a zsidók számára (ld. Mk 5,18-19), hiszen egy *„pogány"* mint Istennek a *zsidókhoz* küldött követe képtelenség! (Jézus ezért más, hozzá illő feladatot adott neki, pontosabban ugyanannak a feladatnak hozzá illő változatát: a „pogányokhoz", közelebbről hozzátartozóihoz küldte el, a „pogányok" misszionálásával bízta meg a „pogányt". A „nem engedte meg, hogy vele tartson" tehát éppen nem elutasítás!)

Helyreigazítja őket

Jézusnak a nőket illető, a fentiekben leírt rendkívül pozitív viselkedése láttán az első pillanatban talán meglepőnek tűnik, milyen gyakran intette, figyelmeztette, igazította helyre őket. Ha azonban jobban belegondolunk, rögtön észrevehetjük, hogy ez egyrészt elvileg így helyes: az igazi szeretet sosem jelenthet kritikátlanságot, ellenkezőleg, megköveteli azt, másrészt pedig gyakorlatilag ebben is az nyilvánul meg, hogy Jézus a férfiakkal egyenrangúaknak tekintette a nőket, hiszen a férfiakhoz ugyanilyen kritikus szeretettel viszonyult, függetlenül attól, hogy a tanítványairól, az ellenfeleiről vagy a „nép" kéviselőiről volt-e szó. Lássuk hát a konkrét példákat!

A tizenkét éve vérfolyásban szenvedő, gyógyulni vágyó asszonyt az a babonás meggyőződése vezette Jézushoz, hogy a belőle áradó „mágikus" erő átárad mindenre, amihez csak hozzáér, tehát a ruhájára is. Ezért gondolta azt, hogy ha csak Jézus ruháját érinti is, meg fog gyógyulni. A ténylegesen bekövetkezett gyógyulás után azonban Jézus figyelmeztette: *„Leányom, a bizalmad mentett meg téged"* (Mk 5,34). Jézus másoknak is mondott ilyet, ennek a kijelentésnek azonban ezen a helyen – a szövegösszefüggés miatt – helyreigazító értelme (is) van.

Mária és Márta történetében (Lk 10,38-42) a háziasszonyi teendőkben „túlságosan foglalatoskodó" (40. v.) Márta fellázad az ellen, hogy Mária „cserbenhagyta" őt, és Jézus lábához ült, hogy tanítását hallgassa; ezért aztán határozottan számon kéri

Jézust, és felszólítja, hogy kötelezze Máriát a konyhai munkára. Jézus azonban ugyanolyan határozottsággal helyreigazítja őt: „Márta, Márta, sok minden aggaszt és tesz zaklatottá téged, pedig kevésre van szükség" (41-42. v.), tudniillik „ahhoz, hogy kiszolgálj minket, hiszen kevéssel is megelégszünk". Ez azonban nem csupán intelem a „túlbuzgó háziasszonyok – vagy bármi mással „túlságosan foglalatoskodók" – számára, hanem bátorítás is: Ahogy mindenkinek, a háziasszonynak is joga van szabadidőre, és arra, hogy „magasabb" dolgokkal foglalkozzék. – Azt pedig, hogy Jézus itteni kritikája nem valami ellenségességből fakad, a János-evangélium kifejezetten megerősíti, amikor azt írja: „Jézus szerette Mártát, nővérét (Máriát) és Lázárt" (11,5).

Egészen megrázó a következő eset, amely már Jézus keresztútján történik (Lk 23,27-31). A népsokaságban asszonyok is követik, akik „gyászolják és siratják" őt. Amikor Jézus ezt észreveszi, megfordul, és így szól hozzájuk: *„Jeruzsálem leányai, ne miattam sírjatok! Sírjatok inkább magatok miatt és gyermekeitek miatt! ... Mert ha már a nedvdús fával ezeket teszik, mi történik majd a szárazzal?"* Jézus keménynek tűnő elutasítását, ill. figyelmeztetését akkor érthetjük meg, ha tudatosítjuk, hogy ezek nem azok az asszonyok voltak, akik Galileától egészen a keresztig követték őt (Mk 15,40-41), hanem annak a „Jeruzsálemnek a leányai", amely elvetette őt és békeüzenetét (vö. Lk 19,42), s még inkább, hogy az asszonyok sírása aligha csak a természetes részvét megnyilvánulása volt, hanem Róma-ellenes tüntetés is: a Jézus (vagy inkább a vele kivégzésre vitt zelóták?) iránti részvét mellett ott izzott benne a rómaiakkal szembeni gyűlölet is. A kétféle fára utalás ezért azt jelenti: „Ha a rómaiak (pusztán taktikázásból) már velem is ilyen brutálisan bánnak el, jóllehet én csak »nedvdús fa« vagyok, az állam nem igazi, »eltüzelésre« alkalmatlan, veszélytelen »ellensége«, nem valódi lázadó – mit fognak tenni a tüzelésre valóban alkalmas »száraz fával«, a valódi lázadókkal, a »szabadságharcosokkal«, ha egyszer kitör a fegyveres konfliktus?" Vagyis Jézus még a Golgotára vezető úton, a kivégzésére menet is népe sorsával törődött (vö. Lk 19,41), s az asszonyoknak címzett kritikájában-figyelmeztetésében ez a törődés nyilvánult meg!

A következő eset kétségtelenül csak akkor illik bele ebbe a sorba, ha az esemény általam adott értelmezése helytálló, ekkor azonban nagyon tanulságos. – A naini ifjú „feltámasztásának" történetében (Lk 7,11-17) egy özvegy egyetlen fia meghalt, s éppen viszik eltemetni, amikor Jézus találkozik a menettel; amikor meglátja az anyát, megesik a szíve rajta, és így szól hozzá: „Ne sírj!" Ezt szinte minden magyarázó vigasztalásként értelmezi, amint nyilván az *is*, de kritika és figyelmeztetés is lehet benne, ha az egész történetet jelképes, lélektani igazságot kifejező elbeszélésként fogjuk föl. Ekkor nem nehéz elképzelni, hogy férje korai halála után az asszony a fiában látta egyetlen vigaszát, támaszát és minden reményét, és közösségük valóságos (és mindkettőjük számára nyomasztó) szimbiózis volt. Ezért, bár együtt érez vele, Jézus határozottan felszólítja: „Ne sírj!", s ez azt jelenti: „Hagyd abba az önsajnálatot! Vesd el a férjed elvesztése miatti szomorúságot, amellyel nyomasztóan rátelepedtél a fiadra! Vess véget annak, hogy a fiadhoz kötöd életed minden boldogságát és reményét, mert ezzel csak megfojtod őt! Ne képzeld, hogy életed sikere vagy kudarca tőle függ! Keresd a magad önálló életének céljait és lehetőségeit!"

Ezen a kérdéskörnek sajátos megnyilvánulása az a két (esetleg három) eset, amely Jézusnak az édesanyjához, Máriához fűződő kapcsolatáról mond valamit.

Az egyik esetben (Mk 3,20-22.31-35) arról van szó, hogy az írástudók azzal vádolják Jézust, hogy Belzebúbnak, az ördögök fejedelmének segítségével végez ördögűzéseket, s amikor Jézus rokonai értesülnek erről, elmennek, hogy „hatalmukba kerítsék", és hazavigyék Jézust, mondván: „magán kívül van". Amikor odaérnek a házhoz, ahol Jézus tanít, beüzennek neki; valakik továbbítják az üzenetet: „Anyád és fivéreid kinn keresnek téged." Ő pedig így felel: *„Ki az én anyám, és kik az én fivéreim? ... Aki megteszi Isten akaratát, az az én fivérem, nővérem és anyám."* – A másik eset (Jn 2,1-11) a kánai menyegzőn történik, ahová Jézus anyját és tanítványait is meghívták. Amikor elfogyott a bor, anyja így szólt Jézushoz: „Nincs több boruk." Mire Jézus azt felelte: *„Asszony, mi dolgom veled? Még nem jött el az én órám."*

Jézusnak ez a két megnyilvánulása látszólag rendkívül kemény, némelyek szemében egyenesen ellenséges. De szó sincs

erről, hanem mindkét esetben arról van szó, hogy Jézus határvonalat húzva visszautasítja, hogy anyja beleszóljon küldetésének teljesítésébe, sőt megakadályozza azt. Az első esetben ez egészen nyilvánvaló, hiszen a názáreti „házi őrizetben" Jézus nem tudná véghez vinni egész Izraelre irányuló feladatát, „az elveszett juhok megmentését" (vö. Mt 10,6 vagy Lk 19,10). A második eset enyhébb: figyelmeztetésével („Nincs több boruk") Mária minden bizonnyal arra akarja biztatni Jézust, hogy vonuljon el tanítványaival, és ne hozza kellemetlen helyzetbe a háziakat. Jézus kétségtelenül kemény válaszának értelme pedig: „Asszony, ne dirigálj nekem többé, mint egy anya a kisgyerekének! Én tudom, mikor jött el az órája, hogy elinduljak."

Van ennek a jelenségnek egy harmadik megnyilvánulása is, feltéve, hogy történeti tényről van szó, és nem csupán teológiai üzenetet hordozó, kitalált történetről. Lukács elbeszélése szerint (2,41-52) a tizenkétéves Jézus ott maradt a jeruzsálemi templomban, miután szülei már hazaindultak az ünnepnapok elmúltával. Amikor szülei visszatérnek, és három nap után rátalálnak, anyja számon kéri: „Fiam, miért csináltad meg ezt velünk? Nézd, apád meg én is gyötrődve kerestünk!" Erre ő így szólt hozzájuk: *„Hogy-hogy kerestetek? Nem tudtátok, hogy nekem Atyám dolgaiban kell lennem?"* – Itt is arról van szó, hogy Jézus még anyjával szemben is megvédi küldetését, ill. figyelmezteti őt illetékességének határaira.

Végül megemlíthetünk két érdekes esetet, ezeknek a hitelessége azonban kétséges. Mindkettő János evangéliumában található, és Jézus mindkettőben – az elsőben közvetlenül, a másodikban közvetve – bűnösségére emlékezteti a megszólított nőt: a szamariai asszonyt arra, hogy már öt férje volt, s akivel most él, az sem a férje (Jn 4,17), a házasságtörésen ért asszonyt pedig a házasságtörésére, mondván: „Menj, és többé ne vétkezzél" (Jn 8,11). A szinoptikus evangéliumokban nem találkozunk Jézusnak ezzel a vonásával.

„Női példázatok"

Hogy mennyire egyenrangúnak tekintette Jézus a nőket, és milyen elképesztően következetes figyelmességet tanúsított irántuk, annak gyönyörű bizonysága számos ún. kettős példabe-

széde, amelyeknek egyike mindig a férfiak / a férfiség, másika a nők / a nőiség világából veszi a példázat alapjául szolgáló képet:

A magvetés jellegzetesen férfi munka, a kenyérsütés (abban a korban) jellegzetesen női munka – az ennek megfelelő kettős példázat pedig (Lk 13,18-21): *„Mihez hasonló az Isten országa? Mihez hasonlítsam? Úgy áll vele a dolog, mint a mustármaggal, amelyet egy ember fogott, és elvetett a kertjében, és az felnőtt... – Mihez hasonlítsam Isten országát? Úgy áll vele a dolog, mint a kovásszal, amelyet egy asszony fogott, elrejtett három mércényi lisztbe, míg végül az egész átkovászosodott."*

A pásztorkodás a férfiak dolga, a ház kisöprése jobbára a nőké, bár ez esetben nem házimunkáról van szó – annál izgalmasabb, hogy Jézus mégsem feledkezik meg arról, hogy női képpel is szemléltesse mondanivalóját (Lk 15,4-10): *„El tudjátok képzelni, hogy ha közületek egy embernek száz juha van, és elveszít közülük egyet, nem hagyja ott a kilencvenkilencet a pusztában, és nem megy az elveszett után, amíg meg nem találja? És ha megtalálta, örvendezve a vállára veszi, és hazamenvén, összehívja barátait és szomszédait, és azt mondja nekik: »Örüljetek együtt velem, mert megtaláltam az elveszett juhomat!« Mondom nektek, a mennyben ugyanígy nagyobb öröm lesz egy megtérő bűnös miatt, mint kilencvenkilenc »igaz« miatt, akiknek nincs szükségük megtérésre. – Vagy ki az az asszony, akinek ha tíz drachmája van, és elveszít egy drachmát, nem gyújt mécsest, nem söpri ki a házat, és nem keresi gondosan, amíg meg nem találja? És ha megtalálta, összehívja barátnőit és szomszédasszonyait, és azt mondja: »Örüljetek együtt velem, mert megtaláltam az elveszett drachmát!« Mondom nektek, ugyanígy örülnek majd Isten angyalai egy megtérő bűnösnek."*

A következő két példázat összetartozó volta nem szokott feltűnni, mivel egymástól elég távol állnak Lukács evangéliumában (11,5-8 és 18,2-5). Noha az evangélista mindkettőt az állhatatos imádságra buzdításként közli, eredeti mondanivalójuk más: Ha már az ember barátja sem habozik, hogy kisegítse rászoruló szomszédját, ill. már a tisztességtelen bíró is igazságot szolgáltat egy kiszolgáltatott özvegyasszonynak, akkor mennyi-

vel inkább megadja Isten az embernek azt, amire (ténylegesen) szüksége van: *„El tudjátok képzelni, hogy ha valakinek közületek van egy barátja, és elmegy hozzá az éjszaka közepén, és azt mondja neki: »Barátom, adj kölcsön nekem három kenyeret, mivel beállított hozzám egy úton lévő barátom, és nincs mit elébe tennem!«, akkor az majd így felel: »Ne fárassz! Már rég bereteszeltük az ajtót, és gyermekeim itt vannak velem a fekhelyen: Nem tudok felkelni, hogy odaadjam neked.«? Mondom nektek: Ha nem fog is felkelni, hogy odaadja neki azért, mert a barátja, hát azért, nehogy szégyenben maradjon, feláll, hogy odaadja, amire szüksége van.” – „Volt egy városban egy bíró, aki Istent nem félte, emberrel nem törődött. Volt pedig abban a városban egy özvegyasszony is, aki ismételten elment hozzá, és azt mondta: »Szolgáltass nekem igazságot ellenfelemmel szemben!« A bíró egy ideig vonakodott, de azután ezt mondta magában: »Ha Istent nem félem és emberrel nem törődöm is, hát azért, mivel fáraszt engem ez az özvegyasszony itt, igazságot szolgáltatok neki, nehogy állandó jövetelével lassanként teljesen kimerítsen.«”*

És hogy csodálkozásunk teljes legyen: amikor Jézus az ember alatti világból vesz képet egyik üzenetéhez, akkor sem feledkezik meg a nőiségről (Lk 12,24-28)! A madarak az arám nyelvben hímneműek (így a hollókkal kapcsolatban a vetés és aratás férfiak által végzett munkáját említi), a virágok viszont nőneműek (velük kapcsolatban a fonás és szövés nők által végzett munkája kerül szóba): *„Figyeljétek meg a hollókat! Sem nem vetnek, sem nem aratnak, sem kamrájuk, sem csűrjük nincsen, Isten mégis táplálja őket. Mennyivel többet értek ti a madaraknál! – Figyeljétek meg a liliomokat! Sem nem fonnak, sem nem szőnek! De azt mondom nektek: Salamon minden pompájában sem volt úgy felöltözve, mint egy ezek közül. Ám ha Isten ilyen előkelően öltözteti a füvet, amely ma a mezőn áll, holnap meg kemencébe vetik, mennyivel inkább titeket, csekély bizalmúak!”*

És az utókor?

A fentiek alapján aligha kétséges, hogy Jézus valóban *visszaadta a nőknek emberi méltóságukat*.

Kortárs és későbbi tanítványai levonhatták volna mindebből a következtetéseket, de nem tették meg. Jézus jó példája ellenére közvetlen tanítványai is a férfiakra jellemző, indulatos ellenségességgel viszonyultak a nőkhöz, még a legszűkebb tanítványi körbe tartozókhoz is (vö. Mk 10,13; 14,4-5; Mt 15,23; Jn 4,27 – Lk 24,11; Tamás-ev. 21, ill. 114: „Simon Péter így szólt Jézushoz: Mária menjen el tőlünk! Mert a nők nem érdemesek az életre..."), Pál és követői pedig csaknem kétezer évre megpecsételték a sorsukat. (Noha Pál tudta, hogy „Krisztusban nincs sem férfi, sem nő": Gal 3,28; vö. még Ef 5,25-26 – egyszerűen kihagyta a nőket Jézus „feltámadásának" tanúi közül: 1Kor 15,3-8; ld. még 1Kor 11,1-16; 15,34-35!; Ef 5,22-24; 1Tim 2,11-15.)

(2014)

Megelőlegezett szeretet
(Jn 7,53–8,11)

Az ebben a történetben leírt esemény *minden valószínűség szerint Jézus működésének utolsó napjaira (legfeljebb heteire) esik*, amikor egyrészt Lukács szerint (21,37) napközben a Templomban tanított, éjszaka azonban kiment az Olajfák-hegyére (Márk-Máté: Betániába), és ott tartózkodott, másrészt élete már közvetlen veszélyben forgott (ezért is ment ki az Olajfák-hegyére?); ezt a helyzetet Lukács már a 19,47-48-ban így foglalja össze: „Naponta tanított a templomban. A főpapok és az írástudók keresték a módját, hogyan pusztíthatnák el őt…"

Az egyik kora reggel, amikor ismét megjelent a Templomban (Lk 21,38 és Jn 8,2 szinte szó szerint megegyezik), „a farizeusok és írástudók egy házasságtörésen ért asszonyt vittek oda, és középre állították". Az „erkölcs őrei" feltehetően szokásos szimatoló körútjukról tértek vissza zsákmányukkal: magánházaknál és nyilvános szórakozóhelyeken egyaránt tevékenykedtek.

Közlik Jézussal a tagadhatatlan tényállást, majd azt, hogy Mózes törvénye mit rendel az ilyen esetre (ti. halálbüntetést – 5Móz 22,22 –, ami gyakorlatilag a megkövezés volt), és ***megkérdezik a népszerű rabbit***, akiről közismert irgalmassága és a bűnösök iránti szeretete, mi az ő véleménye. Az evangélium szerint „ezzel próbára akarták tenni, hogy aztán bevádolhassák"; az utolsó napok légkörében ez nagyon is lehetséges, mégsem szükségszerű feltételezni: elég, ha azt gondoljuk, hogy tisztességes és ügybuzgó, de engedelmes teológusok voltak, mármint Mózesnak akartak engedelmeskedni (hiszen arra hivatkoznak, hogy „Mózes azt parancsolja a törvényben..." – amelyet hitük szerint mintegy Isten diktált neki).

Mindazonáltal ***kérdésük sokszorosan rafinált – és életveszélyes*** (akárcsak az a kérdés volt, szabad-e adót fizetni a császárnak, Lk 20,22): Jézus négyszeresen kínos helyzetbe kerül. Ha megengedi a megkövezést, akkor (1) szembekerül Róma törvényével, amellyel a kivégzések jogát magának tartotta fenn, (2) pusztulni hagyja az asszonyt és (3) szembekerül saját elveivel is; ha megtiltja a megkövezést, akkor (4) szembekerül Mózes törvényével, amely Isten törvényének számított. Ezek közül az 1-es és a 4-es szembekerülés mint lázadónak, illetve törvényszegőnek az életét veszélyezteti! Olyan választ kellene tehát adnia, amely egyszerre felel meg mind a négy, egymást kizáró követelménynek. Abszolút képtelenség – gondoljuk mi.

Lehet, hogy egy pillanatig Jézus is habozott, és ezért „hajolt le, és kezdett ujjával írni a földön". Talán időt akart nyerni a gondolkodásra. De ez nem valószínű, hiszen az adózás kérdésekor is tesz egy látszólag időhúzó gesztust („Hozzatok nekem egy dénárt!"), pedig valójában már tudja, miért kéreti oda a pénzt. Ebben az esetben viszont eleve ***azért hajolt le, hogy valamit írjon a porba. De mit?***

Sokan és sokszor találgatták ezt, és *két válasz* látszik a legvalószínűbbnek. *Az egyik:* annak a törvénynek a szövegét írta le, amelyre a vádlók hivatkoztak, amely azonban ilyen esetben azt is előírta, hogy a bűntárs férfit is ki kell végezni (5Móz 22,22); *a másik:* jelképesen Jeremiás 17,13-ra akarta emlékeztetni őket (és esetleg ezt a mondatot írta is): „A porba íratnak [értsd: megsemmisülnek] azok, akik elpártolnak tőlem, mert elhagyták az Urat, az élő vizek forrását."

Az első változat mellett szól könnyebb érthetősége, *a második* mellett az, hogy magasabb, elvi síkon ad választ a kérdésre (és mint prófétai jelképes cselekedet is jobban illik Jézushoz, továbbá tartalmilag is jobban illik hozzá, mint a ragaszkodás a mózesi törvényhez). Mindenesetre az utóbbi azt jelenti, hogy a törvény szigorát érvényesíteni szándékozó vádlókat Jézus Isten ítélete elé utalja, amelynek alapján *minden* ember bűnös, tehát Istennek *mindenkit* a porba kellene írnia, azaz meg kellene semmisítenie. A prófétai jelek iránt érzékkel bíró embereknek ebből meg kellett volna érteniük, hogy semmi alapjuk sincs a

másik ember elítéléséhez, és inkább saját bűneiken kellene elgondolkodniuk.

Egyelőre azonban, úgy látszik, nem értik, vagy nem akarják érteni Jézus jelképes válaszát, ezért tovább faggatják, mire elhangzik tőle a történelem egyik legzseniálisabb mondata: ***„Aki bűn nélkül van közületek, az dobja rá az első követ!”*** (Nem sokkal korábban hasonló zsenialitással válaszolt az adó kérdésében: Mk 12,17; Lk 20,25.) Ez a válasz pofon egyszerű, ugyanakkor elképesztően szellemes, és *egyszerre felel meg mind a négy fönti (egymást kizárni látszó) követelménynek.* Csak olyan ember lelkében fogalmazódhatott meg, akire szó szerint érvényes volt ellenfeleinek róla adott jellemzése: „Mester, tudjuk, hogy igazmondó vagy, Isten útját az igazsághoz híven tanítod, és nem másokhoz igazodol, mert nem vezet emberi tekintet” (Mt 22,16) – és aki mindennel leszámolt, semmilyen önérdek nem vezeti, és nem félti az életét.

Tehát: „Aki bűn nélkül van közületek, az dobja rá az első követ!” Bámulatunkat csak fokozza, ha tudatosítjuk még, hogy *egyfelől Jézus úgy akadályozza meg a megkövezést, hogy felszólít rá* (csupán a kezdés sorrendjét állapítja meg: „az dobja az első követ”), s hogy *másfelől a megkövezés végrehajtásának korabeli gyakorlatából vette felszólítását* – egy leheletfinom, ugyanakkor gyökerekig ható módosítással. Az volt ugyanis a szokás, hogy a kövezés kezdetén valamelyik vezető ember, vagy a jelenlévők közül a legidősebb felszólította a szemtanú(ka)t egy bevett formulával: „Aki közületek *szemtanúja* a bűnnek, az dobja az első követ” (5Móz 7,7). Jézus viszont, *látszólag* azonosulva a felfogásukkal, és *látszólag* magára öltve a bíró szerepét, így parancsolja meg a kövezés megkezdését: „Aki közületek *bűn nélkül van,* az dobja rá az első követ!” – aztán jöhetnek a többiek...

Majd ismét lehajol, és tovább írogat a földön. Talán nyomatékosítani akarta ezzel, hogy Istennek mindnyájukat „a porba kellene írnia”, el kell*ene* törülnie a föld színéről? Talán azért hajolt le és maradt csöndben, hogy ne járasson le senkit, és mindenki az ő tekintetétől való félelem nélkül gondolkodhasson el és dönthessen? (Lehet, hogy ez a tapintat vezette már az első lehajláskor és írogatáskor?) Talán a szeretetparancsot kezdte

írni: „Szeresd az Urat, a te Istenedet... Szeresd felebarátodat, *mint önmagadat*"?

Mindenesetre szavai nyomán ***„azok egymás után eltávoztak, kezdve az idősebbeken".*** Ez nem gyávaság, hanem bátorság volt részükről, mert aki elindult, az ezáltal megvallotta, hogy bűnösnek tartja magát, és kockáztatta az „igazak" gúnyolódását, vagy éppen a fiatalokét, akiknek még nem volt annyi alkalmuk (ilyen) bűn elkövetésére, vagy jobban féltek attól, hogy kiderül bűnösségük. Annyit biztosan állíthatunk, hogy aki elsőként távozott, az a valódi Isten diadalmenetét nyitotta meg: azét az Istenét, aki a bűnbánó bűnöst minősíti igaznak, és nem az öntelt, saját jóságáról meggyőződött (vallásos) embert (Lk 18,9-14).

Végül ***Jézus egyedül marad a középen álló asszonnyal*** (gyönyörűen fogalmaz Ágoston: *Relicti sunt duo: misera et misericordia*), aki, szerencsétlen, talán még mindig remeg, hogy utolsó bírája (aki megmentette az életét, de akinek talán egyedül lenne némi alapja ítéletet mondani) mit fog szólni.

Jézus ekkor fölegyenesedik, és megkérdezi: „Asszony, hol vannak a vádlóid? Senki sem ítélt el téged?" Az asszony végképp fellélegezhet: ez a bátor és okos férfi, aki úgy mentette meg őt, hogy közben kockára tette a *saját* életét, nem érdeklődik sem a tette iránt, sem a partnere iránt, sem esetleges mentsége iránt, hanem csak vádlói iránt. *Jézus kérdései* aligha fejeznek ki meglepetést vagy megelégedettséget, még kevésbé gúnyt az eltávozottak iránt, hanem *feltehetően az asszonyt akarják szóra bírni, és megkönnyíteni számára a választ.* Megintcsak micsoda tapintat, ha feltételezésünk helyes! Ennél könnyebb kérdést azonban semmiképp sem tehetett volna föl Jézus, és a válasz sem lehetett ennél könnyebb: „Senki, Uram!"

Erre aztán ***elhangzik a végső felmentés Jézus részéről:*** „Én sem ítéllek el." (A *kata-krinó* nem azt jelenti, hogy az asszony nem követett el bűnt, hanem hogy Jézus, illetve az általa képviselt Isten nem ítéli *el,* és nem bünteti meg a bűnöst sem...!) *Majd az evangélista szerint hozzáteszi:* „Menj, és többé ne vétkezzél!"

Lehet, hogy ezt valóban hozzáfűzte, hiszen nincs ellentétben Jézus szemléletével, de a magam részéről *szívesen képzelem azt,*

hogy Jézus ezt a felszólítást már nem mondta. Talán azért sem, mert elég realista volt ahhoz, hogy tudja, nem olyan egyszerű „többé nem vétkezni", de még inkább azért, mert Jézus zseniális pedagógus (is) volt, aki tudta, hogy erre nem kell külön figyelmeztetni a bűnöst, mivel az magától is tudja, hogy nem lenne szabad többé vétkeznie, és végül mert Jézusban csodálatos tapintat volt, és aligha akarta az asszonyt akár ilyen áttételes módon is múltbeli bűnére emlékeztetni (ami szintén fölösleges lett volna, hiszen egyébként is emlékezett rá). Az eredeti befejezés ez lehetett: „Menj békével!" (Vö. Lk 7,50.) Csak a „békével"-t kellett kicserélni, és beírni helyette: „és többé ne vétkezzél". (Ld. még e tanulmány utolsó két bekezdését!)

Mi tehát a lényegi mondanivalója ennek a történetnek? – 1) *Jézus, illetve az az Isten, akit ő képviselt, bármifajta feltétel nélkül megbocsát a bűnösnek* (a maga részéről), ennek még a bűnös bűnbánata sem feltétele (az asszony a bűnbánat legcsekélyebb jelét sem mutatja!). – 2) *Senki embernek semmiféle alapja és joga nincs arra, hogy (bíróilag) bármiért is* ***el****-ítéljen egy másik embert, és valamilyen büntetést végrehajtson rajta.* (Más dolog egy-egy tett morális ***meg****-ítélése*, vö. Lk-komm., 191. lábj.!) – 3) *A bűnösök „meggyógyításának"* (vö. Mt 9,13c) *egyetlen lehetősége, ha „megelőlegezzük" nekik a szeretetet,* ha szeretetet ajándékozunk nekik *anélkül, hogy azt előzetesen a legcsekélyebb módon is „kiérdemelték" vagy „megszolgálták" volna.* Jézus ezt gyakorolta – ez esetben a házasságtörő asszonnyal, máskor Zakeussal (Lk 19,1-10, ahol azonban az utolsó versek helyes sorrendje: 9-10-8!), vagy azokkal a vámosokkal, akiket meghívott az asztalához (Mt 9,10 és 9,13c: *kaleó* = az asztalhoz kérni, vendégségbe meghívni, vö. Mt 22,3).

A kereszténység igen hamar, talán rögtön megtagadta ezt a jézusi gondolkodás- és viselkedésmódot, nem követte Jézus nagyvonalú jóságát, helyébe („rejudaizálódva") az erkölcscsőszködést és az unalomig ismételgetett bűnbánati intelmeket állította. *Drámaian igazolja ezt, hogy a házasságtörő asszony történetét egyszerűen nem vették be az evangéliumokba,* azokon kívül maradt fenn, és legkorábban a 3. században, de valószínűleg csak a 4. század végén került be a kánoni evangéliumok bizonyos kódexeibe. (A legrégibb görög nyelvű kódexekben és

a szír fordításokban nincs benne, de tartalmazza a ***D*** és az ún. koiné-csoport, az ólatin kódexek pedig megosztottak.) Eredeti helye nem is János-evangélium, hanem feltehetően Lk 21,38 után következett, de van olyan kódex is, amely Jn 21,24 után közli. A (jóhiszemű?) tettesek *talán a krisztológusok* voltak, akik attól tartottak: a történetből az olvasható ki, hogy Jézus önmagát is bűnösnek tartotta („Aki bűn nélkül való, az dobja az első követ – Én sem ítéllek el"), *vagy azok a kiskaliberű férfiak*, akik attól tartottak, hogy a bemutatott jézusi viselkedés menlevelet ad feleségüknek a házasságtörésre („nem ítéllek el").

Annyi tény, hogy mérvadó körök (férfiak!) *hidegvérrel némítottak el egy jézusi hagyományt:* az egyházvezetés érvényesítette saját álláspontját, és talán el sem tudta képzelni (akárcsak ma...), hogy „az egyház alapítója" más álláspontón volt – mérhetetlen károkat okozva ezzel az utókornak.

(2006)

Hogyan szerette Jézus az ellenségeit?

A jézusi tanítás közepe, lényege, sokak szerint legeredetibb mozzanata az ellenség szeretetéről szóló tanítás, amelyben Jézus arra oktat, hogy *ne csak elviseljük a bántást ellenségeink részéről, és ne csak ne viszonozzuk a rosszat rosszal, hanem tegyünk még valami többlet jót is azokkal, akik bántottak minket.* Ez az értelme Jézus jól ismert felhívásának, hogy fordítsuk oda a másik arcunkat is, adjuk oda az ingünket is, és menjünk el kétezer lépésre, ha ezerre kényszerítenek (Mt 5,39-41).

Kérdés, ***hogyan járt el maga Jézus*** az ellenségeivel kialakult konfliktushelyzetekben? Eszébe jutott-e ilyenkor, mit kívánt meg másoktól? Megfelelt-e ő maga e kívánalmaknak? Vizsgáljuk meg az evangéliumok által bemutatott eseteket!

(1) Amikor a kibontott háztetőn keresztül leeresztett bénával közli Jézus, hogy bocsánatot nyertek bűnei, az ott ülő írástudókban ellenséges indulatok támadnak, s azt a gondolják magukban, ez káromkodik. Jézus azt *feleli:* „Mit tűnődtök ezen? Mi könnyebb: Ha azt mondom a bénának, bocsánatot nyertek bűneid, vagy ha azt, kelj föl és járj" (Mk 2,1-12)?

(2) Amikor a farizeusok ellenségesen számon kérik Jézus tanítványain (s rajtuk keresztül Jézuson), miért esznek együtt vámosokkal és bűnösökkel, Jézus azt *feleli* nekik, hogy „a betegeknek kell az orvos, nem az egészségeseknek". Majd hozzáteszi: „Nem azért jöttem, hogy az igazakat hívjam, hanem a bűnösöket" (Mk 2,15-17). Talán van ennek olyan felhangja is, hogy „nem titeket", hiszen a farizeusok önmagukat tartották igazaknak.

(3) Amikor szombati napon meg akarja gyógyítani a fél kezére béna embert, s megkérdezi a farizeusokat, szabad-e ezt

tennie, azok ellenségesen hallgatnak. Jézus erre *elszomorodik* szívük keménységén, majd *haragosan végignéz rajtuk*, aztán meggyógyítja az embert (Mk 3,1-6).

(4) Názáretben az ismerősök, rokonok megbotránkoznak szavain, erre *megjegyzi*, sehol sincs a prófétának kevesebb becsülete, mint saját hazájában. Az evangélista hozzáteszi: *csodálkozott* hitetlenségükön, és *nem tudott* komolyabb csodát tenni (Mk 6,1-6). Ugyanez a jelenet Lukácsnál azzal zárul, hogy esztelen harag szállja meg a názáretieket, le akarják taszítani egy hegyről, de Jézus „áthaladt közöttük és elment" (Lk 4,28-30).

(5) Amikor a farizeusok számon kérik, miért eszik mosdatlan kézzel, azzal *oktatja* ki őket, hogy „Isten parancsát ügyesen kijátsszátok, hogy megtarthassátok emberi hagyományaitokat" (Mk 7,1-13).

(6) Amikor a farizeusok, Márk szerint próbára akarván tenni őt, égi jelet követelnek tőle, így reagál: „Minek kér jelet ez a nemzedék? Bizony mondom, *nem kap* semmiféle jelet." Ezzel *otthagyta őket,* és bárkába szállva átment a túlsó partra (Mk 8,11-13).

(7) Máskor egy vitát azzal *zárt le:* „Amíg veletek van a világosság, higgyetek a világosságban, hogy a világosság fiai legyetek." Majd *„elment,* és (egy ideig) nem mutatkozott előttük" (Jn 10,36).

(8) Több alkalommal is óva *intette tanítványait* a farizeusok, az írástudók (teológusok) és Heródes „kovászától", vagyis szellemiségétől (Mk 8,14-15; 12,38-40).

(9) Egyszer *így szólt* a farizeusokhoz és törvénytudókhoz: „Jaj nektek! Olyanok vagytok, mint a letaposott sírok: járnak fölöttük az emberek, anélkül hogy tudnák. Emléket állítotok a meggyilkolt prófétáknak, s ezzel megvalljátok, hogy prófétagyilkosok utódai [azaz: szintén prófétagyilkosok] vagytok" (Lk 11,37-51).

(10) Amikor ellenségei számon kérik tőle, miféle hatalommal teszi mindazt, amit tesz, akkor a válaszoláshoz *feltételt szabva* visszakérdez: „Én is kérdezek tőletek valamit; ha megfeleltek rá, megmondom nektek, milyen hatalommal cselekszem. János keresztsége Istentől volt-e vagy az emberektől?" Amikor azt

felelik neki: „Nem tudjuk”, azt válaszolja: „Akkor *én sem mondom* meg, miféle hatalommal cselekszem” (Mk 11,28-33).

(11) Az ilyenfajta számonkérésekre János evangéliuma szerint Jézus mindig hosszú *önigazoló beszédekkel* reagált (pl. 7., 8., 10. fejezet).

(12) Amikor ellenfelei fogós kérdéseket tesznek föl neki, akár azt, hogy szabad-e adót fizetni a császárnak, akár azt, vane feltámadás, akkor rendkívül szellemes *válaszokkal némítja el* őket (Mk 12,13-17.18-27).

(13) Más alkalommal *ő maga tesz föl nekik fogós kérdést:* „Hogy lehet a Messiás Dávid fia, ha egyszer [az egyik zsoltárban] maga Dávid urának nevezi őt” (Mk 12,35-37)?

(14) Amikor a zsidókkal ellenséges szamaritánusok nem akarják befogadni őt és tanítványait, s az utóbbiak a tüzes istennyilát akarják lehívni azokra, akkor megfeddi tanítványait, és *egyszerűen más faluba mennek* (Lk 9,51-56).

(15) Amikor „megsúgják” neki, hogy Heródes meg akarja őt ölet ni, azt *feleli:* „Mondjátok meg annak a rókának: Nézd, betegeket gyógyítok ma és holnap, csak harmadnap leszek készen” (Lk 13,31-33).

(16) Amikor ellenségei köveket ragadnak, hogy megöljék, *megkérdezi* tőlük: „Sok jó tettet cselekedtem nektek... Ezek közül melyikért akartok megölni” (Jn 10,31-32)?

(17) Amikor megpillantja az ellenséges várost, Jeruzsálemet, *sírva fakad* (Lk 19,41), és *elpanaszolja fájdalmát:* „Bárcsak fölismernéd, ami békességedre szolgál... Hányszor akartam egybegyűjteni fiaidat, mint tyúk a csibéit, de te nem akartad” (Lk 19,42; Mt 23,37-38).

(18) Amikor tanítványai közül többen már nem azonosulnak vele, kemény beszédnek tartják tanítását, és visszahúzódva tőle, nem járnak többé vele, *nem tartóztatja őket, nem megy utánuk,* sőt a megmaradtakat is megkérdezi, nem akarnak-e ők is elmenni (Jn 6,60-67).

(19) Amikor azt tapasztalja, hogy ellenfelei a Templomot vásárcsarnokká és rablók barlangjává teszik, azzal reagál, hogy *„megtisztítja” a Templomot,* akármilyen problematikus is, hogy mi történt pontosan a valóságban (Mk 11,15-17).

Utolsó példacsokorként nézzük meg azokat az eseteket, amelyek már közvetlenül Jézus szenvedéstörténetével kapcsolatosak.

(20) Jézus talán tudta vagy sejtette, hogy valamelyik tanítványa (talán azt is, hogy Júdás) árulásra készül (de az is lehet, hogy ez csak az evangélisták utólagos beállítása); ha így volt, akkor érdekes lehet, hogyan viszonyult ehhez a tanítványához. – Márk szerint Jézus *diszkréten figyelmeztette* Júdást: „Bizony mondom nektek, egy közületek elárul engem" (14,18). Amikor pedig Júdás az elfogó csapat élén megérkezik, Máté szerint Jézust azt kérdezte tőle: „Barátocskám, miért jöttél" (26,50), Lukács szerint pedig: „Júdás, csókkal árulod el az Emberfiát" (22,48)?

(21) A kivonult fogdmegekhez (de valószínűbb, hogy kihallgatása során a főpapokhoz, vénekhez és írástudókhoz, vö. Mk 14,53) *így szól:* „Mint valami rabló ellen, úgy vonultatok ki kardokkal és dorongokkal, hogy elfogjatok. Naphosszat együtt voltam veletek a Templomban, mégsem fogtatok el" (Mk 14,48-49). Amikor pedig Péter karddal közéjük vág, *leállítja:* „Tedd vissza hüvelyébe kardodat" (Mt 26,52); hasonlóan *szól* Lukácsnál a tanítványokhoz: „Hagyjátok abba" (22,51)!

(22) Ami a legfőbb vezetőkkel, mondhatnánk úgy is, legfőbb ellenségeivel szembeni viselkedését illeti, az meglehetősen egységes: Kaifás, a főpap vádjaira *csak annyit felel:* „Te mondtad" (vagyis: ez a te véleményed), majd: „Látni fogjátok az emberfiát, amint az Erő jobbján ül". Pilátus vádjára is csak azt feleli: „Te mondtad", és többé nem válaszol. Heródest pedig még ennyire, *egyetlen egy szóra sem méltatja* (Mk 14,60-62; 15,2-5; Lk 23,9).

(23) Az őt szájon vágó pribéket *oktatni kezdi:* „Ha rosszul szóltam, bizonyítsd be a rosszat, de ha jól, miért ütsz engem" (Jn 18,23).

(24) Kínzását, kicsúfolását és keresztre feszítését *némán tűri* (Mk 15,16-19.20-37), ami ellenségeit illeti, egyetlen mondata van (Lukács szerint): „Atyám, bocsáss meg nekik" (23,34).

Hogyan összegezhető mindez? Az ellenséges megnyilvánulásokkal szemben *a következő válaszmagatartásokat figyelhet-*

jük meg Jézus részéről: elszomorodik, haragosan végignéz rajtuk, csodálkozik, válaszadását feltételhez köti, szellemileg lehetetlenné teszi őket (adópénz, feltámadás, Dávid fia), szembesíti őket belső mivoltukkal (prófétagyilkosok), többször nem is válaszol, sőt egyszerűen faképnél hagyja őket, tanítványait óvja az ellenség szellemiségétől, önigazoló beszédeket tart, neki hátat fordító tanítványait nem tartóztatja, nem megy utánuk; sírva fakad, elpanaszolja bánatát – és van még egy reakciója, mégpedig *a leggyakoribb:* az ellenséges megnyilatkozásokra tanítással, fölvilágosítással felel, de az egyúttal mindig a saját felfogását és eljárását igazoló tanítás is.

Mi a tanulság mindebből? Szerette-e Jézus úgy az ellenségeit, ahogy másoktól megkívánta az ellenségszeretetet? „Jobb belátásra tért-e?" Elment-e kétannyira, mint amennyire kényszerítették? A bántás egyszerű elviselésén túlmenően tett-e még valami többlet jót is ellenségeinek?

* * *

Valakiknek ***úgy tűnhet*** az első rész esetismertetéseiből, hogy a felsorolt példák mind azt bizonyítják: Jézus *nem* szerette az ellenségeit, legalábbis a saját maga által felállított normával ellentétes módon viselkedett, mert a bántásokat eltűrte ugyan, de ezen túlmenően nem tett nekik semmi „többlet jót". – Az első részben *szándékosan* az esetek *tárgyszerű* bemutatására korlátozódtam, az egyes esetekben látható jelenségeknek nem hatoltam a *mélyére,* sem *következtetéseket* nem vontam le. Most mind a kettőt igyekszem megtenni. Ismét menjünk végig a felhozott példákon! Külön-külön vagy csoportba foglalva mindegyikhez fűzök néhány megjegyzést, és még a végére is marad egy-két általános tanulság.

a) Összesen 24 példaesetet soroltam föl, amelyek persze *több mint 24 jézusi reakciót* tartalmaztak, hiszen egy-egy esetben két-háromféle reakciót is megfigyelhettünk. Mindenesetre ha valaki alaposan végiggondolta az egészet, rájöhetett, hogy a 24-ből nem kevesebb mint 17 (!) esetben Jézus ***tanítással*** reagált az ellene irányuló ellenségeskedésre (1, 2, 5, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 15, 16, 21, 23, valamint 4, 6, 19, 20). Azt állítom, hogy (döntően) éppen ebben a tanításban nyilvánult meg az általa

ideálként megfogalmazott ellenségszeretet, konkrétan: (részéről) *ez volt az a „többlet jó”,* amit a bántások eltűrésén túlmenően megkívánt. Vagyis az elviselésen túl adott még valami jót is az ellenségeinek, méghozzá a tőle telő legnagyobb jót, hiszen ő elsősorban mégiscsak Tanító volt, azt adta tehát, amihez a legjobban értett: a világos tanítást, útmutatást. De hogy ez nemcsak *szubjektíve* az a bizonyos „többlet jó”, hanem *objektíve* is, kiderül akkor, ha tudatosítjuk, hogy tanításával a legtöbbet adta ellenségeinek, amit *bárki* is adhatott volna: oktatásával (ami persze tekinthető olykor kioktatásnak is) ellenségei számára is *megadta azt a lehetőséget, hogy rátalálhassanak az Isten országába vezető útra,* azaz megszabadulva saját gonoszságuktól, rátérhessenek a jóság útjára, és ezzel az igazi emberség és a harmonikus élet útjára. Újból és újból kísérletezett ezzel, bár kétségtelenül vannak olyan esetek, amikor megelégelte a kísérletezést, és akár szó szerint, akár átvitt értelemben, egyszerűen faképnél hagyta őket. (A 17-ből 1 alkalommal jegyeztem meg [11: Jn 7., 8. és 10. f.], hogy Jézus tanítása önigazolás volt, bár ezt sok más esetben is el lehetne mondani. Az önigazoló szándék azonban egyáltalán nem zárja ki az előbb elmondottakat.)

b) Folytassuk ezekkel a vizsgálatot. A 24 esetből 4 tartozik ide (6, 7, 14, 22), de mivel az utolsó három alesetet tartalmaz, mondhatjuk azt, hogy 6. Ezek közül az első kettő (Mk 8,11-13; Jn 10,36) olyan, hogy a ***faképnél hagyást*** azért rövidebb-hosszabb *tanítás előzte meg,* a harmadik esetben (Lk 9,51-56) tulajdonképpen nincs is szó konkrét otthagyásról, hiszen konkrétan és személyesen (feltehetően) nem is találkozott azokkal a szamaritánusokkal, akik nem akartak nekik szállást adni (mellesleg arról, hogy milyen „klasszikus módon” gyakorolta az ellenségszeretetet a szamaritánusok iránt, az evangéliumok elégségesen tanúskodnak, pl. Lk 10,30-37; 17,11-19; Jn 4,7-26). A negyedik esetbe három „alpont” tartozik: hallgatagsága Kaifás (Mk 14,60-62), Pilátus (Mk 15,2-5) és Heródes előtt (Lk 23,9). Az első két esetben nincs is szó teljes hallgatásról, Kaifás még kap is *minimális tanítást*, de nem nehéz belátni azt sem, hogy ebben az esetben, valamint Pilátus előtt is már *értelmetlen lett volna* Jézus részéről hosszasabb tárgyalásokba bocsátkozni. Heródes számára pedig csak jó cirkusz volt az egész (ld. Lk

23,8), mit mondhatott volna neki? Akár még azt is mondhatnánk: *hallgatagsága volt a „többlet jó”,* hiszen minden szavával csak „megszégyenítette” volna (őket).

c) Van még egy hasonló eset, amikor válaszát ***feltételhez kötötte*** (10: Mk 11,28-33). „Miféle hatalommal teszed ezeket?... Kérdezek valamit... Ha válaszoltok, én is megmondom...” Azt, hogy valaki Isten küldötte-e vagy álpróféta, mindenkinek saját magának kell eldöntenie. Helyette, „kívülről” nem lehet. Ha tehát a farizeusok és törvénytudók azt mondják, hogy nem tudják, Istentől volt-e János keresztsége vagy sem, akkor Jézus *hiába mondana nekik bármit is*, úgy sem használna, nem vinne előrébb a köztük lévő konfliktus feloldásában; ezt a lépést nekik kellene megtenniük, azaz *nekik kellene eldönteniük*, mit is gondolnak. Mi mást tehet Jézus, mint hogy nem mondja meg nekik, milyen hatalommal (= megbízással) cselekszik. Mellesleg nem nehéz rájönni, hogy még a válasz megtagadásában is ott van a tanítás: „Olyan kérdésről van itt szó (ti. hogy miféle hatalommal cselekszem), amit magatoktól kell eldöntenetek.”

d) Az előzőhöz nagyon hasonló kategóriába tartozik Jézusnak az a reakciója, amely a 24-ből 2 esetben fordul elő (9 és 20: Lk 11,37-52, ill. Mk 14,18; Mt 26,50; Lk 22,48), nevezetesen hogy ***szembesíti*** ellenfeleit, ellenségeit önmagukkal, az első esetben a farizeusokat és törvénytudókat, a második esetben Júdást. Itt voltaképpen elmondhatjuk ugyanazt, amit az a) pontban; egyrészt azért, mert ez a szembesítés *tanítással* történik, másrészt azért, mert a *célja* ugyancsak az, hogy föltárja a címzettek előtt a megtérés útját. Kétségtelen, hogy kissé drasztikus(nak nevezhető a finomkodók részéről) gyógymód az effajta szembesítés, de szándéka és célja kétségtelenül a *gyógyítás*, és talán még az is igaz, hogy Jézus csak akkor alkalmazta ezt, amikor a szelídebb módszerek hatástalanok voltak. Nem „többlet jóság”-e, ha valaki az ellenségeskedésekre gyógyítási kísérletekkel válaszol? Júdás esetében ez még nyilvánvalóbb: Jézus jósága töretlen marad iránta azután is, hogy sejti, vagy talán tudja is, hogy el fogja árulni őt.

Különben érdemes még ide venni azt az esetet (23: Jn 18,23), amely talán a *legjobban szemlélteti* azt, amit itt mondani akarok, mégpedig amikor az Annás főpap előtti kihallgatáson

Jézust szájon vágja egy pribék, akit ő erre szintén oktatni kezd: „Ha rosszul szóltam, bizonyítsd be a rosszat, de ha jól, miért ütsz engem?" Köztudomású, hogy a vádlottnak, ha jót akar magának, egyetlen helyes magatartása lehet a kihallgatáson, mégpedig hogy mindenre azt mondja: „Igenis!" Minden ezzel ellenkező megnyilvánulással csak ront a helyzetén, és újabb pofonokat provokál ki. Jézus azonban nem önmagának akart jót, hanem ez esetben az őt verő pribéknek (s ezen az sem változtat, hogy egyúttal síkra száll saját emberi méltóságáért!): Oktató kérdésével *föl akarta rázni* abból, hogy rutinszerűen („öntudatlanul") viselkedjék, el akarta gondolkodtatni a valóban helyes viselkedésről, és ezzel *meg akarta nyitni számára az utat* ahhoz, hogy esetleg rádöbbenjen, mit csinál, és változtatni tudjon humánusnak éppen nem nevezhető magatartásán (nemcsak itt és most, hanem egyáltalán, ti. ami a pribéki foglalkozást illeti...). Tehetett volna-e több és nagyobb „többlet jót" szerencsétlen ellenségének?

e) Jézus legdrámaibb ilyen jellegű (szembesítő és fölrázó) megnyilvánulása azonban kétségtelenül a jeruzsálemi ***Templom „megtisztítása"*** volt (Mk 11,15-17). Felejtsük el a közkeletű elképzelést arról, hogy korbáccsal verte ki a kereskedőket; egyrészt mert ilyesféléről csak János evangéliumában esik szó, másrészt mert valójában ott sem emberekre vonatkozik, hanem az állatokra (Jn 2,15). Nem tekinthetjük hitelesnek Márk közlését sem, hogy a pénzváltók asztalait és a galambárusok állványait felborogatta; egyrészt azért, mert semmi alapunk nincs azt feltételezni, hogy Jézus bármikor is erőszakot alkalmazott volna, másrészt azért, mert még a legerőszakosabb leírást adó János-evangélium is azt írja: „A galambárusokhoz pedig így *szólt*: Vigyétek el innét ezeket! Ne tegyétek Atyám házát vásárcsarnokká" (2,16)! Elég tehát annyit mondanunk: *egyszeri* esetről van szó, *tanítás* kíséri, Jézus *konkrét* ellenségei itt nem is a pénzváltók és galambárusok, hanem a templomi üzemet működtető papság, és még azt is feltételezhetjük, hogy az *indulatot* ugyan nem nélkülöző, de szándékos *prófétai gesztussal* állunk szemben, amellyel megpróbálta fölrázni az illetékeseket.

f) Egy alkalommal (3: Mk 3,1-6) azt olvassuk, hogy Jézus „haragosan végignézett" ellenségein. Tagadhatatlan: ***harag*** volt

a szívében. (Egyébként a *D* és egyéb kódexek szerint akkor is, amikor egy leprás térdre borult előtte mint valami isten előtt: Mk 1,40-41.) Csakhogy. Ugyanott azt is olvassuk, hogy Jézus elszomorodott szívük keménységén, tehát az ellenfelei miatti (elleni?) haraggal együtt az iránt érzett *részvét is* megvolt benne (a görög szövegben: „együtt szomorkodott" szívük keménysége miatt): sajnálta őket, hogy teológiájuk miatt a szívük „kiszáradt", kemény és kegyetlen lett. Pár pillanattal korábban szelíd szavú *tanítással* próbált is segíteni rajtuk, egy gyermekien könnyű kérdéssel igyekezve „fölébreszteni őket" (már megint a tanítás...!): „Szabad-e szombaton jót vagy rosszat tenni, életet menteni vagy megölni?" Hiába. Azok hallgattak. Erre jön a részvéttel keveredett harag.

Mellesleg érdemes nem megfeledkezni arról sem, hogy a harag, a düh és az agresszió (nem erőszakot mondok!) teljesen *normális emberi jelenségek,* s akinél ezek sosem tapasztalhatók, az beteg (vagy kiváló képmutató), és hogy a lélektan igazolt tapasztalata szerint aki (megfelelő módon) nem éli ki ezeket az érzelmeket, indulatokat, hanem „elfojtja" őket, az testi-lelki értelemben beteg lesz. Az tehát, hogy Jézus képes volt fölboszszankodni ellenségei keményszívűségén, tudott dühös és haragos lenni, számomra csupán annak a bizonyítéka, hogy *normális ember volt:* sem nem beteg, sem nem képmutató.

g) A 24 esetben a harag mellett ***egyéb érzelmeket*** és indulatokat is említettem (3, 4, 17), de gondolom, azokhoz nem kell kommentárt fűznöm, mivel senki sem képzeli, hogy ellentétben állnak a jézusi mérce szerinti ellenségszeretettel: nevezetesen az imént is említett *szomorúság* (Mk 3,5), a *csodálkozás* (Mk 6,6), a *sírás* és fájdalmának *elpanaszolása* (Lk 19,41-42; Mt 23,37-38).

h) Mielőtt az utolsó (két mozzanatot is tartalmazó) esetre rátérnénk, még egy fontos helyzetet kell megnéznünk (18), azt, hogy amikor tanítványai közül többen már nem azonosulnak vele, kemény beszédnek tartják tanítását, és visszahúzódva tőle, nem járnak többé vele, ***nem tartóztatja őket***, nem megy utánuk, sőt a megmaradtakat is megkérdezi, nem akarnak-e ők is elmenni (Jn 6,60-67). Miért nem tartóztatja őket, miért nem megy utánuk?

Két dolgot érdemes itt tudatosítanunk. Az egyik: Nem egy, és nem is két-három beszélgetés után reagált így, hanem (valószínűleg) éveken át tartó *sok-sok beszélgetés, őket megnyerni akaró próbálkozás után.* Jézus úgy láthatta: nincs értelme tovább próbálkozni. Ha az addigiak nem bizonyultak elégnek, hogy lássák, miről van szó, és dönteni tudjanak, jobbra vagy balra, miért indították volna meg őket a továbbiak? A másik: Akiben valódi szeretet van, az sosem erőlteti rá magát a másikra, hanem mindig *meghagyja partnere szabadságát*. Az elválás szabadságát is. „Ti is el akartok menni?" Akkor menjetek békével! A szabadságnak ez a biztosítása önzetlen szeretetből fakad, és ez az a bizonyos „többlet jó": nemcsak elviseli, hogy otthagyják, nem is felel zsarolással (sem fizikaival, sem érzelmivel), hanem „szabad lábra helyezi" őket. (Jézus különben sem valami leértékelt, olcsó barátságot akart tanítványaival, ezért máskor is világosan megmondta nekik: „Ha megteszitek, amit elvárok tőletek, akkor a barátaim vagytok": Jn 15,14. Persze lehet, hogy ez nem egyeztethető össze valakinek a barátságfogalmával, de ez más kérdés.)

i) Lássuk még az utolsó esetet (24): Az, hogy kínzását, kicsúfolását és keresztre feszítését ***némán tűri*** (Mk 15,16-37), feltéteszem, nem mond ellent az ellenségszeretettel kapcsolatos tanításának, és talán nem is várjuk el tőle, hogy a fához szögezve még valami „többlet jót" tegyen. De megteszi. ***Imádkozik*** ellenségeiért. A legjobbat, a legtöbbet kéri számukra Istentől: a bocsánatot (Lk 23,34).

Végül ismét fölteszem a kérdést: *Mi a tanulság mindebből?* Most válaszolok is rá. ***Szerette-e Jézus úgy az ellenségeit, ahogy másoktól megkívánta azt?*** A válaszom határozott ***igen***.

Ami azonban azt a kritikus ***„többlet jót"*** illeti, *két vonását* szeretném még megemlíteni. Az egyik egy „passzív", a másik egy „aktív"; de egyik sem hivalkodó, ezért ahhoz, hogy meglássa őket az ember, szemre van szükség; annál fontosabbak azonban. – A „passzív": *Jézus „nem engedett" az ellenségeinek,* nem tért „jobb belátásra", nem vont vissza semmit, nem is módosította a tanítását (akár úgy is mondhatnánk: „nem alázkodott meg"), még „a békesség kedvéért" sem. És ezzel nagy-nagy jót

tett nekik (hogy azok nem díjazták, más kérdés): nem tévesztette meg, *nem vezette félre őket*, nem keltette bennük azt a tévhitet, hogy jó úton járnak, és éppen ezáltal (is) nyitotta meg és tartotta nyitva számukra azt a lehetőséget, hogy belássák tévedésüket, és megtérjenek (vö. ismét az a) pontban mondottakkal). – Az „aktív": Nem vette a kalapját, nem menekült el, még akkor sem, amikor már az életére törtek, hanem *odaadta nekik (is), értük (is) a legtöbbet, amit csak adhatott, az életét.* Először „apránként", az örökös üldöztetés szorongatásaiban, majd a végén „egyben", a kereszten.

Ezzel azonban még nem értünk a ***lehetséges tanulságok*** végére. Ezek közül csak egyet szeretnék kiemelni*: Nem haszontalan dolog, ha az ember egyszer tisztázza, mi is az a szeretet.* Nem akarom most kifejteni, csak az elmondottak alapján szeretném megjegyezni, hogy mi biztosan nem az. Nem ideálnélküliség, nem szűklátókörűség, nem határozatlanság, nem a céltudatosság hiánya, nem identitás-zavar, nem csöpögés, nem bájolgás, nem „a lehetőségek" bárgyú és gyáva „tudomásul vétele", nem megalkuvás, nem a hamis béke kergetése, nem langyos közöny, nem a bőrünk mentése, nem olyasmi, ami kizárja a haragot vagy a fájdalom-okozást, nem a hibátlanság értelmében vett tökéletesség, nem...

(2012)

Személye

Rajongó vagy realista?

„Ha csak akkora (Istenbe vetett) bizalmatok lesz is, mint a mustármag, és azt mondjátok az eperfának: Szakadj ki tövestül, s verj gyökeret a tengerben! – engedelmeskedni fog nektek" (Lk 17,6). Ilyen kijelentést hallva az emberben könnyen fölvetődik a kérdés: ***Rajongó volt-e Jézus?*** Nem nehéz ugyanis elképzelni, hogy aki ilyet mond, annak csillog a szeme, kicsit eszelős a tekintete, patetikus a hangja, hevesen dobog a szíve, valami túlvilági tűz árad belőle (mint Pasolini *Máté evangéliuma* című filmjének Jézusából).

Érdemes átlapozni az evangéliumokat, azt keresve, vannak-e még Jézusnak hasonló megnyilatkozásai. Felszínes kereséssel is rábukkanhatunk vagy két tucatra:

„Az idő betelt, elközelgett Isten országa (Mk 1,15); az Úr lelke van rajtam, ő küldött engem (Lk 4,15-19); Jónásnál nagyobb van itt... Salamonnál nagyobb van itt (Mt 12,38-42); ne legyetek gondban étel, ital, ruha, lakás miatt: nézzétek az ég madarait és a mezők virágait (Mt 6,25-33); kérjetek és kaptok, keressetek és találtok (Mt 7,7-11); adjatok, és adnak majd nektek is (Lk 6,38); ne vigyetek az útra tarisznyát, se két ruhát: megérdemli a munkás az ellátását (Mt 10,10); ha megütik a jobb arcodat, fordítsd oda a másikat is; ha elveszik a kabátodat, add oda az ingedet is (Mt 5,38-42); ha a szemed tévútra visz, vájd ki; ha a kezed tévútra visz, vágd le (Mt 5,29-31); boldogok a szegények, a szomorkodók, a szelídek, az irgalmasok... (Mt 5,3-10); ti vagytok a föld sója, ti vagytok a világ világossága (Mt 5,13-16); a jó földbe hullott mag hatvanszoros, százszoros termést hoz (Mt 13,8); a mustármag hatalmas bokorrá terebélyesedik (Mt 13,31-33); az elvetett mag termést hoz, akár alszik a gazda, akár ébren van (Mk 4,26-29); ha a nekem hozsannázók

elhallgatnak, a kövek fognak megszólalni (Lk 19,40); ég és föld elmúlhat, de az én tanításom nem veszti érvényét (Lk 21,33)..."

Ha aztán az ember még egyszer átlapozza az evangéliumokat, az a benyomása támad, hogy ***Jézus mégiscsak realista volt:*** a valóságot ismerő és tudomásul vevő, józan és két lábbal a földön járó, a határokat elismerő, a tényeket tisztelő ember:

Van sziklára alapozott, de van homokra épített ház is (Mt 7,24-27); a magok nemcsak jó talajra hullanak, hanem kitaposott útfélre, kövekre és tövisek közé is, és terméketlenek maradnak (Mt 13,1-7); a búza mellett konkoly is nő, s ez a világ végéig így lesz (Mt 13,24-30); az uralkodók zsarnokoskodnak, s ráadásul jótevőknek hívatják magukat (Lk 22,25); miatta halálra adja majd testvér a testvérét, apa a fiát (Mt 10,21); a madárnak fészke van, a rókának odúja, de az „emberfiának" nincs hová lehajtania a fejét (Mt 8,20); sehol sincs a prófétának kevesebb becsülete, mint a saját hazájában és rokonai között (Mk 6,4); egész Izraelben nem akadt senki, akinek akkora (Istenbe vetett) bizalma lett volna, mint egy pogány katonának (Mt 8,10); nem kell a népnek sem az aszkéta, sem a természetesen viselkedő tanító (Mt 11,17); Isten követeit rendre megverik, megkövezik, agyonverik (Mk 12,1-5); „mindnyájan megbotránkoztok bennem" (Mt 26,31)...

Ilyeneket olvasva az ember hajlamos lesz azt gondolni, *hogy akkor talán az első csokor idézeteit sem „rajongó módon" kell értelmezni*, és hogy Jézus realista, józan, normális ember volt, akit érdemes követni.

Ettől azonban még föltehető a kérdés: ***Mire ment Jézus a saját (Istenbe vetett) bizalmával?***

Feltételezni lehet ugyanis, hogy amit Jézus tanított, azt maga is gyakorolta-élte, és amit másoktól elvárt, azt ő is csinálta. Feltételezni lehet tehát, hogy megvolt benne az általa említett „mustármagnyi bizalom" (régi, rossz fordításban: hit), amivel ha bír valaki, és azt mondja az eperfának: Szakadj ki tövestül, és vesd magad a tengerbe!, az engedelmeskedni fog. Mit ért el Jézus a maga – nagyon úgy tűnik, nem is mustármagnyi – (Istenbe vetett) bizalmával? Milyen eperfákat szakított ki tövestül?

Milyen hegyeket mozgatott meg (Mt 17,20; vö. Mk 9,23!)? Mit ért el a maga idejében és környezetében? Mit ért el a történelemben?

A maga idejében és környezetében kétségtelen eredményt és sikert jelentettek a gyógyításai. Aztán kész, vége. *Amiért jött, amit akart, ami az élete volt, abból nem lett semmi.* Nem hogy a tömegek, közvetlen tanítványai sem fogták föl a tanítását, hogy annak megvalósításáról ne is beszéljünk: újra és újra rangvitákat folytattak (Mk 10,35-40), tüzes istennyilát akartak lehívni a nekik szállást nem adó szamaritánusokra (Lk 9,54), később aztán jön az Ananiás és Szafira-eset (Csel 5,1-11), a veszekedések, széthúzások (Csel 15), és hogy igehirdetésük milyen messze esett Jézusétól, arról jobb hallgatni (ld. például az Apostolok cselekedeteinek Péter-beszédeit).

S a történelemben? Az, hogy a világot nem váltotta meg, hagyján – bár mintha valami ilyesmi lett volna a célja; *az emberiség gátlástalanul haladt tovább az erőszak és a pusztítás útján,* és a 20. században elérte eddigi csúcsteljesítményeit. De mi lett követőiből, az egyházból? Először annyifelé szakadtak, ahány felé lehetséges volt, aztán elkezdtek kígyót-békát kiabálni egymásra; közben elkezdtek dörgölőzni a hatalomhoz; majd kiegyeztek a hatalommal, végül átvették a hatalmat; ettől kezdve tűzzel-vassal irtották a „belső ellenzéket", majd kellően megerősödvén, a „külső ellenséget" is (a történelem mindeddig legnagyobb, Hitlerét vagy Sztálinét is fölülmúló népirtása – az „indiánok" likvidálása – egyházi áldással történt). Így *lett az egyházból a történelem legtartósabb és legerősebb diktatúrája,* mind elméletében, mind gyakorlatában meghazudtolva „alapítóját". Ami jézusi mégis történt a keretei között, az mindig a hivatalos egyház ellenére, vagy legjobb esetben passzív tűrése mellett történt. Ami a kereszténységben „sikersztorivá" tudott lenni, az mindig vagy az elvi fanatizmus győzelme volt („ortodoxok"), vagy a légvárakat építő álmodozóké, vagy a primitíveké – legjobb esetben pedig karitatív mozgalmaké, de csak súlyos jézusi hiányosságok árán (még Assisi Ferenc és Teréz anya esetében is).

Ezek után még izgatóbb a kérdés**: *Mit érthetett Jézus azon,*** hogy „eperfákat a tengerbe parancsolni" vagy „hegyeket moz-

gatni" – feltételezve, hogy ő maga rendelkezett a „mustármagnyi bizalommal"? Ha a kérdéses szakasz (Lk 17,5-6) szövegösszefüggése hiteles lenne, azaz eredetileg is a 4. versben foglaltak előzték volna meg (ami nem valószínű, annál is kevésbé, mivel ugyanez a gondolat Máté evangéliumában egészen más kontextusban jelenik meg), akkor sejthetnénk valamit: Ott azt mondja Jézus, ha hétszer (gyakorlatilag: határtalanul) megbántanak, hétszer bocsáss meg (gyakorlatilag: határtalanul)! Mire a tanítványok kérték volna: Növeld bennünk a bizalmat!, mert – tegyük föl – úgy érezték, lehetetlenség saját erejükből a végtelenségig megbocsátani. Erre mondta volna aztán Jézus: Ha csak akkora bizalmatok lesz is, mint a mustármag, még a lehetetlenre is képesek lesztek – ti. még arra is, hogy határok nélkül megbocsássatok.

Egy következtetést azonban biztosan levonhatunk Lk 17,5-6 szövegösszefüggéséből: Jézus úgy gondolta, a szóban forgó bizalmat (akármit jelentsen is az) ***nem lehet kívülről kapni,*** nem adhatja nekünk vagy növelheti bennünk senki; ő sem, Isten sem. Vagy van, vagy nincs. Pontosabban talán: vagy létrehozzuk magunkban, vagy nem. És úgy vélte, akinek sikerül összehoznia egy mustármagnyit – az „hegyeket mozgathat" vele.

(1998)

Normális, paranormális, szupranormális

Lk 17,11–19-ben, a tíz leprás gyógyulásának történetében Jézus személyiségének háromfajta vonása figyelhető meg.

Az első a ***normális***, amelyre három mozzanat utal: a) „Mutassátok meg magatokat a papoknak!" Jézus tudja és tekintetbe veszi: az adott körülmények között ez a feltétele annak, hogy az egykori leprások visszatérhessenek az egészségesek társadalmába, hiszen a papok joga és kötelessége, hogy megállapítsák a gyógyulást, és igazolást adjanak róla. – b) „Nem akadt más, aki visszajött volna, hogy *hálát* adjon Istennek?" Ez azt mutatja, hogy Jézus szemében a hála természetes, elvárható emberi viselkedés. – c) „A *te* bizalmad („hited") meggyógyított téged." Jézus reálisan veszi számba a dolgokat, és nem tulajdonítja önmagának azt, ami mást illet.

Személyiségének második vonását ***paranormálisnak*** nevezhetjük. Két mozzanat hívja föl erre a figyelmet: a) „Menjetek, mutassátok meg magatokat... Útközben meggyógyultak." – b) „A te *bizalmad* meggyógyított téged." – Mindkét mozzanat arról tanúskodik, hogy Jézus képes volt rendkívüli, mai szóval paranormális módon gyógyítani (egészen pontosan: másokban rendkívüli, paranormális erőket mozgósítani, amelyek aztán gyógyulást eredményeztek).

A harmadik vonást ***szupranormálisnak*** nevezem a következő két mozzanat alapján: a) „Nem akadt más..., hogy hálát adjon *Istennek*?" – b) „A te *bizalmad* meggyógyított téged." – E két mozzanat egyrészt arra utal, hogy Jézus egész gondolkodásmódját a „fölfelé" (szupra), Isten felé irányulás jellemezte, másrészt arra, hogy a gyógyulást *végső soron* „fölülről", Istentől eredőnek gondolta.

Érdemes alaposabban is megvizsgálni, az evangéliumok egésze igazolja-e ezt a hármas megfigyelést. Vegyük őket sorra!

A normális Jézus. – Ebbe a kategóriába tartozik mindaz, amit az előző, *Rajongó vagy realista?* című fejtegetésben *a realista Jézusról* már elmondtam. Az ottani képet a következőkkel egészíthetjük ki.

Jézus evett és ivott (Mt 11,19), azaz *normális biológiai életet élt*, nem volt aszkéta. – Tévedésre képes ember volt, és *tévedett* is: alámeríttette magát Keresztelő Jánossal (Mk 1,9), mert azonosult igehirdetésével, de alámerülése nyomán rájött (Mk 1,9-10), hogy nem úgy állnak a dolgok, ahogy János hirdette... (ld. *A kulcs Jézus életéhez*).

Ugyanez az esemény azt is mutatja, hogy Jézus *bűnös embernek tartotta magát*, hiszen az alámerítés a bűnöktől való megtisztulást szolgálta. Jézus bűn-elkövetésének lehetősége persze általánosan következik valóságos emberi mivoltából is (ami a legortodoxabbak számára is hittétel, ti. hogy valóságos ember volt; persze ők ebből kiveszik a bűn elkövetésének a képességét; de akkor hogyan lehet valóságos ember?). Megerősíti ezt a megállapítást, hogy később, tehát a Jordánba történt bemerítése *után sem* tartotta magát *jónak* (Mk 10,18).

Előfordult, hogy Jézus *tanácstalan* volt: kafarnaumi sikere után elbizonytalanodott: maradjon-e, vagy menjen tovább? Ezért el kellett vonulnia imádkozni, hogy tanácstalansága föloldódjék (Mk 1,35-38).

Megesett, hogy *tétovázott,* vagy ha úgy tetszik, *következetlen volt:* Testvérei biztatására, hogy menjen föl Jeruzsálembe, és ott mutassa meg magát, előbb azt felelte, hogy nem megy föl az ünnepre, majd (titokban) mégis fölment (Jn 7,1-10).

Rámutatott, hogy az emberi teljesség *kockáztatással és vállalkozási készséggel* érhető el (Mt 25,14-30: példabeszéd a talentumokról).

Tudott egészséges *óvatosságra* inteni: a hamis prófétákkal szemben (Mt 7,15-20), a farizeusok és szadduceusok szellemiségével szemben (Mt 16,6), vagy az írástudókkal, mondhatnánk: a teológusokkal szemben (Mk 12,38).

Önérzetes volt: az őt megütő fogdmegnek így válaszolt: „Ha rosszul szóltam, bizonyítsd be a rosszat, de ha jól, miért ütsz engem” (Jn 18,23)?

Vágyott a *bensőséges emberi kapcsolatokra*, együttlétekre: „Vágyva-vágytam, hogy elfogyasszam veletek ezt a húsvéti vacsorát” (Lk 22,15).

Értékelte a meleg emberi gesztusokat, például amikor a „bűnös asszony” vagyont érő tiszta nárduszolajat öntött a fejére (Mt 26,6-13).

Az iménti jelenet azt is igazolja, hogy a meleg emberi gesztusokat *többre értékelte a puritanizmusnál:* megvédte az asszony tettét a szegényekre hivatkozó tanítványokkal szemben.

Józan értékrendje volt, ami kiderült ilyesfajta mondásaiból: „Nem az egészségeseknek kell az orvos, hanem a betegeknek” (Mk 2,17), vagy: „Senki sem varr régi ruhára új szövetből foltot, mint ahogy senki sem tölti az új bort régi tömlőkbe” (Mk 2,21-22).

Ennek megfelelően az ember *biológiai igényei fontosabbak voltak* számára a vallási előírásoknál: az éhség csillapítását vagy a betegség gyógyítását előbbre valónak tekintette a szombati nyugalom megtartásánál (Mk 2,23-27; 3,1-5), az öreg szülőkről gondoskodást a korbán törvényénél (Mk 7,11-13).

Nemegyszer *elfogyott a türelme:* Az örökösen gyógyításért kuncsorgóknak azt mondta: „Meddig kell még veletek maradnom? Meddig tűrjelek titeket” (Mt 17,17), a „kenyérszaporításokból”, vagyis a kenyérnek a rászorulók közötti szétosztásából tanulni nem tudó tanítványoknak pedig: „Mit tanakodtok...? Még mindig nem értitek és nem fogtátok föl? Még mindig érzéketlen a szívetek?... Nem emlékeztek?... Hát még mindig nem értitek” (Mk 8,17-21)?

De *haragudni, sőt „dühöngeni” is tudott:* ha térdre borultak előtte (Mk 1,41 *D* kódex, továbbá a „haragudni” szó használata nélkül, de értelme szerint Mk 10,17-18), ha a szívek keménységét tapasztalta (Mk 3,5), vagy azt látta, hogy az Atya házát vallási üzletközponttá teszik: ekkor képes volt kötélkorbácsot fonni, és azzal az állatok felé sújtani (Jn 2,15). – *Gyötrődött* a rá váró szenvedések miatt: „Alá kell merülnöm, és mennyire gyötrődöm, míg bekövetkezik” (Lk 12,50).

Elfogta a halálfélelem, és „vérizzadásig" meggyötörte (Mt 26,36-46; Lk 22,44). – És sorolhatnánk tovább...

A paranormális Jézus. – Léteznek paranormális jelenségek. Például működnek parapszichológiai erők: lehetséges tárgyak mozgatása vagy fiziológiai életfolyamatok befolyásolása puszta akarattal. Ezek nem természet*fölötti* képességek vagy jelenségek, csupán ritkák és rendkívüliek, mint az, hogy Kaszparov közel 3000 sakkparti minden lépését tudja fejből, vagy az, hogy Saint-Saëns tízévesen fejből játszotta Beethoven összes zongoraszonátáit. Jézusban is voltak ilyen „paranormális", vagyis rendkívüli, de a „természetes" határain belül maradó képességek. *Nem abban az értelemben*, *hogy* a vizet borrá változtatta volna (Jn 2,1-11), a kenyeret megszaporította volna (Mk 6,34-44), a vízen járt volna (Mk 6,44-50), a vihart lecsendesítette volna (Mk 4,39), vagy a kenyeret és a bort átváltoztatta volna saját testévé és vérévé (Mk 12,22-24), *hanem a következőkben:*

Paranormális módon gyógyított testi betegségeket, pl. lázat (Mt 8,14-15), vakságot (Mk 10,46-52), leprát (Mt 8,1-4), és akár haldokló meggyógyítására is képes volt (Mk 5,21-24.35-43); ugyanígy képes volt pszichikai betegségek („megszállottság") gyógyítására is (Mk 1,23-26; 5,1-20); képes volt a „távgyógyításra" (Mt 8,5-13: a kafarnaumi százados szolgája, Mt 15,21-28: a föníciai asszony lánya), sőt az „akaratlan" gyógyításra is (Mk 5,25-34: a vérfolyásos asszony).

Paranormálisan érzékelt természeti folyamatokat (talán), pl. azt, hol kell kivetni a hálót bőséges halfogáshoz (Lk 5,1-11; Jn 21,6).

„Belelátott" az emberek gondolataiba, avagy „átlátott" a gondolataikon (noha ennek a jelenségnek lehet normális magyarázata is): Mt 9,4; 12,25; Jn 2,23-25 („Tudta, mi lakik az emberben"); Jn 4,18 („Öt férjed volt, s aki most van, az nem a férjed").

*„Hatalma volt": „*hatalommal", az embereket lenyűgözve tanított (Mt 7,29), „hatalommal", azaz hatékonyan szólított föl a követésére (Mk 1,17-18: az első tanítványok; Mt 9,9: Lévi), „hatalommal", „ellenállhatatlanul" vitázott (Mt 21,27: „...akkor én sem mondom meg"; Mt 22,46: nem tudtak válaszolni, és

nem merték többé kérdezni), „hatalma volt" ellenségein, vagyis (átmenetileg!) „megbabonázta, megbénította" őket: Názáretben „áthaladt köztük, és elment" (Lk 4,30), később: „Senki sem tudott kezet emelni rá.... Azt mondták: Ember így még nem beszélt" (Jn 7,44-46). – (Nem könnyű kérdés persze, hogy ezekben a beszámolókban mennyi az eredeti, hiteles jelenség, és mennyi az evangélisták véleménye...)

A szupranormális Jézus. – Szándékosan nem úgy fogalmazok, hogy „szup*er*normális", mintha Jézus ember*feletti*, tehát isteni tulajdonságokkal bírt vagy éppenséggel Isten lett volna; a „szup*ra*normális" jelző azt akarja jelenteni, hogy Jézus „be volt kötve/csatolva" Istenhez, valami egészen alapvető, őt „teljesen" átjáró és meghatározó „fölfelé (Isten felé) irányultság" jellemezte: „mindent" „Isten szemével" nézett és érzékelt, Isten szándékai szerint akart tenni, „Isten erejével" (abból merítve) csinált; „vezeték", „csatorna" volt, amelyen keresztül Isten világossága, jósága és ereje áradt a világba.

Példaként a teljes evangéliumot föl lehetne vonultatni, ezért csak *néhány konkrét eset* következzék ötletszerűen: A „nyolc boldogság" legtöbb mondata (Mt 5,3-10); az ellenségszeretet tanítása (Mt 5,38-48: „így lesztek olyanok, mint Isten"); „Megélhetési gondjaitok vannak? Nézzétek az ég madarait, a mezők virágait" (Mt 6,25-33); „Viharba keveredtetek, süllyedés fenyeget? Mit féltek? Miért nem bíztok?" (Mk 4,40); „Féltek az üldöztetéstől? Hogy megölnek? Nézzétek a verebeket...!" (Mt 10,29); „Féltitek vagyontárgyaitokat? Mit ér az embernek, ha az egész világot megnyeri is...?" (Mk 8,36-37); „Szívesen elválnátok házastársatoktól? Kezdetben nem így volt [= Istennek más az elképzelése]" (Mk 10,1-9); „Teljesen leköt a háztartás, a vendéglátás? Márta, Márta, sok minden izgat téged, pedig csak egy a szükséges" (Lk 10,38-42); „Magános és állami terrorcselekményekről hallotok? Ha meg nem tértek, ugyanolyan rosszul jártok" (Lk 13,1-5); „Nagystílű sikkasztásról terjed a hír? És ti jóra használjátok a pénzeteket?" (Lk 16,1-9); „Molyrágta kabátot láttok? Kirabolták az ismerősötöket? Gyűjtsetek »mennyei kincseket« [= jó tetteket]: azokat nem rágja meg a moly, nem lopják el" (Mt 6,19-20); „Azt látjátok, hogy valaki fennhéjázva

adakozik vagy imádkozik? Ti tegyétek titokban, még a jobb kezetek se tudja, mit csinál a bal!" (Mt 6,1-18); „Önzetlenül jót tettetek a nyomorultakkal? Istennek tettétek!" (Mt 25,31-40). – Méltán adja aztán Jézus szájába ezeket a szavakat a János-evangélium: „Atyám szüntelenül munkálkodik, ezért én is" (5,17), illetve: „Az az én eledelem, hogy annak akaratát tegyem, aki küldött engem" (4,34).

A valóságban természetesen ***nem választható szét a három személyiségvonás;*** néha nehéz is meghatározni, hogy egy-egy tulajdonsága melyik kategóriába tartozik; sokszor egyszerre kettőbe (normális + paranormális, paranormális + szupra-normális, normális + szupranormális), vagy mind a háromba.

Az utóbbi esetre szeretnék még egy példát fölhozni, nevezetesen a „kenyérszaporítás" történetét (Mk 6,34-44). A *normális* sík: Jézus meghagyja tanítványainak, hogy osszák szét, amijük van; erre feltehetően az emberek is megosztják egymással, amijük van; normális úton jut mindenkinek valami. A *paranormális* sík: Jézus „hatalma", a belőle áradó erő „kényszeríti", azaz veszi rá a tanítványokat arra, hogy szétosszák az utolsót is, és ugyanez az „erő" (s persze a tanítványok jó példája) ösztönzi az embereket arra, hogy ők is megosszák utolsó tartalékaikat. A *szupranormális* sík: Az éhesekkel vállalt szolidaritás (egyáltalán az éhezés észrevétele), a segíteni akarás szándéka, a segítés ténye és módja (= az osztozás + az osztozás láncreakciójának kiváltása) mind-mind „fölülről" jön, és e „fölülről" erejében megy végbe.

Jézus teljes ember volt.

(1998)

Jézus, a fölcserélhetetlen

Már kortársai sem vették észre Jézus egyedülálló voltát, s az azóta eltelt húsz évszázad nem hozott javulást e téren. Érdemes néhányat szemügyre vennünk mai fölcserélései közül, s aztán levonnunk bizonyos tanulságokat.

Jézus fölcserélése a történelmi háttérrel. Jézust azonosítják korának minden lehetséges és lehetetlen jelenségével: „Amit tudunk róla, az csak a történelmi erők játékának eredménye." Így aztán magából Jézusból nem marad semmi: „nem is élt", „az egész Újszövetség csak Krisztus-költészet", hallani. Például: „Jézus csak a logosz-filozófia szimbolikus megjelenítése a zsidóságban", szimbolikus tanköltemény.

Jézus hazavitele a zsidóságba. Eszerint Jézus csupán egy szakadár zsidó, akit a keresztények kisajátítottak maguknak, ezért „haza kell őt vinni" a zsidóságba, hiszen csak azt tanította, amit akkoriban minden művelt zsidó vagy rabbi tudott, azaz Jézus is csak egy sajátos stílusú rabbi volt, az egyik iskola feje. Ez a felfogás feloldja Jézust a judaizmusban.

Jézus azonosítása a „modern"-nel. A mindenkori modernnel, azzal, amit az adott pillanatban épp modernnek tartanak: az uralkodó szellemiséggel, ideológiával vagy éppen gyakorlattal, például az éppen divatos egyházi gyakorlattal. A középkori világvége-hangulatban Jézus a végítélet bírája, a 20. század elején a Jézus Szíve kultusz tárgyával azonos, a 20. század végén a karizmatikus (irracionális, mindenható, csodatevő, gyógyító) Jézus „a" Jézus.

Jézus feloldása a „gyülekezeti teológiában". Ennek eredménye az első és második keresztény generáció Jézusról alkotott képe: miközben csak „tovább akarták adni" a Jó Hírt, aka-

ratlanul is „beleírták" a maguk felfogását, és sok mai teológus szerint ettől nem is lehet elkülöníteni az eredeti Jézust.

Jézus azonosítása valamilyen rész-szemponttal. Minden kor ortodoxiája arra teszi a hangsúlyt, *kicsoda* Jézus: Isten Fia, Krisztus, Főpap stb., és ezáltal valamilyen hittételt csinál belőle. Minden kor racionalizmusa csak arra figyel, mit *mond* Jézus, és ezáltal valamilyen új értelmi igazságot csinál belőle. A vallásos szocialisták csak aziránt érdeklődnek, mit *tett* Jézus. Sok teológus és laikus pedig csak azt keresi, mit *használ* Jézus... – Minden rész-szempontnak a figyelembevétele jogos, viszont egyoldalúan csak valamelyikre koncentrálni Jézus meghamisításához vezet.

Mindezekben a jelenségekben ***egyrészt sok helyes és téves megállapítás keveredik:*** Jézus nem függetleníthető kora történelmétől, de nem egyszerűen annak a terméke; Jézusban erősen élnek a zsidó gyökerek, de messze túlnő azokon; Jézus mindig „modern" lesz, de sosem szűkíthető a modernségre; Jézust átalakította a gyülekezeti teológia, de nem semmisítette meg; Jézusban fontos a lénye, amit mond, amit tesz és a „hasznossága", de őbenne ezek együtt fontosak, sőt: személyisége több, mint ezek együttese, és kimeríthetetlen, mint minden (nagy) személyiségé; ***másrészt közös vonás,*** hogy az emberek valamennyi megközelítésben többé-kevésbé saját elképzeléseiket vetítik ki, vetítik rá Jézusra, folytonosan összekeverik vele önmagukat; Jézus a világtörténelem legnagyobb „projekciós felülete"...

De hát kicsoda is akkor Jézus? ***Nem szorítható semmilyen definícióba.*** Csak szubjektív vallomásokat lehet tenni. A fentiek alapján azonban *három általános kijelentést meg lehet kockáztatni:* 1. Jézus senki mással föl nem cserélhető, eredeti személyiség. 2. Túlzó egyoldalúságoktól mentes, teljes-ép ember (integrált személyiség). 3. Az ember voltot rendkívüli és talán egyedülálló módon megvalósító (de ettől még nem abszolút) személyiség.

Milyen tanulságok vonhatók le mindebből?

Tekintettel Jézus eredetiségére és nagyságára, ehhez mért *szerénységgel kell közelednünk* hozzá. Aligha helyes abból ki-

indulnunk, hogy mi jobban tudjuk nála, hogyan is állnak a dolgok. Aki Bachnak akar zenei, Michelangelónak szobrászati, vagy Kaszparovnak sakkozási tanácsot adni, jól gondolja meg!

Különösen *óvakodjunk attól, hogy (a szükségszerűnél jobban) rávetítsük* saját teológiai, történelmi, erkölcsi, politikai, gazdasági stb. elképzeléseinket! Ne képzeljük, hogy Jézus fantáziájából, tehetségéből, képességeiből, erejéből, nagylelkűségéből, érzelemgazdagságából is csak annyira futotta, mint a miénkéből!

Legyünk tudatában annak, hogy Jézus személyiségét, mondanivalóját, viselkedését, jelentőségét *megközelíteni csak nagyon sok és nagyon fáradságos munkával lehet!* A „leghétköznapibb" ember is „észak-fok, titok, idegenség" s „az út lélektől lélekig" mérhetetlen – hát még egy Jézus nagyságrendű valaki esetében.

Ne is riadjunk vissza ettől a sok és fáradságos munkától! Ha annyi mindenre van időnk és erőnk, az emberré válás (meg)tanulására miért nincs? Mert hiszen Jézustól épp ezt tanulhatnánk el. Hetenkénti vagy kéthetenkénti egy-két óra ráfordítással senki nem válhat semminek nemhogy „művészévé", de még „tisztességes iparosává" sem.

Az eltelt hosszú időben és manapság is számos összecserélésének lehettünk és lehetünk tanúi. Valóban megérteni és megközelíteni Jézust *nem lehet elméleti úton*. Nagyon fontosak a róla, tanításáról, tetteiről, szándékairól szóló „tárgyi" ismeretek, de csak annyit érnek, mint amikor valaki tudja, hogyan kell főzni, vagy mi az, ami ehető – de nem főz, vagy nem eszik... És amint jól főzni is csak gyakorlatból lehet, Jézust is csak az fogja helyesen megismerni, aki az életében, cselekedeteiben követi őt. Csak ebben az esetben tárulnak fel előtte a jézusi mélységek és magasságok. A Jézust elvben elfogadók számára a legnagyobb figyelmeztetés (Lk 6,46): „Minek mondjátok nekem, hogy Uram, Uram!, ha nem teszitek meg, amit mondok?"

(1998)

Jézus, a mértékadó

Jézus „színeváltozásának" története (Mk 9,1–8) látszólag éppoly távoli és elvont, minket nem érintő esemény, mint pusztai megkísértése. De ha valaki egyrészt megérti a jelentését, másrészt ugyanazok a problémák foglalkoztatják, mint Jézust és tanítványait, akkor egy csapásra húsba vágóan aktuálissá válik. *Voltaképpen két eseményt tartalmaz ez a történet.* Az egyikre az első mondat utal: „Bizony mondom nektek, egyesek az itt állók közül biztosan nem ízlelik meg a halált, míg meg nem látják, hogy Isten országa eljött erőben." A másik a „színeváltozás" eseménye. *A kulcs a két esemény összetartozásában rejlik:* mindhárom szinoptikus evangélium hangsúlyozza, hogy idézett kijelentése után „hat (illetve nyolc) nappal Jézus kiválasztotta Pétert, Jakabot és Jánost, és fölment velük egy hegyre imádkozni", azaz a „színeváltozás" eseményét mindhárman a megelőző kijelentés/ígéret beteljesedéseként értelmezik.

Miről is van hát szó? *Mindenekelőtt egy halált kockáztató vállalkozásról.* Jézus nyomatékosan felhívta tanítványai figyelmét: az a szándéka, hogy az ország vallási központjának számító Jeruzsálemben is meghirdeti Isten országát, könnyen az erőszakos halált eredményezheti (sőt valószínűleg eredményezi is) a maga (s talán tanítványai) számára (is): „Most fölmegyünk Jeruzsálembe... Az Emberfiát elvetik, megostorozzák, megölik..." (Mk 8,31; 9,31-32; 10,32-33). Hiteles lehet, hogy Márk e bejelentés után helyezi el Jézus figyelmeztetését: „Ha valaki utánam akar jönni [most, a veszélyes Jeruzsálembe], tagadja meg magát, vegye föl keresztjét [= legyen kész a kivégzésére], és úgy kövessen" (8,34).

Minden valóban Jézus-követő életnek ez a távlata: az üldöztetés, az erőszakos halál, bár ennek formái koronkint erősen

változhatnak, nem is mindig feltétlenül fizikai formában jelentkeznek, sok változat lehetséges (a németek ismerik a Rufmord, „rágalmazási gyilkosság" kifejezést: rossz hírbe hozással, rágalmazással is lehetetlenné lehet tenni, tönkre lehet tenni valakit...). Szegény Jézus, csak azt nem sejtette, hogy eljön az idő, amikor saját egyházában a főpapok és a papok üldözik majd az ő igazi követőit – bár azt például megmondta, hogy „saját házanépe lesz az ember ellensége" (Mt 10,36), és „halálra adja majd testvér a testvérét, s apa a fiát" (Mt 10,21), de nyilvánvalóan nem keresztény testvérekre és apákra gondolt.

Mindenesetre egy ilyen kilátásokkal kecsegtető helyzetben, a Jézus-követő életformában magától értetődően vetődik föl a kérdés, ahogyan a tanítványokban is fölvetődhetett Jézus bejelentése nyomán: *Van-e értelme az egész vállalkozásnak*, ha netán mind belepusztulunk anélkül, hogy sikert érnénk el, anélkül hogy megvalósulna kitűzött célunk, megélnénk Isten országának eljövetelét? Menjünk föl Jeruzsálembe csak azért, hogy megöljenek minket?

Jézus, úgy látszik, tisztában volt ezzel a lélektani dilemmával: Lehet-e úgy kockáztatni az akasztófát (vagy akár az enyhébb üldöztetéseket is), hogy legfeljebb egy távoli, ködös, bizonytalan remény mozgatja az embert, a közvetlen jövő és tapasztalat viszont csak kudarcokat ígér? *Képes-e az ember nagy célokért küzdeni, ha azokról semmilyen biztos tapasztalata nincsen?*

Különösen, ha az embert közben még *a félelem is szorongatja „Mózestól és Illéstől":* „Nem is tudta, mit mondjon, annyira féltek" (6. v.). Ugyan mitől-kitől féltek volna, ha nem Mózestől és Illéstől, azaz saját vallásuknak Mózes és Illés által jelképezett hagyományától, és annak kortársi képviselőitől (akik Jeruzsálemben majd megölhetik őket)? Mert nem könnyű a régi vallási beidegződésektől megszabadulni, és még nehezebb a régi vallás képviselőinek szorításában élni (szűk családban, rokonságban, egyházközségben), kitéve erőszakosságuknak, támadásaiknak (mert nekik aztán nemigen vannak gátlásaik).

Érthető, hogy ilyen helyzetben az ember *legszívesebben „három sátrat csinálna:* Jézusnak egyet, Mózesnek egyet és Illésnek egyet", azaz valahogy harmonizálná, *közös nevezőre*

hozná a hagyományos vallás igényeit meg a Jézus által megmutatott út követelményeit. Miért is kellene kiélezni a dolgokat? Miért ne lehetne szép összhangba hozni őket? Miért ne lehetne megtalálni az elvi (teológiai) és gyakorlati kompromisszumot?

Mindezekre** a kérdésekre, félelmekre, dilemmákra, aggodalmakra **adta meg a választ a „színeváltozás" eseménye.

Bár aki „látni" akart, az már korábban is tapasztalhatta, hogy „Isten országa" nem csupán ködös távoli cél, hanem – részlegesen, töredékesen ugyan, de – valóság is lett Jézus révén. A második „kenyérszaporítás" után az egyetlen kenyér elosztásán vitatkozó tanítványoktól azt kérdezi Jézus: „Még mindig nem értitek és nem fogtátok föl?... Szemetekkel nem láttok és fületekkel nem hallotok" (Mk 8,17-21)? Mit? Többek között azt, hogy a Jézus által hirdetett és gyakorolt osztozásban itt van az Isten országa. Ahogyan a néptől is számon kérte: „Ha felhő támad nyugatról, tudjátok, hogy eső lesz. Ha déli szél fúj, tudjátok, hogy hőség lesz. Hogyhogy a mostani időt nem ismeritek föl" (Lk 12,54-56)? Máskor meg kereken kijelentette: „Boldogok a szemek, amelyek látják, amit ti láttok..." (Lk 10,23-24)!

De *Péter, Jakab és János* („egyesek az itt állók közül") a „színeváltozás" hegyén *„karizmatikus" módon is* megtapasztalhatta (valóban „mielőtt megízlelték volna a halált"), hogy az „imádkozó", vagyis Istennel közvetlen kapcsolatba lépett, és az intenzív istenkapcsolat folytán „sugárzó" („színében elváltozott") Jézus*ban* valóban el*jött* az Isten országa, uralma; (szó szerint és átvitt értelemben egyaránt) „láthatták", azaz átélhették, hogy Jézust teljesen áthatja Isten (mi mást jelent az Isten „uralma", ha nem ezt?), hogy Jézus valóban az – akivé Isten országában mindenkinek válnia kell, vö. Mt 5,45 – „Isten fia", vagyis Istennek egészen odaadott, Istenhez hasonlóvá vált, és Isten által kedvelt, szeretett ember, ahogyan a „felhőből", azaz Istentől jövő Hang mondja (nyilván nem fizikailag hallható, ékes arám nyelven, hanem benn, a lelkiismeretükben, biblikusan: a szívükben megszólalva).

Ez a tapasztalat (legalábbis elvben) eldöntött minden dilemmát:

– Isten országa *nem csupán ködös jövőremény*, hanem már itt, még a földi életben lehetséges valóság, ha csak csíraszerűen is (vö. Lk 17,21: „Isten országa rajtatok fordul").

– Ha Jézus az Isten szeretett fia, képviselője (vö. Mk 12,6), akkor „őrá kell hallgatni", pontosabban: *kizárólag őrá kell hallgatni*, „Mózesre és Illésre", a régi vallási beidegződésekre és hagyományokra, valamint azok jelenkori képviselőire nem (vö. „Megmondatott a régieknek... Én viszont azt mondom nektek..." – Mt 5,21.27 stb.)!

– Következésképpen *nincs helye semmilyen elvi (teológiai) és gyakorlati „kompromisszumnak"* (megalkuvásnak), hanem a Jézus által mutatott úton kell haladni (vö. Mk 2,21: nem segít, sőt csak nagyobb bajt okoz, ha a régi ruhára új szövetből varrunk foltot).

– Az Isten országáról szerzett (karizmatikus vagy nemkarizmatikus) bizonyosság erejében *el lehet indulni „Jeruzsálembe",* azaz járni lehet az üldöztetések útját is, kockáztatni lehet az erőszakos halált is.

Mindez talán nem megy rögtön. Péter, Jakab és János a bizonyosság megtapasztalása után is szétfutott: megtagadták Jézust a „tetthelyen", akárcsak a többiek; de aztán újrakezdték, feltehetően többször is, és a hívők emlékezete szerint *végig*futották a pályát.

(1998)

„Isten fia”

Sok spekuláció és egyúttal sok félreértés forrása a Jézusra alkalmazott „Isten fia” megnevezés. Érdemes hát egy kicsit utánajárni, mi mindent tartalmaz ez a gazdag vallástörténeti fogalom.

A zsidó és a protestáns kánon szerinti ***Ószövetség szóhasználatában*** jelenthet *égi vagy angyali lényeket* (Ter 6,2: „Isten fiai látták, hogy az emberek lányai hozzájuk valók”; Zsolt 29,1; 89,7: „Ki olyan a felhők közt, mint az Úr, az istenek fiai közül ki hasonlít hozzá?”), *izraeli személyeket vagy Izrael népét magát* (Kiv 4,22: „Így szól az Úr: Izrael az én elsőszülött fiam”; Oz 11,1: „Gyermek volt még Izrael, amikor megszerettem”; Jer 31,20), végül *Izrael királyait* (2Sám 7,14: „Atyja leszek, ő pedig fiam lesz”; Zsolt 2,7: „Fiam vagy, ma nemzettelek”).

Az intertestamentális judaizmusban két fő jelentése van a kifejezésnek. Az egyik: *igaz ember*. A következő példák szemléltetik ezt: „Légy apja az apátlan árvának, és férje az özvegyeknek: akkor Isten a fiának hív téged, és megkönyörül rajtad” (Sir 4,10); „Győződjünk meg szavainak igazságáról, nézzük meg, mi történik vele végezetül, mert ha az igaz ember Isten fia, akkor Isten kiterjeszti föléje a kezét, és megmenti őt az ellenség karmai közül” (Bölcs 2,17-18); „...mindenki tudni fogja, hogy ezek az én fiaim, hogy én vagyok atyjuk az egyenességben és igazságosságban, és hogy szeretem őket” (Jub 1,24-25); „...akik azt teszik, ami helyes és ami jó, azok az Isten fiai” (Alex. Philón, De spec. legibus I,318); „Amikor az izraeliek végrehajtják a Szent akaratát, fiainak mondják őket; de amikor nem ezt teszik, nem mondják őket fiainak” (Eleázár ben Pedath, Kr. u. 3. szd.). – A másik: *messiás*. A már idézett 2Sám 7,14 és Zsolt 2,7 eredetileg az éppen trónon ülő uralkodóra utalt, de később

az eljövendő dávidi uralkodóra, a messiásra vonatkoztatták őket, magát az „Isten fia" címet azonban mellőzték, mivel nem volt egyértelmű.

A hellenisztikus világban Egyiptom uralkodóinak egyik címe: „Héliosz [a Napisten] fia" (és már az ősi Egyiptomban is úgy gondolták, hogy a trónörököst a Napisten nemzi a királynéval), de Róma császárait is nevezik így (Augustus óta): „Isten fia, Zeusz fia".

Az Újszövetségben több réteget kell megkülönböztetnünk. *A szinoptikus evangéliumokban* mindössze két olyan hely van, amely felveti annak lehetőségét, hogy Jézus *kifejezetten* azonosította magát Isten fiaként: „Azt a napot senki sem tudja..., a Fiú sem, csak az Atya" (Mk 13,32); „...senki sem ismeri a Fiút, csak az Atya, és az Atyát sem..., csak a Fiú..." (Mt 11,27). Napjaink exegézise azonban több mint kétségesnek tartja e mondások jézusi eredetét, és a korai egyháznak tulajdonítja őket. Az „Isten fia" kifejezés azonban még címként is előfordul a szinoptikusoknál: egyrészt *messiási címként,* pl. Péter vallomásában: „Te vagy a Krisztus, az élő Isten fia" (Mt 16,16), vagy a főpap kérdésében: „Te vagy-e a Krisztus, az Áldott [Isten] fia?" (Mt 26,63); az effajta szóhasználat az isteni kijelölést és fiúvá fogadást jelzi, de Jézus visszautasította ezt a szóhasználatot (Mt 16,20: „megtiltotta, hogy ezt mondják róla"; Mt 26,64: „Te mondád" = „Ez a *te* véleményed"); másrészt *a csodatevőknek kijáró címként:* „A gonosz szellemek kimentek, és így kiáltoztak: Te vagy az Isten fia" (Lk 4,41); „Ha Isten fia vagy, mondd, hogy ezek a kövek változzanak kenyérré" (Lk 4,3). Ez utóbbi csak másodlagos, kisebb jelentőségű szóhasználat, bár időrendben korábbi.

Ez a szinoptikus szemléletmód aztán „továbbfejlődött" *Jánosnál és Pálnál,* valamint *Máté és Lukács* saját anyagában. Most már arról hallunk, hogy a Messiást Isten fiává fogadta és trónszékre ültette az égben, miután földi küldetését befejezte (Róm 1), vagy azt tapasztaljuk, hogy a Messiás öröktől fogva létezésének eszméjét összekapcsolták az örök fiúság eszméjével (Logosz-tan, Jn 1), és arról értesülünk, hogy Jézus Isten közvetlen beavatkozása révén fogant meg egy szűz méhében (Lk 1). De számos exegéta véleménye szerint még Pál, sőt a Zsidókhoz

írt levél sem azonosítja Jézust Istennel (János is nagyon tartózkodó), *megelégszenek azzal, hogy „Isten képmásának" és „Isten dicsősége kisugárzásának" nevezzék* (2Kor 4,4; Kol 1,15; Zsid 1,3). Ezen nincs mit csodálkozni, hiszen az 1. századi palesztinai zsidók számára abszurd feltételezés lett volna valamely kortársuk azonosítása Istennel. Majd csak a 2. és 3. század hellenista köreiben jutnak el ahhoz (pl. Antiókhiai Ignác), amit aztán a Níceai zsinat (325) rögzít: „Isten az Istentől... az Atyával egylényegű", de ez már a hellén filozófia és hitvilág hatása, semmi köze a názáreti Jézushoz. (Mellesleg a 268-as Antiókhiai zsinat még *elítélte* a homoúsziosz [= egylényegű] kifejezés használatát...)

Érdemes még külön szemügyre vennünk ***Jézus szóhasználatát***. Már a „semleges" jelentésű *„fia"* kifejezés is segít az eligazodásban. Ilyen szókapcsolatokkal találkozunk: az ország (Izrael) fiai, a lakodalmas ház/terem fiai, a földi királyok fiai, a gyehenna fia, a békesség fia, a világosság fiai (Mt 8,12; 9,15; 17,25; 23, 15; Lk 10,6; 16,8). Ez tökéletesen megfelel az ószövetségi-zsidó (hétköznapi) szóhasználatnak, amelyben a „fia" azt jelenti: valakihez-valamihez szorosan hozzátartozó (pl. a nyílvesszők a „tegez fiai"), illetve valakihez/valamihez hasonló, olyan, mint ő/az (vö. Mk 3,17: Jakab és János a „mennydörgés fiai"). Az *„Isten fia"* jézusi használata aztán teljes összhangban van az iméntivel, és annyit jelent: *Istenhez tartozó, Istenhez hasonló, olyan (viselkedésű), mint Isten* (vagyis nem hordoz semmiféle ontológiai többletet): „Boldogok a békességszerzők: ők Isten fiai"; „Szeressétek ellenségeiteket, tegyetek jót haragosaitokkal... Így lesztek fiai mennyei Atyátoknak, aki fölkelti napját jókra és gonoszokra, esőt ad igazaknak és bűnösöknek" (Mt 5,9.44-45; vö. Lk 6,35). Ez is tökéletesen megfelel a judaizmus szóhasználatának, amelyben „Isten fia" = „igaz ember" (ld. föntebb Sir, Bölcs, Jub stb.).

(Zárójelben megjegyezhetjük, hogy ezt a kifejezést hasznos *megkülönböztetnünk* az „Isten gyermeke" kifejezéstől: minden ember *„Isten gyermeke",* azaz Isten teremtménye és Isten nem kivételező szeretetének tárgya [„jut neki napfény és eső"], ezért mindenki így szólíthatja Istent: Abba; de nem mindenki, hanem

csak az Istenhez hasonlóan viselkedő, „igaz” emberek *„Isten fiai”* [ld. fönt, Eleázár ben Pedath], és Isten csak róluk mondhatja, hogy „kedvét leli bennük” [vö. Mk 1,11c].)

Összegezve: Jézus felfogásában az „Isten fia” kifejezés *semmi rendkívülit nem jelent* a szó misztikus, természetfeletti vagy dogmatikai értelmében; bárki „Isten fiává” lehet, „mindössze” az kell hozzá, hogy „igaz ember” legyen, hogy úgy viselkedjék, ahogy Isten (kiváltképpen az ellenségszeretet gyakorlásával). – Jézust messzemenően *jogosan minősíthetjük és nevezhetjük* „Isten fiának” (de semmi tőle származó vagy vele összhangban lévő alapunk nincs arra, hogy azonosítsuk őt Istennel). – Jézus, úgy tűnik, *óvakodott* attól, hogy „Isten fiának” nevezze saját magát, viszont, amint tudjuk, nyomatékosan „emberfiának” mondta magát: egyszerű, kiszolgáltatott embernek, aki rászorul Isten jóságára és erejére.

Persze kétségtelen: egyszerűbb és kényelmesebb Jézusból mint „Isten fiából” „Isten Fiát”, vagyis Istent csinálni, s aztán „imádni őt az Oltáriszentségben” és „magunkhoz venni a szentáldozásban”, mint követni Jézust az „Isten fiává” válásban...

(1997)

Az „emberfia”

A kifejezés körüli tudományos vita nincs lezárva, irodalma beláthatatlan (már egy 25 évvel ezelőtti könyv is 615 mű címét sorolja föl). Nézzük a megértéséhez szükséges legfontosabb szempontokat!

Mindig Jézus helyzetéből kell kiindulnunk. Ő nem írta le, hanem elmondta üzenetét, mégpedig úgy, hogy hallgatói megértették. Ezt fel kell tételeznünk, hiszen meggyőzni akarta őket, nem pedig rejtvényekkel szórakoztatni. Többnyire egyszerű emberekhez szólt. Ezekből az következik, hogy ha az „emberfia” kifejezésnek két jelentése volt: egy általános, minden zsidó számára ismerős, és egy teológiai, szűk körben használatos, akkor Jézus az egyszerű értelemben használta, amelyet a halászok, parasztok és háziasszonyok is megértettek.

A hétköznapi arám nyelvben az „ember fia” kifejezés semmi mást nem jelent, mint „ember”; *a vallási nyelvben*, amelyet egyszerű emberek is ismerhettek a zsinagógából, mellékzöngéje is volt: szegény, a maga erejéből tehetetlen, önmaga megsegítésére képtelen ember, aki egészen rá van utalva Istenre (vö. 8. zsoltár: Jahve körülveszi őt gondoskodásával és fölemeli. Isten mintegy hatvanszor szólítja Ezekiel prófétát „emberfiának”: erőtlen, de Általa óvott és feladattal megbízott embernek).

Jézus mindig önmaga megjelölésére használta az „emberfia” kifejezést, azaz *annak körülírásaként, hogy „én”* (nem egyszer azonban úgy, hogy az egyúttal azt is jelentette: „én, de bárki más ember is”). Fennmaradt arám nyelvű írások bizonyítják, hogy *Galileában szokásos volt ez a beszédmód (az „az az ember” kifejezéssel együtt),* mégpedig sosem címként, hanem mindig az „én” körülírásaként, többnyire olyan összefüggésekben, ahol a téma a megaláztatás vagy a halál („Jákob megkér-

dezte Ézsaut: Pénzt akarsz vagy sírhelyet? Ézsau így felelt: Akar-e az az ember [= én] sírhelyet? Add nekem a pénzt, s a sírhelyet tartsd meg magadnak!"), de használatát a tartózkodás vagy a szerénység is motiválhatta.

Az „emberfia" Jézus által is használt ***jelentése tehát:*** *„az ember általában, és így én is", „egy egyszerű ember, mint én (is)".* Ez az önmegjelölés feltűnhetett, bevéső dhetett; tipikusan jézusinak érezhették, és így később ösztönzést adhatott arra, hogy *utánozzák* a vele alkotott mondásokat (akárcsak az „Ámen"-formulák esetében).

Jézusnak nagyon is megvolt az oka erre az önmegjelölésre. Csodaváró környezetében sokan *emberfeletti* lénynek tartották őt, még tanítványai is (vö. Mk 8,27-30), ez pedig káros hurrá-hangulatot teremthetett, amely már nem számolt üldöztetéssel és az erőszakos halállal (ld. Mt 16,22). Hangsúlyoznia kellett tehát: „Egyszerű ember vagyok, ennek minden következményével!" Másfelől ugyanerre ösztönözhette, hogy mások meg *emberalatti* lénynek tartották: az ördögök cimborájának (Mt 12,24); velük szemben is hangsúlyozhatta: „Nem! Ember vagyok."

Az eredetinek tekinthető emberfia-mondások mind ugyanabba az irányba mutatnak: *„Egyszerű, az embereknek kiszolgáltatott, hatalom nélküli ember vagyok, akit azonban Isten a tenyerén hord, a maga erejével tölt el."* Például a következő helyek tartoznak ide: Mt 11,16-19: nem aszkéta, mint Keresztelő János, hanem „normális ember"; mint „eszem-iszom embert" *elvetik*; Mk 10,45a: szolgálni jött; Lk 9,56; 19,10: embereket megmenteni jött, nem elpusztítani; Lk 12,8-9: *szégyellik* őt; Mk 8,31: mint „alkalmatlant" *elvetik*; Lk 6,22: miatta tanítványait is *megvetik*; Mt 12,32: neki mint embernek szabad ellentmondani, de Isten Lelkének nem; Lk 11,29-30.32: jel a maga egyszerűségében, mint Jónás, de *elvetik*; Mt 8,20: sem fészke, sem odúja; Lk 9,45a; 22,21-48: *kiszolgáltatják* gonosz emberi kezeknek; Mt 9,13: Illéshez hasonlóan a hatalom önkényének van *kiszolgáltatva;* Mk 14,41-42: eljött *kiszolgáltatásának* órája (Mk 14,62a: mégis „az ERŐ jobbján ül"; Mk 9,31: bizonyos abban, hogy halála után Isten hamarosan, „három nap múltán" [nem

pedig „harmadnapra”] új életre kelti). – Ezek a helyek pontosan megfelelnek a föntebb említett *galileai* szóhasználatnak!

Egészen mást jelent azonban ***az „Emberfia” megnevezés az apokaliptikusok nyelvezetében,*** különösen a Hénoch-irodalomban (Kr. e. 1. század). Egyáltalán nem egy tehetetlenül kiszolgáltatott, egyszerű embert, hanem ellenkezőleg: *titokzatos, hatalmas emberfeletti-embert* (Übermensch!), kiválasztva arra, hogy meghatározott napon lejöjjön az égből, trónjára üljön, és *dicsőséges világbíróként* a büntető angyalok segítségével *végrehajtsa Isten bosszúját* a gonoszokon. (Mellesleg: még *ennek* az Emberfiának sincs köze a Dániel 7,13-belihez..., s az egyébként apokaliptikus irányultságú kumráni irodalomtól is távol áll; csak elszigetelt csoportocskák tudtak mit kezdeni vele.)

Utólag *aztán ezt az apokaliptikus szemléletet tükröző Emberfia-mondásokat adtak Jézus szájába* (pl. Mt 16,27: „az Emberfia el fog jönni angyalaival Atyja dicsőségében, és akkor megfizet mindenkinek [értsd: bosszút áll mindenkin] tetteihez mérten”; Mt 19,28: „az Emberfia dicsőséges trónjára ül, és ti együtt ültök vele..., hogy ítélkezzetek...”; Lk 21,25-28 és hasonlók), *illetve egyes valódi Emberfia-mondásokat apokaliptikusan átértelmeztek* (pl. a hiteles Mk 14,62a-hoz hozzátoldották a 14,62b verset: „és eljön az ég felhőin”), eltorzítva és ezzel felismerhetetlenné téve ily módon az eredeti, tiszta képet. Az „Emberfia” ezáltal ***titokzatos messiási cím lett!*** Ez a folyamat pontosan megfelel a kora keresztény hagyomány tendenciájának, ti. hogy Jézust egyre jobban felmagasztalják. (A nem-valódi, apokaliptikus Emberfia-mondások szerzői valószínűleg kora keresztény próféták voltak, akik a földi Jézust már nem ismerték, viszont meghatározta őket a késő zsidó [Hénoch-féle] apokaliptika.)

Megerősíti az eddigi meglátásokat az alábbi két megfigyelés**:** a) *A passió-összefoglalásokban (Mk 8,31; 9,31; 10,33-34 párh és Lk 24,7) nincs utalás arra, hogy Jézus bíróként visszatér majd* – holott ez kézenfekvő lenne, hiszen ott van az emberfia-megnevezés, és ezzel lenne teljes a sor: „megölik – feltámad – visszajön”. Könnyű megfejteni ennek a „hiánynak” az okát: ezeket az összefoglalásokat valódi Jézus-mondásokból állították össze! – b) *A bírói visszatérésről szóló apokaliptikus Emberfia-*

mondásokból viszont hiányzik a visszautalás a passióra – holott ez kézenfekvő lenne a bevett kiegyenlítési gondolkodás (vö. „megfizet") alapján: „akit kivégeztek, az lesz ellenségei bírája". Ennek a „hiánynak" az oka is könnyen kitalálható: a Hénoch-féle elképzelés szerinti Emberfia (az apokaliptikus szerzők modellje!) nem szenved!

(1997)

Mivé tette magát?

„Én vagyok a világ világossága; aki engem követ, nem jár sötétségben. Én vagyok az út, az igazság és az élet. Én vagyok az igazi szőlőtő; aki bennem marad, az bő termést hoz, aki nem marad bennem, azt tűzre vetik, és elég. Én vagyok az élet kenyere; aki eszi az én testemet és issza az én véremet, annak örök élete van. Én vagyok az ajtó; aki rajtam keresztül megy be, üdvösségre talál. Én vagyok a feltámadás és az élet; aki bennem hisz, még ha meghalt is, élni fog. Ki vádolhat közületek bűnről engem?" – Jézus állítólag ilyesmiket mondott önmagáról. Első pillanatra nem is csodálkozhatunk, ha ellenfeleit ez minden mértéken felül elképesztette, és egyfelől arra a kérdésre ragadtatta: „Nagyobb vagy talán Ábrahám atyánknál, aki meghalt? A próféták is meghaltak. Mivé teszed te magadat?", másfelől pedig, hogy amikor megadták önmaguknak a választ, az arra indította őket, hogy köveket ragadjanak a kivégzéséhez, mondván: „Jótettért nem kövezünk meg téged, hanem a káromlásért, mert ember létedre Istenné teszed magadat." Valóban: Mivé tette magát Jézus? *Istenné tette magát?* Jól értették őt ellenfelei? Alapot adott nekik az imént említett feltételezésükre? Vagy másról van szó?

Az említett idézetek közös vonása, hogy kivétel nélkül *mind János evangéliumából valók* (8,12; 14,6; 15,1.5-6; 6,48.54; 10,7-9; 11,25; 8,46; 8,53; 10,33). Ez már önmagában véve is elgondolkodtathat minket hitelességükről, hiszen – hogy mást ne említsünk – Jézus aligha beszélt a János-evangélium elvont hellenisztikus (némi túlzással: filozofikus) nyelvén. Ennyivel persze nem lehet elintézni a kérdést. Vizsgáljuk hát meg ***a szinoptikus evangéliumoknak*** azokat a fontosabb jézusi kijelenté-

seit, amelyek az „ortodox” álláspont szerint ugyanazt fejezik ki, mint a János-evangélium említett mondásai.

„Aki titeket hallgat, engem hallgat. Aki titeket, megvet, engem vet meg, aki pedig engem vet meg, azt veti meg, aki küldött engem” (Lk 10,16). – Ez a kijelentés semmi többről nem tanúskodik, mint Jézus kétségektől mentes küldetéstudatáról (vö. „Úgy tanított, mint akinek hatalma van...”: Mt 7,29), kifejezve egyúttal az ókori közfelfogást, miszerint „egy ember követe olyan, mint ő maga”. (Egyébként az „aki titeket hallgat, engem hallgat”-nak van egy kimondatlan, de értelemszerű előfeltétele: „ha ugyanazt mondjátok, amit én mondtam”. Különben az az abszurd helyzet áll elő, hogy amit – például – a Tanítóhivatal mond, bármi legyen is, az Jézus szava, sőt egyenesen Istené.)

„Aki megtagad engem az emberek előtt, azt én is megtagadom Isten angyalai előtt” (Lk 12,9; e gondolat megfelelője a Mk 8,38-ban nem tekinthető hitelesnek, mert a végső bosszúállás apokaliptikus tanát fogalmazza meg). – Eloszlik Jézus önistenítésének gyanúja, ha helyesen fordítjuk le az eredeti szöveget, amelyben a mondat második fele így hangzik: „megtagadtatik majd Isten angyalai előtt”. A szenvedő szerkezet ún. *passivum divinum*, a mondat értelme tehát: „azt Isten is megtagadja majd az ő angyalai előtt”, ugyanis Isten osztatlanul a követei mögött áll, ezért aki megtagadja Isten követét, az magát Istent tagadja meg (és ezzel önmagát zárja ki az Istennel való közösségből, tehát ez a korabeli *stílus* ellenére *nem* a végső isteni bosszú megfogalmazása). Mellesleg: nyilván nem azokról van szó, akik meggyőződésből utasítják el Jézust, hanem azokról, akik „elvben” elfogadják őt és tanítását, de vészhelyzetben „menteni akarják a bőrüket”.

„Aki befogad egy ilyen gyermeket az én nevemben, engem fogad be. Aki pedig befogad engem, nem[csak] engem fogad be, hanem azt [is], aki engem küldött” (Mk 9,36). – A második mondatot szerkesztői betoldásnak kell tartanunk (ami persze nem alaptalan, tekintettel az előző két idézetre), ugyanis csak az első mondat illik a szövegösszefüggéshez, konkrétan a gyermek átölelésének gesztusához. E gesztus és a hozzáfűzött tanítás egyaránt azt mondja: „Csak akkor tudtok engem befogadni, ha a

szegényeket, a társadalom kicsinyeit is befogadjátok!" Jézus tehát itt nem Istennel, hanem a szegényekkel, a kicsikkel azonosítja magát.

„Amint Jónás próféta jel volt a niniveieknek, úgy lesz jel az emberfia is e nemzedék számára... Itt azonban több van Jónásnál" (Lk 11,29-30.32). – Először is azt kell tisztáznunk, hogy a keresztény közgondolkodást meghatározó „csodabizonyítékot" (Jónás a hal gyomrában – az Emberfia a föld gyomrában) csak Máté toldotta be az eredeti jézusi mondásba (12,40), méghozzá teljesen abszurd módon. Egyrészt a niniveiek nem voltak tanúi annak, hogy Jónás a hal gyomrában volt, tehát ez nem lehetett számukra jel (még csak Jónás sem hivatkozott erre előttük), másrészt ha Máténak igaza lenne, akkor Jézus egy jövőbeli, ez hagyján, de ráadásul nem tapasztalható eseményt (majdani föltámadását, mert a „három nap és három éjjel" erre irányul; hiszen miféle „jel" lenne az, hogy egy keresztre feszítéssel megölt ember három nap és három éjjel sírban nyugszik?) nevezne meg a maga „több voltának" bizonyítékaként. A „Jónásnál több van itt" így „csak" Jézus prófétai öntudatának kifejeződése. Ha a „több" a személyére vonatkozna (olyasféle hátsó gondolattal, hogy „több mint ember"), akkor ez megszüntetné a kijelentés eredeti mondanivalóját, ti. hogy „a próféta *üzenete* elég jelnek, nincs szükség további csodabizonyítékokra" (vö. Lk 11,29; Mt 12,38): A niniveiek ugyanis annak idején pusztán Jónás *szavára* tértek meg, s ezt várja Jézus a saját generációjától is. A „több" tehát nem Jézus személyében (annak állítólagos „ontológiai" többletében), hanem feladatában rejlik: Jónással ellentétben ő nem Isten büntető ítéletét hirdeti, hanem Isten feltétlen jóságát kínálja föl!

„Boldog a szem, amely látja, amit ti láttok. Sok próféta és király szerette volna látni..." (Lk 10,23-24). – Jézus történelmi küldetéstudatának biztonságát mutatja ez a kijelentése: „Milyen szerencsések vagytok ti, hogy épp most éltek! A próféták meghirdették Isten országát a jövőre vonatkoztatva, egyes királyok meg akarták valósítani (persze a „maguk módján"...), de nézzétek: most van itt az óra, Isten országa felkínálásának történelmileg egyedülálló órája!" Egyedülálló – ebből semmiképp sem következik magától értetődően és szükségszerűen, hogy abszolút!

„Ezután már csak egyetlen szeretett fia maradt. Utoljára őt küldte hozzájuk...” (Mk 12,6). – Nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy itt nem elvont dogmatikai tanításról van szó, hanem egy példabeszéd *képeiről* a „szolgák” és a „fiú” esetében egyaránt (szóba sem jöhet tehát semmiféle, a görög mitológia értelmében vett „genetikai” kapcsolat atya és fiú között). Jézus azt mondja: a „szolgákhoz”, a prófétákhoz képest ő a „szeretett fiú”, mondanivalója pedig épp ebből a szembeállításból lesz világos: a szolgák csak *uruk parancsait* teljesítik, a fiú saját *belső ismeretéből* és ösztönzéséből fakadóan képviseli *atyja* érdekeit (ebbe a gondolatkörbe tartozik a Lk 17,7-10 gyakorlatilag kivétel nélkül félreértett példabeszéde). Jézusnak ezt a fiúi öntudatát és ebből fakadó kijelentéseit, mint az ittenit is, csak a „keresztelkedésekor” szerzett istenélménye alapján lehet helyesen értelmezni (ld. *A kulcs Jézus életéhez*). Egyébként pedig jó, ha nem feledkezünk meg arról, hogy mindenkit felszólított arra, váljék „Isten fiává” (Mt 5,45-47; ld. részletesen az *Isten fia* c. részben). (A példabeszéd 7-11. verse egyébként több okból is későbbi betoldásnak tekintendő.)

„Aki hozzám jön, és nem gyűlöli apját és anyját, feleségét és gyermekeit, testvéreit és nővéreit, sőt önmagát is, az nem lehet a tanítványom” (Lk 14,26). – Három „előismeret” segíthet a helyes értelmezésben: 1. Ha Jézus megkívánta, hogy még ellenségeinket is szeressük (Mt 5,38-48), akkor nem kívánhatta meg, hogy gyűlöljük saját szüleinket. – 2. Jézus prófétai nyelvezete nemcsak éles, hanem (szemben a filozofikus elvontsággal) képies is, nevezetesen az „apa és anya” (itt is, meg pl. Mt 10,35-ben is), vagy másutt a „régiek” (Mt 5,21.27.33) nem a konkrét személyeket jelenti, hanem az általuk képviselt vallási hagyományokat. – 3. A „gyűlölni” Jézus képi nyelvén azt jelenti: teljes szívből elvetni. – Az ésszerű magyarázat tehát: Aki nem veti el teljes szívéből a *régi* vallási hagyományokat, s nem fogadja el teljes szívéből a Jézus által hirdetett *új* eszméket, hanem a kettőt békésen össze akarja egyeztetni (*új* foltot akar varrni *régi* ruhára [Lk 5,36], ahogy Péter is szerette volna három sátor építésével „közös nevezőre hozni” Jézust a Mózes és Illés által jelképezett *régiekkel,* ld. *Jézus, a mértékadó*), az természetesen nem lehet Jézus tanítványa, nem lehet Isten ország-

gának követe. – Ebből következik, hogy a feleség és gyermekek, testvérek és nővérek, valamint önmagunk gyűlölete nem tartozik az eredeti jézusi mondáshoz, hanem szerkesztői bővítmény, hiszen ők nem a „régieket" testesítik meg. Megerősíti ezt, hogy a Tamás-evangélium 101. logionjában valóban csak az „apák és anyák gyűlöletéről" van szó, sőt arról, hogy Jézus is gyűlölte saját apját és anyját! Szóba sem jöhet tehát, hogy ebben a mondásában Jézus emberfeletti minőséget tulajdonított volna saját személyének. Egyébként azonban már a Tamás-evangélium 55. logionjában is találkozunk szerkesztői bővítéssel: megjelennek benne a „fivérek és nővérek"...

„Aki nem veszi föl keresztjét, és nem úgy követ engem, nem méltó hozzám" (Mt 10,38). – Két dolgot kell tudatosítanunk. Az egyik, hogy a „méltónak" fordított (s ezzel Jézus személyének különösségét hangsúlyozó) görög *axiosz* szó azt is jelenti: megfelelő, hozzáillő, alkalmas. A másik, hogy mi az a helyzet, amelyben ez a mondás eredetileg elhangozhatott (*„Sitz im Leben"*). Legvalószínűbb, hogy úton Jeruzsálem felé, ahová Jézus azért ment, hogy Izrael szellemi központjában is meghirdesse Isten országát, kerüljön az akár a kereszthalálba is. Magától értetődő, hogy ebben a helyzetben nem tud mit kezdeni olyan tanítványokkal, akik csak a messiási reménységek vagy csodavárás miatt futnak utána, de nem készek maguk is „fölvenni a keresztet", azaz nem készek a vértanúságra, s a vészhelyzetben elhagyják őt és ügyét: az ilyenek valóban nem illenek hozzá, nem felelnek meg neki, nem alkalmasak az általa kitűzött cél szolgálatára. Az ügyről, a küldetésről van itt szó, nem Jézus személyének jelentőségéről.

„Aki meg akarja találni életét, elveszíti azt, de aki érettem elveszíti életét, megtalálja azt" (Mt 10,39). – Az ún. vándorlogionok egyikével van itt dolgunk (amilyen például az is, hogy „az utolsókból lesznek az elsők, s az elsőkből utolsók"), s eredetinek tekinthető változata az emberi létezés egyik alaptörvényét fogalmazza meg: „Aki meg akarja menteni életét, tönkreteszi azt, aki viszont tönkreteszi önmagát, »életre fogja nemzeni«" (Lk 17,33). Még csak szó sincs benne Jézusról. De az „érettem" (Mt 10,39; 16,25; Lk 9,24), illetve az „evangéliu-

mért" [elveszíti/tönkreteszi] (Mk 8,35) betoldásával Jézus nemcsak belekerül a dologba, hanem középpontba, sőt emberfeletti magasságba kerül.

„Hallottátok, hogy megmondatott régieknek... Én viszont azt mondom nektek..." (Mt 5,21.27.31.33.38.43). – A Jézust istenítők szemében „klasszikus bizonyíték" ez: „Íme, fölébe helyezte magát az ószövetségi kinyilatkoztatásnak. Ezt csak akkor tehette meg, ha Isten volt." Nézzük meg közelebbről! – Mindenekelőtt vegyünk komolyan két, mellékesnek tűnő szót! Az egyik a „megmondatott". Ismét „passivum divinummal" van dolgunk, pontos jelentése tehát: „Isten megmondta" a régieknek. A másik a „hallottátok", magyarán: „azt tanították nektek", ti. tanítóitok, az „írástudók, törvénytudók", a rabbik a zsinagógákban, vagy a képzettebbek a jeruzsálemi templomban. Azaz: „Tanítóitok azt mondták nektek, hogy Isten egykor megmondta a régieknek [az atyáknak: az ősi »kinyilatkoztatások« átvevőinek és őrzőinek]... Én viszont [szemben a ti tanítóitokkal] azt mondom nektek..." Szoros értelemben tehát Jézus nem az ószövetségi „kinyilatkoztatást" bírálja fölül, hanem kora tanítóinak írásmagyarázatát, vagyis nem „Isten igéjénél" gondolja nagyobbnak magát, hanem a kortárs írástudóknál! Milyen alapon? Azon, hogy (a „keresztségekor" szerzett istenélménye és nyilván későbbi istentapasztalatai nyomán) ő ismeri Istent és Isten alapszándékát (= Isten *csak* jó, szeretete feltétlen, és az embertől is feltétlen szeretet vár), és mindent ebből kiindulva értelmez. Ebből fakad kétségtelenül igényes „Én viszont azt mondom"-ja.

Persze lehet ezt a magyarázatot erőltetettnek és kibúvásnak tekinteni. Nézzünk tehát szembe azzal a lehetőséggel, hogy Jézus valóban fölébe helyezkedett az „ószövetségi kinyilatkoztatásnak". Már csak azért is, mivel valóban megtette ezt.

A szóban forgó két hely közül az első még „átmenetinek" tekinthető, mivel ott *(Mk 10,1-9)* Jézus részben szintén egy írástudói értelmezéssel szegül szembe, még ha ez az írástudó maga Mózes is, mondván, hogy Mózes csak a nép keménységvűsége miatt engedte meg a válást. Aztán az Ószövetség másik helyére hivatkozva elmondja, mit tart ő Isten eredeti gondolatának. Mindenesetre tagadhatatlan, hogy itt is teljes szabadsággal

kezeli az Ószövetséget, hiszen a mózesi engedmény éppúgy része annak, mint az általa eredetinek minősített rész.

A másik hely azonban *(Lk 4,18-19)* még beszédesebb: Amikor Jézus a názáreti zsinagógában fölolvas Izajás próféta könyvéből (61,1-2), akkor menet közben először *betold egy félmondatot* az eredeti szövegbe: „és a vakoknak [az elvakítottaknak?] szemük felnyílását", *majd kihagy egy félmondatot:* „az Úr kegyelmének esztendeje" után már nem olvassa föl azt, hogy „és bosszújának napját"...! Vajon csak azon az alapon tehette meg ezt, hogy Isten volt, vagy legalábbis annak gondolta magát? Ha azt feltételezzük, hogy a Szentírás minden egyes szava Istentől való, szent és sérthetetlen (tehát az is, amelyik tiltja a válást, és az is, amelyik megengedi), vagy azt feltételezzük, hogy a valaha ember (Mózes) által kapott „kinyilatkoztatást" („Ószövetség") fölülbíráló, másik ember (Jézus) általi „kinyilatkoztatás" („Újszövetség") csak úgy lehetséges, hogy ez a másik ember egyúttal Isten is, akkor igen. Egyébként nem.

De szembesüljünk még Jézusnak egy ebbe a témakörbe vágó, hallatlan igényű kijelentésével is: *„Ég és föld elmúlhat, de az én igéim nem múlnak el"* (Mk 13,31). – Elintézhetnénk a dolgot azzal: Jézus biztos volt abban, hogy tanítása soha nem veszíti érvényét. Olyan „emberfeletti" igény ez? Mi volt a tanítása? Az, hogy szeretet az Isten, és az ember akkor cselekszik helyesen, ha (Isten példája szerint) szeret. Olyan nehéz erről belátni, hogy nem veszíti érvényét? Istennek gondolnánk-e azt, aki kijelentené: „Ég és föld elmúlhat, de a kétszer kettő mindig négy marad"? Ilyen „vallási kétszer kettő" Jézus tanítása is. De ne intézzük el ennyivel.

Már csak azért se, mert Jézus ez esetben is fölébe helyezkedett a Tórának, az isteninek tartott Törvénynek. A korabeli (és valószínűleg nemcsak a korabeli) írástudóknak az volt a véleményük (amit aztán később tévesen Jézus szájába adtak, vagy egyszerűen csak nem jelezték, hogy itt Jézus nem a saját véleményét mondja, hanem idéz?), hogy „ég és föld könnyebben múlik el, mint hogy egy pont is elvesszen a *Törvényből*" (Lk 16,17; Mt 5,18). Jézus feltehetően ezzel állította szembe azt a meggyőződését, hogy „ég és föld elmúlhat, de *az én tanításom*

nem múlik el". Ha ezt a kijelentést elhelyezzük tanításának egészében (ha úgy tetszik: nem szakítjuk ki a teljes összefüggésből...!), akkor világossá lesz, hogy a kétségtelenül kemény megfogalmazás ellenére nem az „én"-re kell tenni a hangsúlyt, hanem a „tanításom"-ra. Jézus ugyanis nem hagyott kétséget a tekintetben, hogy számára Isten az egyedüli Úr (Mk 12,29), az egyedüli Atya (és ezzel atyai tekintéllyel bíró: Mt 23,9), az egyedüli Jó (Mk 10,18), és eszerint ítélte meg aztán a legnemesebbnek vagy leginkább Isten elgondolását tükrözőnek tűnő emberi gondolatokat is (pl. Mt 16,23: „emberi módon gondolkodol", Lk 9,55: „nem tudjátok, miféle lélek lakik bennetek"). Az ő (Jézus) szavai tehát csak azért biztosabbak, mint a Tóra szavai, mivel töretlenebbül tükrözik Isten gondolatait, hiszen azokat közvetlenül Istentől kapta (ld. ismét: *A kulcs Jézus életéhez*), nem pedig az „atyák", a „régiek" révén. (Persze ezzel igen kemény választás elé állítja hallgatóit, hiszen nincs sem logikai-teológiai, sem csoda*bizonyíték*, amely Jézus állítását *kényszerítően* igazolná!)

De bűnöket csak Isten bocsáthat meg, mondhatnánk, márpedig Jézus – állítólag – bűnöket bocsátott meg, amikor azt mondta egy bénának: *„Bocsánatot nyertek bűneid"* (Mt 9,2). – Az eredetiben azonban az áll: „Bátorság, megbocsáttatnak a bűneid." Tehát megint a *passivum divinum*! Azaz: Isten megbocsátja bűneidet. Vagyis szó sincs arról, hogy Jézus itt „isteni jogkört gyakorolt" volna. De ne hagyjuk ennyiben. Miért gondolták akkor az ott ülő írástudók, hogy „ez káromkodik", magyarul hogy Jézus kijelentése istenkáromlás. Egyszerű: az ő meggyőződésük szerint Isten betegséggel torolja meg a bűnöket, és szemükben Jézus ezt az alaptételt (nem kevesebbet, mint – az egész ószövetségi, sőt a keresztény teológia egyik alappillérét, ti. – hogy Istent az igazságosság vezérli) tagadta meg. A „Ki bocsáthatja meg a bűnöket? Nem egyedül Isten?" már a krisztológiai tendenciából következő betoldás Mk 2,7-ben. Bizonyítja ezt az események további menete is. Jézus nem arról folytatja a vitát, ki bocsáthat meg bűnöket, hanem arról, mit könnyebb *mondani*: azt, hogy „Isten megbocsátja bűneidet", vagy azt: „Kelj föl, és járj" (Mt 9,6; Mk 2,9). A kérdés költői: egyformán könnyű mondani. Az írástudók, ha már gyógyítani

nem tudnak, legalább *mondhatnák* a bénának: „Bátorság, Isten megbocsátja bűneidet (= ne gondold, hogy bűneid büntetéseként vagy beteg)!" De ők ezt a keveset sem akarják megtenni, mert azt akarják, hogy a béna „igazságosan" szenvedjen. – Most ismét krisztológiai betoldás következik az apokaliptikus Emberfiáról, a Bíróról, akinek van hatalma bűnöket megbocsátani (Mt 9,6; Mk 2,10). A betoldás mellett szól már a szöveg nyelvtani egyenetlensége is („De hogy *megtudjátok*... ezzel így szólt *a bénához*"), ám még inkább az, hogy Jézus itt állítólag csodabizonyítékot adott (értsd: gyógyításával támasztotta alá, hogy joga és hatalma van bűnöket bocsátani), noha az effajta csodabizonyítékokat mindig következetesen elutasította, sőt azok követelését egyenesen „hitetlenségnek", „istentelenségnek", stílszerűen úgy is mondhatnánk, istenkáromlásnak tartotta (vö. Mk 8,11-13; 11,27-33; Lk 11,29-30.32). Végül a betoldás mellett szól az is, hogy ha kihagyjuk a szóban forgó mondatot, akkor a folytatás varratmentesen illeszkedik az előzményekhez: „Mi könnyebb...?" A költői kérdés nem igényel választ, logikus hát a folytatás: „Akkor így szólt a bénához: Kelj föl, fogd az ágyadat, és menj haza!"

Az eddig vizsgált anyag tanúsága félreérthetetlen, de hogy úgy mondjuk, közvetett. Ezért utaljunk egészen röviden még azokra a helyekre, ahol ***Jézus kifejezetten visszautasította,*** hogy többnek gondolja magát, mint „egyszerű embernek" (ld. az *Emberfia* c. részt is).

Amikor tanítványtársai véleményét is tolmácsolva Péter kijelenti, hogy *szerinte Jézus a Messiás*, ő szigorúan meghagyja nekik, hogy „senkinek se beszéljenek *őróla [peri autou]*", tehát nem erről a dologról, hanem a *személyéről* (Mk 8,27-31); nekik ugyanis Isten országát kell hirdetniük, nem pedig valamiféle „Jézus országát". Ha pedig mégis arra vonatkoznék a tilalom, hogy azt hirdessék, ő a Messiás, ahogy Máténál olvassuk (16,20), ez akkor sem azt jelenti, hogy Messiásnak tartotta magát, de (egyelőre?) titokban akarta tartani (vö. a teológia „messiási titok" problémája), hanem azt, hogy ne hirdessék, mert ő nem az.

Kétségtelenné teszik ezt Kaifás, illetve Pilátus előtt tett nyilatkozatai. Amikor azok azt kérdezik tőle, *ő-e a Messiás, a zsi-*

dók királya, mindkettőjüknek azt feleli. „Ezt te mondtad", vagyis: „Ez a te véleményed" (Mk 14,61-62; 15,2).

A gazdag ifjúval beszélgetve *elhárította magától a csak Istenre jellemző jóságot* (Mk 10,18), és bár Izraelben (a szigorú monoteizmus miatt) nem kellett tartania attól, hogy összekeverik őt Istennel, de már a „személyi kultusz" csíráit is elvetette, amikor a leghatározottabban visszautasította, hogy térdet hajtsanak előtte (Mk 7,25; 10,17; Mt 20,20), sőt (a *D* és több más kódex szövege szerint) ez haraggal töltötte el (Mk 1,40).

Mivé tette magát? Úgy gondolom, a látni tudó vagy látni akaró ember számára világos a szinoptikus evangéliumok tanúsága: semmi különössé – legalábbis a dogmatikák értelmében véve a „különös" szót. Ha kijelentéseit elhelyezzük a korabeli valóságban és a *lehetséges* értelmezési kontextusban, ha a szövegmagyarázatban fölhasználjuk a modern szentírástudomány megbízható eredményeit, és főleg ha levetjük a „níceai szemüveget", akkor beláthatjuk, hogy Jézus nem tartotta magát Istennek, és ilyesmit nem is állított önmagáról. De legalábbis azt, hogy *lehetséges* az adott szövegeknek a hagyományostól eltérő, korrekt értelmezése.

(1999)

Jézus „csodái”

Bevezetés

A csodaelbeszélések olyan szilárd részei az evangéliumoknak, hogy lehetetlenség tudomást nem venni róluk. Más kérdés, hogyan kell értelmezni őket. Mielőtt a részletekbe mennénk, érdemes rögzíteni néhány alapelvet.

Senki sem mondhatja meg, mire *képes* Isten, és mire nem, és egy-egy konkrét esetben még azt sem, mit *akar* Isten, és mit nem. Ezért *elvileg* az sem zárható ki, hogy Isten képes „a természet törvényeit felfüggesztő” „csodákat” végbevinni, s ugyanígy az ő követei is. A magam részéről azonban *gyakorlatilag* kizárom ezt a lehetőséget, egyrészt mert ellentétben állna Isten *egyetemes* (nem személyválogató, nem kivételező, nem önkényes) szeretetével, másrészt mert *varázslóvá fokozná le* a Teremtőt.

„A természet törvényeinek felfüggesztéséről” beszélni teljesen anakronisztikus Jézusra vonatkoztatva, ugyanis az ő korában még ismeretlen elgondolás volt ez, és csodán egyszerűen a ritka, rendkívüli, látványos, „hihetetlen” és „elképzelhetetlen” jelenségeket értették.

Jézus kétségtelenül végbevitt karizmatikus gyógyításokat (bár lehet, hogy helyesebb lenne így fogalmazni: Jézus hatására kétségtelenül történtek csodálatos gyógyulások), de kategorikusan elvetette, hogy „csodajelekkel”, Isten látványos beavatkozásával *igazolja* önmagát vagy küldetését (ld. Mk 8,11-13!; „mellesleg” ezzel Izrael egész vallásos történelemértelmezését tagadta meg).

Függetlenül attól, hogy „a természet törvényeinek felfüggesztése” szempontjából mi lehetséges, és mi nem (ami külön-

ben is anakronisztikus kérdés Jézusra vonatkoztatva), két súlyos oka is lehetett annak, hogy Jézus irtózott a „csodajelektől": 1) Jézus számára Isten megtapasztalt valóság (vö. Mk 1,9-11), ezért nincs szüksége arra, hogy „többet" mondjon el róla vagy mutasson meg belőle, mint amennyit „a szívében tud" róla (vö. Mt 5,8). 2) Jézus szemében Isten isteni mivolta szeretetében mutatkozik meg. A szeretet azonban nem „bizonyítható" szigorúan racionális érvekkel vagy „kézzelfogható" történésekkel. Így tehát Isten (léte, „működése" és) szeretete sem „bizonyítható", még „csodákkal" sem – csak az iránta tanúsított bizalommal lehet tapasztalatot szerezni róla és szeretetéről (vö. Mk 1,15 vége). Ezért az is *lehetetlen*, hogy Jézus „csodákkal" „bizonyítsa" isteni küldetését.

Annál elgondolkodtatóbb, hogy Jézus határozott elutasítása ellenére már az evangélisták is „nagyüzemileg" használják a „csodabizonyítékokat", s a katolikus egyház is mindmáig legalább két „bizonyító csodát" követel a szentté avatáshoz.

Az alábbiakban sorra veszem a legfontosabb „csodabeszámolókat", és megpróbálom a fentiek szellemében értelmezni őket. Kézenfekvő három csoportba sorolni ezeket az elbeszéléseket: gyógyítások, természeti csodák, halottfeltámasztások.

I. Gyógyítások

Viszonylag könnyen értelmezhetnénk az evangéliumok gyógyítási beszámolóit, ha: a) jobban ismernénk azok eredeti tartalmát és hátterét, b) az evangélisták nem fújták volna fel őket látványos csodákká, s az elbeszéléseket nem töltötték volna fel saját teológiai nézeteikkel, c) nem szoktuk volna meg, hogy eleve csodaleírásokat lássunk bennük (beléjük látva azt is, ami nincs is ott, például a „távgyógyítást"). Mindezek ellenére a következő magyarázatokat kísérelhetjük meg a lélektan, illetve a mélylélektan segítségével.

1. Kapcsolati betegségek

Meglepő módon három történet is tartozik ebbe a kategóriába: Jairus lányának (Mk 5,21-24.35-43), a szír-föníciai asszony lányának (Mk 7,24-30) és az epilepsziás fiúnak (Mk 9,14-29) a gyógyulása.

a) *Jairus lányának* meggyógyítását a halottfeltámasztások közé szokás sorolni, de ez tévedés, mert az eredeti gyógyítási történetből ténylegesen csak Lukács és Máté csinált halottfeltámasztási történetet, nyelvtani módosításokkal, ill. betoldásokkal megváltoztatva Márk szövegét (Lk 8,40-42.49-56; Mt 9,18-19.23-26). Márknál csak azt olvassuk, hogy a kislány „a végét járja", a hírvivők jelentését pedig, hogy már meghalt, nem kell készpénznek vennünk: abból, hogy a gyermek mozdulatlanságát halálával magyarázták, nem következik kényszerítően, hogy az halott is volt.

Az evangéliumi gyógyítások beszámolóiban szinte mindig központi jelentőségűek a „családi adatok", mert ezek kínálják a hátteret az adott betegség létrejöttének és gyógyulásának megértéséhez is, noha ezek az adatok természetesen csak utalásszerűek, hiszen a csodabeszámolókban mindig csak sűrítményeit olvashatjuk annak, ami alapmagatartásként meghatározza a szereplők hétköznapjait, esetleg hosszú éveken át.

Ebben a történetben két árulkodó adat is van: az egyik az, hogy Jairus a „leánykájának" nevezi a gyereket, a másik pedig az, hogy a végén kiderül: ez a „leányka" 12 éves, vagyis (az akkori viszonyok között) a felnőttkor küszöbén áll, eladósorban, házasodási korban van. Az apa azonban (feltehetően az anyával együtt) még mindig az *ő* „leánykájaként" kezeli, aminek következtében ez az éppen hogy már *nem* kislány nem tudja, hogyan éljen tovább *érett nőként:* gyerek már nem akar, felnőtt nő még nem tud, nem mer lenni – és ezért szinte holtan fekszik a kamrájában. Ez orvosilag könnyen magyarázható: kilátástalan helyzetekben gyakran működésbe lép a természetnek ez a védekező mechanizmusa: a X. agyideg, az ún. bolygóideg a test megmerevedését idézi elő. Nem ritka jelenség ez: a szülők „felelős" „gondoskodása" és minden veszélyt kizárni akaró aggodalmaskodása olyannyira búra alá helyezi a gyereket, hogy az „megfullad alatta", esetleg szó szerint is.

Jézus alighanem finom érzékkel átlátta ezt a helyzetet, így aztán érthető, hogy nem azt teszi, amire az apa kérte („tegye rá a kezét a leánykára"), hanem „megragadja" a gyermek kezét, és cselekvésre szólítja fel, szokásos fordításban így: „Kislány, ébredj föl!" Ezt azonban egyszerűen (de szabályosan!) így is

lehet fordítani: „Kelj föl!" – mintha csak azt mondaná: „Vállald csak bátran a »felkelést«, a lázadást, hogy a saját lábadra állj, és a saját utadat járd – megvan hozzá a korod!" És „a kislány rögtön fölkelt, és föl-alá járkált".

b) *A szír-föníciai asszony lányának* történetében kézenfekvő, hogy a kislány betegségének és gyógyulásának forrása egyaránt az anyja. A szülők, különösen az anyák aggodalmaskodása, ezerféle szorongása ugyanis („Ne menj ki az utcára, kislányom, baj érhet!" – „Miért nem eszel, kislányom? Csak nem vagy beteg?" – „Hogy viselkedhetsz így, kislányom? Milyen felnőtt/feleség/anya lesz belőled?"), többnyire a „kötelesség- és felelősségtudat" gyönyörű köntösébe öltözve, könnyen valamiféle „démonná" sűrűsödik, mai nyelven szólva „átragad a gyerekekre": olyan gondolatokat, érzelmeket, magatartásformákat vált ki belőlük (például teljes önállótlanságot, masszív dacot, lázadást, kétségbeesést, egyetemes életfélelmet), amelyek valósággal „megszállottá teszik", őrületbe kergetik őket. Majd bezárul az ördögi kör: a szülők pánikba esnek, s már csak emiatt is mindent rosszul csinálnak. Minél nagyobb „felelősséget" éreznek, annál rosszabb lesz aztán gyermekük sorsa.

Joggal feltételezhetünk itt is ilyesmit, hiszen úgy tűnik, az asszonynak nincs férje, s ezért úgy érezheti, hogy „minden felelősség az ő vállát nyomja". Jézus „kelletlenségéből" („azt akarta, hogy senki se tudja meg ottlétét") megérthette, hogy még „egy ilyen nagy ember" „felelősségének" is vannak határai, hogy a „felelősségtudat" nem lehet a szorongás, a zsarnokság és a megfélemlítés menlevele. *Ez a felismerés*, továbbá Jézus gyógyító erejébe vetett *feltétlen bizalma* (vö. Mt 15,28) *és Jézus „karizmatikus kisugárzása"*, nyugalma és megnyugtató szavai gyökeres fordulatot hozhattak létre *őbenne* – és *ezáltal* a lányában is. Látva pedig az asszonyban bekövetkezett változást, Jézus nyugodtan kijelenthette: „Lányodból kiment a démon." (Nem kell a mélylélektan szakértőjének lenni ahhoz, hogy tudhassuk: az effajta belső fordulatok kisugárzása nem ismer tér- és időbeli korlátokat, de a mélylélektan is igazolja, hogy a démonia állapotának megszűnésére jellemző ez a fajta hirtelenség, pillanatszerűség.)

c) *Az epilepsziás fiú* esetében könnyű dolgunk van a betegség mibenlétének megítélésében, hiszen Márk nemcsak hatáso-

san, hanem nagyon pontosan is írja le a (hisztero-) *epilepsziát* (18.22.26-27. v.), a kor szokásának és lehetőségeinek megfelelően természetesen démonisztikus értelmezésben. Orvosi-lélektani szempontból azonban az epilepszia egyáltalán nem valamiféle „ördög" tobzódásának eredménye, hanem nagyon is földi gyökerei vannak, nevezetesen annak az embernek egyébként valóban „ördögi" nyomorúságai, aki puszta félelemből, szorongásból nem meri megélni saját életét.

Ahogyan Jairust vagy a szír-föníciai asszonyt sem tekinthetjük csupán gyermeke „képviselőjének", hanem megbetegedése és gyógyulása kulcsának is kell tartanunk, ugyanúgy ennek a fiúnak az apját is. Ebben a szellemben az alábbi magyarázatot adhatjuk a fiú epilepsziájának kialakulására és gyógyulására:

Legvégső gyökerét *az apa* beállítottságának és magatartásának hasadtságában, *kettősségében* találhatjuk meg, hiszen a betegség már „gyerekkora óta" kínozza a fiút; ez a kettőség lehet az *ödipuszi konfliktusok* bizonyos fajtája, amely hol jóindulatú gondoskodást, hol kétségbeesett elutasítást vált ki az apából (az ehhez tartozó érzelmi kettősségekkel együtt: hol felelősségérzet, hol gyűlölet lobog benne), továbbá ebből fakadóan vagy ettől függetlenül a *„kettős kötés"* problematikája, vagyis amikor a szóbeli és a magatartásbeli megnyilvánulások ellentmondásban vannak egymással (például az apa a maga jóakaratáról beszél fiának, amikor ténylegesen elutasítás van benne), de a 22-23. versből következtetve lehet az apa *vallásosságának* kettőssége is: bízik is Istenben (ill. képviselőjében, Jézusban), meg nem is, segítséget is vár Istentől, ugyanakkor rá is hárítja fia betegségének teljes felelősségét: „démoni" befolyás következményének, azaz kortársai véleményét osztva „Isten ostorának", csapásának tartja azt.

A fiú erre az apai alapmagatartásra reagál: egyrészt közvetlenül, azzal, hogy *utánozza* az apa pszichikai kettősségét, másrészt közvetve, azzal, hogy (a saját kettősségével, hasadtságával) *megbünteti* apját annak pszichikai (és ennek folytán viselkedésbeli) kettősségéért. (Ugyanezt a kettős reakciót világosan meg lehet figyelni alkoholista szülők gyerekeinek viselkedésében...) Ezt a büntetést, ezt a lázadást azonban nem éli ki nyíltan, hanem *elfojtja* apjával szembeni agresszív impulzusait (ahogyan

különben az apa is ugyanezt teszi a maga részéről), vagyis amíg tudja, feltartóztatja apjával szembeni haragját és dühét, amikor pedig már nem tudja, reflexszerűen önmaga ellen irányítja, mintegy villámhárítójává válva saját feltorlódott érzelmeinek és indulatainak: ezeknek a levezetődése maga az epilepsziás roham. (Utána teljesen normálisnak tűnik, amíg érzelmei és indulatai ismét fel nem halmozódnak a kritikus határig...)

A fiúnak ez a kettős viselkedése (normális szakaszok – epilepsziás rohamok) persze csak tovább erősíti az apa pszichikai és magatartásbeli kettősségét, az pedig még tovább a fiúét: Valódi ördögi kör! Ennek az ördögi körnek a *megtörése* következik be, amikor – a *Jézusból* sugárzó, Isten iránti feltétlen bizalom hatására – *az apa* magatartásában változás áll be: Felkiáltása, „Szeretnék bízni! Segíts nekem bizalmatlanságomban", annak a jele, hogy *kilép* a kétségbeesett siránkozás (és a leplezett agresszió) alapállásából! Tehát azt mondhatjuk: akárcsak a szírföníciai asszony esetében, itt is a szülő gyógyulása indítja el a gyermek gyógyulását.

De hogy véletlenül se kicsinyeljük le Jézus szerepét, figyeljünk föl még egy mozzanatra: Jézus felindultan visszautasítja az apa feltételezését, miszerint ő talán képes olyasmire, amire mások nem (22. v.), majd *rámutat* arra, hogy nem a különleges képességről, az emberi erőről van szó, hanem kizárólag az Istenbe (a tulajdonképpeni gyógyítóba) vetett bizalomról (23. v.): aki feltétel nélkül rábízza magát, és ezzel eltakarítja az útból a lelki akadályokat, például a kétkedést, a félelmet, a görcsös erőlködést stb., az lehetővé teszi, hogy *a Teremtő életereje* kifejtse benne gyógyító hatását. Mindössze ennyi a „titok", ebben áll Jézus, a nagy gyógyító „módszere". (Szavaiban talán ott van az is, hogy *minden* követőjének úgy kellene bíznia Istenben, ahogyan ő bízott, és ezért *minden* követőjének ugyanúgy kellene tudnia gyógyítani is, ahogyan ő tudott – vö. Mk 3,15; Lk 9,2; Mt 10,1.8.)

2. Szerepzavar okozta betegség

A tizenkét éve vérfolyásban szenvedő asszony (Mk 5,25-34) betegsége valamilyen menstruációs zavar lehetett, amely mögött a szexualitással, egyáltalán *a női szereppel* szembeni elutasító-depresszív beállítódást kell feltételeznünk. Nem nehéz el-

képzelni, hogy ez az asszony mindent, ami „azzal" összefügg, piszkosnak és/vagy bűnösnek, de legalábbis károsodásnak és megszégyenülésnek élt meg, valóban mint valami „elvérzést", mintha az asszonyi lét személyisége elfolyását, önmaga elvesztegetését, lényegének örökös feláldozását jelentené, és így alapérzése az lehetett, hogy az élet nem más, mint veszteségek feltartóztathatatlan folyama, a legcsekélyebb értelem és haszon nélkül, vagy egyszerűbben fogalmazva: az élet azt jelenti, hogy örökösen csak adnia kell, hogy fel- és kihasználják, és nem kap semmit. Ez az életérzés fejeződhetett ki betegségében. Ehhez társul, hogy a kor zsidó társadalmában a rendes és a rendkívüli menstruáció egyaránt „tisztátalanná" teszi a nőt, vagyis gyakorlatilag kiközösíti a társadalomból, sőt „tisztátalanná" teszi azt is, aki őt vagy az általa használt holmikat megérinti.

Banális bölcsesség: végső soron egyetlen valami képes valóban meggyógyítani az embert – a szeretet; az a viszony, amelyben nem számít a méltóság vagy a méltatlanság, a teljesítmény vagy az érdem, a tisztaság vagy a tisztátalanság kérdése, hanem csak a kinyújtott kéz, amelynek nem kell visszautasítástól tartania, egy egyszerű érintés, amely legbelül kapcsol össze két embert, mintha áramkör zárulna, amelyen keresztül gyógyító energia áramlik.

Jézus minden más gyógyításának mintája, „paradigmája" lehet az itteni: Nem titokzatos, „természetfeletti" vagy mágikus erővel gyógyít, hanem Isten feltétlen szeretetének közvetítésével – ami aztán gyógyhatást vált ki, ha a beteg (vagy hozzátartozói) részéről megfelelő bizalommal találkozik. Márpedig ez a bizalom – még ha babonás formában is, de – megvolt ebben az asszonyban, és Jézust megérintő gesztusa közvetítette számára Isten gyógyító erejét.

3. Vakok látnak

a) *A betszaidai vak meggyógyítása* (Mk 8,22-26). – Az eddig mondottak szellemében ezt így értelmezhetjük: *Pszichoszomatikus* eredetű vakságról, ill. annak (az Isten jóságába, ill. Jézusba vetett bizalom erejéből fakadó!) pszichoszomatikus gyógyításáról van szó; lehetséges ugyanis, hogy aki nem képes/akarja látni a számára elviselhetetlen valóságot, az a szó szoros értelmében fizikailag is megvakul (mint ahogy más félelmek a szó szoros

értelmében megbénítják, mozgásképtelenné teszik az embert: ez a „betegségbe menekülés", szaknyelven a „betegségnyereség" közismert jelensége); a biztonságot, elrejtettséget, elfogadást sugárzó gesztusok viszont (kézen fogás, elkülönítés a tömegből, kézrátétel, nyállal megkenés) képesek a vaksághoz vezető „görcs" feloldása révén magát a vakságot is megszüntetni.

De nehogy egyoldalúsággal vádolhasson valaki, jelzem, hogy ennek a csodaelbeszélésnek legalább három másik magyarázata is lehetséges:

Jézus nagyságának kiemelésére, ill. fokozására egy abban a korban közismert *hellenista csodamotívumot* alkalmaztak Jézusra: Jézus az Aszklépioszt vagy Szerapiszt felülmúló *theiosz anér* (= isteni férfi), aki amazoknál is nagyobb erővel „tesz látóvá vakokat", és „lecsendesíti a vihart" vagy „a vízen jár" hatalmának bizonyítására.

A vak meggyógyítását *jelképes* elbeszélésként lehet felfogni: annak jelképeként, hogy Jézus szellemi értelemben tette „látóvá", az igazságot vagy a helyes utat felismerővé azokat, akik „a sötétségben és a halál árnyékában laktak" (Lk 1,79; Mt 4,16) – mint ahogy „a vizet borrá változtatni" kifejezés is azt jelentette abban a korban, hogy „bűnösöket megtéríteni" (vö. Jn 2,9). E mellett az értelmezés mellett szólhat, hogy e vak meggyógyításának története közvetlenül a „Kicsoda Jézus?" (8,27-30.31-33) problematikát tárgyaló szakaszt előzi meg, ill. az evangéliumnak a 8,27-tel kezdődő „új fejezetét" szintén egy vak, Bartimeusz meggyógyításának története zárja majd le (10,46-52).

Feltételezhető, hogy Jézus – más nagy gyógyítókhoz hasonlóan – bánni tudott az átlagember számára ismeretlen *különleges erőkkel*, amelyek „a természet törvényeinek" keretén belül mozognak ugyan, rejtettségük és nagyságuk miatt azonban mégis rendkívüliek.

b) *A jerikói vak meggyógyítása* (Mk 10,46-52). – Az alább következő magyarázat jobb megértése érdekében érdemes előrebocsátani a következőket:

Számos *hétköznapi* példán meg lehet figyelni a szorongás és a bizalmatlanság („hitetlenség"), illetve a látás elvesztése közötti összefüggést. 1) Ha valaki előtt olyan feladat áll, amit voltaképpen nem akar elvégezni, de azt hiszi, hogy mégis el kell

végeznie, akkor ettől az ellentmondástól hirtelen heves fejfájás („migrén") tör rá, (egyéb tünetek mellett) szúrni kezd a szeme, s végül csak egy megoldás marad, nevezetesen el kell sötétítenie a szobát, le kell feküdnie és *be kell csuknia a szemét:* Amit látni sem bírt, de nem engedte meg magának, hogy ne lássa, (a feladat) végül rákényszeríti, hogy valóban órákra becsukja a szemét, azaz *átmenetileg* ne lásson. 2) Az *„elviselhetetlen látvány"* sokkal tovább is tarthat és súlyosabb is lehet. Szemorvosok nemegyszer találkoznak jelentős és „megmagyarázhatatlan" látásromlással; ezek hátterében gyakran drámai okok húzódnak meg: súlyos szerencsétlenség, nyomasztó foglalkozásbeli kudarcok, hozzátartozók gyógyíthatatlan betegsége – olyasmi, amin nem lehet változtatni, mégsem képes „végignézni", „elnézni" az ember. A nyelv árulkodó: a szomorúságtól „elhomályosul/elsötétül előttünk a világ", a bajban „kilátástalanság nehezedik a szemünkre". Magyarul: Amit „látni sem bírunk", mégis együtt kell élnünk vele, egy napon rákényszerít(het) minket, hogy valóban ne legyünk már *képesek* látni.

Lássuk ezután a gyógyítás lehetséges értelmezését! E történet legfeltűnőbb mozzanata az a konfliktus, amelyet Bartimeusz segélykiáltása vált ki egész környezetében (48. v.: „Sokan keményen rászóltak..."), ezért arra következtethetünk, hogy vaksága elsődlegesen *a segélykiáltás és a visszautasítás* problémájával függ össze. Azt vetik szemére, hogy kiáltozásával tönkreteszi a „közrendet", és azt éreztetik vele, hogy ne tartsa magát olyan fontosnak, hogy zavarhatja „a Messiás" diadalmenetét; maradjon csak meg eddig játszott szerepében, a peremre szorított, jelentéktelen, passzívan függő és rászoruló élet szerepében; ne higgye, hogy éppen neki, a koldusnak van joga „a Messiás" szeme elé kerülni (vö. 47. v.: „ahogy meghallotta, hogy a názáreti Jézus az..."). Más szavakkal: Nincs joga, hogy *ő maga* jelentkezzék szólásra; azt kell gondolnia magáról, hogy *saját* vágyaival csak terhére lehet másoknak; csak addig számít valamennyire, amíg mindenkinek megengedi, hogy részvéttel nézzen le rá (avagy részvéttel lenézze őt).

Ha pedig életének *tipikus* mozzanatát fedezzük fel ebben az egyszeri jelenetben, akkor máris felfedezhetjük az *összefüggést* Bartimeusz *jelentéktelenség-érzése* és *megvakulása* között: Az ember egyszer csak szó szerint *nem képes* többé *látni* a világot,

ha folyton abba ütközik bele, milyen szemrehányóan és fölényesen néznek a szemébe a többiek; ez elől krónikusan be kell zárnia a szemét. Vagyis Bartimeusz vakságában *egyrészt* jelentéktelenség-érzése miatti állandó *szégyene* fejeződik ki: folyton le kell csuknia a szemét mások tekintete előtt, le kell merülnie a homályba az idegenek metsző leleplezésétől való félelmében. (Jól illik ebbe a betegségképbe, hogy Bartimeusznak még saját neve sincs, ez ugyanis nem tulajdonnév, hanem csak azt jelenti, hogy „Timeusz fia"; ha valakit így szólítanak meg, az olyan érzést kelt benne, mintha csak szüleinek szófogadó függeléke lenne, nem pedig önálló lény). Vaksága azonban *másrészt* és főképpen az *engedelmesség* egyik formája: ez a fajta megvakulás ugyanis azt jelenti, hogy az ember végérvényesen elfogadja a környezete által számára kirótt, lesújtó szereposztást, mások mindenhatóságát, illetve saját tehetetlenségének teljességét, másképpen: a mások szemébe nézés *morális képtelensége* a vakságban *fizikai ténnyé* szilárdul, vagyis amit korábban *nem* volt *szabad* tennie, arra most már fizikailag *nem képes*. Hétköznapian szólva: belemenekült a vakság betegségébe. (Ez egyébként kettős „nyereséggel" jár számára: egyfelől megszabadul a többiek lenéző tekintetétől, másfelől azok részvétükkel és alamizsnájukkal jutalmazzák behódolását.)

Az első csodálatos mozzanat, a gyógyulás „első fele": *Bartimeusz*, aki eddig alkalmazkodott és tartotta a száját, most, amikor – valószínűleg életében először – esélyt lát arra, hogy kiszabaduljon vakságának gettójából, amikor az a férfi jön, akit sokan a Messiásnak tartanak, meg meri tenni, hogy áttöri az *idegen* útmutatások korlátját, és a szenvedés határtalan energiájával *saját* önállóságáért, *saját* szemeinek visszakapásáért küzd feltartóztathatatlanul; a többiek még most is akadályozzák, de ő *bízik* abban, hogy ez az egy, ez a „Messiás" éppen abban fogja megmutatni nagyságát, hogy nem alázza meg őt, a koldust, mint mindenki más, hanem szeme elé engedi őt, és visszaadja neki (jelentéktelenségét megszüntető) méltóságát – és ezzel a saját arcát, a látását is.

A második csodálatos mozzanat, a gyógyulás „másik fele": *Jézus* nem hagyja figyelmen kívül a tömegből jövő segélykiáltást, hanem megáll, és magához hívatja a beteget; számára ez az egyetlen segélykiáltás fontosabb, mint ezer hozsanna-kiáltás

(vö. Mk 11,9-10); szolgálatban megmutatkozó nagysága itt abból világlik ki, hogy az útszéli koldust komolyabban veszi, mint a „messiási méltóságát" ünneplők és megvallók tömegét, egyetlen szenvedő ember többet jelent neki, mint a tapsoló hitvallók sokasága (a nagy – és egyébként is téves – „hitvallások" nem érnek fel hozzá, vö. Lk 6,46)!

Van azonban még egy fontos eleme az elbeszélésnek: Jézus csaknem kínosan kerüli, hogy saját nagyságát demonstrálja ebben a gyógyításban, csak a koldus Bartimeusz nagysága érdekli; számára az a fontos, hogy *ő* mondja ki *maga-magától*, mit szeretne (mert ha megint csupán *engedelmeskedne* a többiek felszólításának – „Bátorság! Állj föl! Hív téged!" –, sosem nyerné vissza szeme világát); „nehézkes", „időhúzó" kérdésével – „Mit akarsz? Mit tegyek veled?" – Jézus azt akarja elérni, hogy Bartimeusz *maga* fogalmazza meg, mire vágyik a legjobban, nyilvánosan vállalja a *maga* ügyét (vö. Jn 5,6!), és ezzel végérvényesen legyőzze félelmét attól, hogy esetleg túl sokat kíván, vagy megintcsak terhére lesz másoknak.

4. Bénák járnak

a) Az egyik elbeszélésben (Mk 2,1-12) hordágyon visznek egy bénát Jézushoz. A szövegben nincs konkrét támpontunk a bénultság okát illetően, de Jézus első mondata – *„Gyermekem, Isten megbocsátja bűneidet!"* – reális feltételezésekre ad alapot. Akkoriban ugyanis úgy gondolták – manapság talán nem? –, hogy a betegség Isten büntetése az illető, vagy elődei (nyilvánvaló vagy titkos) bűneiért (vö. Jn 9,2!). Úgy tűnik, Jézus jó érzékkel megérezte a beteg szorongását (valamely elhallgatott bűne miatt?), amely fizikailag is megbénította. Kijelentése azt jelenti: „Betegségednek semmi köze a bűneidhez: Isten nem fizet betegséggel a bűnökért, hanem megbocsátja a bűnöket, mégpedig ingyen!" Ez a megnyugtató és felszabadító kijelentés – párosulva a Jézusból sugárzó jósággal, illetve a beteg és az őt szállítók bizalmával (5. v.) – minden további nélkül megszüntethette a beteg Istentől való félelmét, és így bénult tagjainak görcsét is, látványos „csoda" nélkül is. Könnyedén beláthatja ezt bárki, akinek mondanak valamit az olyan kijelentések, mint például az, hogy „mozdulni sem tudtam a félelemtől".

b) A másik történetben (Mk 3,1-6) egy béna kezű emberről van szó. Két értelmezést is megkísérelhetünk.

Az első orvosi-lélektani jellegű: A mozgásszervi zavarok megértéséhez tudnunk kell, hogy a legtöbb mozgás tanult, majd messzemenően mechanizálódott folyamat, a mozgást szolgáló szervek bénultsága, azaz öntudatlan gátoltsága pedig sok esetben „hisztérikus" tünet, a lelki szétesés következménye. A béna kéz azt jelezheti, hogy az illető képtelen az életét „a saját kezébe venni". Talán ezért is állítja ki Jézus középre a beteget, ti. hogy egyszer végre a középpontban lássa magát, ne pedig a peremen, és ezért van az is, hogy a beteg csak törvényszegés révén (szombati gyógyítás) nyeri vissza mozgási szabadságát.

A másodikra egy nyelvtani mozzanat ad alapot. Ha szó szerint fordítjuk az esetleírást, ezt kapjuk: „Volt ott egy ember, aki béna kezet birtokolt." Mivel a görög *ekhein* = „birtokolni" ige azonos súllyal azt is jelenti, hogy „tartani", a kifejezés úgy is fordítható: „egy ember, aki bénán tartotta a kezét". Ennek alapján azt gondolhatjuk, hogy a farizeusok csapdát állítottak Jézusnak, hogy ha szombati gyógyításon kapják, akkor vádat emeljenek ellene (ahogy az utóbbi mozzanatot a 2. v. tartalmazza is): rávettek valakit, tartsa úgy a kezét, mintha béna lenne, aztán figyelték Jézust, meggyógyítja-e szombaton. Jézus azonban átlát a szitán, s a „béna kezű" emberhez intézett felszólítása – *„Nyújtsd ki a kezedet!"* – ebben az esetben azt jelenti: „Hagyd abba a színészkedést!", és semmi titokzatos nincs abban, ha rögtön rendbe jön a keze...

5. Leprások megtisztulnak

Mindjárt Márk evangéliumának elején (1,40-45) olvashatunk arról, hogy egy leprás ment Jézushoz, és kérte, tisztítsa meg őt. Gyógyulásának megértéséhez emlékezetünkbe kell idéznünk a következőket: Akkoriban nemcsak a ma is ismert betegséget nevezték leprának, hanem más bőrbetegségeket is; a leprások kultikusan tisztátalanoknak számítottak mint olyan emberek, akiket Isten ezzel a betegséggel büntetett, és kitaszították őket a társadalomból (a fertőzés veszélye miatt is); a leprásokat senkinek sem volt szabad megérintenie; ha valaki mégis megtette, maga is tisztátalannak, vagyis az istentiszteletből és a társadalomból kizártnak számított.

Jézus nem közönséges (karizmatikus) erejét feltételezve, ez a gyógyulás is minden további nélkül magyarázható pszichoszomatikus folyamatokkal. A bőr ugyanis az a szervünk, amelyik (egyéb feladatai mellett) a gyengédséget és a durvaságot érzékeli, és a leggyorsabban reagál – elpirulással, elsápadással, lúdbőrzéssel... – az olyan lelki rezdülésekre, mint például az öröm, az izgalom vagy a rémület. Nem nehéz átélni, mekkora öröm és izgalom tölthette el a leprást, amikor Jézus – fittyet hányva a vallási előírásoknak és a társadalmi gyakorlatnak, saját kiközösítését is kockáztatva – gyengéden megérintette őt... Ezért nemcsak a gyógyulás tényében, hanem még abban sem kell túlzást látnunk, hogy „azon nyomban" megtisztult.

6. Összegzés

Az evangéliumok még más gyógyítási történeteket is elbeszélnek – például a kafarnaumi százados szolgájának (Mt 8,5-13) vagy a 18 éve meggörnyedt asszonynak (Lk 13,10-13) a meggyógyítását/meggyógyulását, ezeket azonban a fentiek alapján már könnyen értelmezheti bárki.

Összefoglalásként a következőket állapíthatjuk meg: Az evangéliumi gyógyítási beszámolók részletei a legritkább esetben önkényesek és véletlenek, sokkal inkább jellemzőek és szükségszerűek, vagyis az egyedi(nek tűnő) vonásokban többnyire egy megbetegedett emberi élet tipikus mozzanatai sűrűsödnek össze. Gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy a gyógyítás folyamata szinte mindig az illető betegség diagnózisát és létrejöttének folyamatát is tartalmazza sűrített formában, ezért a gyógyítás módjából vissza lehet következtetni a betegséget kiváltó konfliktusra. Ez azonban azt is jelenti, hogy a Jézus által gyakorolt módon nem lehet bármely tetszőleges betegséget meggyógyítani, csak azokat, amelyek valamiképpen az emberi lélekből fakadnak, a gyógyulásnak pedig két lényeges feltétele/összetevője van: az egyik a beteg bizalma Jézusban, ill. Jézus személyén keresztül Istenben, a másik pedig Jézus karizmatikus kisugárzása, a belőle áradó gyógyító energia.

II. Természeti csodák?

Az ún. természeti csodák értelmezését illetően – ha lehet ezt mondani – fokozottan érvényes, amit a legelején már jeleztem: kizárom azt a lehetőséget, hogy Jézus „a természet törvényeit felfüggesztve" vitt végbe ilyen „csodákat". Ebből azonban nem következik, hogy az ebbe a kategóriába tartozó evangéliumi elbeszéléseket egyszerűen el kell vetnünk mint valóságalap nélküli legendákat vagy puszta kitalációkat. Amint látni fogjuk, ezeknek az elbeszéléseknek is lehet értelmes magyarázatuk és érvényes üzenetük – tekintetbe véve persze azt, hogy az effajta csodaelbeszélésekben mindig meg kell különböztetni két dolgot: *a tényleges történelmi eseményt*, illetve *annak áthagyományozási folyamatát*, az utóbbin belül pedig a szemtanúknak a – maguk látásmódja szerinti! – beszámolóját, a díszítő továbbmesélést, a húsvét utáni prédikátorok krisztológiai feldolgozását és az evangélisták végszerkesztői tevékenységét (összesen tehát legalább 1 + 4, azaz öt „lépcsőt", noha ez az elhatárolás nem mindig könnyű, sőt sokszor lehetetlen is egészében kivitelezni).

1. A vihar lecsendesítése?

A Genezáret-tavi vihar lecsendesítéseként ismert történetben (Mk 4,35-41) *két irreális mozzanat* van. Az egyik az, hogy a hajót elsüllyedéssel fenyegető viharban Jézus békésen aludt. Aki ekkora viharban békésen alszik, és előbb fel kell kelteni, hogy egyáltalán tudja, mi történik, az emberfeletti lény, akihez az emberi bajok és félelmek nem érnek föl; ő csupán leszállt az emberek világába, hogy megmentő csodáival „bizonyítsa" isteni hatalmát. Reális lehet ellenben azt feltételezni, hogy testi kimerültsége és mélységes lelki nyugalma folytán Jézus egy párnára dőlve, álmosan pihent a hajó hátsó részében. – A másik az, hogy Jézus „keményen rászólt a szélre, és azt mondta a tengernek: Hallgass! Fogd be a szád!" Ez Jézus felmagasztalását szolgáló, értelmetlen felszólítás, hiszen a szél és a víz nem tud sem hallani, sem beszélni. Ennek ellenére nem az a döntő kérdés, *képes volt-e* Jézus (vagy képes-e bárki más) parancsolni a természet erőinek („isteni" vagy „paranormális" módon, mindegy), hanem az, hogy *akarta-e* csodával és ilyen önhatalmúlag megmenteni önmagát és övéit (ahelyett hogy a Teremtőt kérte

volna). Határozott nemmel felelhetünk, hiszen már kezdetben is Istennel szembeni bizalmatlanságként utasította el azt a gondolatot, hogy kenyércsodával mentse meg magát a pusztában (Mt 4,1-4), és ehhez az álláspontjához mindvégig hű maradt (vö. Mt 26,39; 27,42-43).

Mi történhetett tehát *ténylegesen*? Az, hogy a megrémült és – az ószövetségi szemlélet alapján – csodaváró tanítványok felrázzák Jézust fáradt szendergéséből, ő pedig, miután teljesen éberré vált, szemrehányást tesz nekik: *„Miért vagytok ennyire gyávák? Hogyan van az, hogy még mindig nem bíztok Istenben?”* Jézus nyugalma és higgadtsága azonban nem annak titkos tudásából fakad, hogy a vihar hamarosan véget ér, s még kevésbé, hogy ő maga képes varázsszóval véget vetni neki, hanem Istenbe vetett bizalmából, ami szintén nem azt jelenti, hogy a vihar megszüntetését vagy a biztos megmentést remélte Istentől, hanem azt a bizonyosságot, hogy *bármi* történjék is, az Atya jóságos kezében vannak és maradnak: ha megmenekülnek, akkor is, ha belefulladnak a tóba, akkor is (hiszen az Atya „három nap múltán” ismét felkelti az elhunytakat, vö. Mk 8,31). (Ugyanígy számol majd az Olajfák-hegyén is mindkét lehetőséggel: „Atyám, *ha* lehetséges...”: Mt 26,39.) Ennek a bizalomnak – annyi prédikáció és gyakorlati bemutatás után – már meg kellene lennie a tanítványokban, ezért kéri számon Jézus, csodálkozva, hogyan lehetnek még mindig ilyen gyávák és bizalmatlanok.

Félreismerhetetlen krisztológiai célzatosságtól vezetve aztán már Márk *hellenista csodatörténetté dolgozta át* az áthagyományozott anyagot. Hellenista elképzelés szerint ugyanis istenek, megistenült császárok és egyéb „isteni férfiak” képesek varázsigével parancsolni a viharoknak. Márk szerint itt is ez történik, de nem Istenhez intézett kérés formájában (ami még mindig a zsidó elképzelésvilágon belül lenne), hanem úgy, hogy a csodatevő parancsol a tomboló elemeknek.

2. Kenyérszaporítás?

A keresztény közfelfogás szerint Jézus két alkalommal is (Mk 6,35-44; 8,1-10) a meglévő kevés kenyeret „megszaporítva” lakatott jól hatalmas tömegeket. Erről a következőket mondhatjuk.

A Márk elbeszélésében (és a párhuzamos leírásokban) foglaltakat *nem tarthatjuk pusztán a fantázia termékének* a következők miatt: 1) Az 5 nem szimbolikus szám. 2) A hal sosem volt eucharisztikus eledel. 3) Az Ószövetség felülmúlásának irodalmi elve értelmében sokkal nagyobb csodát kellett/lehetett volna kitalálni (vö. Jn 6,30-31!). 4) Az elbeszélés[eke]t eredetileg nem tipikus csodatörténetként fogalmazták meg: a) Sehol sincs szó bennük szaporításról vagy hasonlóról, hanem csak a kenyér és a hal megosztásáról („megtöréséről") és kiosztásáról. b) A beszámoló[k] végén hiányzik „a tömeg csodálkozása" és a csodatevő (vagy Isten) dicséretét tartalmazó „kóruszáradék".

Ugyanakkor *nyilvánvalóak a legendaképződés és a teológiai feldolgozás jelei:* 1) A számadatok burjánzása: 200 dénár áru kenyér, 3 napi éhezés (Mk 8,2), 5000 (illetve 4000) férfi (plusz a nők és a gyerekek, holott olyan városoknak, mint Kafarnaum, mindössze 2-3000 lakosuk volt), 12 (illetve 7) tele kosár maradék. 2) A tárgyi logika elhanyagolása: Az imént még éhezők miért hagynák ott (esetleg még szétdobálva is?) a 12 (illetve 7) kosárnyi maradékot, hogy azt úgy kelljen összeszedni? 3) Az ószövetségi „előképek" felülmúlása bizonyos fokig érvényesül: Elizeus húsz kenyérrel lakat jól száz embert (2Kir 4,42-44). 4) A megfogalmazást az eucharisztikus szóhasználathoz idomították (vö. Mk 6,41-t és 8,6-ot 14,22-23-mal). 5) A százas és ötvenes csoportokra osztás Isten új népének a 2Móz 18,25-ben felvázolt nagy összejövetelére utal; 12 kosár, mert 12 apostol szedi össze a maradékot, illetve 7 kosár (Mk 8,8), mert 7 diákonus látta el „az asztal szolgálatát" (ApCsel 6,1-6).

Továbbá a következőket kell még *figyelembe venni*: a) Az evangélista nemegyszer a mondatok sorrendjének fölcserélésével fejezi ki teológiai szándékát, természetesen megváltoztatva ezzel azok értelmét (ld. még Mk 3,22.21; 8,8b.6d.7.8a; 9,50a-b.49; 12,41-44.40; 14,25.23-24). Az itteni esetben (Mk 6. f.) a széttördelt kenyerek és halak kiosztásából és megevéséből (43-42. v.) a mondatok fölcserélésével (és a görög *airein* ige pontatlan értelmezésével, ill. fordításával) az étel megevése és a maradék összeszedése lesz (42-43. v.)! b) Az *airein* ige első jelentése „magasba emel, fölemel, fölvesz"; elég kényszeredett dolog ezt „összeszed"-del fordítani (43. v.). További jelentései

azonban nagyon is beleillenek a szövegösszefüggésbe: „elvesz, átvesz, megragad", illetve „elvisz, továbbhelyez, továbbít", vagyis a tanítványok átvették Jézustól a széttördelt darabokat (az eredetiben szó sincs valamiféle „maradékról"!), és odavitték az embereknek. c) Jézus úgy rendelkezett, hogy „asztaltársaságonkint" telepejenek le az emberek (39. v.). Asztaltársaságban azonban (10-12 fő) senki sem majszolgat magában, hagyva, hogy éhes szomszédja bámulja őt, hanem megosztja, amije van.

Mindezek alapján nyugodtan állíthatjuk, hogy nem „kenyérszaporítással" van dolgunk – ahogyan egyébként maga az evangélista is beállítja a dolgot! –, hanem Jézus sajátos segítési módjáról, és egyúttal célzatos, jelszerű tettéről: Az éhezés gondját nem csodatevéssel oldja meg, hanem úgy, hogy *megosztja* a maga (és tanítványai) végső tartalékát is, az „asztaltársaságokba" ültetéssel pedig azt sugallja, sőt provokálja, hogy a jelenlévők *tegyenek hasonlóképpen*. Nem nehéz elképzelni, hogy ennek eredményeként mindenkinek jutott annyi, amennyivel elverhette az éhét, úgy-ahogy „jóllakhatott".

3. Vízen járás?

Az elbeszélés szerint (Mk 6,45-52) a „kenyérszaporítás" után Jézus elküldi hajóval a tanítványokat a Genezáret-tó túlsó partjára, ő maga elmegy egy hegyre imádkozni, aztán amikor látja, hogy az ellenszélben kínlódnak, a vízen járva feléjük tart, megnyugtatja őket, majd beszáll a bárkába...

Ez a leírás számos nehezen megválaszolható, vagy egyenesen megválaszolhatatlan kérdést vet föl. Íme egy csokorra való: Miért kellett Jézusnak „kényszerítenie" a tanítványokat a hajóba szállásra? Ha „már későre járt az idő" az emberek megetetése előtt is (35. v.), hogyhogy csak most esteledik be (47. v.)? Ha a hajó „a tó közepén volt" (47. v.), ami legalább egy-két kilométeres távolságot jelent, hogyan „látta" Jézus, hogy csak kínlódva jutnak előre? Ha Jézus látta, mennyire kínlódnak övéi az evezéssel, miért várt estétől a hajnali szürkületig azzal, hogy hozzájuk menjen (48. v.)? Ha a tanítványok <u>őt</u> látták „járkálni", miért „vélték úgy, hogy kísértet" (49. v.)?...

Ami a fordítást illeti, fontos tudatosítani, hogy görög *epi tész thalasszész* (= a tengeren) kifejezés héber megfelelője, az *al-ha-*

jam nem azt jelenti, hogy „a tengeren" (a víz felszínén), hanem azt, hogy „a tengerparton" vagy „a homokos tengerpart mentén" (vö. 2Móz 14,2.9; 4Móz 13,29; 2Sám 17,11; 1Kir 4,20; 1Makk 14,34 és különösen is Jn 21,1, ahol így is szokás fordítani!), vagyis ez a kifejezés csak a part-, ill. vízközelséget jelzi. A tengerben levés vagy a víz színén járás-lebegés kifejezésére mind a héberben, mind az arámban a „valaminek a színén" semitizmust kellene alkalmazni (*al-p^{e}né hammaim*, vö. 1Móz 1,2; 7,18). Vagyis Jézus ténylegesen nem „a vízen járt", hanem a víz partján gyalogolt (ámbár – mivel a partoldal magasabban van a tó tükrénél – a vihartól felindult lelkű tanítványoknak a félhomályban könnyen úgy tűnhetett, hogy Jézus a tó fölött helyezkedik el, vagyis optikai csalódás áldozatai lehettek).

Ezzel egyszerűen megoldódnak a jelenség értelmezési problémái. A Genezáret-tavon jellemzőek a hirtelen keletkező fergetegek. Könnyű elképzelni, hogy éjszaka van, heves vihar tombol a hajó körül, miközben a Jézus miatti aggodalom és a Heródes poroszlóitól való félelem dúl a tanítványok lelkében (vö. Mk 6,14-16; Lk 13,31-32); ha aztán hirtelen megjelenik a tengerparton egy futólépésben haladó férfi, aki – talán a felhőkön áttörő holdfénytől megvilágítva – a felhevült kedélyű tanítványok szemében túlméretezettnek látszik, akkor a tanítványok páni rettegése nem igényel természetellenes vagy természetfölötti magyarázatot, különösen ha tekintetbe vesszük még az egész Galileában elterjedt démonhitet is.

De éppen ezen a ponton fedezhetjük fel a történet *eredeti* mondanivalóját: A sötétségtől, a vihartól és a távolságtól felismerhetetlen Jézusban a tanítványok kísértetet látnak, ő azonban szorongó *övéinek segítségére siet: „Bátorság! Én vagyok! Ne féljetek!"*, s az ismerős hang meg a bemutatkozás feltehetően mindjárt meg is nyugtatja őket.

Persze nyilvánvaló, hogy már Márk is rendkívüli csodaként értelmezi és állítja be a történteket. Az 51. és az 52. v. az evangélista értelmezése; *szerinte* a tanítványoknak már okulniuk kellett volna a „kenyérszaporításból", és nem kellene csodálkozniuk azon, hogy aki „meg tudja szaporítani a kenyeret", az „vízen is tud járni". A csodás beállítás mellett szól az is, hogy a görög ókor – a héber Bibliával ellentétben – számos vízen járási

legendát ismer (például Orionról vagy Xerxészről). Az evangélium végszerkesztője ezeket alkalmazhatta Jézusra isteni mivoltának kidomborítása céljából.

4. A fügefa megátkozása?

A fügefa „megátkozásával" kapcsolatos történet (Mk 11,12-14.20-24) ebben a formájában egy szélsőségesen torzító áthagyományozási folyamat terméke, amely már a Máté-evangélium hatását is magán viseli, és fájón tükrözi, hogy Jézust felnagyítani akaró buzgalmukban akaratlanul is miként csináltak bolondot Jézusból a korai prédikátorok. Mert hiszen ki akar fügét szedni akkor, amikor még nincs itt a termés ideje? Ki varázsol el egy fát csak azért, mert nincs rajta termés, amikor még nem is lehet? Ha pedig a fa Izraelt jelképezi, akkor – az iménti felfogás szellemében – még rosszabb a helyzet: Csak egy elmebeteg fanatikus kárhoztatna örökös megtérés-képtelenségre egy egész népet azért, mert annak mértékadó hatalomgyakorlói pillanatnyilag elutasítják őt. – „Mellesleg": Hogyan vetemedhetett volna önszántából a fügefa = Izrael megátkozására (ld. 20. v.) az a Jézus, aki azt tanította, hogy még a minket ért átokra is áldással válaszoljunk (Lk 6,28)?

Képtelenség, hogy betániai vendéglátója (Simon, az egykori leprás?, vö. 14,3) reggeli nélkül engedte volna útjára Jézust, az éhség motívumát tehát nyugodtan törölhetjük az *eredeti* történésből.

Azt is figyelembe kell venni, hogy a korai kéziratokban még nem használtak központozást, az élő beszédben viszont sokszor csak a szórend és a hangsúly különbözteti meg a felszólítást és a kérdést. Az ittenin (14. v.) kívül is több olyan mondást hagyományoztak ránk, amelyek csak akkor egyeztethetők össze Jézus szellemiségével és tanításának egészével, ha kérdésként fogjuk fel őket, mégpedig *nyilvánvaló* választ magában foglaló „költői kérdésként" (ld. Mt 19,28; Lk 22,28-30.36). Tehát helytelen a bevett, felszólító módú fordítás: „Az örökkévalóságon át soha többé ne egyék rólad gyümölcsöt senki!", helyette kérdő módban kell fogalmazni: *„Hát az örökkévalóságon át soha többé ne egyék rólad gyümölcsöt senki?"*

A történet *eredeti* lezajlását és értelmét ezért így rekonstruálhatjuk: Jeruzsálemért vívandó, immár küszöbön álló „harca"

előtt (vö. Mk 10,32-33) Jézus meg akarta mutatni a kíséretében, sőt tanítványai körében is ott lévő fanatikusoknak (ld. Lk 9,54; 22,38; Mk 11,16; 14,47), mekkora ostobaság lenne türelmetlenségük – a fügefa által jelképezett! – *Izrael népével* szemben, ha az még éretlennek bizonyulna („még nem volt fügeérés ideje") az ő új üzenetének befogadására. Zseniális pedagógusként a szamáron lovagláshoz (Mk 11,1-7) hasonló újabb „játékot", *jelképes prófétai cselekedetet* rendez meg. Úgy tesz, mintha ő is időnek előtte keresne gyümölcsöt a fán, amely – persze szavak nélkül, puszta létével – mentegeti magát: „Sajnálom, még nincs itt a termés ideje!" Erre így „felel" neki: „Hát az örökkévalóságon át soha többé ne egyék rólad gyümölcsöt senki?" Magyarán: „(Izrael népe!) Lehetetlen, hogy örökre megtagadd a gyümölcshozást!" Vagyis: *megátkozás helyett rendíthetetlen bizalom!* Mert megtagadni a Teremtőtől az őt megillető termést (vö. Mk 12,2) tarthat túl sokáig akár egyének, akár népek életében, de örökké nem, mert az teremtésellenes lenne. (A Teremtő ugyanis addig keresi elkóborolt juhait, amíg meg nem találja őket [Mt 18,12-14; Lk 15,3-7], ami persze konkrétan csak az emberi szabadság figyelembevételével mehet végbe.)

Ezt a jézusi mondanivalót „hallották tanítványai" (14. v. vége), ezt kellett az eszükbe vésniük azoknak, akik már azért is „mennyei tüzet" akartak lehívni egy szamaritánus falura, mert ott nem adtak nekik szállást (Lk 9,54).

A fügefa-történet *Márknál* eredetileg azzal zárult, hogy az evangélista fölhívta a figyelmet Jézus jelképes prófétai cselekedetének mondanivalójára. A legalább 10-15 évvel későbbi *Máté-evangélium* azonban (egyéb változtatások mellett) *kihagyta* ezt, és helyette *betoldotta* a fügefa azonnali (!) elszáradását és az ezzel kapcsolatos párbeszédet (Mt 21,19-22). Ez az eljárás három okból is érthető: a) Időközben nagyon elmérgesedett az egyház és Izrael viszonya, s az egyházban már „elszáradt fügefaként", azaz Isten által elvetett népként tekintettek Izraelre (vö. Mt 21,41; 22,7). b) Jézus költői kérdését talán egyszerűen a központozás nélküli írásba foglalás miatt, talán a tanításával kapcsolatos, egyébként is jellemző értetlenség miatt már nem reménykedést kifejező kérdésként, hanem megátkozást kifejező felszólításként fogták fel. c) A „dogmafejlődés" odáig jutott

már, hogy úgy gondolták: ha egyszer Jézus „megparancsol" valamit, annak meg is kell történnie; „átkának" tehát be *kellett* teljesednie.

A Márk-evangélium *végszerkesztője* aztán átvette a Máté-evangélium változtatásait, de úgy, hogy egyszerűen *betoldotta* azokat (11,20-24) az eredeti befejezés („Tanítványai hallották ezt") kiegészítéseként – azzal a jelentéktelen különbséggel, hogy nála csak másnapra szárad el a fügefa –, így aztán az eredeti történetnek itt immár két, egymásnak ellentmondó befejezése van.

5. Csodás halfogások?

A szinoptikus evangéliumok két ilyen elbeszélést tartalmaznak; mindkettő oly mértékben problematikus, hogy szó szerinti értelmezésüket bátran kizárhatjuk.

a) A Lk 5,1-11-ben olvasható „történet" szerint egész éjszakai eredménytelen halászat után Jézus utasítására a tanítványok ismét kivetik a hálót, és annyi halat fognak, hogy rosladásig megtöltenek velük két hajót. Ez megrendíti Pétert (és a többieket), akit aztán Jézus az „emberhalászás" feladatával bíz meg.

Az elbeszélés hosszú és szövevényes áthagyományozási folyamat eredménye; a bevezetést (1-3. v.) követően két fő részből áll: egy csodatörténetből (4-7. v.) és egy meghívási történetből (8-11. v.), amelyeket az evangélista egybeolvasztott.

A bonyolult keletkezéstörténet magyarázza, hogy a szöveg (Jézus csodás „vízen járásának" leírásához hasonlóan) *tele van feszültségekkel és ellentmondásokkal.* Néhány példa: A 2-3. v. alapján azt kell gondolnunk, hogy csak Jézus és Péter ül a hajóban, a 4. és a 6-7. versben egyszer csak többen vannak ott (maga a 4. v. is tartalmazza ezt az ellentmondást: „Hajózz ki..., vessétek ki..."). – A 4. versben csak egy hajó fut ki a vízre, a 7. versben hirtelen ott terem a második is. – A 10. versben csak Péter kap meghívást, a 11.-ből az derül ki, hogy a 9-10. versben említettek mind követik Jézust. – Valószínűtlen, hogy a kora reggeli (napfelkelte utáni) órán (akkor volt szokás befejezni az éjszakai halászatot) „tömeg" veszi körül Jézust, hogy „Isten szavát hallgassa" (1. v.). – Nehezen képzelhető el, hogy a pereméig halakkal telt, süllyedező hajóban hogyan borult Péter Jé-

zus lábaihoz, vagy a tó közepén, a „mély vízen" (4. v.) hogyan távozhatott volna tőle Jézus (8. v.).

Tovább bonyolítja a dolgot, hogy *János evangéliumában* (21,1-14) egy megszólalásig hasonló, de lényeges különbségeket is tartalmazó „történetet" olvashatunk, amely szintén két, ill. Jn 21,15-17-tel együtt három történet egybeolvasztása: egy csodatörténeté, egy megjelenési történeté és egy meghívási történeté. A szakértők mindmáig vitáznak azon, vajon egy húsvét utáni eseményt (János-ev.) vetítettek-e vissza utólag Jézus életébe (Lukács-ev.), vagy fordítva, az itt leírtakat alakították-e át később húsvéti történetté.

Kérdés persze az is, hogy akár az egyik, akár a másik esetben mi alkotja a leírás eredeti, hiteles *alapját* – annál is inkább, mivel Márk (1,16-20) és Máté (4,18-22) leírásában csodamentes módon történt Péter és az első tanítványok meghívása.

Elképzelhető tehát, és talán valószínű is, hogy Jézus „emberhalász" szóképe alapján kerekítették ki a csodás halfogás „történetét". Biztosat nem mondhatunk. Legfeljebb azt tehetjük hozzá, hogy az olyan emberek, akik karizmatikusan tudnak gyógyítani, gyakran rendkívüli beleérző képességekkel rendelkeznek a természeti folyamatokat, például halrajok vonulásának helyét illetően is. Nem szükségszerű tehát látványos természetfölötti csodát látnunk abban, hogy Jézus sikerrel tudta megmondani, hol juthatnak zsákmányhoz a halászok (6. v.).

b) A Mt 17,24-27-ben arról van szó, megfizeti-e Jézus a templomadót („egyházi adót"), és egyáltalán helyes dolog-e azt kiszabni, ill. megfizetni. Jézus egyszerű érvelése szerint *nem* – mert ahogy az apák nem adóztatják meg gyerekeiket, Isten „családjában/népében" sincs helye az adózásnak. Ezután Jézus állítólag mégis felszólította Pétert, hogy menjen ki a tóra, fogja ki a horgára akadó első halat, s az annak a szájában talált ezüstpénzzel fizesse ki a maga és Jézus adóját.

E csodatörténet hiteltelenségét már enyhén szólva furcsa volta is mutatja, ámbár az is lehet, hogy eredetileg nem csodatörténet volt – azaz nem tartalmazta a „Ha felnyitod a száját" kifejezést, a „Találsz benne egy ezüstpénzt" pedig azt jelentette, hogy a kifogott és aztán eladott hal majd meghozza a templomadó értékét –, és a „Ha felnyitod a száját" kifejezés betoldásával csak később csináltak belőle természeti csodát.

De ha eltekintünk a csodás mozzanattól, akkor sem tekinthetjük hitelesnek Jézus felszólítását, mert az, hogy a botránykeltéstől való félelmében Jézus visszavonja merész döntését, az elvileg megindokolt adómegtagadást, tökéletesen ellentmond prófétai fellépésének.

Viszont a templomadóra mondott elvi „nem"-et taktikázásból gyakorlati „igen"-né változtatni, ez alighanem nagyon is megfelelt bizonyos zsidókeresztény csoportoknak, amelyek nem akarták megbotránkoztatni zsidó környezetüket. Megerősíti ezt a feltételezést, hogy hasonló motivációból hasonló változtatást hajtottak végre egy másik jézusi mondáson is, és a „nem böjtöléstől" (Mk 2,19) visszatértek az „újbóli böjtöléshez" (Mk 2,20).

6. Összegzés

Azt látjuk, hogy egyik esetben sem szükségszerű „a természeti törvények felfüggesztésére" gondolni magyarázatként; csak az evangélistáknak az eredeti jelentést megváltoztató szerkesztői beavatkozásai, ill. a fordítók-magyarázók tévedései eredményezik azt, hogy a szóban forgó „történetek" látványos természeti csodáknak tűnnek.

III. Halottfeltámasztás?

Az evangéliumokban három ún. halottfeltámasztási történettel találkozunk: Jairus lányának (Mk 5,21-24.35-43), a naini ifjúnak (Lk 7,11-17) és Lázárnak a „feltámasztásával" (Jn 11,1-44). Az elsőről már beszéltem e tanulmány elején, a második – több lehetséges – értelmezése itt következik, és ezen belül szót ejtek majd a harmadikról is. Mivel az értelmezésben a szöveg több apró részletére is utalok, ezért először azt közlöm teljes egészében:

(11) Mindjárt ezután történt, hogy elment egy Nain nevezetű városba, és vele mentek tanítványai számosan, valamint nagy tömeg. (12) Amikor egészen közel ért a város kapujához, íme, kifelé hoztak egy elhunytat, anyjának egyetlen fiát. Az anya özvegy volt, és a városból nagy létszámú tömeg volt vele. (13) Amikor az Úr meglátta őt, megesett rajta a szíve, és így szólt hozzá: *„Ne sírj!"* (14) Majd odament, megérintette a nyitott

koporsót, mire azok, akik vitték, megálltak. Aztán így szólt: *„Ifjú, neked mondom, kelj fel!”* (15) A halott felült, és elkezdett beszélni, és az Úr odaadta őt az anyjának. (16) Erre félelem fogott el mindenkit, és Istent dicsőítették, mondván: „Nagy próféta támadt körünkben!”, és: „Isten rátekintett az ő népére!” (17) És elterjedt róla ez a szóbeszéd egész Júdeában és mindenütt a környéken.

Ami a naini ifjú feltámasztásának *szó szerinti* magyarázatát illeti, ezt bátran kizárhatjuk; a bevezetésben leírt érvekhez (ellentmondásban állna Isten egyetemes, nem személyválogató szeretetével, illetve varázslóvá fokozná le a Teremtőt) még hozzátehetjük a következőket: a) A szó szerint vett halottfeltámasztás azért is *ellentmondana Isten szeretetének*, mert visszahozná ebbe a szenvedésteli létbe azokat, akik már elmentek Odaátra, ahol – legalábbis földi értelemben – nem szenvednek (és aztán persze újból meg kellene halniuk, talán súlyos szenvedések közepette). b) Az előző pontban foglaltak érvényességétől függetlenül *a teremtés rendjének felborítását jelentené,* hiszen a halál – a teremtés rendjéhez tartozó, tehát Isten akarta – természeti szükségszerűség, s a nem csupán megbetegedett, hanem végérvényesen halott test újraélesztése így teremtésellenes tett lenne. Istenről egyébként is feltételezhetjük, hogy úgy alkotta meg művét, hogy az utólagos belekontárkodása nélkül is eléri célját.

A szó szerinti magyarázat elvetése után is marad még négy értelmezési lehetőség:

1) Nagyságának kiemelésére, „krisztológiai bearanyozása”, azaz istenítése céljából Jézusra alkalmaztak egy, az egész ókori Keleten ismert *vándorlegendát*. Emellett szól a nagy hasonlóság a Királyok 1. könyvében foglalt, Illés prófétával kapcsolatos történettel (1Kir 17,8-24; ld. még 2Kir 4,32-37 Elizeusra vonatkozóan), de talán még inkább a Tüanai Apollónioszról szóló hellenista elbeszéléssel (Philosztratosz, Apoll., 4,45); annál is inkább, mivel amazokban tetszhalottak életre keltéséről, Lukács beállításában viszont tényleges halott feltámasztásáról van szó, amivel azt akarja mondani: „Íme, az Úr amazoknál is nagyobb csodatevő!”

Megerősíti ezt az értelmezési lehetőséget, hogy Lukács, aki már az előző történetben is (7,1-10: a kafarnaumi százados szolgájának meggyógyítása) ennek a felmagasztalásnak az érdekében retusálta a rendelkezésére álló mintát (vö. Mt 8,5-13), most amazt is felülmúló példával akar szolgálni (vö. Lk 7,22!): „Az Úr nemcsak haldoklókat tud meggyógyítani, hanem valódi halottakat is képes feltámasztani!" (Hasonlóan jár el Máté is, vö. 9,18-19.23-26 és 11,5.)

Ez a *legendaképződési folyamat* aztán János evangéliumában, Lázár feltámasztásának elbeszélésében éri majd el a csúcsát: a szerint ugyanis Jézus egy negyednapos, oszlóban lévő, bűzlő hullát kelt életre.

Lukács és János története egyaránt a *„hitébresztés"* szolgálatában áll: A naini ifjú felébresztése után mindnyájan megvallják: „Nagy próféta támadt köztünk", Lázár fölkeltésekor pedig Jézus így imádkozik: „...csak a sokaság miatt..., hogy elhiggyék, hogy te küldtél engem". Csakhogy *a történeti Jézus kategorikusan elutasította,* hogy látványos csodákkal igazolja önmagát vagy küldetését (ld. Mk 8,11-13).

2) A felsorolt súlyos érvek ellenére két dolog is kételyt ébreszt az előző értelmezéssel szemben: a) Aki elsőként mesélt arról, hogy Nainban, a kis galileai faluban valami különös történt egy temetés során, annak számolnia kellett azzal, hogy a kétkedők odamennek, és leleplezik az esetleges szélhámosságot. b) Lukács Galileától messze, görögöknek írta evangéliumát, és nyilván fogalma sem volt arról, hogy Galileában létezik egy Nain nevű falu. Ha tehát készen talált, vagy netán maga gyártott volna egy legendát, akkor egyrészt a „Nainban" helyett írhatta volna azt, hogy „valahol", másrészt ha csupán azért szúrta volna be a konkrét helységnevet, hogy valódi történés látszatát keltse, akkor tudatosan hazudott volna, ami annál is súlyosabban esnék latba, mivel műve elején azt állítja, hogy „az elejétől kezdve mindennek gondosan utánajárt" (Lk 1,3).

Az egyetlen logikus következtetés: Nainban valóban jelentős dolognak kellett történnie, olyasminek, amit érdemes volt továbbmesélni. Ha pedig a fent említett érvek miatt a halottfeltámasztást kizárhatjuk, akkor az első legkézenfekvőbb gondolat

az, hogy *az ifjú tetszhalott volt*, és voltaképp gyógyításról van szó (ahogyan Jairus lányának esetében is).

E mellett szól *az a szokás*, hogy Palesztinában már a halál bekövetkeztének napján, késő délután, mindenfajta orvosi vizsgálat nélkül eltemették a halottakat (és ezért könnyen előfordulhatott, hogy tetszhalottat temettek el), továbbá *az a tény*, hogy Jairus tetszhalott lányának Márk által elbeszélt meggyógyítását Lukács (és Máté is) halottfeltámasztássá nagyította.

Ahhoz, hogy itt is halottfeltámasztási „történet" jöjjön létre, *elég volt betoldani* az alább, a 3a pontban említett két mozzanatot, sőt, talán csak az elsőt, *a halott felülését*, ami eleve gyanúsan cseng, mert: a) aki felül, az már nem „halott", tehát ennek kellene ott állnia: „az ifjú felült"; b) ha az ember beteg, nem kell felülnie ahhoz, hogy beszélni tudjon; c) egy kómából felébredt ember nem fog azonnal felülni.

A 3a pontban látjuk majd, hogy e mozzanat („A halott felült") kihagyásával értelmes, „varratmentes" szöveget kapunk, a 3b és 3c pont pedig megmutatja, hogyan érthetjük azt, hogy Jézus *„visszaadta az ifjút anyjának"*. Így már csak azt kell megnéznünk, hogyan értelmezhető természetesen és logikusan a 16. és a 17. vers:

Korabeli zsidók számára, akik Mózes és a régi próféták tanítását követve elfogadták, hogy Jahve a holtakkal nem törődik (ld. pl. Iz 38,18; Zsolt 6,6; 30,10 és 88,6.13), az alapokat, *hitük alapjait* – az istenképüket! – *megrengető üzenet volt* az, amit Jézus ez esetben is mondhatott: „Isten, a teremtő Atya számára nem léteznek halottak" (vö. alább 3. értelmezés, 1. bek.)! Ebben az esetben a *„félelem* fogott el mindenkit" nem szóvirág vagy látványos csodát sugalló stíluselem, hanem annak a hatásnak a pontos leírása, amelyet Jézus hallatlanul új üzenete váltott ki a jelenlévőkben, s akár az özvegyben is (a *phobosz* = félelem jelentése ilyen összefüggésekben: megrendültség, rémület, ijedelem Isten túlságos közelségétől), és akik felfogták Jézus üzenetét, valóban azt érezhették: Nagy, rendkívüli próféta támadt körünkben", és megérthették: „*Isten* tényleg rátekintett népére, tényleg törődik velünk" (16. v.).

Mondhatták volna-e *ezt*, ha egy isteni követ arra jártában csak úgy elejtett volna köztük egy kis varázslatmorzsát (halott-

feltámasztást)? Nem; akkor csak *azt* a „szóbeszédet" lehetett volna terjeszteni *Jézusról* egész Júdeában és mindenütt a környéken, amelyről a történethez fűzött kiegészítésében Lukács beszél (17. v.).

3) *Jelképes elbeszéléssel* van dolgunk, amely *teológiai igazságot fejez ki:* Isten jósága nem ér véget az ember biológiai halálánál; számára nincsenek halottak, ő mindenkit feltámaszt, rögtön a földi halál után (ld. Mk 4,40; 8,31; 12,27) – halottainkat tehát nem veszítjük el örökre, s nincs okunk a kétségbeesésre. Ezt a belső meggyőződését juttatja kifejezésre Jézus önkéntelen felkiáltása: „Ifjú, kelj fel!", erről beszél aztán az özvegynek, például ilyen szavakkal: „A te fiad is él, és bár láthatatlanul, de szerető közelségben van veled; nem vagy egyedül; gyermekeddel együtt az Atya kezében vagy!", és ily módon „adja oda, adja vissza" – immár elveszíthetetlenül – az ifjút anyjának.

Ahhoz, hogy ez az értelmezés a szöveggel is összhangban állónak mutatkozzék, és ezáltal elfogadható is legyen, csak három megjegyzést kell tennünk:

a) A feltételezett eredeti szövegbe mindössze két mozzanatot kellett betoldania Lukácsnak: „A halott felült" – „Erre félelem fogott el mindenkit...", és máris látványos csoda keletkezett. Ha ezeket kihagyjuk, ismét normális eseménnyel van dolgunk. Különösen feltűnő, hogy „A halott felült" szavak kihagyásával milyen természetesen és varratmentesen folytatódik a szöveg (Aztán így szólt: „Ifjú, mondom neked, kelj fel! ... És elkezdett beszélni, és odaadta őt az anyjának"), és nyilvánvaló, hogy az „elkezdett beszélni" *nem* az imént még halott ifjúra, hanem *Jézusra* vonatkozik. (Ebben az esetben természetesen nincs is szükség „az Úr" betoldására a 15. versben.) Ezt megerősíti, hogy

b) a *lalein* (= beszél) ige a szinoptikus evangéliumokban legalább 11 esetben azt jelenti: *igét hirdet, prédikál:* Mt 9,18; 12,47; 13,3.34; 23,1; Mk 2,2; 4,33; 12,1; Lk 5,4; 9,11; 11,37. Különösen jelentős és nyilvánvaló, ráadásul hasonló szövegösszefüggést tükröz Lk 9,11: „*Beszélt* nekik Isten országáról, és meggyógyította a kezelésre szorulókat."

c) A 15. v. utolsó tagmondatát bevezető „és" („és odaadta") minden további nélkül felfogható „következtetést levonó, következményt megfogalmazó" kötőszóként (*et consecutivum*), s ekkor e tagmondat tényleges jelentése ez: „és *ily módon* odaadta (= visszaadta) őt az anyjának" – tudniillik az Isten határ nélküli jóságáról, a feltámadásról és az örök életről szóló *tanítása révén* (vö. Mk 12,26-27!).

4) *Jelképes elbeszéléssel* van dolgunk, amely *lélektani igazságot fejez ki:* azt, hogy a túlságosan aggodalmaskodó, illetve túlságos törődést nyújtó (és közben persze rejtetten kisajátító) szülői „szeretet" átvitt értelemben vagy akár szó szerint is képes sírba vinni egy gyereket, másfelől pedig, hogy ennek a görcsös ragaszkodásnak a megszüntetése a gyermek „feltámadását" eredményezi (és bizonyos értelemben a szülőét is). Jairus lányának, illetve a szír-föníciai asszony lányának meggyógyítása kapcsán (Mk 5,21-24.35-43 és Mk 7,24-30) föntebb már kifejtettem azt a pszichoszomatikai hatásmechanizmust, amelynek alapján az effajta gyógyítások-gyógyulások végbemennek, ezért most csak vázlatosan ismertetem, hogy – ezen értelmezés szerint – miről is számolhatott be eredetileg a naini ifjú története, amely hihetetlen tömörséggel mutatja be azt, ami a valóságban többnyire hosszú évek alatt, vagy akár egy egész élet folyamán megy végbe.

Az apa korai halála után a szóban forgó fiatalember, aki feltehetően 12-20. évei között jár (abban az időben 17-18 éves korukban házasodtak a fiúk!), alighanem igyekszik megvigasztalni anyját: „Ne szomorkodj, hiszen itt vagyok én! Mi összetartozunk, és majd megbirkózunk a helyzettel!" Az anya persze készségesen elhiszi ezt, annál is inkább, mert ettől függetlenül is a fiúban látja egyetlen vigaszát, támaszát és minden reményét (ugyanis a fiú gondoskodott özvegy édesanyjának anyagi ellátásáról és jogi képviseletéről, halálával pedig mindez súlyos veszélybe került volna). Ettől kezdve bátran dacolnak a sorssal, szorgalmasak és állhatatosak, közösségük valóságos szimbiózis.

Csakhogy az idő múlásával az anya szorongásokkal teli, túlságos törődése („Jaj, csak felnőjön..., csak beváltsa hozzá fűzött reményeimet..., csak ne legyen baja..., csak teljesen magamra ne maradjak...!") egyre fullasztóbbá válik a fiú számára, aki egyre

inkább úgy érzi, hogy képtelen felnőtté, önálló lénnyé válni, mert minden olyan gondolat, érzés vagy lépés, amely kifelé mutat ebből az együttélésből (pl. saját család alapítása), engedetlenség, hálátlanság és hűtlenség anyjával szemben. Egy napon jelentkeznek nála a testi gyengeség, a betegség vagy a foglalkozásbeli kudarcok tünetei, az egzisztenciális összeomlás árnya, a lelki és testi vérszegénység jelei, és kiderül, milyen vérszívó, milyen fojtogató tud lenni a „szülői szeretet" (és a gyermeki is). Egy ponton tényleg nincs tovább: csak idegösszeomlás, bénulás (ld. Jairus lányának esetét!) vagy a halál jöhet.

Jézus első szava ezért az anyának szól. Bár együtt érez vele („megesett rajta a szíve"), hiszen „ő csak jót akart", határozottan felszólítja: „Ne sírj!" Ez azonban kemény szó, s azt jelenti: „Hagyd abba az önsajnálatot! Vesd el a férjed elvesztése miatti szomorúságot, amellyel nyomasztóan rátelepedtél a fiadra! Vess véget annak, hogy a fiadhoz kötöd életed minden boldogságát és reményét, mert ezzel csak megfojtod őt! Ne képzeld, hogy életed sikere vagy kudarca tőle függ! Keresd a magad önálló életének céljait és lehetőségeit!"

Aztán a fiúhoz fordul, aki szintén „csak jót akart": „Kelj fel!" Ez azonban szinte ostorcsattanásként hangzik, hiszen azt jelenti: „Állj végre a saját lábadra! Ne takarózz többé az anyád iránti tisztelettel, hálával és kötelességekkel! Az ő szoknyája melletti élet túlterhel téged, miközben el is kényeztet. Válj felnőtté, éld a magad életét, különben belepusztulsz!" (Ld. ismét Jairus leányát!)

Annál meglepőbb, hogy ezután „visszaadja őt anyjának", hiszen az lenne logikus, ha az önálló élet érdekében a fiú elköltözne otthonról. Ez azonban tévedés lenne. Otthon kell megtanulnia az önállóságot (ahogyan anyjának is), mert amíg fél és menekül az anyjától, addig nem lesz nyugta a távolban sem, hiszen lelkében sötét árnyékként magával viszi őt és beteges kapcsolatukat.

Mi köze ennek az egésznek Istenhez vagy a Jézusban megnyilatkozó isteni erőhöz? (Mert hát a 16. v. szerint a tömeg emiatt dicsőíti Istent!) Azzal a szabadsággal, amelyre az említett önállósuláshoz, illetve a közös éréshez és közös boldogsághoz mind a fiúnak, mind az anyának szüksége van, emberek

(rendszerint) nem tudnak megajándékozni minket. Ehhez a minket teljesen komolyan vevő, nekünk teljes szabadságot adó Istennel kell kapcsolatba lépnünk, s akkor képesek leszünk szakítani a szülői és gyermeki (és egyéb „emberi") normákkal (vö. Mk 7,8.13; 8,33) – és azzal a „nagy prófétával" kell kapcsolatba kerülnünk, aki úgy tudott Istenről beszélni, hogy hallgatói elég bátrakká váltak az önállósághoz, és így meggyógyultak, halálközeli állapotokból is feltámadtak.

Érthető, hogy erről beszéltek „egész Júdeában és mindenütt a környéken"...

Epilógus

Hosszú fejtegetéseim végén elégnek látom *Sören Kierkegaard* egyik mondását idézni:

Kétféle keresztény van:
az egyik, aki követi Jézust,
és a másik – az olcsóbb kiadás –,
aki csodálja őt.

(2014)

Jézus önarcképe

Jézust érdekelte, kinek tartják őt az emberek, illetve tanítványai (Mk 8,27.29). Ennél is izgalmasabb azonban, hogy ő kinek tartotta önmagát. Érdemes hát megvizsgálni ezzel kapcsolatos kijelentéseit. Ezeket – talán kissé önkényesen – két csoportra lehet osztani: az első, kisebb csoportba azokat soroltam, amelyekben többé-kevésbé közvetlen önmeghatározást ad, a másodikba azokat, amelyekből csak másodlagosan lehet következtetni arra, kinek-minek-milyennek látta-tartotta magát.

I. Közvetlen önmeghatározásai

1. Emberfia

A leggyakrabban „emberfiának" nevezte magát, azaz – a szó korabeli, hétköznapi értelmének megfelelően – „egyszerű embernek", és szintén az általános gyakorlatnak megfelelően egyes szám harmadik személyben beszélt erről. Persze ennek a jelentésnek több „rétege", összetevője is van.

A leghétköznapibb: Az „emberfia", mint minden ember, *„eszik és iszik"* (Lk 7,34), ellentétben az aszkéta Keresztelő Jánossal (Lk 7,33).

Az „emberfia" hatalom nélküli, az embereknek kiszolgáltatott ember, akinek számolnia kell azzal, hogy *„sokat kell szenvednie"*, sőt megölik – és Isten nem óvja meg mindettől (Mk 8,31; Mt 16,22-23).

A következő jelentésrétegek már sajátosan Jézusra jellemzőek: Olyan „emberfia" ő, akinek *„nincs hová lehajtania a fejét"* (Lk 9,58); ez azonban a közhelyszerű értelmezéssel ellentétben nem azt jelenti, hogy nincs lakása-szállása, hanem szellemi otthontalanságát fejezi ki.

Jézus két alkalommal is elmondja, hogy ő olyan „emberfia", olyan ember, aki nem embertársai elpusztítását, hanem *„az elveszettek megmentését"* tartja feladatának (Lk 9,56; 19,10).

Végül: „emberfiaként", egyszerű emberként is kortársai számára (Isten által) adott *jelnek tekintette magát*, ahogyan Jónás is egyszerű emberi mivoltában, pusztán prédikációjával lett „jellé" a niniveiek számára (Lk 11,30).

2. Próféta

Persze Jónás több is volt egyszerű embernél: próféta volt, és Jézus imént idézett mondása (Lk 11,30) közvetve ugyan, de arra is utal, hogy *prófétának tartotta magát*.

Másik két alkalommal kifejezetten is utalt erre: Amikor Názáretbe hazatérve, tanítása nyomán rokonai és a falubeliek „megbotránkoznak" benne, keserűen állapítja meg, hogy a próféták sorsa teljesedik be rajta: *„Csak a hazája veti meg a prófétát, meg a rokonai és a családja"* (Mk 6,4). – De ez még mindig csak a könnyebbik része a prófétasorsnak: az erőszakos halállal is számolnia kell: *„...úton kell lennem Jeruzsálem felé, mert megengedhetetlen, hogy próféta Jeruzsálemen kívül veszszen el"* (Lk 13,33).

3. „Messiás", de nem a Messiás

Az ellentmondásosnak tűnő alcím magyarázata: A „messiás" szó eredeti, szoros értelemben vett jelentése: „(Isten által) *fölkent* [küldött, megbízott, fölhatalmazott] személy", és amint „názáreti székfoglalójában" Izajástól idézett szavai mutatják, Jézus *ebben az értelemben* „messiásnak" tartotta magát: *„Az Úr Lelke van rajtam, mivel fölkent engem, hogy megvigyem az örömüzenetet a nyomorgóknak; elküldött engem, hogy meggyógyítsam a megtört szívűeket..."* (Lk 4,18-19).

Ennek az öntudatának, hogy őt „Isten küldte", és „Isten ruházta fel erővel", máskor is hangot adott: *„Aki befogad engem, nem annyira engem fogad be, mint inkább azt, aki engem küldött"* (Mk 9,37; vö. még Mk 12,6!); *„...aki elvet engem, azt veti el, aki engem elküldött"* (Lk 10,16; vö. még Lk 12,9). – *„Ha én Isten Lelkének segítségével űzöm ki a démonokat, akkor már el is jutott hozzátok Isten országa"* (Mt 12,28; Lk 11,20: „Isten ujjával"; mindkét kifejezés értelme: „Isten erejével").

Másfelől Jézus hol burkoltan, hol kifejezetten, de határozottan tagadta, hogy *a szó korabeli értelmében* vett messiás lenne, azaz népének harcos felszabadítója (a római iga alól): Amikor érdeklődésére, hogy kinek tartják őt tanítványai, Péter lelkesen a Messiásnak vallja őt, keményen rájuk parancsol, hogy *„senkinek se beszéljenek őróla"* (egyáltalán a személyéről, de mint messiásról végképp ne: Mk 8,29-30. Mt 16,17 majd az ellenkezőjére fordítja ezt). – Amikor a főpap megkérdezi tőle: „Te vagy-e a Messiás...?", azt feleli: *„Te mondtad, hogy én vagyok..."* (Mk 14,62); Pilátus azonos értelmű kérdésére: „Te vagy a zsidók királya?", ugyancsak visszautasítással válaszol: *„Ezt te mondod"* (Mk 15,2).

4. „Isten fia"

Bár a gonosz szőlőmunkásokról szóló példabeszéd (Mk 12,1-6) elsődleges tárgya Isten végtelen türelme és jósága, mellékesen arról is tanúskodik, hogy Jézus „Isten fiának" tekintette magát (vö. *„Még egyetlen valakije volt, egy szeretett fia: őt küldte el legvégül hozzájuk"*) – de nem a Níceai Hitvallás értelmében, hanem a szó biblikus használatának megfelelő jelentésben, vagyis Istenhez szorosan hozzátartozó, Istennek egészen odaadott, Istenhez hasonló (hasonlóvá vált), Isten oltalma alatt álló embernek tartotta magát.

Ez az öntudata minden bizonnyal a Jordánba történt alámerítésekor szerzett istenélményéből fakadt, amikor is ezt élte meg Isten üzenetének: „Te vagy az én szeretett fiam, benned gyönyörködöm" (Mk 1,11).

5. Kenyér

Az utolsó vacsorán, megtörve és tanítványainak adva a kenyeret, Jézus ezt mondta: *„Ez az én testem, értetek adva Istentől"* (Lk 22,19). Az „ez az én testem" kifejezés azonban a biblikus szóhasználatnak megfelelően azt jelenti: „Ez vagyok én". Azaz Jézus Isten által az embereknek adott „kenyérnek", táplálóknak tekintette magát, s a tanítványok különösebb nehézség nélkül megérthették ennek üzenetét: „Isten értetek, a ti javatokra adott engem nektek, hogy úgy *éljetek belőlem-általam*, ahogy a kenyér által éltek biológiailag" (és ezt könnyen ki is egészít-

hették kimondatlan, de az ő lelkületének megfelelő elvárásával: „Éppígy legyetek ti is »kenyér« egymás és mások számára, éljetek teljesen egymásért és másokért!").

6. Szolga

Ugyancsak az utolsó vacsorán a nagyratörő, pozíciókért versengő tanítványokat megfeddve Jézus – a „kenyér" jelentésével teljes összhangban – világosan kimondta, hogy szolgának, az emberek szolgájának (a szó teljes értelmében vett „üdvösségük" szolgájának) tartja magát: *„Végtére is ki a nagyobb? Aki az asztalnál ül, vagy aki felszolgál? Hát nem az, aki az asztalnál ül? Én azonban olyan vagyok közöttetek, mint aki felszolgál"* (Lk 22,27).

7. Reális önismeretű

Jézust nem szédítette meg prófétai, „messiási" és „istenfiúi" öntudata: megmaradt reális önismeretű embernek! Amikor a gazdag ifjú „Jó Mester"-nek szólította, szinte ingerülten utasította vissza ezt a minősítést: *„Miért mondasz engem jónak? Senki sem jó, csak egy valaki: Isten"* (Mk 10,18). Vagyis – Istenhez képest – nem tartotta magát jónak, s ezzel besorolta magát az általános emberi kategóriába, annak megfelelően, amit másoknak mondott: *„...ti, bár rosszak vagytok, tudtok jó adományokat adni gyermekeiteknek..."* (Mt 7,11). Egyenesen azt is mondhatnánk, hogy *bűnös embernek* tartotta magát, hiszen alámeríttette magát Keresztelő Jánossal a Jordánba (Mk 1,9), márpedig egyértelmű, hogy János a bűnbánat jelének szánta ezt a gesztust: „Merítkezzetek alá, és változtassátok meg gondolkodásotokat és életeteket, akkor Isten megbocsátja bűneiteket" (Mk 1,4)!

II. Közvetett utalások

1. Isten üzenetének tolmácsa

Aligha tévedünk, ha azt gondoljuk, hogy Jézus *elsődlegesen* tanítónak, igehirdetőnek, Isten üzenete közvetítőjének tartotta magát; nyilvános működésének túlnyomó részét ez tette ki, de szavai is tanúskodnak róla: *„Vegyétek magatokra az én igámat, és tanuljatok tőlem"* (Mt 11,29). Még azt is megkockáztathat-

juk, hogy a tanítást a gyógyításnál is fontosabbnak tartotta; amikor sikeres kafarnaumi gyógyításai nyomán tanítványai tartóztatják, azt feleli: *„Menjünk máshová, a szomszédos településekre, hogy ott is meghirdessem az örömüzenetet, ugyanis ezért jöttem”* (Mk 1,38).

Üzenete helyességében annyira biztos volt, hogy ki merte jelenteni: *„Az ég és a föld elmúlik, az én szavaim azonban nem múlnak el”* (Mk 13,31; vö. Mk 16,15!).

Nem csoda hát, ha *mértékadó* tanítónak tekintette magát, amint ez a felszínesen lelkesedőknek tett szemrehányásából is következik: *„Miért szólítotok így: »Uram, Uram!«, ha nem teszitek azt, amit mondok?”* (Lk 6,46)

Ebben az összefüggésben azonban azt is érdemes megjegyezni, hogy mégis kész volt érvek-ellenérvek alapján vitázni (*„Ellenkérdést intézek hozzátok: Nevezzetek meg egyetlen észszerű indokot, és feleljetek nekem, akkor megmondom majd nektek, milyen hatalommal teszem ezeket”:* Mk 11,29), sőt meg is lehetett őt győzni (amint a szír-föníciai asszony esete mutatja: *„Erre az értelmes beszédre való tekintettel menj el, lányodból kiment a démon”:* Mk 7,29).

2. A Biblia szuverén értelmezője

Az előző pontból logikusan következik, hogy szuverén módon értelmezte a héber Bibliát (vagyis az „Ószövetséget”).

Ennek legenyhébb megjelenési formája, hogy arra a kérdésre válaszolva, „Melyik az első az összes parancsok közül?”, szabadon *összekapcsolta* az ószövetségi szentírás két különböző helyét (5Móz 6,4-5; 3Móz 19,18): az Isten iránti szeretetről, illetve az embertársak iránti szeretetről szóló parancsokat (Mk 12,28-31).

Előfordult, hogy a szentírási szövegbe *betoldott* valamit, nevezetesen a Tízparancsolat szövegébe a *„Ne rabolj!”* kitételt (Mk 10,19).

Még nagyobb súlyúnak minősíthetjük azt, amikor *kihagyott* valamit a szent szövegből, nevezetesen: Izajás híres szövegének – *„Az Úr Lelke van rajtam, mivel fölkent engem, hogy ... kihirdessem az Úr kedves esztendejét”* – fölolvasásakor kihagyta annak befejezését: „és Istenünk bosszújának napját” (Lk 4,18-19).

Akár vérlázítónak is mondhatjuk, hogy a Biblia valamely üzenetét olykor *kijátszotta* annak másik üzenetével szemben: Amikor a farizeusok 5Móz 24,1-re hivatkozva érveltek a válás Isten általi engedélyezése mellett, ő 1Móz 1,27-et idézve vágott vissza: *„Isten a teremtés kezdetétől fogva férfivá és nővé tette az embereket. ... Amit tehát Isten összekötött, ember ne válassza szét”* (Mk 10,2-9)!

A legsúlyosabbnak mégis azok az esetek tűnnek, amikor a Biblia szavával a *saját felfogását állította szembe:* Amikor a tanítványok szombati kalásztépése miatt a farizeusok számon kérik: „Miért tesznek ők szombaton olyat, ami nem megengedett?”, a rendkívüli súlyú, közismert bibliai állítással („A hetedik nap... *szent Jahve számára*”: 2Móz 35,1-3) szembeszegezi: *„A szombat lett az emberért, nem pedig az ember a szombatért”* (Mk 2,27). – A „hegyi beszéd” hat ún antitézise közül négy esetben („Ne ölj!”, „Ne törj házasságot!”, „Hamisan ne esküdj”, „Szemet szemért, fogat fogért!”: Mt 5,21.27.33.38) szintén „Isten szavával” („Megmondatott...”) állítja szembe a maga álláspontját: *„Én viszont azt mondom nektek...”* (Szokás ezt úgy értelmezni, hogy ezzel Istennel való egyenrangúságának adott hangot azon az alapon, hogy Istennek, „a második isteni személynek” tartotta magát, pedig csak arról van szó, hogy a magánvéleményét fogalmazta meg, s ezt – a kétségtelenül nagy igényű fogalmazás ellenére – akár szerénysége megnyilvánulásának is tekinthertjük.)

3. Test és lélek orvosa

Mindkét vonatkozásban számtalan példát lehetne említeni, de itt csak „lélekgyógyászi” öntudatára hivatkozom: Amikor némely írástudók zúgolódnak, hogy bűnösökkel és vámosokkal eszik együtt (ami a közösségvállalás jele volt), így vág vissza: *„Nem az erejük teljében lévőknek van szükségük orvosra, hanem azoknak, akik rosszul vannak”* (Mk 2,17).

Alighanem e lélekgyógyászi küldetéstudat megnyilvánulásának/eredményének kell tekintenünk az ún. ördögűzéseket is, hiszen általános érvénnyel jelentette ki: *„Íme, démonokat űzök ki, és gyógyításokat végzek ma és holnap...”* (Lk 13,32), és ennek jegyében „parancsolt” tekintéllyel a „démonoknak”: *„Tisztátalan szellem, menj ki ebből az emberből!”* (Mk 5,8; vö. még Mk 1,25).

4. A megbocsátó Isten tolmácsa

Ezt lehetett volna az előző pontban is említeni, de súlya/jelentősége miatt érdemes kiemelni: Jézus feladatának tudta, hogy bármi áron tanúságot tegyen Isten feltétel nélküli megbocsátásáról. Egész magatartása (pl. együtt étkezése a vámosokal és bűnösökkel, a „bűnös asszony" kenetének elfogadása: Lk 7,37-38) és számos példabeszéde támasztja alá ezt (pl. Mk 12,1-6; Mt 18,23-33; Lk 15,3-32), de a legélesebben talán az eléje vitt bénához intézett szavai fejezik ki, hiszen az meg sem szólalt, bűnbánatnak semmiféle jelét nem adta, Jézus első szava mégis ez volt: *„Gyermekem, Isten megbocsátja bűneidet"* (Mk 2,5).

5. Öntudatos vezető

Jézus soha nem mondta ki, hogy öntudatos vezetőnek tartja magát, de mindig úgy viselkedett. Az evangélisták beszámolója szerint már tanítványgyűjtő fellépése is erről árulkodik, jelöltjeit ő választja ki – nyilván nem vaktában, hanem valamiféle előzetes tájékozódás után –, és felszólítja őket követésére: *„Jöjjetek utánam, s akkor én megteszem, hogy emberhalászokká lesztek"* (Mk 1,17)!

Ha értetlenséget vagy helytelen viselkedést tapasztal tanítványai részéről, a lehető leghatározottabban helyreigazítja őket. Csak néhány példa a számtalan közül:

Amikor amiatt veszekednek, hogy nincs elég kenyerük, a korábbi kenyérmegosztásokra (népiesen: kenyérszaporításokra) hivatkozva oktatja ki őket: *„Még mindig nem fogjátok föl, és nem is értitek? Megkövesedett a szívetek? Nem emlékeztek, hogy amikor az öt kenyeret megtörtem az ötször sok embernek... És amikor hét kenyeret törtem meg a négyszer sok embernek... Még mindig nem értitek"* (Mk 8,14-21)?

Amikor viharba kerülnek a Genezáret-tavon, és a tanítványok megrettennek a vízbe fulladás veszélyétől, keményen számon kéri: *„Miért vagytok ennyire gyávák? Hogyan van az, hogy még mindig nem bíztok Istenben?"* (Mk 4,35-40).

Amikor Péter ki akarja verni Jézus fejéből a valószínű szenvedés gondolatát, látszólag durván leteremti: *„Menj innen mögém, sátán! Kelepce vagy számomra, mert nem Isten gondolatai*

járnak a fejedben, hanem az emberekéi" (Mt 16,23), de valójában csak kijelöli a tanítvány helyét, amely a mester, a vezető mögött van.

Amikor a tanítványok még az utolsó vacsorán sem értenek semmit a Jézus által hirdetett szelídségből és erőszakmentességből, és egyikük nagy büszkén előáll azzal, hogy „Uram, nézd, van itt két tőr!", akkor egyetlen szóval elhallgattatja őket: *„Elég!"* (Lk 22,38)

6. Isten „harcos" képviselője

Jézus nem volt lagymatag Isten ügyének („Isten országának") képviseletében. Nemcsak határozottan lépett föl érte, és nemcsak megvédte azt, ha támadás érte (például a farizeusok részéről), hanem bár erőszakmentesen, de kifejezetten „harcosan" állt ki mellette:

Amikor az írástudók azon morfondíroznak, hogyan meri Jézus Isten feltétel mélküli megbocsátását hirdetni az eléje vitt bénának, akkor így szorítja sarokba őket: *„Miért fontolgatjátok ezeket szívetekben? Mi könnyebb? Azt mondani a bénának: Isten megbocsátja bűneidet!, vagy azt mondani: Állj fel, fogd hordágyadat, és járkálj!?"* (Mk 2,8-9), nyilvánvalóvá téve ezzel, hogy azok még az Isten megbocsátását hirdető, semmi fáradságot nem igénylő szavakat sem hajlandók elmondani annak érdekében, hogy enyhítsenek a béna szenvedésein.

Amikor ellenfelei figyelik őt, vajon meggyógyítja-e szombaton a béna kezű embert, hogy ha igen, akkor vádat emeljenek ellene, akkor ugyancsak támadásba lendül, és fölteszi nekik a költői kérdést: *„Megengedett dolog-e szombaton jót tenni vagy rosszat tenni, életet megmenteni vagy megölni?"* (Mk 3,2-4).

Amikor a farizeusok számon kérik, hogy tanítványai miért nem tesznek eleget a kultikus tisztaság előírásainak, kíméletlenül szembesíti őket képmutatásukkal: *„Találóan ítélt rólatok, színészekről Izajás, mert megíratott: »Ez a nép ajkával tisztel engem, de a szíve messze távol marad tőlem.« ... Remekül vetitek el Isten akaratát annak érdekében, hogy megőrizhessétek a ti saját hagyományotokat. Így helyezitek hatályon kívül Isten szavát hagyományotok révén, amelyet ti magatok tettetek hagyománnyá"* (Mk 7,6-13; vö. Lk 14,5).

Annak érdekében, hogy teljesen egyértelművé tegye, milyen a helyes istenkapcsolat, Jeruzsálemben, immár életveszélyes környezetben, határozottan kiutasítja a templomtérről azokat, akik ott az áldozatbemutatáshoz szükséges dolgokat árusítják, illetve vásárolják (Mk 11,15).

Az igazság „harcos" képviseletéről még letartóztatása után, bilincsben sem mond le. A Getszemáni-kertben ellenségei fejére olvassa: *„Mint valami terrorista ellen, úgy vonultatok ki tőrökkel és dorongokkal, hogy elfogjatok. Nap mint nap veletek voltam a templomban, amikor tanítottam, de nem tartóztattatok le..."* (Mk 14,48-49). A főpap előtti kihallgatásán pedig így válaszol az őt arcul verő szolgának: *„Ha rosszul szóltam, bizonyítsd be a rosszat, de ha jól, miért ütsz engem?"* (Jn 18,23).

7. Embermentő

Ezt már az elején, az „Emberfia"-alpontban is említettem, de ott az emberfia-fogalom kifejtésén volt a hangsúlyt, most pedig azon, hogy Jézus több alkalommal is kifejezetten embermentőként határozta meg önmagát:

Az ellenséges szamaritánusokat villámcsapással elpusztítani akaró tanítványait így oktatta: *„Nem tudjátok, miféle szellem hatása alatt álltok! Az emberfia ugyanis nem azért jött, hogy elpusztítsa az emberek életét, hanem hogy megmentse azt"* (Lk 9,55-56). Más nyilatkozatai annyiban pontosították ezt az általános érvényű kijelentését, hogy elsősorban az „elveszettek", a „bűnösök" megmentését tartotta feladatának; azoknak a zúgolódását, akik tiltakoztak az ellen, hogy a „nyilvános bűnös" és „kollaboráns" Zakeusnál vett szállást, így utasította vissza: *„Az emberfia azért jött el, hogy felkutassa és megmentse az elveszetteket"* (Lk 19,10; vö. Mt 10,6, 15,24). Ezt támasztják alá nyomatékosan a Lukács-evangélium 15. fejezetében olvasható példabeszédei az elveszett juhról, az elveszett drachmáról és az elveszett („tékozló") fiúról (ld. még Mk 2,15-17!).

Jézus önarcképének ezt a vonását akár egész önértelmezése összefoglalásának is tekinthetjük, hiszen végső soron *minden* gondolata, szava és tevékenysége az ilyen-olyan nyomorúságban szenvedők megmentésére irányult...

(2015)

Függelék

Mennyire jézusi a „8 boldogság”?

A „hegyi beszéd” Isten országának „alkotmánya”; mondhatnánk úgy is, hogy a kereszténység *magna chartája*, ha a történelmi kereszténységnek – a formális Jézusra hivatkozáson túl is – lenne valami köze a „hegyi beszédhez”. Mindenesetre a szentírás-magyarázók, az egyházi tisztségviselők és az elkötelezett hívők megegyeznek abban, hogy a „hegyi beszéd”, illetve ennek „összefoglalása”, „sűrítménye”, a „nyolc boldogság” (Mt 5,3-10) a lehető legtisztábban tükrözi Jézus szellemiségét. Ennek fényében a címben föltett kérdés nemcsak kihívónak, hanem egyenesen pimasznak is minősülhet. De ne hamarkodjuk el a minősítést! Vizsgáljuk meg lépésről lépésre a „nyolc boldogságot”, és a végén térjünk vissza a kérdésre – tekintettel arra, hogy Jézus beszédeiről nem készült magnófelvétel, és azok az áthagyományozás hosszú és bonyolult folyamata révén jutottak el hozzánk.

Vágjunk hát bele – mondhatnánk, de ebben a pillanatban máris beleütközünk az első nehézségbe. Fölmerül a kérdés: Melyik fordítást vegyük alapul? Szerénytelenség-e vagy sem, saját fordításomat kínálom kiindulópontul, és rögtön az első „boldogmondás” esetében látni fogjuk, hogy a címbeli kérdés megválaszolásában mekkora jelentősége van a fordításnak.

Szerencsések, akik a Lélek hatására lettek nyomorgók, mert övék a Mennyek országa.

Már az első szó fordítása, a szokásos „boldogok” is nehéz helyzet elé állít minket, mert sok félreértésre ad alkalmat. A görög *makariosz* szónak elvileg még sok más fordítása is lehetne, pl. gazdag, tehetős, vagyonos; áldott; megelégedett; szeren-

csés; üdvözült, az (örök) üdvösség helyén tartózkodó, az (örök) üdvösség birtokosa. Azért döntöttem a „szerencsések" mellett, mert a szónak általában ténylegesen ez az értelme Jézus ajkán: azokat jelöli, akik olyan „kincset" találtak, amelyet „nem szolgáltak meg" (vö. pl. Lk 10,23; 11,27-28).

Hasonlóan problematikus a „lélek", illetve a szokásos fordítások „lélekben" kifejezése. A fordítók és magyarázók elsöprő többsége *az ember* „lelkeként" („bensőjeként, szíveként, központjaként") fogja fel a görög *pneuma* szót, csakhogy a jelző, határozó, birtokos névmás vagy birtokos nélküli *pneuma* az evangéliumokban (egy-két kivételtől eltekintve) *Isten Lelkét* jelöli (pl. Mk 1,10.12, vagy a János-evangélium következetes szóhasználata), ezért írtam nagybetűvel a Lelket. „A Lélekben" (*tó pneumati*) persze nem valamiféle „helyhatározó" akar lenni; tényleges jelentése: „a Lélek által", konkrétabban „a Lélek ösztönzésére" vagy „a Lélek erejében/erejével" (ld. Mk 12,36; Lk 10,21). Az általános „(a Lélek) *hatására*" kifejezés használata ez esetben azért célszerű, mert magában foglalja „(a Lélek) *ösztönzésére*" és „(a Lélek) *erejével*" jelentést is.

A „nyomorgók" fordítás indoklásához már „át kell ugranunk" e mondás Lukács-evangéliumbeli változatához, annál is inkább, mert azt a változatot tarthatjuk eredetinek. Ott így hangzik: „Szerencsések vagytok ti, nyomorgók, mert számotokra van itt[1] az Isten országa." De nem elég ezt önmagában idéznünk, ugyanis a következő két mondattal együtt egységet alkot, mégpedig oly módon, hogy a második és a harmadik mondat az elsőnek a kifejtése: „Szerencsések vagytok ti, akik most éheztek, mert majd jóllakatnak titeket. Szerencsések vagytok ti, akik most sírtok, mert nevetni fogtok" (Lk 6,20-21).

Ez esetben nincs szükség találgatásra, kik is azok a „nyomorgók" (szokásos fordításban: „szegények"; a görög *ptókhosz* alapjelentése: koldusszegény): azok, akik éheznek, illetve (nyomoruk és az abból fakadó bajok, szenvedések miatt) sírnak. Számukra ígéri Jézus a jóllakást és a nevetést, természetesen nem a túlvilágon, hanem e földi életben, és persze nem valami

[1] A görög *hümeterosz* kifejezésnek itt csak ez lehet az értelme, ellentétben a megszokott „tiétek"-kel.

„isteni csoda" révén, hanem megtért, azaz Isten akaratát megvalósító emberek által, akik megosztják kenyerüket az éhezőkkel (Mk 6,35-44; 8,16-21), és az Istenbe vetett bizalom erejéből gyógyítják a betegeket, szenvedőket (Mk 3,14-15; Lk 6,35; 9,2; 10,9). Ezért mondhatja Jézus, hogy (elsősorban) a nyomorgók *számára van itt* Isten országa.[2] Eredetileg tehát azokról a nélkülözőkről van szó, akik számára Isten országa *reményt* jelent: megtért emberek meg fogják osztani velük a kenyerüket.

Most már visszatérhetünk Máté szövegéhez, és rögtön megállapíthatjuk, hogy ha a szokásos „Boldogok a lélekben szegények…" fordítást tartanánk helytállónak azzal a magyarázattal, hogy a „lelki szegények" az alázatosakat jelentik, akik „üres kézzel", de „nyitott szívvel" állnak Isten előtt – akkor azt kellene mondanunk, hogy Máté „spiritualizálta" Lukács szövegét, azaz a *fizikai* nyomort lelki-szellemi valósággá, „*lelki* szegénységgé" alakította át. Ezt az értelmezést azonban teljesen jézusiatlannak kell tartanunk, mivel semmi alapja sincs Jézus tanításának egészében.

Ebből azonban nem következik, hogy el kellene vetnünk Máté eredeti szövegét, ugyanis az általam adott fordításban és értelmezésben sajátos, de nagyon is jézusi tartalmú mondanivalója van: „A Lélek hatására nyomorgók" a nélkülözők *sajátos körét* jelenti, azokat, akik „Isten Lelkének ösztönzésére és erejével" már megtértek, és tudatosan vállalják a nélkülözést – részben azért, mert átláttak a csalóka gazdagság csábításán, és legyőzték azt (vö. Mk 4,19; Lk 16,9), részben pedig azért, mert a nyomorgókkal való szolidaritásból fakadóan megosztották/megosztják azokkal javaikat. Ezért aztán valóban *övék*[3] az

---

[2] Mindebből természetesen az is következik, hogy Isten országa csak *olyan mértékben* valósulhat meg itt a földön, amilyen mértékben lesznek „megtérő", azaz gondolkodásukat és életüket átalakító emberek, és csak ebben az esetben és ilyen mértékben igaz, hogy „szerencsések a szegények".

[3] Itt tehát helytelen lenne az „övék"-et úgy értelmezni, hogy „számukra van itt", ahogyan helytelen lett volna a lukácsi változatban az „tiétek" fordítás.

Isten országa[4], hiszen megtérésük, új gondolkodás- és cselekvésmódjuk révén (*metanoia,* vö. Mk 1,15) *ténylegesen* tagjai, részesei már Isten országának, azaz a feltétel és személyválogatás nélkül ajándékozó szeretet világának.

Szerencsések a bánkódók,
mert Isten meg fogja vigasztalni őket.

Akár ebben, akár a szokásos fordításban („Boldogok a szomorkodók, majd megvigasztalják[5] őket") könnyű fölismerni, hogy itt a Lukács-szöveg harmadik mondatának megfelelőjéről van szó: „Szerencsések vagytok ti, akik most sírtok, mert nevetni fogtok" (Lk 6,21b).

A „bánkódás" látszólag enyhébb kifejezés, mint a lukácsi változatban olvasható „sírás"; mivel azonban a görög *penthein* ige elsődleges jelentése „gyászol", a gyász pedig gyakran erős sírásban, zokogásban fejeződik ki (különösen a régi Keleten), a két kifejezés között nincs tartalmi különbség.

Csakhogy: Lukács szövegösszefüggésében még egyértelműnek tekinthető a szóban forgó sírás oka (nevezetesen a nélkülözés, valamint az abból fakadó bajok, szenvedések), illetve az is, hogy miféle sírókra gondol Jézus, nevezetesen a nyomorgókra; Máté megfogalmazásából azonban semmi sem derül ki erre nézve, s ez a legkülönfélébb találgatásokra ad alkalmat (és kényszeríti rá a szentírás-magyarázókat). Így aztán, bár a sírás bánkódásra változtatását önmagában véve nem kell spiritualizálásnak tekintenünk, világos, hogy a „sírás" erősebb, „földközelibb" kifejezés, mint a tisztán lelki jelenségre utaló „bánkódás".

A mondás egészét tekintve azonban nyilvánvaló a Máté-féle spiritualizálás: Lukács szövege szerint Jézus konkrét bajokra

[4] A „Mennyek országa" azonos értelmű az „Isten országával": Máté a zsidó szokásoknak megfelelően kerüli Isten nevének kimondását; a „Mennyek" Isten körülírása.

[5] Ez a fordítás bizonytalanságban hagyja az olvasót arra nézve, hogy kik a szóban forgó vigasztalók; a görögben itt szenvedő igealak áll („megvigasztaltatnak"), ami azonban nem más, mint Isten nevének egyik lehetséges körülírása (*passivum divinum*).

konkrét, *e világi megoldást* ígér, ez esetben sírás helyett nevetést, Máté változata viszont a bajok tényleges megoldódása helyett *Isten vigasztalását* helyezi kilátásba, de még az sem derül ki határozottan, hogy e világi vagy túlvilági vigasztalásra gondol-e, noha a jövő idejű igealak inkább az utóbbit valószínűsíti.

Az Istentől jövő vigasztalás kétségtelenül biblikus elgondolás (vö. Iz 25,8; 66,13; Jel 7,17), és más összefüggésekben helytelen lenne azt lebecsülni vagy elvetni, de tény, hogy Jézus soha senkinek nem kínálta „megoldásként" az Istentől kapható vigaszt, sem e világi, sem túlvilági értelemben – tehát ezt a Máté-féle boldogmondást nem tekinthetjük Jézustól származónak.[6]

Szerencsések az erőszakmentesek,
mert ők fogják örökölni az országot.

Ennek a mondásnak látszólag nincs megfelelője Lukács „síksági beszédében"; mivel azonban a „szelíd" (*praüsz*) és a „szegény" (*ptókhosz*) ugyanabból a héber, ill. arám kifejezésből származik (*anavim*), némely szentírás-magyarázók úgy vélik, hogy akárcsak az 5,3-ban, Máté itt is a szegényekről szóló lukácsi mondást (6,20b) értelmezi.

Mindenesetre nem könnyű a *praüsz* értelmezése, mert (1Pét 3,4-et leszámítva) az Újszövetségben kizárólag Máténál fordul elő, és ezen a helyen kívül csak a bizonytalan hitelességű 11,29-ben, valamint a 21,5 ószövetségi idézetében. A fordítások hol „szelíd"-del, hol „alázatos"-sal adják vissza.

Nehézséget okoz az „ország" eredetijének értelmezése is, mert a görög *gé* többfélét jelenthet: termőföld, egy bizonyos terület (vidék, táj), ország, a földkerekség. Az olyan összefüggésekben azonban, mint az itteni is, földi-politikai valóságot jelentett Jézus és zsidó hallgatói számára egyaránt: azt a „tejjelmézzel folyó" területet, amelyet Jahve ígért örökségként népének (vö. 5Móz 5,16), azaz Izrael országát. „Isten országát"

[6] A „vigasztal" ige, illetve a „vigasztalás" főnév egyszer-egyszer szerepel még az evangéliumokban Jézus ajkán, mindkétszer az itteni gondolatkörben (Lk 6,24 és Lk 16,25), de egyik szöveg sem tekinthető hitelesen jézusinak.

hirdetve Jézus ezt a földi országot és ennek népét tartotta szem előtt (vö. Lk 12,49.51, továbbá Mt 10,34), és semmi sem szól a mellett, hogy nyilvános működése idején „a földkerekség" lett volna gondolkodásának és prédikációinak távlata (vö. Mt 10,5-6; 15,24), ezért aztán tévesnek kell tekintenünk a hagyományos „övék lesz a föld" fordítást.

Ahhoz, hogy jól érthessük ezt a mondást, tudatosítanunk kell, hogy Jézus korában az Ószövetségben olvasható leírások határozták meg a zsidóság történelemszemléletét és gondolkodásmódját. Ennek értelmében Ábrahám még békés úton jutott élettérhez Kánaán törzsei között (1Móz 12-24 fejezet), „utódai" azonban háborús erőszakkal hódították meg az „Ígéret földjét" (Józsue könyve), s ezt isteni megbízás végrehajtásaként értelmezték (vö. 2Móz 23,23-31).

Jézus kortársainak egy része, a zelóták szintén „Istennel" és erőszak alkalmazásával akarták elragadni „az országot", azaz Izraelt, nevezetesen a megszálló rómaiaktól. Jézus azonban nem félt a szemükbe mondani: Bármennyire „szentírás" legyen is az, ahogyan értelmezitek Izrael történelmét, ez a felfogás hamis, és ezért hamis a politikátok is, amely ebből a szemléletből táplálkozik (vö. Lk 23,28.31). Nem az erőszakosok fogják birtokba venni az országot, mert Isten, az ország igazi tulajdonosa (vö. 3Móz 25,23) csak azoknak ajándékozza örökségképpen, akik rábízzák magukat, és lemondanak a háborús erőszak alkalmazásáról.[7]

Jézus e felfogásának az a magyarázata, hogy az általa megtapasztalt és hirdetett Isten a feltétlen szeretet Istene, akinek szeretete kiterjed az ország ellenségeire is (vö. Mt 5,41!). Ugyanakkor politikailag hatékony Isten is Ő: ha „hívei" csak arra törekszenek, hogy az Ő „uralma" (akarata) érvényesüljön bennük, az Ő lelkülete hassa át őket (ld. Mt 6,9-10), akkor Isten „megadja nekik ráadásként" az országot is, amelyre szükségük

[7] Bármilyen utópikusan csengjen is mindez, Jézus Istenre alapozott pacifizmusát *közvetve* igazolta annak elutasítása: A zelótizmus ugyanis a Róma elleni lázadáshoz, s az ún. zsidó háborúhoz vezetett (Kr. u. 66-70), amelynek eredménye a jeruzsálemi templom lerombolása és Izrael szétszóratása, az ország elvesztése lett (vö. Lk 19,42a).

van ahhoz, hogy szabadságban és békében éljenek (vö. Mt 6,33!).

A fentiek immár megindokolják azt is, miért az „erőszakmentesek" fordítást alkalmaztam a szokásos „szelídek" helyett, hiszen itt nem általánosságban vett, s főleg nem csupán lelki jellegű szelídségről van szó, hanem egészen konkrétan az ellenséggel szembeni fizikai erőszakról. Az elmondottak alapján természetesen kiterjeszthetjük a jézusi szelídség fogalmát az élet más területeire is, és nemcsak a szelíd magatartást érthetjük rajta, hanem annak alapját, a szelíd lelkületet is.

Szerencsések, akik éhezik és szomjazzák az igazságosságot, mert Isten majd kielégíti őket.

Ez a mondás a lukácsi „Szerencsések vagytok ti, akik most éheztek, mert majd jóllakatnak titeket" (6,21a) megfelelője, de első pillantásra is látszik, hogy a Máté-féle spiritualizálás itt szélsőségesen érvényesül, hiszen Lukácsnál Jézus azokról beszél, akik „most éheznek", a szó testi értelmében, vagyis a két mondás tartalmának („testi éhezés" – „lelki jellegű vágyakozás") már nincs is köze egymáshoz.

Az értelmezés kulcsa nyilvánvalóan az „igazságosság" jelentésének kiderítése.[8] Ennek a szónak az eredetije (héber *cedaka*, görög *dikaioszüné*) a köznapi értelemben vett igazságosságot (törvényességet, jogszerűséget stb.) éppúgy jelentheti, mint a jócselekedetek (az „irgalmasság") teljes tartományát, ezért elvileg egyaránt fordítható „igazságosságnak" (ha egy magatartásra gondolunk) és „igaz mivoltnak" (ha egy személy jellemző vonására gondolunk: „igaz ember").[9]

---

[8] Azok a fordítások, amelyek az „igazság" éhezéséről-szomjazásáról beszélnek, eleve tévúton járnak, mert a görögben nem az (elméleti) „igazság" jelentésű *alétheia* áll.

[9] Tartalmának rendkívüli gazdagsága miatt a fogalom minden egyes előfordulásakor az adott szövegösszefüggés, illetve „életbe ágyazottság" alapján kell dönteni a szó fordításáról és konkrét jelentéséről. Ráadásul arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy e főnév (eltérően a *dikaiosz* = „igaz" melléknévtől) az evangélisták közül kizárólag Máténál fordul elő Jézus ajkára adva.

E mondás Máté által szándékolt értelmét – az „igazságosság” közelebbi meghatározásának híján – csak találgatni lehet (vö. Mt 5,10 és 5,20!), de talán nem tévedünk, ha a mondás címzettjein azokat értjük, akik igazságtalanságot-jogtalanságot szenvednek, és Istentől várnak „kiegyenlítő igazságosságot”. A zsidó és a kora keresztény apokaliptika azt hirdette ugyan, hogy Isten teljesíteni fogja az effajta „éhséget és szomjúságot” (vö. Lk 18,6-8!), Jézus azonban azt tanította, hogy Isten[10] nem „igazságosságot” akar (vö. Mt 5,20; 18,23-33 és 20,1-15!), és nem „kiegyenlíteni”, megbosszulni-megtorolni, hanem megbocsátani akarja az elkövetett igazságtalanságokat (vö. Lk 23,34!), és ugyanezt a megbocsátási készséget várja el „fiaitól”, azaz a hozzá tartozóktól is (ld. Mt 5,43-45). Ezért nem tekinthetjük hitelesnek ezt a mondást, ahogyan ezt közvetve a soron következő „boldogmondás” is igazolja.

Szerencsések az irgalmasok,
mert Isten irgalmas lesz hozzájuk.

A „nyolc boldogság” közül az utolsó négy Máté ún. „saját anyagához” tartozik, nincs konkrét megfelelőjük Lukács evangéliumában.

Aki kicsit is járatos az evangéliumokban, annak számára világos, hogy az irgalmasság (*eleémón, eleémoszüné* az *eleein* igéből) Jézus központi üzenetének egyik fontos megfogalmazása, ezért nem kétséges, hogy itt hiteles jézusi mondással van dolgunk.

Az, hogy valaki „irgalmas”, a „megkönyörülés, kegy[elm]et gyakorlás” képzetét kelti bennünk, eredeti jelentése azonban az, hogy „szánakozik”, ahogyan ezt két rokon értelmű kifejezése is nyilvánvalóvá teszi. Az egyik a „megesik a szíve valakin”; ennek eredeti értelme valahogy így fogalmazható meg: „lénye legmélyéig megrendülve együtt érez valakivel”.[11] A másik a

[10] A szokásos „majd kielégítik őket” fordítás megintcsak homályos és téves, mert az eredeti szenvedő szerkezet („majd kielégíttetnek”) itt is egyértelműen Isten körülírása (*passivum divinum*).

[11] Mt 9,36; 18,27 – Mk 1,41; 6,34 – Lk 7,13; 10,33; 15,20. A *szplankhnidzein* ige gyökere a többnyire többes számban használt

„megkönyörül valakin, megszán valakit” (Lk 6,36), de ez a görög *oiktirmón* mögött álló arám *rahamim*nak csak az egyik jelentése; a másik jelentése: „anyai”, minthogy a *rehem* = anyaméh, anyaöl szóból származik. Tulajdonképpen jobb lenne tehát a – már kissé elavult – „irgalmas, irgalmasság” kifejezések helyett az „anyai, anyaiság” kifejezéseket használni, mert ezek pontosabban fejezik ki az eredeti mondanivalót.[12]

Az irgalmasság egyrészt a *megbocsátásban* (Mt 18,27; 15,20) és az ellenségszeretetben mutatkozik meg (Lk 6,32-36; Lk 10,33), másrészt pedig a rászorulók *megsegítésében*, például tanítás (Mk 6,34), vigasztalás (Lk 7,13), gyógyítás (Lk 10,33) vagy anyagi adományok formájában (Mt 6,2-3; Lk 11,41; 12,33a – vö. még Mt 25,35-36!).

Első pillantásra meglepőnek tűnik, hogy Jézus szerint csak az számíthat irgalomra (megbocsátásra) Isten részéről, aki maga is gyakorolta az irgalmat embertársai iránt. A felületes olvasó azt a következtetést vonhatja le ebből, hogy Istent a „szemet szemért, fogat fogért” elv vezérli, holott csak arról van szó, hogy Jézus szemében Isten maga az Irgalom (ld. Lk 6,36; 15,20), ezért aki irgalmatlanul viselkedik, az ezáltal *automatikusan kizárja önmagát* az irgalomból; másképpen fogalmazva: *nem lehetséges* megbocsátani annak, aki elutasítja magát a megbocsátást (vö. Mt 6,12; 7,1; Mk 11,25).

Szerencsések a tiszta szívűek,
mert ők meg fogják látni Istent.

A „szív” a Biblia nyelvében az ember teljes belső életének: gondolatainak, érzelmeinek, emlékezetének, törekvéseinek és

---

szplankhnon főnév, amelynek jelentése általában „belső részek”, többnyire a nemesebb szervekre értve, de a zsigerekre vonatkozóan is, sajátos jelentése pedig: anyaméh.

[12] Gyönyörűen szemlélteti ezt az anyaiságot „a tékozló fiú” példabeszédében szereplő apa viselkedése (Lk 15,20.22-24): Folyton visszavárja elcsavargott gyermekét; amikor meglátja, eléje fut, ölelicsókolja; öröme minden mértéket meghaladóan túláradó (az ünnepi ruha elővétele és a fiú beöltöztetése, a hízott borjú levágása, lakoma, zene, tánc); egyszerűen túllép az igazságosságon: elmarad az erkölcsi prédikáció, nincs leszámolás, és végképp nincs szó büntetésről.

döntéseinek („akaratának") székhelye. Jézus a kultikus tisztasággal kapcsolatos vitában (vö. Mk 7,2) mondta el – bár negatív megfogalmazásban –, mit ért a szív *tisztaságán*: „…belülről, az ember szívéből jönnek elő a gonosz megfontolások, …és tisztátalanná teszik az embert" (Mk 7,21.23). Pozitívan fogalmazva azt mondhatnánk, hogy a szív tisztasága az őszinte és egyenes *jóra törekvést*, és persze az ebből fakadó, hátsó- vagy mellékgondolatok nélküli *jót cselekvést* jelenti (vö. Mt 23,26 // Lk 11,41). A szív tisztaságának további meghatározásában-pontosításában segíthet, ha figyelembe veszünk néhány rokon értelmű fogalmat: az egyszerűséget (Mt 6,22: *haplusz*), a keveretlenséget (Mt 10,16b: *akeraiosz*), a gyermekké válást (Mt 18,3; vö. Mk 10,15), s ez utóbbival kapcsolatban még a „kiskorúságot" (Lk 10,21: *népiosz*).

Az „istenlátás" valószínűleg két dolgot jelent:

Egyrészt *Isten*, illetve az Isten-ember viszony *lényegének „meglátását"* (vö. Mk 1,10-11: „látta, hogy meghasadnak az egek"), azaz annak felismerését, hogy Isten jó az emberhez, és nem kíván tőle mást, csak egyszerű jóságot. Ennek meglátásához, felismeréséhez nincs szükség bonyolult teológiára vagy hatalmas törvényismeretre, hanem csak tiszta szívre. Két példa: Amikor belebotlott a kifosztott, félholtra vert zsidóba (aki ellenségének számított!), az irgalmas szamaritánus rögtön „meglátta", tudta, mit kíván tőle Isten ebben a helyzetben, egyszerűen annak alapján, hogy „megesett rajta a szíve" (Lk 10,33). Az ugyanebbe a helyzetbe került pap már nem tudta, viszont tudni vélt valami „fontosabbat és pontosabbat": azt, hogy Isten csak honfitársai szeretetét kívánja tőle, és hogy a véres, talán már halott ellenség megérintése kultikusan tisztátalanná tenné őt. – Hasonlóképpen: csak a romlatlan, tiszta emberi szív képes felismerni, hogy az emberbarát Isten az ember kedvéért alkotta a szombatot (Mk 2,27), következésképp azt kívánja, hogy „az Úr napján" is segítsünk a rászorulókon (Mk 3,4). A törvénytanítók már nem látták ezt; Jézus nem is egyszer megállapította róluk a „látás" ellentétét, a „vakságot" (Mt 23,24; Lk 6,39).

Isten „meglátása" másrészt a túlvilági, *„színről színre" történő „látás"* ígérete lehet[13]. Itt a földön nincs szükségünk túlvilági látomásokra ahhoz, hogy jó úton járhassunk. De miután a földi és túlvilági érési folyamata nyomán az ember szíve *egészen* megtisztult az önzéstől és a maga alkotta istenképektől, „látni" fogja Istent „úgy, amint van" – hiszen csak a szellemileg egymáshoz hasonlóak, vagy hasonlóakká váltak képesek „felismerni" egymást[14].

Az iménti fogalomtisztázások alapján aligha lehet kétséges, hogy kristálytiszta jézusi mondással van dolgunk – ahogyan a következő esetében sem merül föl bizonytalanság.

Szerencsések azok, akik békét teremtenek,
mert Isten a fiainak fogja hívni őket.

Noha e mondás értelme minden további nélkül világos, annak pontos megfogalmazásához érdemes előbb itt is szemügyre venni az egyes kifejezések eredeti jelentését. Kezdjük ezúttal a végén.

Az „Isten a fiainak fogja hívni őket" a görögben így hangzik: „Isten fiainak fognak hívatni" – ti. Isten által (*passivum divinum*). Azaz: Isten a „fiainak", önmagához hasonlóknak, az övéinek fogja elismerni és nyilvánítani őket – ugyanis a „valakinek a fia, valaminek a fia" kifejezés semitizmus, és azt jelenti: „szorosan az illetőhöz, vagy a szóban forgó tárgyhoz tartozó"[15], az „Isten fia" kifejezés értelme tehát: Istenhez szorosan hozzátartozó, Istennek egészen odaadott, Istenhez hasonló (hasonlóvá vált). – Izrael „udvari teológusai" úgy vélték, hogy Isten az uralkodót fogadja fiává, s annak trónra lépésekor énekelték a 2. zsoltárt: „Az én fiam vagy! Fiammá fogadtalak ma téged!…

---

[13] Vö. 1Kor 13,12; 1Jn 3,2; Jel 21,3; 22,4-5.

[14] Vö. Mk 9,7: „Ez az én szeretett fiam!"; Lk 10,22: „…senki sem ismeri, ki a fiú, csak az Atya, és ki az Atya, csak a fiú…"

[15] Ld. „emberfia" (Mk 8,31 – továbbá Mk 14,41; Mt 11,19; Lk 11,30), „a lakodalmas terem fiai", azaz a násznép (Mk 2,19), „a gyehenna fia" (Mt 23,15), „az engedetlenség fiai", vagyis az engedetlenek (Ef 2,2), „a tegez fiai", azaz a nyílvesszők (Jób 41,20; Siral 3,13); vö. a magyarban „vásárfia, ládafia, hazafi, úrfi, halál fia".

Kérd tőlem, és neked adom örökségül a népeket… Összetöröd őket vasvesszővel, szétzúzod, mint a cserépedényt…" (7-9. v.). Ezzel szemben Jézus azt állítja, hogy Isten azokat „fogadja fiaivá", akik békét teremtenek.

A béketeremtés jelenti egymással veszekedő vagy haragban lévő emberek, illetve embercsoportok *kibékítését* is, de a magunk személyes vagy társadalmi-politikai *ellenségei iránti szeretet* gyakorlását is (amelynek minimális eleme a megbocsátás, teljessége pedig az irántuk tanúsított, tettekben megnyilvánuló jóság, ld. Mt 5,38-45).

A béke azonban (héber *salóm*) az Ószövetségben és a Jézus korabeli zsidóságban is az ember egész, azaz testi-lelki-szellemi, illetve egyéni-közösségi-társadalmi üdvének (javának, egészségének) teljességét jelentette. Ezért hangsúlyozni kell, hogy a béketeremtés „terepe" *nem csupán a magánélet*[16], hanem ki kell terjednie a „közéletre" és a „nagypolitikára" is[17]. Tömören és szépen foglalta ezt össze a Kr. u. 1. sz. utolsó harmadában működő Johanan ben Zakkai (a híres Hillel és Sammai rabbik tanítványa), amikor azt mondta: „Az Isten és ember közötti békében csak az részesülhet, aki békét teremt két férfi között, vagy egy férfi és a felesége között, vagy két család, két város, két kormány, két nemzet között."[18]

---

[16] Ennek példái: Mt 5,23-24; 18,21-22; Lk 17,3b-4; Mk 9,50c.

[17] Ld. Mt 5,41; Lk 10,33; 13,1-3; 19,42a; 23,28.31.

[18] A jézusi értelemben vett béketeremtést természetesen nem szabad összetéveszteni a puhánysággal, a kényelemszeretetből és gyávaságból fakadó hamis békülékenységgel („irénizmus"), amely csak megerősíti a rossz uralmát, és több bajt, mint békességet teremt. A jézusi béketeremtés mércéje magának Jézusnak a viselkedése, amelynek lényege, hogy szembeszáll a gonosz tettel, de nem áll ellenségesen szemben a tett elkövetőjével, hanem meg akarja gyógyítani. Mintapéldája ennek az az eset (Jn 18,22-23), amikor az Annás főpap előtti kihallgatáson Jézust szájon vágta egy pribék, ő azonban nem nyelte le ezt szó nélkül, hanem oktatni kezdte: „Ha rosszul szóltam, bizonyítsd be a rosszat, de ha jól, miért ütsz engem?" Oktató kérdésével föl akarta rázni a szolgát abból, hogy rutinszerűen („öntudatlanul") viselkedjék, el akarta őt gondolkodtatni a valóban helyes viselkedésről, azaz meg akarta nyitni számára az utat ahhoz, hogy esetleg rádöbbenjen, mit csinál, és változtatni tudjon humánusnak éppen nem nevezhető

Szerencsések, akiket az igazságosság kedvéért üldöznek, mert övék a Mennyek országa.

E mondás hitelessége rendkívül bizonytalan, hiszen Jézus tanításának lényege éppen a (köznapi értelemben vett) igazságosság meghaladása (sőt „messzemenő meghaladása": Mt 5,20), mégpedig a korlátozás és feltétel nélküli szeretet révén.[19] Csupán találgatni lehet, hogy Máté hogyan értelmezte, mindenesetre csak az alanti, sajátos értelemben fogadhatjuk el Jézustól származónak. Ennek megtalálásához két szó jelentését kell tisztázni.

Az „igazságosság" (*dikaioszüné*) elméletileg jelenthetné itt a mondás címzettjei, tehát az üldözöttek által gyakorolt igazságosságot, az „igazságos, helyes, igaz" viselkedést – csakhogy ennek ellene mond *tartalmilag* az, hogy az igazságosság gyakorlása Jézus szerint nem elégséges az Isten országába kerüléshez (Mt 5,20), *formailag* pedig az (amivel a szentírásmagyarázók nemigen törődnek…), hogy hiányzik a birtokos névmás (*autón*), aminek megléte esetén így kellene fordítani a kifejezést: „az *ő* igazságosság*uk* miatt".

A görög *heneken* elöljárószó nemcsak *oksági* összefüggést fejezhet ki („miatt"), hanem a cselekvés *célját* is, illetve a kettőt *egyszerre* is; feltételezem, hogy itt is ez utóbbi történik, ezért döntöttem a „kedvéért" kifejezés mellett, amely egyaránt tartalmazza a cselekvés mozgatórugóját és célját.

Jézus nem magától értődő felfogásokat akart megerősíteni, hanem hallgatói magától értődőnek tartott nézeteit akarta helyesbíteni. Itt is erről lehet szó:

Azt, hogy az igazságosságot *gyakorló*, és emiatt üldözött ember Isten vagy az Istenség oltalma alatt áll, minden igazságosan gondolkodó és érző zsidó vagy pogány eleve feltételezhette.[20] Itt azonban – a második bekezdésben mondottak alapján – nem lehet szó róluk, hanem csak olyanokról, akik *vétettek* a törvények szabta igazságosság ellen (ez az üldözésük oka), s akiket másfelől azért üldöznek, hogy ezzel helyreállítsák „a

magatartásán (és talán a foglalkozásán is).

[19] Ld. a negyedik boldogmondás kapcsán írottak utolsó bekezdését.

[20] Ld. a Bölcsesség könyvében: 2,10-21; 5,1-9.15-23.

törvényt és a rendet", vagyis az igazságosságot (ez az üldözésük célja). Ezek lehetnek „köztörvényes bűnözők", de olyan „ártatlanok" is, mint Jézus, aki a maga módján szintén vétett a „fennálló rend", vagyis az igazságosság ellen, amikor például áthágta a kultikus tisztasággal vagy a szombattal kapcsolatos szabályokat.

E mondás *feltételezhető* – és a negyedik boldogmondás fenti értelmezésével összhangban lévő – jézusi értelme tehát: Nem azoké a Mennyek országa, nem azok a részesei-tagjai Isten országának, akik „jámbor buzgósággal" (vö. igazságszolgáltatás, inkvizíció, szent háború, dzsihád stb.), az igazságosság (helyreállítása) kedvéért üldözik a törvényszegőket (ahogyan a zelóták vagy „az írástudók és farizeusok" is tették)! Ellenkezőleg: Isten az áldozatok oldalán áll!

Hogyhogy? – kérdezhetné valaki. Úgy, hogy egyrészt az emberi törvények nem feltétlenül tesznek eleget Isten törvényeinek, másrészt – és ez a fontosabb – Jézus felfogása szerint Isten még a valódi bűnösöket sem akarja megbüntetni „az igazságosság helyreállítása kedvéért", hanem meg akar bocsátani nekik, és meg akarja gyógyítani őket. (Hogy sikerül-e, rajtuk fordul.) A bűnösöknek nem bíróra, hanem orvosra van szükségük (vö. Mk 2,15-17, de már Ezekiel 18,23 is!).

* * *

Keresésünk eredményeit összegezve azt állapíthatjuk meg, hogy a nyolc boldogmondásból *csak négyet* tarthatunk egészen biztosan jézusinak („erőszakmentesek, irgalmasok, tiszta szívűek, béketeremtők"), kettőt határozottan jézusiatlannak kell minősítenünk („bánkódók, az igazságosságot éhezők"), a maradék kettőt pedig csak az általam adott értelmezésben tarthatjuk jézusinak („a Lélek hatására nyomorgók, az igazságosság kedvéért üldözöttek") – e kettő között azonban mégis különbséget teszek, és az elsőt végső soron a jézusi kategóriába sorolom, mert általam adott fordítása és értelmezése nagy biztonsággal indokolható.[21]

Mindezt úgy szemléltetem, hogy újra fölsorolva a „nyolc boldogságot", a jézusiakat kövér és dőlt betűkkel írom, a jézusiatlanokat pedig csak dőlt betűkkel:

[21] E végeredmény eldöntheti, mennyire volt kihívó, vagy egyenesen pimasz a címben föltett kérdés…

Szerencsések, akik a Lélek hatására lettek nyomorgók,
mert övék a Mennyek országa!

Szerencsések a bánkódók,
mert Isten meg fogja vigasztalni őket.

Szerencsések az erőszakmentesek,
mert ők fogják örökölni az országot!

Szerencsések, akik éhezik és szomjazzák az igazságosságot,
mert Isten majd kielégíti őket.

Szerencsések az irgalmasok,
mert Isten irgalmas lesz hozzájuk!

Szerencsések a tiszta szívűek,
mert ők meg fogják látni Istent!

Szerencsések azok, akik békét teremtenek,
mert Isten a fiainak fogja hívni őket!

Szerencsések, akiket az igazságosság kedvéért üldöznek,
mert övék a Mennyek országa.

(2012)

A retusálás nagymestere

Hogyan változtatta meg Lukács
az általa átvett Márk-szövegeket?

Lukács evangélista – ahogyan Máté is (vö. két forrás-elmélet) – bizonyos részeket „egy az egyben" átvett Márk evangéliumából. Ez az „egy az egyben" azonban nem jelenti azt, hogy szó szerint, hanem nagyon is sok, kisebb-nagyobb változtatással. E változtatásokat alaposan szemügyre véve azt láthatjuk, hogy azok egyáltalán nem véletlenszerűek, hanem tudatos szerkesztői-teológusi beavatkozás eredményei. Az alábbiakban e változtatások legjelentősebbjeit vesszük szemügyre, mintegy százat, mégpedig úgy, hogy az enyhébbektől haladunk a súlyosabbak felé.

Irtózás
a személyességtől, az érzelmektől és az indulatoktól

A jerikói vak meggyógyításának történetében (Mk 10,46-52) Lukács számára (18,35-43) annyira nem fontos a személyesség, hogy nemcsak a vaknak a tanítványok részéről történő bátorítását hagyja ki („Bátorság! Állj föl! Téged hív!"), hanem még csak a nevét (Bartimeusz) sem említi meg. – A Getszemáni-kerti jelenetben (22,47-48) Lukács szerint Júdás nem szólítja meg Jézust („Rabbi!": Mk 14,45), és nem derül ki, hogy Júdás valóban megcsókolta, sőt „izgatottan megcsókolta"-e Jézust (Mk 14,45), csupán Júdás e szándékáról esik szó: „megközelítette Jézust, hogy megcsókolja" (22,47).

A leprás megtisztításának történetében (5,12-16) Lukács minden olyan mozzanatot kihagy Márk leírásából, amely a Jézusban zajló érzelmekre és indulatokra utal: „haragra gerjedt;

megesett rajta a szíve; ráripakodott, és rögtön kidobta [helyette: felszólította]" (Mk 1,41.43). – Ugyanez ismétlődik a béna kezű ember meggyógyításakor (6,6-13): elhallgatja, hogy Jézus „haraggal végignézett" ellenfelein, és mivel „részvétet érzett irántuk", „szomorú volt" szívük megkövesedettsége miatt (Mk 3,5).

Amikor kisgyermekeket visznek Jézushoz, hogy megáldja őket (18,15-17), Lukács nem említi meg Jézusnak a tanítványok elutasító magatartása miatti bosszúságát, és azt, hogy keményen rájuk szólt (Mk 10,14), de azt a személyes gesztusát sem, hogy „átkarolta" a gyermekeket, és „rájuk téve kezét, megáldotta őket" (Mk 10,16).

A „gazdag ifjú" története (18,18-27) önmagában véve is gazdag példatára Lukács szóban forgó vonásának: a gazdag ifjú nála nem „fut oda" Jézushoz és nem „esik térdre" előtte (csak: „megkérdezte"); nem említi meg, hogy Jézus „ránézett" és „megkedvelte", s ugyanígy törli az ifjú érzelmi reakcióját, azt, hogy Jézus szavai nyomán „elkomorodott" és „szomorúan távozott", majd a tanítványokét is, akik „elborzadtak", amikor Jézus tudatosította bennük, hogy a gazdagság valóban akadálya az Isten országába jutásnak (Mk 10,17.21.22.24). Úgy látszik, Lukács nagyon nem kedvelte a szemkontaktust, mert a folytatásban ismét kihagyja Márk megjegyzését arról, hogy a gazdag ifjú távozását követő beszélgetésben Jézus „ránézett" a tanítványokra, és úgy szólt hozzájuk (Mk 10,27).

Nem sokkal ezután (18,31) Lukács megint elhallgatja a tanítványok, illetve a Jézus körüli tágabb kör érzelmeit, amelyek akkor támadnak bennük, amikor észreveszik, milyen elszántsággal indul Jézus Jeruzsálembe, várható végzete felé: „elborzadtak", illetve „féltek" (Mk 10,32).

A jerikói vak meggyógyításának elbeszélésében Lukács kicseréli a vak koldus bensőséges érzelmekre utaló „Rabbuni!" megszólítását (Mk 10,51; ezt a megszólítást kizárólag Mária Magdolna használja még Jn 20,16-ban!), és a távolságtartó „Uram"-mal (*küriosz)* helyettesíti (18,41).

Lukács még az Olajfák-hegyi jelenetben (22,39-42) sem tűri a nagy érzelmeket: nem említi meg, hogy imádságához Jézus maga mellé vette Pétert, Jakabot és Jánost (feltehetően azért, hogy enyhítsék magányát), nem közli, hogy Jézus „kezdett

megborzadni" és „kezdte elveszíteni nyugalmát", kihagyja Jézus megrendítő vallomását: „Halálosan szomorú vagyok", és szerinte Jézus nem „leborult a földre", csupán „letérdelt" (Mk 14,33-35).

A konfliktusok tompítása

Az emberek közötti konfliktusok többnyire tele vannak érzelmekkel és indulatokkal, így a fentiek után már nem csodálkozhatunk azon, hogy Lukács lépten-nyomon enyhíti a konfliktusokat, mindenekelőtt és túlnyomórészt *Jézus és közvetlen tanítványai* konfliktusait:

A magvetőről szóló példabeszéddel kapcsolatosan Lukács (8,11) nem említi a tanítványok értetlenségét, és azt, hogy Jézus emiatt megdorgálja őket (Mk 4,10.13), a tengeri vihar jelenetéből pedig kihagyja (8,24) a tanítványok Jézusnak tett szemrehányását: „Nem törődöl azzal, hogy (elveszünk)?" (Mk 4,38), de ugyanígy kihagyja Jézus szemrehányását is: „Miért vagytok ennyire gyávák?" (Mk 4,40), és van itt még egy „finomság": Jézus Márknál olvasható kérdését (4,40): „Hogyan van az, hogy még mindig *nem* bíztok [Istenben]?" Lukács átfogalmazza: „*Hol* van a bizalmatok?" (8,25), azt sejtetve ezzel, mintha a tanítványoknak már meglenne a hiányolt bizalmuk, csak éppen „nem lenne náluk", vagy nem tudnák „tettekre váltani". A vérfolyásos asszony gyógyulásának történetéből Lukács kihagyja (8,45) az egyik tanítvány tiszteletlen megjegyzését: „Látod, (hogy a tömeg szorongat téged), és [mégis] azt kérdezed, »ki érintett meg engem«" (Mk 5,31). Jézus első szenvedésbejelentése után Márknál Jézus és Péter összetűzése, majd Péter erélyes rendreutasítása következik (8,32-33: „Péter kezdett keményen beszélni vele… Ő azonban keményen rászólt Péterre…"), Lukács viszont nemes egyszerűséggel átlép ezen (9,22), ahogyan a Zebedeus-fiak nagyra törésének (Mk 10,35-38) esetén, illetve az ebből fakadó bonyodalmakon is (Mk 10,41) is (18,35).

Felvetődhet a kérdés, milyen szándék vezette ebben Lukácsot. Talán nem tévedünk nagyot, ha azt gondoljuk, hogy a tanítványok és Jézus „jó hírét" egyaránt óvni akarta. Mindenesetre nem csupán az ő viszonylatukban találkozunk ezzel a jelenséggel:

Jézus názáreti fellépésének ábrázolásából Lukács törli (4,24) Jézusnak azt a megjegyzését, hogy „családja és rokonai" is megvetik a prófétát (Mk 6,4), ahogyan *Jézus és családja* konfliktusának történetéből is (Mk 3,20-22.31-35) – Máté evangéliumához (12,24) hasonlóan – kihagyja (11,15), hogy rokonai háborodottnak tartották Jézust, és haza akarták vinni (Mk 3,21), és nem közli (8,21) Jézus kemény kérdését: „Ki az én anyám, és kik az én fivéreim?" (Mk 3,33).

Lukács a *Jézus és a farizeusok* közti konfliktusok élét is elveszi azáltal, hogy a szombati kalásztépés miatt a farizeusok nem közvetlenül Jézusnak címezik kritikájukat (Mk 2,24: „Miért tesznek…?"), hanem a tanítványainak (6,2): „Miért teszitek azt, amit szombaton nem szabad?" (Igaz, a vámosokkal egy asztalhoz ülés ügyében Márknál is így járnak el a farizeusok: 2,16.)

Lukács másképp láttatja *Jézus és a tömeg* konfliktusát is: Jézus úgy látta, hogy az őt körülvevő csodapropaganda árt a küldetésének, ezért menekült a tömeges gyógyítás igénye elől, és „puszta helyekre" vonult vissza (Mk 1,45), Lukács azonban csupán Jézus imádkozási szándékával magyarázza ezt a visszavonulást (5,16). Persze a két indoklás nem zárja ki szükségképpen egymást, hiszen egyszer hasonló helyzetben Jézus Márk szerint is imádkozni vonul vissza, hogy tisztázza tennivalóját (Mk 1,35).

Megszépítés – befeketítés

Egy jelentős, később tárgyalandó területet („Pilátus és a rómaiak") leszámítva, ez a lukácsi vonás tulajdonképpen *egy* embercsoporttal, *Jézus tanítványaival* kapcsolatban jelenik meg: a szerző általában igyekszik mentegetni, megszépíteni a tanítványok negatív megnyilvánulásait, vagy a velük összefüggő negatívumot.

Az esetek több mint felében a „főapostol", Péter a kedvezményezett: Jézus első szenvedés-bejelentésének elbeszélése után Lukács kihagyja (9,22) Péter és Jézus „összetűzését", illetve Péter erélyes rendreutasítását Jézus részéről (Mk 8,32-33); az utolsó vacsora történetéből törli (22,34) Péter másodszori fogadkozását, hogy semmiképpen sem fogja megtagadni Jézust (Mk 14,31a); a Getszemáni-kerti események bemutatásakor

nem közli Jézus Péternek tett szemrehányását: „Simon, te alszol? Nem volt erőd egy órán át résen lenni?” (Mk 14,37); Jézus letartóztatása után nem beszél (22,60) Péter átkozódásáról és esküdözéséről: „Nem ismerem azt az embert…” (Mk 14,71). Van még egy más jellegű, nem túl jelentős eset: a gazdag ifjú távozása után Márknál azt mondja Péter Jézusnak: „Nézd csak! Mi mindent elhagytunk…” (Mk 10,18), Lukácsnál viszont: „Nézd csak! Mi elhagytuk a tulajdonunkat…” (18,28); Lukács ezzel – úgy tűnik – szerényebbnek tünteti fel Pétert, mint Márk.

Hasonlóan jár el Lukács a Zebedeus-fiakkal, illetve általában a tanítványokkal is: egyszerűen kihagyja (18,35) Jakab és János pozíciószerzési törekvésének történetét (Mk 10,35-41); nem említi meg (22,34), hogy Péterhez hasonlóan a többi tanítvány is ismételten fogadkozott: nem fogják megtagadni Jézust (Mk 14,31b); a tanítványok Getszemáni-kerti elalvását (Mk 14,37) szomorúságukkal magyarázza (22,45); végül nem közli (22,53), hogy Jézus letartóztatása után tanítványai „mind elhagyták őt, és elfutottak” (Mk 14,50).

Érdekes, hogy miközben Lukács mindenáron jó színben akar feltüntetni tizenegy tanítványt, annál inkább igyekszik – kezdettől fogva! – befeketíteni a tizenkettediket, Júdást: A Tizenkettő kiválasztása után, nevük felsorolásakor Márk úgy beszél Júdásról, mint aki aztán „kiszolgáltatta” Jézust (Mk 3,19), Lukács viszont már ekkor „árulónak” nevezi őt (6,16).[1] Az árulás bekövetkezésekor aztán Lukács egyesen démonizálja Júdást; Márk csak annyit mond: „Elment a főpapokhoz, hogy kiszolgáltassa nekik Jézust” (14,10), Lukács viszont így fogalmaz: „A Sátán bement Júdásba … ő elment, és megbeszélte a főpapokkal” (22,3), majd még egyszer hangsúlyozza, hogy Júdás „beleegyezett” a főpapok ajánlatába, hogy pénzt adnak neki árulásáért (22,6). (Vö. Mt 27,3-8 <—> ApCsel 1,16-19.)

Az előző alpontban felvetett kérdést, hogy a konfliktusok tompításával Jézus és a tanítványok „jó hírét” *egyaránt* akarta-e óvni Lukács, most talán egyértelműbben válaszolhatjuk meg: inkább a tanítványokét.

[1] A „kiszolgáltatás” azért nem nevezhető olyan durva kifejezésnek, mert Jézus még Istenről is úgy beszél, mint aki „kiszolgáltatja” az embert, s így Jézust is: Mk 9,31; Lk 9,44 – vö. Mk 8,33; Mt 16,22-23!

Mindenesetre meg kell még említenünk Lukács megszépítő eljárásának további „tárgyait" is: egyrészt az orvosokat, akikkel kapcsolatban – legalábbis számos ősi kódex szövegében – nem közli (8,43) Márknak azt a megjegyzését, hogy a vérfolyásos asszony „sok orvostól sokat szenvedett, mindenét, amije volt, rájuk költötte, mégsem lett belőle semmi haszna, hanem csak rosszabbul lett" (Mk 5,26): sajátos jelenség ez annak fényében, hogy Lukács maga is orvos volt (vö. Kol 4,14); másrészt nagyon határozottan jelentkezik Lukács mentegető-megszépítő eljárása Pilátussal és a rómaiakkal kapcsolatban – de jelentősége miatt ezt már külön pontban tárgyaljuk.

Hódolat a hatalomnak

Enyhén szólva is meghökkentő Lukács megszépítő eljárása azokban az esetekben, amikor a legfőbb hatalmasságokról van szó: a helyi uralkodóról, Heródes Antipász negyedes fejedelemről, illetve a megszálló római hatalom legfőbb helyi képviselőjéről, Pilátusról és annak katonáiról.

Lukács egy félmondattal utal ugyan Keresztelő János *Heródes* által történt kivégzésére (9,12), de annak részletes elbeszélésétől (Mk 6,17-29) eltekint.[2] Heródes Jézusra irányuló kivégzési szándékát is csak a farizeusok szájába adva közli (13,31). Ugyanakkor viszont felvilágosult hellenista uralkodóként mutatja be Heródest, olyanként, aki nem osztja a köznép babonás, csodaváró nézeteit (9,7-9).

Ami *Pilátus* szerepét illeti, Lukács háromszor is hangsúlyozza ártatlanságát, s azt mondatja vele: „Nem találtam benne semmit, ami halálbüntetésre adna okot" (23,4.14.22). Ellene lehetne vetni, hogy Márk (15,9-10) és a többi evangélista is hasonlóan jár el (Mt 27,18.24; Jn 18,38; 19,4.6). Csakhogy:

[2] Hogy ez mennyire nem tekinthető véletlennek, határozottan mutatja az Apostolok cselekedeteiben tanúsított magatartása: még csak nem is utal arra, hogy – legalábbis az egyöntetű egyházi hagyomány szerint – a rómaiak kivégezték Pált, hanem egészen más légkört sugallva így zárja művét: „Két álló esztendeig maradt bérbe vett szállásán, mindenkit fogadott … és … akadálytalanul tanított…": Csel 28,30-31.

általánosságban nézve azt látjuk, hogy minél később keletkezett egy evangélium, annál kevesebb felelősség terheli benne a római államot, s annál súlyosabbnak látszik a zsidók felelőssége, olyannyira, hogy a legkésőbben keletkezett János-evangéliumban már maga Jézus is mentegeti Pilátust, és kijelenti, hogy a zsidóknak nagyobb bűnük van (Jn 19,11). Konkrétan pedig a következőket tapasztaljuk: Lukács gondosan kerüli annak kimondását, hogy Pilátus, Róma helytartója hozta meg a halálos ítéletet (Mk 15,15: „kiszolgáltatta, hogy keresztre feszítsék"), és finoman csak annyit mond: „kiszolgáltatta akaratuknak" (23,25) – tudniillik a zsidókénak. Továbbá „megkorbácsolás" (Mk 15,15) helyett szépítően csak „megfenyítésről" beszél (23,16), de aztán nem közli a megfenyítés megtörténtét (Mk 15,15), sem Jézusnak a római katonák általi kigúnyolását (Mk 15,16-20), sőt Márkkal ellentétben (Mk 15,16.20) azt sem mondja meg világosan, hogy a halálos ítéletet római katonák hajtották végre, viszont kifejezetten azt a benyomást kelti, hogy a zsidók ölték meg (ld. ismét 23,25-öt, illetve a 23,25-26 szövegösszefüggését: „…Jézust pedig kiszolgáltatta akaratuknak. Amikor elvezették…" Kik? A szöveg nyelvtani értelméhez ragaszkodó olvasó csak úgy értelmezheti ezt, hogy a zsidók; vö. még 23,33). Csupán „hab a tortán", hogy cirénei Simonra vonatkozóan azt mondja, hogy „megragadták" (23,26), szemben Márk kifejezésével, hogy „kényszerítették" (Mk 15,21) – ez utóbbi kifejezés ugyanis kifejezetten a római katonák „munkaszolgálatra kötelezési" jogára utal (vö. Mt 5,41!). És „hogy teljes legyen a kép", Lukács még a sajnálatos események elmúltával, az emmauszi tanítványok történetében is következetesen kimenti Pilátust és a rómaiakat, amikor ezeket a szavakat adja az egyik tanítvány szájába: „…miként szolgáltatták ki főpapjaink és elöljáróink halálos ítéletre, és miként feszítették keresztre" (24,20). Nem mondja meg, hogy kinek szolgáltatták ki, és azt sem, kik feszítették keresztre. A 23. fejezettel ellentétben itt még a tágabb összefüggés sem segíti az olvasót, aki csak arra gondolhat: a zsidó főpapok és elöljárók saját bíróságuknak szolgáltatták ki Jézust, és e bíróság ítéletvégrehajtói feszítették őt keresztre.

A dolgok jellegzetes eltúlzása

Mielőtt bemutatnánk Lukács eljárásának további két fontos vonását, „előkészítésül" rámutatunk arra, hogy Lukács a témától függetlenül szerette eltúlozni, felnagyítani a dolgokat.

Simon Péter anyósának meggyógyítása előtt Márk csak annyit jegyez meg, hogy „lázasan ágyban feküdt" (Mk 1,30), Lukács szerint viszont „nagy" láz „gyötörte" (4,38). – A „végidőkről" szólva sem elégszik meg azzal, hogy „itt is, ott is földrengés lesz" (Mk 13,8), azt írja: „nagy földrengések lesznek" (21,11). – Az első tanítványok meghívása után Márk azt írja, hogy „otthagyták hálóikat", illetve „otthagyták a hajóban apjukat" (Mk 1,18.20), Lukács azonban azt állítja, hogy „mindent elhagytak" (5,11); ugyanígy a vámos Lévi meghívása után: „mindent hátrahagyva felkelt, és követte őt (5,28). (Ha ez így volt, hogyan rendezhetett ezután még „nagy vendégséget" Jézusnak, ráadásul úgy, hogy „nagy tömeg vámos és más hasonló ember ült velük asztalhoz" [5,29]? Vagy egészen mást kell értenünk „mindent otthagyáson", mint megszoktuk?) – Az ún. „síksági beszéd" (= Máténál „hegyi beszéd") előtt Lukács arról számol be, hogy „nagy népsokaság" tódult Jézushoz, ő pedig „mindenkit" (= minden beteget) meggyógyított (6,19), holott Márk itt csak úgy fogalmaz, hogy „sokakat" meggyógyított (3,10). A „minden" vagy „mindenki" betoldása egyébként is kedvenc szokása Lukácsnak, ld. még például Mk 10,21 // Lk 18,22; Mk 13,28 // Lk 21,29. – Lukács két, Márkéval párhuzamos gyógyítási történetben is hangsúlyozza, hogy a gyógyítást kérő apa „egyedüli", ill. „egyetlen" gyermekéről van szó (8,42; 9,38), noha Márk erről nem tud (Mk 5,23; 9,16). (A „naini ifjú feltámasztásának" más evangélistáknál nem található elbeszélésében is azt mondja: „anyjának egyetlen fia" volt: 7,12.)

Az események csodás beállítása

Aligha lehet kétséges, hogy Jézus nyilvános működésének a tanítás mellett a gyógyítás (tágabban: a szükséget szenvedő embereken segítés) volt a másik legfontosabb tartalma (Mt 4,23), s ez a két feladat alkotja Jézus ún. missziós parancsának tárgyát is (Mk 3,14-15; Lk 9,1-2). – A pontosság kedvéért azonban hozzátehetjük: Jézus gyógyításai helyett talán helye-

sebb lenne Jézus általi gyógyulásokról beszélni, hiszen ő maga mondta ismételten a meggyógyultaknak: „A bizalmad (’hited’) mentett meg téged” (Mk 5,34; 10,52; Mt 9,29; Lk 7,50; 17,19 – vö. Mk 6,5). Másfelől magát a „gyógyítás” szót is óvatosan kell használnunk, hiszen a legtöbb szöveghelyen nem a „gyógyítani” jelentésű *iaszthai* igével találkozunk, hanem a tágabb és „gyengébb” értelmű *therapeuein*-nel (ápol, gondoz, ellát, gondoskodik, orvosi ápolásban részesít).

Ugyanakkor három fontos tényt is meg kell állapítanunk: a) Jézus nagyon rossz véleménnyel volt azokról, akik „bizonyító csodákat” kívántak tőle: „gonosz és hűtlen nemzedéknek” nevezte őket (Mk 8,12-13; Mt 12,38-41; 16,1-4). – b) Valósággal menekült azok elől, akik *csak* a „csodadoktort” látták benne, és ebben az összefüggésben azt hangsúlyozta, hogy küldetése az evangélium hirdetése (Mk 1,32-34.35-38). – c) Kezdettől fogva szigorúan tiltotta a „csodapropagandát” (Mk 1,44; 2,11; 7,36; 8,26), mert úgy gondolta, hogy az nagyon ártalmas igazi küldetésére nézve.

Mindennek ellenére már Márk evangélista is nemegyszer fantasztikus csodaként állít be eredetileg természetes módon (a gyógyulások esetében *például* pszichoszomatikusan) is magyarázható eseményeket (vö. 4,39; 5,28-29; 5,13.15; 6,56; 9,25; 11,20-21) – Lukács azonban még Márkon is túltesz, és mindent a lehető legcsodásabb beállításban ábrázol.

Jézus Keresztelő János általi alámerítésének jelenetében Márk azt írja, hogy a Lélek „galambként [= „szelíden” vagy „egyenesen”] *beléje* szállt” (Mk 1,10), Lukács viszont azt írja, hogy „*testi alakban* galambként leszállt *rá*” (3,22) vagyis egy Jézusban végbement, azaz belső, szellemi-lelki folyamatot külső, testi-fizikai valósággá alakít át [megalapozva ezzel a későbbi szentháromságtani dogmát], ami így már látványos csodának tűnik: a láthatatlan Isten szemmel látható módon jelenik meg.

Jézus názáreti fellépésének leírása után Márk annyiban foglalja össze a hatást, hogy falubelijei „eltántorultak tőle” (Mk 6,3), Lukács szerint azonban „elteltek haraggal…, és kiűzték őt a városból, a hegy meredélyéig, hogy letaszítsák – ő azonban keresztülhaladt közöttük, és elment” (4,28-30). Ezt a könnyed és akadálytalan „keresztülhaladást” és „elmenést” lehet persze

természetes módon, Jézus szellemi fölényeként is értelmezni, de talán nem tévedünk, ha azt gondoljuk, hogy valójában Lukács misztikus-természetfölötti beállításáról van szó.

Simon Péter anyósa meggyógyításának történetét (Mk 1,30-31) Lukács szinte minden mozzanatában átalakítja (4,38-39). Az esemény természetesen csodaként jelenik meg Márknál is, de Lukács minden mozzanatot tovább fokoz: Az egyszerű „odament hozzá, megragadta a kezét, és talpra állította; erre elhagyta őt a láz, és felszolgált nekik" helyett ezt olvassuk: „odament hozzá, föléje hajolt, keményen rászólt a lázra, s az elhagyta őt, ő pedig azonnal felkelt, és felszolgált nekik".

Annak érdekében, hogy az eredeti beteggyógyításból (Mk 5,21-24.35-43) halottfeltámasztást csinálhasson, Jairus lányának történetében Lukács (csupán ebből a szempontból!) négyszeresen megváltoztatja Márk szövegét (8,40-42.49-56): a) Márk azt írja, hogy a lány „a végét járta", Lukács azt mondja, „haldoklott" (42. v.). b) Márknál azt a hírt hozzák Jairus házából, hogy „meghalt" (= „beállt a halál", *aorisztosz*), Lukács azt írja (49. v.), hogy „halott" (a *perfectum* a halál visszavonhatatlanságát, végérvényességét fejezi ki). c) Az „erre kinevették" után Lukács betoldja (53. v.): „mert *tudták*, hogy meghalt" (= „beállt a halál", *aorisztosz*). d) Jézus felszólítása után („Gyermekem, ébredj föl!") Lukács betoldja (55. v.): „erre visszatért a szelleme", hogy hangsúlyozza: a gyermek voltaképpen már a túlvilágról tér vissza.

Az első „kenyérszaporítás" (Mk 6,35-44) elbeszélésekor Lukács (9,12-17) a lényegi eseményeknek rögtön az élére állítja azt az adatot, hogy „mintegy ötezer férfi volt jelen", ily módon fokozva a várakozást, illetve a „csoda" hatását az olvasóra. Aztán pedig a 16. versben az „azokat" betoldásával megváltoztatja az *eulogészen* (= áldást mondott, hálát adott) ige jelentését: a kenyér (és a halak) fölött elmondott *hálaadó imából* ezáltal a kenyér (és a halak) *megáldása*, azaz „kenyérszaporítást" eredményező varázsformula lesz[3]: „megáldotta azokat"[4] – „és a tanítványoknak adta, hogy tegyék oda a tömeg elé"...

[3] Pedig hasonló helyzetben, a 22,19-ben tudja, hogy az *eulogein* jelentése ebben az összefüggésben megegyezik az *eukharisztein*-ével.

Végül az „üres sír” jelenetét (Mk 16,1-8) említjük meg. Hogy az események rendkívülien csodás jellegét hangsúlyozza, Lukács (24,1-9) (ismét csupán ebből a szempontból) négyszer is megváltoztatja Márk szövegét: a) Márk szerint az asszonyok egy „fiatalembert” találtak az üres sírban, Lukács viszont „két férfiről” beszél, s ezzel égi jelenségre utal (vö. Lk 9,30; ApCsel 1,10), amit az is alátámaszt, hogy a 24,23-ban „angyalokként” azonosítja őket. b) Márk azt mondja, hogy a szóban forgó fiatalember „ült”, Lukácsnál azonban a két férfi „odalépett”, amit úgy is lehetne fordítani, hogy „megjelent”, mivel ez a megjegyzés szintén „földöntúli jelenségre” utal, vö. Lk 2,9 és ApCsel 12,7. c) Márk ábrázolásában az asszonyok attól „rettentek meg”, hogy az üresnek hitt sírban mégiscsak találtak valakit (Mk 6,5), Lukácsében ellenben a két férfi „földöntúli” mivoltától („villogó ruhában”), aminek hatására állítólag „a föld felé fordították arcukat” (24,5). d) Márknál a fiatalember azt mondja a Jézust kereső asszonyoknak, hogy azért nincs ott, mert „Isten fölébresztette” (16,1: *égerthé*), s ezzel legalábbis nyitva hagyja a történtek természetes értelmezésének lehetőségét („Jézus magához tért”)[5], Lukács azonban az „angyalok” szájába ad egy Márknál nem található kérdést: „Miért keresitek az élőt a halottak között?” (24,5)[6], s ezzel újból Jézus „feltámadásának” csodás voltát húzza alá.[7]

---

[4] Tény, hogy ez a formula már Márknál is megtalálható a második „kenyérszaporítási” történetben (8,7), de csak a halakra vonatkoztatva – s a ***D*** kódex ki is javítja az *eulogészasz auta*-t *eukharisztészasz*-ra.

[5] Az *egeirein* ige azt jelenti: felállít, talpra állít, felébreszt, bajból kihúz. A szenvedő szerkezet (*passivum divinum*) ajánlja az „Isten fölébresztette” fordítást, amely egyúttal a korabeli zsidó gondolkodásmódot is tükrözi, de elvileg ugyanolyan helyes lenne a *„fölébredt, magához tért”* fordítás is.

[6] Máté aztán, ha lehet, még inkább „egyértelműsíti” a dolgot, amikor így fogalmaz: „föltámadt *a halottak közül*” (28,7).

[7] Kiegészítésül megjegyezhetjük, hogy az emmauszi tanítványok történetében – 24,13-35 – Lukács legalább nyolc olyan megjegyzést tesz, amelyek fantasztikus csodák sorozataként állítják be a leírtakat, ld. Lukács-kommentárom 1718., 1728., 1730., (1735.), 1737., 1939., 1740., 1744. és 1745. lábjegyzetét.

Jézus személyének felmagasztalása

„Az események csodás beállítása" nyilvánvalóan teljesen tudatos Lukács részéről, és nem is öncélú: Jézus jelentőségének felnagyítását, személyének felmagasztalását szolgálja, teológiailag szólva: krisztologizálással (vagy ha úgy tetszik: messianizálással) van dolgunk, és azt figyelhetjük meg, milyen eszközökkel állítja be Jézust Krisztusként (= Messiásként). Lássunk előbb néhány apróbb és konkrétabb mozzanatot, majd az elvontabbakat és teológiailag jelentősebbeket.

Márk leírásában a gerázai megszállott ún. elhárító varázsformulával akarja rábírni Jézust a gyógyításra („Megesketlek az istenre" = „istenre hivatkozva kényszerítelek": Mk 5,7), Lukácsnál azonban egyszerűen csak kéri őt, ami azt sugallja, hogy eleve elismeri Jézus fennhatóságát (8,28).

Jairus lánya meggyógyításának történetében Márk szerint Jézus csupán annyit mond az apának: „Ne félj! Csak bízzál [Istenben!]" (Mk 5,36). Ez Jézus realizmusát mutatja, aki egyszerűen bátorítja a bajba került zsinagógai elöljárót, mintha csak azt mondaná: „Ne félj – se Istentől, se az emberektől, se a haláltól! Mert Isten jelen van, és Isten jó, bármi történjék is. Csak egy a szükséges most számodra, hogy bízzál Istenben!" Vagyis Jézus nem ígér neki semmit, ellentétben Lukács ábrázolásával, amelyben Jézus hozzáteszi az idézett mondathoz: „…és [akkor] meg fog menekülni [a lányod]" (8,50): eszerint Jézus előre tudja, mi fog történni.

Jézus jeruzsálemi bevonulásának kezdetén Márk leírásában Jézus egyszerűen „felült" a szamárcsikóra (Mk 11,7), Lukács viszont azt írja, hogy tanítványai „ráültették Jézust" (19,35). Ez a változtatás nem ártalmatlan stíluskülönbség, hanem a bevonulás *messiási* jellegét hangsúlyozza azáltal, hogy ugyanazt a kifejezést használja, mint a Királyok 1. könyve 1. fejezetének 33. verse (Hetvenes fordítás), ahol Salamon vonul királyi beiktatására. Ugyanezt a célt szolgálja az is, hogy a következő versben Lukács kihagyja lombos ágaknak az útra szórását (19,36), így ugyanis kimarad egy „figyelemelterelő mozzanat", és közvetlenül (a 38. versben) egy újabb királymotívum következik (vö. 2Kir 9,13 LXX, ld. alább).

Az utolsó vacsora előkészítését Márk evangéliumában a tanítványok kezdeményezik („Mit akarsz, hová menjünk elkészíteni a pászkabárányt…”: Mk 14,12), Lukácsban azonban maga Jézus („…amikor fel kellett áldozni a pászkabárányt, elküldte Pétert és Jánost”: 22,7-8). Ez szintén nem csupán stíluskülönbség, hanem Lukács úgy mutatja be Jézust, mint aki hatalommal cselekszik, és ezzel a tanítványokénál magasabb síkra emeli őt.

A Jézus letartóztatása körüli tumultusban Jézus egyik tanítványa, feltehetően Péter (Jn 18,10) levágta a főpap egyik szolgájának fülét (Mk 14,47), ám Lukács szerint Jézus azonnal „megérintve a fület, meggyógyította őt” (22,51).

Az elvontabb és teológiailag jelentősebb esetek pedig a következők:

Jézus kérdésére, kinek tartják őt a tanítványai, Pétert azt felelte: „Te vagy a Messiás!” Jézus „erre keményen rájuk szólt, hogy senkinek se beszéljenek *őróla*” (*peri autu:* Mk 8,29-30). Ennek a tiltásnak az egyik oka az, hogy Jézus nem a saját személyét akarta a tanítványok igehirdetésének tárgyává tenni (hanem „Isten országát”, vö. Mk 1,38), a másik pedig az, hogy *nem* tartotta magát messiásnak, és elejét akarta venni a vele kapcsolatos messiási fantáziálásoknak (vö. Mk 12,35-37!). Lukácsnál azonban így hangzik a tiltás: „…felszólította őket, hogy senkinek se beszéljenek *erről*” (*tuto:* 9,21) – az olvasó pedig könnyen kiegészíthette: „Noha Péter igazat mondott!” Lukács szerint ugyanis valóban Jézus a Messiás, de ennek nyilvánvalóvá válásához Jézus szenvedésén keresztül vezet az út (ld. 24,26.46), s ezért Jézus Messiás-voltát most még nem, hanem csak Húsvét után szabad (és kell) majd *nyíltan* hirdetni (vö. ApCsel 2,36).

Jézus „színeváltozásának” jelenetében Lukács azt írja, hogy „Péterre és a vele lévőkre álmosság nehezedett, de miután ismét éberré váltak, meglátták [Jézus] dicsőségét” (9,32). Márk (és Máté) nem tud erről (mint ahogyan arról sem, hogy Mózes és Illés dicsőségben jelent volna meg: 9,31). A „dicsőség” a túlvilághoz, Isten túlvilági környezetéhez tartozás jele (vö. 9,26!), és Lukács úgy állítja be a dolgot, hogy Jézusnak – legalábbis ebben az egy eseményben – már ezen a világon, feltámadása előtt megadatott az eljövendő világ dicsősége.

Jeruzsálemi bevonulásakor az őt kísérők többek között így üdvözlik Jézust (Mk 11,10): „Áldott, aki az Úr nevében jön!" Ez a köszöntés idézet a 118. zsoltárból (26. v.), és *minden* zarándokot megilletett, de persze a tanítványok joggal vonatkoztatták sajátosan Jézusra, az ő *prófétai* mivoltát fejezve ki ily módon. Lukács azonban egy apró betoldással, mégpedig nem is egyszerűen Márk szövegébe, hanem a zsoltár szövegébe történő betoldással egészen más értelmet ad a köszöntésnek (Áldott, aki jön, *a Király*…": 19,38), amely ettől *prófétai* ováció helyett *messiási* ovációvá válik.

Amikor Jézus felkészíti tanítványait az üldöztetésekre, többek között ezt mondja nekik: „Ne aggódjatok előre, hogy mit mondjatok, hanem amit csak *Isten* megad nektek abban az órában, azt mondjátok, mert nem ti beszéltek majd, hanem a szent *Lélek*" (Mk 13,11). Lukácsnál ez így hangzik: „…*én* adok majd nektek szájat és olyan bölcsességet, amelynek nem lesz képes ellenállni vagy ellene mondani egyetlen ellenfeletek sem" (21,15). Azaz nem kisebb dolog történik itt, mint hogy Lukács Jézust állítja Isten, illetve a szent Lélek *helyébe*, mégpedig feltűnően, a mondat élére állított „én"-nel!

Ezek után már nem is csodálkozunk azon, hogy Márk megjegyzésével ellentétben („A vele együtt keresztre feszítettek is szidalmazták": Mk 15,32b) Lukács aztán ezt mondatja a „jobb latorral" (23,42): „Jézus, emlékezzél meg rólam, amikor eljössz királyi uralmaddal!" Olyan krisztológiai spekulációval van itt dolgunk, amely talán Jézus személyéhez kívánja kötni az örök üdvösség lehetőségét, de mindenesetre ébren kívánja tartani a Jézus személyéhez kötődő messiási várakozásokat.

Jól és felülmúlhatatlan tömörséggel foglalja össze mindezt egyetlen szó, a *Küriosz*, az a *krisztológiai cím*, amelyet többnyire ún. „saját anyagában" Lukács közel hússzor használ (nem beszélve az „Uram" *megszólításokról*, amelyeknek nincs ekkora súlyuk, mert nem feltétlenül krisztológiai jellegűek), míg Márk (és Máté) mindössze egyszer alkalmazza (Mk 11,3; Mt 21,3), és akkor sem valószínű, hogy krisztológiai értelemben (vö. Mk 12,29 és 10,18!).[8]

[8] A szóban forgó lukácsi helyeken több kódex is a Jézus nevet hasz-

Egyéb „apróságok”

Lukácsnak van még néhány „elszigetelt”, a fenti kategóriákba be nem sorolható, de teológiailag jelentős változtatása, ezek közül mutatjuk be a három legfontosabbat: mindhárom arról tanúskodik, hogy Lukács nagyon nem értette Jézus szellemiségének lényegét.

A megvetett és a „tisztességes” emberek köréből kiközösített vámos, Lévi tanítványi meghívása után Jézus minden feltétel nélkül együtt eszik a „tisztátalan” vámosokkal és bűnösökkel; ez az asztalközösség látványosan fejezi ki teljes emberi szolidaritását. Amikor aztán a farizeusok közül való írástudók zúgolódnak emiatt, Jézus így igazolja eljárását: „Nem azért jöttem, hogy ’igazakat’ hívjak meg, hanem bűnösöket” (Mk 2,13-17). Lukács azonban nem érti, hogy a bűnösökkel vállalt asztalközösség Isten *ingyenes*, feltételek nélküli szeretetét jelképezi (vö. Lk 15,1-2.3-10.11-32; 19,5.9), ezért az idézett mondat végére odabiggyeszti: „…hogy megtérjenek”. Ez azt sugallja, mintha az „igazaknak” nem kellene megtérniük, hiszen ők már „igazak” – holott az „igazak”-nak itt súlyosan ironikus felhangja van, mert elsősorban éppen a Jézussal kötözködő, önmagukat igaznak tartó farizeusoknak kellene megtérniük (vö. Lk 16,15!).

Úgy tűnik (a 15. fejezet csodálatos példabeszédeinek közlése ellenére is!), hogy Lukács nemcsak Jézusnak saját népe „elveszettei” iránti, *feltétel nélküli* szeretetét nem érti, hanem Jézusnak a „pogányok” iránti szeretetét sem: nála hiányzik a zsidókat és pogányokat elválasztó étkezési előírások érvényének megszüntetése (Mk 7,19b), nem közli a szír-föníciai asszony lányának meggyógyítását (Mk 7,24-30), kifejezetten törli a jeruzsálemi templomra mint *minden* nép imaházára vonatkozó ígéretet (Mk 11,17 // Lk 19,46) – és talán erre utal az is, hogy nem említi meg: a gerázai megszállott meggyógyítása (8,26-39) a Tízvárosban (Dekapolisz), tehát „pogány” vagy félpogány területen történt (Mk 5,20). A zsidóságon túli világra evangéliumának utolsó soraiban utal először (24,47). Meglehet, mindez ama

---

nálja a *küriosz* helyett, vagy alany nélküli a mondat, alighanem azért, mert – Márkhoz és Mátéhoz igazodva – tudatosan törölték Lukács „saját anyagának” e jellegzetességét.

teológiai koncepciójának következménye, amelynek értelmében Jézus nyilvános működésekor még nincs itt „a pogányok ideje", s a „pogánymisszió" csak pünkösd után kezdődik – amiben persze sok igazság van, mégis kár, hogy elfed egy lényeges jézusi vonást.

Hasonló értetlenségről árulkodik az is, hogy Lukács erőteljesen harmonizálja Jézust az Ószövetséggel: A „színeváltozás" jelenetében Márk azt írja: „Megjelent nekik Illés Mózessel, és beszélgettek Jézussal" (Mk 9,4), Lukács viszont ezt így fogalmazza meg: „És íme, két férfi beszélgetett vele, Mózes és Illés, dicsőségben jelentek meg, és [Jézus] elmeneteléről beszéltek, amelyet Jeruzsálemben kellett nemsokára beteljesítenie" (9,30-31). A dicsőség említése és a Jézus kereszthalálára vonatkozó megjegyzés minden valószínűség szerint azt jelenti (különös tekintettel arra, hogy a 32. v. szerint Jézus is dicsőségében állt ott velük együtt), hogy bátorságot öntöttek Jézusba, állja csak ki a szenvedés próbáját, vagyis a legteljesebb összhang látszatát kelti Jézus, illetve Mózes és Illés között, pedig tudjuk, hogy Mózes annak a „törvényvallásnak" a megtestesítője, amelyet Jézus istenellenesként leplezett le (pl. Mk 7,5-13), és Illés, az „Isten harcosa" szellemétől is határozottan óvta követőit (vö. Lk 9,54-55). – Ugyanezzel az eljárással találkozunk akkor, amikor a szadduceusok a halottak feltámadásáról vitatkoznak Jézussal. Márknál Mózes *könyvére* hivatkozik Jézus (Mk 12,26), Lukács beállításában viszont *maga Mózes* jelenik meg tanúként Jézusnak a halottak feltámasztását valló tanítása mellett (20,37), mintha Jézus és Mózes eleve a legteljesebb harmóniában lenne. – Bár a következő két esetnek nincs párhuzamos helye Márknál, mégis érdemes megemlíteni őket, mert még az előzőeknél is élesebben igazolják tételünket: a) A gazdag és a szegény Lázár példabeszédében Ábrahám így érvel: „Ott van nekik Mózes és a próféták… Ha Mózesre és a prófétákra nem hallgatnak, akkor az sem győzi meg őket, ha valaki feltámad a halottak közül" (16,29.31). Bár Jézus valóban elfogadta Mózes és a próféták bizonyos tanításait, mégsem lehet azt állítani, hogy önmagukban elegendőeknek tartotta azokat, ellenkezőleg: nemegyszer felül is bírálta őket, sőt általános érvénnyel kijelentette: „A törvény és a próféták csak [Keresztelő] Jánosig voltak érvényben,

attól kezdve Isten országa hirdettetik…" (Lk 16,16 – és ld. Mt 5,22.28.32.34.39.44). b) Az emmauszi történetben Lukács – teljesen alaptalanul – ezeket a szavakat adja Jézus szájába: „Nemde ezeket kellett elszenvednie a Messiásnak, és ily módon bemennie dicsőségébe?" Majd hozzáfűzi: „És elkezdve Mózestől és az összes prófétáktól, az összes írásokban megmagyarázta nekik, ami róla szól" (24,26-27). Nagy kár, hogy Lukács nem közli, mely „róla szóló" ószövetségi helyeket magyarázta meg Jézus...

*

Szembesülve a fenti változtatások tömegével és súlyával, voltaképpen már csak az a kérdés vetődik fel, hogy mit kezdjünk Lukácsnak az evangéliuma elején tett vallomásával: „…jónak láttam én is, hogy miután az elejétől kezdve *mindennek gondosan utánajártam*, sorban megírjam őket" (1,3)…

(2012)

Megtorpedózott példabeszédek

Egy mátéi sajátosság

Átlapozva evangéliumkommentárjaimat, különös jelenségre figyeltem föl: tudatosult bennem, hogy néhány példabeszédnek csak egy-egy részlete tekinthető hitelesen jézusinak, mert az evangélisták vagy beleírtak, vagy hozzátoldottak olyasmiket, amik az ellenkezőjükre fordították, vagy legalábbis megváltoztatták az adott példabeszéd eredeti mondanivalóját. Azután az is kiderült, hogy ezek között csak egy olyan példabeszéd van (a „gonosz szőlőmunkásokról" szóló), amely mind a három szinoptikusnál megtalálható, olyan nincsen, amelyik csak Lukácsnál lenne meg, viszont van még öt olyan, amelyik csak Máté evangéliumában van benne – vagyis egyértelműen mátéi jellegzetességgel van dolgunk.

Az alábbiakban kimutatom a betoldásokat/hozzátoldásokat, és így világossá válik majd a szóban forgó példabeszédek eredeti alakja, ill. eredeti mondanivalója is. Lássuk hát előbb a közös példabeszédet, azután a Máténál előfordulókat!

A gonosz szőlőmunkások

Ez a példabeszéd egyike annak a négynek, amelyek egészen *különleges módon hangsúlyozzák Isten jóságát*, irgalmasságát és türelmét (a másik három: Mt 18,23-33; 20,1-15; Lk 15,11-32), és ebből a szempontból döntő jelentősége van Jézus *istenképének* bemutatásában, sajátossága pedig Jézus *fiúi küldetésének* kiemelésében áll.

A példabeszéd eredeti formáját Mk 12,1-6 (Lk 20,9-13 // Mt 21,33-37) tartalmazza: A szőlősgazda (Isten) sorra elküldi szolgáit (a prófétákat) a szőlőmunkásokhoz (Izrael népéhez és/vagy annak vezetőihez), de azok mindegyikkel kegyetlenül elbánnak,

a gazda azonban nem áll bosszút, hanem végül elküldi hozzájuk szeretett fiát (Jézust), mert még mindig reménykedik: ***„A fiamat tiszteletben fogják tartani!”***

Az itt kezdődő betoldás (Mk 12,7-9 // Lk 20,14-15 // Mt 21,38-41) azután az ellenkezőjére fordítja a példabeszéd értelmét: szó sincs már a szőlősgazda (Isten) jóságáról, türelméről és reménykedéséről, ellenkezőleg: *„Elmegy, elpusztítja a munkásokat, és másoknak adja a szőlőskertet!”* Ez azoknak a korai kereszténységnek a felfogását tükrözi, akik úgy gondolták, hogy miután Izrael elvetette Jézust, Isten elfordult a zsidóktól, és a „pogányokból” megtért új népnek, az egyháznak adta országát (vö. Mt 21,43). Hol van már itt annak az Istennek a képe, aki fölkelti napját jókra és gonoszokra, s aki mindenkit meg akar menteni (vö. pl. Mt 5,45; Lk 9,54-56; 19,10)?

A mellett a rettenetes kár mellett, amit ez a betoldás Jézus istenképének elcsúfításával (illetve a zsidóság és a kereszténység szembeállításával) okozott, szinte eltörpül, hogy a szerző egyszerűen figyelmen kívül hagyta a történelmi tényeket. Szerinte ugyanis a) Jézus biztosan megjövendölte, hogy ellenfelei meg fogják ölni, de ennek ellenére nem tért ki gyilkos szándékuk elől (nyilván azért, hogy „véres engesztelő áldozatával bizonyítsa Isten igazságosságát”: Róm 3,25-26; 8,3-4; 2Kor 5,21; Gal 3,13 stb.); b) „jövendölésével” valósággal belekergette ellenfeleit a gyilkosságba (Mk 12,12), ahelyett hogy óvta volna őket attól; c) ellenfelei felismerték benne Isten fiát és az örököst; d) (naivitásának csúcsa:) a zsidó „főpapok, írástudók és vének” (vö. Mk 11,27) úgy vélték, Isten fiának meggyilkolásával ölükbe hullik Isten öröksége.

A búza és a konkoly

E közismert példabeszéd (Mt 13,24-29) szerint egy gazda jó magot vetett a földjébe, de aztán felütötte fejét a konkoly is; szolgái ekkor megkérdezték, hogy elmenjenek, és összeszedjék-e a konkolyt, ő azonban határozottan megtiltotta: ***„Nem, nehogy a konkoly összeszedésekor kitépjétek vele együtt a búzát is!”*** (Bizonytalan, hogy a 30a vers – *„Hagyjátok mindkettőt együtt növekedni az aratásig”* – eredetileg hozzátartozott-e a példabe-

szédhez, ugyanis a példabeszédek nem allegóriák, vagyis a felhasznált kép egyes elemeit nem szabad megfeleltetni a valóság bizonyos elemeinek; ezért valószínűtlen, hogy az „aratás" célzás akarna lenni Isten végső ítéletére, a „jók" és a „rosszak" szétválasztására. Ez más problematika, nem része az itteni mondanivaló tárgykörének.)

A példázat *eredeti mondanivalóját* éppen az a *meglepő* mozzanat tartalmazza, amely *ellentmond* a korabeli „társadalmi" gyakorlatnak. Számos olyan irányzat működött ugyanis Jézus korában, amely – összhangban az ószövetségi alapelvvel: „Irtsd ki körödből a gonoszt!" (5Móz 13,6; 17,7; 19,19; 21,21; 22,22.24; 24,7) – a „bűnösök" kiküszöbölésével Isten „tiszta" népének közösségét akarta megteremteni. Mindenekelőtt *a farizeusok* mozgalmára kell gondolnunk; ők az *am ha arec*et, „a föld népét" akarták kizárni, az „átkozott népséget, amely mit sem ért a törvényből" (Jn 7,49), és azt vallották, hogy ők maguk alkotják Isten igazi népét (nevük – „elkülönültek" – a „szentek" szinonimája...). *Az esszénusok* rajtuk is túltettek: kivonultak a „bemocskolt szentélyből" a pusztába (Kumrán), és „az új szövetség gyülekezetét" akarták megalkotni. Ebbe a sorba tartozik *Keresztelő János* is, aki tanításával és alámerítési gyakorlatával azt a messiást hirdette meg, aki „megtisztítja majd szérűjét, összegyűjti búzáját a magtárban, a pelyvát azonban olthatatlan tűzzel fogja elégetni" (Mt 3,12)! És ne feledkezzünk meg *a zelótákról* sem, akik a megszállóktól és azok kollaboránsaitól akarták megtisztítani Isten népét (vö. Lk 13,1-3).

Mindezekkel *szemben* fogalmazza meg üzenetét Jézus (minden hallgatója számára, de talán különösen is „zelóta" lelkülettől fertőzött tanítványainak címezve, vö. Lk 9,55): Isten nem tart igényt a ti ostoba buzgóságotokra! Ne tépjétek ki a konkolyt, hogy ki ne tépjétek vele a búzát is! Ne akarjátok Isten „tiszta" népét megteremteni: a „bűnösöknek" is helyük van benne! (Vö. Mt 13,47 és 22,10!) – Ez kétségtelenül megdöbbentő üzenet, de teljes *összhangban áll* nemcsak Jézus tanításával, hanem gyakorlatával is, hiszen ő feltétel nélkül egy asztalhoz ült „vámosokkal és bűnösökkel" (Mk 2,15), és a „kollaboráns" Zakeustól kért szállást (Lk 19,5 – különös tekintettel Lk 19,10-re!)

A példabeszédhez fűzött allegorikus magyarázatával (13,37-43) Máté teljesen elfedi az eredetileg *morális és missziós* jellegű üzenetet, és ehelyett az általa feltételezett *apokaliptikus végítéletre* irányítja a figyelmet, különös hangsúlyt téve „az Ország fiai" és „a Gonosz fiai" szétválasztására, illetve a törvényszegők tüzes kemencébe vetésére. Arról, hogy leírása idegen Jézustól, a következő jelenségek tanúskodnak: a) A magyarázat egyetlen szóval sem érinti a példabeszéd döntő mozzanatát, vagyis a konkoly kigyomlálásának megtiltását. b) Hemzsegnek benne a Jézustól idegen, de az apokaliptikában bevett fogalmak, például: Emberfia, az Emberfia országa, az Emberfia angyalai, tüzes kemence, az igazak fényes alakká válása. c) Bármilyen hihetetlenül hangzik is, ebben a hét versben Máté sajátos nyelvezetének 37 megnyilatkozása található meg; csak néhány példa: „akkor" (36. és 43. v; elbeszélő részekben Máténál összesen hatvanszor fordul elő, Márknál sosem, Lukácsnál kétszer); „odamentek hozzá tanítványai" (ld. még 5,1; 14,15; 24,3; vö. még 24,1; 26,17); „világ" (Mt: 9, Mk: 2, Lk: 3 előfordulás); „az e világi élet vége" (csak Máté használja); „mint a nap" (csak Máté, ld. még 17,2).

Máté már ennek az allegorikus-apokaliptikus magyarázatnak a betoldásával is nagy kárt okozott volna, de még rosszabb, hogy ennek a lényegét *betoldotta magába a példabeszédbe is*:

Egyrészt a 25. és a 27b-28a verset: „*...amíg az emberek aludtak, eljött az ellensége, konkolyt vetett a búza közé, majd elment... [A szolgák megkérdezték:] »Uram, nemde jó magot vetettél a szántóföldedbe? Honnan van hát benne a konkoly?« Ő pedig ezt mondta nekik: »Ellenséges ember tette ezt!«"* A gazda határozott válasza teljesen megalapozatlan: Honnan tudja hirtelen, hogy ellensége tettéről van szó, ha az éjnek idején történt, és sem ő, sem mások nem látták? De így kerülhet be az Ördög már magába a példázatba, hiszen az allegorikus magyarázatból majd „megtudjuk", hogy „a konkoly ... a Gonosz fiai" (38. v.). (Ráadásul a 25. v. logikátlan, stílustalan és fölösleges elővételezése és megkettőzése a 28a versnek, de nyilvánvalóan csak a 28a verset akarja előkészíteni: *„Ellenséges ember tette ezt!"*)

Másrészt – és ez a döntő – beoldotta a 30b verset: *„Aratás idején aztán majd szólok az aratóknak: Először a konkolyt szed-*

jétek össze, és kössétek kévébe, hogy elégessék, a búzát pedig gyűjtsétek be magtáramba!«" Ezzel ugyanis egyértelműen az „aratásra", vagyis az apokaliptikus végítéletre hegyezte ki a példabeszédet, és a gyanútlan olvasónak (szentírás-magyarázónak?) eszébe sem jut valami másra gondolni; a jövőre vetett tekintet immár tökéletesen eltereli a figyelmet a jelen feladatáról: „Ne gyomláljátok ki...!"

Mellesleg van itt még egy apró mozzanat, amely arról árulkodik, hogy valóban Máté betoldásával van dolgunk, nevezetesen az „először" időhatározó: *„Először a konkolyt szedjétek össze..."* Mert bár a tüzelőben szegény Palesztinában szokás volt a konkoly összeszedése és fűtőanyagként való felhasználása, egyrészt a konkoly összeszedése az aratás során ténylegesen nem „először" történt, hanem amikor összeszedték a kévéket, akkor a konkolyt nem szedték föl, hanem ott hagyták feküdni, és *utólag* gyűjtötték össze, másrészt viszont az „először" nagyon is megfelel annak, ahogyan *az apokaliptikusok* elképzelték a végső események lezajlásának sorrendjét!

A kerítőháló

„Isten országával úgy vagyunk, mint azzal a kerítőhálóval, amelyet a tóba vetettek, és mindenfajta halat összegyűjtött" (Mt 13,47).

Ezt a példázatot igen ritkán idézik, pedig lényegében véve *ugyanaz a mondanivalója*, mint a konkolyról szólónak (azzal együtt alkot ún. kettős példázatot), de attól eltérően csak *bennfoglaltan* tartalmazza a „jók" és „rosszak" (emberek általi, erőszakos) *szétválasztásának tilalmát*. – Vannak olyan jézusi képek, amelyek groteszk vonásaikkal győznek meg (pl. a teve áthaladása a tű fokán, a szúnyog megszűrése és a teve lenyelése, gerenda a szemben...), mások viszont magától értetődőségükkel, mint az itteni is: ha kerítőhálót vetnek a tengerbe, természetesen *mindenfajta* halat összegyűjt majd. Jézus *morális* üzenete, de ha úgy tetszik, *missziós útmutatása* tehát így hangzik: „Isten országa különböző típusú embereket fog össze – ezt el kell fogadnotok! Emberhalászokként nem szabad Isten országát csak azoknak felkínálnotok, akiket magatokhoz illőnek véltek, vagy akikről úgy gondoljátok, hogy a legkevesebb nehézséget okoz-

zák majd. *Mindenkit* hívjatok meg [vö. ismét Mt 5,15 és 22,10], ellentétben Izrael jámbor vagy kevésbé jámbor elitista csoportjaival, amelyek csak a hasonszőrűeket veszik föl körükbe!"

De akárcsak a konkoly-példázathoz, Máté a hálópéldázathoz is allegorikus-apokaliptikus értelmezést csatolt, amely az ottaninak (37-43. v.) az itteni képhez alkalmazott, kivonatos ismétlése (13,48-50), s amellyel persze ismét a világ végi fenyegető ítéletet hangsúlyozza: *„…amikor [a háló] megtelt, kihúzták a partra, leültek, a jókat edényekbe szedték össze, a használhatatlanokat pedig kidobták. Így lesz az e világi élet végén is: kimennek majd az angyalok, különválasztják az igazaktól a rosszakat, és a tüzes kemencébe vetik őket: sírás és fogcsikorgatás lesz ott!"* – A búzáról és a konkolyról szóló fenti magyarázat 4. bekezdésében említett jelenségeket megerősítik az itteniek: a) Ellentmondás van a kép és a magyarázat között, mert a kép csak különböző halfajtákról (gör. *ek pantosz genusz*) beszél, minősítés nélkül, az emberekre alkalmazott magyarázat viszont erkölcsi különbséget tesz jó „halak" és használhatatlan „halak" között. b) A 48. versbeli *szaprosz* jelző („használhatatlan") *eredeti* jelentése („korhadt, rothadt, romlott") nem illik a képhez, hiszen rothadt halak legfeljebb a piacon vannak, a tóban (normális esetben) nincsenek; ha viszont *átvitt* értelemben fogjuk fel („alkalmatlan, haszontalan, használhatatlan, rossz"), akkor ez már a példázat által használt *képbe* viszi bele a Mátéféle *magyarázatot* (ahogyan a búza és a konkoly esetében is láttuk).

Tízezer talentum elengedve

Ez esetben meglehetősen könnyű dolgunk van a példabeszéd eredeti értelmének megállapításakor, mégpedig elhangzásának előzménye alapján (Mt 18,21-22): Péter apostol megkérdezi Jézust, hányszor kell megbocsátania embertársának, ha az vétkezik ellene. Talán hétszer? Jézus válasza: ***„Nem azt mondom neked, hogy akár hétszer, hanem azt, hogy akár hetvenszer hétszer is."*** Ez a válasz nem igényel különösebb magyarázatot: a *korlátlan* megbocsátást hirdeti – mert Jézus annak az Istennek a képviselője, aki korlátlanul megbocsát (vö. Mt 5,38-41.43-45; Lk 6,32-36). Az ezt követő, a szolgáival számadást tartó király-

ról szóló példabeszéd aztán „csak" *szemléltetése* a korlátlan megbocsátás jézusi alaptételének (Mt 18,23-33):

Egyik adósa 10000 talentummal tartozik a királynak (ez az összeg a határtalan eladósodás jelképe, tízezerszer hatezer napi munkabért jelentett akkoriban), amelyet – mivel az nem tud fizetni – egyetlen kérő szavára elenged neki a király (vö. Lk 7,41-42!). A királytól távozva találkozik egyik szolgatársával, aki száz dénárral (száz napi munkabérrel) tartozik neki, de nem tudja megadni, ezért haladékért könyörög; hiába, mert ő az adósok börtönébe vetteti. A többi szolga jelenti ezt a királynak, aki ismét maga elé idézi őt, és ezt mondja neki: ***»Gonosz szolga, egész tartozásodat elengedtem neked, mivel kérleltél engem. Nem kellett volna-e neked is megkönyörülnöd szolgatársadon, ahogyan én is megkönyörültem rajtad?«***

Eredetileg itt ért véget Jézus példabeszéde, hiszen lényegileg ez a kérdés szemlélteti a feltétel nélküli, korlátalan megbocsátás alaptételét. Máté azonban hozzáteszi: *„Ekkor megharagudott rá az ura, és átadta őt a hóhérsegédeknek, amíg meg nem fizeti neki egész tartozását"* (34. v.). Ez a toldalék semmiképp nem tartozhatott bele Jézus eredeti példabeszédébe, mert ellentmondásban van a 27. vers ténymegállapításával: ***„Az úr szíve megesett ezen a szolgán, elbocsátotta, és adósságát is elengedte"***, *visszavonja* annak üzenetét, sőt *ellenkezőjére fordítja* a királyról/Istenről rajzolt képet: a végtelenül nagylelkű megbocsátás helyébe az igazságos megtorlást állítja (vö. Mk 12,7-9; Mt 22,7 és Lk 19,27.)

Állításomat megerősíti, hogy Jézus tanításának egyik *központi* mondanivalója éppen az igazságosság felülmúlása a határtalan és feltétel nélküli szeretet révén (ld. pl. Mt 5,20.45; 20,9.15b; Lk 6,32-36; 15,20.22-24.29-32; 18,14a). Ezt a *tartalmi* érvet megerősítő, fontos *formai* párhuzamot jelent Mt 25,27 és Lk 15,32, mert ott is egy feltételes módban megfogalmazott elvárással *ér véget* a példabeszéd: „Oda kellett volna adnod...", „...örülnöd kellett volna"!! (Bár nincs meg a teljes formai párhuzamosság, de ide sorolhatjuk Mt 20,15-öt is, hiszen az könynyedén hangozhatna így is: „És nem kellene-e jó szemmel nézned, hogy én jó vagyok?")

Okos szüzek

„Az okos és a balga szüzek" példabeszédének csak az első fele tekinthető Jézustól származónak (Mt 25,1-4): ***„...úgy áll a dolog az Isten országával, mint azzal a tíz szűzzel, akik fogták fáklyájukat, és kimentek a vőlegény fogadására. Közülük öten ostobák voltak, öten pedig okosok, az ostobák ugyanis magukkal vitték ugyan fáklyájukat, de olajat nem vittek magukkal, az okosok viszont fáklyájukkal együtt olajat is vittek edényekben."***

Így, az apokaliptikus toldalék (az Emberfia váratlan, ráadásul fenyegető érkezése) nélkül nem olyan nehéz megfejteni a példázat mondanivalóját. *Formailag* megfogalmazva: Az olaj nélküli fáklya semmit sem ér. Ma talán úgy mondaná Jézus: áram nélkül mit sem ér a villanykörte. *Tartalmilag* az okos és az ostoba építkezőről szóló példázat (Mt 7,24-27) igazít el minket, mert ott ugyanúgy okos és ostoba szereplőkről van szó, és Jézus a példázat „megfejtését" is közli. „Szubjektív" megfogalmazásban: aki hallgatja az ő szavait, tanítását, de *nem váltja tettekre* őket, az ostoba ember – és ne csodálkozzék, ha „élete háza" egyszercsak összeomlik. „Objektív" megfogalmazásban: Jézus szavainak meghallgatása és elvi elfogadása önmagában nem elég az Isten országába jutáshoz, ahhoz tettekre kell váltani őket. Aki így jár el, az cselekszik okosan. (Ugyanarról van tehát szó, mint amit tételszerűen és teljesen világosan a Mt 7,21 is tartalmaz, bár ott más a közvetlen mondanivaló.)

Máté azonban hosszú apokaliptikus függeléket csatolt a példabeszédhez, ezzel egyrészt érthetetlenné téve, másrészt teljesen más mondanivalóval látva el azt (25,5-12): *„A vőlegény azonban késett, s ők valamennyien elszunnyadtak, és aludtak. Éjfélkor kiáltás hallatszott: »Íme, jön a vőlegény! Menjetek ki a fogadására!« Akkor felébredtek azok a szüzek mind, és rendbe hozták fáklyájukat, de az ostobák így szóltak az okosokhoz: »Adjatok nekünk az olajotokból, mert fáklyáink kialvóban vannak! « Az okosok azonban így feleltek: »Nehogy ne legyen elég se nekünk, se nektek, menjetek inkább a kereskedőkhöz, és vásároljatok magatoknak!« De amíg azok elmentek, hogy vásároljanak, megjött a vőlegény, és akik felkészültek, bementek vele a lakodalomba. Aztán bezárták az ajtót. Később megjött a többi*

szűz is, és így szóltak: »Uram, uram! Nyiss ajtót nekünk!« Ő azonban így válaszolt: »Ámen, mondom nektek, nem ismerlek titeket! «"

Máté ezzel ismét annak az éberségnek a fontosságára hívja föl a figyelmet, amelyre „az Emberfia késlekedése" miatt van szükség, vagyis az őskeresztségnek a parúzia (Jézus második eljövetele) elmaradása/elhúzódása miatt keletkezett válságára reagál a maga apokaliptikus-allegorikus fantáziálásával: a vőlegény Jézus, megérkezése a parúzia (világvége), a lakodalom a transzcendens Isten országa, az ajtó bezárása a végítélet és az örök büntetés.

Az iménti *tartalmi* érv mellett *formai* elemek is a betoldás hitelessége ellen szólnak. Jézus, a zseniális példázatköltő nem követett volna el ilyen hibákat: Az ostoba szüzek az éjszaka közepén mennek olajat vásárolni (ámbár az is lehet, hogy élelmes kereskedők lakodalom alkalmával éjjel is nyitva tartottak); egy keleti lakodalmas társaság bezárkózik (vö. Lk 14,23); a feledékenyeket/hanyagokat kizárással büntetik, noha jóváteszik hibájukat; az okos szüzek társfelelőssé válnak, mert nem akartak osztozni; a vőlegény nem ismeri a koszorúslányokat.

Túl a törvényeskedésen

A különböző mértékben kiosztott talentumok példabeszédét (Mt 25,14-27) leegyszerűstő módon a talentumok kamatoztatásának tanításaként szokták értelmezni, de másról és többről van szó. A történet szerint azok a szolgák, akik megduplázták a rájuk bízott pénzt, bemehetnek uruk örömlakomájára, aki viszont csak gondosan megőrizte, és hiánytalanul visszaszolgáltatta, az kemény szemrehányásban részesül: ***„Rossz és aggályoskodó szolga! Úgy tudtad, hogy ott is aratok, ahol nem vetettem, és onnan is gyűjtök, ahová nem osztogattam? Oda kellett volna hát adnod a pénzemet a pénzváltóknak, így megérkezésemkor kamatostul kaptam volna vissza azt, ami az enyém!"***

Ösztönösen azt kérdezzük: Nem járt-e el teljesen korrekt módon a harmadik szolga? Az úr ugyanis nem adott útmutatást arra nézve, mit kezdjen a rábízott pénzzel, márpedig más pénzével a saját szakállunkra gazdálkodni igen kockázatos dolog. Ezért ez a szolga a lehető legnagyobb biztonságba helyezi urá-

nak pénzét, így jó lelkiismerettel várhatja az elszámoltatást. És akkor éri a meglepetés, urának váratlan válasza; bár *az utolsó fillérig* pontosan elszámolt, azt kell hallania: „Te rossz és aggályoskodó szolga...!"

Nos, éppen itt, a harmadik szolga alakjában és viselkedésében, illetve az úr reakciójában áll az igazságosság iránti érzékünket provokáló, az igazságosságot megcsúfoló mozzanat, és ebből fakad *a példabeszéd mondanivalója*: Isten nem előírások korrekt/szolgai teljesítését várja el az embertől, hanem azt bátran túlteljesítő magatartást, konkrétabban: a Jézus által hirdetett „Isten országa" *az igazságosságot meghaladó szeretetet* kíván meg az embertől, és ennek érdekében persze fantáziát és kezdeményezőkészséget, kockáztatni is tudó, *merész elkötelezettséget* is. Máskor más képet használva utalt erre Jézus: egy szolga csak a legszükségesebbet teszi meg (hogy elkerülje a büntetést), Isten azonban nem szolgákat akar, hanem szabad fiakatlányokat (vö. Mt 5,45!), akik ismerve apjuk szándékát, valami „többet" tesznek (ld. Lk 17,7-10).

Máté azonban ezt a példabeszédet is olyan apokaliptikus kiegészítéssel látta el, amely az „utolsó ítélet" „végső elszámoltatására" irányul: *„Majd azt mondta: »Vegyétek hát el tőle a talentumot, és adjátok oda annak, akinek tíz talentuma van! ... Ezt a használhatatlan szolgát pedig dobjátok ki a külső sötétségre: ott sírás és fogcsikorgatás lesz!«"* (25,28-30). A „Vegyétek hát el tőle..." allegorikus célzás az ítéleten segédkező angyalokra (vö. Mt 13,39.49 és 25,31!), a „külső sötétség" meg a „sírás és fogcsikorgarás" pedig a pokol szenvedéseire. De aligha tévedünk nagyot, ha azt gondoljuk, hogy Máté már az eredeti jézusi példabeszéd egyes vonásait is ilyen allegorikusan értette: A talentumokat kiosztó ember *„elutazott külföldre"* (15. v.): utalás Jézus „mennybemenetelére" (a mínák párhuzamos lukácsi példázatában ez a vonás még erősebb, ott „távoli" országról van szó: Lk 19,12). *„Hosszú idő múlva aztán megjött azoknak a szolgáknak az ura, és elszámoltatta őket..."* (19. v.): célzás Jézus „második eljövetelére" és „világbírói" szerepére. A talentumokat kamatozató szolgákhoz így szól az úr: *„Menj be urad örömlakomájára"* (21. és 23. v. vége): célzás „az örök élet boldogságára".

* * *

Ha összevetjük az öt mátéi esetet, akkor két dolgot figyelhetünk meg:

a) Máté *minden esetben* törli az eredeti példabeszéd *morális* üzenetét, és lényegében véve *dogmatikát* állít a helyébe: a szigorú végítéletre helyezi a hangsúlyt. (Bár kétségtelenül ennek is van általános morális vonatkozása: „Legyetek éberek, és viselkedjetek rendesen, hogy megállhassatok az ítéleten!") Így lesz az örömüzenetből („evangélium") fenyegetés (a németek szellemes szójátékával: *Frohbotschaft* helyett *Drohbotschaft*)!

b) A Máté által elfedett *morális tartalom* az első két esetben (búza és konkoly, kerítőháló): Isten országából nem szabad kitiltani/kiirtani a „bűnösöket", a harmadik és az ötödik esetben (tízezer talentum, eltérő talentumok): az igazságosságot meghaladó szeretetre van szükség, a negyedik esetben pedig (okos és ostoba szüzek): nem elég meghallgatni Jézus tanítását, hanem tettekre is kell váltani. – Mivel nézetem szerint végső soron az első két eset is az igazságossággal függ össze („korrekt rendcsinálás"), ezért megkockáztatom, hogy az ötből négy esetben arról van szó, hogy Máté nem tudott mit kezdeni az igazságosságot („a mérleg törvényét") fölülmúló (és ebben az értelemben az igazságosságot tagadó) szeretet „botrányos" eszméjével (a jézusi tanítás lényegével!), és ezért átírta azt. (Jól szemlélteti ezt a „kései szőlőmunkások" példabeszédével kapcsolatos eljárása is: noha magát „az igazságosságot megcsúfoló" példabeszédet – akik csak egy órát dolgoztak, ugyanannyi bért kapnak, mint akik egész nap fáradtak – nem változtatja meg, de egészen más mondanivalót sugalló kommentárral látja el: „Így lesznek az utolsókból elsők, és az elsőkből utolsók": Mt 20,1-15.16.)

(2015)

János apokrif evangéliuma

Előszó

A szentírástudósok mind a mai napig nem tudták megfejteni, ki írhatta a János-evangéliumot (ahogyan keletkezésének helyéről és idejéről is nagyon megoszlanak a vélemények; valószínűnek látszik Kisázsia [Efezus], Kr. u. 100-110 között); bizonyossággal csak annyit lehet állítani, hogy ennek az evangéliumnak több „rétege" van, s ezek a „jánosi iskola" különböző szerzőire utalnak, a kettős utószó (20,30-31 és 21,24-25) pedig kétszeres „végső szerkesztésről" tanúskodik.

Ki írhatta a János-evangéliumot? Ez a kérdés azért fontos, mert a benne foglalt kijelentések hitelességét, azoknak a történeti Jézushoz való közelségét érinti.

Ha mindjárt az első fejezetet, s aztán a többit is ezzel a kérdéssel olvassuk: „Ki írhatta?", a következők fognak feltűnni: 1. A „Kezdetben…" szóval kezdődő prológus mélyenszántó teológiai himnusz. Nevezzük azt az ismeretlent, aki ezt és a hasonlóan csengő, és immár fejlett teológiáról árulkodó szövegeket szerezte (pl. 3,12-21; 5,19-30; 6,53-58; 12,44-50), *„II. Jánosnak",* még ha valójában több szerzőt takar is ez a név. – 2. A prológus költeményébe azonban valaki betoldott két, prózában megfogalmazott megjegyzést Keresztelő Jánosról (6-8. és 15. vers). És valakik az evangélium végén, a 20,29 után hozzácsaptak egy utószót (30-31. v.), egy függeléket (21,1-23) és egy második utószót (21,24-25). Nevezzük azt/azokat, aki vagy akik az egészet megszerkesztették, *„III. Jánosnak"*. – 3. A magas teológia közepette azonban az ember olyan jelentéktelen

részletekbe botlik, mint például az, hogy „a tizedik óra volt” (1,39), vagy hogy Jézus „a fügefa alatt” látott egy bizonyos Nátánáelt (1,48), sőt később azt olvassuk, hogy „sok fű volt” azon a helyen (6,10). Mi köze ennek az igehirdetéshez? Talán mégiscsak történeti emléktöredékek feldolgozásáról van szó. Nevezzük azt az ismeretlent, akinek az élménybeszámolóiból származnak talán az ilyen mellékes dolgok, *„I. Jánosnak”*, még ha esetleg szintén többeket rejt is ez a név.

Kik voltak a tényleges szerzők (akik nem akarták megnevezni magukat!), és melyik vidékről származtak vagy melyik teológiai iskolához tartoztak, erről megoszlanak a szentírásmagyarázók feltevései. Minket, akik Jézus nyomát keressük, két kérdés érdekel: 1. A feldolgozott történeti szilánkokból megtudhatunk-e valamit a történeti Jézusról („I. János”)? – 2. A jánosi üzenet („II. János” és „III. János”), amely Pálhoz hasonlóan meghatározta keresztény gondolkodásunkat (vö. Jn 3,16), összhangban áll-e Jézus üzenetével, ha stílusában nem is, de legalább tartalmilag?

Annak érdekében, hogy rábukkanjunk az esetleges emléktöredékekre, ügyelnünk kell arra, hogy az események elbeszélésében hol találkozunk személy- vagy helynevekkel, vagy teológiai szempontból teljesen jelentéktelen részletekkel. Az ilyen „cserépdarabokat”, amennyire csak lehetséges, gondosan el kell választani a jánosi prédikációs anyagtól, amelyet krisztológiai tendenciájáról lehet felismerni.

A fentiek szellemében „megrostálva” – és értelmező betoldásokkal időnkint kiegészítve – a kánoni János-evangéliumot, és a feltételezett „I. János” gondolatvilágát követve, (több lehetséges közül) az alábbi ál-apokrif változat adódik.

* * *

János apokrif evangéliuma

1. Betániában, a Jordánon túl, fellépett és prédikált János, bűnbánatra szólítva fel az embereket, s a megtisztulás jeléül alámerítette a Jordán-folyóba azokat, akik megvallották bűneiket.

Azokban a napokban eljött Jézus is a galileai Názáretből, és mivel hitt Jánosnak, alámeríttette magát vele. Ekkor eltöltötte őt a Lélek, majd kivezette a pusztába, ahol a Sátán próbatételei közepette számot vetett Istennel küldetéséről.

A pusztából visszatérve már nem csatlakozott Jánoshoz, mert a maga útját kereste, de néhányszor még beszélt János tanítványaival. Az egyik alkalommal, amikor arra járt, János két tanítványa követte őt. Jézus pedig megfordult, és amikor látta, hogy követik, szinte riadtan megkérdezte őket: *„Mit akartok?”* Ők azt mondták neki: „Rabbi, hol lakol?” Ő így felelt: *„Jöjjetek, és nézzétek meg!”* Akkor elmentek vele, és megnézték, hol lakik. Aznap nála maradtak. Ez délután négy óra körül történt. Azok ketten nemsokára tanítványként csatlakoztak hozzá. Egyikük András volt, aki aztán elvitte Jézushoz testvérét, Simont is.

2. Amikor Jézus már vissza akart térni Galileába, találkozott Fülöppel. *„Kövess engem!”,* mondta neki. A Betszaidából, Péter és András szülőhelyéről származó Fülöp találkozott aztán Nátánáellel, és így szólt hozzá: „Megtaláltuk azt, akiről Mózes írt a Törvényben, meg a próféták is: a názáreti Jézust, József fiát.” Nátánáel ekkor azt mondta neki: „Názáreti? Jöhet onnan valami jó?” Fülöp így felelt: „Jöjj, és nézd meg!” Amikor Jézus látta, hogy Nátánáel közeledik feléje, azt mondta róla: *„Íme, egy valódi, rendíthetetlen izraelita!”* Nátánáel megkérdezte tőle: „Honnan ismersz engem?” Jézus így felelt neki: *„Mielőtt Fülöp hívott volna, már hallottalak társalogni a fügefa alatt.”* És nem hívta meg közeli tanítványai körébe.

3. A galileai Kánában lakodalmat tartottak, és Jézus anyja is részt vett rajta. Jézust és tanítványait is meghívták a lakodalomba. Amikor elfogyott a bor, anyja így szólt Jézushoz: „Nincs több boruk.” Mire Jézus azt mondta: *„Asszony, mi dolgom veled? Magamtól is tudom, mikor van itt az ideje annak, hogy odébbálljak tanítványaimmal.”* Állt ott hat nagy, kőből készült vizeskorsó, a zsidók tisztasági előírásainak megfelelően. Jézus azt mondta a szolgáknak: *„Töltsétek meg a korsókat vízzel!”* Anyja azt mondta a szolgáknak: „Tegyétek csak meg, amit

mond nektek!" És színültig töltötték a korsókat. Akkor azt mondta nekik: *„Most merítsetek, és vigyetek nekik!"* Majd így szólt a násznéphez: *„Barátaim, a mi örömünk nem a bortól függ, hanem Atyánk kedvességében gyökerezik! Ő pedig bőségesen adja a friss vizet, hogy szomjunkat olthassuk. Na, hát akkor..."* Erre nevetve itták a vizet borként, a násznagy pedig, aki megértette Jézust, tréfálkozva így szólt a vőlegényhez: „Mindenki először a jó bort szolgálja fel, és csak miután megittasodtak, akkor a silányabbat. Te azonban mindeddig tartogattad a jó bort!" Később Jézus lement Kafarnaumba, anyjával és tanítványaival együtt.

4. A zsidók húsvétjának közeledtével Jézus fölment Jeruzsálembe. Volt ott a farizeusok között egy Nikodémus nevű vezető ember. Ez éjnek idején fölkereste Jézust, és így szólt hozzá: „Rabbi, tudjuk, hogy Istentől jött tanító vagy..." Jézus azonban elhárította a dicséretet, és figyelmeztette őt: *„Bizony, bizony, mondom neked: Ha valaki nem születik újjá, nem láthatja meg Isten szeretetországát!"* Erre Nikodémus azt kérdezte: „Hogyan születhetik meg az ember, ha már öreg? Bemehet-e anyja méhébe, és megszülethetik-e ismét?" Jézus azonban megerősítette: *„Bizony, bizony, mondom neked: Aki nem születik újjá a Lélek ihletésére, és nem alakítja át az életét, nem mehet be Isten szeretetországába."* „Hogyan lehetséges ez?", kérdezte Nikodémus. Jézus így felelt: *„Te Izrael tanítója vagy, és nem érted?"*

5. Jézus elment tanítványaival Júdea földjére, és ott tartózkodott velük. János akkoriban Enonban, Szálim közelében merítette alá az embereket, mert ott sok víz volt. Az emberek odamentek, és alámeríttették magukat vele. Jánost ugyanis még nem vetették börtönbe. Ekkor vita támadt János tanítványai és Jézus között arról, hogy az alámerítés valóban tisztává teszi-e az embert Isten szemében, Jézus ugyanis azt mondta, hogy ez csak a szív megtérése által lehetséges. Ezután Jézus elhagyta Júdeát, és ismét Galileába ment.

6. Útközben keresztül kellett mennie Szamarián. Szikar városához érkezett, ahol Jákob kútja volt. Jézus elfáradt az úton, ezért leült a kútnál. Ez déltájban történt.

Egy szamariai asszony odament vizet meríteni. Jézus megszólította: *„Adj innom!”* Tanítványai ugyanis bementek a városba, hogy ennivalót vegyenek. A szamariai asszony így válaszolt: „Hogyan? Te zsidó létedre tőlem, szamariai asszonytól kérsz inni? Hiszen a zsidók nem érintkeznek az ellenségnek tartott szamariaiakkal!” Jézus így felelt neki: *„Ha ismernéd Isten ajándékát, és azt, aki azt mondja neked: Adj innom!, inkább te kérnéd őt, és ő az Élet vizét adná neked.”* „Uram”, szólt az asszony, „hiszen vödröd sincs, a kút pedig mély. Honnan veszed az élet vizét? Csak nem vagy nagyobb Jákob atyánknál, aki ezt a kutat adta nekünk?” Jézus erre ezt mondta neki: *„Mindaz, aki ebből a vízből iszik, ismét megszomjazik. De aki abból a vízből iszik, amelyet én adok, nem szomjazik meg örökre, mert az a víz örök életre szökellő forrássá lesz benne.”* Az asszony erre az mondta neki: „Uram, látom, hogy te próféta vagy! Hogy van hát ez? A mi atyáink ezen a hegyen imádták az Istent, ti meg azt mondjátok, hogy Jeruzsálemben kell imádni.” Jézus viszont azt mondta neki: *„Bízzál meg bennem, asszony, és fogadd el, hogy nem a vallási hagyományokhoz kell ragaszkodni! Eljön az óra, és már itt is van, amikor az igazi imádók a Lélek ihletésére, az igazság követésével imádják az Atyát.”*

Közben visszatértek tanítványai, és elcsodálkoztak, hogy asszonnyal beszélget, mégsem kérdezte egyikük sem: „Mit akarsz tőle?”, vagy: „Miért beszélgetsz vele?”, hanem azt mondták neki: „Rabbi, egyél!” De ő azt felelte: *„Nekem olyan eledelem van, amelyet ti nem ismertek.”* Erre a tanítványok így szóltak egymáshoz: „Csak nem hozott valaki ennivalót neki?” Jézus ekkor megmagyarázta: *„Az én igazi eledelem az, hogy megtegyem annak akaratát, aki küldött engem, és elvégezzem a munkát, amit ő bízott rám.”*

7. Később megint ünnepük volt a zsidóknak, és Jézus fölment Jeruzsálembe. Van Jeruzsálemben, a Juh-kapunál egy fürdő, amelyet héberül Beteszdának, vagyis „Az irgalmasság házának” neveznek; öt oszlopcsarnoka van, és ezekben betegek sokasága feküdt: vakok, sánták, sorvadásosak, várva, hogy a víz megmozduljon; annak gyógyító ereje ugyanis akkor volt a leghatásosabb, amikor időnkint hevesebben tört fel.

Volt ott egy ember, aki már harmincnyolc éve szenvedett betegségében. Amikor Jézus meglátta, hogy ott fekszik, és megtudta, hogy már olyan régóta beteg, megkérdezte tőle: *„Akarsz-e egészséges lenni?”* A beteg azonban így felelt neki. „Uram, nincs emberem, aki bevinne a fürdőbe, amikor fölkavarodik a víz. Mire odaérek, már más lép be előttem.” Erre Jézus azt mondta neki: *„Kelj föl, vedd az ágyadat, és járj!”* Az ember azonnal egészséges lett, felvette az ágyát, és járt.

Aznap éppen szombat volt. Az írástudók és farizeusok ezért rászóltak a meggyógyult emberre: „Szombat van, tehát tilos vinned az ágyadat!” Aztán Jézust is számon kérték, mivel nemcsak bármilyen tárgy szállítását, hanem a gyógyítást is a munkaszüneti előírás megszegésének tekintették. Jézus azonban megfelelt nekik: *„Atyám mindig munkálkodik, ezért én is munkálkodom; én ugyanis nem a magam akaratát keresem, hanem annak akaratát, aki engem küldött.”* Erre tervezni kezdték, hogy az életére törnek, mivel nemcsak hogy megszegte a szombatot, hanem még Atyjának is nevezte Istent.

8. Ezután Jézus átkelt a Galileai-tengeren, amelyet Tibériás tavának is hívnak. Nagy sokaság követte, mert látták azokat a jeleket, amelyeket a betegeken tett. Jézus fölment egy hegyre, és ott leült tanítványaival. Amikor körülnézett, és látta, hogy nagy sokaság közeledik hozzá, megkérdezte Fülöptől: *„Honnan vegyünk kenyeret, hogy legyen mit enniük?”* Tanítványai közül az egyik, András, Simon Péter testvére közbeszólt: „Van itt egy fiú öt árpakenyérrel és két hallal. De mi az ennyinek?” Jézus meghagyta: *„Telepítsétek le az embereket!”* Letelepedtek. Azon a helyen sok fű volt. Jézus akkor fogta a kenyereket, hálát adott, és szétosztotta köztük. Ugyanígy a halakat is. Az emberek pedig megértették az osztozásra adott példáját, és elővéve elemózsiájukat, megosztották azt egymással. Csodák csodájára mindenkinek jutott annyi, hogy egy időre elverjék éhségüket.

Amikor az emberek ezt látták, beszélni kezdtek róla egymás között: „Bizonyosan ez az a próféta, akinek el kell jönnie a világba!” Jézus észrevette, hogy körül akarják venni, és erőszakkal meg akarják tenni királynak, ezért visszavonult a hegyre, egymagában.

9. Amikor másnap az emberek látták, hogy Jézus és tanítványai már nincsenek ott, bárkákba szálltak, és Kafarnaumba eveztek, hogy megkeressék Jézust. Amikor megtalálták, megkérdezték: „Rabbi, mikor jöttél ide?" Jézus így válaszolt: „*Ti azért kerestek engem, mert ettetek a kenyerekből, és jóllaktatok. Én viszont azt mondom nektek: Ne a veszendő eledelért törjétek magatokat, hanem azért, amely örök életet ad!"* Erre fölkiáltottak: „Uram, add nekünk mindig ezt a kenyeret!" Ő azt felelte: *„Én vagyok az Élet kenyere: az Atya azért küldött engem, hogy általam igazi életetek legyen."* Erre többen zúgolódni kezdtek, és azt mondták: „Nem Jézus ez, József fia? Apját, anyját jól ismerjük. Hogyan mondhatja, hogy őt az Atya küldte?" Jézus azonban megerősítette: *„Bizony, bizony, mondom nektek, én vagyok az Élet kenyere! Ha nem követitek tanításomat és példámat, nem lesz igazi élet bennetek. Aki azonban követi, annak örök élete van."*

10. Ennek hallatára tanítványai közül többen megjegyezték: „Kemény beszéd ez! Ki fogadhatja el?" Aztán visszahúzódtak tőle, és már nem jártak vele. Jézus ekkor megkérdezte a Tizenkettőt: *„Talán ti is el akartok menni?"* Simon Péter felelt neki: „Uram, kihez menjünk? Neked igaz életre vezető tanításod van!"

11. Jézus ezután Galileát járta; nem akart ugyanis Júdeában tartózkodni, mert a zsidók vezetői azon voltak, hogy megöljék. Közel volt a lombsátrak ünnepe. Testvérei, akik teljesen értetlenül szemlélték tevékenységét, ekkor így szóltak hozzá: „Menj el innen, és eredj Júdeába, hogy ottani tanítványaid is lássák csodás műveidet, amelyeket cselekszel, és tekintélyt szerezz előttük! Mert senki sem cselekszik titokban, ha azt szeretné, hogy nyilvánosan elismerjék őt." Amikor aztán testvérei felmentek az ünnepre, ő is felment, de nem nyilvánosan, hanem titokban. A júdeaiak keresték őt az ünnepen, és azt kérdezték: „Hol van ő?" És a néptömegben sokat fecsegtek róla. Egyesek azt mondták: „Jó ember." Mások azt mondták: „Nem! Félrevezeti a népet." De senki sem beszélt róla nyilvánosan, mert féltek a főemberektől.

12. Már elmúlt az ünnepi hét fele, amikor Jézus fölment a templomba. Hallgatói csodálkozva mondogatták: „Hogyhogy ilyen járatos az Írásokban? Hiszen nem is tanult ember!” Jézus így felelt nekik: *„Tanításom nem tőlem való, hanem attól, aki küldött engem. Aki kész megtenni az ő akaratát, az majd fölismeri, hogy tanításom Istentől való-e.”*

13. A tömegből sokan lelkesedtek érte, és ezt mondogatták: „Ha eljön a Messiás, több jelet tesz-e majd, mint amennyit ez tett?” A farizeusok és a főpapok meghallották, hogy a nép körében ez a szóbeszéd járja, ezért szolgákat küldtek ki, hogy fogják el őt. A szolgák azonban képtelenek voltak kezet emelni rá, ezért nélküle tértek vissza a főpapokhoz és a farizeusokhoz. Ezek kérdőre vonták őket: „Miért nem hoztátok ide?” Azt felelték: „Ember így még soha nem beszélt!” A farizeusok erre ezt mondták nekik: „Csak nem vezetett félre titeket is? Vajon a vezetők vagy a farizeusok közül hitt-e benne valaki? Csak ez az átkozott népség, amely mit sem ért a törvényből!” Egyikük azonban, Nikodémus, aki korábban fölkereste Jézust, így szólt hozzájuk: „Elítél-e a törvényünk valakit is anélkül, hogy előbb meghallgatták volna, és meggyőződtek volna arról, hogy mit tett?” De azok így feleltek neki: „Talán te is galileai vagy? Nézz utána, és meg fogod látni, hogy Galileából nem támad próféta!”

14. Másnap korán reggel Jézus ismét megjelent a templomban. Az egész nép köréje gyűlt, ő pedig leült, és tanította őket. Ekkor az írástudók és a farizeusok egy házasságtörésen ért asszonyt vittek eléje, odaállították középre, és így szóltak hozzá: „Mester, ezt az asszonyt házasságtörés közben tetten érték. Mózes azt parancsolta nekünk a törvényben, hogy az ilyent meg kell kövezni. Te mit mondasz?” Ezt azért mondták, hogy próbára tegyék, és aztán legyen mivel vádolniuk őt. Úgy tűnt, hogy kérdésükre semmiképpen sem adhat jó választ, mert ha megengedi a megkövezést, akkor szembekerül Róma törvényével, amellyel az magának tartotta fenn a kivégzések jogát, valamint pusztulni hagyja az asszonyt, és szembekerül saját tanításával is; ha pedig megtiltja a megkövezést, akkor szembekerül a zsidók törvényével, amely Isten törvényének számított. Jézus nem

felelt semmit, hanem lehajolt, és ujjával írt a földre. Amikor tovább faggatták, fölegyenesedett, és azt mondta nekik: *„Aki közületek bűn nélkül van, az dobja rá az első követ!”* E szavaival Mózesnek a kivégzéssel kapcsolatos előírását idézte, csakhogy döntő változtatással, az ugyanis így szól: „Aki közületek tanúja a bűnnek, az dobja az első követ!” Ezután ismét lehajolt, és tovább írt a földre. Ennek hallatára azok egymás után eltávoztak, kezdve az idősebbeken, úgyhogy egyedül ő maradt ott a középen álló asszonnyal. Akkor Jézus fölegyenesedett, és így szólt hozzá: *„Asszony, hol vannak a vádlóid? Senki sem ítélt el téged?”* „Senki, uram”, felelte az. Mire Jézus így szólt: *„Én sem ítéllek el. Menj békével!”*

15. Jézus akkor az érte lelkesedő júdeaiakhoz fordult, és ezt mondta nekik: *„Ha kitartotok tanításom mellett, akkor valóban a tanítványaim lesztek, megismeritek az igazságot, és az igazság szabaddá tesz titeket.”* Azt felelték neki: „Ábrahám leszármazottai vagyunk, és soha nem voltunk szolgái senkinek. Hogyan mondhatod hát: ’Szabadok lesztek’?” Jézus ezt válaszolta nekik: *„Bizony, bizony, mondom nektek, aki bűnt cselekszik, az szolgája a bűnnek.”*

16. Továbbhaladva Jézus meglátott egy vakon született embert. Tanítványai megkérdezték tőle: „Rabbi, ki vétkezett: ő, vagy a szülei, hogy vakon született?” Jézus így válaszolt: *„Sem ő nem vétkezett, sem a szülei, ellenben ez alkalom arra, hogy nyilvánvalóvá legyenek rajta Isten művei. Nekünk annak műveit kell megvalósítanunk, aki küldött engem.”* Miután ezt mondta, a földre köpött, sarat csinált a nyállal, és rákente a sarat a vak szemére, majd így szólt hozzá: „Menj, mosakodj meg a Siloe tavában!” (Siloe azt jelenti: „küldött”.) Az pedig elment, megmosdott, és amikor visszatért, már látott.

A szomszédok, és akik azelőtt koldulni látták, így szóltak: „Nem ez az, aki itt szokott ülni és koldulni?” Egyesek állították: „Ez az!” Mások azonban tagadták: „Nem az, hanem csak hasonlít rá.” De ő kijelentette: „Én vagyok az.” Erre megkérdezték tőle: „Hogyan nyílt meg a szemed?” Ezt felelte: „Az az ember, akit Jézusnak hívnak, sarat csinált, a szememre kente, és azt

mondta nekem, menj, mosakodj meg a Siloe tavában. Elmentem, megmosdottam, és látni kezdtem."

Az eset nyomán szakadás támadt a farizeusok között. Némelyek közülük azt mondták: „Nem Istentől való ez az ember, mert nem tartja meg a szombatot." Mások viszont így szóltak: „Hogyan művelhet bűnös ember ilyen csodákat?"

17. Egy alkalommal Jézus így szólt ellenfeleihez: *„Bizony, bizony, mondom nektek: Aki nem az ajtón megy be a juhok aklába, hanem másfelől hatol be, az tolvaj és rabló. De aki az ajtón megy be, az a juhok pásztora, annak kinyit az őr, és a juhok megismerik a hangját. Nevükön szólítja juhait, és kivezeti őket. Megindul előttük, és a juhok követik őt, mert ismerik a hangját. Idegen után nem mennek, hanem elfutnak előle, mert az idegen hangját nem ismerik."*

Ezt példázatként mondta nekik, de ők nem értették, mit akart vele mondani. Ezért így folytatta: *„A tolvaj csak azért jön, hogy lopjon, öljön és pusztítson. Én azért jöttem, hogy a juhoknak életük legyen, és bőségben legyen. Mindazok, akik mást tanítanak, mint én, tolvajok és rablók."* Majd hozzátette: *„Én jó pásztor vagyok. A jó pásztor, ha kell, életét adja a juhokért. A béres azonban, aki nem pásztor, otthagyja a juhokat, és elfut, amikor látja, hogy jön a farkas. A farkas aztán elragadja, és szétkergeti őket. A béres azért fut el, mert béres, és nem törődik a juhokkal. Én jó pásztor vagyok; ha kell, kész vagyok életemet adni a juhokért."*

18. Betániában, Máriának, és nővérének, Mártának falujában volt egy Lázár nevű beteg. Mária volt az, aki később megkente Jézus lábát illatos olajjal. Testvérük, Lázár volt a beteg. Ezért a nővérek megüzenték Jézusnak: „Uram, a barátod beteg!" Jézus ugyanis kedvelte Mártát, ennek nővérét, Máriát, és Lázárt. Amikor meghallotta, hogy Lázár beteg, két napig még azon a helyen maradt, ahol tartózkodott. Azután azt mondta tanítványainak: *„Menjünk ismét Júdeába!"* A tanítványok így feleltek: „Rabbi, az imént akartak megkövezni a júdeaiak, és te megint oda akarsz menni?" Ekkor azt mondta nekik: *„Lázár, a mi barátunk alszik. De én elmegyek, hogy fölkeltsem."* Tanítványai

megértették, hogy Lázár betegségéről beszél, ezért azt mondták: „Uram, ha alszik, akkor meggyógyul." Erre Jézus azt mondta: *„Menjünk mégis hozzá!"* Akkor Tamás, akit Ikernek is neveztek, így szólt a többi tanítványhoz: „Akkor menjünk mi is, és haljunk meg vele!'

Amikor Jézus megérkezett, Lázárt már négy napja sírban fekvőnek találta. Betánia közel volt Jeruzsálemhez, mintegy fél óra járásra. Sok zsidó jött Máriához és Mártához, hogy vigasztalják őket testvérük miatt. Amikor Márta meghallotta, hogy Jézus jön, elébe ment a falu szélére, Mária azonban otthon maradt. Márta így szólt Jézushoz: „Uram, ha itt lettél volna, nem halt volna meg a testvérem." Jézus ezt felelte neki: *„Testvéred fel fog támadni! Isten számára nincsenek halottak. Ő a halál után mindenkit hamarosan új életre támaszt."*

Ezután Márta hazament, s a Jézus körüli feszültség miatt titokban hívta a nővérét, Máriát, és ezt mondta neki: „A Mester itt van, és hívat téged." Amikor Mária meghallotta ezt, rögtön felállt, és hozzá ment. Mert Jézus még nem ment be a faluba; még ott volt, ahol Márta találkozott vele, ugyanis nem akarta fölöslegesen életveszélynek kitenni magát. Azok a zsidók, akik Máriával voltak a házban, és vigasztalták, látták, hogy Mária hirtelen felállt, és kiment. Ekkor követték őt, mivel úgy vélték, a sírhoz megy, hogy ott sírjon.

Amikor Mária odaért, ahol Jézus volt, és meglátta őt, leborult a lábához, és így szólt: „Uram, ha itt lettél volna, nem halt volna meg a testvérem." Amikor Jézus látta, hogy sír, és hogy a vele érkezett zsidók szintén sírnak, lénye legmélyén nagyon felindult, és megrendült. Megkérdezte: *„Hová temettétek?"* Azt mondták: „Uram, jöjj, és nézd meg!" Jézus sírt. A körülállók azt mondták: „Nézzétek, mennyire szerette!" Egyesek azonban megjegyezték: „Ha megnyitotta a vak szemét, nem akadályozhatta volna meg azt is, hogy ez itt meghaljon?" Erre Jézus ismét felindult bensejében. Aztán a sírhoz ment. Ez egy barlang volt, amelyet kővel zártak el.

19. Ezután Jézus már nem járt nyilvánosan az emberek között, hanem visszavonult a puszta szélén fekvő Efraim városába. Ott tartózkodott tanítványaival együtt. Közel volt a zsidók hús-

vétja, és vidékről sokan fölmentek Jeruzsálembe, hogy megtisztuljanak. Ezek keresték Jézust, és a templomban járva azt mondogatták egymás között: „Mit gondoltok, el fog jönni az ünnepre?" A főpapok és a farizeusok ugyanis már kiadták a parancsot: ha valaki tudomást szerez hollétéről, jelentse be, hogy elfoghassák.

20. Hat nappal húsvét előtt Jézus ismét elment Betániába. Barátai vacsorát készítettek neki. Márta szolgált fel. Mária ekkor vett egy üveg valódi, nagyon drága nárduszolajat, megkente vele Jézus lábát, és a hajával megtörölte. A ház megtelt a nárdusz illatával. Az egyik tanítvány azonban így szólt: „Miért nem adták el inkább ezt az olajat háromszáz napszám áráért, amit a szegényeknek lehetett volna adni?" Jézus azonban rászólt: *„Hagyd békén!"*

21. Azok között, akik fölzarándokoltak az ünnepre, hogy ott imádkozzanak, volt néhány görög is. Ezek odamentek Fülöphöz, aki a galileai Betszaidából származott, és kérték: „Uram, szeretnénk látni Jézust." Fülöp elment, és szólt Andrásnak, aztán együtt odamentek Jézushoz, és elmondták neki. Jézus azonban különös választ adott, nem is értették, miért mondta ezt: *„Ha a búzaszem nem esik a földbe, és el nem hal, egyedül marad; de ha elhal, sok termést hoz. Aki meg akarja tartani a maga számára az életét, tönkre fogja tenni azt; de aki másokért adja életét, örökre megmenti azt. Aki követőm akar lenni, kövesse a példámat!"*

22. Egészen közel volt már húsvét ünnepe. Jézus sejtette, mi fog történni vele. Ekkor adta övéinek szeretete legnagyobb jelét.

Vacsora közben történt. Jézus fölkelt az asztaltól, levetette felsőruháját, fogott egy vászonkendőt, és maga elé kötötte. Azután vizet öntött egy mosdótálba, és mosni kezdte tanítványai lábát, majd a derekára kötött kendővel megtörölte. Amikor Simon Péterhez ért, az tiltakozott: „Uram, te akarod megmosni az én lábamat?" Jézus így felelt: *„Most még nem érted, amit teszek, de később majd megérted."* De Péter azt mondta: „Nem, az én lábamat nem mosod meg soha!" Mire Jézus: „Ha nem

mosom meg, akkor semmi közöd sincs hozzám!" Simon Péter erre így válaszolt: „Akkor ne csak a lábamat, hanem a kezemet és a fejemet is!" De Jézus ezt felelte: *„Aki megfürdött, annak csak a lábát kell megmosnia, különben teljesen tiszta."*

23. Miután megmosta a lábukat, felvette felsőruháját, ismét asztalhoz telepedett, majd így szólt: *„Értitek, mit tettem veletek? Ti Mesternek hívtok engem, és jól teszitek, mert az vagyok. Ha tehát én, a Mester, megmosva lábatokat elvégeztem ezt a rabszolgamunkát, akkor nektek is szolgálnotok kell egymást. Példát adtam nektek, hogy amint én cselekedtem, ti is úgy tegyetek! Ha megértitek ezt, és így is tesztek, áldott életetek lesz."* E szavak után Júdás eltávozott a teremből.

24. Jézus pedig így folytatta: *„Lehet, hogy már csak rövid ideig vagyok veletek. Ha így lesz, akkor ti most nem jöhettek velem. De véssétek szívetekbe: Új útmutatást adtam nektek! Ahogyan én szerettelek titeket, úgy szeressétek egymást ti is, de ne csak egymást, hanem még ellenségeiteket is! Arról ismerje meg mindenki, hogy tanítványaim vagyok, hogy szeretettel vagytok mindenki iránt!"*

25. Simon Péter megkérdezte: „Uram, hová mégy? Miért nem mehetek veled? Ha kell, életemet adom érted!" Jézus így válaszolt: *„Életedet adod értem? Bizony, bizony, mondom neked: Még ezen az éjszakán megtagadsz engem."*

26. Ezután így szólt hozzájuk: *„Ne legyen nyugtalan a szívetek! Bízzatok Istenben, és bízzatok bennem is. Békességet hagyok rátok, az én békémet adom nektek: a jóságból fakadó békét. Ezt a békét a világ nem adhatja meg. Ne nyugtalankodjék a szívetek, és ne is csüggedjen!"*

27. Majd képes beszéddel oktatta őket: *„Én vagyok az igazi szőlőtő, Atyám a szőlőműves, ti vagytok a szőlővesszők. Maradjatok bennem, akkor én is bennetek maradok! Amint a szőlővessző sem teremhet gyümölcsöt önmagától, úgy ti sem, ha nem maradtok bennem. Aki bennem marad, és én őbenne, az bő ter-*

mést hoz. Akkor maradtok bennem, ha megtartjátok tanításomat. Ezeket azért mondtam nektek, hogy az én örömöm legyen bennetek, és örömötök teljessé legyen."

28. Aztán hozzátette: *„Ismét mondom nektek: Úgy szeressétek egymást, sőt ellenségeiteket is, ahogyan én szerettelek titeket! Nagyobb szeretete senkinek sincs annál, aki életét adja embertársaiért. Én arra választottalak ki titeket, hogy elmenjetek, és gyümölcsöt hozzatok, maradandó gyümölcsöt."*

29. Figyelmeztette is őket: *„Készüljetek föl arra is, hogy miattam meghurcolnak majd titeket, bíróságoknak szolgáltatnak ki, sőt előfordul, hogy mindaz, aki megöl titeket, azt hiszi, hogy szolgálatot tesz Istennek. Így fognak veletek bánni, mert nem ismerik sem az Atyát, sem engem. Azért mondtam ezeket, hogy amikor eljön az óra, eszetekbe jusson, hogy megmondtam nektek."*

30. Azután, hogy ezeket mondta, Jézus kiment tanítványaival a Kedron-patakon túlra. Volt ott egy kert, oda mentek. Júdás, aki kiszolgáltatta őt, ismerte azt a helyet, mert Jézus gyakran járt oda tanítványaival. Júdás kapott egy csapat katonát, a főpapoktól és a farizeusoktól pedig szolgákat, és kiment velük, lámpákkal, fáklyákkal és fegyverekkel fölszerelve.

Amikor Jézus észrevette őket, eléjük ment, és megkérdezte: *„Kit kerestek?"* „A názáreti Jézust", felelték. *„Én vagyok"*, mondta Jézus. Erre visszatántorodtak. Ő újból megkérdezte: *„Kit kerestek?"* „A názáreti Jézust", felelték. Jézus így szólt: *„Megmondtam nektek, hogy én vagyok. Ha tehát engem kerestek, engedjétek el ezeket!"*

Simon Péternél azonban volt kard, előhúzta, rásújtott a főpap egyik szolgájára, és levágta annak jobb fülét. A szolgának Malkus volt a neve. Jézus azonban rászólt Péterre: *„Tedd vissza hüvelyébe kardodat!"*

31. A csapat parancsnoka és a zsidó templomszolgák elfogták Jézust, és megkötözték. Először Annáshoz vitték, Kaifás apósához. Kaifás volt a főpap abban az évben; ő adta azt a tanácsot a zsidóknak, hogy „Jobb, ha egy ember hal meg a népért".

Simon Péter és egy másik tanítvány követte Jézust. Mivel ez a másik tanítvány ismerőse volt a főpapnak, bejutott Jézussal a főpap udvarába, Péter azonban kinn maradt a kapunál. A másik tanítvány azonban kiment, szólt a kapuban őrködő szolgálólánynak, és bevitte Pétert. A szolgálólány közben megkérdezte Pétert: „Nem vagy te is ennek az embernek a tanítványa?" „Nem vagyok az", mondta ő.

A főpap szolgái és a templomszolgák tüzet raktak, és annál melegedtek, mert hideg volt. Péter is odaállt közéjük, és melegedett.

32. A főpap kikérdezte Jézust tanítványairól és tanításáról. Jézus így felelt: *„Én nyíltan beszéltem az emberekhez, a zsinagógákban és a templomban is tanítottam, titokban semmit sem mondtam. Miért kérdezel engem? Kérdezd meg azokat, akik hallották, mit beszéltem!"* E szavakra az egyik templomszolga Jézus arcába vágott, és ezt mondta: „Így felelsz a főpapnak?" Jézus így felelt neki: *„Ha rosszul szóltam, bizonyítsd be a rosszat! De ha jól, akkor miért ütsz engem?"* Annás ekkor megkötözve elküldte őt Kaifás főpaphoz.

Simon Péter még mindig ott állt, és melegedett. Újra megkérdezték tőle: „Nem vagy te is ennek a tanítványai közül?" De ő tagadta: „Nem vagyok." Erre a főpap egyik szolgája, rokona annak, akinek Péter levágta a fülét, így szólt: „De hiszen ott láttalak vele a kertben." Péter ismét tagadta. És akkor nyomban megszólalt egy kakas.

33. Kaifástól a római helytartóságra vezették Jézust. Kora reggel volt. Pilátus kijött hozzájuk, és megkérdezte: „Mivel vádoljátok ezt az embert?" Azok így feleltek: „Ha nem volna gonosztevő, nem szolgáltattuk volna ki neked." Pilátus azonban igyekezett megszabadulni az ügytől, és azt mondta: „Fogjátok, és ítélkezzetek rajta törvényetek szerint!" Ők azonban nem tágítottak: „A ti törvényetek szerint nekünk senkit sincs jogunk megölni!"

Pilátus akkor visszament a helytartóságra, hívatta Jézust, és megkérdezte tőle: „Te vagy a zsidók királya?" Jézus így felelt: *„Magadtól mondod ezt, vagy mások mondták neked rólam?"*

„Hát zsidó vagyok én?", kérdezte Pilátus, majd hozzátette: „A te néped és a főpapok szolgáltattak ki nekem. Mit tettél?" Jézus így válaszolt: *„Abban az országban, amelyet én hirdetek, nem érvényesek e világ törvényei. Nincsenek szolgáim sem, hogy harcra keljenek értem."* Pilátus közbeszólt: „Tehát mégiscsak király vagy te?" Jézus így válaszolt: *„A te véleményed szerint király vagyok. Én azonban arra születtem, és azért jöttem, hogy tanúságot tegyek az igazságról. Aki az igazságot akarja követni, hallgat szavamra."* Pilátus erre megkérdezte tőle: „Mi az igazság?"

E szavak után Pilátus ismét kiment a zsidókhoz, és így szólt hozzájuk: „Én semmi főbenjáró vétket nem találok ebben az emberben. De az a szokás nálatok, hogy húsvétkor szabadon engedjek valakit. Akarjátok-e, hogy szabadon bocsássam a királyotokat?" De azok kiáltozni kezdtek: „Ne ezt, hanem Barabást!" Barabás zelóta lázadó volt.

34. Pilátus erre elvitette és megkorbácsoltatta Jézust. A katonák tövisből koronát fontak, és Jézus fejére tették. Aztán bíborszínű köpenyt adtak rá, eléje járultak, és így gúnyolták: „Légy üdvözölve, zsidók királya!" És megpofozták.

35. Pilátus akkor ismét kiment hozzájuk, eléjük állította a véresre korbácsolt, töviskoronás Jézust, és rámutatott: „Íme, az ember!" Úgy vélte, most valamennyien láthatják, hogy csak egy nyomorult ember, nem király, nem messiás. De a főpapok és a templomszolgák kiáltozni kezdtek: „Keresztre vele! Keresztre vele!" Pilátus így válaszolt nekik: „Fogjátok, és feszítsétek meg ti! Én ugyanis semmilyen okot nem találok arra, hogy elítéljem."

36. A főpapok ekkor előálltak végső érvükkel, jól tudván, hogy ezzel sarokba szoríthatják a helytartót, hiszen az nem mert lázadást kockáztatni, és magas tisztségét is féltette; így szóltak hát Pilátushoz: „Ha ezt szabadon bocsátod, nem vagy a császár barátja! Mert mindaz, aki királlyá teszi magát, ellene szegül a császárnak!" E szavak hallatára Pilátus bírói székébe ült a köves udvaron, amelyet héberül Gabbatának neveznek, és kiszolgáltatta Jézust, hogy keresztre feszítsék.

37. Keresztjét hordozva Jézus kiment az úgynevezett Koponyák-helyére, amelyet héberül Golgotának hívnak. Ott keresztre feszítették, s vele két zelótát, az egyiket jobbról, a másikat balról, Jézust meg középen.

Pilátus feliratot is készíttetett, és a kereszt fölé erősíttette. Ez volt ráírva: „A Názáreti Jézus, a zsidók királya". A zsidók közül sokan olvasták ezt a feliratot, amely héberül, görögül és latinul volt írva, mert az a hely, ahol megfeszítették Jézust, közel volt a városhoz. Ezért a főpapok kérték Pilátust: „Ne azt írd, hogy 'a zsidók királya', hanem hogy azt mondta magáról, 'a zsidók királya vagyok'!" Pilátus azonban, nem kis kárörömmel amiatt, hogy némiképp bosszút állhat az őt ért zsaroláson, csak ennyi felelt hidegen: „Amit írtam, megírtam."

38. Egy idő után Jézus így szólt: *„Szomjazom."* Volt ott egy ecetes borral, a katonák italával telt edény. Belemártottak egy szivacsot, majd cserjeágra tűzve odatartották a szájához. Amint Jézus megízlelte, így szólt: *„Elvégeztetett."* Aztán lehajtotta fejét, és rábízta magát Istenre.

39. A szombatra és egyúttal a húsvétra való készület napja, péntek volt. A zsidók vezetői ezért arra kérték Pilátust, hogy töresse el a keresztre feszítettek lábszárcsontját, s azok így hamar meghaljanak, aztán vetesse le őket a keresztről, nehogy szombaton is a kereszten maradjanak a holttestek, ez a szombat ugyanis nagy ünnep volt számukra. Pilátus engedélyt adott, úgyhogy a katonák odamentek, és eltörték a Jézussal együtt keresztre feszítettek közül előbb az egyiknek, aztán a másiknak a lábszárcsontját. Amikor azonban Jézushoz értek, úgy látták, hogy már meghalt; ezért nem törték el a lábszárcsontját, de az egyik katona, hogy megbizonyosodjék Jézus haláláról, lándzsájával megszúrta az oldalát; Jézus azonban nem adott életjelet.

40. Ezután Arimateai József, a Főtanács egyik tekintélyes tagja, aki Jézus tanítványának tartotta magát, de ezt titokban tartotta, mert félt a főpapoktól, megkérte Pilátust, hogy levehesse Jézus testét a keresztről. Pilátus megengedte neki. Elment tehát, és segítőivel levette őt. Eljött Nikodémus is, aki annak

idején éjszaka ment Jézushoz, de aztán kiállt mellette; nagy mennyiségű, mirhából és aloéból készült kenetet hozott magával. Fogták tehát Jézus testét, és a kenettel átitatott lepelbe csavarták. Volt ott egy kert, s a kertben egy új barlangsír, amelybe még senkit sem temettek; ezt József – a kor előkelőségeinek szokását követve – családja számára vásárolta; mivel közel volt a sír, az ünnepi előkészületek miatt sietősen ott helyezték el Jézust, azzal a szándékkal, hogy az ünnep elmúltával majd megadják neki a végtisztességet.

41. A hét első napján kora reggel, amikor még alig derengett, a magdalai Mária több asszonnyal együtt kiment a sírhoz. Amikor látta, hogy a követ már elvették a sír bejáratától, a többiekkel együtt elfutott Simon Péterhez és Jánoshoz, és ezt mondta nekik: „Elvitték az Urat a sírból, és nem tudjuk, hová tették."

Péter és a másik tanítvány tehát elindult, és Mária vezetésével a sírhoz siettek. Először Péter ment be a sírboltba, meglátta az odakészített kötözőpólyákat és egy kendőt külön, összehajtva egy másik helyen. Rögtön látszott, hogy ezeket még nem használták fel. Aztán bement a másik tanítvány is, körülnézett, és ekkor már elhitte, amit Mária állított, hogy Jézus nincs a sírban. A tanítványok aztán hazamentek.

42. A magdalai Mária azonban ott maradt a sírnál, és sírt. Idő múltán arra járt a kertész, észrevette őt, és megkérdezte: „Asszony, miért sírsz?" Ő így felelt: „Mert elvitték az én Uramat, és nem tudom, hová tették." Aztán könyörgőre fogta a dolgot: „Ha te vitted el, mondd meg nekem, hová helyezted, és én majd befogadom őt." Könnyei meghatották a kertészt, és elárulta neki, hová vitték Jézust.

Mária akkor elfutott, és fölkereste Jézust. Odaérve Jézus megszólította őt: *„Mariam!"* Ő pedig így felelt: „Rabbuni!", ami azt jelenti: „Mester!" Majd rövidesen elment, és hírül adta a tanítványoknak: „Láttam az Urat!" És elmondta nekik, hogy miről beszéltek egymással.

43. Néhány nappal később a tanítványok este együtt voltak, de a zsidó vezetőktől való félelmükben zárva tartották a kaput és az ajtót. Ekkor eljött Jézus, és miután zörgetett, beengedték. Így szólt hozzájuk: *„Békesség nektek!”*

Tamás, akit Ikernek is hívtak, ekkor nem volt velük, de a többiek elmondták neki: „Láttuk az Urat!” Ő azonban azt felelte nekik: „Hacsak nem látom kezén a szegek nyomát, és ujjammal nem érintem a szegek helyét, és nem helyezem kezemet az oldalába, én nem hiszem.”

Nyolc nap múlva ismét együtt voltak a tanítványok, és Tamás is velük volt. Akkor Jézus ugyanúgy eljött, és köszöntötte őket: *„Békesség nektek!”* Később Tamáshoz fordult, és így szólt: *„Tedd ide az ujjadat, és nézd meg a kezemet, nyújtsd ki kezedet, és tedd az oldalamba!”* Tamás csak ennyit szólt megrendülten: „Én Uram!”

44. A tanítványok azután visszatértek Galileába, majd külön úton Jézus is, és Tibériás tavánál kereste föl őket ismét, kora reggel, miután azok befejezték a halászatot.

Miután ettek, Jézus így szólt Simon Péterhez: *„Simon, János fia, jobban szeretsz-e engem, mint a többiek?”* Ő azonban így felelt: „Uram, te tudod, hogy ragaszkodom hozzád.” Erre azt mondta neki: *„Legeltesd bárányaimat!”* Majd ismét megkérdezte: *„Simon, János fia, szeretsz engem?”* Péter megint azt mondta: „Uram, te tudod, hogy ragaszkodom hozzád.” Erre azt mondta neki: *„Légy pásztora juhaimnak!”* Jézus észrevette, hogy Péter nagy zavarban van, megesett rajta a szíve, ezért harmadszorra már így kérdezte: *„Simon, János fia, ragaszkodol-e hozzám?”* Péter elszomorodott, hogy Jézus harmadszor is megkérdezte őt; visszaemlékezett háromszoros tagadására, de már nyugodt lélekkel azt felelte: „Uram, te mindent tudsz, ismersz engem, és tudod, hogy ragaszkodom hozzád!” Mire Jézus ismét azt mondta: *„Legeltesd juhaimat!”*

45. Jézus még sok mást is cselekedett, de azokat nem írtam meg ebben a könyvben. Ezeket viszont leírtam, hogy tanúságot tegyek róla, és aki olvassa, legyen az ő tanítványa.

Hivatkozások:

1. Jn 1,28-42 – 2. Jn 1,43-51 – 3. Jn 2,1-12
4. Jn 2,13; 3,1-10 – 5. Jn 3,22-25; 4,1-3 – 6. Jn 4,4-42
7. Jn 5,1-30 – 8. Jn 6,1-15 – 9. Jn 6,22-58
10. Jn 6,66-69 – 11. Jn 7,1-13 – 12. Jn 7,14-17
13. Jn 7,31-32.45-52 – 14. Jn 8,2-11 – 15. Jn 8,31-34
16. Jn 9,1-17 – 17. Jn 10,1-18 – 18. Jn 11,1-38
19. Jn 11,54-57 – 20. Jn 12,1-8 – 21. Jn 12,20-26
22. Jn 13,1-11 – 23. Jn 13,12-17.31 – 24. Jn 13,33-35
25. Jn 13,36-38 – 26. Jn 14,1.27 – 27. Jn 15,1-11
28. Jn 15,12-16 – 29. Jn 16,1-4 – 30. Jn 18,1-11
31. Jn 18,12-18 – 32. Jn 18,19-27 – 33. Jn 18,28-40
34. Jn 19,1-3 – 35. Jn 19,4-8 – 36. Jn 19,12-16
37. Jn 19,17-22 – 38. Jn 19,28-30 – 39. Jn 19,31-37
40. Jn 19,38-42 – 41. Jn 20,1-10 – 42. Jn 20,11-18
43. Jn 20,19-29 – 44. Jn 21,1-17 – 45. Jn 20,30-31

(2015)

T a r t a l o m

A kulcs Jézus életéhez 7

Tanítása

Túl az igazságosságon 15
Az erőszakmentesség Jézus tanításában 30
Jézus és a gyerekek 41
Az apokaliptikától megszabadított Jézus 51
A nászneptől az eunuchokig 76
Mit mondott Jézus? 92
Jézus valláskritikája 114
A szabad Jézus 148

Életpéldája

Az érvelő Jézus 161
A talpraesett Jézus 174
Jézus érzelmei 188
A dühös Jézus 197
Jézus elvárásai – 207
A kritikus Jézus 217
Az önmagához kegyetlen Jézus 221
A Mester 225
Jézus és a nők 238
Megelőlegezett szeretet 251
Hogyan szerette Jézus az ellenségeit? 257

Személye

Rajongó vagy realista? 271
Normális, paranormális, szupranormális 275
Jézus, a fölcserélhetetlen 281
Jézus, a mértékadó 284
„Isten fia” 288
Az „emberfia” 292
Mivé tette magát? 296
Jézus „csodái” 306
Jézus önarcképe 336

Függelék

Mennyire jézusi a „8 boldogság”? 347
A retusálás nagymestere 362
Megtorpedózott példabeszédek 379
János apokrif evangéliuma 390

A könyv megrendelhető a kiadó címén:
2120 Dunakeszi, Táncsics u. 9.

Több mint negyven éve foglalkoztat Jézus alakja: személye, tanítása és életpéldája egyaránt. Az évek múlásával egyre inkább az érdekelt, hogy a sok évszázados félreértéseket és félreértelmezéseket eltávolítva, hogyan lehetne minél jobban meg közelíteni a feltételezhetően „valódi" Jézust (tudományosan szólva „a történeti Jézust"). Mivel ennek a törekvésnek az eredménye – természetszerűleg – mindig csak töredékes lehet, szükségszerű, hogy csak vázlatokkal tudok szolgálni Jézus hiteles arcképének megfestéséhez.

Néhány kisebb terjedelmű írást átvettem 1999-ben megjelent, Ki dobja az első követ? c. kötetemből, ezektől eltekintve azonban az utóbbi öt évben született tanulmányokat gyűjtöttem itt egybe.

Ezek az írások a 2003-ban, 2007-ben, illetve 2013-ban, ugyancsak az Elpídia Kiadónál megjelent Márk-, Lukács- és Máté-kommentáromra épülnek, azoknak az eredményeit összegzik vagy tanulságait vonják le egy-egy témára vonatkozóan. Ha tehát az olvasó esetleg megalapozatlannak találja egyik-másik állításomat, kérem, olvassa el azok részletes indoklását kommentárjaim nyomtatott vagy elektronikus változatában (http://www.bokorportal.hu/gromon_evangeliumok.php).

A dolog természetéből fakad, hogy ugyanarra a jézusi történetre, példázatra vagy mondásra, illetve ezek magyarázatára az eltérő témájú tanulmányokban, sőt olykor egyazon íráson belül is többször hivatkozom, az idézett rész más-más oldalát vagy rétegét világítva meg.

Annak, hogy a szó szerinti jézusi idézetek időnkint eltérő szedéssel jelennek meg, hol csak dőlt betűkkel, hol dőlt és vastag betűkkel, nincs különösebb jelentősége; ez csupán azt jelzi, hogy a kiemelés milyen módja látszott éppen célszerűnek.

Bármiféle észrevételt vagy kritikát szívesen fogadok (gromonandras@gmail.com).

G. A.

2.500,- Ft